ΧΑΡΟΚΟΠΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ

ΤΜΗΜΑ ΟΙΚΙΑΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ & ΟΙΚΟΛΟΓΙΑΣ

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΠΟΥΔΩΝ

«ΒΙΩΣΙΜΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ»

ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ: ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΜΕΛΕΤΗ

«Περιβαλλοντικός Σχεδιασμός και Ήπια Ανάπτυξη του Ν.Δ. Κίσαβου και των οικισμών Αμπελάκια, Τέμπη και Σπηλιά»

Φοιτήτρια: Κατσιμπίρη Παγώνα

Α.Μ.: 28204

Τριμελής Επιτροπή:

Επιβλέπων: Δέτσης Β.- Επίκουρος Καθηγητής

Μέλη: Σκορδίλης Α. - Δρ. Βιολόγος

Ευθυμίου Γ. - Καθηγητής Εφαρμογών

ΑΘΗΝΑ, 2011

Εάν δεν γνωρίζεις τον προορισμό σου

Κανένας άνεμος δεν είναι ευνοϊκός

(Σενέκας)

Φτάνοντας στο τέλος της τριετούς περιόδου φοίτησης στο Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο θα ήθελα να μοιραστώ κάποιες σκέψεις μου.

Η πολύχρονη επαφή μου με την περιφέρεια λόγω υπηρεσιακών υποχρεώσεων, με έκανε – σε κάποιο βαθμό - να αναγνωρίσω και να συνειδητοποιήσω τα προβλήματα και τις αδυναμίες του συστήματος, τις ανάγκες και τις ελπίδες των ντόπιων κατοίκων, τις δυνατότητες και τα πλεονεκτήματα μικρών και απομακρυσμένων περιοχών.

Στο πέρασμα του χρόνου (14 χρόνια), κάποιες από αυτές τις περιοχές αναδείχθηκαν – λίγες ομολογώ – άλλες παρέμειναν στάσιμες και άλλες ερήμωσαν εντελώς.

Έκτοτε κυριάρχησε έντονα μέσα μου η ανάγκη να γνωρίσω σε βάθος και με επιστημονικό τρόπο τις νεότερες θεωρίες και προτάσεις που ισχύουν σχετικά με την περιβαλλοντική διαχείριση και την ευημερία των ντόπιων κατοίκων.

Με την ολοκλήρωση της πτυχιακής διατριβής κατανόησα ότι ο ολοκληρωμένος σχεδιασμός και οι απαραίτητες διαρθρωτικές αλλαγές, αποτελούν σημαντικά εργαλεία για την ανάκαμψη της συνεχιζόμενης εγκατάλειψης της υπαίθρου.

Στην προσπάθειά μου αυτή στάθηκαν αρωγοί οι καθηγητές Β. Δέτσης, Α. Σκορδίλης και Γ. Ευθυμίου, του οποίους και θέλω να ευχαριστήσω για τις πολύτιμες συμβουλές τους. Ιδιαιτέρως θα ήθελα να ευχαριστήσω τον Καθηγητή Κ. Β. Δέτση, ο οποίος ως επιβλέπων της διατριβής παρείχε πολύτιμη επιστημονική καθοδήγηση, καθώς και τον Κ. Α. Σκορδίλη ο οποίος με μύησε στα νέα σχεδιαστικά προγράμματα. Επίσης θέλω να ευχαριστήσω την Υπηρεσία μου (ΕΟΤ) για την εκπαιδευτική άδεια που μου χορήγησε, καθώς είχα τη δυνατότητα να διαθέσω άφθονο χρόνο για την εκπόνηση της διατριβής. Επιπλέον θέλω να ευχαριστήσω του συναδέλφους του τμήματος Πληροφορικής για την βοήθεια που μου προσέφεραν σε όλη τη διάρκεια των σπουδών μου. Ανεκτίμητη ήταν η συνεισφορά των κατοίκων ντόπιων και μη, επωνύμων και ανωνύμων που συνέβαλαν – ο καθένας από τη σκοπιά του – στην ολοκλήρωση της διατριβής.

Τέλος οφείλω ένα ευχαριστώ την οικογένειά μου και ιδιαίτερα την αδελφή μου Ιωάννα, που με ενθάρρυνε και με στήριξε στην προσπάθεια αυτή.

Αθήνα, Μάϊος 2011

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ …….. 8

PREFACE …….. 9

ΕΙΣΑΓΩΓΗ ……....10

ΜΕΡΟΣ Α΄ – ΘΕΩΡΗΤΙΚΗ ΚΑΙ ΕΜΠΕΙΡΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ

1.1. ΓΕΝΙΚΑ ΠΕΡΙ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΥ …… 14

1.2. ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΟΣ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ……..... 16

1.3. ΧΩΡΙΚΟΣ / ΧΩΡΟΤΑΞΙΚΟΣ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ (Χρήσεις γης) …….19

1.4. ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΟΣ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ……..……23

1.5. ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ΚΑΙ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑ ……..…….. 26

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2 : ΑΓΡΟΤΙΚΟΣ ΧΩΡΟΣ – ΟΡΕΙΝΕΣ / ΜΕΙΟΝΕΚΤΙΚΕΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ

2.1. ΑΓΡΟΤΙΚΟΣ ΧΩΡΟΣ …….. 28

2.2. ΛΙΓΟΤΕΡΟ ΕΥΝΟΗΜΕΝΕΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ (Λ.Ε.Π) – ΟΡΕΙΝΕΣ/ ΜΕΙΟΝΕΚΤΙΚΕΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ ……. 31

2.3. ΑΓΡΟΤΙΚΟΣ ΧΩΡΟΣ ΚΑΙ ΠΟΛΥΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΟΤΗΤΑ …….34

2.4. Ε.Ε. ΚΑΙ ΑΓΡΟΤΙΚΕΣ / ΜΕΙΟΝΕΚΤΙΚΕΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ ……. 36

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: ΑΝΑΠΤΥΞΗ

3.1. ΓΕΝΙΚΑ ΠΕΡΙ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ …… 42

3.2. ΒΙΩΣΙΜΗ - ΑΕΙΦΟΡΟΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗ …… 44

3.3. ΑΓΡΟΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ή ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΗΣ ΥΠΑΙΘΡΟΥ ……48

3.4. ΧΩΡΙΚΗ / ΕΝΔΟΓΕΝΗΣ / ΤΟΠΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ……. .51

3.5. ΝΕΟΤΕΡΕΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ ΤΗΣ ΕΝΝΟΙΑΣ ΤΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ……. 56

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: ΕΜΠΕΙΡΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

4.1. ΕΜΠΕΙΡΙΚΕΣ ΕΦΑΡΜΟΓΕΣ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΥ …….. 58

4.2. ΠΡΩΤΟΒΟΥΛΙΕΣ ΓΙΑ ΤΟ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟ ΚΑΙ ΤΗ ΦΥΣΙΚΗ – ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑ ……..... 75

ΜΕΡΟΣ Β΄ – ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΤΗΣ ΠΕΡΙΟΧΗΣ ΜΕΛΕΤΗΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5: ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΠΕΡΙΟΧΗΣ ΜΕΛΕΤΗΣ

5.1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ …… 78

5.2. ΝΟΜΟΣ ΛΑΡΙΣΑΣ - ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΗ ΘΕΣΗ – ΕΚΤΑΣΗ – ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΗ ΥΠΑΓΩΓΗ …….. 79

5.2.1. Πληθυσμιακά στοιχεία …… 80

5.3. ΑΜΠΕΛΑΚΙΑ …… 81

5.3.1. Δημογραφικά στοιχεία …… 84

5.3.2. Ιστορικά – πολιτιστικά στοιχεία …….. 85

5.3.3. Κοινωνικές Υποδομές …… 88

5.4. ΤΕΜΠΗ

5.4.1. Δημογραφικά στοιχεία …… 89

5.4.2. Ιστορικά - Πολιτιστικά Στοιχεία …….. 91

5.4.3. Κοινωνικές Υποδομές …….. 92

5.5. ΣΠΗΛΙΑ

5.5.1. Δημογραφικά Στοιχεία …… 93

5.5.2. Ιστορικά – Πολιτιστικά Στοιχεία …… 93

5.5.3. Κοινωνικές Υποδομές …… 95

5.6. ΠΕΡΙΓΡΑΦΥΣΙΚΟΥ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ

5.6.1. Βιοτικό Περιβάλλον

5.6.1.1. ΤΕΜΠΗ – Οικοσυστήματα ……...96

5.6.1.1.1. Βλάστηση – Χλωρίδα …… ..97

5.6.1.1.2. Πανίδα ……98

5.6.1.2. ΟΡΟΣ ΟΣΣΑ (ΚΙΣΑΒΟΣ) …… 101

5.6.1.2.1. Γενικά χαρακτηριστικά της περιοχής …… 102

5.6.1.2.2. Χλωρίδα …… 103

5.6.1.2.3. Πανίδα ……..... 104

5.6.1.2.4. Ανθρώπινες παρεμβάσεις και επιπτώσεις στη περιοχή «Natura 2000» ……...……..105

5.6.2. Αβιοτικό Περιβάλλον
5.6.2.1. Κλιματικά στοιχεία ……..... 106
5.6.2.2. Υδρολογικά στοιχεία ……108
5.6.2.3. Έδαφος – γεωλογία …… 108
5.6.2.4. Τεκτονική και σεισμικότητα ……110
5.6.2.5. Χρήσεις γης …… 111

ΜΕΡΟΣ Γ΄- ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6: ΕΡΕΥΝΑ ΠΕΔΙΟΥ – ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ

6.1. ΣΥΜΜΕΤΟΧΙΚΕΣ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΕΣ –
ΘΕΩΡΗΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ …… 117
6.2. ΣΚΟΠΟΣ ΕΠΙΤΟΠΙΑΣ ΕΡΕΥΝΑΣ …… 120
6.3. ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙΟΧΗΣ ΔΕΙΓΜΑΤΟΣ …… 121
6.4. ΕΡΕΥΝΑ ΠΕΔΙΟΥ –
ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ΤΟΥ ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟΥ …….. 122
6.5. ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΗ ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ …… 127
6.5.1. Στάδιο 1^{ο} : Περιγραφική Στατιστική …… 129
6.5.2. Στάδιο 2^{ο} : Στατιστική Ανάλυση …… 164

ΜΕΡΟΣ Δ΄ – ΑΝΑΛΥΣΗ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ, ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ, ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7: ΣΥΖΗΤΗΣΗ - ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ – ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ

7.1. ΤΡΟΠΟΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗΣ …… 228
7.2. ΠΡΩΤΟΓΕΝΗΣ ΤΟΜΕΑΣ / ΔΕΥΤΕΡΟΓΕΝΗΣ ΤΟΜΕΑΣ
7.2.1 Πρωτογενής Τομέας - Υφιστάμενη κατάσταση …….. .229
7.2.2 Δευτερογενής Τομέας - Υφιστάμενη κατάσταση …… 235
7.2.3 Προτάσεις – Προοπτικές Τοπικής Ανάπτυξης …… 236
7.2.4 Συνεργασίες και Δίκτυα ……244
7.3. ΤΡΙΤΟΓΕΝΗΣ ΤΟΜΕΑΣ – ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ
7.3.1. Εισαγωγικά στοιχεία …….. 251
7.3.2. Σχεδιασμός ήπιας τουριστικής ανάπτυξης …… 253
7.3.3. Η τουριστική φέρουσα ικανότητα ως εργαλείο σχεδιασμού …… 256
7.3.4. Μελέτη για την τουριστική Ανάπτυξη Περιφέρειας Θεσσαλίας …….. 264

7.3.4.1. Γ΄ Κ.Π.Σ. και πολιτική επενδύσεων για τον τουρισμό – Π.Ε.Π. Θεσσαλίας…….270
7.3.5. Στοιχεία και διατηρητέες αξίες του ορεινού όγκου του Ν.Δ. Κίσαβου …… 271
7.3.5.1. Το φυσικό περιβάλλον ως τουριστικός πόρος …….. 271
7.3.5.2. Το ανθρωπογενές περιβάλλον ως τουριστικός πόρος …… .279
7.3.5.2.1. Εκφάνσεις του ανθρωπογενούς περιβάλλοντος ……. 281
7.3.6. Τουριστικά δίκτυα αναψυχής …… 286
7.3.7. Προτεινόμενο σχέδιο ανά οικιστική ενότητα …… 289
7.3.7.1. ΤΕΜΠΗ ……. 291
7.3.7.2. ΑΜΠΕΛΑΚΙΑ …….. 293
7.3.7.3. ΣΠΗΛΙΑ ……298
7.3.8. Παρατηρήσεις και προτάσεις που αφορούν στο σύνολο της περιοχής ……. 302
7.3.9. Θέματα δικτύωσης/ομαδοποίησης (clustering) και προώθησης (marketing) ……306
7.4. S.W.O.T. ΑΝΑΛΥΣΗ
7.4.1. Εισαγωγικά στοιχεία ……. 311
7.4.2. S.W.O.T. Ανάλυση της περιοχής μελέτης …… 313

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 8: ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ …….. 323

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ …… 328

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ

Παράρτημα Ι: Φωτογραφική τεκμηρίωση ……353
Παράρτημα ΙΙ: Πίνακες ……..379
Παράρτημα ΙΙΙ: Χάρτες & σκαριφήματα ……386
Παράρτημα IV: Ερωτηματολόγιο ……...404
Παράρτημα V: Συνεντεύξεις …….411
Παράρτημα VI: Πεζοπορικές διαδρομές ……416
Παράρτημα VII: Πίνακας SWOT ανάλυσης ……421

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Με την ενσωμάτωση της Κοινής Αγροτικής Παραγωγής (Κ.Α.Π.) στον αγροτικό τομέα, έχουν επέλθει σημαντικές αλλαγές στην ελληνική ύπαιθρο, με κυριότερες τη συρρίκνωση του πληθυσμού και την εγκατάλειψη της αγροτικής παραγωγής, ιδιαίτερα στις ορεινές Λιγότερο Ευνοημένες Περιοχές (ΛΕΠ). Αυτό έχει οδηγήσει σε αλλαγές στη χρήση της γης, του τοπίου και της βιοποικιλότητας.

Ο μακροχρόνιος περιβαλλοντικός και χωροταξικός σχεδιασμός μπορεί να παίξει σημαντικό ρόλο ως πολιτική συντονισμού και εξειδίκευσης στο χώρο επί μέρους τομεακών πολιτικών, δραστηριοτήτων και υποδομών, ενώ παράλληλα μπορεί να προωθήσει την οικονομική και κοινωνική συνοχή, τη συνετή διαχείριση και προστασία των φυσικών πόρων και της πολιτιστικής κληρονομιάς.

Στο πλαίσιο αυτό, η παρούσα εργασία επιζητεί να εντοπίσει τα προβλήματα της ορεινής περιοχής του Ν.Δ. Κίσαβου και των οικισμών Αμπελακίων, Τεμπών και Σπηλιάς, και να διατυπώσει μια ολοκληρωμένη αναπτυξιακή πρόταση στη βάση: α) της ανάδειξης και αξιοποίησης των τοπικών πλεονεκτημάτων και β) της παράλληλης συμπληρωματικής διασύνδεσής τους με τον ευρύτερο χώρο.

Ειδικότερα, λαμβάνοντας υπόψη τις αρχές της βιώσιμης ανάπτυξης, προσεγγίζει το σχεδιασμό με στόχο την κοινωνικο-χωρική αριστοποίηση της ανάπτυξης.

Τα στοιχεία που χρησιμοποιήθηκαν για την εργασία βασίστηκαν στις μελέτες για τα περιφερειακά χωροταξικά σχέδια, καθώς και σε ειδικότερες μελέτες και έρευνες αναφορικά με τον ορεινό χώρο.

Η παρούσα εργασία χρησιμοποιεί ως μεθοδολογικά εργαλεία την προσέγγιση «εκ των κάτω» («bottom-up»), την ποιοτική ανάλυση των στατιστικών δεδομένων, και την SWOT ανάλυση.

Η εργασία καταλήγει σε ορισμένες προτάσεις ολοκληρωμένης ανάπτυξης της ορεινής περιοχής και ειδικότερα των τομέων της βιολογικής γεωργίας, κτηνοτροφίας και του τουρισμού. Επίσης προτείνει την αξιοποίηση των νέων έργων υποδομής, την ανάδειξη και προβολή του πλούσιου φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος, τη δικτύωση/συσπείρωση των επιχειρήσεων, την υιοθέτηση κοινού διαφημιστικού λογότυπου και τέλος την ίδρυση φορέα διαχείρισης της προστατευόμενης περιοχής. Τα αποτελέσματα της SWOT ανάλυσης υποδεικνύουν ότι οι απειλές του εξωτερικού περιβάλλοντος αποτελούν τροχοπέδη για τις αναπτυξιακές προοπτικές της περιοχής.

Λέξεις κλειδιά: σχεδιασμός, ανάπτυξη, λιγότερο ευνοημένες περιοχές, SWOT ανάλυση.

PREFACE

Significant changes in the Greek countryside have been noted as a factor of the integration of the Common Agricultural Policy (CAP) into the agricultural sector; among these changes lie mostly the depopulation and abandonment of agricultural production, particularly in mountainous Less Favoured Areas (LFA). The latter has led to changes in land use, landscape and biodiversity.

Long-term environmental and spatial planning may play an important role in policy coordination and specialization with respect to individual sectoral policies, activities and infrastructure. At the same time it may promote economic and social cohesion along with the prudent management and protection of natural resources and cultural heritage.

In the above framework, this thesis seeks to identify the problems of the mountainous region of S.W. mountain Kisavos and neighbouring settlements Ambelakia, Tempe and Spilia, also attempting to formulate a comprehensive proposal for the respective development based mainly on: a) the identification and exploitation of local advantages and related benefits and b) their subsequent complementary link with the wider geographical area.

More specifically, the work presented hereto reports on the necessary design in order to optimize the socio-spatial development effort, by taking into account the principles of sustainable development. The data used for the work are based on studies of regional spatial plans, as well as specific studies and investigations of the mountainous area.

The «bottom-up» approach is employed in the current study as a methodological tool complemented with the qualitative analysis of statistical data and SWOT analysis.

Finally, the current study concludes with proposing some development plans of mountain areas and particularly for the sector of organic agriculture, farming and tourism. It also proposes the use of new infrastructure projects, the promotion of the rich natural and cultural environment, networking/clustering of businesses, the adoption of a common promotional logo and finally the establishment of a management body for the protected area. SWOT analysis results indicate that threats to the external environment merely impede the growth prospects of the region.

Keywords: planning, development, Less favoured areas, SWOT analysis

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ο κυρίαρχος σκοπός του σχεδιασμού που προσδιορίζει και την έννοιά του είναι ουσιαστικά η ανάπτυξη. Όταν αναφερόμαστε στο σχεδιασμό (χωροταξικό, περιφερειακό ή άλλον) εννοούμε εν γένει τον αναπτυξιακό σχεδιασμό, ή το σχεδιασμό για την ανάπτυξη (Κομίλης και Βαγιονής, 2000).

Ο σχεδιασμός στοχεύει στο να συνδυάσει τις περιβαλλοντικές παραμέτρους (Μπεριάτος και Ψαλτόπουλος 2003, Tippet et al. 2007, Δημητρίου 2005, Selman 2000, Blundell 2002, Jongman 2002, Adams et al. 2008, Αγγελίδης 2000, Ανδρεοπούλου 2008), την προστασία της κοινωνικής δομής και συνοχής (Ανδρεοπούλου 2008, Amler et al. 1999, Μπεριάτος 2003), τις κοινωνικές προτιμήσεις και τη συμμετοχή του κοινού (Κομίλης και Βαγιονής 2000, Tippet et al. 2007, Dossow 1995), την κοινωνικο-οικονομική αριστοποίηση (Τρούμπης, 1999), την ποιότητα ζωής (Αγγελίδης 2000, Adams et al. 2008), την προστασία και τη διατήρηση της πολιτιστικής κληρονομιάς (Αγγελίδης 2000, Ανδρεοπούλου 2008, Μπεριάτος 2003, Amler et al. 1999, Hinterstoisser 2001, Antrop 2003), την ταξινόμηση και ρύθμιση των χρήσεων γης (Ντάφης 2008, Λουκάκης 2005, Potchin et al. 2010), την πολυλειτουργικότητα (Hinterstoisser, 2001) και τη διαχείριση (Antrop, 2003) των τοπίων με την αναπτυξιακή προοπτική σε εθνικό, περιφερειακό ή τοπικό επίπεδο (Δημητρίου 2005), Adams et al., 2008).

Οι μεγάλες αλλαγές που έχουν συντελεστεί τις τελευταίες δεκαετίες στις αγροτικές περιοχές περιλαμβάνουν στοιχεία αντικρουόμενης ανάπτυξης με κύρια χαρακτηριστικά, αφενός μεν τη μείωση του πληθυσμού (Βαγιάνη κ.ά. 2003, Μπεόπουλος 2001, Sayadi et al. 2009), την εγκατάλειψη της γης (Θεοδωροπούλου και Αποστολόπουλος 2003, Μιχαηλίδου και Ρόκος 2001,Losanta et al. 2006, Soliva 2007, Soliva et al. 2008, Sayadi et al. 2009), και την απώλεια της βιοποικιλότητας (κυρίως στις μειονεκτικές ή Λιγότερο Ευνοημένες Περιοχές) (Θεοδωροπούλου και Αποστολόπουλος, 2003), αφετέρου δε την αστικοποίηση και την αγροτική εντατικοποίηση άλλων περιοχών.

Από την άλλη η προστασία του περιβάλλοντος αποτελεί επιτακτική ανάγκη, προκειμένου να υπάρξει επάρκεια πόρων και ευημερία του κοινωνικού συνόλου, όχι μόνο για τις παρούσες αλλά και για τις μελλοντικές γενεές. Συνεπώς κρίνεται απαραίτητη η θέσπιση οργάνων και διαδικασιών χωροταξικού σχεδιασμού σε περιφερειακά και σε εθνικά σχέδια (τομεακά ή διατομεακά), που να διασφαλίζουν την προστασία του περιβάλλοντος ενώ προωθούν την αειφόρο και ισόρροπη ανάπτυξη και κατοχυρώνουν την παραγωγική και κοινωνική συνοχή.

Ο μακροπρόθεσμος σχεδιασμός για την οργάνωση και ρύθμιση του χώρου και ιδιαίτερα του αγροτικού χώρου, αποτελεί το μέσο για την επίτευξη ευρύτερων στόχων οικονομικού, κοινωνικού και περιβαλλοντικού χαρακτήρα (Μπεριάτος και Ψαλτόπουλος 2003, Παπαδόπουλος και Λιαρίκος 2004, Λαμπριανίδης 2004), ενώ παράλληλα η στόχευση στη μείωση των ανισοτήτων μεταξύ των περιφερειών (Κίζος κ.ά., 2004) και η συμμετοχή των ενδιαφερόμενων ομάδων στη διαδικασία του σχεδιασμού (Magnani και Struffi 2009, Stoate et al. 2009, Walz et al. 2006, Pavlikakis and Tsihrintzis 2006, Zoppi και Lai 2010, Wiesmann et al. 2005, Tiippet et al. 2007, Tosun, 2004,), θεωρούνται ουσιώδη ζητήματα.

Στο πλαίσιο αυτό, η παρούσα εργασία επιχειρεί να σχεδιάσει και να διατυπώσει ένα αναπτυξιακό μοντέλο σε μια ορεινή αγροτική περιοχή, το οποίο βασίζεται:

- στη συμμετοχή του τοπικού πληθυσμού,
- στην αξιοποίηση των τοπικών φυσικών και ανθρωπογενών πόρων,
- στο σεβασμό των τοπικών παραδοσιακών πρακτικών και
- στη διαφοροποίηση ή/και αναπροσαρμογή των τοπικών δραστηριοτήτων με στόχο τη πολυλειτουργικότητα.

Αντικείμενο της εργασίας είναι η διερεύνηση των αναπτυξιακών προοπτικών της περιοχής του Ν.Δ. Κίσαβου και των οικισμών Αμπελάκια, Τέμπη και Σπηλιά, λαμβάνοντας υπόψη τις ιδιαιτερότητες, τα υφιστάμενα προβλήματα και τους διαθέσιμους πόρους, σε συνάρτηση με τις δυνατότητες της οικονομικής, κοινωνικής και γεωγραφικής διάστασης του χώρου.

Σύμφωνα με τη βιβλιογραφία ο χώρος στον οποίο θα αναζητηθεί η εφαρμογή ολοκληρωμένων προγραμμάτων ενδογενούς ανάπτυξης, πρέπει να αποτελεί μια ‘μικροπεριφέρεια’ (Σπιλάνης 1996, Λουκάκης 2005). Υπό αυτή την έννοια η εργασία οφείλει να ασχοληθεί με το σύνολο του ορεινού όγκου του Κίσαβου, αλλά εξωγενείς περιορισμοί (χρόνος, ανθρώπινη συμμετοχή, πολυεπιστημονική προσέγγιση, έλλειψη δεδομένων, κλπ.), περιορίζουν την έρευνα σε τμήμα της ανωτέρω περιοχής.

Η συγκεκριμένη περιοχή επιλέχθηκε διότι:

- αν και διαθέτει ιδιαίτερη φυσική και αισθητική αξία παρουσιάζει υστέρηση στον τομέα της ανάπτυξης,
- η οικονομική σημασία του πρωτογενή τομέα βαίνει μειούμενη,
- αναδύονται ευκαιρίες βελτίωσης της οικονομικοκοινωνικής ανάπτυξης με την εφαρμογή ολοκληρωμένων προγραμμάτων και πολιτικών τοπικής ανάπτυξης,
- διαχρονικά η περιοχή έλκει ερευνητές και μελετητές που ασχολούνται με την ιστορική διάσταση του φαινομένου του Συνεταιρισμού των Αμπελακίων,

- η επικείμενη απελευθέρωση της Κοιλάδας των Τεμπών από την Εθνική Οδό, θεωρείται ως μοναδική ευκαιρία αξιοποίησης και ανάδειξης της ευρύτερης περιοχής,
- η ικανοποιητική προσβασιμότητα της περιοχής λόγω της κεντροβαρούς θέσης της στον Άξονα Βορρά – Νότου,
- η δυναμική της περιοχής σε σχέση με τον πόρο της παράλιας ζώνης

Η εργασία ακολουθεί την παρακάτω διάρθρωση:

Μέρος Α΄: Θεωρητική και Εμπειρική Προσέγγιση

Μετά την εισαγωγή, επιχειρείται η θεωρητική προσέγγιση των βασικών εννοιών με στόχο την επισκόπηση διαφορετικών θεωρητικών ιδεών οι οποίες αποτελούν και το επιστημονικό υπόβαθρο της περαιτέρω έρευνας.

Συγκεκριμένα στο πρώτο κεφάλαιο της μελέτης καταβάλλεται προσπάθεια ανάλυσης της έννοιας του σχεδιασμού και των διαφόρων εξειδικεύσεων όπως περιβαλλοντικός σχεδιασμός, χωρικός και χωροταξικός σχεδιασμός, περιφερειακός σχεδιασμός καθώς και η ένταξη της πολιτιστικής κληρονομιάς σε αυτόν.

Το δεύτερο κεφάλαιο αναφέρεται στα χαρακτηριστικά του αγροτικού χώρου, των ορεινών και μειονεκτικών περιοχών καθώς και στην έννοια της πολυλειτουργικότητας που διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στην ύπαιθρο. Επίσης γίνεται μια σύντομη αναφορά στις πολιτικές της Ευρωπαϊκής Ένωσης σχετικά με τις αγροτικές/μειονεκτικές περιοχές.

Το τρίτο κεφάλαιο πραγματεύεται την έννοια της ανάπτυξης και των παράγωγων όρων, όπως βιώσιμη και αειφόρος ανάπτυξη, αγροτική ανάπτυξη, χωρική, ενδογενής και τοπική ανάπτυξη, καθώς και κάποιες νεότερες προσεγγίσεις της έννοιας αυτής.

Στο επόμενο κεφάλαιο παρουσιάζονται οι εμπειρικές εφαρμογές του σχεδιασμού, των σχεδιαστικών εργαλείων που υιοθετήθηκαν, καθώς και τα συμπεράσματα στα οποία κατέληξαν. Στο ίδιο κεφάλαιο παρατίθενται διάφορες πρωτοβουλίες – σε ευρωπαϊκό κυρίως επίπεδο – για το σχεδιασμό και τη φυσική / πολιτιστική κληρονομιά.

ΜΕΡΟΣ Β΄- Παρουσίαση της Περιοχής Μελέτης

Στο πέμπτο κεφάλαιο επιχειρείται η παρουσίαση της φυσιογνωμίας ευρύτερης καθώς και της μικροπεριοχής μελέτης. Περιγράφονται τα δημογραφικά στοιχεία (έκταση, πληθυσμός κλπ.), τα πολιτιστικά και ιστορικά στοιχεία, οι οικονομικές συνθήκες (τομείς παραγωγής), καθώς και οι κοινωνικές υποδομές (εκπαίδευση, υγεία, κλπ.) για κάθε οικισμό χωριστά. Στη συνέχεια περιγράφεται το φυσικό περιβάλλον της ευρύτερης περιοχής με αναφορά τόσο στα βιοτικά χαρακτηριστικά (χλωρίδα-πανίδα) όσο και στα αβιοτικά (κλίμα, εδαφολογικά και γεωλογικά στοιχεία, χρήσεις γης, κλπ.).

ΜΕΡΟΣ Γ΄: - Στατιστική Έρευνα

Η εργασία συνεχίζεται με το έκτο κεφάλαιο, το οποίο περιλαμβάνει την κατεξοχήν έρευνα πεδίου και παρουσιάζει τη διαδικασία συλλογής, ταξινόμησης και ανάλυσης των πληροφοριών που συλλέχθηκαν από τα ερωτηματολόγια στην περιοχή μελέτης, καθώς και οι πίνακες με τις πληροφορίες που προκύπτουν από την έρευνα. Στο κεφάλαιο αυτό κρίνεται απαραίτητο να συμπεριληφθεί μια σύντομη θεωρητική προσέγγιση των συμμετοχικών διαδικασιών μιας και οι χωροθετήσεις των αναπτυξιακών επιλογών και των έργων, προαπαιτούν τη συγκατάθεση και τη συμμετοχή της κοινότητας.

ΜΕΡΟΣ Δ΄. – Ανάλυση δεδομένων, Αναπτυξιακές προοπτικές, Συμπεράσματα

Στο κεφάλαιο επτά αναλύονται τα δεδομένα και αναπτύσσονται οι προοπτικές ανάπτυξης του πρωτογενή, δευτερογενή και τριτογενή τομέα, με βάση τα τοπικά πλεονεκτήματα της περιοχής μελέτης. Στη συνέχεια μέσω της ανάλυσης SWOT επιχειρείται ο εντοπισμός των δυνατοτήτων και των περιορισμών αξιοποίησης της περιοχής ως προς το ισχύον εσωτερικό και εξωτερικό περιβάλλον, προκείμενου να ελεγχθεί η ρεαλιστικότητα του προτεινόμενου σχεδίου

Τέλος παρατίθενται τα συμπεράσματα που απορρέουν σε θεωρητικό και πρακτικό επίπεδο από την έρευνα, την ανάλυση των πληροφοριών, των στατιστικών δεδομένων και της SWOT ανάλυσης.

Η μελέτη ολοκληρώνεται με τη βιβλιογραφία, τις πηγές που χρησιμοποιήθηκαν και με τα παραρτήματα, όπου παρατίθενται διάφορα άλλα στοιχεία (χάρτες, πίνακες, σχέδια, φωτογραφίες, οι συνεντεύξεις των πληροφοριοδοτών και το ερωτηματολόγιο που χρησιμοποιήθηκε) τα οποία δεν μπορούν να ενσωματωθούν στο θεωρητικό τμήμα.

Η επεξεργασία των χαρτών στο Παράρτημα ΙΙΙ έγινε με τη βοήθεια των σχεδιαστικών προγραμμάτων PHOTOSHOP C55 και AUTOCAD 2009.

ΜΕΡΟΣ Α΄- ΘΕΩΡΗΤΙΚΗ & ΕΜΠΕΙΡΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1 – ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ

1.1. ΓΕΝΙΚΑ ΠΕΡΙ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΥ

Πολλοί και διαφορετικοί ορισμοί και απόψεις έχουν διατυπωθεί διαχρονικά για το σχεδιασμό. Παρ' όλο που δεν υπάρχει ένας γενικά αποδεκτός ορισμός, υπάρχει κοινή αποδοχή στο ότι ο σχεδιασμός είναι (Κομίλης και Βαγιονής, 2000):

- ένα σύνολο διεργασιών, μια διαδικασία περισσότερο – παρά ένα θεωρητικό πλαίσιο οργάνωσης του κοινωνικοοικονομικού και φυσικού χώρου και
- ένα σύνολο εναλλακτικών ή μεταβαλλόμενων πολιτικών διαφορετικής φύσης περισσότερο – παρά η διαμόρφωση μόνο σχεδίων.

Οι σχετικοί ορισμοί και τοποθετήσεις για το σχεδιασμό πρέπει να προσεγγίζονται σε συσχετισμό με τις προκύπτουσες διευκρινίσεις, ορισμούς και εξελίξεις στην εξήγηση της δυναμικής και σύνθετης φύσης των κοινωνικών φαινόμενων, όπως και σε συσχέτιση με τη συνθετότητα που πηγάζει από την αλληλεπίδραση των οικονομικών, κοινωνικών και φυσικών ή οικολογικών συστημάτων μέσα σε διάφορες γεωγραφικές και περιβαλλοντικές συνθήκες (Κομίλης και Βαγιονής, 2000).

Ο σχεδιασμός θεωρείται ως ο πιο δόκιμος όρος για να εκφράσει ορισμένες μεθόδους που επιδιώκουν να εισάγουν ορθολογικές διαστάσεις στις επιλογές και τους στόχους (βραχυχρόνιου ή μακροχρόνιου ορίζοντα) μιας κοινωνίας. Ορισμένοι θεωρούν το σχεδιασμό ως μιαν «εφαρμοσμένη μεθοδολογία» για τη λήψη κοινωνικοοικονομικών αποφάσεων και η οποία διακρίνεται από δύο κύρια χαρακτηριστικά (Κομίλης και Βαγιονής, 2000):

- επιδιώκει την επίτευξη συνοχής στη λήψη αποφάσεων, και
- επιτρέπει την καλύτερη δυνατή ανταπόκριση σε κοινωνικές προτιμήσεις και ανάγκες που έχουν αποσαφηνιστεί κατά τον πληρέστερο δυνατό.

Από τις αρχές της δεκαετίας του ΄70 με τη Διακήρυξη της Διάσκεψης Κορυφής της Στοκχόλμης (1972), αρχίζει ουσιαστικά μια περίοδος συνεχώς αυξανόμενης φροντίδας για την προστασία του περιβάλλοντος. Ο σχεδιασμός του αστικού και αγροτικού χώρου έχουν επηρεαστεί σημαντικά από την πορεία της περιβαλλοντικής πολιτικής στη διάρκεια των τριών τελευταίων δεκαετιών και, γενικότερα από την εξέλιξη των αντιλήψεων για την ανάπτυξη.

Σήμερα δε νοείται αναπτυξιακή δράση χωρίς την περιβαλλοντική παράμετρο, αφού θεμελιώδες στοιχείο της βιώσιμης ανάπτυξης είναι η συμβατότητα με την οικολογική ισορροπία και το περιβάλλον. Ειδικά για τον αγροτικό χώρο και την ύπαιθρο, που αποτελεί το κατ' εξοχήν πεδίο προέλευσης και ύπαρξης του φυσικού περιβάλλοντος αλλά και σημαντικών στοιχείων πολιτιστικής κληρονομιάς, ο περιβαλλοντικός σχεδιασμός καλείται να στηρίζει αλλά και να μετασχηματίζει τις τομεακές πολιτικές που αναφέρονται στις αγροτικές περιοχές σε ολοκληρωμένες αναπτυξιακές δράσεις (Μπεριάτος και Ψαλτόπουλος, 2003).

Ο Καταστατικός Χάρτης για τον Ευρωπαϊκό Περιφερειακό / Χωρικό σχεδιασμό, που υιοθετήθηκε στις 20 Μαΐου 1983 κατά την Ευρωπαϊκή Διάσκεψη των Υπουργών υπεύθυνων για τον περιφερειακό σχεδιασμό, δίνει τον ακόλουθο ορισμό: «Ο περιφερειακός/χωρικός σχεδιασμός δίνει γεωγραφική έκφραση στις οικονομικές, κοινωνικές, πολιτιστικές και οικολογικές πολιτικές της κοινωνίας. Ταυτόχρονα είναι ένας επιστημονικός κλάδος, μια διοικητική τεχνική και μια πολιτική που αναπτύσσεται ως μια διεπιστημονική και περιεκτική προσέγγιση που στοχεύει στην ισόρροπη περιφερειακή ανάπτυξη και στη φυσική οργάνωση του χώρου σύμφωνα με ένα γενικό σχεδιασμό». Κατά μια έννοια, λέγοντας σχεδιασμό του χώρου εννοούμε τη μεθοδική διευθέτησή του, είναι δε μια εσκεμμένη πράξη που στοχεύει στη δημιουργία μιας οργανωμένης κατάστασης, έχοντας υπόψη ότι αυτό είναι προτιμότερο από μια κατάσταση που προκύπτει από την αυθόρμητη αλληλεπίδραση των μερών. (Sarlet, 2004).

Οι Tippet et al. (2007), υποστηρίζουν ότι ο ολοκληρωμένος σχεδιασμός στοχεύει στο να συνδυάσει τις περιβαλλοντικές, οικονομικές και κοινωνικές διαστάσεις με τη χωρική ανάπτυξη και προσπαθεί να συνδυάσει δράσεις και προγράμματα με στόχο αφενός μεν τη δημιουργία πολλαπλών ωφελειών αφετέρου δε τη μείωση της επαναλαμβανόμενης προσπάθειας και τη σπατάλη των πόρων. Απαντώντας στη πρόκληση για «οικολογικό σχεδιασμό» ανέπτυξε την προσέγγιση Design Ways, μια μεθοδολογία που ενδυναμώνει τη συμμετοχή της κοινότητας και των ενδιαφερόμενων στον οικολογικό σχεδιασμό.

Σύμφωνα με τη Sarlet (2004), ο σχεδιασμός ποικίλλει ανάλογα με τις αξίες τις οποίες η εκάστοτε κοινωνία προσυπογράφει και αφορούν στην ανησυχία για τη φύση, στο μέλημα ίσων ευκαιριών για ανάπτυξη περιφερειών με μη προνομιούχο θέση στο χώρο, στην επιθυμία για δημιουργία ανθρώπινων εγκαταστάσεων στα πλέον κατάλληλα σημεία, έτσι ώστε δικαιοσύνη και αποδοτικότητα να εναρμονίζονται με την κατανομή των πόρων.

1.2. ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΟΣ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ

Κατά τον Δημητρίου (2005), ο όρος περιβαλλοντικός σχεδιασμός «Environmental planning» αναφέρεται στις διαδικασίες ανάπτυξης, αξιολόγησης και εφαρμογής περιβαλλοντικής πολιτικής.

Η πολυπλοκότητα των θεμάτων που σχετίζονται με τη διαδικασία του περιβαλλοντικού σχεδιασμού, δημιουργεί ένα σύνολο παραγόντων που θα πρέπει να λαμβάνονται υπόψη καθ' όλη τη διαδικασία του σχεδιασμού. Η επιλογή του «χώρου» και της «θέσης» αποκτά ιδιαίτερη σημασία στο πλαίσιο του περιβαλλοντικού σχεδιασμού, αφού τα χαρακτηριστικά του φυσικού περιβάλλοντος μεταβάλλονται σημαντικά συναρτήσει του χώρου, ακόμη και σε μικρές αποστάσεις. Η περιβαλλοντικά 'ορθή' πολιτική δίνει χωρική και περιβαλλοντική διάσταση στους στόχους των αναπτυξιακών έργων, με αποτέλεσμα η θεωρία της χωρικής ανάπτυξης και ο περιβαλλοντικός σχεδιασμός να γίνονται απαραίτητες προϋποθέσεις για κάθε αναπτυξιακό πρόγραμμα ή έργο.

Σε επιχειρησιακό επίπεδο η διαδικασία του περιβαλλοντικού σχεδιασμού μπορεί να διαιρεθεί στον προσδιορισμό των αναγκαιοτήτων ή προβλημάτων που επιβάλλουν την κατάρτιση πολιτικής, στην ανάλυση αυτών, στην διερεύνηση των εναλλακτικών πολιτικών με υπόδειξη της βέλτιστης και στην ανάπτυξη στρατηγικής για την εφαρμογή της προτεινόμενης λύσης. Η ανάλυση και η διερεύνηση παρουσιάζουν πολυπλοκότητα που οφείλεται σε οριζόντιες σχέσεις μεταξύ του περιβαλλοντικού σχεδιασμού και των άλλων περιβαλλοντικών δραστηριοτήτων και στο ρόλο που διαδραματίζουν οι εμπλεκόμενοι στη διαδικασία περιβαλλοντικού σχεδιασμού (Δημητρίου, 2005).

Ο Selman (2000) θεωρεί ότι ο περιβαλλοντικός σχεδιασμός ασχολείται με τη κοινωνική συλλογική διαχείριση των πόρων της γης. Το 'περιβάλλον' αναφέρεται στα φυσικά και βιολογικά συστήματα, τα οποία παρέχουν τη βασική υποστήριξη της ζωής, και συμβάλλουν στην ψυχολογική μας ισορροπία. Ο 'Σχεδιασμός' γενικά είναι μια δραστηριότητα σκόπιμης αναμονής και πρόβλεψης για το μέλλον. Πιο συγκεκριμένα, περιλαμβάνει δράσεις οργανισμών του δημοσίου τομέα με στόχο τη ρύθμιση της χρήσης γης και νερού για λογαριασμό της κοινωνίας, συχνά μέσω πολεοδομικής και χωροταξικής νομοθεσίας.

Σύμφωνα με τη Selman (2000), για να είναι αποτελεσματικός ο περιβαλλοντικός σχεδιασμός απαιτούνται: (α) διάθεση πληροφοριών που βοηθούν τους σχεδιαστές να αποφασίσουν και (β) τεχνική που μπορεί να βοηθήσει τους σχεδιαστές να αποφασίσουν, βασιζόμενοι στην καλύτερη διαθέσιμη πληροφορία. Οι πληροφορίες σχετικά με τους φυσικούς πόρους και την

ποιότητα του περιβάλλοντος επιδιώκουν να ενσωματώσουν την υφιστάμενη γνώση με στόχο την περιβαλλοντική βελτιστοποίηση των επενδυτικών αποφάσεων και περιλαμβάνουν τα ακόλουθα:

- Ταξινόμηση γης: Με τη χρήση κατάλληλων τεχνικών, τα εδάφη ταξινομούνται σε κατηγορίες που περιγράφονται με όρους συνόλου διαγνωστικών κριτηρίων.
- Αξιολόγηση φυσικών πόρων:

1) Γεωργία και Δασοπονία: Το σπουδαιότερο κριτήριο σε σχέση με την αξιολόγηση της αγροτικής γης είναι η παρουσία περιοριστικών παραγόντων που επηρεάζουν την προσαρμοστικότητά της, οι κυριότεροι των οποίων είναι τα εδάφη, η κλίση, το κλίμα, η υγρασία και η διάβρωση του εδάφους.

2) Άγρια Ζωή: Η αξιολόγηση της άγριας ζωής περιλαμβάνει την καταγραφή των οικοτόπων.

3) Τοπίο: Βασίζεται στην υπόθεση ότι οι άνθρωποι αξιολογούν τον περιβάλλοντα χώρο και τα βασικά χαρακτηριστικά του τοπίου σύμφωνα με πολιτιστικές και ιστορικές σχέσεις.

4) Γεωλογία: Η περιβαλλοντική γεωλογία αντιμετωπίζει την αλληλεπίδραση μεταξύ των ανθρώπων και του φυσικού του περιβάλλοντος και ασχολείται πρωτίστως με την αειφορικότητα και τη φυσική δυνατότητα της γης και των φυσικών πόρων για διαφορετικές μορφές ανάπτυξης.

- Συμμετοχική εκτίμηση: Συνεπάγεται τον ενεργό ρόλο και την άσκηση των ικανοτήτων της τοπικής κοινότητας
- Οικονομική Αξιολόγηση της χρήσης των αγροτικών πόρων: κατά την οποία υιοθετούνται τέσσερεις προσεγγίσεις:

- η μέθοδος του άμεσου κόστους κατά την οποία υπολογίζονται μόνο τα κόστη που προκύπτουν από τις πρακτικές προστασίας
- το κόστος ευκαιρίας της σχετικής έκτασης, π.χ. το οικονομικό έσοδο από εναλλακτικές χρήσεις γης που διαφεύγουν σαν αποτέλεσμα της προστασίας από την αλλαγή χρήσης
- το κόστος των εναλλακτικών μέσων για την επίτευξη των ίδιων στόχων, εφόσον υπάρχει άμεσο αναλογικό κόστος
- επιθυμία για πληρωμή ή επιθυμία να δεχθείς αποζημίωση από διάφορες ομάδες χρηστών.

- Ανάλυση της ικανότητας: Αναφέρεται στις εγγενείς δυνατότητες διαφόρων περιοχών (πόλεων, ακτών, εξοχής κλπ.) οι οποίες δεν πρέπει να ξεπεραστούν, εφόσον στόχος είναι η αειφορία. Η ιδέα της 'δυνατότητας' είναι δύσχρηστη να προσδιορισθεί και υπάρχουν μεγάλες δυσκολίες στην εφαρμογή της.
- Τηλεανίχνευση: Αεροφωτογραφίες και δορυφορικές κεραίες παρέχουν στοιχεία για τους διάφορους τύπους κάλυψης γης και επιτρέπουν την ακριβή ταξινόμηση της εικόνας.
- Γεωγραφικό σύστημα Πληροφοριών (ΓΣΠ) και Εξειδικευμένα Συστήματα: Το ΓΣΠ επιτρέπει το συνδυασμό χαρτών και στατιστικών δεδομένων, την καταμέτρηση αξιών εντός ορίων διαφορετικών τύπων (πολιτικών ή φυσικών) και τη μελέτη χωρικών σχεδίων ή του βαθμού χωρικής αντιστοιχίας μεταξύ διαφορετικών μεταβλητών. Το σύστημα αυτό επιτρέπει το συνδυασμό και το χειρισμό διαφόρων επιπέδων με δεδομένα.

Ο στόχος του περιβαλλοντικού σχεδιασμού είναι, όπως αναφέρει ο Blundell (2002), να παρέχει ένα εργαλείο για τη λήψη συλλογικών επιλογών σχετικά με την κατάσταση του περιβάλλοντος που επιθυμούμε, να εμποδίζει παραβιάσεις των περιβαλλοντικών περιορισμών και να κάνει δυνατές τις προσαρμογές, εφόσον οι περιορισμοί έχουν παραβιασθεί. Υποστηρίζει ότι απαραίτητη βάση για τον περιβαλλοντικό σχεδιασμό είναι μια νομοθεσία με ξεκάθαρους, ακριβείς στόχους και σαφείς εθνικές πολιτικές, η οποία περιλαμβάνει μια περιεκτική δέσμη στόχων για την προστασία και βελτίωση του περιβάλλοντος, ποσοτικά εκφρασμένους εφόσον είναι δυνατόν.

Σε άρθρο της η Haaren (2002), δίνει έμφαση στη δημιουργικότητα και στα προβλήματα που πρέπει να αντιμετωπισθούν κατά την εφαρμογή και του περιβαλλοντικού σχεδιασμού όπως:

- Η ανεπάρκεια στην κατανόηση των περιβαλλοντικών αλληλεξαρτήσεων,
- Η επικρατούσα άποψη του περιβαλλοντικού σχεδιασμού είναι περιοριστική και παρεμποδίζει την (βιομηχανική) πρόοδο, η οποία αποθαρρύνει την αποδοχή των στόχων,
- Οι τοπικές ομάδες πίεσης σπάνια προωθούν περιβαλλοντικές ρυθμίσεις για την περιοχή τους,
- Η απόρριψη των στόχων του περιβαλλοντικού σχεδιασμού ένεκα ελλιπούς εμπλοκής των ομάδων ενδιαφέροντος στη διαδικασία του σχεδιασμού,

- Οι αποφάσεις για περιβαλλοντικά θέματα πρέπει να ληφθούν ακόμα και αν δεν υπάρχει δυνατότητα να ληφθούν υπόψη όλες οι αναγκαίες πληροφορίες,
- Το σχέδιο είναι ξεπερασμένο αμέσως μετά την υιοθέτησή του, διότι η σχεδιαστική διαδικασία εκτείνεται σε μεγάλο βάθος χρόνου,
- Συχνά οι υπεύθυνοι για την εφαρμογή του σχεδίου δεν εμπλέκονται στη διαδικασία του περιβαλλοντικού σχεδιασμού και επομένως δεν συνταυτίζονται με το σχέδιο, το περιεχόμενό του ή την επιτυχία του,
- Ο περιβαλλοντικός σχεδιασμός συνήθως δεν λαμβάνει υπόψη την αξιολόγηση της επιτυχίας ενός έργου,
- Η πρόβλεψη των μελλοντικών περιβαλλοντικών αλλαγών είναι συχνά πολύ θεωρητική ένεκα της πολυπλοκότητας των περιβαλλοντικών θεμάτων.

1.3 ΧΩΡΙΚΟΣ / ΧΩΡΟΤΑΞΙΚΟΣ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ (Χρήσεις γης)

Ο Jongman (2002), προσεγγίζει τη έννοια του χωρικού σχεδιασμού λαμβάνοντας υπόψη τους φυσικούς πόρους και τις αμοιβαίες τους σχέσεις και ισχυρίζεται ότι υφίσταται στενή σχέση μεταξύ της χρήσης των φυσικών πόρων, της περιβαλλοντικής διαχείρισης και του χωρικού σχεδιασμού. Σύμφωνα με το συγγραφέα το αντικείμενο του χωρικού σχεδιασμού είναι η οργάνωση των λειτουργιών και του χώρου κατά τέτοιο τρόπο ώστε να επιδεικνύουν την καλύτερη αμοιβαία σχέση καθώς και η ανάπτυξη των ανθρώπινων και των φυσικών δυνατοτήτων μέσα σε ένα χωρικό πλαίσιο κατά το καλύτερο δυνατό τρόπο.

Ο Blundell (2002), θεωρεί ότι ο ‘ολοκληρωμένος χωρικός σχεδιασμός’ διαφέρει από τις ‘χωρικές στρατηγικές’ στο ότι οι προοπτικές είναι πολύ ευρύτερες από ότι το σύστημα του πολεοδομικού ή χωροταξικού σχεδιασμού, και προσβλέπει σε μια πλήρη ενσωμάτωση των περιβαλλοντικών παραγόντων στη διαδικασία χάραξη πολιτικής. Κατά τον συγγραφέα το ‘χωρικό σχέδιο’ αποσκοπεί στο να ‘επηρεάσει τη χωρική δομή μέσω της διαχείρισης της περιφερειακής διοίκησης και μέσω του συντονισμού των χωρικών επιπτώσεων των τομεακών πολιτικών’.

Οι Adams et al. (2008), πιστεύουν ότι ένας αποτελεσματικός χωρικός σχεδιασμός είναι προσανατολισμένος περισσότερο προς ένα δυναμικό όραμα και μια στρατηγική που συμπεριλαμβάνει την ένδειξη και την εφαρμογή των αειφόρων απόψεων σε διαφορετικά έργα/σχέδια. Αυτή η προσέγγιση απαιτεί ενσωμάτωση των οικολογικών, οικονομικών και

κοινωνικών πλευρών, όπως οι ανθρώπινοι οικισμοί, τα έργα υποδομής κλπ.. Ο αειφόρος σχεδιασμός σε περιφερειακή κλίμακα ασχολείται με θέματα όπως η ασύμμετρη ανάπτυξη, η κινητικότητα των γενεών, η υποβάθμιση της ποιότητας της ζωής και η καταστροφή του περιβάλλοντος. Αυτά τα περιβαλλοντικά και αειφορικά θέματα, συχνά συνδέονται μεταξύ τους και πρέπει να ενσωματώνονται στις περιφερειακές αναπτυξιακές στρατηγικές. Οι χωρικές στρατηγικές μπορεί να αποτελέσουν ένα σημαντικό εργαλείο στη διασύνδεση μιας περιοχής με άλλα δίκτυα και δομές, ώστε να εδραιώσει μια νέα 'θέση' στο εσωτερικό τους. Οι συγγραφείς πιστεύουν ότι η ποιότητα το χώρου καθορίζεται από το τι υπάρχει εκεί (χωρικά χαρακτηριστικά), ποιος ζει εκεί (κοινότητα) και από τι συμβαίνει (κινητικότητα των κατοίκων). Επομένως τα χωρικά χαρακτηριστικά και οι χωρικές πολιτικές είναι ζωτικής σημασίας για την προσέλκυση ανθρώπων και την τόνωση της ανάπτυξης. Εν τούτοις υπογραμμίζουν, ότι η διαδικασία του σχεδιασμού παρουσιάζει ένα δύσκολο δίλημμα στο πως να τον διαχειριστείς, δεδομένου ότι, αφενός ο σχεδιασμός είναι απολύτως απαραίτητος (ένεκα των περιβαλλοντικών προβλημάτων και της ανάγκης για κοινωνική, οικονομική και εδαφική συνοχή), αφετέρου δε, ο σχεδιασμός είναι λιγότερο αποδεκτός ένεκα της οικονομικής στασιμότητας και των νέων τάσεων απορρύθμισης.

Την άρση του «χωρικού αποκλεισμού», των ανταγωνιστικών χρήσεων της γης, της υποβάθμισης του φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος, της ποιότητας ζωής καθώς και τα προβλήματα τοπικής ή αστικής διακυβέρνησης που αντιμετωπίζουν ορισμένες περιοχές, καλείται να διευθετήσει ο χωροταξικός σχεδιασμός σύμφωνα με τον Αγγελίδη (2000).

Παράλληλα ο χωροταξικός σχεδιασμός οφείλει να απορρίπτει τον ιδεολογικό καταναγκασμό της μεγιστοποίησης του ρυθμού αύξησης, όπως κάνουν οι κλασικές περιφερειακές πολιτικές, και διαδοχικά (Τρούμπης, 1999):

- να διαπιστώνει τις πιθανές επιπτώσεις εναλλακτικών σεναρίων ανάπτυξης στο περιβάλλον,
- να αξιολογεί τα σενάρια στη βάση μιας αειφόρου χρήσης των πόρων,
- να βελτιστοποιεί τους οικονομικούς στόχους μέσα στο περιβάλλον μιας περιοχής ή περιφέρειας.

Με άλλα λόγια η στρατηγική της κοινωνικό-οικονομικής μεγιστοποίησης πρέπει να αντικατασταθεί από προσέγγιση κοινωνικό-χωρικής αριστοποίησης της ανάπτυξης. Μέσα σ' αυτό το 'πλαίσιο περιβαλλοντικής λογιστικής', η χωροθετική ανάλυση, ακόμα και στις χαμηλότερες χωρικές κλίμακες αποκτά έναν επικυρίαρχο ρόλο (Τρούμπης, 1999).

Οι βασικές κατευθύνσεις του χωροταξικού σχεδιασμού προσδιορίζονται από τρεις στόχους: την προώθηση της οικονομικής και κοινωνικής συνοχής, την συνετή διαχείριση και προστασία των φυσικών πόρων και της πολιτιστικής κληρονομιάς και την επιδίωξη της ολοκληρωμένης και ανταγωνιστικής ανάπτυξης όλων των περιοχών. Στο πλαίσιο αυτό είναι καθοριστικός ο ρόλος του χωροταξικού σχεδιασμού ως πολιτικής συντονισμού και εξειδίκευσης στο χώρο επί μέρους τομεακών πολιτικών, της κατανομής των οικισμών, των δραστηριοτήτων και των υποδομών στο χώρο, παράλληλα με την προστασία των φυσικών οικοσυστημάτων (Ανδρεοπούλου, 2008).

Οι Potchin et al. (2010), αναφέρουν ότι υπό ευρεία έννοια, ο χωρικός σχεδιασμός μπορεί να περιγραφεί ως οι ενσυνείδητες συλλογικές προσπάθειες να φανταστούμε ξανά την πόλη, την αστική περιοχή ή μια ευρύτερη τοποθεσία και να μεταφράσουμε το αποτέλεσμα σε προτεραιότητες για επενδύσεις στην περιοχή, μέτρα προστασίας, στρατηγικές επενδύσεις υποδομής και αρχές για ρύθμιση των χρήσεων γης. Οι συγγραφείς υποστηρίζουν ότι χρειάζεται να προχωρήσουν οι δημόσιες συζητήσεις από το στενό πλαίσιο των χωρικών οργανισμών, στη θεώρηση του χώρου και του τόπου ως ένα κοινωνικό κατασκεύασμα του οποίου η έννοια καθορίζεται από συγκεκριμένα κοινωνικά πλαίσια σε συγκεκριμένες περιοχές.

Ο Ντάφης (2008), θέτει ως βασική προϋπόθεση του χωροταξικού σχεδίου, την εξασφάλιση της απαραίτητης γης για πρωτογενή παραγωγή και αναφέρει ότι σε όποιο επίπεδο και αν καταρτίζεται, κοινοτικού διαμερίσματος, δήμου, νομού, περιφέρειας ή χώρας, δεν αποτελεί αυτοσκοπό, αλλά μέσο για την ταξινόμηση των χρήσεων γης, ώστε να μην υπάρχει ανταγωνισμός μεταξύ τους, αλλά και να αποτρέπονται παράνομες πράξεις, κυρίως όσον αφορά στην οικιστική ανάπτυξη.

Την αειφόρο χρήση του χώρου ως αντικείμενο του χωρικού σχεδιασμού υποστηρίζει ο Hinterstoisser (2001), και διευκρινίζει ότι η έλλειψη μακροχρόνιων προοπτικών οδηγεί ευθέως στην κατάτμηση (του χώρου) με αποτέλεσμα να εξαφανίζεται η ταυτότητα και να χάνεται η πολυλειτουργικότητα του τοπίου αφενός και αφετέρου, η έλλειψη αποτελεσματικού χωρικού σχεδιασμού θέτει σε κίνδυνο την αξία του πολιτισμού καθώς και των φυσικών τοπίων.

Την σημασία του σχεδιασμού των χρήσεων γης στη διαχείριση των τοπίων αναφέρει και ο Antrop (2005), και θεωρεί ότι προκειμένου να αντιμετωπισθούν οι αλλαγές στις χρήσεις γης που προκαλούνται ασυντόνιστα από πολλαπλούς χρήστες, είναι απαραίτητη η διευθέτηση, ο έλεγχος και η καθοδήγηση μέσω της σχεδιαστικής διαδικασίας, ακολουθώντας πάντα τις βασικές τάσεις της εποχής.

Σύμφωνα με τη Haaren (2002), δύο βασικές ιδέες προσδιορίζουν την έννοια του σχεδιασμού του τοπίου. Αφενός μια ισχυρή τεχνοκρατική άποψη, η οποία καλείται να διαχειριστεί προβλήματα (πχ. διάβρωση του εδάφους), να τα συνδυάσει με έξυπνο τρόπο και με τα κατάλληλα μέτρα εφαρμογής. Αφετέρου δε, υπάρχει ή θα έπρεπε να υπάρχει μια έντονη πτυχή δημιουργικότητας στο σχεδιασμό αφού νέες απρόσμενες ιδέες μπορεί να λύσουν προβλήματα και κυρίως να βελτιώσουν την αισθητική ποιότητα του τοπίου.

Σε σχέση με τις αγροτικές περιοχές, ο σχεδιασμός των χρήσεων γης είναι μια επαναληπτική διαδικασία που βασίζεται στο διάλογο μεταξύ των ενδιαφερομένων μερών, σκοπεύει στη διαπραγμάτευση και στην απόφαση αειφόρων τύπων χρήσεων γης καθώς και στην αποδοχή και στην παρακολούθηση της εφαρμογής τους (Amler et al., 1999)

Βασικές αρχές του σχεδιασμού χρήσης γης σύμφωνα με τους Amler et al. (1999) είναι:

- Είναι προσανατολισμένος στις τοπικές συνθήκες σε όρους τόσο μεθόδου όσο και περιεχομένου.
- Λαμβάνει υπόψη τις πολιτιστικές απόψεις και οικοδομεί πάνω στην τοπική περιβαλλοντική γνώση.
- Λαμβάνει υπόψη τις παραδοσιακές στρατηγικές για την επίλυση προβλημάτων και διαφωνιών.
- Υιοθετεί μια ιδέα η οποία αντιλαμβάνεται την αγροτική ανάπτυξη ως μια διαδικασία από τη βάση (bottom-up), βασιζόμενη στην αυτό-βοήθεια και στην αυτό-υπευθυνότητα.
- Αποτελεί ένα διάλογο δημιουργίας των προαπαιτουμένων για την επιτυχή διαπραγμάτευση και συνεργασία μεταξύ των ενδιαφερομένων ομάδων.
- Είναι μια διαδικασία που οδηγεί στη βελτίωση της ικανότητας των συμμετεχόντων να σχεδιάζουν και να αναλαμβάνουν δράσεις.
- Απαιτεί διαφάνεια, έτσι η πρόσβαση στην πληροφόρηση όλων των συμμετεχόντων είναι προαπαιτούμενο.
- Λαμβάνει υπόψη τη διαφοροποίηση των ομάδων ενδιαφερόντων και την προσέγγιση των δύο φύλλων.
- Βασίζεται στη διεπιστημονική συνεργασία.

- Αποτελεί μια επαναληπτική διαδικασία, μια ευέλικτη και ανοικτή αντίδραση βασιζόμενη στα νέα ευρήματα και στις μεταβαλλόμενες συνθήκες .
- Είναι προσανατολισμένη στην εφαρμογή του σχεδίου.

1.4 ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΟΣ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ

Ο περιφερειακός (οικονομικός) σχεδιασμός (regional economic planning) κατά τους Κομίλη και Βαγιονή (2000), έχει ως ουσιαστικό περιεχόμενο την κοινωνικοοικονομική δομή και το επίπεδο ευημερίας μιας περιφέρειας ή ενός συστήματος περιφερειών, ενώ το ουσιαστικό περιεχόμενο του χωροταξικού σχεδιασμού (physical planning) επικεντρώνεται στη φυσική – χωρική δομή μιας περιοχής, στη διάρθρωση των χρήσεων γης, του πλέγματος οικισμών και των δικτύων συγκοινωνιών σε συνάρτηση με τα δεδομένα (ανάγκες, δυνατότητες, περιορισμούς) των κοινωνικοπολιτικών, οικονομικών και φυσικών – περιβαλλοντικών παραγόντων.

Σύμφωνα με τον Αγγελίδη (2000), η έννοια του σχεδιασμού είναι πολυσήμαντη και συνδέεται με ευρύ φάσμα δραστηριοτήτων. Αποτελεί δε μια οργανωμένη, λογική προσπάθεια επιλογής των καλύτερων δυνατών εναλλακτικών λύσεων και μέσων για την επίτευξη συγκεκριμένων στόχων. Ειδικότερα όσον αφορά στο χωροταξικό σχεδιασμό διακρίνεται, κυρίως στις αγγλοσαξονικές χώρες, ανάμεσα στον περιφερειακό σχεδιασμό (regional planning) που αντιστοιχεί κυρίως στην περιφερειακή οικονομική σαν επιστήμη, προσανατολισμένη προς την πράξη και, επομένως πολύ ευρύτερη από τον απλό «φυσικό σχεδιασμό» (physical planning).

Στην αγγλοσαξονική βιβλιογραφία υπάρχει σαφής διαχωρισμός των όρων «*peripheral*» και «*regional*». Ο μεν πρώτος αφορά στη γνωστή αντιδιαστολή κέντρου (ή πυρήνα) – περιφέρειας και αναφέρεται σε οτιδήποτε δεν είναι κεντρικό (π.χ. Αθήνα σε αντιδιαστολή με την υπόλοιπη Ελλάδα ή την ελληνική περιφέρεια). Ο δεύτερος αφορά σε χωρικές μονάδες, οι οποίες προκύπτουν μετά από μία κατάτμηση του εθνικού χώρου (π.χ. οι ελληνικές περιφέρειες της Θεσσαλίας, της Ηπείρου κ.λ.π). Αξίζει να τονιστεί ότι η έννοια της περιφέρειας δεν πρέπει να ταυτίζεται με αυτήν της περιοχής, αφού η δεύτερη αφορά σε ένα τυχαίο τμήμα του χώρου, ενώ η πρώτη σε ένα χωρικό τμήμα με εσωτερικά χαρακτηριστικά που το διαφοροποιούν από τα υπόλοιπα. Κατά κάποιον τρόπο, μία περιφέρεια οφείλει να είναι κάτι περισσότερο από μία περιοχή, αλλιώς ο εστιασμός των πολιτικών ενδέχεται να είναι αποτυχημένος. Ο παράγοντας χώρος δημιουργεί μία σειρά

ιδιαιτεροτήτων στη λειτουργία κάθε οικονομικής και κοινωνικής οντότητας (π.χ. μίας χώρας). Όσο μεγαλύτερη είναι η έκταση και ο πληθυσμός της εν λόγω οντότητας, τόσο εντονότερη προκύπτει η ανάγκη κατάτμησης του χώρου σε επιμέρους τμήματα, ούτως ώστε η άσκηση πολιτικής να εστιάζεται χωρικά και να καθίσταται αποτελεσματικότερη. Η ευρωπαϊκή ενοποίηση οδήγησε στη σταδιακή δημιουργία ενός πολιτικού μορφώματος που εκτείνεται ουσιαστικά σε μία ολόκληρη ήπειρο, αποτελεί πληθυσμιακά τον τρίτο μεγαλύτερο ενιαίο χώρο του πλανήτη (μετά την Ινδία και την Κίνα) και σημαντικότατο εταίρο στο παγκόσμιο οικονομικό κύκλωμα. Η ανάγκη εφαρμογής αναπτυξιακών πολιτικών, εστιασμένων στις εντόπιες ιδιαιτερότητες, στα πλαίσια ενός τόσο εκτεταμένου κοινωνικο – οικονομικού χώρου, είναι μάλλον αυταπόδεικτη. Η περιφερειακή πολιτική έρχεται να καλύψει αυτήν την ανάγκη. Κρίνεται στο σημείο αυτό σκόπιμη μία αποσαφήνιση του όρου περιφερειακή πολιτική, όσον αφορά στο είδος και τους στόχους της εφαρμογής της από την Ευρωπαϊκή Ένωση. Συνοπτικά, γίνεται σήμερα δεκτό, ότι με τον όρο περιφέρεια εννοείται μία ορισμένη συνεχής εδαφική έκταση που υπάγεται στην ίδια διοικητική εξουσία, ενώ ο όρος Περιφερειακή Ανάπτυξη χρησιμοποιείται για να εκφράσει την επίτευξη ή την επιδίωξη μίας ή περισσότερων θετικών μεταβολών στα βασικά ουσιαστικά στοιχεία της οικονομικοκοινωνικής –κυρίως– δραστηριότητας των ανθρώπων που ζουν και εργάζονται σε αυτήν την περιφέρεια.

Στην Ευρωπαϊκή Ένωση χρησιμοποιείται ένα πολυεπίπεδο σχήμα κατάτμησης του χώρου σε περιφέρειες, το οποίο βασίζεται σε μία Ονοματολογία Χωρικών Μονάδων για Στατιστική χρήση (γνωστή ως NUTS I, II, III)[*]. Αυτή η μεθοδολογία, η οποία χρησιμοποιείται από την Eurostat για την εξαγωγή των κοινοτικών στατιστικών, βασίζεται στη σταδιακή κατάτμηση του κάθε ενός από τους εθνικούς χώρους σε κάποιες μεγάλες περιφέρειες επιπέδου 1, κάθε μία περιφέρεια επιπέδου 1 σε περισσότερες επιπέδου 2 κ.ο.κ. Στην ελληνική περίπτωση, η δημιουργία των περιφερειών έγινε τμήμα του εθνικού δικαίου με την ψήφιση του Νόμου 1622/1986, ο οποίος εισήγαγε το θεσμό της περιφέρειας και το Π.Δ. 51/6-3-1987, το οποίο όρισε τις δεκατρείς ελληνικές διοικητικές περιφέρειες (στατιστικά πρόκειται για περιφέρειες επιπέδου NUTS 2) (Βασιλακοπούλου, 2008).

Σύμφωνα με τον Τρούμπη (1999), περιφερειακός σχεδιασμός είναι ο μακροπρόθεσμος σχεδιασμός πολιτικής που αφορά στη διάταξη του ανθρώπου, των πόρων, των οικισμών

[*] NUTS = Nomenclature of Statistical Territorial Units. Στην Ελλάδα οι περιφέρειες NUTS III είναι 51, οι περιφέρειες NUTS II είναι 13 και οι περιφέρειες NUTS I είναι 4 (Κομίλης – Βαγιονής, 2000).

και των υποδομών στο γεωγραφικό χώρο. Επομένως, η αναζήτηση των νόμων του χώρου, μπορεί να αποδειχθεί ως ο ενδεδειγμένος δρόμος προς μια θεωρία και τη μέθοδό της, οι οποίες από κοινού δομούν την τεχνική βάση της αειφορικής διαχείρισης των οικοσυστημάτων και της κοινωνικό-οικονομικής ανάπτυξης.

Σκοπός του σχεδιασμού κατά το Bassi T. (1995), δεν είναι να προβλέπει την πορεία των επερχόμενων θεμάτων στα επόμενα δέκα ή είκοσι χρόνια στη βάση των διαφόρων τάσεων, αλλά μάλλον να προσπαθεί να προτείνει ρεαλιστικές στρατηγικές για την επίτευξη των γενικών στόχων προς το συμφέρον του συνόλου. Ένα από τα κύρια στοιχεία του αειφόρου περιφερειακού σχεδιασμού είναι η εκ του σύνεγγυς προωθημένη ματιά, με άλλα λόγια είναι προσαρμοσμένος στο μέλλον. Επομένως ο αειφόρος περιφερειακός σχεδιασμός συνίσταται σε μια πολύ-επιστημονική, περιεκτική προσέγγιση, η οποία βασίζεται στην εις βάθος θεώρηση όλων των αλληλοσχετιζόμενων προβλημάτων που μας θέτει το μέλλον, ώστε να παρέχει ένα αριθμό επιλογών σ' αυτούς που λαμβάνουν τις πολιτικές αποφάσεις και μια ποικιλία στρατηγικών για την επιτυχία των επιλεγμένων στόχων κατά τον πλέον ισόρροπο δυνατό τρόπο.

Η συμμετοχή του κοινού στον περιφερειακό σχεδιασμό κατά το Dossow (1995), είναι ένα σημαντικό εργαλείο στην εξεύρεση ευρέως αποδεκτής βάσης για τα σχέδια των χρήσεων γης καθώς και για συγκεκριμένες εγκαταστάσεις και εφόσον είναι δομημένη με αποτελεσματικό τρόπο, μπορεί να βοηθήσει στην επίτευξη της αειφόρου χωρικής ανάπτυξης.

Ο χωροταξικός σχεδιασμός είναι αλληλένδετος τόσο στενά με την περιφερειακή ανάπτυξη και τις πολιτικές της, ώστε η μία διαδικασία να προϋποθέτει την άλλη προκειμένου να διατυπωθεί ο ολοκληρωμένος προγραμματισμός και να υλοποιηθεί ο όποιος σχεδιασμός αναφέρει ο Λουκάκης (2005). Ισχυρίζεται δε, ότι τα υφιστάμενα θεσμικά εργαλείου χωροταξικού – πολεοδομικού και περιβαλλοντικού σχεδιασμού, δεν επαρκούν αν δεν διατυπωθούν με σαφήνεια τα επιθυμητά εκείνα αναπτυξιακά υποσύνολα, όπως οι 'μικροπεριφέρειες προγραμματισμού' ώστε ο χωρικός σχεδιασμός να καταλήξει σε ένα σχέδιο χρήσεων γης, όπου δεν θα αρκούν μόνο ελεγκτικές δεσμευτικές προϋποθέσεις υλοποίησης των έργων, αλλά θα προβάλλεται ο χώρος ως πεδίο ανάπτυξης παραγωγικών και προωθητικών δραστηριοτήτων. Οι ποσότητες των υδάτων, η χρονική χρήση τους, η εξασφάλιση αποθεμάτων υδάτων, η χρήση λιπασμάτων και φυτοφαρμάκων, η εντατικότητα και ο τρόπος παραγωγής, η προστασία των εδαφών, η κατασκευή τεχνικών έργων και υποδομών, η ανάπτυξη οικισμών, η χωρητικότητα του φυσικού περιβάλλοντος

σε σχέση με τις οικονομικές δραστηριότητες (ακτές, πυκνότητα και χαρακτήρας δόμησης κ.ά.), αποτελούν σύμφωνα με το Λουκάκη (2005), μερικές μόνο επισημάνσεις για να κατανοηθεί η αναγκαιότητα προγραμματισμού και σχεδιασμού του χώρου, όχι μόνο με κριτήρια οικονομικών διαδικασιών ή διοικητικού θεσμικού πλαισίου, αλλά και με κριτήρια ομοιογένειας, προστασίας και ανάδειξης του φυσικού περιβάλλοντος.

1.5 ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ΚΑΙ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑ

Σύμφωνα με το Ευρωπαϊκό Σχέδιο Χωρικής Ανάπτυξης (ΕΣΧΑ) ή Σχέδιο Ανάπτυξης του Κοινοτικού Χώρου (ΣΑΚΧ), η προστασία της φυσικής και πολιτιστικής κληρονομιάς αποτελεί ένα από τους τρεις βασικούς άξονες (πυλώνες) και θεωρεί ότι αυτή μπορεί να αποτελέσει ‘στοιχείο ανάπτυξης’ και ‘οικονομικό παράγοντα’ που αποκτά ‘ολοένα αυξανόμενη σημασία για την περιφερειακή ανάπτυξη’ (Μπεριάτος 2003, Χουσιανάκου 2002).

Ένας από τους βασικούς στόχους του χωρικού σχεδιασμού (πολεοδομικού και χωροταξικού) και γενικότερα της αναπτυξιακής πολιτικής, όπως αυτή νοείται σήμερα με βάση την αρχή της βιωσιμότητας, είναι η προστασία της κληρονομιάς, δηλαδή του φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος. Με τη λέξη κληρονομιά εννοούμε το φυσικό και πολιτιστικό περιβάλλον δηλαδή τα υλικά και άϋλα αγαθά που εμπεριέχονται σ’ αυτό. Η εκτίμηση και αξιολόγηση ενός αγαθού ως στοιχείου της κληρονομιάς πραγματοποιείται σε συσχέτιση με το χρόνο, το χώρο και την κοινωνία (σύστημα άξιών).

Με βάση τη χρονική προσέγγιση, η κληρονομιά αντιπροσωπεύει όλα εκείνα τα στοιχεία ή αγαθά που μεταβιβάζονται από γενιά σε γενιά, είτε υλικά (κινητά ή ακίνητα και εδώ έχουμε την περίπτωση της ‘περιουσίας’ (heritage), είτε άϋλα και τότε μιλάμε για στοιχεία της ‘παράδοσης’ (tradition).

Με βάση τη χωρική προσέγγιση, η σχέση και η εξάρτηση με την έννοια του ‘τόπου’ είναι διπλή. Από το ένα μέρος τα στοιχεία της κληρονομιάς προσδιορίζονται συχνά ως τέτοια ανάλογα με τη συγκεκριμένη τοποθεσία ή γεωγραφική ενότητα στην οποία υπάρχουν και από την άλλη, η ίδια η χωρική ενότητα αποκτά ταυτότητα από τα συγκεκριμένα στοιχεία της κληρονομιάς που αποτελούν τα ιδιαίτερα και αναγνωρίσιμα για όλους χαρακτηριστικά της. Ο τόπος είναι ο χώρος που οι άνθρωποι, μέσω αυτών των χαρακτηριστικών, αποκτούν ταυτότητα. (Μπεριάτος, 2003).

Ο τρόπος όμως της ένταξης της προστασίας της κληρονομιάς στις πολιτικές οικονομικής, κοινωνικής και χωρικής ανάπτυξης απαιτούν ταυτόχρονη παρέμβαση σε όλα τα 'οριζόντια' πεδία δράσης (νομοθετικό, διοικητικό, οικονομικό, τεχνικό), αλλά και σε όλα τα επίπεδα λήψης αποφάσεων και προγραμματισμού στη βάση ορισμένων νέων σχετικά αρχών και προσεγγίσεων οι οποίες οδηγούν σε τρεις διαδοχικές ολοκληρώσεις και συνολικότερες αντιμετωπίσεις του θέματος, που είναι οι ακόλουθες (Μπεριάτος, 2003):

α) Η ενιαία χωρική και οικολογική θεώρηση της φύσης, η ενότητα δηλαδή των μεγάλων και μικρών, σημαντικών και ασήμαντων οικοσυστημάτων που βασίζεται στη στενή αλληλεπίδραση και σχέση μεταξύ τους, ανεξάρτητα από τη θέση που κατέχουν στην ιεραρχία των οικολογικών αξιών.

β) Η ενιαία θεώρηση της φύσης και του πολιτισμού, η συνολική δηλαδή αντιμετώπιση της φυσικής και πολιτιστικής κληρονομιάς, αφού δεν είναι ούτε δυνατός ούτε σκόπιμος ένας διαχωρισμός ανάμεσα στα φυσικά και ανθρωπογενή στοιχεία των 'αντικειμένων' προστασίας.

γ) Η αντιμετώπιση της προστασίας και διαχείρισης της κληρονομιάς σε συνδυασμό με τις ανάγκες των τοπικών κοινωνιών. Δηλαδή η παράλληλη, με τα προστατευόμενα 'αντικείμενα' και 'κελύφη', ανάγκη προστασίας της κοινωνικής δομής και συνοχής που σημαίνει συμμετοχή, συνεργασία και συνέργεια των χρηστών και άλλων εμπλεκομένων φυσικών και νομικών προσώπων.

Σύμφωνα με τη Διακήρυξη της Λιουμπλιάνας (13^{η} CEMAT – Committee of Senior Officials of the European Conference of Ministers responsible for Regional Planning, Σεπτέμβριος 2003), βασική ιδέα της νέας 'αειφόρου χωρικής ανάπτυξης' αποτελεί η αρχή της εδαφικής συνοχής (σε συνδυασμό με την οικονομική και κοινωνική συνοχή) και η αρχή της αειφόρου ανάπτυξης. Η περαιτέρω ανάπτυξη αυτών των αρχών απαιτεί την ταυτόχρονη μελέτη τεσσάρων πτυχών προκειμένου να κατανοηθούν και να εφαρμοσθούν στις πολιτικές: περιβαλλοντική, οικονομική, κοινωνική και πολιτιστική. Αυτά τα νέα κριτήρια διαφοροποιούν τις παραδοσιακές τομεακές προσεγγίσεις, αίροντας την απομόνωση μεταξύ των, η οποία σε γενικές γραμμές έχει ακολουθηθεί έως σήμερα, για την αντιμετώπιση της κληρονομιάς (φυσικής ή ανθρωπογενούς) και του τοπίου (Ortega, 2004).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2
ΑΓΡΟΤΙΚΟΣ ΧΩΡΟΣ – ΟΡΕΙΝΕΣ / ΜΕΙΟΝΕΚΤΙΚΕΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ

2. 1 ΑΓΡΟΤΙΚΟΣ ΧΩΡΟΣ

Στις αναπτυγμένες χώρες κατά την μεταπολεμική περίοδο ο αγροτικός χώρος υφίσταται διαρκείς μετασχηματισμούς που διακρίνονται σε τρία στάδια (Αγγελίδης, 2000).

Στο πρώτο στάδιο, που διαρκεί μέχρι και τις αρχές της δεκαετίας του ΄50, οι αγροτικές περιοχές έχουν μια «κλασική» μορφή όπου κυριαρχεί σ' αυτές οικονομικά και κοινωνικά ο αγροτικός τομέας.

Κατά το δεύτερο στάδιο, ενώ εξακολουθεί να συρρικνώνεται ο καθαρά αγροτικός πληθυσμός, περιορίζεται η «αγροτική έξοδος», η μετατόπιση αγροτικού πληθυσμού προς τις πόλεις. Παράλληλα περιορίζονται οι ρυθμοί πληθυσμιακής αύξησης των πόλεων και με αυτή την έννοια έχουμε «αστικό – αγροτική αντιστροφή»

Σε ένα τρίτο στάδιο, που είναι εκείνο της σύγχρονης αναδιάρθρωσης της οικονομίας και του χώρου, ο αγροτικός χώρος υφίσταται περαιτέρω μεταβολές:

α. Περιορίζεται η συμμετοχή του αγροτικού τομέα στο ΑΕΠ και η συμμετοχή των απασχολούμενων στον αγροτικό τομέα στο σύνολο της απασχόλησης.

β. Στις «αγροτικές» περιοχές (όπου δηλαδή κυριαρχούν οι αγροτικές δραστηριότητες) παράλληλα με τον περιορισμό της απασχόλησης στον αγροτικό τομέα, η μεν βιομηχανία – βιοτεχνία παραμένει στάσιμη ή και περιορίζεται, ενισχύονται όμως οι υπηρεσίες και, σε πολλές περιπτώσεις, ο τουρισμός.

Ειδικότερα στην Ελλάδα, το 1991, ακόμη και στα αγροτικά κεφαλοχώρια, η απασχόληση στις μη αγροτικές δραστηριότητες έφτανε ή και ξεπερνούσε το ήμισυ της συνολικής απασχόλησης.

Στο βαθμό λοιπόν που σε πολλές αγροτικές περιοχές κυριαρχεί πλέον ένα σύνθετο πλέγμα δραστηριοτήτων, αγροτικών και μη αγροτικών, είναι σωστότερο – σύμφωνα πάντα με τον Αγγελίδη (2000), – να μιλάμε για «χώρο της υπαίθρου» και όχι για «αγροτικό χώρο».
Οι αλλαγές της αγροτικής χρήσης γης στις μετασχηματιζόμενες οικονομίες, αν και ακόμη είναι σε αρχικά στάδια, ποικίλουν ανάλογα με τον τύπο και την πρόοδο της αναδιάρθρωσης των προβλημάτων και της οικονομικής ανάκαμψης των διαφόρων χωρών. Για παράδειγμα δεν υπάρχει αλλαγή στην αναζωογόνηση των μικρού και μεσαίου μεγέθους αγροτικών νοικοκυριών, στην αναδιανομή και εγκατάλειψη της γης, στα φαινόμενα της κερδοσκοπίας της γης, της υπερεκμετάλλευσης των δασικών πόρων, των καθυστερήσεων των ιδιωτικών

δραστηριοτήτων ένεκα των ασαφών ιδιοκτησιακών δικαιωμάτων, της έλλειψης οικονομικής και τεχνικής υποστήριξης για τη γεωργία κλπ. (Krell et al., 1995).
Υπό ευρείς όρους, είναι δυνατόν να αναγνωρίσουμε τρία σημαντικά θεωρητικά πλαίσια στη ανάπτυξη της έννοιας του αγροτικού χώρου (Cloke, 2006).

Καταρχήν τα λειτουργικά στοιχεία της αγροτικής περιοχής/τοπίου/κοινωνίας.

- Κατ' αυτόν τον τρόπο, ο αγροτικός χώρους μπορεί να προσδιορισθεί με χωρικούς όρους:

- Κυριαρχείται από εκτεταμένες χρήσεις γης, κυρίως γεωργία και δασοπονία,
- Περιέχει μικρές, χαμηλής κλίμακας εγκαταστάσεις οι οποίες φανερώνουν μια ισχυρή σχέση μεταξύ των κτιρίων και του εκτεταμένου τοπίου, και οι οποίες θεωρούνται ως αγροτικές από τους περισσότερους ιδιοκτήτες,
- Εμπεριέχει ένα τρόπο ζωής, ο οποίος χαρακτηρίζεται από μια ταυτότητα συνοχής βασιζόμενη στο σεβασμό της περιβαλλοντικής και κοινωνικής ποιότητας ζωής ως τμήμα του εκτεταμένου τοπίου.

- Κατά δεύτερον τη χρήση των πολιτικο-οικονομικών εννοιών που διασαφηνίζουν τη φύση και τη θέση του αγροτικού χώρου, με όρους διατήρησης της κοινωνικής παραγωγής.

Αν και αυτά τα δομικά προβλήματα είναι κοινά στις αστικές και αγροτικές περιοχές, συχνά εκδηλώνονται διαφορετικά στις αγροτικές περιοχές - η λεγόμενη 'αγροτική διάσταση' που συνίσταται σε τρία βασικά χαρακτηριστικά:

- ένα ευχάριστο περιβάλλον με αυξημένη ανεργία,
- μια 'ανοικτού χώρου' γεωγραφική δομή η οποία οδηγεί σε προβλήματα προσβασιμότητας και κοστοβόρες δημόσιες υπηρεσίες,
- μια χαρακτηριστική τοπική πολιτική ιδεολογία, η οποία ευνοεί την αγορά, τον εθελοντισμό και την αυτοεξυπηρέτηση μάλλον παρά την παρέμβαση του δημόσιου τομέα.

- Το τρίτο θεωρητικό πλαίσιο του αγροτικού χώρου εμπλέκει τις κοινωνικές δομές και χρησιμοποιεί περισσότερο μεταμοντέρνους και μεταδομικούς τρόπους σκέψεις, ιδιαίτερα σε σχέση με το ρόλο της κουλτούρας στα κοινωνικο-χωρικά χαρακτηριστικά.

Σύμφωνα με τους Marrini and Mooney (2006) και Perkins (2006), η αγροτική περιοχή είναι απομακρυσμένη, στην περιφέρεια και αραιοκατοικημένη, σε αντίθεση με την πόλη.

Τη πληθυσμιακή πυκνότητα και την απόσταση από τα αστικά κέντρα προτείνει και ο Λαμπριανίδης (2004), ως εναλλακτικό ορισμό των περιοχών της υπαίθρου, με βάση μια σειρά κοινωνικό-χωρικών χαρακτηριστικών.

Το αγροτικό περιβάλλον ορίζεται μέσω της διαφύλαξης των στοιχείων εκείνων, που συμβαδίζουν με την ιστορία του τοπίου και αποτελεί μια καταγραφή της ευφυούς χρήσης των πόρων και του χώρου δια μέσου των αιώνων της αγροτικής ανάπτυξης (Sanz, 2001).

Ενώ οι πόλεις συνήθως κατανοούνται με τους δικούς τους όρους και σίγουρα χωρίς καμία ανιχνεύσιμη ευαισθησία στον προσδιορισμό ή στην αναγνώριση αυτής της κατανόησης, οι αγροτικές περιοχές αντιπροσωπεύουν περισσότερο ένα χώρο ιδεολογικής μάχης, όπου το άλλο-εκτός-άστεως συναντά τους πολυσχιδείς όρους των διαφορετικών κλιμάκων και τρόπων ζωής υποστηρίζει η Cloke (2006).

Νεότερες συζητήσεις για τον αγροτικό χώρο στηρίζονται σε ορισμούς οι οποίοι εστιάζουν στις δραστηριότητες που λαμβάνουν χώρα σ' αυτόν και έτσι εξισώνουν τον αγροτικό χώρο με τη γεωργία, τη φυτοκομία, τη δασοπονία και τη διατήρηση της φύσης, των τοπίων της και των σχετικών αγροτικών οικονομικών λειτουργιών (Perkins, 2006).

Τα μαθήματα του παρελθόντος βοηθούν στο κτίσιμο των τοπίων του μέλλοντος υποστηρίζει ο Antrop (2003), και αναφέρει ότι τα παραδοσιακά αγροτικά τοπία είναι πηγή ουσιαστικής γνώσης αειφόρων διαχειριστικών τεχνικών αφού εμπεριέχουν ανεξερεύνητη σοφία και έμπνευση, καθώς αποτελούν το προϊόν διαδοχικών αναδιοργανώσεων της γης προκειμένου να προσαρμόσουν τη χρήση της και την καλύτερη χωρική δομή, στις αλλαγές των κοινωνικών απαιτήσεων. Κάθε τοπίο εκφράζει μια μοναδική αίσθηση ή το πνεύμα του τόπου, το οποίο βοηθά στον προσδιορισμό της ταυτότητάς του. Συγκεκριμένα τοπία ή μνημεία περιέχουν συμβολική αξία και δρουν ως ορόσημα, που επιτρέπουν τον προσανατολισμό στο χώρο και στο χρόνο.

Σύμφωνα με τους Λουλούδη κ.ά. (2004), η Κ.Α.Π, που μέχρι τότε είχε ακολουθήσει το πρότυπο των «επιπτώσεων», μετά την αναθεώρηση του 1992 ακολουθεί το πρότυπο των «δημόσιων αγαθών». Η αναμόρφωση της σχέσης της γεωργίας και περιβάλλοντος, σύμφωνα με το πρότυπο των «δημόσιων αγαθών» είχε ως αποτέλεσμα να γίνει (ευρύτερα) γνωστή η σημασία της γεωργίας για την επιβίωση των αγροτικών περιοχών. Η αποδοχή από την «Πράσινη Ευρώπη» ότι τα αγροτικά τοπία αποτελούν μια αναντικατάστατη πολιτιστική

κληρονομιά ενίσχυσε το δόγμα της σταθερότητας, λ.χ. την επιτακτική ανάγκη για διατήρηση της γεωργικής χρήσης της γης

Όπως αναφέρει ο Επίτροπος Fischler (1998), η ύπαιθρος δεν είναι απλώς ένας γεωγραφικός τόπος στο χάρτη. Αντιπροσωπεύει ένα οικονομικό και κοινωνικό μοντέλο, ένα συστατικό μέρος της ευρωπαϊκής κοινωνικής δομής. Γι' αυτόν το λόγο δεν μπορούμε να αδρανούμε και απλά να παρατηρούμε, ενώ η κοινωνική και περιβαλλοντική ισορροπία των αγροτικών περιοχών υποχωρεί. Θα συνεχίσουμε να χρειαζόμαστε την πολυλειτουργική απασχόληση, τη χρήση των περιοχών για διαμονή και αναψυχή, και την πολιτισμική και περιφερειακή ετερογένεια που αυτές προσφέρουν. Με άλλα λόγια, χρειαζόμαστε βιώσιμες αγροτικές περιοχές σε ολόκληρη την Ευρώπη, προς όφελος αυτών που ζουν στην ύπαιθρο αλλά και στην κοινωνία γενικότερα (Παπαδόπουλος και Πατρώνης 2003). Ιδιαίτερα στις απομακρυσμένες και λιγότερο ευνοημένες αγροτικές περιοχές, η γεωργία αποτελεί ουσιαστικά τη ραχοκοκαλιά της τοπικής οικονομίας. Γι' αυτές τις περιοχές χρειάζεται να ενθαρρυνθεί και να στηριχθεί παραπέρα ο πολυλειτουργικός χαρακτήρας της γεωργίας, ώστε να προωθηθεί η βιωσιμότητά τους και η ισόρροπη γεωγραφική ανάπτυξη (EC, 1999β - Παπαδόπουλος και Πατρώνης 2003).

2.2. ΛΙΓΟΤΕΡΟ ΕΥΝΟΗΜΕΝΕΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ (ΛΕΠ) – ΟΡΕΙΝΕΣ/ ΜΕΙΟΝΕΚΤΙΚΕΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ

Οι ορεινές περιοχές αποτελούν τις πλέον πρωτογενείς και αδιάσπαστες κοινωνικοοικονομικές ενότητες μέσα στο χρόνο, εκλαμβάνονται ιστορικά ως πεδία αρμονικής συνύπαρξης του ανθρώπου με τη φύση, βάση συγκεκριμένων δυνατοτήτων και περιορισμών.

Ο μοναδικός, ευάλωτος, ευαίσθητος και εύθραυστος χαρακτήρας της φυσικής και της κοινωνικοοικονομικής πραγματικότητας των ορεινών περιοχών, υφίσταται αναγκαστικά πολλαπλούς επηρεασμούς, με σημαντικότερους αυτούς που σχετίζονται με αναπτυξιακά πρότυπα των αστικών περιοχών, με δραματικές συχνά παρενέργειες τόσο στο φυσικό, όσο και στο οικονομικό και κοινωνικό τους περιβάλλον.

Είναι πλέον αποδεκτό ότι οι ορεινές περιοχές αποτελούν κιβωτούς βιοποικιλότητας, υδατικών, ενεργειακών, δασικών, αγροτικών και μεταλλευτικών διαθεσίμων, καθώς και ομορφιάς και αναψυχής, όχι μόνο για τους κατοίκους των πλησιέστερων σε αυτές ημιορεινών περιοχών, αλλά και για τους αγροτικούς και αστικούς πληθυσμούς των γειτονικών πεδινών περιοχών.

Όλες οι διασκέψεις για το περιβάλλον και την ανάπτυξη σε ότι αφορά τη «Διαχείριση Εύθραυστων Οικοσυστημάτων και Βιώσιμη Ανάπτυξη των Βουνών», επικεντρώνονται στα ακόλουθα (Μιγκίρος κ.ά. 2008):

- Τα βουνά είναι σημαντική πηγή νερού, ενέργειας, βιοποικιλότητας, μεταλλευμάτων, δασικών και γεωργικών προϊόντων και προϊόντων αναψυχής.
- Συνιστούν μείζον οικοσύστημα που εκφράζει την πολυπλοκότητα και τις αλληλεπιδράσεις της οικολογίας και ταυτόχρονα είναι ουσιώδη για την επιβίωση του οικοσυστήματος.
- Τα οικοσυστήματα των ορεινών περιοχών αλλάζουν ταχύτατα και υπόκεινται σε επιταχυνόμενη διάβρωση του εδάφους, σε κατολισθήσεις και ταχεία απώλεια οικοτόπων και γενετικής ποικιλότητας.
- Τα βουνά είναι αποθήκη βιοποικιλότητας και απειλουμένων ειδών.
- Από την ανθρώπινη σκοπιά, υπάρχει ευρεία εξάπλωση της φτώχειας στους κατοίκους των ορεινών περιοχών και απώλεια της τοπικής γνώσης, με αποτέλεσμα οι περισσότερες ορεινές περιοχές να βιώνουν περιβαλλοντική υποβάθμιση.

Σύμφωνα με τους Παπαδόπουλο και Λιαρίκο (2004) υπάρχουν τρεις κατηγορίες ΄΄Λιγότερο ευνοημένων / μειονεκτικών περιοχών΄΄:

- Οι ορεινές περιοχές, όπου το υψόμετρο και η κλίση του εδάφους ωθούν στη μείωση της παραγωγικότητας της γης.
- Οι άλλες μειονεκτικές περιοχές που χαρακτηρίζονται από έδαφος χαμηλής παραγωγικότητας, χαμηλού εισοδήματος και μειωμένου πληθυσμού.
- Οι περιοχές που επηρεάζονται από ειδικά μειονεκτήματα, οι οποίες αφορούν σε μικρές περιοχές με ιδιαιτερότητες που σχετίζονται με το περιβάλλον, την ανάπτυξη του τοπίου ή σε παράκτιες και νησιωτικές περιοχές όπου είναι ανάγκη να διατηρηθεί η γεωργία με σκοπό τη συντήρηση της υπαίθρου.

Με ευθύνη του Υπουργείου Γεωργίας και σε συμμόρφωση της Οδηγία 75/268 της ΕΟΚ, η μελέτη του ΚΕΠΕ αναφέρει ότι, το 71% της εθνικής επικράτειας της Ελλάδας περιελήφθη στις μειονεκτικές περιοχές, ενώ με νεότερη οδηγία το ποσοστό των μειονεκτικών περιοχών αυξήθηκε στο 80% και περιέχει το 67% της καλλιεργούμενης γης, το 88% των βοσκοτόπων, το 56% των δασών και το 56% των λοιπών εκτάσεων της χώρας (Ζαμπέλης και Γιαλύρη, 2001).

Οι ΛΕΠ είναι σημαντικές για την κτηνοτροφία στις περιθωριακές περιοχές της Ευρώπης, αφού εκεί εργάζεται πάνω από το μισό των κτηνοτρόφων υποστηρίζουν οι Stoate et al. (2009), αλλά διαπιστώνουν ότι πολύ λίγες περιοχές έχουν ταξινομηθεί ως ΛΕΠ στην Ε.Ε.- 27, ιδιαίτερα για την περιβαλλοντική τους αξία. Πάντως θεωρούν θετική τη συνέχιση της υποστήριξης της γεωργίας σε μειονεκτικές περιοχές, καθώς ελπίζουν να ωφελήσει τα αγροτικά είδη.

Εν τούτοις παρατηρούν οι Σπιλάνης κ.ά. (2004), ότι κάποιες χαρακτηρισμένες ως μειονεκτικές περιοχές καθίστανται περισσότερο ελκυστικές από ότι στο παρελθόν, ενώ για άλλες η ελκυστικότητά τους συνεχίζει να μειώνεται, γεγονός που οφείλεται στα χαρακτηριστικά αυτών των περιοχών και στη συνεπαγομένη μειωμένη παραγωγικότητα, γενεσιουργά αίτια των οποίων είναι α) οι περιορισμένοι σε ποικιλία και ποιότητα φυσικοί πόροι β) οι μικρές πληθυσμιακές συγκεντρώσεις (με συνέπεια την ύπαρξη περιορισμένου ανθρώπινου δυναμικού και μικρής αγοράς) και γ) η σχετική απομόνωση και προσπελασιμότητα σε συνδυασμό με το επικρατέστερο μοντέλο ανάπτυξης, που ευνοεί την ομοιόμορφη, σε μεγάλη κλίμακα, παραγωγή προϊόντων χαμηλού κόστους σε όλο και μια διευρυνόμενη ανταγωνιστική αγορά.

Όμως οι απτοί παράγοντες (φυσικοί πόροι, ανθρώπινο δυναμικό, υποδομές, επενδύσεις, οικονομικές δομές και οργάνωση) δεν φαίνεται να μπορούν να ερμηνεύσουν πλήρως τις διαφορές στις οικονομικές επιδόσεις μεταξύ των περιφερειών, υποστηρίζουν οι Ευστρατόγλου κ.ά., (2002) και αναφέρουν ότι σύμφωνα με το συμπέρασμα μελέτης της Ευρωπαϊκής Ένωσης: «Οι διαθρωτικοί παράγοντες δεν μπορούν να ερμηνεύσουν στατιστικά τις οικονομικές επιδόσεις των περιοχών, έτσι η ύπαρξη καλών υποδομών ή εξειδικευμένου εργατικού δυναμικού δεν οδηγεί αυτόματα σε καλές οικονομικές επιδόσεις. Την ίδια στιγμή η μειονεκτική γεωγραφική θέση μια περιοχής (peripheral location) ή η εξειδίκευσή της στη γεωργία δεν αποτελεί αναγκαστικά περιοριστικό παράγοντα για τις οικονομικές της επιδόσεις» (European Commission, 1995, σελ.13)

2.3. ΑΓΡΟΤΙΚΟΣ ΧΩΡΟΣ ΚΑΙ ΠΟΛΥΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΟΤΗΤΑ

Η πολυλειτουργικότητα είναι μια έννοια προσανατολισμένη σε συστήματα, που δεν συνδέεται αποκλειστικά με τη γεωργία, αλλά τη χαρακτηρίζει ως δραστηριότητα λόγω των βιολογικών της χαρακτηριστικών, της παραγωγής, ηθελημένης ή μη, άλλων εκροών εκτός από τρόφιμα και κλωστικές ίνες και της στενής σύνδεσής της με τη χρήση της γης. Σημειώνεται ότι η γεωργία δεν είναι ο μόνος τομέας που χρησιμοποιεί τη γη, όμως διαθέτει μοναδικές κοινωνικές και περιβαλλοντικές διαστάσεις. Η έννοια του «Πολυλειτουργικού Χαρακτήρα της Γεωργίας και της Γης» ορίζεται ως ολόκληρο το εύρος των σχετικών περιβαλλοντικών, κοινωνικών και οικονομικών λειτουργιών της γεωργίας (FAO, 1999) και ανταποκρίνεται στο γεγονός ότι η γεωργία, εκτός από την παραγωγή ιδιωτικών αγαθών (τρόφιμα και κλωστικές ίνες), παράγει και μια σειρά δημόσιων αγαθών (Ράγκος και Ψυχουδάκης, 2006).

Αν και παραδοσιακά ως περιοχές υπαίθρου χαρακτηρίζονταν αυτές που εξειδικεύονταν σε δραστηριότητες εκμετάλλευσης φυσικών πόρων (κυρίως γεωργία, δασοκομία) και ακάλυπτων περιοχών (βοσκοτόπια, ορεινές περιοχές), εν τούτοις τέτοιου είδους κανονικότητες δεν ισχύουν πλέον στις σύγχρονες, πολυδιάστατες κοινωνίες, αναφέρει ο Λαμπριανίδης (2004) και υποστηρίζει ότι ο χώρος της υπαίθρου δεν περιορίζεται πλέον σε γεωργικές δραστηριότητες και χρήσεις γης, αλλά επεκτείνεται ώστε να συμπεριλάβει πολυκλαδικές δραστηριότητες. Αναφέρει δε ότι πιο σύγχρονες προσεγγίσεις ορίζουν την ύπαιθρο κυρίως με όρους μιας κοινωνικής απεικόνισης της πραγματικότητας, δίνοντας έμφαση στον τρόπο με τον οποίο οι άνθρωποι αντιλαμβάνονται ένα ιδεώδες της υπαίθρου και πως αυτό επιτυγχάνεται στην καθημερινότητά τους.

Η γεωργία, που απασχολούσε άλλοτε την πλειονότητα του ενεργού πληθυσμού τείνει να καταλάβει μικρό μέχρι πολύ μικρό μέρος των δραστηριοτήτων συμπεριλαμβανομένων και των ζωνών με χαμηλή πληθυσμιακή πυκνότητα αναφέρει και ο Αραμπατζής (2008) και θεωρεί ότι σε ένα μεγάλο μέρος της Ε.Ε., το σημαντικότερο ρόλο για την ελκυστικότητα της υπαίθρου παίζουν οι δυναμικές πρωτοβουλίες της δημιουργίας θέσεων εργασίας εκτός γεωργίας.
Τις τελευταίες δύο δεκαετίες ο σχεδιασμός χρήσεων γης και η έρευνα που ασχολείται με τις αγροτικές περιοχές της Νοτιοδυτικής Ευρώπης, έχει μετατοπισθεί από την παραγωγή στην παροχή πολλαπλών υπηρεσιών και λειτουργιών από την αγροτική ύπαιθρο. Τέτοια, πολυλειτουργικών χρήσεων γης θέματα είναι για παράδειγμα η διατήρηση ή η βελτίωση της δομής του τοπίου, η αειφόρος διαχείριση των ανανεώσιμων φυσικών πόρων, η διατήρηση της βιοποικιλότητας και η συμβολή στη κοινωνικό-οικονομική βιωσιμότητα των αγροτικών περιοχών (Groot, 2006).

Εστιάζοντας στην έννοια της πολυλειτουργικότητας οι Daniel and Perraud (2008), παρατηρούν ότι η 'πολυλειτουργική αγροτική μετάβαση' ασχολείται κατά κύριο λόγο με την αναδιάταξη της χρήσης του αγροτικού χώρου, όσον αφορά στην παραγωγή, στην κατανάλωση και στην προστασία. Η μετάβαση αυτή οφείλεται στην αγροτική υπέρ-εκμετάλλευση, στην ανάδυση αγορών αναψυχής και στην αυξημένη κοινωνική επαγρύπνηση σε θέματα προστασίας.

Σύμφωνα με τον ΟΟΣΑ, αναφέρουν οι Παπαδόπουλος κ.ά. (2002), τα βασικά χαρακτηριστικά της πολυλειτουργικότητας είναι:

1) η ύπαρξη πολλαπλών εμπορευματικών και μη–εμπορευματικών αποτελεσμάτων που παράγονται από κοινού στη γεωργία και

2) το γεγονός ότι μερικά από τα μη-εμπορευματικά αποτελέσματα επιδεικνύουν χαρακτηριστικά που δεν μπορούν να κοστολογηθούν ή είναι δημόσια αγαθά, με αποτέλεσμα οι αγορές αυτών των αγαθών να μην υπάρχουν ή να λειτουργούν ανεπαρκώς (OECD, 2001).

Κατά τους Παπαδόπουλος κ.ά. (2002), αυτό που προσφέρει η έννοια της πολυλειτουργικότητας είναι ότι δίνει τη δυνατότητα να αναγνωρισθούν οι διαφορετικοί ρόλοι της γεωργίας. Πέρα από τον παραγωγικό της ρόλο, η γεωργία ενσωματώνει μια σειρά άλλους ρόλους όπως τη διατήρηση, τη διαχείριση και την αξιοποίηση του αγροτικού τοπίου, την προστασία του περιβάλλοντος ενώ, επίσης συνεισφέρει στη βιωσιμότητα των αγροτικών περιοχών. Οι «ρόλοι» της γεωργίας δεν αποτελούν απλώς μη-κοστολογημένα έξοδα ή οφέλη από τη γεωργική παραγωγική διαδικασία, αλλά αποτελούν τη βάση για την εμπέδωση (embeddedness) της γεωργίας στο θεσμικό και κοινωνικοπολιτικό ιστό των αγροτικών περιοχών. Η γεωργία παραμένει ακόμα ο κύριος χρήστης των εδαφικών πόρων και συγκεκριμένα στις απομακρυσμένες και λιγότερο ευνοημένες αγροτικές περιοχές, η γεωργία αποτελεί ουσιαστικά τη ραχοκοκαλιά της τοπικής οικονομίας.

Στις νέες συνθήκες, εκείνο που αποκτά περισσότερη σημασία είναι η ανάγκη λειτουργίας του χώρου της υπαίθρου ως συνεκτικό πλέγμα δραστηριοτήτων διαφορετικών τομέων αντί της συμπαράταξης γειτονικών χωρικά αλλά ασύνδετων μεταξύ τους δραστηριοτήτων. Σύμφωνα με τον Αγγελίδη (2000), πρόκειται για την έννοια της «οικονομικής χωρικής ενότητας»

Με αυτό το σκεπτικό, η αντιμετώπιση αυτών των περιοχών - όπου ο αγροτικός τομέας ήδη δεν είναι πλέον κυρίαρχος και η συμβολή του θα τείνει να περιορίζεται σχετικά στο μέλλον - ως «οικονομικών χωρικών ενοτήτων της υπαίθρου», στις οποίες θα ενισχύεται η διαπλοκή όλων των τομέων δραστηριοτήτων, αποκτά μεγαλύτερη σημασία. Επιπλέον έχει

συνειδητοποιηθεί ότι η μέχρι τώρα προσπάθεια υποστήριξης των αγροτικών περιοχών μέσω κυρίως «επιδότησης» των αγροτικών δραστηριοτήτων δεν είναι σωστή, γιατί δεν προσφέρει μία συνολική προοπτική ανάπτυξης του χώρου της υπαίθρου (Αγγελίδης, 2000).

Εξάλλου σύμφωνα πάντα με τον Αγγελίδη (2000), οι μικρές επιχειρήσεις και γενικότερα οι μικρές μονάδες, ως περισσότερο ευέλικτες, αποκτούν μεγαλύτερη σημασία (συγκριτικά με παλιότερα) στην ανάπτυξη και ιδίως στην απασχόληση. Όλες πλέον οι κατηγορίες επιχειρήσεων και μονάδων αποδίδουν μεγαλύτερη σημασία στην ένταξή τους σε αναπτυσσόμενα δίκτυα δραστηριοτήτων, πόλεων και περιοχών παρά σε τυχόν «κίνητρα» που τους προσφέρονται για να εγκατασταθούν σε προβληματικές περιοχές.

Στις μέρες μας, οι εθνικές, περιφερειακές και τοπικές αρχές, αποδίδουν μεγαλύτερη σημασία στον τεχνολογικό εκσυγχρονισμό, στη γενική βελτίωση της ανταγωνιστικότητας του τοπικού παραγωγικού δυναμικού και στην προσέλκυση πρωτοποριακών δραστηριοτήτων σε συνάρτηση με την αντιμετώπιση του προβλήματος της απασχόλησης. Παράλληλα, επιχειρούν να αναζωογονήσουν δραστηριότητες και περιοχές που «χάνουν», μέσω της αναπροσαρμογής τους και της σύνδεσής τους με δυναμικές δραστηριότητες, με όσο το δυνατόν μεγαλύτερη αξιοποίηση του τοπικού δυναμικού. Με άλλα λόγια μέσω της υποστήριξης της ενδογενούς ανάπτυξης. Εξάλλου η εμπειρία έδειξε ότι για να είναι αποτελεσματικότερη η παρέμβαση στην αναπτυξιακή διαδικασία, πρέπει να σχεδιάζεται και να εφαρμόζεται «κοντά στα πράγματα», από αποκεντρωμένους φορείς, με τη σύμπραξη, συνεργασία, εταιρικότητα των δημοσίων, ιδιωτικών και κοινωνικών φορέων. Με τη δραστηριοποίηση και τις πρωτοβουλίες όλων, στο πλαίσιο μιας αμοιβαία αποδεκτής στρατηγικής (Αγγελίδης, 2000).

2.4. Ε.Ε. ΚΑΙ ΑΓΡΟΤΙΚΕΣ / ΜΕΙΟΝΕΚΤΙΚΕΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ

Κατά καιρούς πολλές πολιτικές της Ευρωπαϊκής Ένωσης, προσπάθησαν να επηρεάσουν την κατεύθυνση της ανάπτυξης στις ορεινές περιοχές. Η υποστήριξη του εισοδήματος και της αγοράς αποτέλεσε τον πρώτο πυλώνα της Κοινής Αγροτικής Πολιτικής (ΚΑΠ). Κατά τη δεκαετία του 1990 δημιουργήθηκε ο δεύτερος πυλώνας της ΚΑΠ που στοχεύει στην ανάπτυξη των ορεινών περιοχών. Ένα από τα συμπεράσματα της συνάντησης του Αγροτικού Συμβουλίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης (1997) αναφέρει ότι η ευρωπαϊκή γεωργία ως οικονομικός τομέας πρέπει να είναι πολύπλευρη, αειφόρος, ανταγωνιστική και διάχυτη σε όλη την Ευρώπη (συμπεριλαμβανομένων των λιγότερο ευνοημένων και ορεινών περιοχών).

Οφείλει να είναι ικανή να διατηρήσει την ύπαιθρο, να διαφυλάξει τη φύση, να συμβάλλει ουσιαστικά στην αναζωογόνηση της ορεινής ζωής αφενός και αφετέρου πρέπει να απαντά στις ανησυχίες των καταναλωτών και στις απαιτήσεις σχετικά με την ποιότητα και την ασφάλεια των τροφίμων, την περιβαλλοντική προστασία και τη διασφάλιση της ευημερίας της άγριας ζωής (Westhoek et al., 2006).

Η εισαγωγή στην έννοια των Μειονεκτικών Περιοχών στην πολιτική πραγματοποιήθηκε με την Οδηγία 75/268 της ΕΟΚ, «Περί ορεινής και ημιορεινής γεωργίας και της γεωργίας σε λιγότερο ευνοημένες περιοχές», που προέβλεπε την εφαρμογή προγράμματος ενίσχυσης γεωργών και κτηνοτρόφων σε περιοχές όπου η αγροτική παραγωγή υπόκειται σε περιορισμούς, είτε γεωγραφικής φύσης (ορεινές, άγονες περιοχές) είτε πολιτικής – οικονομικής φύσης (απομονωμένες περιοχές, περιοχές σε σύνορα). Οι κατηγορίες των μειονεκτικών περιοχών που εισήχθησαν με την αρχική οδηγία ήταν δύο: ορεινές περιοχές και μειονεκτικές περιοχές, ενώ με τον Κανονισμό 1257/99 (που αντικατέστησε τον Κανονισμό 950/97 και την αρχική Οδηγία) εισήχθη και 3η κατηγορία μειονεκτικών περιοχών, εκεί όπου η αγροτική παραγωγή υπόκειται σε περιβαλλοντικούς περιορισμούς (Σπιλάνης κ.ά., Παπαδόπουλος και Λιαρίκος, 2004).

Ορεινή περιοχή θεωρείται μια γεωγραφική, περιβαλλοντική, κοινωνικο-οικονομική και πολιτισμική ενότητα στην οποία τα μειονεκτήματα που προέρχονται από το συνδυασμό του υψομέτρου και άλλων φυσικών παραγόντων πρέπει να θεωρούνται σε σχέση με τις κοινωνικό-εξαρτήσεις, την κατάσταση εδαφικής ανισορροπίας και το επίπεδο περιβαλλοντικής υποβάθμισης (γνωμοδότηση πρωτοβουλίας ΕΕ CES 461/88)

Στην Παγκόσμια Διάσκεψη για τη Γη στο Rio Janeiro το 1992, στο Κεφάλαιο 13 του Προγράμματος Δράσης 21 (Ατζέντα 21), εξετάζεται το ζήτημα του ορισμού του ‘όρους’ ως ενιαίου συστήματος. Ενδεικτικό της σπουδαιότητας των ορεινών περιοχών αποτελεί η εισαγωγή του Κεφαλαίου 13:

«Το όρη αποτελούν σημαντική πηγή ύδατος, ενέργειας και βιοποικιλότητας καθώς και πηγή βασικών πόρων όπως είναι τα ορυκτά, τα δασοκομικά και τα γεωργικά προϊόντα, αλλά και τόπο αναψυχής. Δεδομένης της σπουδαιότητάς τους ως οικοσυστημάτων αντιπροσωπευτικών της πολυσύνθετης και αλληλοεξαρτώμενης οικολογίας του πλανήτη μας, το ορεινό περιβάλλον είναι ζωτικής σημασίας για την επιβίωση του συνολικού οικοσυστήματος. Εντούτοις, τα ορεινά οικοσυστήματα μεταβάλλονται τάχιστα δεδομένου ότι υφίστανται επιταχυνόμενη διάβρωση του εδάφους, κατολισθήσεις, ταχεία απώλεια οικοτόπων και γενετικής

ποικιλομορφίας. Από ανθρωπολογικής πλευράς, διαπιστώνεται γενίκευση της φτώχειας μεταξύ των κατοίκων των ορεινών περιοχών, καθώς και απώλεια του συνόλου των παραδοσιακών γνώσεων, Όλα τα ανωτέρω έχουν ως αποτέλεσμα την περιβαλλοντική υποβάθμιση της πλειονότητας των ορεινών περιοχών και, συνεπώς, απαιτείται να αναληφθούν άμεσα οι αναγκαίες πρωτοβουλίες για την ενδεδειγμένη διαχείριση των πόρων και για την κοινωνικοοικονομική ανάπτυξη των κατοίκων των εν λόγω περιοχών».

Στη συνέχεια η παγκόσμια διάσκεψη κορυφής για τη βιώσιμη ανάπτυξη που πραγματοποιήθηκε στο Γιοχάνεσμπουργκ το 2002, αναφέρει στην παράγραφο 40 για τις ορεινές περιοχές:

«Τα ορεινά οικοσυστήματα παρέχουν ιδιαίτερα μέσα επιβίωσης και διαθέτουν επίσης σημαντικό πλούτο πόρων σε επίπεδο λεκανών απορροής, βιολογικής ποικιλομορφίας και μοναδική χλωρίδα και πανίδα. Πολλά εξ αυτών είναι ιδιαίτερα εύθραυστα και ευάλωτα ως προς τις αρνητικές συνέπειες των κλιματολογικών αλλαγών και απαιτούν συγκεκριμένη προστασία. Επιβάλλονται δράσεις σε όλα τα επίπεδα προκειμένου:

α) να αναπτυχθούν και να προωθηθούν προγράμματα, πολιτικές και προσεγγίσεις που να περιλαμβάνουν τις περιβαλλοντικές, οικονομικές και κοινωνικές πτυχές της βιώσιμης ανάπτυξης των ορέων,

β) να υλοποιηθούν όπου κρίνεται απαραίτητο προγράμματα για να αντιμετωπισθούν προβληματικές όπως η αποψίλωση των δασών, η διάβρωση και η εξάντληση του εδάφους, η απώλεια βιοποικιλότητας και η καταστροφή των συστημάτων αποστράγγισης

γ) να αναπτυχθούν και να εφαρμοσθούν, όπου κρίνεται απαραίτητο, πολιτικές και προγράμματα που να λαμβάνουν υπόψη τη διάσταση του φύλου, τα οποία θα περιλαμβάνουν δημόσιες και ιδιωτικές επενδύσεις και θα συμβάλλουν στην εξάλειψη των ανισοτήτων που πλήττουν τις ορεινές περιοχές,

δ) να εφαρμοσθούν προγράμματα για την προώθηση της διαφοροποίησης και των παραδοσιακών οικονομιών των ορεινών περιοχών, για τα βιώσιμα μέσα επιβίωσης και τα συστήματα παραγωγής σε μειωμένη κλίμακα, στα οποία να περιλαμβάνονται προγράμματα ειδικής κατάρτισης, για καλύτερη πρόσβαση στις εθνικές και διεθνείς αγορές,

ε) να προωθηθεί η πλήρης συμμετοχή και ανάμιξη των ορεινών πληθυσμών στις αποφάσεις που τους αφορούν, καθώς και η συμπερίληψη των γνώσεων, των πόρων και των ενδογενών αξιών σε όλες τις πρωτοβουλίες για την ανάπτυξη,

στ) να κινητοποιηθεί η εθνική και διεθνής στήριξη για την εφαρμοσμένη έρευνα και την ανάπτυξη των ικανοτήτων, να παρασχεθεί τεχνική και χρηματοοικονομική βοήθεια για την πραγματική υλοποίηση των βιώσιμης ανάπτυξης των ορεινών οικοσυστημάτων.» (Έκθεση της Επιτροπής των Περιφερειών σχετικά με την «Κοινοτική Δράση για τις ορεινές περιοχές» 2003/C 128/05)

Σύμφωνα με τη γνωμοδότηση της Οικονομικής και Κοινωνικής Επιτροπής με θέμα «το μέλλον των ορεινών ζωνών στην Ευρωπαϊκή Ένωση» (2003/C61/19) οι ορεινές περιοχές αν και χαρακτηρίζονται πρώτα απ' όλα από σημαντικά γεωφυσικά μειονεκτήματα, όπως η κλίση, το υψόμετρο και το κλίμα, αλλά και γενικότερα από την απομονωμένη θέση τους, εν τούτοις αποτελούν εθνικό πλούτο, διότι πρόκειται για εξαιρετικούς και συγχρόνως ευαίσθητους, σημαντικούς φυσικούς πόρους. Είναι συνεπώς αναντικατάστατες περιοχές για τις οποίες χρειάζεται οπωσδήποτε μια πολιτική που θα παρεμποδίζει την υπερβολική τους εκμετάλλευση.

Στην προσπάθειά του να προσδιορίσει την έννοια του όρους και της ορεινής περιοχής το πρόγραμμα των Ηνωμένων Εθνών για το Περιβάλλον κατέληξε στα εξής (Έκθεση της Επιτροπής των Περιφερειών σχετικά με την «Κοινοτική Δράση για τις ορεινές περιοχές» 2003/C 128/05):

«Το υψόμετρο, η κλίση και οι συνακόλουθες περιβαλλοντικές μεταβολές αποτελούν καθοριστικούς παράγοντες αυτού του ορισμού (δηλ. του όρους), αλλά ο συνδυασμός τους είναι πολυσύνθετος. Το να περιορίζεται κανείς στον προσδιορισμό των υψομετρικών ορίων αποκλείει τόσο τις παλαιότερες όσο και τις λιγότερο υψηλές οροσειρές, συμπεριλαμβάνοντας ταυτόχρονα σχετικά υψηλές περιοχές με περιορισμένη τοπογραφία (ανάγλυφο του εδάφους) και ελάχιστες περιβαλλοντικές μεταβολές. Η χρήση της κλίσης ως κριτήριου, μεμονωμένα ή σε συνδυασμό με το υψόμετρο, ενδέχεται να συμβάλλει στην επίλυση αυτού του τελευταίου προβλήματος, αλλά όχι του πρώτου».

Σύμφωνα με τα διαθέσιμα στοιχεία σε παγκόσμια κλίμακα, προσδιορίστηκαν εμπειρικά οι ακόλουθες κατηγορίες ορέων:

- υψόμετρο κυμαινόμενο μεταξύ 200 και 1000 μ. και υψομετρική απόκλιση άνω των 300μ.

- υψόμετρο κυμαινόμενο μεταξύ 1000 και 1500μ. και υψομετρική απόκλιση άνω τω 300μ.

- υψόμετρο κυμαινόμενο μεταξύ 1500 και 2500 μ. και κλίση άνω των 20^0

- υψόμετρο κυμαινόμενο μεταξύ των 2500 και 3500 μ.

- υψόμετρο κυμαινόμενο μεταξύ 3500 και 4500 μ.

- υψόμετρο άνω των 4500 μ.

Σύμφωνα με την παραπάνω έκθεση η εθνική επικράτεια της Ελλάδας διαθέτει:

- 50% ορεινές περιοχές
- 90,8 των δασών σε ορεινές περιοχές
- 79,5% των βοσκοτόπων σε ορεινές περιοχές
- 46% των γεωργικών γαιών σε ορεινές περιοχές
  - κοινότητες σε ορεινές περιοχές (59,8% επί του συνόλου της επικράτειας)
- 10,2% του εθνικού πληθυσμού σε ορεινές περιοχές
- Πυκνότητα πληθυσμού σε ορεινές περιοχές 36 κάτοικοι /km^2 (εθνικός μέσος όρος: 74 κάτοικοι/km^2)

Με στόχο τη διευκόλυνση της αξιοποίησης των συγκριτικών πλεονεκτημάτων των ορεινών περιοχών υιοθετείται η πράσινη βίβλος σχετικά με το μέλλον της πολιτικής για τις ορεινές περιοχές, η οποία εντάσσεται στη Συνθήκη της Λισσαβόνας (άρθρο 158) και αναγνωρίζει ότι, μεταξύ των περιοχών που πλήττονται από μόνιμα φυσικά ή γεωγραφικά προβλήματα, ιδιαίτερη προσοχή πρέπει να δίδεται και στις ορεινές περιοχές. (γνωμοδότηση πρωτοβουλίας της Επιτροπής των Περιφερειών «Για μια Πράσινη Βίβλο – Προς μια πολιτική της ΕΕ για τα όρη: μια ευρωπαϊκή θεώρηση των ορεινών όγκων», 2008/C257/07).

Η σπουδαιότητα των περιοχών με ειδικά φυσικά μειονεκτήματα (ορεινές, νησιωτικές και εξόχως απόκεντρες περιοχές) αναγνωρίζεται ειδικότερα με τη γνωμοδότηση της Ευρωπαϊκής Οικονομικής και Κοινωνικής Επιτροπής (ΕΟΚΕ) (2008/C120/11), στην οποία σαφώς προσδιορίζονται τα ποικίλα δημόσια και οικονομικά αγαθά και υπηρεσίες που παρέχονται από τις ορεινές περιοχές επ' ωφελεία των πολιτών, μεταξύ των οποίων συγκαταλέγονται:

- η μείωση των φυσικών κινδύνων (προς όφελος τόσο των κατοίκων των ορεινών περιοχών όσο και των κατοίκων λοιπών περιοχών, π.χ. μέσω της προστασίας των διαδρόμων μεταφορών),

- τα φυσικά τοπία για δραστηριότητες αναψυχής και τουρισμού (απολύτως απαραίτητα για τους πολίτες μιας αστικοποιημένης ηπείρου και για την ευρωπαϊκή ανταγωνιστικότητα),

- μια σημαντική βιοποικιλότητα,

- μοναδικά αποθέματα νερού,

- προϊόντα υψηλής ποιότητας, κυρίως τρόφιμα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3 – ΑΝΑΠΤΥΞΗ

3.1. ΓΕΝΙΚΑ ΠΕΡΙ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

Η ανάπτυξη, σε παγκόσμιο, εθνικό, περιφερειακό και τοπικό επίπεδο, με συγκεντρωτικό ή αποκεντρωτικό και αυτοδιαχειριστικό χαρακτήρα, συγκροτείται από σειρά εννοιών με αντικειμενική προσέγγιση, όπως αύξηση, εξέλιξη, κίνηση, μεταβολή και αλλαγή, που χαρακτηρίζουν ποιοτικά και ποσοτικά μεγέθη και συναρτώνται άμεσα ή έμμεσα με συγκεκριμένες (Μιγκίρος κ.ά., 2008) :

- συνθήκες της φυσικής και της κοινωνικοοικονομικής πραγματικότητας μιας υπό ανάπτυξη περιοχής, αλλά και με τις τάσεις μεταβολής τους με το χρόνο,
- δυνατότητες αλλά και τους περιορισμούς των φυσικών και των ανθρωπίνων διαθεσίμων της, και
- σχέσεις, αλληλεξαρτήσεις και αλληλεπιδράσεις του ανθρώπου με τη φύση, όπως αυτές απογράφονται στο κάθε φορά επίπεδο ισορροπίας τους, στο συγκεκριμένο φυσικό και δομημένο περιβάλλον.

Θα μπορούσαμε λοιπόν να ισχυριστούμε ότι (Μιγκίρος κ.ά., 2008):
«ανάπτυξη είναι μια κατάσταση ισορροπίας συστημάτων, σχέσεων και αλληλοεπιδράσεων, με στόχο τη βέλτιστη αξιοποίηση των πραγματικών κοινωνικοοικονομικών δυνατοτήτων, σύμφωνα με το κυρίαρχο για την κάθε φορά κοινωνικό πλαίσιο αξιών και επιλογών».

Με βάση τα παραπάνω, μπορεί να υποστηριχθεί ότι ο χαρακτήρας της ανάπτυξης είναι σύμφυτος με τον χαρακτήρα της φύσης και της κοινωνίας. Δηλαδή η φυσική και η κοινωνικοοικονομική κατάσταση καθορίζουν το χαρακτήρα της ανάπτυξης, με τις ακόλουθες προϋποθέσεις (Μιγκίρος κ.ά., 2008):

- η φυσική και η κοινωνικοοικονομική πραγματικότητα αποτελούνται από ένα σύνολο στοιχείων, μεγεθών, εμφανίσεων, γεγονότων, φαινόμενων, διεργασιών και διαδικασιών, που συνδέονται μεταξύ τους σε πολλά επίπεδα,
- η μεταβολή και η ανάπτυξη των δυνατοτήτων της φυσικής και της κοινωνικοοικονομικής πραγματικότητας, αποτελούν μια πολύπλοκη συνεχή διαδικασία εξελικτικών μεταβολών, οργανικά δεμένων μεταξύ τους, έτσι ώστε η εξελικτική πορεία να προετοιμάζει αλλαγές που θα προδιαγράφουν τις εξελίξεις,

- οι εσωτερικές αντιφάσεις που υπάρχουν στα στοιχεία και τα φαινόμενα της κάθε φορά συγκεκριμένης φυσικής και της κοινωνικοοικονομικής πραγματικότητας, αλλά και των σχέσεων και των τάσεων μεταβολών τους, οριοθετούν την διαρκή πάλη ανάμεσα στο "καινούργιο" που γεννιέται κι αναπτύσσεται και στο ΄΄παλιό΄΄ που φθείρεται και πεθαίνει, σε φυσικό και κοινωνικό επίπεδο, και
- οι κάθε φορά νέες συνθήκες και σχέσεις της φυσικής και της κοινωνικοοικονομικής πραγματικότητας συγκροτούν αντίστοιχα, νέα πεδία γνώσης της αλήθειας.

Προκειμένου να συνδέσει την έννοια του σχεδιασμού με την κοινωνική – οικονομική ανάπτυξη και την ανάπτυξη του χώρου, ο Αγγελίδης (2000), προσεγγίζει τις έννοιες με την παρουσίαση κάποιων συστατικών στοιχείων τους.

Καταρχήν κάθε σχέδιο ανάπτυξης περιλαμβάνει στόχους, στην επίτευξη των οποίων αποβλέπει και μέτρα πολιτικής, απαραίτητα για την υλοποίηση των στόχων του.

Βασικά στοιχεία του Σχεδίου Ανάπτυξης είναι:

- η πρόβλεψη για τη μελλοντική εξέλιξη ορισμένων βασικών μεγεθών της οικονομικής και κοινωνικής διαδικασίας
- η σύγκριση διαφορετικών «εικόνων» της αναπτυξιακής διαδικασίας
- η αξιολόγηση μιας σειράς εναλλακτικών προτάσεων και
- η επιλογή της πρότασης που ικανοποιεί κατά τον καλύτερο τρόπο στους στόχους που έχουν τεθεί.

Επιπλέον ένα αναπτυξιακό Σχέδιο πρέπει να είναι εφικτό, να έχει εσωτερική συνέπεια και να αναφέρεται σε κάποιο χρονικό ορίζοντα, συχνά στο διάστημα μιας πενταετίας, αλλά και σε μεγαλύτερους ή μικρότερους χρονικούς ορίζοντες (Αγγελίδης, 2000).

Κατά τη Selman (2000), η ανάπτυξη που δεν σέβεται της πεπερασμένες δυνατότητες της γης, θεωρείται απατηλή, εκμεταλλευτική, βραχυχρόνια και τελικά αντιπαραγωγική για τη μελλοντική ανθρώπινη ευημερία

3.2. ΒΙΩΣΙΜΗ - ΑΕΙΦΟΡΟΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

Η έννοια της Βιώσιμης Ανάπτυξης, σύμφωνα με την 'Αναφορά Brundtland' ορίζεται ως 'ένα πρότυπο κοινωνικών και δομικών οικονομικών μετασχηματισμών, που αυξάνει τα διαθέσιμα οφέλη στο παρόν, χωρίς να θέτει σε κίνδυνο την πιθανή δυνατότητα για παρόμοια οφέλη στο μέλλον' (World Commission on Environment and Development-WCED, 1987), ή ως 'μια διαδικασία αλλαγής στην οποία η εκμετάλλευση των πηγών, η κατεύθυνση των επενδύσεων, ο προσανατολισμός της τεχνολογικής ανάπτυξης και η θεσμική αλλαγή βρίσκονται σε αρμονική σχέση και δίνεται η δυνατότητα να εκπληρώσουν οι άνθρωποι τις ανάγκες και τις φιλοδοξίες τους, τόσο στο παρόν, όσο και στο μέλλον' (WCED σελ.46).

Σοβαρό πρόκριμα για την ερμηνεία της βιώσιμης ανάπτυξης αποτέλεσε η παρουσίαση των περιουσιακών στοιχείων της γης ως 'φυσικό κεφάλαιο', κατά τέτοιο τρόπο ώστε αυτά να θεωρούνται αντίστοιχα με το επενδυτικό κεφάλαιο, το οποίο μπορεί να κληρονομηθεί, να χρησιμοποιηθεί και να κληροδοτηθεί στις επόμενες γενιές (Selman, 2000).

Σύμφωνα με τους Μπίθα κ.ά. (2005), η βιωσιμότητα δεν ανιχνεύει ένα δρόμο εξέλιξης που εκπληρώνει τις ανάγκες των μελλοντικών γενεών, αλλά περισσότερο χαράζει ένα δρόμο που δεν καταστρέφει τις δυνατότητες για την ικανοποίηση των αναγκών αυτών.

Θα πρέπει να τονιστεί εδώ ότι η εισαγωγή της έννοιας της βιωσιμότητας συνέβαλε στην ενίσχυση της σπουδαιότητας της ενδογενεακής ισότητας όπου, εκτός από τη βελτίωση της κατανομής του εισοδήματος και γενικά της ευημερίας μεταξύ των κοινωνικών τάξεων, αναφέρεται και στη βελτίωσή τους σε χωρικό επίπεδο (Σπιλάνης, 1996).

Ως αειφόρος ανάπτυξη θεωρείται μια διαδικασία δυναμική η οποία επιτρέπει σε όλους τους ανθρώπους να αντιληφθούν τις δυνατότητές τους και να βελτιώσουν την ποιότητα της ζωής τους, ενώ ταυτόχρονα προστατεύει και ενισχύει τα συστήματα υποστήριξης της ζωής στη Γη (Tippet et al., 2007, Adams et. al., 2008).

Η σύγχρονη συζήτηση για την αειφόρο ανάπτυξη (α) αναγνωρίζει τη θεμελιώδη σημασία της μείωσης έως απουσίας εξάρτησης από εξωτερική υποστήριξη της ανάπτυξη μιας περιοχής (ενδογενής ανάπτυξη) και (β) δίνει έμφαση περισσότερο στο ευ-ζην παρά στο ευ-έχειν και προτάσσει περισσότερο τα δικαιώματα παρά τις ανάγκες των ανθρώπων (Καπετανάκη-Μπριασούλη, 2008).

Η στρατηγική της αειφόρου ανάπτυξης πρέπει να παρέχει ένα κοινό πλαίσιο δράσης, αειφορικές αναπτυξιακές αποφάσεις, να εξασφαλίζει τη συνέπεια ορισμού και αξιολόγησης, να ερμηνεύει τις ευκαιρίες, τα πλεονεκτήματα και τις ανησυχίες για την περιοχή και να

εξασφαλίζει κοινούς δείκτες και μέτρα. Επιπλέον μπορεί να υποστηριχθεί ότι η επιδίωξη της αειφόρου ανάπτυξης είναι μια μακροχρόνια διαδικασία η οποία τελικά θα είναι επωφελής για όλους και μια αποδεδειγμένα καλή επένδυση. (Adams et al., 2008).

Η έννοια της αειφόρου ανάπτυξης θέτει όρια – όχι απόλυτα όρια – αλλά περιορισμούς που τίθενται από την παρούσα κατάσταση της τεχνολογίας και της κοινωνικής οργάνωσης για τους περιβαλλοντικούς πόρους και από την ικανότητα της βιόσφαιρας να απορροφά τις επιδράσεις των ανθρώπινων δραστηριοτήτων (Our Common Future, 1987 – Adams et al., 2008).

Από την έρευνα της βιβλιογραφίας, σύμφωνα με τους Tippet et al. (2007), αναδύονται πέντε προκλήσεις - κλειδιά για την αειφόρο ανάπτυξη, τα οποία θα μπορούσαν να θεωρηθούν και ως επιθυμητά αποτελέσματα μιας οικολογικά ενημερωμένης συμμετοχικής διαδικασίας σχεδιασμού.

- Άσκηση ουσιαστικής συνεργασίας με τα μέλη της κοινότητας και τα άλλα ενδιαφερόμενα μέλη.
- Ανάπτυξη ευεργετικών συνεργιών μεταξύ των διαφόρων επιπέδων κλίμακας
- Παραγωγή σχεδίων με ολοκληρωμένα και βιώσιμα αποτελέσματα
- Υπέρβαση της παραγωγικής διαδικασίας με οικοσυστημικές λύσεις
- Ανάπτυξη των ικανοτήτων των ενδιαφερομένων μερών και των επαγγελματιών να ανταποκριθούν στις παραπάνω προκλήσεις.

Η αειφόρος ανάπτυξη επιτρέπει στις μελλοντικές γενεές να απολαύσουν καλύτερη ποιότητα ζωής σε όλο τον πλανήτη. Επιδιώκει κατά τη διαδικασία της οικονομικής ανάπτυξης, τη διατήρηση της ισορροπίας μεταξύ της προστασίας του περιβάλλοντος, αλλά επιπλέον και τη βελτίωση της ποιότητάς του. Για να υπάρχει ολοκληρωμένη αειφόρος ανάπτυξη σε μια κοινωνία θα πρέπει αυτή να είναι δυναμική οικολογικά δηλαδή ολοκληρωμένη, οικονομικά βιώσιμη δηλαδή να υπάρχει σωστή κατανομή και αξιοποίηση των φυσικών πόρων, κοινωνικά δίκαιη δηλαδή ίση ανάπτυξη για όλες της χώρες και να διατηρεί τον ανθρωποκεντρικό της χαρακτήρα (Ανδρεοπούλου, 2008).

Σύμφωνα με τους Παπαδόπουλο και Πατρώνη (2003), η έννοια της αειφόρου ανάπτυξης σηματοδότησε την αρχή μιας νέας εποχής, όπου η οικονομική μεγέθυνση και ο εκσυγχρονισμός θα στηρίζονται πλέον σε πολιτικές, που διατηρούν και επεκτείνουν τους φυσικούς και περιβαλλοντικούς πόρους. Επιχειρεί δε να θέσει ως συνθήκη, για την όποια αναπτυξιακή δράση, το συνυπολογισμό των πιθανών περιβαλλοντικών επιπτώσεων, αφού το περιβάλλον αποτελεί δημόσιο αγαθό και άρα, η προστασία του προϋποθέτει συλλογική δράση.

Προκειμένου να ενσωματωθούν οι αρχές της βιώσιμης ανάπτυξης στο χωροταξικό σχεδιασμό, δίνεται προτεραιότητα σε δράσεις όπως (Αγγελίδης, 2000):

- διατήρηση και ανάδειξη της φυσικής κληρονομιάς
- ορθή διαχείριση των υδάτινων πόρων
- συντήρηση και δημιουργική διαχείριση των πολιτιστικών τοπίων
- διατήρηση και δημιουργική διαχείριση της πολιτιστικής κληρονομιάς κλπ.

Καθοριστικό ρόλο στην επιδίωξη της αειφόρου ανάπτυξη διαδραματίζει ο τρόπος προσέγγισης των αναπτυξιακών προβλημάτων, δηλαδή πως διαπλέκεται η συγκεκριμένη επιστημονική οπτική (οικονομικές, περιβαλλοντικές και κοινωνικές επιστήμες), το συγκεκριμένο επίπεδο (τοπικό, εθνικό) και τα συγκεκριμένα προβλήματα.

Όπως υποστηρίζει η Καπετανάκη-Μπριασούλη (2008), τα κοινωνικο-περιβαλλοντικά συστήματα και προβλήματα είναι πολύπλοκα, ρευστά και μη προβλέψιμα, με αποτέλεσμα τόσο η περιγραφή όσο και η διαχείρισή τους να χαρακτηρίζεται από μεγάλη αβεβαιότητα. Οι οικονομικές, κοινωνικές, περιβαλλοντικές όψεις και διαστάσεις των φαινομένων αλληλοσχετίζονται, τόσο στο ίδιο επίπεδο και χρονικό πλαίσιο όσο και μεταξύ διαφορετικών επιπέδων μέσα στο χρόνο. Η συγγραφέας προτείνει μια σύνθετη διαχείριση των προβλημάτων που στηρίζεται στην οικοσυστημική προσέγγιση, μια ολιστική στρατηγική που δεν εστιάζει στην μεγιστοποίηση της παραγωγής αλλά στη βελτιστοποίηση των ωφελειών που προσφέρει ένα οικοσύστημα, δηλαδή όλου του φάσματος των προϊόντων και υπηρεσιών από τις οποίες εξαρτάται η επιβίωση και η ευημερία των ανθρώπων.

Ανάλογα και ο Σπιλάνης (1996), αναφέρει ότι η οικοσυστημική προσέγγιση θεωρεί ότι τα αναπτυξιακά προβλήματα είναι πολύπλοκα, πολυδιάστατα και διεπιστημονικά και ότι το οικονομικό σύστημα (η αγοραία θεώρηση των πραγμάτων) δεν αποτελεί παρά μόνο μια πλευρά των πραγμάτων (αποτελεί ένα από τα υποσυστήματα) ενώ η κοινωνία, το περιβάλλον, οι θεσμοί αποτελούν εξ ίσιου βασικά υποσυστήματα. Τα στοιχεία όλων των υποσυστημάτων βρίσκονται σε αλληλοσυσχέτιση και επομένως δεν μπορούμε να τα αγνοούμε. Η προσέγγιση του προβλήματος πρέπει να είναι σφαιρική, ολιστική και κατά συνέπεια οι μη αγοραίες μεταβλητές αποτελούν μέρος του συστήματος μαζί με τις αγοραίες.

Επομένως η οικοσυστημική προσέγγιση δίνει τη δυνατότητα εισαγωγής και άλλων προτεραιοτήτων-στόχων στο σύστημα λήψης αποφάσεων πέρα από τις οικονομικές (δηλαδή

την οικονομική αποτελεσματικότητα και την άριστη κατανομή των πόρων) και την κοινωνική ισότητα, που σχετίζονται με την περιβαλλοντική βιωσιμότητα (Σπιλάνης, 1996).

Επιπλέον η οικοσυστημική προσέγγιση της ανάπτυξης τονίζει ιδιαίτερα την οικολογική διάσταση του αναπτυξιακού προβλήματος και καταγράφει την αλληλοσυσχέτιση των υποσυστημάτων, θέλοντας να υπογραμμίσει την κρισιμότητα των περιβαλλοντικών προβλημάτων και των κινδύνων που συνεπάγεται η αγνόησή τους, για το σύνολο του συστήματος (Σπιλάνης, 1996).

Πάντως οι Tippett et al. (2007), υποστηρίζουν ότι η έννοια της 'βιώσιμης ανάπτυξης' είναι ανάγκη να αναθεωρηθεί, καθώς η προσέγγιση αυτή δεν στοχάζεται περί των κινητήριων δυνάμεων και του οικονομικού μοντέλου ανάπτυξης. Οι συγγραφείς ισχυρίζονται ότι το ερώτημα στο οποίο οφείλουμε να απαντήσουμε είναι: «πώς να αναπτυχθούμε με τον πιο βιώσιμο τρόπο;» Αυτό το ερώτημα ενέχει την ανάγκη της αναθεώρησης των ορισμών της ανάπτυξης και του είδους των αλλαγών που συνεπάγονται και υπογραμμίζουν τη σημασία της κατανόησης της διαφοράς μεταξύ ποσοτικών αλλαγών, που καθιστούν αναγκαία τη μεγέθυνση (growth) και των ποιοτικών αλλαγών, που συνεπάγεται η ανάπτυξη (development), η οποία δεν θεωρείται ως μεγέθυνση.

Είναι άλλωστε γενικά αποδεκτό, ότι ως μεγέθυνση (growth) εννοούμε 'τη φυσική αύξηση σε μέγεθος με την προσθήκη υλικών μέσω αφομοίωσης ή επαύξησης' ενώ ως ανάπτυξη (development) εννοούμε 'την επέκταση ή την συνειδητοποίηση των δυνατοτήτων που θα μας οδηγήσουν σταδιακά σε μια πληρέστερη, μεγαλύτερη και καλύτερη κατάσταση'. *Όταν κάτι μεγεθύνεται (grows) σημαίνει ότι μεγαλώνει, ενώ όταν κάτι αναπτύσσεται (develops) σημαίνει ότι γίνεται διαφορετικό*. Το οικοσύστημα της γης αναπτύσσεται (εξελίσσεται), αλλά δεν μεγεθύνεται και επομένως το υποσύστημά του, η οικονομία, πρέπει τελικά να σταματήσει να μεγεθύνεται, αλλά μπορεί να συνεχίσει να αναπτύσσεται (Tippett et al., 2007).

3.3.ΑΓΡΟΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ή ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΗΣ ΥΠΑΙΘΡΟΥ

Σύμφωνα με το Ray (2006), ο όρος ανάπτυξη της υπαίθρου υποδηλώνει τόσο τη δραστηριότητα η οποία λαμβάνει χώρα στις ορεινές – αγροτικές περιοχές για την επίτευξη της κοινωνικο-οικονομικής ευημερίας όσο και την κυριαρχία των παρεμβάσεων, όπως οι αγροτικές πολιτικές των εθνικών (και υπό- και υπέρ – εθνικών) διοικήσεων και των μη Κυβερνητικών Οργανισμών σχετικά με τις αγροτικές περιοχές.

Κατά τον Thomson (2003), η 'αγροτική αναπτυξιακή πολιτική' είναι μια κυβερνητική πράξη που κατευθύνεται προς την αλλαγή της κοινωνικο-οικονομικής δομής και φύσης των αγροτικών περιοχών. Εν δυνάμει, αυτό εμπεριέχει ένα τεράστιο εύρος παρεμβάσεων σχετιζόμενων με το δημόσιο και ιδιωτικό τομέα, πρωτίστως σε εισοδηματικά και εργασιακά επίπεδα.

Η παραγωγική διαδικασία όλων των κλάδων του πρωτογενούς τομέα παραγωγής αλλά και όσων εμπλουτίζουν το λεγόμενο 'αγροτικό χώρο' ή την 'ύπαιθρο' (π.χ. ήπιες δραστηριότητες αναψυχής, κυνήγι κλπ.) συνδέεται ευθέως με τη διαχείριση φυσικών πόρων, του εδάφους, του υπεδάφους και της ατμόσφαιρας, υποστηρίζει ο Λουκάκης (2005). Επομένως, αναφέρει ο συγγραφέας, η αγροτική ανάπτυξη είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με το φυσικό περιβάλλον, που επιβάλλει και απαιτεί παράλληλα με τη διαχείρισή του και την προστασία του. Αυτό άλλωστε είναι και το αίτημα της 'αειφόρου ανάπτυξης' που μέσα από το τελικό κείμενο του Σχεδίου Ανάπτυξης του Κοινοτικού Χώρου (ΣΑΚΧ)[*] διατυπώνεται ως 'συνετή διαχείριση του φυσικού περιβάλλοντος'.

Όπως αναφέρουν οι Marsden και Sonnino (2008), η αγροτική ανάπτυξη συνίσταται σε ένα ευρύ φάσμα πολυδιάστατων και σύνθετων δραστηριοτήτων οι οποίες πληρούν έναν αριθμό λειτουργιών όχι μόνο για την αγροτική εκμετάλλευση, αλλά επίσης για την περιοχή και την κοινωνία ως ολότητα. Οι σοβαρές ενστάσεις για το παραγωγικό μοντέλο της γεωργίας και τις αρνητικές της εξωτερικότητες, η αυξημένη περιβαλλοντική επαγρύπνηση, η ζήτηση για ασφαλή και ποιοτική τροφή και οι επικρίσεις για την κλίμακα των μέτρων προστασίας στις βιομηχανοποιημένες περιοχές, οδηγούν πλέον στο συμπέρασμα ότι το αναδυόμενο υπόδειγμα της αγροτικής ανάπτυξης δεν θεωρεί πλέον την πολυλειτουργικότητα της γεωργίας ως μια 'στρατηγική επιβίωσης' για τους αγρότες. Ακριβέστερα, η πολυλειτουργικότητα είναι ένα

[*] Ευρωπαϊκή Επιτροπή Σ.Α.Κ.Χ.. Έκθεση άτυπης συνόδου Υπουργών Χωροταξίας της Ε.Ε. Πότσνταμ, 11.5.99 (Λουκάκης , 2005).

μεταβαλλόμενο αναπτυξιακό εργαλείο για την προώθηση αειφόρων οικονομικών ευκαιριών και συνεργιών. Προκειμένου το αναδυόμενο αυτό υπόδειγμα να είναι πολυλειτουργικό και, επομένως, να συμβάλλει στην αγροτική ανάπτυξη, μια δραστηριότητα οφείλει να εκπληρώνει τρεις προϋποθέσεις:

1) να προσθέτει εισόδημα και επιχειρηματικές ευκαιρίες στον αγροτικό τομέα,
2) να συνεισφέρει στην οικοδόμηση του νέου αγροτικού τομέα ο οποίος ανταποκρίνεται στις ανάγκες και προσδοκίες ολόκληρης της κοινωνίας,
3) να επιφέρει ένα ριζικό επανακαθορισμό και επαναδιαμόρφωση των αγροτικών πόρων, σε ποικίλους βαθμούς, μέσα και πέρα από την αγροτική επιχείρηση.

Οι Μπεριάτος και Ψαλτόπουλος (2003), υποστηρίζουν ότι η έννοια της ολοκληρωμένης ανάπτυξης της υπαίθρου αφορά μια διαδικασία μετασχηματισμού της αγροτικής οικονομίας και κοινωνίας, και συνεπάγεται την ουσιαστική μεταβολή, τόσο ποιοτική όσο και ποσοτική, των διαρθρώσεων και την μηχανισμών αναπαραγωγής, με σκοπό τη βελτίωση του επιπέδου διαβίωσης του αγροτικού πληθυσμού, τη δημιουργία αναπτυξιακών μηχανισμών και θεσμών που προωθούν την ανάπτυξη, καθώς και αναπτυξιακής νοοτροπίας στα μέλη της αγροτικής κοινωνίας.

Ειδικότερα για την ολοκληρωμένη ανάπτυξη των ορεινών περιοχών, η Ανδρεοπούλου (2008), θεωρεί ότι αποτελεί βασική προϋπόθεση η ανάδειξη και αξιοποίηση των τοπικών συγκριτικών πλεονεκτημάτων αλλά και η παράλληλη διασύνδεσή τους με τον οικονομικό και λειτουργικό χώρο της κάθε περιφέρειας. Σύμφωνα με τη συγγραφέα η υπέρβαση της υφιστάμενης απομόνωσης του ορεινού χώρου είναι δυνατόν να επιτευχθεί: α) με την αναβάθμιση, ανάπτυξη και αξιοποίηση του ανθρώπινου δυναμικού, β) από την προσαρμογή της οικονομίας στις διεθνείς εξελίξεις, την ολοκληρωμένη ανάπτυξη των υποδομών και κυρίως των οδικών αξόνων, ως αξόνων για παραγωγικούς σκοπούς, αναψυχή και αναγνώριση του φυσικού και πολιτιστικού τοπίου.

Ενδιαφέρον παρουσιάζουν οι απόψεις των Μιγκίρος κ.ά. (2008), οι οποίοι αναφέρουν ότι εφόσον η ανάπτυξη στις ορεινές περιοχές εντάσσεται στη μερικότητα της αγροτικής ανάπτυξης, στην προοπτική αναγκαστικής προσαρμογής της γεωργίας σε νέες πραγματικότητες και περαιτέρω αλλαγές που αφορούν στην εξέλιξη και στην πολιτική των αγορών, στους κανόνες του εμπορίου, στη ζήτηση και στις προτιμήσεις των, τότε ουσιαστικά αναιρείται η ριζικά διαφορετική και υποχρεωτικά ολοκληρωμένη προσέγγιση στις απαιτήσεις των ορεινών περιοχών.

Στη συνέχεια οι συγγραφείς διαπιστώνουν ότι δεν μπορούν να έχουν νόημα, στις συνεχώς εγκαταλειπόμενες ορεινές περιοχές, με τα εξαιρετικά διεσπαρμένα και μικρής έως μηδενικής γονιμότητας αγροτεμάχια και εγκαταλειμμένες αγροτικές εκμεταλλεύσεις, εκτιμήσεις και οδηγίες όπως οι ακόλουθες:

- θα πρέπει να αποφεύγονται αδικαιολόγητες στρεβλώσεις του ανταγωνισμού που απορρέουν από μέτρα αγροτικής ανάπτυξης,
- η στήριξη των μειονεκτικών περιοχών θα πρέπει να συμβάλει στη συνέχιση της χρήσης των γεωργικών γαιών, στη διαφύλαξη της υπαίθρου στη διατήρηση και προαγωγή αειφόρων καλλιεργητικών συστημάτων,
- η εξασφάλιση της βιωσιμότητας των επενδύσεων και η συμμετοχή των γεωργών στα οικονομικά οφέλη της δράσης που έχει αναληφθεί,
- η ενίσχυση της δασοκομίας θα πρέπει να μη προκαλεί στρέβλωση του ανταγωνισμού και να μην έχει καμιά επίπτωση στην αγορά, κλπ.

Αλλά και οι κατά καιρούς ειδικές αναφορές επιμέρους άρθρων Κανονισμών και Οδηγιών στις μειονεκτικές και ορεινές περιοχές περιορίζονται σε γενικότητες με μικρή έως μηδενική σημασία για τις περισσότερες π.χ. ορεινές περιοχές της Ελλάδας.

Η στήριξη της αγροτικής ανάπτυξης μπορεί να αφορά, πέρα από τη βελτίωση των διαρθρώσεων των αγροτικών εκμεταλλεύσεων, των διαρθρώσεων μεταποίησης και εμπορίας γεωργικών προϊόντων και τα ακόλουθα (Μιγκίρος κ.ά., 2008):

- αειφόρο ανάπτυξη των δασών,
- διατήρηση και ενίσχυση ενός βιώσιμου κοινωνικού ιστού στις αγροτικές περιοχές, με την εξασφάλιση εργασίας και διαβίωσης,
- διαφύλαξη και προώθηση αειφόρου γεωργίας υψηλής φυσικής αξίας, η οποία θα είναι συμβατή με τις περιβαλλοντικές απαιτήσεις,
- άμβλυνση των ανισοτήτων και την προώθηση ίσων ευκαιριών για άνδρες και γυναίκες.

Η στήριξη επενδύσεων στη βάση της οικονομικής ανταγωνιστικότητας δεν μπορεί αντικειμενικά να έχει εφαρμογή στις ορεινές περιοχές, γιατί οι γεωλογικές, γεωμορφολογικές, δημογραφικές και κλιματολογικές συνθήκες δεν επιτρέπουν (Μιγκίρος κ.ά., 2008):

- μείωση του κόστους παραγωγής,
- βελτίωση και αναπροσανατολισμό της παραγωγής,
- τη βελτίωση ποιότητας,
- διαφύλαξη και βελτίωση φυσικού περιβάλλοντος,
- συνθήκες υγιεινής και καλής διαβίωσης των ζωών, και
- προώθηση διαφοροποίησης των δραστηριοτήτων στην εκμετάλλευση.

Χαρακτηριστικό αποτελεί το ότι, η ενίσχυση για επενδύσεις παρέχεται σε γεωργικές περιοχές των οποίων η οικονομική βιωσιμότητα μπορεί να αποδειχθεί. Το γεγονός αυτό αντικειμενικά δεν ευνοεί, καμιά γεωργική εκμετάλλευση σε ορεινή περιοχή της Ελλάδας.

Εν κατακλείδι μπορούμε να ισχυριστούμε ότι οι παραρτηρήσεις/ενστάσεις των Μιγκίρος κ.ά. (2008), περί της ανάπτυξης των ορεινών περιοχών είναι σε συμφωνία με την Έκθεση της Επιτροπής των Περιφερειών σχετικά με την «Κοινοτική Δράση για τις ορεινές περιοχές» 2003/C 128/05 (σελ.39).

3.4. ΧΩΡΙΚΗ / ΕΝΔΟΓΕΝΗΣ / ΤΟΠΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

Τη χωρική διάσταση των τρόπων ανάπτυξης μελετά η Θωίδου (2005) και αναφέρει ότι οι χωρικές ανισότητες στο εσωτερικό των αναπτυγμένων χωρών σε συνδυασμό με τα επιτυχημένα παραδείγματα τόπων ανάπτυξης, οδηγούν στην ανάδειξη του χώρου ως ερμηνευτική κατηγορία των φαινόμενων της κρίσης και των επιτυχημένων περιπτώσεων προσαρμογής και αναδιάρθρωσης. Οι προσεγγίσεις αυτές συνεισφέρουν στη διαμόρφωση των σύγχρονων πολιτικών χωρικής ανάπτυξης, τονίζοντας την ευέλικτη εξειδίκευση του παραγωγικού συστήματος, τη δικτύωση και οργάνωση των επιχειρήσεων, την ανάπτυξη της τεχνολογίας και την εφαρμογή καινοτομιών, την ικανότητα μάθησης και την παρουσία κοινωνικού κεφαλαίου.

Η έννοια της χωρικής ανάπτυξης έχει ιδιαίτερη σημασία καθόσον δίνει ιδιαίτερη βαρύτητα στους μηχανισμούς που υπάρχουν σε κάθε χώρο και στοχεύει στην ανάπτυξη του συγκεκριμένου χώρου. Συνέπεια της παραπάνω οπτικής είναι η εμφάνιση θεωρητικών προσεγγίσεων, που στοχεύουν στην επεξεργασία ενός μοντέλου χωρικής ανάπτυξης βασισμένου στην άποψη ότι για να μπορέσει η ανάπτυξη να ικανοποιήσει τις ανάγκες των κατοίκων πρέπει:

α. να πραγματοποιείται σε τοπικό πλαίσιο
β. να αξιοποιεί τους τοπικούς πόρους
γ. να πραγματοποιείται με τη συμμετοχή του τοπικού πληθυσμού
δ. να σέβεται και να αξιοποιεί τις τοπικές δραστηριότητες

Σύμφωνα με το Σπιλάνη (1996) τα παραπάνω αποτελούν τα βασικά χαρακτηριστικά της θεωρίας της ενδογενούς ανάπτυξης ή θεωρίας της ανάπτυξης από τη βάση.

Ο χώρος στον οποίο θα πρέπει να αναζητηθεί η εφαρμογή ολοκληρωμένων προγραμμάτων ενδογενούς ανάπτυξης πρέπει να προσφέρεται ως μονάδα προγραμματισμού. Πρέπει δηλαδή να αποτελεί μια 'μικροπεριφέρεια' προγραμματισμού στην οποία (Σπιλάνης 1996, Λουκάκης 2005):

- οι φυσικοί πόροι συγκροτούνται ανά ομογενείς φυσικές ενότητες π.χ. ορεινές, πεδινές, παράκτιες, φυσικές λεκάνης απορροής, νησιωτικές περιοχές,
- οι φυσικοί πόροι αποτελούν ενιαίες μη διακοπτόμενες από εξωγενείς παράγοντες, παραγωγικό υποσύνολο π.χ. πεδινή γεωργική περιοχή, ορεινή δασική περιοχή, κτηνοτροφικές ζώνες, ζώνες αναψυχής,
- υφίστανται ικανοποιητική πληθυσμιακή βάση ή αναδιάρθρωση, της οποίας μπορεί να αιτιολογήσει επαρκή κοινωνική υποδομή (π.χ. εκπαίδευση, υγεία κ.ά.) και τεχνική υποδομή π.χ. διαχείριση υδάτων, απορριμμάτων,
- υφίστανται ένας τουλάχιστον δυναμικός οικισμός ή οικισμοί στους οποίους μπορούν να συγκεντρωθούν υπηρεσίες (εμπόριο, τράπεζα, τεχνικές υπηρεσίες, ΕΛΤΑ κ.ά.)
- υφίστανται προϋποθέσεις αν δεν υπάρχουν επαρκείς εσωτερικές μεταφορικές συνδέσεις, να δημιουργηθούν,
- υφίστανται τοπικές προϋποθέσεις για εφαρμογές συγχρόνων τεχνολογιών, πληροφορικής και δημιουργίας καινοτομικών δραστηριοτήτων ή παραγωγικών διαδικασιών,
- η περιοχή συντίθεται από διοικητικά όρια Ο.Τ.Α. 1^{ου} βαθμού, ώστε να εκπονηθούν Γενικά Πολεοδομικά Σχέδια (Γ.Π.Σ)* ή Σχέδια Χωρικής Οικιστικής Οργάνωσης Ανοικτής Πόλης (Σ.Χ.Ο.Ο.Α.Π.)* με βάση το Ν. 2508/97, αλλά στη βάση διαδημοτικής συνεργασίας, όπως άλλωστε θα πρέπει να συμβεί και στη διατύπωση ενός κοινού αναπτυξιακού προτύπου της 'μικροπεριφέρειας προγραμματισμού'

Το υπόδειγμα της ενδογενούς ανάπτυξης εμφανίζεται στη δεκαετία του '70 ως αποτέλεσμα της επισήμανσης, ότι υφίστανται τοπικά στοιχεία που διαφοροποιούν την οικονομική φυσιογνωμία μιας περιφέρειας και αποτελούν κύριους άξονες της προσαρμογής μιας περιφέρειας. Στη δεκαετία του ΄80 ενισχύθηκε η άποψη αυτή της «ανάπτυξης εκ των έσω» με την καθιέρωση

* Τα ΓΠΣ –ΣΧΟΟΑΠ είναι χωροαναπτυξιακά σχέδια, εμπεριέχουν ρυθμίσεις τοπικού επιπέδου και υποχρεούνται σε εναρμόνιση με τον υπερκείμενο σχεδιασμό. Κομβικό σημείο είναι τα εναλλακτικά σενάρια τα οποία υπόκεινται σε δημοσιοποίηση και διαβούλευση που απαιτεί διάλογο οριζόντιο και κάθετο, μέσα από τον οποίο φθάνει η ενημέρωση και η πληροφόρηση για γενικότερα αναπτυξιακά θέματα, τομεακά κ.ά. (Χουσιανάκου, 2006)

και χρησιμοποίηση νέων μέσων και εργαλείων άσκησης περιφερειακής πολιτικής όπως η τοπική ανάπτυξη, η μικρομεσαία επιχείρηση, η νέα τεχνολογία και οι τεχνοπόλεις (Αλέγρας, 2003).

Ειδικότερα η τοπική ανάπτυξη βασίζεται κυρίως στις επιλογές αξιοποίησης τοπικών πόρων εκ μέρους της τοπικής επιχειρηματικότητας με χαρακτηριστικό στοιχείο την καινοτομία και τη διαφοροποίηση, ενώ πρωταρχικής σημασίας προϋπόθεση θεωρείται η δημιουργία προϋποθέσεων «αυτοτροφοδοτούμενης» ανάπτυξης σε τοπικό επίπεδο. Η εξελικτική διαδικασία οδήγησε στην έννοια της «ολοκληρωμένης» ανάπτυξης με την ανάδειξη των τοπικών ανταγωνιστικών πλεονεκτημάτων και την τόνωση των ενδοπεριφερειακών ροών. Στο κρίσιμο ζήτημα της ανάπτυξης των λιγότερο ευνοημένων αγροτικών περιοχών, ο Αλέγρας (2003) προτείνει ως αξιόπιστη λύση, την αγροτική διαφοροποίηση που στηρίζεται στις τοπικές πρωτοβουλίες και αντιμετωπίζει το περιβάλλον ως ένα εν δυνάμει ουσιαστικό πόρο ανάπτυξης ενώ θεωρεί τη φυσική κληρονομιά ως ένα θεμελιώδες προτέρημα και αναξιοποίητη πρώτη ύλη συνεχούς ανάπτυξης.

Την «από τα κάτω» άρθρωση των προϋποθέσεων για την τοπική αγροτική ανάπτυξη υποστηρίζουν και οι Παπαδόπουλος και Πατρώνης (2003), οι οποίοι αναφέρουν ότι για την επίτευξη του σκοπού αυτού είναι αναγκαία η κατανόηση των τοπικών πολιτιστικών χαρακτηριστικών και πρακτικών ανάπτυξης. Παράλληλα τονίζουν ότι χρειάζεται να κατανοηθούν οι τρόποι με τους οποίους κινητοποιούνται οι τοπικοί φορείς, ποιοι από αυτούς αποκλείονται και ποιοι ενσωματώνονται και πώς αυτοί συνδέονται με την τοπική εξουσία και τη λήψη αποφάσεων. Για τους συγγραφείς βασικό συστατικό για την επίτευξη των στόχων της τοπικής ανάπτυξης αποτελεί η έννοια της συνέργειας, την οποία νοηματοδοτούν ως προϋπόθεση τόσο για την ανάπτυξη όσο και για τη γεφύρωση των δεσμών μεταξύ των διαφορετικών κοινωνικών και οικονομικών φορέων.

Οι Adams et al. (2008), θεωρούν ως πραγματική πρόκληση την ανάπτυξη στρατηγικών και συμπεριφορών συνεργασίας και εφαρμογής σε διαφορετικές κλίμακες και μεταξύ διαφορετικών ομάδων ενδιαφερόντων, γεγονός που μπορεί να αντιμετωπισθεί μόνο μέσω τόνωσης της από τα κάτω προς τα πάνω (bottom-up) συνεργασίας. Παραθέτουν δε ως επιχείρημα ότι η από τα κάτω προσέγγιση απαιτεί ένα μάλλον βελτιωμένο συντονισμό των υπαρχουσών δραστηριοτήτων ώστε να διαμορφωθεί ένα κοινό όραμα, το οποίο μπορεί να χρησιμοποιηθεί ως πλαίσιο. Υπό το πρίσμα αυτό, αειφόρος ανάπτυξη είναι μια διαδικασία με οικονομικές, οικολογικές και κοινωνικές διαστάσεις και η αλληλοσυσχέτιση μεταξύ αυτών των διαστάσεων είναι ουσιώδης.

Εν τούτοις οι Korf and Oughton (2006), αναφέρουν ότι η ΄΄από τα κάτω΄΄ διαδικασία ή η συμμετοχή επί τούτου (per se) των ομάδων ενδιαφερόντων, δεν αποτελεί το κλειδί στην επίλυση των αγροτικών προβλημάτων, διότι αυτά δεν περιορίζονται σε τοπικό επίπεδο, αλλά συνδέονται με διαρθρωτικές διαδικασίες ευρύτερης γεωγραφικής κλίμακας από τις τοπικές. Η κατανόηση της αγροτικής ανάπτυξης υπό την ευρύτερη έννοια, οφείλει να αναγνωρίζει την πολυπλοκότητα του αγροτικού τοπίου και την σύνδεσή του με διαρθρωτικές διαδικασίες πέρα από τα όρια αυτού, αντί να προωθεί απλουστευμένες έννοιες όπως ΄΄από τα κάτω΄΄ ("bottom-up") και ΄΄το τοπικό΄΄ ("the local")

Η ανάπτυξη μιας περιοχής σε τοπικό επίπεδο αποτελεί σύμφωνα με την Ανδρεοπούλου (2008) τη σχεδιασμένη αλλαγή, σε κοινοτικό επίπεδο, που αποβλέπει στη βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης του τοπικού πληθυσμού και μπορεί να υποβοηθείται από ένα φορέα αλλαγής κατά τρόπο ώστε να επιτευχθεί η μέγιστη δυνατή συμμετοχή των κατοίκων στον προσδιορισμό του περιεχομένου του τοπικού προγράμματος αλλαγής όσο και στη διαδικασία υλοποίησής της.

Κατά το Σπιλάνη (1996), υπάρχουν ορισμένες λέξεις κλειδιά που σηματοδοτούν το περιεχόμενο της θεωρίας της ενδογενούς ανάπτυξης όπως:

- **χωρική ανάπτυ**ξη: η περιφέρεια δεν αποτελεί απλά ένα υποσύνολο της εθνικής επικράτειας ή ένα άθροισμα των επιμέρους τοπικών στοιχείων. Έχει δική της οντότητα, δική της ταυτότητα, είναι πηγή ανάπτυξης ή υπανάπτυξης,

- **ικανοποίηση βασικών αναγκών**: η ανάπτυξη δεν μπορεί να ορίζεται σαν αύξηση των μεγεθών, αλλά σε σχέση με τις ανάγκες του πληθυσμού της περιοχής στην οποία αναφερόμαστε και το βαθμό κάλυψής τους,

- **συμμετοχική ανάπτυξη**: το περιεχόμενο της ανάπτυξης δεν μπορεί να καθορίζεται από έξω, αλλά πρέπει να είναι προϊόν της ενεργού συμμετοχής του τοπικού δυναμικού μέσα από δημοκρατικές διαδικασίες, χωρίς αποκλεισμούς κοινωνικών ομάδων.

- **δημιουργία τοπικών θεσμών:** που να συντονίζουν και να προωθούν το στόχο της ανάπτυξης, να αναλάβουν την κατάρτιση και υλοποίηση του αναπτυξιακού σχεδίου, την αναζήτηση πόρων, τη στήριξη επιχειρηματικών πρωτοβουλιών, τη διάχυση πληροφόρησης, τη μεταφορά τεχνολογίας κλπ.

- **ορθολογική αξιοποίηση τοπικών πόρων**: προνομιακή μεταχείριση των κλάδων που βασίζονται στους τοπικούς φυσικούς και άλλους πόρους (ανθρώπινο δυναμικό, πολιτιστικά στοιχεία),

- δημιουργία θέσεων απασχόλησης: έτσι ώστε (α) να δημιουργηθούν νέα εισοδήματα που θα ενισχύσουν το οικονομικό κύκλωμα της περιοχής και (β) να ανακόψει την έξοδο του ανθρώπινου δυναμικού που οφείλεται στην έλλειψη απασχόλησης,

- ολοκληρωμένη ανάπτυξη: που να αφορά όσο μεγαλύτερο αριθμό κλάδων και όχι μόνον κοινωνική αλλά κοινωνική, πολιτιστική, τεχνολογική. Με τον τρόπο αυτό, μειώνονται οι διαρροές εισοδημάτων λόγω εισαγωγών και παράλληλα εξασφαλίζεται μεγαλύτερη ευστάθεια στο οικονομικό σύστημα, αποφεύγοντας τη μονοκαλλιέργεια και το μονομερή προσανατολισμό του συνόλου των παραγόντων που συμβάλλουν στην ανάπτυξη.

- επιλεκτική αυτάρκεια: η προτίμηση για τα τοπικά προϊόντα αποτελεί το μοναδικό τρόπο για να αποφευχθεί η άνευ όρων ένταξη στο διεθνή καταμερισμό εργασίας και για τη διατήρηση ενός διαφορετικού τρόπου ζωής.

-μικρή κλίμακα παραγωγής: οι μικρομεσαίες επιχειρήσεις (ΜΜΕ) είναι πιο ευέλικτες, μπορούν να προσαρμόζονται ευκολότερα στις νέες συνθήκες, παίρνουν περισσότερες πρωτοβουλίες και αποκτούν διασυνδέσεις ευκολότερα με τις άλλες επιχειρήσεις του εγγύς περιβάλλοντος δημιουργώντας έτσι το απαραίτητο τοπικό δίκτυο.

- ανάπτυξη «ανεπίσημης» οικονομίας: δηλαδή πλέγματος σχέσεων τοπικών παραγωγών που ανταλλάσσουν εκτός αγοράς ιδέες, τεχνογνωσία, πληροφόρηση κλπ. που δημιουργεί ένα ιδιότυπο είδος «εξωτερικών οικονομιών» σε τοπικό επίπεδο που διευκολύνει τη δημιουργία ανταγωνιστικών επιχειρήσεων.

- τεχνολογική πρόοδος και καινοτομίες τοπικού χαρακτήρα: η τεχνολογική πρόοδος οφείλεται στη διαδικασία τοπικής εκμάθησης και παραγωγής τεχνολογίας και ευρύτερα εισαγωγής καινοτομιών, τόσο στην παραγωγή όσο και στις άλλες εκφράσεις της καθημερινής ζωής, κατάλληλων για τις τοπικές συνθήκες.

Εξ άλλου σύμφωνα με τους Nijnik et al. (2008), όταν οι δημόσιες προτιμήσεις συμπεριλαμβάνονται στη διαδικασία των αποφάσεων και η διακυβέρνηση βασίζεται σε συλλογική δράση που προέρχεται από κοινά ενδιαφέροντα, τότε οι συμπεριφορές και οι αξίες των ανθρώπων γίνονται ενδογενείς.

Η προτεραιότητα στην ενδογενή ανάπτυξη αποσκοπεί καταρχήν στην αντιμετώπιση της τάσης περιθωριοποίησης τοπικών οικονομικών δραστηριοτήτων που έχουν μείνει «έξω» από τα δυναμικά δίκτυα δραστηριοτήτων και περιοχών και συνδέεται με την αξιοποίηση των τοπικών πόρων, τον εκσυγχρονισμό των τοπικών επιχειρήσεων, δίνει έμφαση στις παρεμβάσεις μικρής

κλίμακας και στην υποστήριξη των εντελώς πρωταρχικού χαρακτήρα τοπικών πρωτοβουλιών (Αγγελίδης, 2000).

Η προσέγγιση της ενδογενούς ανάπτυξης, σύμφωνα με τους Μπεριάτο και Ψαλτόπουλο (2003), βασίζεται στην υπόθεση, ότι οι ενδογενείς (φυσικοί και ανθρώπινοι) πόροι είναι το κλειδί για τη βιώσιμη ανάπτυξη των περιοχών της υπαίθρου, αφού αντικείμενο της προσέγγισης αυτής είναι ο χώρος, και κύριος στόχος η βιώσιμη ανάπτυξη των περιοχών της υπαίθρου μέσα στα πλαίσια οικονομικής, κοινωνικής, περιβαλλοντικής και πολιτιστικής ισορροπίας. Αφορά δε όλο το πλέγμα των παραγωγικών, κοινωνικών, περιβαλλοντικών και πολιτιστικών λειτουργών που αναπτύσσονται στην ύπαιθρο.

Από το συνδυασμό της έννοιας της ενδογενούς ανάπτυξης με τις αναζητήσεις περί περιβάλλοντος, αναπτύχθηκε η έννοια της οικοανάπτυξης η οποία έγινε ο πρόδρομος της έννοιας της αειφορίας. Η οικοανάπτυξη παρουσιάζεται ως η στρατηγική που επιτρέπει στους ανθρώπους ικανοποιητικό επίπεδο ζωής και κατανάλωσης, χωρίς παράλληλα ούτε να εκμεταλλεύεται τη φύση μέχρι την εξάντλησή της, ούτε να υποσκάπτει το μέλλον των επόμενων γενεών. Η σημαντική διαφορά της οικοανάπτυξης από τις άλλες θεωρίες περί ανάπτυξης είναι ότι η αυτή θεωρεί τη διατήρηση των φυσικών πόρων ως κύριο στόχο και όχι ως θετική συνέπεια της τοπικής αξιοποίησης, γεγονός που μας οδηγεί στην οικοσυστημική προσέγγιση (Σπιλάνης, 1996).

3.5. ΝΕΟΤΕΡΕΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ ΤΗΣ ΕΝΝΟΙΑΣ ΤΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

Νεότερες έρευνες προσεγγίζουν την έννοια της ανάπτυξης από διαφορετικές οπτικές όπως αυτή της νέο-ενδογενούς (αγροτικής) ανάπτυξης η οποία κατά τον Ray (2006), προσδιορίζεται από το ‘ενδογενής’ που αναφέρεται στην κίνηση της αναπτυξιακής πορείας από τα κάτω προς τα πάνω (bottom-up) και περιλαμβάνει την έρευνα των αναπτυξιακών πόρων και μηχανισμών που εστιάζουν στο επίπεδο της τοπικής χωρικής ενότητας και θεωρεί τη συμμετοχική ανάπτυξη ως συνώνυμο της ενδογενούς ανάπτυξης. Με το πρόθεμα ‘νέο’ - αν και δεν αμφισβητεί την ακεραιότητα των από τα κάτω προς τα πάνω διαδικασιών - προσδιορίζει τούς ρόλους που διαδραματίζουν οι διάφορες υπερτοπικές καταστάσεις. Ειδικότερα παράγοντες/φορείς του πολιτικο-διοικητικού συστήματος (εθνικού έως και ευρωπαϊκού επιπέδου) καθώς και άλλων περιοχών, θεωρούνται ως τμήμα του υπερτοπικού περιβάλλοντος της αγροτικής ανάπτυξης και ως εν δυνάμει μέλη προς στρατολόγηση, με στόχο την υποστήριξη των αναζωογονητικών στρατηγικών. Από την άποψη της πολιτικής κατεύθυνσης,

η νέο-ενδογενής προσέγγιση βασίζεται στην ιδέα ότι η κοινωνικό-οικονομική ευημερία (των μειονεκτικών ορεινών – αγροτικών περιοχών) μπορεί να επιτευχθεί καλύτερα μέσω της αναδιάρθρωσης της δημόσιας παρέμβασης μακριά από μεμονωμένους τομείς, υπέρ ενός μωσαϊκού τοπικών / περιφερειακών περιοχών.

Από την άποψη της (αγροτικής) ανάπτυξης, η νέο – ενδογενής προσέγγιση έχει δύο βασικά χαρακτηριστικά. Πρώτον, η οικονομική και άλλη αναπτυξιακή δραστηριότητα είναι προσανατολισμένη στη μεγιστοποίηση της διατήρησης των ωφελειών εντός της τοπικής επικράτειας, μέσω της αξιοποίησης και της εκμετάλλευσης των τοπικών πόρων – φυσικών και ανθρώπινων. Δεύτερον, η ανάπτυξη προσδιορίζεται από την εστίαση των αναγκών, των δυνατοτήτων και των προοπτικών των τοπικών κατοίκων, το αναπτυξιακό μοντέλο δίνει έμφαση στην αρχή και στη διαδικασία της 'τοπικής συμμετοχής' κατά τον σχεδιασμό και την υλοποίηση της δράσης και μέσω της υιοθέτησης των πολιτιστικών, περιβαλλοντικών και τοπικών αξιών κατά την αναπτυξιακή παρέμβαση (Ray, 2006).

Οι θεωρίες για την αειφόρο ανάπτυξη έχουν ιδεολογικές κα πρακτικές αδυναμίες υποστηρίζουν οι Tao and Wall (2009), καθώς απέτυχαν να οδηγήσουν, ιδιαίτερα τις μειονεκτικές κοινότητες, στην ανάπτυξη και υιοθετούν τον όρο 'αειφόρο διαβίωση' (sustainable livelihoods) (Korf and Oughton, 2006) τον οποίο θεωρούν πιο ανθρωποκεντρικό, αφού δίνει έμφαση στις εγγενείς δυνατότητες και γνώσεις των ανθρώπων και εστιάζεται στις δράσεις σε επίπεδο κοινότητας. Δεδομένου ότι άτομα και κοινότητες διατηρούνται μέσω πολλαπλών στρατηγικών διαβίωσης, οι Tao and Wall (2009), πιστεύουν ότι η διαβίωση είναι αειφόρος όταν μπορεί να ανταπεξέλθει και να ανακάμψει από πιέσεις και συγκρούσεις, να διατηρήσει ή να βελτιώσει τις δυνατότητές της και τα πλεονεκτήματα, χωρίς να υποβαθμίζει τους βασικούς φυσικούς πόρους.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4

ΕΜΠΕΙΡΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

4.1. ΕΜΠΕΙΡΙΚΕΣ ΕΦΑΡΜΟΓΕΣ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΥ

Η ευθύνη για την προστασία του περιβάλλοντος που συμπεριλαμβάνει το χωρικό σχεδιασμό και το σχεδιασμό του τοπίου είναι οργανωμένη κατά διαφορετικό τρόπο στην Ευρώπη.

Στη Γερμανία και Αυστρία, ο σχεδιασμός του τοπίου παίζει αποφασιστικό ρόλο και αποτελεί εργαλείο για τη διαμόρφωση και τη διατήρηση της ποικιλότητας των αγροτικών περιοχών. Η συζήτηση στη Χάγη-Ρότερνταμ, Μιλάνο και Βαρκελώνη επικεντρώθηκε στη σχέση μεταξύ νέων λειτουργιών και παραδοσιακών αξιών, δηλαδή στην πολυλειτουργικότητα των αγροτικών περιοχών (Jongman, 2002).

Στη Τσεχία και στη Σλοβακία, η προστασία της φύσης και ο σχεδιασμός του τοπίου είναι ευρέως ενσωματωμένα, δεδομένου ότι αναγνωρίσθηκαν σαν ένα πρόβλημα που σχετίζεται με τα πολιτιστικά τους τοπία. Στις χώρες της νότιας Ευρώπης η ανάγκη για αγροτικό σχεδιασμό θεωρήθηκε λιγότερο σημαντική, ή τουλάχιστον η εκτέλεση των μέτρων του σχεδιασμού ήταν λιγότερο αυστηρή. Στην Ιταλία, αν και υπάρχει μακρά παράδοση αστικού σχεδιασμού, ο αγροτικός σχεδιασμός φαίνεται ότι πάσχει ένεκα της έλλειψης κάθετου συντονισμού μεταξύ των κοινοτήτων, επαρχιών, περιφερειών και εθνικού επιπέδου. Σε κάποιες χώρες, όπως η Ιταλία, η συζήτηση συνεχίζεται πάνω στο πως πολιτισμός, φύση και άλλες αγροτικές λειτουργίες, μπορούν να συγκεντρωθούν στο ίδιο τοπίο χωρίς να χαθούν παραδοσιακές αξίες αλλά αντίθετα να ενδυναμωθούν (Jongman, 2002).

Ο τρόπος με τον οποίο εθνικές και περιφερειακές αρχές εξετάζουν το σχεδιασμό του τοπίου, καθώς και ο ρόλος της κοινωνίας είναι διαφορετικός. Στη Γαλλία ο σχεδιασμός του τοπίου εστιάζεται κυρίως στο παραδοσιακό σχεδιασμό αισθητικών τοπίων, ενώ στη Δανία, Αυστρία και Γερμανία η πορεία προς ένα ρόλο ένταξης των χρήσεων γης με μια ρύθμιση για το τοπίο, είναι ευρέως αποδεκτή (Jongman, 2002).

Στις Η.Π.Α. ο ρόλος του σχεδιαστή τοπίου είναι, περισσότερο από ότι στην Ευρώπη, η εκπόνηση ολοκληρωμένων σχεδίων τοπίου, όπου κοινωνικοί εταίροι, οικονομικές και οικολογικές λειτουργίες, συγκεντρώνονται σε ολιστικά σχέδια τοπίου (Jongman, 2002).

Οι Hermann and Osinski (1999), περιγράφουν τη δυνατότητα δημιουργίας ενός πλαισίου για το σχεδιασμό αειφόρας χρήσης γης σε αγροτική περιοχή στα νότια Γερμανία. Το άρθρο εστιάζει στα διαφορετικά διοικητά και χωρικά επίπεδα και βασίζεται στη χωρική και μεθοδολογική ιεραρχία.

- Εθνικό επίπεδο

Καταρχήν απαιτείται, ως βάση, η γνώση των διαφορετικών περιουσιακών στοιχείων των τοπίων σε συνδυασμό με τις δυνατές επιπτώσεις της γεωργίας. Κατόπιν συλλέγονται δεδομένα που αφορούν στους παράγοντες και στις επιπτώσεις, ώστε να ταξινομηθούν τα χαμηλά/μέτρια/υψηλά ενδεχόμενα και οι κίνδυνοι για κάθε φυσική περιφέρεια.

- Περιφερειακό επίπεδο

Στο επίπεδο αυτό η σχεδιαστική προσέγγιση εξετάζει κυρίως το αγροτικό τοπίο, με στόχο να περιγράψει την πραγματική οικολογική και οικονομική κατάσταση σε σχέση με τη γεωργία. Τα δεδομένα που παράγονται από τα μοντέλα της διεπιστημονικής προσέγγισης (οικολογία τοπίου, εδαφολογία, οικονομία και γεωγραφία), επιτυγχάνονται με ΄΄εργαλεία περιφερειοποίησης΄΄. Με αυτό τον τρόπο οι μελλοντικές καταστάσεις του τοπίου μπορούν να προβληθούν με τη χρήση σεναρίων, τα οποία μπορούν να υπολογισθούν ανάλογα με τις διάφορες οικολογικές ή οικονομικές κατευθυντήριες γραμμές. Δορυφορικά δεδομένα ταξινομούνται και χρησιμοποιούνται για την περιγραφή των πραγματικών χρήσεων γης. Αγροτικά στατιστικά δεδομένα πληροφορούν για την κατανομή της κτηνοτροφίας και ορισμένων καλλιεργειών.

- Τοπικό επίπεδο

Με τη χρήση της προσέγγισης ‘actor-centered approach’, αναπτύχθηκε η ένταξη της αειφόρου ανάπτυξης του αγροτικού τομέα σε επίπεδο κοινότητας. Σύμφωνα με αυτή την ιδέα, η διαδικασία μετάδοσης γνώσης αποτελεί κομβικό σημείο και γύρω από αυτή οργανώνονται τα οικολογικά και οικονομικά προβλήματα. Ειδικοί στις φυσικές επιστήμες και στα οικονομικά οφείλουν να παρέχουν τεχνική βοήθεια στον καθορισμό κατευθυντήριων αρχών και αναπτυξιακών στόχων, με τρόπο απτό και κατανοητό χρησιμοποιώντας οπτικοποιημένες μεθόδους.

Οι Hermann and Osinski (1999), καταλήγουν στα ακόλουθα:

- Όταν καθορίζουμε τις χωρικές μονάδες, είναι προτιμότερο να επιλέγουμε περιοχές που προσαρμόζονται στο πρόβλημα που πρέπει να αντιμετωπισθεί. Στην περίπτωση της

Baden – Wuerttemberg, σχεδόν όλες οι περιβαλλοντικοί παράμετροι πρέπει να ληφθούν υπόψη, έτσι οι διαφορετικές βασικές μονάδες πρέπει να επικαλυφθούν ώστε να βρεθεί μια συμβιβαστική λύση.

- Σε εθνικό επίπεδο, μεγαλύτερες περιοχές με τους κύριους αναπτυξιακούς στόχους είναι σαφώς οριοθετημένες και οι σημαντικότερες συγκρούσεις/προβλήματα μπορούν να αναλυθούν. Με βάση λοιπόν αυτά τα αποτελέσματα, οι πολιτικοί μπορούν να επιλέξουν τον πλέον σημαντικό αναπτυξιακό στόχο για κάθε περιοχή, ή προς τα πού να κατευθύνουν την οικονομική υποστήριξη .
- Σε περιφερειακό επίπεδο η χρήση συστημικών μοντέλων που υποστηρίζονται από G.I.S. επιτρέπει την ποσοτικοποίηση των οικολογικών αποτελεσμάτων από τα σχεδιαζόμενα μέτρα, καθώς και τον υπολογισμό των οικονομικών αλλαγών. Επιπλέον η τεχνική του σεναρίου επιτρέπει τη σύγκριση διαφορετικών σχεδίων και/ή μέτρων.
- Σε τοπικό επίπεδο η σχεδιαστική διαδικασία εφαρμόζεται στην πράξη και επομένως είναι απαραίτητη η αποδοχή των μέτρων από τα ενδιαφερόμενα άτομα. Οι οικολογικές και οικονομικές επιστήμες παρέχουν τις βασικές πληροφορίες για τις διαπραγματεύσεις που λαμβάνουν χώρα.

Εν τούτοις καταλήγουν οι Hermann και Osinski (1999), ότι η παρουσίαση αυτών των ιδεών στην πράξη απαιτεί τακτική επαφή μεταξύ των επιστημόνων, των σχεδιαστών και των πολιτικών που ασχολούνται με το σχεδιασμό, έτσι ώστε η έρευνα να μπορεί να επικεντρωθεί σε πιο πρακτικά προβλήματα και να ελέγχεται η εφαρμοσιμότητα των ερευνητικών αποτελεσμάτων για την επίλυση πρακτικών προβλημάτων σχεδιασμού. Για αυτό το λόγο, τα στατικά μοντέλα (π.χ. σε περιφερειακή κλίμακα) πρέπει να αντικατασταθούν από δυναμικά μοντέλα, τα οποία ενσωματώνουν τη δυναμική συμπεριφορά των διαδικασιών του τοπίου πιο ρεαλιστικά.

Το ίδιο τοπίο μπορεί να διαθέτει λειτουργίες παραγωγικές , προστατευτικές, οικολογικές και αναψυχής. Η προστασία και η αειφόρος ανάπτυξη των τοπίων αποτελεί κοινό πεδίο του χωρικού σχεδιασμού, της γεωργίας, της δασοπονίας, της προστασίας της φύσης και του τουρισμού ως σύνολο, προκειμένου να διατηρηθεί η πολυλειτουργικότητα και η ποικιλότητα των τοπίων (Hinterstoisser, 2001).

Θα πρέπει να αναφέρουμε ότι η λέξη ‘τοπίο’ είναι πολύ ευρεία και σύνθετη έννοια. Αποτελεί ένα είδος καθρέπτη στον οποίο οι άνθρωποι μπορούν να αναζητήσουν την ταυτότητα τους και να ξεχωρίσουν τα διακριτικά τους χαρακτηριστικά, έτσι ώστε να

μπορούν να αλλάζουν στη βάση της επίγνωσης του παρελθόντος, σεβόμενοι και ενθαρρύνοντας τα ατομικά χαρακτηριστικά του καθενός και του κάθε τόπου (Scazzosi, 2001). Όπως υποστηρίζει ο Antrop (2005), το παραδοσιακό τοπίο περιέχει τη σύνθετη ιστορία του τόπου και της περιοχής, την οποία ακόμα μπορείς να αναγνωρίσεις από τη σύνθεση και τη δομή του.

Σύμφωνα με την Ευρωπαϊκή Σύμβαση για το Τοπίο (European Landscape Convention), η έννοια Τοπίο σημαίνει μια περιοχή όπως αυτή γίνεται αντιληπτή από τους ανθρώπους, των οποίων ο χαρακτήρας είναι το αποτέλεσμα της δράσης και της αντίδρασης φυσικών και/ή ανθρώπινων παραγόντων (Antrop 2005, Sevenant and Antrop 2010).

Στο άρθρο του 'Η πολυλειτουργικότητα των τοπίων στις ορεινές περιοχές της Αυστρίας'* ο Hinterstoisser, (2001), θεωρεί ως έξοχο παράδειγμα την επιτυχία διατήρησης ποικίλων φυσικών, ημι-φυσικών και πολιτιστικών στοιχείων, παρά τα προβλήματα που πρέπει να αντιμετωπισθούν. Στη συνέχεια παραθέτει παραδείγματα πολυλειτουργικότητας ανά τομέα:

Γεωργία: Αποτελεί έναν από τους πλέον σοβαρούς συνεργάτες στην προστασία της φύσης και βοηθά στη διατήρηση της βιολογικής ποικιλότητας και της ποικιλότητας του τοπίου, σε στενή συνεργασία με τη δημόσια διοίκηση και τους ιδιοκτήτες γης. Υψηλό ποσοστό αγροτών επέλεξε βιολογική καλλιέργεια, με τον αρμόδιο Υπουργό Γεωργίας να αναπτύσσει μια πολιτική γεωργίας που λαμβάνει υπόψη της οικολογικές και κοινωνικές ευθύνες. Οι βοσκότοποι, οι κήποι, οι φράκτες κλπ. όχι μόνο υπηρετούν τη γεωργική παραγωγή, αλλά διατηρούν τη βιοποικιλότητα και ένα όμορφο τοπίο περιζήτητο από τους τουρίστες για αναψυχή και αθλητικές δραστηριότητες..

Δασοπονία: Περισσότερο από τη μισή έκταση της Αυστρίας καταλαμβάνεται από δάση ή δασικές εκτάσεις. Περισσότερα από τα δύο τρίτα των δασών είναι ιδιωτικά. Αν και η κύρια λειτουργία πολλών δασών είναι η παραγωγή ξύλου, οι προστατευτικές λειτουργίες, η αναψυχή και η ευημερία του κοινού αναφέρονται στο Δασικό Νόμο ως ισοδύναμης σπουδαιότητας. Υιοθετώντας το ψήφισμα Η 2 της Υπουργικής Διάσκεψης για τη Προστασία των Δασών στην Ευρώπη (MCPFE), ιδρύθηκε ένα δίκτυο φυσικών δασικών αποθεμάτων με στόχο τη διατήρηση της ποικιλότητας. Τα δάση αποτελούν ενδιαίτημα άγριων θηλαστικών, πουλιών, λειχήνων και μυκήτων, είναι δε απαραίτητα για την ανάπτυξη των ορεινών περιοχών.

* Σημειωτέων ότι το 67% της συνολικής επιφάνειας της Αυστρίας είναι ορεινό

Τουρισμός: Η σπουδαιότητα του χειμερινού τουρισμού είναι δεδομένη, αλλά η Αυστρία στην προσπάθεια να διαφοροποιήσει το προϊόν της κατασκεύασε 10000χλμ. ποδηλατοδρόμων, ώστε οι ποδηλάτες να προσεγγίζουν τα ωραιότερα τοπία, επιδιώκοντας την αύξηση του καλοκαιρινού τουρισμού. Παράλληλα στοχεύει στην αποφυγή της υπερεκμετάλλευσης, της κυκλοφοριακής έντασης και της ρύπανσης των τοπίων, αντιλαμβανόμενη ότι ο τουρισμός εξαρτάται από το τοπίο και η ανάπτυξη των ορεινών περιοχών εξαρτάται από τον τουρισμό.

Προστασία της φύσης: Περίπου 16% της επιφάνειας της Αυστρίας ανήκει στο δίκτυο Natura 2000, 64 θέσεις αποτελούν βιογενετικό απόθεμα, 10 τόποι προστατεύονται από τη συνθήκη Ramsar και 5 θέσεις αποτελούν απόθεμα βιόσφαιρας. Είναι προφανής, επομένως, η υψηλή οικολογική αξία του τοπίου. Πέραν αυτών, υπάρχουν 5 εθνικά πάρκα και 2 περιοχές βραβευμένες με Ευρωπαϊκό δίπλωμα. Οι 9 ομοσπονδιακές περιοχές είναι νομικά και διοικητικά υπεύθυνες για τη διατήρηση της φύσης και την προστασία του τοπίου. Υπάρχει στενή συνεργασία με τους ιδιοκτήτες των δασών, τους γεωργούς, τις Μ.Κ.Ο. (Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις) και τις κοινότητες. Η συνεργασία περιλαμβάνει χρηματοπιστωτικά μέσα που ενθαρρύνουν την αειφόρο διαχείριση, αποκατάσταση των υποβαθμισμένων οικοτόπων και σχεδιασμό τοπίου λαμβάνοντας υπόψη τις ικανότητες και τη γνώση των τοπικών πληθυσμών. Διασυνοριακές πρωτοβουλίες έχουν αναληφθεί, σε προστατευόμενες περιοχές, με την Ουγγαρία, την Τσεχία και την Ιταλία.

Χωρικός σχεδιασμός: Προκειμένου να διατηρηθεί η αειφόρος χρήση του χώρου έχει αναπτυχθεί υψηλής ποιότητας νομοθεσία. Αλλά τελικά η νομική πράξη είναι άχρηστη, εάν οι πολιτικοί που αποφασίζουν δεν είναι ενήμεροι των συνεπειών των αποφάσεων, οι οποίες προκαλούν λειτουργική και αισθητική διάβρωση του τοπίου τονίζει ο Hinterstoisser (2001).

Ως επιτυχημένο παράδειγμα συνδυασμού ανάπτυξης και περιφερειακού σχεδιασμού οι Adams et al. (2008) θεωρούν την IBA Emsher Park πρωτοβουλία στο Ruhrgebiet της Γερμανίας. Ο χωρικός σχεδιασμός συνδύασε επιτυχώς τους στόχους της περιφερειακής ανάπτυξης με τα περιβαλλοντικά ζητήματα και η ενσωμάτωση των δύο αυτών θεμάτων υποστήριξε το συνολικό πρόγραμμα που αφορούσε στην επιθυμητή μεταμόρφωση της περιοχής. Αν και δεν κατάφερε ποτέ να αναπληρώσει τις χαμένες θέσεις εργασίας στους τομείς του σιδήρου, του χάλυβα και τη βιομηχανία άνθρακα σε μεσοβραχυχρόνιο διάστημα, η περιοχή μετέτρεψε την εικόνα της και έστρεψε την εξωτερική μετανάστευση σε επανεισροή των μεταναστών, στη βάση νέων οικονομικών δραστηριοτήτων με αιχμή τη γνώση. Η περιοχή διατήρησε σημαντικά στοιχεία της κληρονομιάς ως αξιοθέατα και μέσω

καινούργιων χρήσεων των παλαιών κτιρίων, καθώς επίσης και τη σύνδεση με την ενέργεια. Ενώ η παλαιά ταυτότητα της περιφέρειας βασίζονταν στην ενέργεια με βάση τον άνθρακα, τώρα αυτοπροβάλλεται ως η περιοχή περιβαλλοντικής βιομηχανίας και ανανεώσιμης ενέργειας.

Οι Senes and Toccolini (1998), υποστηρίζουν ότι ο βιώσιμος σχεδιασμός χρήσεων γης απαιτεί την εις βάθος ανάλυση των υπαρχόντων πόρων (εντοπισμός, στοιχεία, ευαισθησία στην ανάπτυξη) και την κατανόηση των αναπτυξιακών χαρακτηριστικών (αναγκαιότητα πόρων, παρενέργειες), προκειμένου να προσδιορισθεί η χρήση των φυσικών πόρων, ώστε να μην τεθεί σε κίνδυνο η μελλοντική ανάπτυξη. Οι δραστηριότητες πρέπει να αναπτύσσονται όπου υφίστανται οι αναγκαίοι φυσικοί πόροι και μόνον όταν το περιβάλλον είναι ικανό να απορροφήσει την επίπτωση της ανάπτυξης.

Εφαρμόζοντας τη μέθοδο UET (Ultimate Environmental Threshold)* μελέτησαν το "Parco del Serio" – μια προστατευόμενη αγροτική περιοχή της Ιταλίας – η οποία χαρακτηρίζεται από ένα περιβάλλον πλούσιο σε φυσικά στοιχεία, αλλά έντονα τροποποιημένο από την ανθρώπινη παρέμβαση. Στόχος ήταν ο προσδιορισμός ενός 'σχεδίου περιβαλλοντικών προϋποθέσεων' που πρέπει να υιοθετηθούν κατά την διαδικασία του βιώσιμου σχεδιασμού, και το οποίο επισημαίνει τους περιορισμούς και τις δυνατότητες για την ανάπτυξη ανθρώπινων δυνατοτήτων (ιδιαίτερα όσον αφορά τον τουρισμό και τις δραστηριότητες αναψυχής) σε σχέση με τους υφιστάμενους περιβαλλοντικούς πόρους και την οικολογική σταθερότητα της περιοχής. Η μέθοδος UET εμπλέκει την ανάλυση των χαρακτηριστικών της ανάπτυξης και τις σχέσεις που αυτή δημιουργεί με τους φυσικούς πόρους της περιοχής (εάν συνδέονται περισσότερο ή λιγότερο άμεσα με την ανάπτυξη). Η ανάλυση των σχέσεων ανάπτυξη - πόροι επισημαίνει τις απαιτήσεις από πλευράς πόρων για την ανάπτυξη και την επίπτωση της ανάπτυξης σε όλους τους υφιστάμενους φυσικούς πόρους. Η εφαρμογή της μεθόδου UET χρησιμοποίησε την τεχνολογία GIS (Geographical Information System – Γεωγραφικό Σύστημα Πληροφοριών).

Οι Walz et al. (2007), στην έρευνά τους για την περιοχή του Νταβός της Ελβετίας, εξέτασαν τις αλλαγές που θα μπορούσαν να επηρεάσουν την ανάπτυξη της Αλπικής περιοχής σε σχέση με: (α) το τοπίο και τις οικονομικές αλλαγές που προκύπτουν από τη μείωση των επιδοτήσεων στην ορεινή γεωργία και την απελευθέρωση των αγορών, (β) την

* Η ανάλυση με τη Μέθοδο των τελικών περιβαλλοντικών ορίων (Ultimate Environmental Threshold Method) βοηθά στη διακρίβωση των ορίων της ανάπτυξης και στην εκτίμηση των συνεπειών από την υπέρβαση των ορίων αυτών (Κομίλης και Βαγιονής, 2000, σελ.101-102)

κλιματική αλλαγή, η οποία πιθανόν να έχει επιπτώσεις στην τουριστική ζήτηση και στη χιονοδρομική βιομηχανία και (γ) τις αλλαγές στη δημοτικότητα της περιοχής ως τουριστικού προορισμού μέσω της διοργάνωσης ενός μέγα-γεγονότος.

Συνδύασαν τρεις προσεγγίσεις περιφερειακής ανάπτυξης σε σχέση με ένα βιώσιμο μέλλον: ολοκληρωμένο υπολογιστικό μοντέλο, ανάλυση σεναρίου και συμμετοχική διαδικασία. Καταρχήν ανέπτυξαν ένα πλαίσιο ολοκληρωμένου υπολογιστικού μοντέλου (ALPSCAPE) για να αποτυπώσουν τις σύνθετες διασυνδέσεις μεταξύ περιφερειακής οικονομίας, πόρου και χρήσης γης, και των οικοσυστημικών υπηρεσιών εντός της υπό μελέτη περιοχής. Στη συνέχεια σχεδίασαν δύο σενάρια για την αριθμητική προσομοίωση, που αποτυπώνουν τις θεμελιώδεις αβεβαιότητες σε σχέση με την περιφερειακή ανάπτυξη. Για τη βελτίωση των περιφερειακών σεναρίων, την ενδυνάμωση της σχέσης τους με την περιοχή και την αποδοχή τους ανάμεσα στον τοπικό πληθυσμό, τοπικοί φορείς συμμετείχαν στο πρόγραμμα. Το πλαίσιο του υπολογιστικού μοντέλου ALPSCAPE αποτελεί ένα καλό παράδειγμα εργαλείου μοντελοποίησης για την περιφερειακή ανάπτυξη, καθώς αποτυπώνει τις αλληλένδετες διαδικασίες αλλαγής στη χρήση γης, τις ροές πόρων και οικονομικά θέματα, συνδυάζοντας τρία μοντέλα προσομοίωσης π.χ. ένα Μοντέλο Κατανομής Χρήσης Γης, ένα περιφερειακό Μοντέλο Εισροών-Εκροών και ένα Μοντέλο Ροής Πόρων.

Τα αποτελέσματα της έρευνας κατέληξαν στα παρακάτω συμπεράσματα:

1. Η συμμετοχική βάση γνώσης πρότεινε την ενσωμάτωση περισσότερων πτυχών στο σενάριο ανάλυσης, όμως κυρίως λόγω των περιορισμών των μοντέλων, η πολυπλοκότητα έπρεπε να μειωθεί ώστε να παραχθούν συνεπείς σειρές εισροών των τιμών των παραμέτρων για τη προσομοίωση σεναρίου.
2. Ο συνδυασμός ποιοτικών και αριθμητικών προσεγγίσεων είναι ένα από τα ισχυρά στοιχεία στην ολοκληρωμένη έρευνα καθώς επιτρέπει τον συνδυασμό σύνθετων ποιοτικών προσεγγίσεων με την πολυπλοκότητα των συστημάτων, η οποία αντιμετωπίζεται καλύτερα από αριθμητικά μοντέλα. Εν τούτοις κατά τη διεπαφή μεταξύ των δύο μεθοδολογικών παραδοσιακών τακτικών, η μελέτη έπασχε από μεγάλη απώλεια πληροφοριών, δεδομένου ότι οι περιορισμοί των αριθμητικών μοντέλων δεν επιτρέπουν την ενσωμάτωση επιπλέον πτυχών των μελλοντικών σεναρίων, τα οποία θα μπορούσαν να είχαν καταρτισθεί από τα αποτελέσματα των δορυφόρων ομάδων εργασίας.

3. Στο πλαίσιο του έργου η ομάδα έρευνας βίωσε μια μετατόπιση των προτεραιοτήτων για τη συμμετοχική διαδικασία. Αν και η ευαισθητοποίηση για την μακροχρόνια μελλοντική ανάπτυξη ήταν επιτυχής και έληξε με την ένταξη της ομάδας έργου σε μια επιτροπή για την εκπόνηση ενός συνολικού μελλοντικού σχεδίου για την περιοχή, δεν συνέχισε τη συμμετοχική, λεπτομερή εκπόνηση των σεναρίων όσο σκόπευε.

Στη Δανία στο πλαίσιο του ερευνητικού προγράμματος «Man, Landscape and Biodiversity», διεξήχθη μια πρωτοποριακή έρευνα με θέμα «Value, Landscape and Biodiversity» σε 32 περιοχές – δείγματα. Οι Tress and Tress (2003), ερεύνησαν το μικρό αγροτικό χωριό Kravlund στη Νότια Δανία με περίπου 50 κατοίκους. Η μελέτη στόχευε στον προσδιορισμό των συμφερόντων διαφορετικών ενδιαφερομένων, στη συζήτηση του ρόλου των ενδιαφερομένων στο σχεδιασμό του τοπίου στο μέλλον και στη συνεισφορά των ερευνητών στη διαδικασία. Η μελέτη αποτέλεσε πιλοτικό πρόγραμμα δοκιμής μιας στρατηγικής για την ένταξη των ενδιαφερομένων μερών των αγροτικών περιοχών, τα οποία θα μπορούσαν αργότερα να αποβούν τμήμα του επίσημου σχεδιασμού στη Δανία. Χρησιμοποιήθηκε η τεχνική του σεναρίου, η οποία δίνει τη δυνατότητα στους σχεδιαστές και ερευνητές να δημιουργήσουν εικόνες μιας σειράς εναλλακτικών μελλοντικών τοπίων της δειγματοληπτικής περιοχής. Τα σενάρια επικεντρώνονταν κυρίως στο «τι θα συμβεί εάν» και όχι στο «τι θα συμβεί». Οπτικοποιήθηκαν τέσσερα ακραία σενάρια, τεσσάρων διαφορετικών κατευθύνσεων, καθένα εκ των οποίων στόχευε σε μονοκαλλιεργητικές χρήσης γης. Τα ακραία σενάρια υποδείκνυαν πως θα φαίνεται το τοπίο το έτος 2020, εάν κάποια από τις τέσσερεις χρήσης γης επικρατήσει. Τα σενάρια που επιλέχθηκαν προς διερεύνηση ήταν (1) βιομηχανική γεωργία, (2) αναψυχή και τουρισμός (3) προστασία της φύσης και (4) οικιστική επέκταση.

Τα αποτελέσματα της έρευνας υποδηλώνουν ότι ο αγροτικός σχεδιασμός εμπλέκει την επικοινωνιακή διαδικασία, η επιτυχία του οποίου εξαρτάται από την αποδοχή του κοινού και επομένως τα συμφέροντα των ενδιαφερομένων μερών παίζουν σημαντικό ρόλο στην υλοποίησή του. Η πρωτοβουλία της επικοινωνιακής διαδικασίας θα μπορούσε να γεφυρώσει το χάσμα μεταξύ του σχεδιασμού και της λήψης αποφάσεων αφενός, και των ενδιαφερομένων μερών και ομάδων συμφερόντων αφετέρου. Τμήμα της πρωτοβουλίας αυτής αποτελεί η παροχή εργαλείων και πληροφοριών στους φορείς της σχεδιαστικής διαδικασίας, ώστε να φανταστούν τις μελλοντικές καταστάσεις. Τελικά οι Tress and Tress (2003), υποστηρίζουν ότι οι ερευνητές του τοπίου μπορούν να βοηθήσουν τα ενδιαφερόμενα μέρη στην άρθρωση των ιδεών τους για το μέλλον της ζωής τους. Επιπλέον

θεωρούν ότι η εμπλοκή της συμμετοχής των ενδιαφερομένων μερών στο στρατηγικό σχεδιασμό ως τμήμα της διεπιστημονικής προσπάθειας, θα μπορούσε να οδηγήσει σε μια 'win-win' κατάσταση για όλους τους εμπλεκόμενους και τελικά να συμβάλλει στον ενεργό σχεδιασμό τοπίων αντί να αντιμετωπίζει συγκρούσεις που θα μπορούσαν να είχαν αποφευχθεί.

Αργά ή γρήγορα εκείνοι που χαράζουν πολιτική και όσοι ενδιαφέρονται να τους επηρεάσουν, θα κληθούν να αντιμετωπίσουν ερωτήσεις όπως: Είναι η γεωργία στα ευρωπαϊκά υψίπεδα αρκετά σημαντική, ώστε να δικαιολογεί συνεχή υψηλά επίπεδα υποστήριξης του γεωργικού τομέα και της αγροτικής ανάπτυξης; Μπορούν τα εξετασθούν άλλα μελλοντικά ενδεχόμενα που συνεπάγονται μια διαφορετική διαμόρφωση της ανθρώπινης δραστηριότητας και της φυσικής διαδικασίας; Η αντιμετώπιση αυτών των ερωτήσεων εμπεριέχει υψηλό βαθμό αβεβαιότητας. Στο πλαίσιο του ευρωπαϊκού ερευνητικού προγράμματος BioScene, το οποίο ερευνά τη συμβίωση της προστασίας της βιοποικιλότητας με τη φθίνουσα αγροτική χρήση στα βουνά της Ευρώπης, οι Soliva et al. (2008), οπτικοποίησαν τέσσερα σενάρια αγροτικής ανάπτυξης και προστασίας για το έτος 2030. Επιλέχθηκαν έξη ορεινές κοινότητες: The Cairngorms στη Βόρεια Σκωτία, the Causse Mejan στη Νότια Γαλλία, Eastern Jotunheimen στη Νότιο-Κεντρική Νορβηγία, η κοιλάδα Surses στα Νότια της Ελβετίας, το Ζαγόρι στη Βόρειο-Δυτική Ελλάδα και το Εθνικό Πάρκο Poloniny στα Ανατολικά της Σλοβενίας.

Όπως οι Tress and Tress (2003), έτσι και οι Soliva et al. (2008), θεωρούν ότι τα σενάρια χρησιμοποιούνται σαν εργαλείο στρατηγικού σχεδιασμού που μπορεί να παράσχει καλύτερη βάση για τη λήψη αποφάσεων, ή σαν μια ευρύτερη προσέγγιση που διευκολύνει τη συζήτηση της επικείμενης αναδιάρθρωσης και των συνεπειών της.

Τα σενάρια που εξετάσθηκαν είναι:

Business as Usual (BAU): Βασίζεται στην προϋπόθεση ότι η κατοχή της γης από τους γεωργούς είναι σημαντική στη διασφάλιση της αγροτικής σταθερότητας και στη παράδοση συγκεκριμένων στόχων για τα επόμενα 25 χρόνια. Επίσης υποστηρίζει ότι η αγροτική αναδιάρθρωση θα συνεχίσει στην ίδια τροχιά, οδηγώντας σε γεωργικές συγχωνεύσεις και σε εγκατάλειψη των περιθωριακών γαιών. Με όρους βιοποικιλότητας η προοδευτική περιθωριοποίηση αναμένεται να έχει αρνητικές επιπτώσεις στα είδη ανοικτών εκτάσεων, αλλά από την άλλη πλευρά, η υποτιθέμενη ενδυνάμωση των αγρο-περιβαλλοντικών σημάτων είναι πιθανόν να ευνοήσει τη βιοποικιλότητα.

Agricultural Liberalisation (LIB): Το σενάριο αυτό υποθέτει ότι εντός των επόμενων 25 ετών σημαντικό τμήμα της γεωργικής γης θα εγκαταλειφθεί, θα μετατραπεί σε θαμνώδεις και προοδευτικά σε δασώδεις εκτάσεις. Αυτό θα ήταν προς όφελος των δασικών ειδών αλλά καταστρεπτικό για τη διατήρηση των ειδών των ανοικτών εκτάσεων.

Managed Change for Biodiversity (MCB): Βασίζεται στο ότι η συμβατική γεωργική υποστήριξη αποσύρεται και στη συνέχεια τα χρήματα ανακατανέμονται για την προστασία της βιοποικιλότητας στις ανοικτές εκτάσεις. Η γεωργία συνεχίζει να αποτελεί σημαντικό τρόπο διαχείρισης γης, αλλά πρωτίστως θεωρείται ως εργαλείο διαχείρισης προστασίας παρά παραγωγής.

Wilding: Η διαφορά αυτού του σεναρίου από το MCB έγκειται στο ότι οι στόχοι προστασίας βασίζονται σε πιο ρηξικέλευθα μέτρα για τη βιοποικιλότητα και αναφέρονται περισσότερο στη προστασία και επανεγκατάσταση των οικολογικών διαδοχών του τοπίου, παρά των ειδών και των ενδιαιτημάτων.

Τα συμπεράσματα της έρευνας ήταν αποκαλυπτικά καθώς εκφράζουν τους φόβους και τις ελπίδες των ανθρώπων που ζουν και εργάζονται εκεί και τα οποία συνίστανται σε:

- Υπήρξε καθολική απόρριψη του σεναρίου LIB και σχετικά θετική εκτίμηση των υπόλοιπων.
- Τα ενδιαφερόμενα μέρη διακατέχονται από απαισιοδοξία σε σχέση με την ικανότητα της ορεινής γεωργίας να ανταγωνισθεί τις παγκόσμιες αγορές και από φόβο για τις επιπτώσεις της διεύρυνσης της απελευθέρωσης της αγοράς. Θέματα όπως ο κίνδυνος να χάσουν οι περιοχές την ιδιαιτερότητα, τη μοναδικότητα και την αυθεντικότητα ήταν διάχυτα και υποστηρίχθηκαν με πάθος. Ο φόβος ήταν ιδιαίτερα κυρίαρχος στην περίπτωση της Ελλάδας (Ζαγόρι), όπου οι ενδιαφερόμενοι ανησυχούν για προβλήματα σχετικά με τον τουρισμό, παρόμοια με εκείνα που διαπιστώνονται στα Ελληνικά νησιά.
- Η πλειοψηφία των ενδιαφερόμενων σε όλες τις περιοχές θεωρεί την εγκατάλειψη της γης και την αυτοφυή αναδάσωση, ως συνέπεια της ελάττωσης της γεωργίας και της απώλειας της πολιτιστικής κληρονομιάς.
- Οι περισσότεροι ενδιαφερόμενοι πιστεύουν ότι στις ορεινές περιοχές η βιοποικιλότητα είναι υψηλότερη στα πολιτιστικά τοπία απ’ ότι στις ανέπαφες άγριες περιοχές. Επίσης βλέπουν ότι το τοπίο με την αυξανόμενη αναδάσωση γίνεται πιο

μονότονο και οπτικά λιγότερο ποικίλο, και εξ αυτού συμπεραίνουν παρακμή της βιοποικιλότητας.

- Σε γενικές γραμμές έχουν επίγνωση της αυξανόμενης επικέντρωσης στην περιβαλλοντικά φιλική παραγωγή στη γεωργία και αναγνωρίζουν την αναγκαιότητα των αγρο-περιβαλλοντικών σημάτων και πληρωμών, ιδιαίτερα στις ορεινές περιοχές. Μερικοί θεωρούν την προσέγγιση αυτή ως τμήμα της μελλοντικής βάσης για τη γεωργία. Αν και δεν θεωρούν τη βιοποικιλότητα ως αυτοσκοπό, αντιλαμβάνονται την αξία των όμορφων και περιποιημένων πολιτιστικών τοπίων με πλούσια βιοποικιλότητα, καθώς αυτοί οι πόροι αποτελούν πόλο έλξης για τον αστικό πληθυσμό και επομένως μπορούν να στηρίξουν σε κάποιο βαθμό τη διαφοροποίηση της γεωργίας και την ανάπτυξη των ορεινών περιοχών.
- Τα αποτελέσματα επίσης δείχνουν ότι οι ενδιαφερόμενοι θεωρούν την αγροτική παραγωγή ως βάση για την ορεινή γεωργία, και την προστασία του τοπίου και της βιοποικιλότητας ως υποπροϊόν των περιβαλλοντικά υγιών αγροτικών πρακτικών. Λέγοντας αγροτική παραγωγή εννοούν, κυρίως, την παραγωγή ποιοτικών προϊόντων, οργανικών τροφών και άλλων προϊόντων αιχμής.
- Σε γενικές γραμμές οι περισσότεροι ενδιαφερόμενοι είναι υπέρ της προστασίας της φύσης, όπως υλοποιείται μέσω των αγρο-περιβαλλοντικών σημάτων και των προστατευόμενων περιοχών, εφόσον εμπλέκονται άμεσα και έχουν κάποιο όφελος, και κυρίως υπό τον όρο ότι τα μέτρα επιτρέπουν τη συνέχιση κάποιου είδους καλλιέργειας στην περιοχή. Σε κάποιες περιπτώσεις μάλιστα ελπίζουν ότι οι προστατευόμενες περιοχές θα ενθαρρύνουν περαιτέρω τον ορεινό τουρισμό.

Τέλος οι Soliva et al. (2008), καταλήγουν στο ότι υπάρχει ανάγκη για ένα συνδυασμό πληρωμών, διατήρησης της ποιότητας της υπαίθρου μέσω της συνεχιζόμενης χαμηλής έντασης αγροτικών μεθόδων, και πιο εξειδικευμένων μέτρων που στοχεύουν στην πολύτιμη και σημαντική βιοποικιλότητα και στην πολιτιστική κληρονομιά. Με αυτό τον τρόπο οι συγγραφείς θεωρούν ότι οι ευρωπαϊκές ορεινές περιοχές έχουν τη δυνατότητα να μετατραπούν από ‘λιγότερο ευνοημένες’ αγροτικές περιοχές, σε ‘υψηλής αξίας’ περιβαλλοντικές περιοχές.

Μια εναλλακτική προσέγγιση στο σχεδιασμό των χρήσεων γης εξετάζουν οι Wollenberg et al. (2009), στη περιοχή Malinau, στο Βόρνεο της Ινδονησίας. Στην περίπτωση αυτή προσεγγίζουν τον σχεδιασμό, όχι ως μια διαδικασία προπαρασκευαστική, εστιασμένη στη

γραφειοκρατία, αλλά ως ένα σύνολο εργαλείων λήψης αποφάσεων, μάθησης, και προσαρμογών μεταξύ της κυβέρνησης, των τοπικών χρηστών γης και των διαχειριστών, στη βάση ενός κοινού οράματος. Πιστεύουν ότι ο σχεδιασμός χρήσεων γης μια περιοχής αποτελεί μια ευκαιρία βελτίωσης και προσαρμογής αποφάσεων σε μεγαλύτερες κλίμακες, βασισμένων στη πρακτική εμπειρία και στην επικοινωνία μεταξύ διαφόρων ομάδων.

Τέσσερεις βασικές αρχές διέπουν την εναλλακτική αυτή προσέγγιση.

1. Υποστήριξη των τοπικών ομάδων να παρουσιάσουν τις γνώσεις, την εμπειρία και τις φιλοδοξίες τους στον επίσημο σχεδιασμό χρήσεων γης και στη λήψη αποφάσεων.

2. Δημιουργία καναλιών επικοινωνίας, ανατροφοδότησης και διαφάνειας για την υποστήριξη των ικανοτήτων προσαρμογής και ευθύνης με την ηγεσία και τα θεσμικά όργανα της περιοχής.

3. Κατανόηση των κινήτρων αλλαγής και των σεναρίων συναφών με διαφορετικές επιλογές χρήσης γης, συμπεριλαμβανομένων των συμβιβασμών μεταξύ των στόχων, χρησιμοποιώντας τα πλαίσια του συστήματος.

4. Σύνδεση ανάλυσης και επεξεργασίας σε πολλαπλά επίπεδα, από τον τοπικό χρήστη γης σε εκείνον της περιφέρειας και σε εθνικό επίπεδο. Οι σχεδιαστές είναι απαραίτητο να αξιοποιούν τα πλαίσια αναφοράς και τις προσδοκίες των ενδιαφερόμενων ομάδων σε όλα τα επίπεδα και να επιτρέπουν σε άτομα από διαφορετικά επίπεδα να επεξεργάζονται μαζί συμφωνίες.

Μετά από επτά χρόνια εργασίας στην περιοχή – στα πλαίσιο των μεταρρυθμίσεων αποκέντρωσης - οι Wollenberg et al. (2009), κατέληξαν στα παρακάτω συμπεράσματα.

- Επιτεύχθηκαν υψηλά επίπεδα πολιτικής ευθύνης και συμμετοχής στο σχεδιασμό χρήσεων γης. Τοπικά δεδομένα οργανώθηκαν σε μοντέλα GIS (Γεωγραφικό Σύστημα Πληροφοριών) και εφαρμόσθηκαν στη χωρική μοντελοποίηση.

- Εν τούτοις παρήχθη ένα συμβατικό σχέδιο χρήσεων γης και επομένως οι αποφάσεις στερούντο συνάφειας με τις δυνατότητες της γης και τις υπάρχουσες πρακτικές των τοπικών ανθρώπων. Εν τέλει οι αποφάσεις εξυπηρέτησαν τα συμφέροντα των υπαλλήλων της περιοχής στην προώθηση προσοδοφόρων σχεδίων, με δικαιολογίες του τύπου ‘οικονομική ανάπτυξη’ και ‘εκσυγχρονισμός’. Επίσης βοήθησαν στη διαμόρφωση πολιτικού κεφαλαίου μεταξύ των επιχειρηματιών της περιοχής και ήταν επωφελή για τους ηγέτες των χωριών.

Τελικά ο κινητήριος μοχλός του οικονομικού κέρδους επικράτησε των τεχνικών εκτιμήσεων του σχεδιασμού.

- Αν και ο σχεδιασμός των χρήσεων γης, στη μετά την αποκέντρωση περίοδο, ήταν πιο τοπικός και προσαρμοστικός, εν τούτοις οι σχετικές αποφάσεις δεν ήταν διαφανείς, σαφώς προς το δημόσιο συμφέρων, ή επιστημονικά τεκμηριωμένες. Σε επίπεδο περιοχής, ενδιαφέρθηκαν πρωτίστως για τα συμφέροντα των ολίγων, θέτοντας σε δεύτερη μοίρα τις προτεραιότητες των χρήσεων γης των τοπικών χρηστών και των εθνικών φορέων. Επομένως η μετατόπιση του σχεδιασμού χρήσεων γης σε τοπικά επίπεδα και ο μηχανισμός της προσαρμοσμένης λήψης απόφασης, δεν επαρκούν για την εξασφάλιση ενός πιο διαδραστικού σχεδιασμού.

- Αν και τα αποτελέσματα δεν άλλαξαν όλο το σύστημα, κατάφεραν όμως να αυξήσουν την ευαισθητοποίηση σε εναλλακτικές λύσεις και να εξισορροπήσουν τις εντάσεις με τις παλιές παραδοσιακές πολιτικές. Οι χωρικοί απόκτησαν υψηλότερες προσδοκίες από τις τοπικές αρχές, οι υπάλληλοι ευαισθητοποιήθηκαν περισσότερο για τις τοπικές προτεραιότητες και κάποιοι κάτοικοι ανθίστανται πλέον πιο σθεναρά στις πιέσεις για υλοτομία.

- Το πρόγραμμα επικεντρώθηκε στις συγκρούσεις που συνδέονται με (1) την επιδίωξη της δημιουργίας εσόδων μέσω μεγάλων εξορυκτικών σχεδίων, (2) προτεραιότητες διατήρησης ειδών και προστασία περιοχών, η οποία διαφοροποιείται μεταξύ των τοπικών ανθρώπων και των εθνικών και διεθνών φορέων και (3) τις ανάγκες των ντόπιων για τα δικαιώματα γης, την ευελιξία στη διαχείριση του δάσους και τις αγραναπαύσεις που ανταποκρίνονται στις παραλλαγές της διαθεσιμότητας των φυσικών πόρων, τις διακυμάνσεις των κοινωνικών δικτύων και τις ανάγκες τους για ευελιξία στην πρόσβαση και στην κατανομή οφέλους. Σε κάθε περίπτωση, οι συγκρούσεις απαιτούν τον περιορισμό της ευχέρειας στη λήψη των αποφάσεων από άλλα μέρη. Αυτές οι αντικρουόμενες ανάγκες υποδηλώνουν ότι η απαίτηση για διαχειριστικά μέτρα και διαδραστικό σχεδιασμό χρήσεων γης είναι πολύ υψηλότερη από ότι πολλοί άνθρωποι υποθέτουν, ακόμα και σε τοπικό επίπεδο.

- Οι αρχές της περιοχής και οι κοινότητες δεν αξιοποίησαν πλήρως την ηγεσία, τη βούληση, ή τη θεσμική ικανότητα να πραγματοποιήσουν ανεξάρτητα δυναμικές μορφές σχεδιασμού χρήσεων γης. Παρόλο που οι ιδέες της προσαρμοσμένης διαχείρισης και συμμετοχής ήταν ελκυστικές, αυτές απαιτούσαν δεξιότητες, πληροφορίες, συντονισμό και πόρους που συχνά δεν ήταν διαθέσιμοι.

- Οι προσπάθειες για τη βελτίωση του σχεδιασμού σχεδόν πάντα εστιάζουν σε τεχνικές πτυχές, αμελώντας ότι σε πολλούς τόπους δεν υπάρχουν οι ικανότητες για την πραγματοποίησή τους. Στην περίπτωση που ο σχεδιασμός χρήσεων γης επιτρέπει τη διακριτική ευχέρεια λήψης απόφασης, απαιτούνται ισχυρά κυβερνητικά συστήματα διαφάνειας και συγκροτημένη ικανότητα και ευαισθησία μεταξύ αυτών που αποφασίζουν.

Τέλος οι Wollenberg et al. (2009), καταλήγουν ότι λόγω του υψηλού κόστους του διαδραστικού σχεδιασμού, θα ήταν πιο κατάλληλος για περιοχές με πόρους μεγάλης αξίας και απειλής, στις οποίες το διακύβευμα είναι υψηλό.

Εργαλεία τα οποία υποστηρίζουν την εκ των προτέρων (ex ante) αξιολόγηση του χωρικού σχεδιασμού και των χωρικών σχεδίων αποτελούν βασικό προαπαιτούμενο στην οικοδόμηση αειφόρας χωρικής πολιτικής (Ligtenberg et al., 2004). Ένα εναλλακτικό εργαλείο αποτελεί το Πολύ-Παραγοντικό Σύστημα (Multi-Agents Systems – MAS), το οποίο χρησιμοποιούν οι Ligtenberg et al. (2004) για να προσομοιώσουν χωρικά σενάρια που βασίζονται σε μοντέλα πολλαπλών φορέων στη λήψη απόφασης κατά τη διαδικασία του χωρικού σχεδιασμού. Στο άρθρο τους υποστηρίζουν ότι η χρήση του MAS επιτρέπει να συμπεριλάβουν τις πιθανές επιδράσεις της λήψης απόφασης από πολλαπλούς φορείς, σε μια δυναμική προσομοίωση των αλλαγών χρήσεων γης.

Το μοντέλο MAS ορίζεται ως ένα σύνολο παραγόντων (φορέων) το οποίο αλληλεπιδρά σε ένα κοινό περιβάλλον, είναι δε σε θέση να τροποποιήσει αυτούς (τους παράγοντες) και το περιβάλλον τους. Το MAS έχει ικανότητες επίλυσης των ίδιων προβλημάτων και (οι παράγοντες) είναι ικανοί να αλληλεπιδρούν, ώστε να επιτευχθεί ο γενικός στόχος. Αλληλεπιδράσεις μπορεί να συμβαίνουν μεταξύ παραγόντων (παράγων-παράγων αλληλεπίδραση) και μεταξύ παραγόντων και του περιβάλλοντός τους. Οι φορείς στο σύστημα MAS μπορεί να είναι ιδιωτικοί ή συνεταιριστικοί. Οι ίδιοι οι φορείς ορίζονται ως το λογισμικό με βάση το μοντέλο του υπολογιστή και έχουν τις παρακάτω ιδιότητες:

- Στοχοθέτηση: ένας φορέας προσπαθεί να εκπληρώσει ένα σύνολο στόχων μέσα σε ένα σύνθετο δυναμικό περιβάλλον.
- Αυτονομία: ένας φορές θα πρέπει να μπορεί να λειτουργήσει χωρίς άμεση επέμβαση από ανθρώπους ή άλλους φορείς.
- Κοινωνικές ικανότητες: ένας φορέας αλληλεπιδρά με άλλους φορείς και/ή άτομα.

- Ανταποκρισημότητα: ένας φορέας χρειάζεται να έχει την δυνατότητα να προβλέπει το περιβάλλον του και να ανταποκρίνεται σε αυτό.
- Υπέρ-ενεργητικότητα: ένας φορέας δεν αντιδρά απλά στο περιβάλλον του, αλλά οφείλει να επιδεικνύει κάποια στοχοθετημένη συμπεριφορά.
- Εξαρτώμενος από το συγκεκριμένο περιβάλλον: εάν το περιβάλλον αλλάξει τότε ο φορέας παύει πλέον να υπάρχει.

Για την επίδειξη του παραπάνω μοντέλου εφαρμόσθηκε μια υποθετική κατάσταση σχεδιασμού χρήσεων γης στο'Land van Maas en Waal' της Ολλανδίας . Η περιοχή έχει έναν αριθμό μικρών πόλων και συνίσταται σε περίπου 66% βοσκοτόπους και 26% γεωργική γη. Το κυρίαρχο στοιχείο της περιοχής είναι οι οπωρώνες. Οι παραδοχές που έγιναν είναι:

- Η υπάρχουσα αστικοποίηση θεωρείται σταθερή.
- Δρόμοι, σιδηροδρομικές γραμμές και υδάτινο στοιχείο δεν μπορούν να μετατραπούν σε αστικές περιοχές
- Όλοι οι εμπλεκόμενοι φορείς έχουν ισότιμη πληροφόρηση για την περιοχή.

Για την επίδειξη του MAS προσομοιωθήκαν τρία σενάρια που αντιπροσωπεύουν διαφορετικούς τύπους χωρικού σχεδιασμού:

- Συναπόφαση: όλοι οι εμπλεκόμενοι φορείς έχουν ίση δύναμη απόφασης
- Συναπόφαση με ένα δυνατό παίκτη: κάθε φορέας έχει διαφορετικά επίπεδα δύναμης στη λήψη απόφασης, αλλά ένας έχει σημαντικά μεγαλύτερη δύναμη από τους άλλους.
- Διαβούλευση: Υπάρχει ένας φορέας που λαμβάνει την απόφαση (πιθανόν εθνική ή περιφερειακή εξουσία) και οι άλλοι δίδουν πληροφορίες.

Έλαβαν μέρος τρεις διαφορετικοί παράγοντες που αντιπροσωπεύουν τρεις φορείς: οι περιφερειακές εξουσίες, οι αγροτικές ενώσεις και οι περιβαλλοντικοί οργανισμοί.

Το MAS είναι δομημένο σε μορφή REPAST ένα λειτουργικό πλαίσιο για τη δημιουργία παραγόντων. Το REPAST είναι ένας κλώνος του SWARM, εξ ολοκλήρου βασισμένο σε περιβάλλον JAVA.

Η έρευνα από την εφαρμογή του MAS στο πολυπαραγοντικό μοντέλο του χωρικού σχεδιασμού κατέληξε στις παρακάτω παρατηρήσεις και συμπεράσματα.

Η προστιθέμενη αξία στην υιοθέτηση του MAS μπορεί να περιγραφεί ως ακολούθως:

- Η χρήση των παραγόντων για την παρουσίαση των οργανισμών ή των ομάδων ενδιαφερόντων παρέχει ένα πιο ρεαλιστικό μοντέλο της διαδικασίας, από ότι οι εξατομικευμένοι παράγοντες.
- Μοντελοποιεί επιθυμίες, πεποιθήσεις και προτιμήσεις των φορέων σ' αυτή καθαυτή τη διαδικασία σχεδιασμού και τα μεταφράζει σε οράματα των φορέων.
- Το εξαγόμενο δεν είναι αποτέλεσμα της σύγκρισης σχετικά σταθερών συνόλων κριτηρίων (όπως η Πολυκριτηριακή ανάλυση – MCA), αλλά της δυναμικής ανταλλαγής πληροφοριών μεταξύ φορέων με διαφορετικούς στόχους και σύνολα κριτήριων.
- Οι εμπειρίες έδειξαν ότι οι επιδράσεις των ιεραρχικών σχέσεων μεταξύ των φορέων μπορεί να γίνουν ορατές από τον χρήστη του μοντέλου.
- Η βαθμονόμηση και η επικύρωση φαίνεται να είναι εφικτές. Οι στόχοι, τα οράματα, οι επιθυμίες των οργανισμών και των ομάδων ενδιαφερόντων είναι συνήθως πιο σταθερά μέσα στο χρόνο και καλύτερα τεκμηριωμένα στο MAS

Εν τούτοις, οι κυριότεροι περιορισμοί είναι:

- Δεν είναι διαθέσιμη η πραγματική αιτιολογία για τις πεποιθήσεις και τις προτιμήσεις.
- Δεν είναι ξεκάθαρη η χρησιμότητα αυτής της προσέγγισης για άλλες εφαρμογές στις οποίες δεν εμπλέκονται αλλαγές στις χρήσεις γης.
- Μελετήθηκε μόνο μια περιορισμένη μορφή επικοινωνίας των φορέων. Οι διαπραγματεύσεις και η συνεργασία εξακολουθούν να λείπουν από το μοντέλο.

Τη μοντελοποίηση της συμμετοχής εξετάζουν οι Lagabrielle et al. (2010), στην προσπάθειά τους να ενσωματώσουν την προστασία της βιοποικιλότητας στο σχεδιασμό των χρήσεων γης, και να διευκολύνουν την ένταξη της οικολογικής γνώσης στη δημόσια λήψη απόφασης για το χωρικό σχεδιασμό.

Η μελέτη περίπτωσης αφορά στο νησί Reunion στο Δυτικό Ινδικό Ωκεανό, του οποίου η οικονομία βασίζεται κυρίως στη καλλιέργεια ζαχαροκάλαμου, και από το 1980, στην ανάπτυξη της τουριστικής βιομηχανίας. Το νησί έχει μεγάλη συγκέντρωση ενδημικών ειδών - ειδικά χλωρίδας – αφού το 65% από τα 600 ακμάζοντα είδη του νησιού είναι ενδημικά.

Μετά την κήρυξη του Εθνικού Πάρκου το 2007, το 43% της επιφάνειας του νησιού αποτελεί θεσμοθετημένη προστατευόμενη περιοχή.

Οι επιχειρησιακοί στόχοι της μελέτης είναι (α) η ταυτοποίηση των περιοχών προτεραιότητας για προστασία, (β) η παροχή οδηγιών για την ενσωμάτωση δράσεων προστασίας εκτός των υπαρχόντων αποθεμάτων καθώς και η αντιμετώπιση των αυξανόμενων φορέων πίεσης στα πεδινά, (γ) να 'συνοδεύσει' τον τομέα προστασίας στη διαπραγμάτευση του σχεδιασμού χρήσεων γης και στη λήψη αποφάσεων, ειδικότερα σε σχέση με το νέο περιφερειακό σχέδιο χρήσης γης και το διαχειριστικό σχέδιο του Εθνικού Πάρκου και (δ) να εξερευνήσει εναλλακτικά σενάρια χρήσεων γης και σχεδιασμού προστασίας. Παράλληλα επιχειρήθηκε να δοκιμασθούν διαφορετικές προσεγγίσεις στη γεφύρωση των επιστημονικών και διαχειριστικών κοινοτήτων μέσω της συνεργασίας επιστημόνων σε διεπιστημονική βάση και ομάδων ενδιαφερόντων, με απώτερο στόχο τη συμμετοχική ανάπτυξη χωρικών μοντέλων χρήσης γης και το σχεδιασμό προστασίας.

Στη συνέχεια σχεδίασαν τρεις ακολουθίες συμμετοχικών μοντέλων. Οι ακολουθίες στόχευαν: (1) στη χαρτογράφηση των οικολογικών οικοτόπων, σύμφωνα με τους χάρτες παραδοσιακών χρήσεων γης των αστικών και αγροτικών περιοχών, (2) στην ανάπτυξη ενός σχεδίου προστασίας για την ταυτοποίηση του βέλτιστου χωρικού δικτύου των - υπό προστασία - περιοχών προτεραιότητας και (3) στην απεικόνιση της ανάγκης για συμβιβασμούς μεταξύ των τομέων χρήσεων γης με ένα εργαλείο προσομοίωσης χρήσεων γης το οποίο θα μπορούσε να είναι αποδεκτό από τον αντιπρόσωπο κάθε τομέα.

Με τη δημιουργία ενός πολυπαραγοντικού μοντέλου (Multi-agents model –MAS) το οποίο συμπεριλαμβάνει τις ομάδες ενδιαφερόντων και τους ερευνητές, οι συγγραφείς επιχείρησαν να προσομοιώσουν τα υποψήφια σενάρια χρήσης γης.. Χρησιμοποιήθηκε το λειτουργικό σύστημα MARXAN και η διασύνδεσή του CLUZ σε Arcview 3.2 για την αναπτύξουν του σχεδίου προστασίας. Τα σενάρια που εξετάσθηκαν ήταν κυρίως το σενάριο τάσης (Trend scenario), το προσανατολισμένο στην αστικοποίηση (Urbanization-oriented), το φιλικό προς τη φύση (Nature-friendly) σενάριο και το προσανατολισμένο στην οικονομία (Economy-oriented) σενάριο.

Τα αποτελέσματα της έρευνας, επισημαίνουν οι συγγραφείς, καταδεικνύουν τους περιορισμούς ενός συστηματικού πλαισίου σχεδιασμού προστασίας. Αν και η βασική υπόθεση ήταν ότι οι ομάδες ενδιαφερόντων θα ακολουθήσουν τα συμπεράσματα που προκύπτουν από το σχεδιασμό, στην πράξη όμως η εμπλοκή αυτών των ομάδων σπάνια

συμβαίνει και ο σχεδιασμός γίνεται από μια στενή ομάδα ειδικών στην προστασία, οι οποίοι κάνουν αυθαίρετες παραδοχές για την περιοχή.

Επίσης τα ευρήματα δείχνουν ότι ο σχεδιασμός προστασίας δεν πρέπει να περιορίζεται σε άσκηση επιστημονικής μοντελοποίησης αποσυνδεδεμένης από ευρύτερους κοινωνικούς παράγοντες. Σε γενικές γραμμές οι εφαρμογές σχεδιασμού προστασίας ολοκληρώνονται χρησιμοποιώντας plug-and-play λειτουργικό σύστημα. Τέτοια κανονιστικά εργαλεία θέτουν σε πλαίσια (channel) τις αλληλεπιδράσεις των ομάδων ενδιαφερόντων και τις περιστέλλουν, με αποτέλεσμα την απόρριψη και τη μη εφαρμογή του σχεδίου προστασίας.

Η μελέτη επίσης επισημαίνει ότι θα πρέπει να καταβληθούν προσπάθειες για τη σύνδεση της διαδικασίας του σχεδιασμού προστασίας με τη διαδικασία του δημόσιου χωρικού σχεδιασμού, μέσω της καλύτερης ενσωμάτωσης των θεμάτων προστασίας και της βιοποικιλότητας στην επικρατούσα τάση σχεδιασμού χρήσεων γης.

Τέλος, οι Lagabrielle et al. (2010), πιστεύουν ότι τα μοντέλα είναι χρήσιμα στην υποστήριξη της διαπραγματευτικής διαδικασίας μεταξύ των ομάδων ενδιαφερόντων και θεωρούν ότι ο σχεδιασμός προστασίας αποτελεί ένα τμήμα του σχεδιασμού χρήσεων γης και όχι το αντίστροφο.

4.2. ΠΡΩΤΟΒΟΥΛΙΕΣ ΓΙΑ ΤΟ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟ ΚΑΙ ΤΗ ΦΥΣΙΚΗ - ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑ

Οι αγροτικές περιοχές αποτελούν το χώρο όπου εδράζονται οι ρίζες διαφορετικών πολιτισμών με εξαιρετική φυσική, αρχιτεκτονική και ιστορική κληρονομιά.

Στο πλαίσιο αυτό, Μ.Κ.Ο. (Μη-Κυβερνητικές-Οργανώσεις), δημιουργώντας ευρωπαϊκά δίκτυα αγροτικών εταίρων, προωθούν τη συζήτηση, την ανταλλαγή ιδεών και την ανάληψη δράσης με στόχο την προώθηση και την αρμονική συνύπαρξη τοπικής ανάπτυξης και φυσικής / πολιτιστικής κληρονομιάς. Ενδεικτικά αναφέρουμε τις:

1. RED (Rurality – Environment – Development: Διεθνής ένωση που ιδρύθηκε το 1980 και θεωρεί ότι η αγροτική κληρονομιά πρέπει να εκλαμβάνεται ως ένα στοιχείο της ταυτότητας της περιοχής και ένας παράγων τοπικής ανάπτυξης. Υποστηρίζει τόσο τη δομημένη κληρονομιά (οικισμοί, μνημεία κλπ.), όσο και τη φυσική κληρονομιά (βιοποικιλότητα, οικολογικά δίκτυα κλπ.). Εκτός από τη συνεργασία της με τοπικούς και περιφερειακούς χειριστές, η RED έχει στενή σχέση με Ευρωπαϊκά ιδρύματα.

Επίσης συντονίζει την Κίνηση για την Ευρωπαϊκή Ύπαιθρο (European Countryside Movement), μια πλατφόρμα για διεθνείς Μ.Κ.Ο. η οποία ασκεί πιέσεις στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Η συζήτηση που οργανώθηκε από την κίνηση «Φύση 2000, μια ευκαιρία για αγροτική ανάπτυξη» («Natura 2000, an opportunity for rural development»), αντανακλά το σταθερό ενδιαφέρον, για την εποικοδομητική σχέση μεταξύ περιβαλλοντικών θεμάτων και ανάπτυξης. Το 1991 πρότεινε τη σύσταση του Ευρωπαϊκού Κέντρου για Αγροτικά και Περιβαλλοντικά Θέματα (European Centre for Rural and Environmental interests – CEIRE) και έχει εμπλακεί στη σύνταξη της Ευρωπαϊκής Σύμβασης για το Τοπίο και στην Πανευρωπαϊκή Στρατηγική για τη Βιολογική Ποικιλότητα και τη Ποικιλότητα του Τοπίου. (Collignon, 2001)[*].

2. ECOVAST (European Council for the Village and Small Town): Δημιουργήθηκε το 1984 και ασχολείται με την αγροτική αρχιτεκτονική, το τοπίο και τον τουρισμό. Δραστηριοποιείται στην προστασία και στην εξεύρεση κατάλληλων νέων χρήσεων σε κτίρια πολιτιστικής κληρονομιάς όπως μοναστήρια (Ρωσία, Πολωνία), εγκαταλελειμμένες οικίες (Κροατία), εκκλησίες (Γερμανία, Ρουμανία) και εξοχικά σπίτια (Β. Ιρλανδία). Συμμετέχει στο πρόγραμμα TWIG (Transnational Woodland Industries Group) μέσω του οποίου οι συμμετέχουσες περιοχές στην Αγγλία, Γερμάνια και Ελλάδα επιδεικνύουν πως διαχειρίζονται βιώσιμα τα δάση και πως προσδίδουν προστιθέμενη αξία (πολιτιστική και οικονομική) στα δασικά προϊόντα. Το 1995 σε συνεργασία με την Ecotourism και την PRISMA εγκαινίασαν το πρόγραμμα Heritage Trails για να γνωστοποιήσουν ότι η πολιτιστική και φυσική κληρονομιά μιας αγροτικής περιοχής μπορεί να χρησιμοποιηθεί βιώσιμα για τον αγροτικό τουρισμό, προς όφελος των τοπικών κατοίκων. Κάτω από τις ίδιες αρχές λειτουργεί και το WITRANET (Wine Traditions network) πρόγραμμα, στο οποίο η ECOVAST σε συνεργασία με αντιπροσώπους από την Ελλάδα, την Ιταλία, την Αυστρία και την Πορτογαλία, επιχειρεί να παρουσιάσει πως το κρασί και η κουλτούρα γύρω από αυτό, μπορούν να δημιουργήσουν προστιθέμενη αξία στην τοπική οικονομία (Dower, 2001).[**]

3. Pan-European Ecological Network: Το Οικολογικό Δίκτυο Pan-European συνεισφέρει στη σφαιρική προσπάθεια για προστασία, διατήρηση και ενίσχυση της

[*] Περισσότερες πληροφορίες στον ιστότοπο: http://ruraleurope.org.
[**] Περισσότερες πληροφορίες στον ιστότοπο: http://ecovast.org

βιοποικιλότητας. Εξειδικεύει της αλληλεπιδράσεις που αναπτύσσονται μεταξύ της φύσης, της κουλτούρας και του περιφερειακού σχεδιασμού. Το πρόγραμμα αυτό ενδιαφέρεται για τη προστασία της φύσης, όχι μόνο σε πλούσιες με βιοποικιλότητα περιοχές, αλλά και σε φυσικές ή ημι-φυσικές περιοχές που τις περιβάλλουν ή τις συνδέουν (πάρκα, όχθες υδάτινων οδών, φράκτες, ελαιώνες, εγκαταλελειμμένες διαδρομές κλπ.). Το πρόγραμμα έχει πολιτιστική διάσταση διότι σκοπεύει στην αφύπνιση όλων των μερών (επιστήμονες, κυβερνήσεις, εθελοντικές ενώσεις, καθημερινοί πολίτες κλπ.), στη διατήρηση του φυσικού περιβάλλοντος και στην υποστήριξη σχεδίων για την προστασία της κοινής κληρονομιάς (Sarlet, 2004).[*]

[*] Περισσότερες πληροφορίες στα άρθρα των Walters (2007), Boitani et al. (2007), Mucher et al. (2009).

ΜΕΡΟΣ Β΄- ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΤΗΣ ΠΕΡΙΟΧΗΣ ΜΕΛΕΤΗΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5 - ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΠΕΡΙΟΧΗΣ ΜΕΛΕΤΗΣ

5.1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Στο κεφάλαιο αυτό επιχειρείται να καταγραφεί η φυσιογνωμία της υπό μελέτη περιοχής και να διαμορφωθεί μια ολοκληρωμένη εικόνα της υφιστάμενης κατάστασης. Τα στοιχεία και οι διατηρητέες αξίες του ορεινού όγκου του Κίσαβου είναι το φυσικό και το ανθρωπογενές περιβάλλον. Ο διαχωρισμός είναι βέβαια τεχνητός μιας και η διαπλοκή τους είναι ισχυρή.

Το φυσικό περιβάλλον περιλαμβάνει τα γεωγραφικά και φυσικά στοιχεία (οικοσυστήματα, χλωρίδα, πανίδα, κλίμα, ανάγλυφο κλπ.). και έχει κατά κάποια έννοια μια καθορισμένη ταυτότητα ορεινού περιβάλλοντος που συνήθως εκλαμβάνεται ως τοπίο. Οι τρέχουσες θεσμικές και άλλες αξιολογήσεις έχουν προσδιορίσει την αξία του και έχουν σχεδόν σε όλη τη περιοχή μελέτης χωροθετήσει σε γενικές γραμμές τα αξιόλογα εκείνα στοιχεία της που χρήζουν απόλυτης προστασίας.

Η περιοχή μελέτης περιλαμβάνει ένα περιβάλλον με ελάχιστες ίσως αλλοιώσεις, τμήμα του οποίου είναι χαρακτηρισμένο ως αισθητικό Δάσος (το ΦΕΚ32/Α/1974 χαρακτηρίζει ως Αισθητικό Δάσος την κοιλάδα των Τεμπών, τα ΦΕΚ 175Δ/1977 και 160/Α/1985 χαρακτηρίζουν το Δασικό Σύμπλεγμα Όσσας ως Αισθητικό Δάσος) και εντάσσεται στο δίκτυο προστατευόμενων περιοχών Natura 2000 (GR1420005 «Αισθητικό Δάσος Κοιλάδας Τεμπών», GR1420003 «Αισθητικό Δάσος Όσσας» και GR1420007 «Όρος Όσσα»). Το κυριότερο πρόβλημα που καλείται να αντιμετωπίσει αυτή η μελέτη είναι να συνδυάσει αρμονικά την ήπια ανάπτυξη και τη διατήρηση της φυσιογνωμίας της περιοχής μέσα στα όρια αντοχής της.

Το ανθρωπογενές περιβάλλον συντίθεται σε δύο μορφές.

Η μία μορφή αφορά στο ιστορικό στοιχείο που το διατρέχει, δηλαδή ένα σύνολο από ίχνη, κατασκευές, ερείπια παρελθόντων ετών ακμής και οικονομικής ευρωστίας της περιοχής, η δε άλλη μορφή αφορά στην εικόνα που παρουσιάζεται σήμερα ως προς την κοινωνική και οικονομική ζωή της περιοχής.

Στους οικισμούς παρουσιάζονται εκείνα τα στοιχεία που αποδεικνύουν κάποια παρελθούσα ακμή της οποίας έχουν απομείνει τα καλώς η όχι τόσο καλώς διατηρηθέντα κτίρια. Τα χαρακτηριστικά της κτιριακής υποδομής που εκφράζουν την αρχιτεκτονική ταυτότητα κάθε

οικισμού είναι αποτέλεσμα διαφορετικών ιστορικών και πολιτιστικών διαφορών, σε κάθε περιοχή και παραπέμπουν σε περιόδους ακμής που συνήθως επιτεύχθηκαν από δραστηριότητες και εισροές εκτός του ορεινού χώρου.

Η ανάλυση και η καταγραφή των πληροφοριών αυτών διαμορφώνουν το προφίλ της περιοχής και αποτελούν τη βάση για την περαιτέρω αναπτυξιακή πορεία της περιοχής του ΝΔ Κίσαβου.

5.2. ΝΟΜΟΣ ΛΑΡΙΣΑΣ - ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΗ ΘΕΣΗ – ΕΚΤΑΣΗ – ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΗ ΥΠΑΓΩΓΗ

Ο νομός Λάρισας έχει έκταση 5.555 km2 και πληθυσμό 279.305 κατοίκους. Εντάσσεται στην Περιφέρεια Θεσσαλίας και συνορεύει στα Βόρεια με τους νομούς Πιερίας και Κοζάνης, στα Δυτικά με τους νομούς Γρεβενών, Τρικάλων και Καρδίτσας, στα Νότια με τους νομούς Φθιώτιδος και Μαγνησίας, ενώ στα Ανατολικά βρέχεται από το Αιγαίο πέλαγος. Πρωτεύουσα του νομού είναι η Λάρισα (Μιγκίρος κ.ά., 2008) (Χάρτης 1 – Παράρτημα ΙΙΙ)

Ο Νομός Λάρισας αποτελείται από τους ακόλουθους δήμους: Λάρισας, Αγιάς, Αμπελώνος, Αντιχασίων, Αρμενίου, Γιάννουλης, Γόννων, Ελασσόνας, Ενιππέα, Ευρυμενών, Κάτω Ολύμπου, Κιλελέρ, Κοιλάδας, Κραννώνος, Λακέρειας, Λιβαδίου, Μακρυχωρίου, Μελιβοίας, Ναρθακίου, Νέσσωνος, Νίκαιας, Ολύμπου, Πλατυκάμπου, Πολυδάμαντα, Ποταμιάς, Σαρανταπόρου, Τιρνάβου και Φαρσάλων, καθώς και από τις κοινότητες Αμπελακίων, Βερδικούσσης και Καρυάς (Χάρτης 2 – Παράρτημα ΙΙΙ).

Γεωμορφολογικά, ο Νομός Λάρισας ανήκει στην ανατολική λεκάνη της θεσσαλικής πεδιάδας, η οποία έχει ως δυτικό όριο μια λοφοσειρά με κατεύθυνση από τα Ν προς τα ΒΔ.. Στα Β δεσπόζει ο όγκος του Ολύμπου, που μαζί με τον Τίταρο (1.839 μ.) και τα Καμβούνια στα Δ αποτελούν το βόρειο και βορειοδυτικό τμήμα του νομού. Στη νότια προέκτασή του, ο Όλυμπος χαμηλώνει στον Κάτω Όλυμπο (Μεταμόρφωση, 1.587 μ.), αφού διαχωριστεί πρώτα από τη χαράδρα του χειμάρρου Ξηρόλακου ή Ζηλιάνα. Ως συνέχεια του Ολύμπου στα Ν βρίσκεται η Όσσα ή Κίσαβος, που χωρίζεται από τον Όλυμπο με τη διαβρωσιγενή κοιλάδα των Τεμπών, καθώς και το Μαυροβούνι (1.054 μ.), που διαχωρίζεται από την Όσσα μέσω της μικρής πεδιάδας της Αγιάς με το Πλατανόρεμα. (Μιγκίρος κ.ά., 2008)

Βασικό υδρογραφικό στοιχείο του Νομού είναι ο ποταμός Πηνειός. Διαρρέει την πεδιάδα Λάρισας-Τιρνάβου, εισέρχεται στο έδαφος του νομού μεταξύ των υψωμάτων του Ζάρκου και του Τιτάνου, δέχεται (ύστερα από μαιανδρική πορεία) τα νερά του Τιταρήσιου και, μαζί με τους Σαραντάπορο, Ελασσονίτικο και ένα πλήθος από μικρά ποτάμια και χείμαρρους,

αποχετεύει τα νερά της περιοχής Ελασσόνας (Αντιχάσια, Καμβούνια, Τίταρος) και των κλιτύων του Ολύμπου και του Κάτω Ολύμπου. (Μιγκίρος κ.ά., 2008)

Η ακτογραμμή του νομού προς το Αιγαίο είναι γενικά απότομη, με εξαίρεση το χαμηλό τμήμα των εκβολών του Πηνειού.

Ο Νομός Λάρισας είναι ο δεύτερος της χώρας σε έκταση μετά τον νομό Αιτωλοακαρνανίας και τέταρτος σε πληθυσμό, μετά την περιφέρεια πρωτευούσης και τους νομούς Θεσσαλονίκης και Αχαΐας. Η μέση πυκνότητα πληθυσμού του νομού είναι περίπου 50,3 κάτοικοι/km^2 (Ε.Σ.Υ.Ε., 2001).

Έχει τη μεγαλύτερη καλλιεργούμενη έκταση από όλους τους νομούς της Ελλάδας (2.384,9km^2, στοιχεία του 2001) και παράγει το περισσότερο σιτάρι (μαλακό και σκληρό), κριθάρι, φακή, βίκο, ζαχαρότευτλα κ.ά. από όλους τους νομούς της χώρας. Το πεδινό και εύφορο έδαφος, το ικανοποιητικό ποσοστό αρδευόμενων εκτάσεων (1.166km^2), το σχετικά μεγάλο μέσο μέγεθος των αγροτεμαχίων και ο πολύ υψηλός βαθμός εκμηχάνισης των καλλιεργειών εξασφαλίζουν γενικά αυξημένες στρεμματικές αποδόσεις.

Εξίσου αξιόλογη είναι και η κτηνοτροφία, με περίπου 845.000 κεφαλές αιγοπροβάτων (στοιχεία του 2000) να καθιστούν τον Νομό δεύτερο στον τομέα αυτό μετά τον νομό Αιτωλοακαρνανίας. Αντίθετα, συγκριτικά περιορισμένη είναι η δενδροκαλλιέργεια. Ο βιοτεχνικός και ο βιομηχανικός τομέας είναι αναπτυσσόμενοι και επεκτείνονται σε διάφορους τομείς (παραγωγή τροφίμων, ποτοποιία, επεξεργασία χαρτιού και χαρτομάζας κ.ά.). Το ικανοποιητικό εισόδημα από τη γεωργία και την κτηνοτροφία είχε ως συνέπεια να συγκρατηθεί η μετανάστευση προς το εξωτερικό (Μιγκίρος κ.ά., 2008). (Χάρτης 3 – Παράρτημα ΙΙΙ).

5.2.1. ΠΛΗΘΥΣΜΙΑΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ

Ο Νομός Λάρισας είναι ο δεύτερος μεγαλύτερος Νομός της χώρας σε έκταση. Αποτελεί όμως τον πρώτο Νομό σε καλλιεργούμενη έκταση. Η γεωγραφική θέση του σε συνδυασμό με τα μορφολογικά χαρακτηριστικά του οδήγησαν σε μία σημαντική οικονομική ανάπτυξη της περιοχής κυρίως βασισμένη στον πρωτογενή τομέα (γεωργία - κτηνοτροφία).

Ο μόνιμος πληθυσμός του Ν. Λάρισας φθάνει με την απογραφή του 2001 τους 282.156 κατοίκους. Η μεταβολή του πληθυσμού με την απογραφή των 1981, 1991 και 2001 φαίνεται στον πίνακα (5.1) που ακολουθεί, σε σχέση με στοιχεία από την Ελλάδα και την Περιφέρεια Θεσσαλίας για να μπορεί να γίνει σύγκριση.

ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΟ ΔΙΑΜΕΡΙΣΜΑ	ΣΥΝΟΛΟ	ΠΕΡΙΟΧΕΣ		
		ΑΣΤΙΚΕΣ	ΗΜΙΑΣΤΙΚΕΣ	ΑΓΡΟΤΙΚΕΣ
ΑΠΟΓΡΑΦΗ 1981				
Ελλάδα	9.739.589	5.654.058	1.136.650	2.948.881
Περιφέρεια Θεσσαλίας	695.285	291.522	104.160	299.603
Νομαρχία Λάρισας	254.064	112.463	45.206	96.395
ΑΠΟΓΡΑΦΗ 1991				
Ελλάδα	10.259.900	6.036.660	1.312.774	2.910.466
Περιφέρεια Θεσσαλίας	734.846	320.569	120.162	294.115
Νομαρχία Λάρισας	270.612	125.287	54.593	90.732
ΑΠΟΓΡΑΦΗ 2001				
Ελλάδα	10.934.097	8.211.646		2.722.451
Περιφέρεια Θεσσαλίας	740.115	459.627		260.488
Νομαρχία Λάρισας	282.156	197.110		85.046

Πίνακας 5.1. : Μόνιμος πληθυσμός κατά την απογραφή 1981, 1991και 2001
Πηγή: (Μιγκίρος κ.ά., 2008)

Σύμφωνα με το χωροταξικό σχέδιο Θεσσαλίας, η αύξηση του πληθυσμού στη Λάρισα δεν συνοδεύεται από αντίστοιχη αύξηση στο ποσοστό των οικονομικώς ενεργών ατόμων. Μεταξύ των ετών 2006 και 2011(εκτιμήσεις/προβλέψεις), το ποσοστό του ενεργού πληθυσμού, παρά την πληθυσμιακή αύξηση, παραμένει σχεδόν αμετάβλητο στο 39,7% του συνόλου των κατοίκων (Μελέτη Τουριστικής Ανάπτυξης Περιφέρειας Θεσσαλίας στους Παλούμπης και Συδηρόπουλος, 2003)

5.3. ΑΜΠΕΛΑΚΙΑ

Η περιοχή μελέτης αποτελείται από την Κοινότητα Αμπελακίων στην οποία υπάγονται και τα Τέμπη και το Δ.Δ. Σπηλιάς, το οποίο ανήκει διοικητικά στο Δήμο Νέσσωνος Ο Πίνακας 5.2. περιγράφει τη διοικητική διαίρεση, την έκταση, το υψόμετρο και τη μορφολογία των οικισμών.

Δήμος/κοινότ.	Δημ. Διαμ/σμα	έκταση	υψόμετρο	Μορφολογία	Οικισμός
Δ. ΝΕΣΣΩΝΟΣ	Σπηλιάς	54,146	800	ορεινή	Σπηλιάς
Κ. ΑΜΠΕΛΑΚΙΩΝ	Αμπελακίων	51,446	390	ορεινή	Αμπελακίων
	Τεμπών	3,001	20	ημιορεινή	Τεμπών

Πίνακας 5.2: Διοικητική διαίρεση, έκταση, υψόμετρο και μορφολογία των οικισμών
Πηγή: Μελέτη Τουριστικής Ανάπτυξης Περιφέρειας Θεσσαλίας – Περιοχή Ολύμπου, Κίσαβου, Μαυροβουνίου (Παλούμπης και Συδηρόπουλος, 2003)

Η Μελέτη Τουριστικής Ανάπτυξης Περιφέρειας Θεσσαλίας (Παλούμπης και Συδηρόπουλος, 2003) και ειδικότερα το κεφάλαιο που αφορά στην Περιοχή Ολύμπου Κίσαβου και Μαυροβουνίου είναι η μοναδική πηγή δεδομένων που αναφέρεται στη περιοχής μελέτης της παρούσας εργασίας. Αν και τα δεδομένα προέρχονται από την απογραφή του 1991, λαμβάνοντας υπόψη τη σχετική γεωμορφολογική συνάφεια των περιοχών καθώς και την έλλειψη νεότερης μελέτης, κρίνεται απαραίτητο να παρατεθούν κάποιοι στοιχεία και πίνακες (Παράρτημα ΙΙΙ) από την παραπάνω μελέτη.

Ο πληθυσμός της περιοχής Ολύμπου Κίσαβου και Μαυροβουνίου το έτος 2001 ανέρχεται σε 25.273 άτομα, μειωμένος κατά -10,16% σε σχέση με το 1991, μειωμένος επίσης κατά -11,70% την εικοσαετία 1981 -2001.

Η πυκνότητα είναι 17,92 κάτοικοι ανά km^2, ενώ το μέσο πληθυσμιακό μέγεθος των δημοτικών διαμερισμάτων είναι 790 κάτοικοι.

Σχετικά με την ποσοστιαία αναλογία φύλων, με στοιχεία 1991, ο συνολικός αριθμός των ανδρών αριθμούσε 14.248 άτομα (50,26%) και υπερτερούσε έναντι του αντίστοιχου πληθυσμού των γυναικών που αριθμούσε 14.103 άτομα (49,74%).

Διαφοροποίηση προκύπτει και ανάμεσα στα διάφορα ηλικιακά κλιμάκια. Η ηλικιακή σύνθεση του πληθυσμού, με στοιχεία 1991, διαμορφώνεται ως εξής:

Στα **χαμηλά – νεαρά ηλικιακά κλιμάκια (0-14)** ανήκει το 17,13% του συνολικού πληθυσμού της περιοχής Ολύμπου – Κίσαβου – Μαυροβουνίου.

Στα **παραγωγικά ηλικιακά κλιμάκια (15-64)** ανήκει το 64,12% του συνολικού πληθυσμού της περιοχής Ολύμπου – Κίσαβου – Μαυροβουνίου.

Στα **μεγάλα ηλικιακά κλιμάκια (65 και άνω)** ανήκει το 18,75% του συνολικού πληθυσμού της περιοχής Ολύμπου – Κίσαβου – Μαυροβουνίου.

Τέλος, ο πληθυσμός της υποπεριοχής μελέτης (Όλυμπος, Κίσαβος, Μαυροβούνι) ήταν εγκαταστημένος το 2001 στην πλειοψηφία του (72,23%) σε ορεινές περιοχές. Στις πεδινές περιοχές κατοικεί το 17,03% και στις ημιορεινές το 10,74%.

Την περίοδο 1981-2001 η κατοίκηση στις πεδινές περιοχές έχει μειωθεί κατά –10,62%. Το ίδιο συνέβη και στις ημιορεινές περιοχές, όπου έχουμε μείωση κατά –4,36%, όπως και στις ορεινές κατά –14,83%.

Στην υποπεριοχή Ολύμπου, Κίσαβου και Μαυροβουνίου, ο οικονομικά ενεργός πληθυσμός είναι το 1991 το 38,16%,του συνολικού πληθυσμού της περιοχής μελέτης, εκ των οποίων 56,25% είναι άνδρες και 19,88% γυναίκες. Ο μη ενεργός πληθυσμός φθάνει στο 51,04% του συνολικού πληθυσμού, εκ των οποίων 32,17% είναι άνδρες και 70,11% γυναίκες. Ο οικονομικά ενεργός πληθυσμός αποτελεί το 42,78% επί του συνόλου του ικανού προς εργασία πληθυσμού, ενώ ο μη ενεργός το 57,22% (Πίνακας 1 – Παράρτημα ΙΙΙ).

Το σύνολο του οικονομικώς ενεργού πληθυσμού των οικισμών Αμπελακίων, Τεμπών και Σπηλιάς είναι 336 άτομα εκ των οποίων οι 249 είναι άνδρες και οι 87 γυναίκες (Πίνακας 2 και 3 – Παράρτημα ΙΙΙ).
Σύμφωνα με την ίδια μελέτη, η πρόβλεψη για αύξηση του πληθυσμού το 2011 στο σύνολο του νομού κατά 2,6% αντιστοιχεί σε μείωση κατά 13,55% στην περιοχή Ολύμπου – Κίσαβου – Μαυροβουνίου. Το σενάριο αυτό έχει σοβαρές πιθανότητες επιβεβαίωσης, εάν και εφόσον το μοντέλο οικονομικής ανάπτυξης της περιοχής παραμείνει αμετάβλητο μέσα στην επόμενη δεκαετία.
Το μεγάλο ποσοστό των απασχολούμενων στον πρωτογενή τομέα στην περιοχή Ολύμπου – Κίσαβου – Μαυροβουνίου (54,10%) μαρτυρά τις αυξημένες πιθανότητες η ανεργία, να παρουσιάσει ανοδική τάση μέσα στην επόμενη δεκαετία και να ξεπεράσει κατά πολύ το 5,52% που είναι το ποσοστό ανεργίας που εμφανίζει σήμερα η περιοχή μελέτης (Πίνακας 4 και 4.1 – Παράρτημα ΙΙΙ).

Η διάρθρωση του ΑΕΠ ανά τομέα στην περιοχή μελέτης για το έτος 1991 έχει ως εξής: το 40,84% του ΑΕΠ προέρχεται από τον πρωτογενή τομέα, το 22,73% από τον Δευτερογενή και το 36,43% από τον Τριτογενή (Πίνακας 5 – Παράρτημα ΙΙΙ).

Η διάρθρωση του ΑΕΠ ανά τομέα στην περιοχής μελέτης το έτος 1998 (το τελευταίο για το οποίο υπάρχουν πλήρη στοιχεία για το ΑΕΠ του νομού) έχει ως εξής: το 38,57% του ΑΕΠ στην περιοχή μελέτης προέρχεται από τον πρωτογενή τομέα, το 18,27% από το δευτερογενή και το 43,15% από τον τριτογενή (Πίνακας 5.1 – Παράρτημα ΙΙΙ).

Με βάση τη Μελέτη Τουριστικής Ανάπτυξης Περιφέρειας Θεσσαλίας (Παλούμπης και Συδηρόπουλος, 2003), οι ελλείψεις που εντοπίζονται και αφορούν στην περιοχή του Κίσαβου είναι: η στάθμευση, οι υποδομές μεταφορών και συγκοινωνιών, οι τηλεπικοινωνίες και το Διαδίκτυο, η αποχέτευση, οι βιολογικοί καθαρισμοί, οι χώροι υγειονομικής ταφής απορριμμάτων (ΧΥΤΑ) (σήμερα πλέον μιλάμε για ΧΥΤΥ) και η σημειακή ρύπανση.

5.3.1. Δημογραφικά στοιχεία

Η κοινότητα των Αμπελακίων ευρίσκεται στα ΒΑ του Νομού Λάρισας και απέχει 34 χλμ από την πρωτεύουσα του Νομού. Το χωριό είναι χτισμένο στις βορειοδυτικές πλαγιές της Όσσας πάνω από την κοιλάδα των Τεμπών, σε υψόμετρο 390 μέτρα. (Δορυφορική απεικόνιση 1 - Παράρτημα ΙΙΙ). Η έκταση της κοινότητας είναι 51.446χλμ^2 και η μορφολογία του εδάφους ορεινή. Η Κοινότητα Αμπελακίων αποτελείται από τους οικισμούς των Τεμπών και των Αμπελακίων και ο πληθυσμός της είναι 415 κάτοικοι, εκ των οποίων 207 είναι άνδρες και 208 γυναίκες (Πίνακας 5.3. - απογραφή Μάρτιος 2001- Ε.Σ.Α.)*.

Πίνακας 5.3: Ηλικιακή διάρθρωση Αμπελακίων

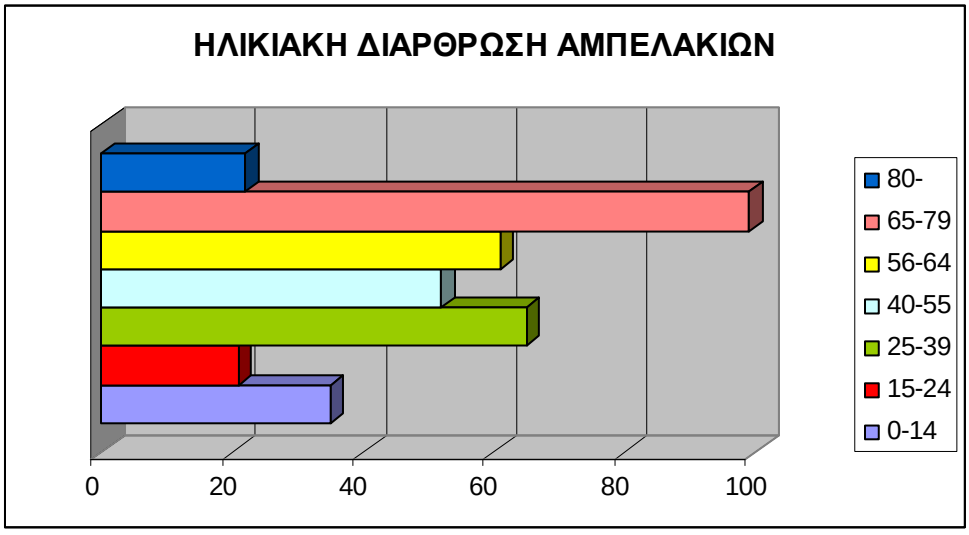

Πηγή: ΕΣΑ (www.statistics.gr)

* Με το Νόμο 3852/2010 (Καλλικράτης) η Σπηλιά, τα Αμπελάκια και τα Τέμπη υπάγονται πλέον στο Δήμο Τεμπών με έδρα το Μακρυχώρι και ιστορική έδρα τα Αμπελάκια.

Οι μόνιμοι κάτοικοι δεν ξεπερνούν τους 270 και ασχολούνται κυρίως με την καλλιέργεια αμπελιών, οπωροφόρων δέντρων και με την κτηνοτροφία.
Λειτουργούν δύο ξενοδοχειακές μονάδες «ΚΟΥΡΙΑΣ» και «9 ΜΟΥΣΕΣ» με 16 και 18 κλίνες αντίστοιχα. Επίσης υπάρχουν πέντε ταβέρνες και τρία παντοπωλεία. Το ξενοδοχείο «ΚΟΥΡΙΑΣ» έγινε με τη συγχρηματοδότηση του προγράμματος «Leader».
Στο πλαίσιο του προγράμματος του Αγροτοτουρισμού, στη δεκαετία του 1980, ιδρύθηκε ο Αγροτοτουριστικός Σύλλογος Γυναικών, με κύρια δραστηριότητα την παροχή ενοικιαζόμενων δωματίων και παραδοσιακών φαγητών, αλλά πλέον υπολειτουργεί.
Το σύνολο των κατοικιών είναι 286 εκ των οποίων κατοικούνται 148 και 138 είναι κενές ή ερειπωμένες [Μελέτη Τουριστικής Ανάπτυξης Περιφέρειας Θεσσαλίας, Περιοχή Ολύμπου – Όσσης (Κίσαβου) – Μαυροβουνίου στους Παλούμπη και Σιδηρόπουλο, 2003]. Επίσης υπάρχουν και 10 κτίσματα τα οποία ανήκουν σε Ν.Π.Δ.Δ.

5.3.2. Ιστορικά – πολιτιστικά στοιχεία

Όλος ο οικισμός των Αμπελακίων έχει χαρακτηρισθεί «ως τόπος ιστορικού και ιδιαίτερου φυσικού κάλλους, λόγω του εξαιρετικού ενδιαφέροντος του οικιστικού συνόλου και της εφαρμοσθείσης εκεί ιδιόμορφου αρχιτεκτονικής» με την Υπουργική Απόφαση Α/Φ31/377/36/30.8.74 - ΦΕΚ 855/Β/4.9.74 (Χατζή – Βαλλιάνου, 2009) (εικόνες 1,2,3 – Παράρτημα Ι)
Πότε ακριβώς χτίστηκαν τα Αμπελάκια δεν είναι γνωστό. Από διάφορες επιγραφές, οι μελετητές της ιστορίας συμπεραίνουν πως ο πρώτος οικισμός ιδρύθηκε στις αρχές του ΙΣΤ΄ αιώνα. Σήμερα είμαστε σε θέση να προσδιορίσουμε την ύπαρξη του οικισμού πολύ πριν από τις αρχές του ΙΣΤ αιώνα, χάρη στην πρώτη τουρκική απογραφή του 1454/1455. Στην απογραφή αυτή, ανάμεσα στους οικισμούς που είχαν τιμάρια σπαχήδων των Τρικάλων αναφέρονται και τα Αμπελάκια. Με δεδομένο το ότι όσοι οικισμοί δεν έχουν τουρκικό όνομα προϋπήρχαν της τουρκικής εισβολής, συμπεραίνουμε ότι τα Αμπελάκια υπήρχαν ως οικισμός τουλάχιστον από τα τέλη του ΙΔ΄ αιώνα και επομένως είναι ένας από τους θεσσαλικούς οικισμούς της Ύστερης Βυζαντινής Εποχής (Σπανός, 1994) (εικόνα 4 - Παράρτημα Ι).
Η μεγάλη ακμή του οικισμού σημειώθηκε στις τελευταίες δεκαετίες του 18^{ου} αιώνα κατά την περίοδο δηλαδή που αναπτύχθηκε η καλλιέργεια βαμβακιού και ερυθρόδανου (ριζάρι) (εικόνα 5 – Παράρτημα Ι), η οποία οδήγησε στη δημιουργία αντίστοιχης βιοτεχνίας. Οι κάτοικοί του ίδρυσαν τον πρώτο συνεταιρισμό για την εκμετάλλευση της βαφής των κόκκινων νημάτων. Πρόκειται για την πρώτη συνεργατική επιχείρηση, που ονομάστηκε «Κοινή Συντροφιά» με

6.000 μέλη. Κατά τα τέλη του 18ου αιώνα πρέπει να λειτουργούσαν στα Αμπελάκια γύρω στα 24 νηματοβαφεία.

Ο Λεονάρδος, ένας από τους πρώτους περιηγητές που επισκέφθηκαν τα Αμπελάκια κατά τα χρόνια της ακμής τους, γράφει χαρακτηριστικά: «Η πόλις είναι ευπρεπισμένη με υψηλά σπίτια, πύργους και λαμπρά οικοδομήματα, τα οποία ανεβαίνουσει το ένα προς το άλλο εν είδει πυραμίδος εις το βουνό, αυτά είναι σχεδόν τα περισσότερα, κατά τον κάλλιστον νέον Ελληνικόν και Ευρωπαϊκόν τρόπον κτισμένα και πολλά εξ αυτών τριών πατωμάτων.

Όθεν εκ τούτων των ειρημένων και κατά την βεβαίωσιν των περιηγητών, με δίκαιον λόγον τ' Αμπελάκια αξίζουν να θεωρούνται ως μια ολλανδική πόλις παρά άλλη τις πόλις της Τουρκίας» (Μαριάδης. 1994).

Τα Αμπελάκια παρουσιάζουν εξαιρετικό ενδιαφέρον τόσο ως οικιστικό σύνολο με γειτονιές που επικοινωνούν με καλντερίμια με την κεντρική πλατεία, όσο και ως επιμέρους ιδιόμορφης αρχιτεκτονικής κτίρια, αρχοντικά κυρίως, που κηρύχθηκαν διατηρητέα ως ιστορικά και αρχιτεκτονικά μνημεία. Το 1769 ιδρύθηκε το «Ελληνομουσείον» που λειτούργησε με σημαντικούς δασκάλους ως το 1813, οπότε έκλεισε λόγω της πανώλης. Εκεί το 1879 ιδρύθηκε με δαπάνες του Αδ. Μάνιαρη η «Μανιάρειος Σχολή» που λειτούργησε μέχρι το 1930 (Χατζή – Βαλλιάνου, 2009) (εικόνες 6,7 – Παράρτημα Ι).

Τα σημαντικότερα μνημεία της περιοχής είναι:

- Το Αρχοντικό του Σβαρτς Δημ. Μαύρου, Διοικητού της «Κοινής Συντροφιάς» και έδρα του Συνεταιρισμού, (1787-1798, σύμφωνα με επιγραφή σε υπέρθυρο ανωγιού) που είναι και το πλουσιότερο αρχοντικό των Αμπελακίων. Οι οροφές όλων των χώρων του ανωγιού είναι ξυλόγλυπτες όπως και οι εσωτερικές πόρτες. Ο φανταστικός διάκοσμος του ανωγιού, ο υπέροχος φωτισμός που δημιουργείται από τα πολύχρωμα τζάμια (βιτρώ) των φεγγιτών, συμπληρώνεται με τις άφθονες τοιχογραφίες που συνήθως είναι συνθέσεις από σχέδια φυλλωμάτων, καρπών και λουλουδιών σε φρουτιέρες ή παράξενα ανθοδοχεία. Το πιο εντυπωσιακό είναι το τζάκι από πορσελάνη με τον δικέφαλο αετό στην κορυφή (Διαμαντοπούλου, 1994). Με την Υπουργική Απόφαση 16306/9.9.1965, ΦΕΚ 618/Β/17.10.1965 χαρακτηρίσθηκε ως ιστορικό διατηρητέο μνημείο και έκτοτε λειτουργεί ως μουσείο (Χατζή – Βαλλιάνου, 2009) (εικόνες 8,9,10,11,12,13 – Παράρτημα Ι).
- Το Μέγαρο της Επισκοπής που χτίστηκε το 1767 "επί αρχιερατείας Διονυσίου" (Διαμαντοπούλου, 1994) και ο Ναός της Αγίας Παρασκευής (1885). Με την Υπουργική Απόφαση ΥΠΠΟ/ΑΡΧ/Β1/Φ32/20196/12.10.99, ΦΕΚ

1910/Β/21.10.1999 χαρακτηρίσθηκε ως ιστορικό διατηρητέο μνημείο το ενιαίο κτιριακό σύνολο που αποτελούν η «Επισκοπή» και ο γειτονικός ναός της Αγ. Παρασκευής (Χατζή – Βαλλιάνου, 2009) (εικόνα 14 – Παράρτημα Ι).

- Τα ερείπια της Μανιάρειου σχολής
- Το αρχοντικό του Δημητρίου Σβάρτς (1774), του οποίου το ανώι δεν υπάρχει πλέον και στο οποίο είχαν την έδρα τους ορισμένες βιοτεχνίες βαφής και κατεργασίας βαμβακιού.
- Το αρχοντικό Κρασούλη χαρακτηρίσθηκε ως «ιστορικό διατηρητέο μνημείο..» με την Υπουργική Απόφαση ΥΠΠΟ/ΑΡΧ/Β1/Φ32/19355/326/10.12.1991 (Χατζή – Βαλλιάνου, 2009).
- Το αρχοντικό Τζιαγγαλία χαρακτηρισμένο ως «ιστορικό διατηρητέο μνημείο..» με την Υπουργική Απόφαση ΥΠΠΟ/ΑΡΧ/Β1/Φ32/34438/664/10.12.1991 (Χατζή – Βαλλιάνου, 2009).
- Το αρχοντικό Τσαμπαλίδη ως «ιστορικό διατηρητέο μνημείο… ως ένα από τα καλύτερα δείγματα της αρχιτεκτονικής των Αμπελακίων» με την Υπουργική Απόφαση ΥΠΠΟ/ΑΡΧ/Β1/Φ32/ 37024/704/10.12.1991 (Χατζή – Βαλλιάνου, 2009).
- Η εκκλησία του Αγίου Γεωργίου είναι ο σημαντικότερος ναός των Αμπελακίων με το επιχρυσωμένο ξυλόγλυπτο τέμπλο και τις τοιχογραφίες. Αξιόλογη είναι και η τέχνη του επίσης επιχρυσωμένου ξυλόγλυπτου χορού, που κρέμεται στο μέσο του ναού, μπροστά στο τέμπλο. Από την κτητορική επιγραφή, στο υπέρθυρο της βορεινής πόρτας του ναού, φαίνεται ότι χτίστηκε το 1720 (Διαμαντοπούλου, 1994). Οι τοιχογραφίες καταλαμβάνουν συνολική έκταση περίπου 140 τ.μ. Η εκκλησία χαρακτηρίσθηκε «ως ιστορικό διατηρητέο μνημείο, διότι αποτελεί αξιόλογο δείγμα της ναοδομίας των αρχών του 18^{ου} αι., με τέμπλο και τοιχογραφίες αξιόλογης τεχνοτροπίας και καλλιτεχνικής αξίας..» με την Υπουργική Απόφαση ΥΠΠΟ/ΑΡΧ/ΒΙ/Φ32/7619/175/17-137 ΦΕΚ/189/Β/14-3-97 (εικόνες 15,16,17,18,19 – Παράρτημα Ι)
- Τα Αρχοντικά του Ευθύμιου Ευθυμιάδη (εικόνα 20,21 – Παράρτημα Ι) και του Σωκράτη Σολομού.
- Η οικία Χαϊμάδη που φιλοξενεί τα παράνομα τυπογραφεία της αντίστασης, λειτουργεί ως Μουσείο περιόδου 1940-1949 (εικόνα 22 – Παράρτημα Ι)
- Η εκκλησία του Αγίου Αθανασίου (1881) και το ξωκλήσι του προφήτη Ηλία με το ξυλόγλυπτο τέμπλο.

Επίσης στα Αμπελάκια λειτουργεί Λαογραφικό Μουσείο (εικόνα 23 – Παράρτημα Ι) και Πολιτιστικός Σύλλογος ο οποίος έχει την έδρα του στο παλαιό υφαντήριο του Συνεταιρισμού (εικόνα 24 – Παράστημα Ι).

5.3.3. Κοινωνικές Υποδομές

Στα Αμπελάκια λειτουργεί δημοτικό σχολείο με ενισχυτικές και εξωσχολικές διδασκαλίες (μουσική, ξένες γλώσσες, πληροφορική), οι οποίες επιχορηγούνται από το κληροδότημα Μάνιαρη.

Δύο φορές την εβδομάδα (Δευτέρα και Πέμπτη) υπάρχει Αγροτικός Ιατρός, ενώ σε καθημερινή βάση λειτουργεί το Κέντρο Υγείας των Γόννων σε απόσταση περίπου 14χλμ., όπου ευρίσκονται και τα κοντινότερα φαρμακεία (δύο).

Από το 2002 είναι σε ισχύ το Πρόγραμμα «Βοήθεια στο Σπίτι», σύμφωνα με το οποίο παρέχεται πρωτοβάθμια περίθαλψη (πίεση, εξετάσεις ζαχάρου) σε ηλικιωμένους και σε άτομα με περιορισμένες δυνατότητες δύο φορές την εβδομάδα.

Σχετικά με το θέμα της αποχέτευσης, δεν υπάρχει αποχετευτικό δίκτυο ακαθάρτων και ο οικισμός εξυπηρετείται από σηπτικούς και απορροφητικούς βόθρους ανά οικία. Εν τούτοις υπάρχει δίκτυο συλλογής όμβριων υδάτων το οποίο παροχετεύει τα όμβρια στο Πηνειό ποταμό.

Τα τελευταία δύο χρόνια έχουν πλακοστρωθεί όλα τα καλντερίμια του οικισμού και έχει υπογειοποιηθεί το δίκτυο διανομής ηλεκτρικού ρεύματος (ΔΕΗ).

Όσον αφορά τα στερεά απορρίμματα ο οικισμός διαθέτει σύστημα συλλογής απορριμμάτων και η συγκέντρωση γίνεται με τη χρήση κάδων. Η συλλογή των σκουπιδιών γίνεται δύο φορές την εβδομάδα το χειμώνα και τρεις την καλοκαιρινή περίοδο, λόγω της αύξησης του πληθυσμού. Ο χώρος εναπόθεσης των απορριμμάτων είναι ανοικτός – δεν καλύπτονται από χώμα – έτσι, ένεκα αυτού του γεγονότος, προκλήθηκε πυρκαγιά μεγάλης έκτασης.

Η Κοινότητα Αμπελακίων εξυπηρετείται από το ΚΤΕΛ του Νομού Λάρισας σε καθημερινή βάση (2 δρομολόγια), εκτός Σαββατοκύριακου. Το οδικό δίκτυο είναι ικανοποιητικό μιας και τα τελευταία χρόνια έχει γίνει διαπλάτυνση της παρακαμπτήριας οδού από την εθνική προς τον οικισμό. Το αγροτικό οδικό δίκτυο προς τις καλλιεργήσιμες και δασικές εκτάσεις είναι πυκνότατο (Χάρτης 4 – Παράρτημα ΙΙΙ). Όπως τόνισε και ο Δασάρχης Κίσαβου, η ανεξέλεγκτη διάνοιξη αγροτικών/δασικών δρόμων κατακερματίζει το δάσος, δυσκολεύει τον έλεγχο κατά την κυνηγετική περίοδο και δημιουργεί ευνοϊκές συνθήκες για πρόκληση

πυρκαγιάς. Θα πρέπει να τονίσουμε ότι η περιοχή του Κίσαβου είναι ενταγμένη στο Δίκτυο ΦΥΣΗ 2000. Η έλλειψη μιας συνολικής περιβαλλοντικής μελέτης όπου θα προτείνεται η ζωνοποίηση της περιοχής, δημιουργεί σοβαρά προβλήματα στην ανάπτυξη δραστηριοτήτων και αναστέλλει τις όποιες πρωτοβουλίες της κοινότητας.

Ένα από τα σοβαρότερα προβλήματα που αντιμετωπίζει ο οικισμός είναι οι θέσεις στάθμευσης. Η έλλειψη ελεύθερων χώρων (δημόσιων), οι λιγοστοί οικονομικοί πόροι και το επικλινές του εδάφους αποτρέπουν κάθε ολοκληρωμένο σχεδιασμό χώρων στάθμευσης. Ειδικά για τον παραδοσιακό οικισμό των Αμπελακίων, οι χώροι στάθμευσης πρέπει να εντάσσονται αρμονικά στη φυσιογνωμία του οικισμού, τόσο από αρχιτεκτονικής άποψης όσο και σε επίπεδο κλίμακας.

Στο Συκούριο (Δήμος Νέσωνος) λειτουργεί αστυνομικό τμήμα το οποίο καλύπτει την περιοχή του Δ. Κίσαβου (Αμπελάκια, Τέμπη, Σπηλιά). Οι υπηρεσίες πυρόσβεσης εξυπηρετούνται από τη Λάρισα, η οποία απέχει περίπου τριάντα λεπτά από τα Αμπελάκια και είκοσι λεπτά από τα Τέμπη. Το κτίριο της κοινότητας των Αμπελακίων λειτουργεί και ως σημείο παραλαβής ταχυδρομικού υλικού

5.4. ΤΕΜΠΗ

5.4.1. Δημογραφικά στοιχεία

Μικρός οικισμός που ανήκει στην Κοινότητα Αμπελακίων* και αριθμεί 60 κατοίκους εκ των οποίων οι 27 είναι άνδρες και οι 33 γυναίκες (απογραφή Μάρτιος 2001, Ε.Σ.Α) (Πίνακας 5.4) Είναι κτισμένος πάνω στην εθνική οδό Αθήνα - Θεσσαλονίκη, 27 χλμ ΒΑ από την πόλη της Λάρισας, με έκταση 3.001χλμ^2 και μορφολογία του εδάφους ημιορεινή. Το σύνολο των κατοικιών είναι 43, εκ των οποίων κατοικούνται 22 και 21 είναι κενές ή ερειπωμένες. [Μελέτη Τουριστικής Ανάπτυξης Περιφέρειας Θεσσαλίας, Περιοχή Ολύμπου – Όσσης (Κίσαβου) – Μαυροβουνίου στους Παλούμπη και Σιδηρόπουλο, 2003]

* Με το Νόμο 3852/2010 (Καλλικράτης) η Σπηλιά, τα Αμπελάκια και τα Τέμπη υπάγονται πλέον στο Δήμο Τεμπών με έδρα το Μακρυχώρι και ιστορική έδρα τα Αμπελάκια.

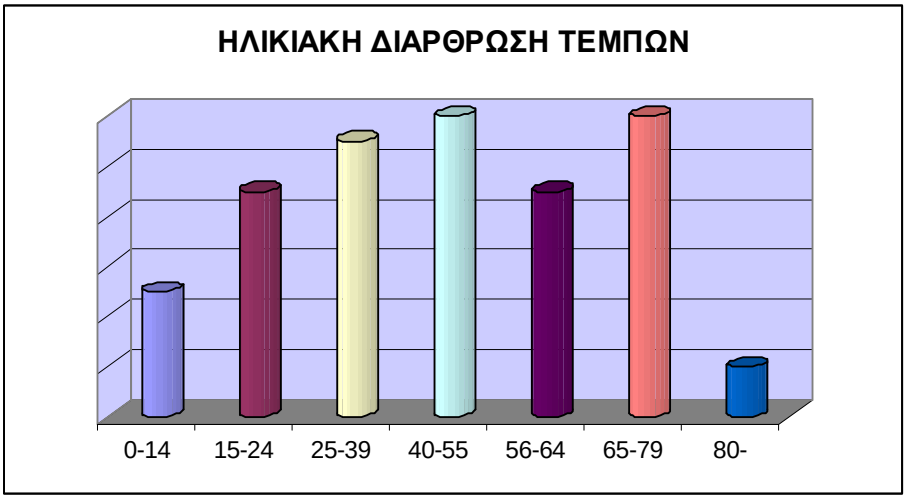

Πίνακας 5.4: Ηλικιακή διάρθρωση Τεμπών

Πηγή: ΕΣΑ (www.statistics.gr)

Η κοιλάδα των Τεμπών σχηματίζεται ανάμεσα στα νότια απότομα και βραχώδη κράσπεδα του Ολύμπου και στις βόρειες πλαγιές της Όσσας (Κίσαβου). Το μήκος της ξεπερνάει τα 6 χλμ. Οι όχθες του Πηνειού καλύπτονται από πλούσια βλάστηση: κισσοί, αιωνόβια πλατάνια, λεύκες, πυκνοί καλαμώνες και πλήθος από υδρόβια φυτά, ενώ ψηλότερα οι όγκοι του Ολύμπου και της Όσσας είναι κατάφυτοι από πεύκα, δρύες, έλατα και πυκνή χαμηλή βλάστηση.

Στην πλαγιά του Ολύμπου πολύ χαμηλά και παράλληλα με τον ποταμό, περνά η σιδηροδρομική γραμμή Αθήνας – Θεσσαλονίκης, η οποία εν μέρει κινείται εντός σήραγγας.. Ο αυτοκινητόδρομος κείται στη δεξιά πλευρά κατά το ρου του ποταμού Πηνειού.

Τα τελευταία δύο περίπου χρόνια κατασκευάζεται νέος αυτοκινητόδρομος, ο οποίος παρακάμπτει την κοιλάδα των Τεμπών και αποτελεί βασικό τμήμα του αυτοκινητόδρομου Λάρισας - Κατερίνης, του οδικού άξονα Πάτρας – Αθήνας – Θεσσαλονίκης (ΠΑΘΕ) και εντάσσεται στο πρωτεύον οδικό δίκτυο της χώρας. Το έργο αυτό μειώνει σημαντικά τον απαιτούμενο χρόνο διαδρομής μεταξύ Λάρισας και Κατερίνης και κατά συνέπεια μεταξύ των διαμερισμάτων της Ηπειρωτικής Ελλάδος εκατέρωθεν αυτού του οδικού τμήματος, των οποίων η σύνδεση απαιτεί της χρησιμοποίηση του. Η σημασία του έργου είναι προφανής ως έργο εθνικής εμβέλειας, αφού αποτελεί το βασικό συγκοινωνιακό άξονα που συνδέει τη Νότια με τη Βόρεια Ελλάδα και στη συνέχεια με Κεντρική και Βόρεια Ευρώπη. Το έργο εντάσσεται στο πρόγραμμα δημιουργίας ενός ευρύτερου μεταφορικού δικτύου εθνικού και διευρωπαϊκού, δημιουργώντας προϋποθέσεις ισόρροπης ανάπτυξης σε πολλές περιοχές της Ελλάδας [Συμπληρωματική Μελέτη Περιβαλλοντικών Επιπτώσεων (Μ.Π.Ε.) Αυτοκινητόδρομου Λάρισας – Θεσσαλονίκης στους Αργυρόπουλο και Ηλιόπουλο, 2001]

5.4.2. Ιστορικά - Πολιτιστικά Στοιχεία

Ονομαζόμενα και Δώτια Τέμπεα ή Δώτιον ή Δωτίιου Πύλαι, θέση στρατηγική σημασίας, τα Τέμπη ήταν ταυτόχρονα και τόπος λατρείας. Το όνομα σχετίζεται με το ρήμα τέμνω, ως αποτέλεσμα της διάβρωσης των υδάτων που κατέκλυσαν τη θεσσαλική πεδιάδα κατά τον Απολλόδωρο, ενώ κατά τον Ησύχιο δηλώνει «στενά των ορών», μεταξύ Κάτω Ολύμπου και Όσσας. Ο Ηρόδοτος (7, 129 κ.ε.) ήδη επισημαίνει τη στρατηγική σημασία των Τεμπών επειδή αποτελούν το μόνο άνοιγμα προς τη θάλασσα μεταξύ των ορεινών όγκων της Θεσσαλίας, ενώ αναφέρονται ακόμη από τον Στράβωνα (9,5,2), το Αθηναίο (14.639) και το Διόδωρο Σικελιώτη (4,18 κ.ε.) (Χατζή – Βαλλιάνου, 2009).

Στους βυζαντινούς χρόνους τα Τέμπη ήταν και πάλι το όριο μεταξύ Πιερίας/Μακεδονίας, που ανήκε στο θέμα Θεσσαλονίκης και της Θεσσαλίας η οποία ανήκε στο θέμα Ελλάδος.

Στην αρχαιότητα, όπως και στους νεότερους χρόνους, ο δρόμος επικοινωνίας μεταξύ Θεσσαλίας και Μακεδονίας περνούσε από τη δεξιά πλευρά της κοιλάδας, στους πρόποδες της Όσσας. Ο αρχαίος δρόμος βρισκόταν σε υψηλότερο επίπεδο από τον σημερινό και ήταν εν μέρει λαξευμένος στο βράχο, όπου διακρίνονται λαξεύσεις και αυλακώσεις από τη χρήση. Στο υψηλότερο σημείο εντοπίσθηκε χαραγμένη στο βράχο η επιγραφή του Καίσιου Λογγίνου ο οποίος το 48 π.Χ. κατασκεύασε «σταθεράν οδόν δια των Τεμπών» και η θέση καλείται «Γραμμένον Άλας» (Χατζή – Βαλλιάνου, 2009).

Για την εποπτεία και έλεγχο των Τεμπών στα μεσαιωνικά χρόνια είχε ανεγερθεί στο πιο απότομο και στενό μέρος της κοιλάδας – σε βραχώδες πρόβουνο της Όσσας, το Κάστρο της Ωριάς, που συνδέθηκε με νεότερους μύθους. Αυτό μαζί με το Κάστρο Πλαταμώνα και το Καστρί στο Δέλτα του Πηνειού έλεγχαν τη διάβαση των Τεμπών στους μεσαιωνικούς χρόνους. Συσχετίστηκε από ορισμένους με το Λυκοστόμιο, που αναφέρεται από τον Πολύβιο ότι μπορούσαν να υπερασπισθούν μόνο 10 άνδρες ή με το ρωμαϊκό presidium με το όνομα Στεναί (Χατζή – Βαλλιάνου, 2009) .

Η ομορφιά και το δέος της επιβλητικής κοιλάδας των Τεμπών (εικόνα 25 – Παράρτημα Ι) προκάλεσαν λατρείες στο χώρο. Το σημαντικότερο ιερό που αναφέρεται από την αρχαιότητα είναι εκείνο που συνδέεται άμεσα με τη λατρεία του Απόλλωνα Πυθίου ή Απόλλωνα Τεμπείτη και έχει ταυτόχρονα άμεση σχέση με το ιερό του Δαφνηφόρου Απόλλωνα της Ερέτριας και κυρίως του Απόλλωνα Πυθίου των Δελφών. Ίχνη αυτού του ιερού επιβεβαιώθηκαν καθώς βρέθηκαν επιγραφικά στη δεξιά όχθη του Πηνειού, στο μέσο των Τεμπών περίπου, απέναντι από την εκκλησία της Αγίας Παρασκευής (Χατζή – Βαλλιάνου, 2009).

Ευρήματα από την εποχή του Χαλκού (3.200 -1.180 π.Χ.) εντοπίσθηκαν στη θέση Πηγή Αθηνάς όπου αποκαλύφθηκε Νεκροταφείο Τύμβων κάτω από τα κτίσματα των ιστορικών χρόνων, δυτικά και ανατολικά της εθνικής οδού και χρονολογήθηκε με βάση την κεραμική και άλλα ευρήματα στη Μέση εποχή Χαλκού – αρχές της Ύστερης (Χατζή – Βαλλιάνου, 2009).
Σύμφωνα με τη Χατζή - Βαλλιάνου (2009) στον οικισμό των Τεμπών, διασώθηκαν τα παρακάτω αξιόλογα κτίρια:

- Το κτίριο ιδιοκτησίας Χρ. Κούρια κ.ά. με την Υπουργική Απόφαση ΔΙΛΑΠ/Γ/888/ 249931/28.3.1991 χαρακτηρίσθηκε ως «ιστορικό διατηρητέο μνημείο το κτίριο Χρήστου Κούρια και Παρασκευής Σκρέτα στα Τέμπη του Ν. Λάρισας, διότι είναι ένα από τα αντιπροσωπευτικότερα δείγματα λαϊκής αρχιτεκτονικής της περιοχής, αξιόλογο για την μελέτη της ιστορίας της Αρχιτεκτονικής»
- Ο πύργος Κούλα – «Παμπούρα» Τεμπών, χαρακτηρίσθηκε ως «ιστορικό διατηρητέο μνημείο, με περιβάλλοντα χώρο 50μ., επειδή αποτελεί χαρακτηριστικό δείγμα κοσμικής αρχιτεκτονικής της εποχής του $17^{ου}$ – $18^{ου}$ αι. και μέρος του ευρύτερου συνόλου αρχαιολογικών μνημείων της περιοχής Χασάν Μπαμπά.» με την ίδια Υπουργική Απόφαση. Το γνωστό ως Τεκές του Χασάν Μπαμπά κτίριο λειτούργησε ως έδρα του Μπεκτασικού Τάγματος των Δερβίσηδων. Στα χρόνια της ακμής των Αμπελακίων στο πύργο φυλάσσονταν και ελέγχονταν τα διακινούμενα από το Συνεταιρισμό νήματα (εικόνα 26 – Παράρτημα Ι)
- Το μεσαιωνικό Κάστρο της Ωριάς, στο μέσο περίπου της δεξιάς πλευράς των Τεμπών κηρύχθηκε «ως προέχον βυζαντινό μνημείο, υπαγόμενο στις διατάξεις του Νόμου 2447» με το Βασιλικό Διάταγμα 25.2.1922, ΦΕΚ 28/Α/26.2.1922 (εικόνες 27,28 – Παράρτημα Ι)

5.4.3. Κοινωνικές Υποδομές

Ο οικισμός των Τεμπών εξυπηρετείται διοικητικά από τη κοινότητα Αμπελακίων.

5.5. ΣΠΗΛΙΑ

5.5.1. Δημογραφικά Στοιχεία

Ο οικισμός της Σπηλιάς ευρίσκεται στο Νότιο τμήμα του Κίσαβου και σε υψόμετρο περίπου 800μ. (Δορυφορική απεικόνιση 2 – Παράρτημα ΙΙΙ). Ανήκει στο Δήμο Νέσσωνος ο οποίος έχει έδρα το Συκούριο[*]. Η Σπηλιά απέχει 33χλμ. από τη Λάρισα, 13χλμ. από το Συκούριο και περίπου 18χλμ από τον οικισμό των Αμπελακίων. Ο πληθυσμός του οικισμού αποτελείται από 326 κατοίκους εκ των οποίων 151 είναι άνδρες και 175 γυναίκες (Πίνακας 5.5 - απογραφή Μάρτιος 2001, Ε.Σ.Α).

Πίνακας 5.5. Ηλικιακή διάρθρωση Δ.Δ. Σπηλιάς (απογραφή 2001)

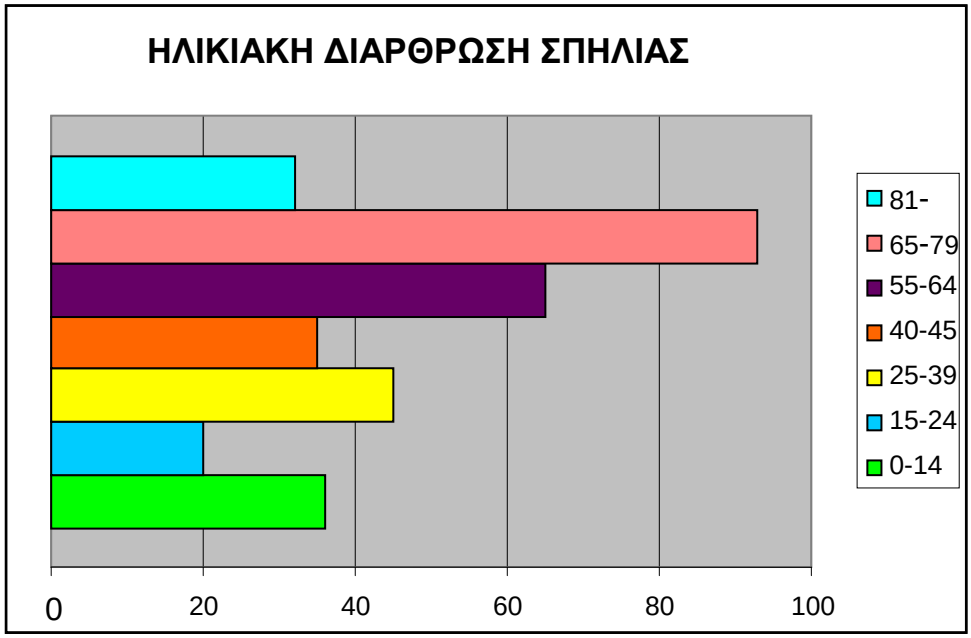

Πηγή: ΕΣΑ (www.statistics.gr)

5.5.2. Ιστορικά – Πολιτιστικά Στοιχεία

Η Σπηλιά είναι χτισμένη κάτω από τη μοναδική κωνική κορυφή του Κίσαβου και η ονομασία της προέρχεται από τις πολλές σπηλιές που έχει στον ορεινό όγκο βόρεια του χωριού (εικόνες 29, 30 – Παράρτημα Ι). Οι πρώτοι κάτοικοι εγκαταστάθηκαν περί το 1300 μ.Χ., αλλά μία επιδημία χολέρας αποδεκάτισε τον πληθυσμό και οι εναπομείναντες μετέφεραν το χωριό στην

[*] Με το Νόμο 3852/2010 (Καλλικράτης) η Σπηλιά, τα Αμπελάκια και τα Τέμπη υπάγονται πλέον στο Δήμο Τεμπών με έδρα το Μακρυχώρι και ιστορική έδρα τα Αμπελάκια.

σημερινή του θέση. Ερείπια του παλαιού οικισμού σώζονται στην τοποθεσία «Παλαιοντούβαρα» στο Κονιάρικο Τσαΐρι).

Επί Τουρκοκρατίας τη διοίκηση ασκούσανε οι Δημογέροντες. Λέγεται ότι την περίοδο της καταστροφής της Χίου ομάδες νησιωτών κατέφυγαν στα παράλια του Κίσαβου και εγκαταστάθηκαν στην περιοχή της Σπηλιάς. Ο πολιτισμός τους διασώθηκε στο πέρασμα των χρόνων και αρκετά στοιχεία υφίστανται μέχρι σήμερα. Αξιοπρόσεχτος είναι ο χορός «Ζεμπέλι» που αναβιώνει κάθε χρόνο τη δεύτερη μέρα του Πάσχα και την Κυριακή του Θωμά, και έχει τις ρίζες του στους νησιώτικους χορούς δεδομένου ότι οι θεσσαλικοί χοροί δεν έχουν τέτοια βήματα (www.nesson.gr)

Η Σπηλιά το 1881, με την απελευθέρωση της Θεσσαλίας από τους Τούρκους, υπήχθη στο Δ. Αμπελακίων και στην απογραφή που έγινε είχε πληθυσμό 1003 άτομα. Το 1912 δημιουργήθηκε η Κοινότητα Σπηλιάς, ενώ με τη σύσταση των Καποδιστριακών δήμων αποτελεί διαμέρισμα του Δήμου Νέσσωνα. Σύμφωνα με το www.nesson.gr έχει 324 κατοίκους οι οποίοι ασχολούνται με τη γεωργία, την κτηνοτροφία, με το εμπόριο και με τουριστικές δραστηριότητες.

Ο οικισμός διαθέτει 4 εκκλησίες και 3 ξωκλήσια, εκ των οποίων ενδιαφέρον παρουσιάζουν: 1. Οι ιεροί ναοί της Γεννήσεως της Θεοτόκου και του Αγίου Αθανασίου στην πλατεία και στο νοτιοδυτικό άκρο του οικισμού αντίστοιχα, αποτελούν αξιόλογα βυζαντινά μνημεία (Γ.Π.Σ. Δ. Νέσσωνος στους Καραθανάση κ.ά., 2008)

2. Το ξωκλήσι του Αγ. Παντελεήμονα.

Η ορθογώνια μαρμάρινη πλάκα με χρονολογία 1773, η οποία είναι εντοιχισμένη πάνω από η δυτική θύρα του ναού, αναφέρεται στη μερική ή ολική ανακαίνιση του. Πρόσφατα (1994-1999), με μελέτη που εκπόνησε τη 7^{η} Εφορεία Βυζαντινών Αρχαιοτήτων της Λάρισας, έγινε αναστύλωση του ναού.

3. Το ξωκλήσι του Προφήτη Ηλία μέσα στο δάσος Κουρί.

Από το λιθανάγλυφο που είναι πάνω στη δυτική θύρα ναού, προκύπτει ότι χτίσθηκε το 1870 μέσα στο δάσος Κουρί το οποίο είναι κατάφυτο από υπεραιωνόβιες βελανιδιές (800 ετών).

Στη Σπηλιά υπάρχει επίσης ο «πύργος» του «ιατροφιλόσοφου» Νικόλαου Δοξαρά που σπούδασε στη Βιέννη το 19^{ο} αιώνα, το αρχοντικό του «Γάκη» καθώς και το καταφύγιο του Ορειβατικού Συνδέσμου της Λάρισας στον Κάναλο σε υψόμετρο 1604μ. (www.nesson.gr).

Όπως αναφέρθηκε παραπάνω στην ευρύτερη περιοχή της Σπηλιάς υπάρχουν αρκετά σπήλια με γνωστότερα: τη «Ζαρ – Τρύπα» που καλύπτεται με σταλακτίτες και σταλαγμίτες στη θέση Σοκάκι, τη Λιπαρότρυπα στην Πλάκα, τη Παλιόπορτα στη βραχώδη αριστερή όχθη του Μέγα Λάκκου και τη Σβεντζότρυπα στο Σέλωμα (www.nesson.gr).

Στη θέση Ριζοβούνι (1820μ.) λειτουργούσε σταθμός αναμετάδοσης του Ο.Τ.Ε., ο οποίος το 1987 μεταφέρθηκε και έκτοτε το κτίριο εγκαταλείφθηκε στη φθορά του χρόνου και των ανθρώπων (www.nesson.gr).

Σύμφωνα με το Γενικό Πολεοδομικό Σχέδιο (Γ.Π.Σ.) Δ. Νέσσωνος (Καραθανάση κ.ά., 2008),ο οικισμός της Σπηλιάς χαρακτηρίζεται ως «Ενδιαφέρων»* και προτείνει την καθιέρωση τυπολογικών προτύπων για την κατασκευή των κτιρίων βάσει των «Δελτίων Αρχιτεκτονική Αναγνώρισης», η οποία θα συμβάλλει στην προστασία του σημερινού χαρακτήρα του οικισμού και θα αποτρέψει στο μέλλον (στο μέτρο του εφικτού) τις χωρίς όρια κακότεχνες επιλογές.

5.5.3. Κοινωνικές Υποδομές

Σχολικές Μονάδες δεν υπάρχουν και οι κάτοικοι εξυπηρετούνται στην κωμόπολη του Συκουρίου η στη Λάρισα.

Η αποκομιδή του στερεών απορριμμάτων πραγματοποιείται μία φορά την εβδομάδα.

Κάθε δεύτερη Τετάρτη (δηλ. ανά 15/ήμερο) υπάρχει αγροτικός ιατρός

Ο οικισμός εξυπηρετείται από το ΚΤΕΛ Λάρισας κάθε Δευτέρα – Τετάρτη και Παρασκευή με δύο δρομολόγια την ημέρα.

Το ταχυδρομείο έρχεται 2 φορές την εβδομάδα

Το Πρόγραμμα «Βοήθεια στο Σπίτι», παρέχει πρωτοβάθμια φροντίδα (πίεση, εξετάσεις ζαχάρου) σε ηλικιωμένους και σε άτομα με περιορισμένες δυνατότητες μία φορά την εβδομάδα.

Σχετικά με το θέμα της αποχέτευσης, δεν υπάρχει αποχετευτικό δίκτυο ακαθάρτων και ο οικισμός εξυπηρετείται από σηπτικούς και απορροφητικούς βόθρους ανά οικία.

*Κατηγορίες οικισμών Ν. Λάρισας με πληθυσμό μέχρι και 2.000 κατοίκους για την εφαρμογή του Π.Δ. της 24.4.1985 (ΦΕΚ 181 Δ/3.5.1985).

5.6. ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΦΥΣΙΚΟΥ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ

5.6.1. Βιοτικό περιβάλλον

5.6.1.1. Οικοσυστήματα - ΤΕΜΠΗ

Κωδικός Περιοχής: GR1420005 **Τύπος:** Η

Γεωγραφικό Μήκος: 22° 34 **Γεωγραφικό Πλάτος:** 39° 53

Διοικητική Περιφέρεια: Θεσσαλία **Νομός:** Λάρισας

Μέσο Υψόμετρο (m): 220 **Έκταση (ha):** 1.762

Α. Η πρώτη θεσμική πράξη προστασίας της Κοιλάδας των Τεμπών χρονολογείται από το 1968 με την Υπουργική Απόφαση 25777/8.11.1968, ΦΕΚ 648/Β/25.11.1968 σύμφωνα με την οποία η κοιλάδα των Τεμπών χαρακτηρίζεται ως τόπος ιδιαιτέρου φυσικού κάλλους «ως αυτή ορίζεται από της εισόδου του στενού ήτοι από του χωριού Τέμπη μέχρι της εξόδου αυτής περιλαμβανομένου του δάσους δρυών κατά την προς Ομόλιον οδόν, καθ' ύψος δε μέχρι των ορατών από της κοιλάδας βουνοκορφών». Στην Απόφαση αυτή συμπεριλαμβάνονται και τα σπήλαια της Κοιλάδας των Τεμπών (Χατζή – Βαλλιάνου, 2009)

Στη συνέχεια με το Προεδρικό Διάταγμα 92/1974, ΦΕΚ32/Α/1974 χαρακτηρίζεται ως Αισθητικό Δάσος με έκταση 17.620 στρεμ.. Έχει συμπεριληφθεί στο οικολογικό δίκτυο Natura 2000[*] με κωδικό GR1420005 «Αισθητικό Δάσος Κοιλάδας Τεμπών» στην κατηγορία SCI και SPA, και έκταση 1335.91 εκτάρια.(Πίνακας 5.6) Το δίκτυο αποτελείται από «Ειδικές Ζώνες Διατήρησης (ΕΖΔ)» σύμφωνα με τα κριτήρια που αναφέρονται στην Οδηγία 92/43/ΕΟΚ «για τη διατήρηση των φυσικών οικοτόπων καθώς και της άγριας πανίδας και χλωρίδας» και από «Ζώνες Ειδικής Προστασίας (ΖΕΠ)» που έχουν ταξινομηθεί σύμφωνα με τις διατάξεις της Οδηγίας 79/409/ΕΟΚ «για τη διατήρηση των άγριων πτηνών» (Χάρτης 5 – Παράρτημα ΙΙΙ)

[*] «Πρόγραμμα αναγνώρισης, καταγραφής, αξιολόγησης και χαρτογράφησης των τύπων οικοτόπων και των ειδών χλωρίδας και πανίδας της Ελλάδας» που εκπονήθηκε από τα Ελληνικά Πανεπιστήμια και Ερευνητικά Κέντρα υπό την επίβλεψη του Μουσείου Γουλανδρή – Ελληνικού Κέντρου Βιοτόπων / Υγροτόπων (1996)

Περιοχή	ΚΩΔΙΚΟΣ	Κατηγορία
Αισθητικό Δάσος Όσας	GR 1420003	A
Αισθητικό Δάσος Κοιλάδας Τεμπών	GR 1420005	A

Πίνακας 5.6: Περιοχές SPA (special protected areas)
Πηγή: Μελέτη Τουριστικής Ανάπτυξης Περιοχής Ολύμπου, Κίσαβου, Μαυροβουνίου, (Παλούμπης και Σιδηρόπουλος, 2003)

Αντιπροσωπευτικοί προστατευόμενοι τύποι οικοτόπων που φιλοξενεί η περιοχή είναι:

- Δάση πλάτανου (*Platanus orientalis*) ανατολικής Μεσογείου κωδ. 92C0 (40%)
- Δάση γαλαρίες (gallery forests) με ιτιά (*Salix alba*) και λεύκα (*Populus alba*) κωδ. 92A0 (20%)
- Ασβεστολιθικά βραχώδη πρανή με χασμοφυτική βλάστηση κωδ. 8210 (15%)
- Μεσογειακά δάση σκληρόφυλλων αριάς κωδ. 9340 (10%)
- Υπολειμματικά αλλουβιακά δάση κωδ. 91E0* (10%)

5.6.1.1. Βλάστηση – Χλωρίδα

Η κοιλάδα των Τεμπών χαρακτηρίζεται από μεγάλη ποικιλομορφία βλάστησης. Σύμφωνα με τα στοιχεία του Μαυρομάτη (1980), η κοιλάδα υπάγεται βιοκλιματικά στον ύφυγρο έως ημίξηρο όροφο με ψυχρό χειμώνα. Οι αντίστοιχοι όροφοι βλάστησης είναι η μεσογειακή διάπλαση της αριάς *Quercion ilicis*, η υπομεσογειακή διάπλαση *Ostryo-Carpinion* και η διάπλαση των θερμόφιλων υποηπειρωτικών φυλλοβόλων δρυών (Συμπληρωματική Μ.Π.Ε. Αυτοκινητόδρομου Λάρισας – Θεσσαλονίκης στους Αργυρόπουλο και Ηλιόπουλο, 2001)
Η βλάστηση των Τεμπών χαρακτηρίζεται από το παραποτάμιο δάσος του Πηνειού που σχηματίζεται από μια ποικιλία ειδών δένδρων όπως:

- η ιτιά (*Salix alba*),
- το πλατάνι (*Platanus orientalis*),
- η λεύκα (*Populus alba*),
- κισσός (*Hedera helix*),
- η αγράμπελη *(Clematis vitalba),*
- ο βάτος (*Rubus ulmifolius*),
- το αγριοκάλαμο (*Phragmites sp.*) κ.ά.

* οικότοπος προτεραιότητας

Στις απότομες βραχώδεις ορθοπλαγιές της κοιλάδας των Τεμπών απαντάται χαρακτηριστική βλάστηση με σπάνια φυτά, όπως η *Centaurea graeca subsp. ceccariniana* (ενδημικό της Κεντρικής Ελλάδας), η *Campanula thessala* (ενδημικό της Θεσσαλίας), το *Allium heldreichii* και τα *Sedum sp*.

Κατά μήκος της κοιλάδας των Τεμπών παρατηρούνται κυρίως δύο τύποι βλάστησης:

α) Το παραποτάμιο δάσος που εξαπλώνεται σ΄ όλο το μήκος της κοιλάδας, στις όχθες του ποταμού Πηνειού. Το δάσος εκτείνεται επίσης στα δεξιά της εξόδου της κοιλάδας προς τη Μακεδονική πλευρά. Απαρτίζεται κυρίως από πλατάνια, ενώ σποραδικά παρατηρούνται ασημολεύκες (*Populus alba*) και ασημοϊτιές (*Salix alba*).

β) Οι μεσογειακοί θαμνώνες (μεσογειακή μακία) που καλύπτουν όλες τις πλαγιές πάνω από τις όχθες του ποταμού. Οι θαμνώνες σημειακά είναι αναπτυγμένοι και πυκνοί και στις πολύ απόκρημνες πλαγιές, αραιοί και υποβαθμισμένοι. Παρατηρείται μια μεγάλη ποικιλία θάμνων ή μικρών δένδρων όπως το πουρνάρι (*Quercus coccifera*), η αριά (*Quercus ilex*), η κουτσουπιά (*Cercis siliquastrum*), ο φράξος (*Fraxinus omus*), το φυλλίκι (*Phillyrea latifolia*), η αγριελιά (*Olea europaea subsp. Oleaster*), η αγριοτσικουδιά (*Pistacia terebinthus*) κ.ά.

Ανάμεσα στους θάμνους απαντώνται διάφορα φρυγανικά είδη φυτών, ενώ οι βραχώδεις ορθοπλαγιές καλύπτονται συχνά από κισσούς (*Hedera helix*) και στις σχισμές τους φύονται διάφορα χασμόφυτα (Συμπληρωματική Μ.Π.Ε. Αυτοκινητόδρομου Λάρισας – Θεσσαλονίκης στους Αργυρόπουλο και Ηλιόπουλο, 2001).

5.6.1.2. Πανίδα (Ορνιθοπανίδα – Ερπετοπανίδα - ιχθυοπανίδα)

Η πανίδα της περιοχής των Τεμπών, και ιδιαίτερα η ορνιθοπανίδα είναι πλούσια και ποικίλη. Οι βράχοι, οι γκρεμνοί (σεμπεριλαμβανομένων και μερικών σπηλιών), ο παρόχθιος διάδρομος με μεγάλα και ηλικιωμένα δένδρα κατά μήκος του ποταμού Πηνειού, οι φρυγανικοί σχηματισμοί, τα ρέοντα ύδατα του ποταμού που το καλοκαίρι γεμίζει με καθαρό νερό από πηγές μεταξύ των οποίων και της Αγίας Παρασκευής, η άμμος του ποταμού και οι όχθες με χαλίκι και αμμόλοφους (θίνες), αποτελούν ιδανικό ενδιαίτημα για τα πουλιά. Η περιοχή φιλοξενεί ένα σημαντικό αριθμό αρπακτικών πουλιών και άλλων πολύτιμων ειδών της πανίδας. Από τη δεκαετία του 1980 κρίνεται ως «Σημαντική για τα Πουλιά Περιοχή» (I.B.A. Important Bird Area) (Πίνακας 5.7) και από το 1987 ως «Περιοχή Ειδικής Προστασίας» (SPA - Special protected Area). Περιλαμβάνεται στον κατάλογο των σημαντικών βιοτόπων της Ελλάδας, όπως αυτοί καταγράφηκαν στο Corrine Biotopes Project (1991) (Πίνακας 5.8)

Περιοχή	ΚΩΔΙΚΟΣ	Έκταση (σε Ha)
Όρος Όλυμπος	040	39.000
Κάτω Όλυμπος, Τέμπη, Όσα, Δέλτα Πηνειού	048	82.000

Πίνακας 5.7: Σημαντικές περιοχές για τα πουλιά, IBA (Important birds areas)
Πηγή: Μελέτη Τουριστικής Ανάπτυξης Περιοχής Ολύμπου, Κίσαβου, Μαυροβουνίου, (Παλούμπης και Σιδηρόπουλος, 2003)

Περιοχή	Κωδικός Περιοχής	Έκταση σε Ha
Όρος Όσα (Κίσαβος)	A00030013	32.000
Κοιλάδα Τεμπών	A00060017	1.200

Πίνακας 5.8: Βιότοποι CORINE περιοχής μελέτης
Πηγή: Μελέτη Τουριστικής Ανάπτυξης Περιοχής Ολύμπου, Κίσαβου, Μαυροβουνίου (Παλούμπης και Σιδηρόπουλος ,2003)

Καταγραφές της πανίδας που έχουν συγκεντρωθεί από το 1982 (Hallman), δηλώνουν ένα υψηλό βαθμό βιοποικιλότητας. Η γειτνίαση της περιοχής των Τεμπών με άλλες σημαντικές ζώνες-περιοχές (Όσσα, Όλυμπος), ενισχύει τη σπουδαιότητα της κάθε ζώνης χωριστά και καθιστά αλληλοεξαρτώμενη την ισορροπία του οικοσυστήματος (Συμπληρωματική Μ.Π.Ε. Αυτοκινητόδρομου Λάρισας – Θεσσαλονίκης στους Αργυρόπουλο και Ηλιόπουλο, 2001).

Πτηνά

Τα πλέον σημαντικά είδη πτηνών από άποψη προστασίας σε εθνικό και ευρωπαϊκό επίπεδο, σύμφωνα με την Κοινοτική Οδηγία για τα Άγρια Πουλιά 409/79, είναι:

- Κορμοράνος (*Phalacrocorax carbo*)
- Λαγγόνα (*Phalacrocorax pygmeus*)
- Αργυροτσικνιάς (*Egretta alba*)
- Μαυροπελαργός (*Ciconia nigra*)
- Λευκοπελαργός (*Ciconia ciconia*)
- Γυπαετός (*Gypaetus barbatus*) και Μαυρόγυπας (*Aegypius monachus*)
- Ασπροπαρης (*Neophron percnoplerus*)
- Όρνιο (*Gyps fulvus*)
- Σαΐνι (*Accipiter brevipes*)
- Αετοβαρβακίνα (*Buteo rufinus*)
- Κραυγαετός (*Aquila pomarina*)
- Χρυσαετός (*Aquila chrysaetos*)

- Σταυραετός (*Hieraaelus pennatus*)
- Μαυροπετρίτης (*Falco eleonorae)*
- Μπούφος (*Bubo bubo*)
- Μαυροτσικλιτάρια (*Dryocopus martius*), Μεσοτσικλιτάρια (*Dendrocopos medius*), Λευκκονιώτης (*Dendrocopos leucotus*) και Βαλκανοτσικλιτάρια (*Dendrocopos syriacus*)
- Βουτηχτάρα (*Cinclus cinclus*)

Όλα τα παραπάνω πτηνά χρησιμοποιούν έντονα τη περιοχή των Τεμπών για φωλεοποίηση, αναζήτηση τροφής και για κούρνιασμα. Πολλά άλλα είδη χρησιμοποιούν τα στενά των Τεμπών ως διαδρόμους μετανάστευσης και στις δύο κατευθύνσεις, συμπεριλαμβανομένων αρπακτικών πουλιών, παπιών, χηνών καλοβατικών πουλιών και πολλών στρουθιόμορφων πτηνών.

Σύμφωνα με την συμπληρωματική Μ.Π.Ε. Αυτοκινητόδρομου Λάρισας – Θεσσαλονίκης (Αργυρόπουλος και Ηλιόπουλος 2001), η μείωση τόσο της ποικιλότητας όσο και του πληθυσμού των πτηνών οφείλεται κυρίως στην έλλειψη κατάλληλης προστασίας από το παράνομο κυνήγι και τη δηλητηρίαση.

Ερπετά

Η παραποτάμια ζώνη του Πηνειού έχει ιδιαίτερη σημασία ως χώρος αναπαραγωγής και διατροφής αμφίβιων και ερπετών. Οι παραδοσιακές καλλιέργειες, η θαμνώδη βλάστηση και τα λιβάδια σχηματίζουν ένα μωσαϊκό βιοτόπων μεγάλης αξίας για την επιβίωση των περισσοτέρων ειδών ερπετών Υπάρχει ένας σημαντικός πληθυσμός χελωνών όπως η κρασπεδοχελώνα (*Testudo marginata*), η μεσογειακή χελώνα *(Testudo hermanni*) και η βαλτοχελώνα (*Emys orbicularis*) καθώς και μεγάλη ποικιλότητα φιδιών όπως το γατόφιδο (*Telescopus fallax*), το σπιτόφιδο (*Elaphe situla*) και ο λαφίτης (*Elaphe quatuorlineata*).

Ιχθοπανίδα

Στα νερά του Πηνειού έχουν καταγραφεί 13 είδη ψαριών από τα οποία τα δύο, το μουστακάτο (*Barbus barbus thessalus*) και ο θεσσαλογωβός (*Knipowitschia thessale*) είναι εύτρωτα και ζουν μόνο στον Πηνειό.

Θηλαστικά

Η δυσπρόσιτη βόρεια πλευρά της χαράδρας των Τεμπών δημιουργεί ευνοϊκές συνθήκες καταφυγίου μεγάλων θηλαστικών όπως το ζαρκάδι (*Capreolus capreolus*) και το αγριογούρουνο (*Sus scrofa*). Στη περιοχή του Προσήλιου Τεμπών, στον Ανεμόμυλο και στην Όσσα έχουν συχνά παρατηρηθεί λύκοι (*Canis lupus*) και αγριόγατες (*Felis sylvestris*).

Η βίδρα (*Lutra lutra*), είναι ακόμα παρούσα στην περιοχή των Τεμπών κατά μήκος του ποταμού Πηνειού. Η τοπογραφία της περιοχής (σπηλιές, χαράδρες) ευνοεί ιδιαίτερα την παρουσία αποικιών νυχτερίδων (*Chiroptera).*

Άλλα είδη πανίδας

Σπάνια και προστατευόμενα Κολεόπτερα όπως η *Rosala alpine,* η *Lucanus cervus* και ο *Cerambyx cerdo* έχουν παρατηρηθεί στα ώριμα δάση βελανιδιάς του Προφήτη Ηλία κοντά στα Αμπελάκια.

5.6.1.2. ΟΡΟΣ ΟΣΣΑ (ΚΙΣΑΒΟΣ)

ΑΙΣΘΗΤΙΚΟ ΔΑΣΟΣ ΟΣΣΑΣ

Κωδικός Περιοχής: GR1420003	**Τύπος:** D
Γεωγραφικό Μήκος: 22° 41	**Γεωγραφικό Πλάτος:** 39° 48
Διοικητική Περιφέρεια: Θεσσαλία	**Νομός:** Λάρισας
Μέσο Υψόμετρο (m): 700	**Έκταση (ha):** 16.900

Β. Το Δασικό Σύμπλεγμα Όσσας (Κίσαβου) έχει χαρακτηρισθεί ως Αισθητικό Δάσος με Προεδρικά Διατάγματα (ΦΕΚ 175Δ/1977 και 160Α/1985). Επίσης περιλαμβάνεται στο οικολογικό δίκτυο Natura 2000 με κωδικούς GR1420003 «Αισθητικό Δάσος Όσσας» στην κατηγορία SCI (Ε.Ζ.Δ. - Ειδική Ζώνη Διατήρησης) και έκταση 19.521,12 εκτάρια (Πίνακας 5.6) και GR 1420007 «Όρος Όσσα» στην κατηγορία SPA (ΖΕΠ – Ζώνη Ειδικής Προστασίας) και έκταση 24.125,98[*] σύμφωνα με τα κριτήρια της Οδηγίας 92/43/ΕΟΚ «για τη διατήρηση των φυσικών οικοτόπων καθώς και της άγριας πανίδας και χλωρίδας» και τις διατάξεις της Οδηγίας 79/409/ΕΟΚ «για τη διατήρηση των άγριων πτηνών» (Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο (Ε.Μ.Π.) - http://www.filotis.gr, Μελέτη Τουριστικής Ανάπτυξης Περιοχής Ολύμπου,

[*] Νόμος 3937/ΦΕΚ 60^{Α}/31-3-2011 περί Διατήρησης της Βιοποικιλότητας

Κίσαβου, Μαυροβουνίου, στους Παλούμπη και Σιδηρόπουλο, 2003) (Χάρτης 5 – Παράρτημα ΙΙΙ)

Αντιπροσωπευτικοί οικότοποι της περιοχής είναι: (Χάρτης 6 – Παράρτημα ΙΙΙ)

- Neutrophilous (*Aspero-Fagetum*) δάσος οξιάς κωδ. 9130 (31,83%)
- Ελληνικά δάση οξιάς με *Abies borisii-regis* κωδ. 9270 (12,5%)
- Ενδημικοί oro – Μεσογειακοί ερεικότοποι με gorse κωδ. 4090 (5,5%)
- Μεσογειακά δάση σκληρόφιλων - αριάς κωδ. 9340 (2,26%)
- Μεσογειακά φυλλοβόλα δάση – καστανιάς κωδ. 9260 (2,08%)
- Acidophilous *(Luzulo – Fagetum*) δάση οξιάς κωδ. 9110 (1,42%)
- Μεσογειακοί arborescent matorral υψηλοί θαμνώνες- – σχηματισμοί κέδρων κωδ. 5210 (1,33%)
- Δάση Πλατάνου (*Platanus orientalis*) Ανατ. Μεσογείου κωδ. 92C0 (0,11%)
- *Tilio – Acerion ravine* - δάση φλαμουριάς - σφενδάμου κωδ. 9180** (0,04%)

5.6.1.2.1. Γενικά χαρακτηριστικά της περιοχής

Το αισθητικό δάσος της Όσσας είναι ένας πραγματικός βοτανικός κήπος. Οι ευνοϊκές περιβαλλοντικές και κλιματικές συνθήκες της περιοχής και ειδικότερα το υψηλό ποσοστό βροχόπτωσης - αποτέλεσμα των ανατολικών ανέμων - συμβάλλουν στη δημιουργία του υπέροχου δασικού συμπλέγματος της Όσσας. Ενδιαφέρον παρουσιάζουν επίσης το τοπίο και η γεωμορφολογία της περιοχής καθώς τοπικά δημιουργούνται άφθονοι ιδιαίτεροι οικότοποι, που οδηγούν σε αυξημένη ποικιλότητα βλαστητικών τύπων, χλωρίδας και πανίδας. Το δασικό σύμπλεγμα παρουσιάζει εξαιρετική ποικιλία οικοτόπων και φυτικών ειδών. Παρατηρείται εναλλασσόμενο τοπίο με εκτεταμένα «κλειστά» δάση οξιάς και ελάτης και ορεινά λιβάδια, ενώ η κορυφή είναι γυμνός βράχος. Το έδαφος είναι πολύ καλό για δασοκομία. Η παραγωγικότητα του εδάφους θεωρείται χαμηλή και ακατάλληλη για γεωργικές και κτηνοτροφικές δραστηριότητες (Ε.Μ.Π.- http://www.filotis.gr, Μελέτη Τουριστικής Ανάπτυξης Περιοχής Ολύμπου, Κίσαβου, Μαυροβουνίου στους Παλούμπη και Σιδηρόπουλο, 2003).

** Οικότοπος προτεραιότητας

5.6.1.2.2. Χλωρίδα

Η περιοχή περιλαμβάνει το δασικό σύμπλεγμα της ΒΑ πλευράς του όρους Όσσα. Ξεκινά από το επίπεδο της θάλασσας και φτάνει στην υψηλότερη κορυφή, τον Προφήτη Ηλία (1980μ.). Το δασικό σύμπλεγμα Όσσας αποτελείται βασικά από παρθένα και μικτά δάση πλατύφυλλων και πλατύφυλλων – κωνοφόρων. Στην περιοχή υπάρχουν αρκετά ενδημικά είδη φυτών όπως τα *Silene multicaulis ssp. genistifollia, Teucrium chamaedrys ssp. olympicum* (σπάνιο ενδημικό της Κεντρικής Ελλάδας), *Ephedra major procera, Alium heldreichii* (ενδημικό της Βόρειας και Κεντρικής Ελλάδας), *Centaurea ossea, Viola athois, Erobium absinthoides* αλλά και ενδημικά της Βαλκανικής όπως τα *Lamium garganicum ssp. striatum, Crataegus pycnoloba, Viola rausii, Astragalus lacteus, Gallium degenii, Festuca koritniensis* και *Aesculus hippocastanum.* Από αυτά τα *Centaurea ossea, Alium heldreichii, Gallium degenii, Astragalus lacteus* προστατεύονται από την Ελληνική Νομοθεσία (Π.Δ. 67/1981), περιλαμβάνονται δε στον Κατάλογο Απειλουμένων Ειδών της IUCN 1993 και στον Ευρωπαϊκό Κόκκινο Κατάλογο των Παγκοσμίως Απειλουμένων Φυτών και Ζώων χαρακτηρίζονται ως σπάνια. Τα ενδημικά είδη *Viola athois* και *Erobium absinthoides* προστατεύονται από τη Σύμβαση της Βέρνης και την Ελληνική Νομοθεσία (Π.Δ. 67/1981), περιλαμβάνονται δε στον Κατάλογο Απειλουμένων Ειδών της IUCN 1993 και στον Ευρωπαϊκό Κόκκινο Κατάλογο των Παγκοσμίως Απειλουμένων Φυτών και Ζώων χαρακτηρίζονται ως τρωτά. Το *Festuca koritniensis* χαρακτηρίζεται ως σπάνιο (IUCN 1993)

Στα χαμηλότερα υψόμετρα ο κύριος βλαστητικός τύπος είναι τα αείφυλλα – πλατύφυλλα, όπως *Acer, Sorbus, Fraxinus* και παραποτάμια βλάστηση κατά μήκος των ρεμάτων.

Στον Κίσαβο συναντώνται τα περισσότερα είδη που αυτοφύονται στην Ελλάδα όπως σφενδάμια (*Acer sp.),* βελανιδιές *(Quercus sp.), φουντουκιές (Corrylus sp.),* κουμαριές *(Arbutus sp.),* ρείκια *(Erica sp.),* φράξοι *(Fraxinus sp.),* φιλίκια (*Phillyrea sp.),* φτελιές *(Ulmus sp.),* κρανιές *(Cornus sp.)* κλπ.. Υψηλότερα η ανθρώπινη παρέμβαση είναι έντονη καθώς ο έλεγχος και το κλάδεμα της καστανιάς (*Castanea sativa)* έχει οδηγήσει στην δημιουργία καθαρών συστάδων του είδους (καστανοπερίβολα), ιδιαίτερα σε τμήματα του δάσους που ανήκουν στις τοπικές κοινότητες. Τα δένδρα χρησιμοποιούνται κυρίως για τη συλλογή κάστανων και λιγότερο για τη ξυλεία τους. Όπου η ανθρώπινη παρέμβαση δεν είναι τόσο έντονη η καστανιά (*Castanea)* αναπτύσσεται μαζί με τη φλαμουριά *(Tilia*) σε τυπικό Tilio - Castanetum στα 300 – 500μ. (κωδ. τύπου οικοτόπου 9180) και χαρακτηρίζεται από το είδος κοινή φλαμουριά (Tilia tormentosa). Ο επόμενος βλαστικός όροφος φτάνει στα 650μ. και

αντιστοιχεί στο Quercetum-montanum με είδη Quercus κύρια Q. conferta, Q. sessiliflora και Q. Pubescens.

Σε μεγαλύτερα υψόμετρα (650 – 1.600μ.) η βλάστηση είναι ψυχρόφιλη, υγρόφιλη. Το κυρίαρχο δασικό είδος είναι η οξιά και συγκεκριμένα η *Fagus moesiaca* μαζί με *Fagus sylvatica* και *Fagus orientalis* στα ψηλότερα και χαμηλότερα υψόμετρα αντίστοιχα. Στην Όσσα, όπως και στην υπόλοιπη Ανατ. Θεσσαλία τα όρια του *Fagion moesiacae* δεν είναι η γραμμή σχηματισμού των θερινών νεφών και περιορισμένοι σχηματισμοί του είδους *Fagus* συναντώνται σε υγρές περιοχές ακόμα και σε υψόμετρο 280μ. Το παρθένο δάσος οξιάς γίνεται μικτό στη ζώνη των 1.000 – 1.450μ. όπου δένδρα *Fagus* βρίσκονται μαζί με έλατα *(Abies borisii – regis)*. Υπάρχει επίσης και αμιγές δάσος *Abies cephallonica*, το οποίο καλύπτει το 13% της περιοχής (κωδικός CORRINE 42.18). Το ελατόδασος είχε υποχωρήσει τα προηγούμενα χρόνια εξαιτίας της υπερβολικής εκμετάλλευσής του, αλλά τελευταία έχει αρχίσει να επανακάμπτει.

Πάνω από τα όρια της δασικής βλάστησης βρίσκεται η υποαλπική ζώνη με μεγάλη ποικιλία ειδών. Η κορυφή είναι γυμνός βράχος και η βλάστησή της ανήκει στο *Astragolo – Daphnion*. Στην Όσσα απαντώνται επίσης *Carpinus orientalis* (3,1%), δάση στις ρεματιές από *Aesculus orientalis* (0,4%) καθώς και σχηματισμοί *Pteridium aquilinum* και *Berberis cretica* (8,55%) (Ε.Μ.Π.- http://www.filotis.gr, Μελέτη Τουριστικής Ανάπτυξης Περιοχής Ολύμπου, Κίσαβου, Μαυροβουνίου στους Παλούμπη και Σιδηρόπουλο,2003). (εικόνες 31,32 – Παράρτημα Ι).

5.6.1.2.3. Πανίδα

Εκτός από το βοτανικό ενδιαφέρον που βασίζεται στη παρουσία ενδημικών ή/και σπάνιων ειδών και στην ποικιλία ανώτερων και κατώτερων φυτών, η ΄Οσσα έχει χαρακτηρισθεί ως Ζώνη Ειδικής Προστασίας (Special Protected Area, SPA) και Σημαντική Περιοχή για τα Πουλιά της Ελλάδας σύμφωνα με την Οδηγία 79/409/ΕΟΚ. Για κάποια από αυτά η Όσσα είναι μια από τις 5 σημαντικότερες περιοχές στην ευρύτερη περιοχή και μια από τις 100 ή και λιγότερες περιοχές εξάπλωσης στην Ευρωπαϊκή Ένωση.

Το δασικό σύμπλεγμα Όσσας χαρακτηρίζεται επίσης από την παρουσία μεγάλων θηλαστικών όπως λύκος *(Canis lupus)*, αγριόγιδο (*Rupicapra rupicapra)*, αγριόχοιρος (Sus scrofa), τα οποία προστατεύονται από διεθνείς συμβάσεις.

Υπάρχουν επίσης σημαντικά αμφίβια, ερπετά και πολλά είδη ασπόνδυλων. Χαρακτηριστικά υπάρχουν 4 είδη του Παραρτήματος ΙΙ της Οδηγίας 92/43/ΕΟΚ και 11 ενδημικά (Ε.Μ.Π.- http://www.filotis.gr.).

Στην Όσσα υφίσταται Ελεγχόμενη Κυνηγετική Περιοχή εμβαδού 26.337 εκταρίων (ΦΕΚ 88Β/1985) (Πίνακας 5.9) Στα πυκνά της δάση ευδοκιμούν πολλά θηράματα (λαγοί, αγριογούρουνα, πέρδικες, ζαρκάδια). (Χάρτης 7 – Παράρτημα ΙΙΙ)

ΚΩΔΙΚΟΣ	Περιοχή	% Κάλυψη
GR 1420003	Αισθητικό δάσος Όσσας	80

Πίνακας 5.9: Ελεγχόμενη κυνηγετική περιοχή
Πηγή: Μελέτη Τουριστικής Ανάπτυξης Περιοχής Ολύμπου, Κίσαβου, Μαυροβουνίου, (Παλούμπης και Σιδηρόπουλος, 2003)

5.6.1.2.4. Ανθρώπινες παρεμβάσεις και επιπτώσεις στο περιβάλλον της περιοχής Natura 2000 - σε παρένθεση το ποσοστό της συνολικής έκτασης στην οποία ασκείται η παρέμβαση.

- Καλλιέργειες: Καλλιέργειες οπορωφόρων δένδρων και καστανιών όπου συλλέγοντας τα κάστανα και απομακρύνονται τα νεκρά κλαδιά (σε ποσοστό επί του τόπου 8% - κωδ. 100)
- Βόσκηση: Ο κίνδυνος που προέρχεται από τη βόσκηση είναι εξαιρετικά περιορισμένος εξαιτίας του χαμηλού αριθμού ζώων και της σωστής διαχείρισης (σε ποσοστό επί του τόπου 20% - κωδ. 140)
- Δασική διαχείριση: Αναφέρεται στο σύνολο του δάσους (σε ποσοστό 80% - κωδ. 160)
- Πυρκαγιές: Από το 1922 μόνο 9 πυρκαγιές έχουν εκδηλωθεί στην περιοχή. Ως πιο επίφοβες θεωρούνται οι εκτάσεις αείφυλλων – πλατύφυλλων. Τα δύο παρατηρητήρια που έχουν κατασκευασθεί στις τοποθεσίες Σέλωμα και Σταυρός, το καλό οδικό δίκτυο καθώς και η απασχόληση εργατικού δυναμικού στις πάσης φύσεως δασικές εργασίες κατά το θέρος, θεωρούνται αρκετά για την έγκαιρη επέμβαση και αντιμετώπιση πιθανών μελλοντικών γεγονότων (σε ποσοστό 10% - κωδ. 180)
- Η παράνομη επέκταση οπωρώνων κυρίως καστανόδενδρων και η κλαδονομή του γειτονικού φυσικού δάσους είναι περιορισμένη εξαιτίας της δασοπροστασίας, αλλά παρόλα αυτά υπαρκτή. Η επέκταση αυτή οδηγεί σε αιτήσεις αναμόρφωσης του ιδιοκτησιακού καθεστώτος του δάσους (σε ποσοστό 5% - κωδ. 190)
- Κυνήγι: ελέγχεται (σε ποσοστό 20% - κωδ. 230)
- Συλλογή ανθέων: Συλλογή των ανθών φλαμουριάς (*Tilia sp*.) παρατηρείται κυρίως γύρω από τα χωριά (σε ποσοστό 5% - κωδ. 251)

- Καταστροφές από την άγρια πανίδα: Το ζαρκάδι (*Capreolus capreolus*) προστατεύεται στην περιοχή. Οι πληθυσμοί του έχουν εμπλουτισθεί στα καταφύγια θηραμάτων και αποτελούν απειλή για τα νεαρά έλατα (σε ποσοστό 5% - κωδ. 976)

5.6.2. Αβιοτικό Περιβάλλον

5.6.2.1. Κλιματικά στοιχεία

Το κλίμα της περιοχής Αμπελακίων χαρακτηρίζεται από την εμφάνιση δύο ομάδων ανέμων (Τσαντήλας και Σαμαράς, 2005):
α) των 'Ετησίων' ανέμων που οφείλονται στον συνδυασμό αφενός της επέκτασης του θερινού θερμικού χαμηλού από την περιοχή της Ασίας που μπορεί να ενισχυθεί και από τη μεταφορά ψυχρών αερίων μαζών καθ΄ ύψος από την Ανατολική Μεσόγειο και αφετέρου στον Αντικυκλώνα του Ατλαντικού προς την Ν.Α. Ευρώπη. Οι 'Ετήσιες' αρχίζουν να πνέουν από τα μέσα Ιουλίου μέχρι τα μέσα Σεπτεμβρίου όπου και σημειώνεται η μεγαλύτερη ένταση και συχνότητα των 'Ετησίων'.
β) Σε πεδιάδες που κλείνονται από οροσειρές όπως η Θεσσαλία, δημιουργούνται αίτια που υποχρεώνουν τις αέριες μάζες να υποστούν στην αρχή μία ανοδική και στη συνέχεια μια καθοδική κίνηση. Οι ξηροί και θερμοί τοπικοί αυτοί άνεμοι είναι γνωστοί με το όνομα 'Λιβας'. Στην πεδιάδα της Θεσσαλίας ο τοπικός Λίβας που πνέει το Μάιο και στις αρχές Ιουνίου είναι εξαιρετικά καταστρεπτικός για τα σιτηρά.
Από τον Οκτώβριο μέχρι τον Απρίλιο οι δύο τύποι υφέσεων (τύποι Μεσογειακοί και αυτοί με ασθενή βαροβαθμίδα), προκαλούν υγρό καιρό που οδηγεί σε περιόδους βροχής και ομίχλης, Έτσι έχουμε μια φθινοπωρινή περίοδο με άφθονες βροχοπτώσεις.
Γενικότερα η περιοχή παρουσιάζει εύκρατο κλίμα με μεγάλα ημερήσια και ετήσια θερμομετρικά εύρη μαζί με υπο-ηπειρωτικές περιόδους.
Τα αριθμητικά δεδομένα της μέσης θερμοκρασίας για την περιοχή μελέτης φαίνονται στο Πίνακα 5.10.

α/α	Ονομασία Σ.Α.	Υψόμετρο Σ.Α. (m)	Περιοχή που καλύπτει ο Σ.Α.	Μέση θερμοκρασία (°C)
1.	Καλλιπεύκη	1050	Όλυμπος - Όσσα (>300m)	10,9
2.	Πυργετός	31	Όλυμπος - Όσσα (<300m)	15,2

Πίνακας 5.10: Τιμές μέσης θερμοκρασίας ανά σταθμό αναφοράς (Σ.Α.) για την περιοχή μελέτης.
Πηγή: (Μιγκίρος κ.ά., 2008)

Εποχιακή διακύμανση βροχοπτώσεων και υγρασίας:

Σύμφωνα με τα στοιχεία της ΕΜΥ για την περίοδο 1955-1994, το ετήσιο ύψος βροχοπτώσεων ήταν 425,0mm.(Υπολεκάνη Τεμπών). Οι μήνες με τη μεγαλύτερη βροχόπτωση είναι ο Οκτώβριος, ο Νοέμβριος και ο Δεκέμβριος. Η μέση σχετική υγρασία για την ίδια χρονική περίοδο ανέρχεται σε 66,15%. Οι μέγιστες τιμές σχετικής υγρασίας παρουσιάζονται το Δεκέμβριο και οι ελάχιστες τον Ιούλιο. Η υπολεκάνη των Τεμπών διαθέτει ένα βροχομετρικό σταθμό, αυτόν της Καλλιπεύκης. (Συμπληρωματική ΜΠΕ – ΠΑΘΕ στους Αργρόπουλο και Ηλιόπουλο, 2001).

Παρακάτω αναφέρονται οι σταθμοί που χρησιμοποιήθηκαν για την περαιτέρω υδρολογική ανάλυση της περιοχής μελέτης (Κίσαβου), η αρμόδια υπηρεσία, το υψόμετρο που είναι εγκατεστημένος ο σταθμός, το διαθέσιμο δείγμα μέσα στην περίοδο ανάλυσης του έργου (περίοδος 1980-81 έως 2000-01), η λεκάνη απορροής που βρίσκεται ο σταθμός και η μέση ετήσια βροχόπτωση (Πίνακας 5.11).

α/α	Σταθμός	Υπηρεσία	Υψόμετρο (m)	Διαθέσιμο πρωτογενές δείγμα	Λεκάνη απορροής	Μέση ετήσια βροχόπτωση (mm)
1.	Καλλιπεύκη	ΔΕΗ	1050	1980-81 – 1992-93	Πηνειός	936.6
2.	Πυργετός	ΥΠΕΧΩΔΕ	31	1980-81 – 2000-01	Πηνειός	768.4

Πίνακας 5.11: Χαρακτηριστικά στοιχεία των βροχομετρικών σταθμών που χρησιμοποιήθηκαν για την περιοχή μελέτης.
Πηγή: (Μιγκίρος κ.ά., 2008)

5.6.2.2. Υδρολογικά στοιχεία

Σύμφωνα με τη μελέτη «Διερεύνηση της ποιότητας του υπόγειου νερού των περιφερειών των Δήμων Μκρυχωρίου – Γόννων – Νέσσονος και της Κοινότητας Αμπελακίων» του ΕΘ.Ι.ΑΓ.Ε. – Ι.Χ.Τ.Ε.Λ (Τσαντήλας και Σαμαράς, 2005), η ποιότητα του νερού ύδρευσης της Κοινότητας Αμπελακίων είναι πολύ καλή και δεν έχει περιορισμούς στην κατανάλωση.

Όσον αφορά στις αρδευτικές και υδρευτικές γεωτρήσεις τα νερά των παροχών στην Κοινότητα Αμπελακίων είναι χωρίς κανένα βαθμό περιορισμού τόσο ως προς την ηλεκτρική αγωγιμότητα όσο και ως προς τον «κίνδυνο νατρίου».

Η ύπαρξη υδροφόρου ορίζοντα σημαντικής δυναμικότητας στη περιοχή της κοιλάδας των Τεμπών επιβεβαιώνεται από την εκφόρτιση πηγών σημαντικής παροχής (περίπου $6x10^6 m^3$το χρόνο) και μόνιμης λειτουργίας καθ' όλη τη διάρκεια του υδρολογικού έτους Στο Χάρτη 8 του Παράρτηματος III απεικονίζεται το υδρολογικό δίκτυο της περιοχής του Κίσαβου.

5.6.2.3. Έδαφος – Γεωλογία

Μορφολογία της περιοχής μελέτης

Γεωμορφολογικά η περιοχή των Τεμπών αναπτύσσεται μεταξύ των ορεινών όγκων του Ολύμπου και της Όσσας και χαρακτηρίζεται από έντονες κλίσεις. Χαρακτηριστικά αναφέρεται ότι ανάγλυφο με κλίση >80% καταλαμβάνει σημαντική έκταση στο σύνολο της περιοχής των Τεμπών ενώ τέλος σημαντική εμφάνιση έχει και ανάγλυφο με κλίσεις 0-40% (Συμπληρωματική Μ.Π.Ε. Αυτοκινητόδρομου Λάρισας – Θεσαλ/κης στους Αργυρόπουλο και Ηλιόπουλο, 2001)

Εδαφολογικά στοιχεία

Η κοιλάδα των Τεμπών έχει διεύθυνση ΝΔ-ΒΑ και διασχίζεται από τον ποταμό Πηνειό που στραγγίζει την πεδιάδα της Θεσσαλίας και χύνεται στο Αιγαίο πέλαγος. Το πλάτος της κυμαίνεται από 100-500 m και τα τοιχώματα της έχουν μεγάλες μορφολογικές κλίσεις. Το μεγαλύτερο τμήμα της κοιλάδας δομείται από τους κρυσταλλικούς ασβεστόλιθους της ενότητας Ολύμπου - Όσσας, Ιουρασικής - Μεσοηωκαινικής ηλικίας, οι οποίοι είναι αποκαρστωμένοι και κερματισμένοι. Λεπτομερέστερη παρατήρηση των τοιχωμάτων της κοιλάδας δείχνει ότι η απότομη κλίση διακόπτεται και αναπτύσσονται υποτυπώδεις έως εμφανέστερες αναβαθμίδες οι οποίες αντιστοιχούν στις διάφορες φάσεις της μορφολογικής

εξέλιξης της κοιλάδας.

Οι γεωμορφολογικοί σχηματισμοί που δομούν τη κοιλάδα των Τεμπών ανήκουν στις γεωτεκτονικές ενότητες της Όσσας και των Αμπελακίων. Και οι δύο ενότητες συνίστανται από μεταμορφωμένα πετρώματα σε διαφορετικό όμως βαθμό μεταμόρφωσης.

Οι γεωλογικοί σχηματισμοί που δομούν τη περιοχή της κοιλάδας των Τεμπών συνοψίζονται ως ακολούθως (Συμπληρωματική Μ.Π.Ε. Αυτοκινητόδρομου Λάρισας – Θεσαλ/κης στους Αργυρόπουλο και Ηλιόπουλο, 2001):

1. Ολοκαινικές αποθέσεις οι οποίες αποτελούν κοκκώδη υλικά με γενικά χαλαρή μη συνεκτική δομή. Η σύστασή τους κυμαίνεται από έντονα αργιλική ως αμμώδης ανάλογα με τη σύσταση του σχηματισμού από τον οποίο προέρχονται, λόγω αποσαρθρωτικών παραγόντων και ανάλογα με το περιβάλλον δημιουργία τους.

2. Πλειο-Πλειστόκαινες αποθέσεις στις οποίες ανήκουν παλαιότερες ποταμοχειμάρριες αποθέσεις οι οποίες αποτελούνται από πολύμικτα κροκαλοπαγή.

3. Αλπικό-μεταμορφωμένα συστήματα τα οποία αποτελούνται από τους παρακάτω σχηματισμούς του υποβάθρου:

3.1 Ενότητα Όσσας (Ολύμπου) συναντάται στο μεγαλύτερο τμήμα της κοιλάδας και αποτελείται από:

- μεταφλύσχη (φλύσχης ηωκαινικής ηλικίας, ο οποίος έχει υποστεί μικρού βαθμού μεταμόρφωση). Λιθολογικά χαρακτηρίζεται ως φυλλίτης.
- μεσοστρωματώδεις κρυσταλλικούς ασβεστόλιθους, κρητιδικής ηλικίας

3.2 Συμφωνα με τους Μιγκίρος κ.ά., (2008) η ενότητα των Αμπελακίων (ενότητα κυανοσχιστόλιθου), επωθήθηκε επί της ενότητας της Όσσας. Συναντάται στο αρχικό τμήμα της κοιλάδας και στα υψηλότερα σημεία και αποτελείται από σχιστόλιθους αμφιβολίτες και αμφιβολιτικούς σχιστόλιθους με ενστρώσεις μαρμάρων, οι οποίοι έχουν υποστεί καθολική μεταμόρφωση σε συνθήκες υψηλών πιέσεων και χαμηλών θερμοκρασιών.

Τοποθετείται ως ενδιάμεση γεωτεκτονική ενότητα και παρουσιάζει ιδιομορφία ως προς τη γεωλογική σύσταση και την τεκτονομεταμορφική δομή της.

Οι σχηματισμοί της καταλαμβάνουν μεγάλη έκταση του Κάτω Ολύμπου και της Όσσας με πάχος το οποίο κατά θέσεις υπερβαίνει τα 800 μέτρα.

Χαρακτηριστικό της ενότητας Αμπελακίων είναι η εξολοκλήρου μεταμόρφωσή της σε συνθήκες υψηλών πιέσεων - χαμηλών θερμοκρασιών. Παρουσιάζει μεγάλη ποικιλία πετρολογικών τύπων, με αρχική κλαστική, ανθρακική και μαγματική προέλευση, οι οποίοι

εναλλάσσονται τόσο κατά στρώση όσο και πλευρικά με επικράτηση των σχιστόλιθων, γνευσιοσχιστόλιθων και πρασινιτών.
Τα πετρώματα αυτά είναι έντονα πτυχωμένα, τοπικά τεκτονισμένα και σχιστοποιημένα, με παρουσία συχνά εσωτερικών τεκτονικών ασυνεχειών μικρής γωνίας

Οξύτητα των εδαφών

Τα εδάφη της περιοχής είναι ελαφρώς όξινα έως ουδέτερα (pH 4-6)

Οργανική ουσία

Γενικά τα εδάφη ανάλογα με την περιεκτικότητά τους σε οργανική ουσία μπορούν να καταταγούν στις εξής κατηγορίες:

Κατηγορίες	**Οργανική ουσία %**
Πολύ υψηλή	>6
Υψηλή	4,3 - 6
Μέση	2,1 - 4,2
Χαμηλή	1,0 - 2,0
Πολύ χαμηλή	<1

Σύμφωνα με αυτή την ταξινόμηση, τα εδάφη της περιοχής χαρακτηρίζονται ως ‘χαμηλής περιεκτικότητας’, αφού το ποσοστό της οργανικής ουσίας των περισσοτέρων εδαφών κυμαίνεται ~2% εκτός των περιπτώσεων που καλύπτονται με δασική βλάστηση και τα οποία έχουν ποσοστό οργανικής ουσίας 2 – 5%.

5.6.2.4. Τεκτονική και σεισμικότητα

Σύμφωνα με το χάρτη ζωνών σεισμικής επικινδυνότητας Ελλάδας, που περιέχεται στον Νέο Αντισεισμικό Κανονισμό, η κοινότητα Αμπελακίων – Τεμπών και ο Δήμος Νέσσωνος ανήκουν στη σεισμική ζώνη Ι. Η εδαφική επιτάχυνση ανηγμένη στην επιτάχυνση βαρύτητας για τη ζώνη Ι είναι α=0,16.
Οι σημαντικότερες εγκάρσιες δομές, κατά μήκος των οποίων έχουμε και εντονότερη διάρρηξη στην περιοχή μελέτης είναι οι ακόλουθες:

- Ελάτειας - Αμπελακίων - Ομόλιου, Β/ Β Ανατολικής διεύθυνσης
- Συκουρίου - Σπηλιάς - Στομίου, διεύθυνσης Β/ Β Ανατολικής

Στον Πίνακα 5.12 αναφέρονται οι σεισμοί με μέγεθος 4.5 βαθμών της κλίμακας Ρίχτερ και πάνω, στην περιοχή της Λάρισας σύμφωνα με το Γεωδυναμικό Ινστιτούτο Αθηνών (Μελέτη κατάστασης διατήρησης και προτάσεις συντήρησης των τοιχογραφιών του Ιερού Ναού Αγίου Γεωργίου στα Αμπελάκια Λάρισας στους Ιγγλέση κ.ά., 2005)

Ημερομηνία	Γεωγραφικό πλάτος	Γεωγραφικό μήκος	Βάθος χιλιομέτρων	Μέγεθος σε Ρίχτερ	Απόσταση από τη Λάρισα μέχρι 55 χλμ
8/ 7 / 1980	39,26	22,84	5	4,9	55
9/ 7 / 1980	39,26	22,84	39	4,5	55
9/ 7/ 1980	39,25	22,80	30	4,6	53
12/ 7 / 1980	39,30	22,90	5	4,6	55
15 / 7 / 1908	39,33	22,79	27	4,5	46
16/ 7/ 1980	39,34	22,86	37	5,1	46
11/ 8 / 1980	39, 28	22,87	7	5,3	55
26/ 9 / 1980	39,28	22,76	14	5,0	49
22/12 / 1980	39,25	22,74	23	4,6	50
5/ 8 / 1982	39,33	22,87	35	4,9	51
8/ 8 / 1982	39,32	22,89	44	4,7	53
7/ 12 / 1984	39,28	22,88	5	4,6	55
15/12 / 1984	39,91	22,72	15	4,9	40
15/ 3 / 1990	39,91	22,38	5	4,5	31
13/ 5 / 1995	39,95	22,07	38	4,5	46
15/ 2 / 2001	39,21	22,19	91	4,5	51
19/ 5 / 2001	39,16	22,57	5	4,8	54
9/ 6 / 2003	39,94	22,35	18	5,5	35

Πίνακας 5.12: Σεισμική δραστηριότητα άνω των 4.5 βαθμών της κλίμακας Ρίχτερ
Πηγή: Ιγγλέση κ.ά., 2005

5.6.2.5. Χρήσεις γης

Σύμφωνα με τους Μιγκίρος κ.ά. (2008), η χρήση γης είναι σημαντική καθόσον επηρεάζει την εξατμισοδιαπνοή και τη φυσική ροή του νερού και μερικές φορές τη χημεία των υπόγειων υδάτων (Χάρτης 9 – Παράρτημα)

Τα κριτήρια διαχωρισμού που χρησιμοποιήθηκαν στις διάφορες κατηγορίες κάλυψης χρήσης γης ήταν τα ακόλουθα (Μιγκίρος κ.ά., 2008) :

Α. Γεωργικό Περιβάλλον

- Αροτριαίες καλλιέργειες. Περιλαμβάνει περιοχές που καλλιεργούνται με χειμερινές και θερινές καλλιέργειες σιτηρών, βαμβακιού, οσπρίων, οπωρολαχανικών κ.ά.

- Αροτριαίες μεικτό. Περιλαμβάνει περιοχές που καλλιεργούνται με χειμερινές και θερινές καλλιέργειες σιτηρών, βαμβακιού, οσπρίων, οπωρολαχανικών κ.ά., ενώ ενδιάμεσα υπάρχουν σε μικρό ποσοστό και άλλου είδους χρήσεις γης που δεν μπορούν εύκολα να διαχωριστούν.
- Ελαιώνες. Περιοχές φυτεμένες με ελαιόδενδρα
- Ελαιώνες μεικτό. Περιοχές φυτεμένες με ελαιόδενδρα, ενώ ενδιάμεσα υπάρχουν σε μικρό ποσοστό και άλλου είδους χρήσεις γης που δεν μπορούν εύκολα να διαχωριστούν.
- Δεντρώδεις καλλιέργειες. Περιοχές φυτεμένες με οπωροφόρα δέντρα όπως βερικοκιές, αχλαδιές , μηλιές κ.ά.
- Δεντρώδεις καλλιέργειες μεικτό. Περιοχές φυτεμένες με οπωροφόρα δέντρα όπως βερικοκιές, αχλαδιές , μηλιές κ.ά., ενώ ενδιάμεσα υπάρχουν σε μικρό ποσοστό και άλλου είδους χρήσεις γης που δεν μπορούν εύκολα να διαχωριστούν.
- Αμπελώνες. Περιοχές που καλύπτονται από αμπέλια.
- Αμπελώνες μεικτό. Περιοχές καλυμμένες από αμπέλια , ενώ ενδιάμεσα υπάρχουν σε μικρό ποσοστό και άλλου είδους χρήσεις γης που δεν μπορούν εύκολα να διαχωριστούν.

Β. Τεχνητές επιφάνειες

- Αστικό. Περιλαμβάνει την συνεχή αστική οικοδόμηση, δηλαδή χώρους που αποτελούνται από κτίρια. Τα κτίρια, οι οικοδομικές αρτηρίες και οι τεχνητά καλυπτόμενες επιφάνειες καλύπτουν ολόκληρο σχεδόν το έδαφος. Μη γραμμικές εκτάσεις βλάστησης και ακάλυπτα εδάφη είναι σπάνια.
- Αστικό μεικτό. Περιγράφει Διακεκομμένη αστική οικοδόμηση, δηλαδή χώρους που αποτελούνται από κτίρια που συνυπάρχουν με περιοχές βλάστησης και ακάλυπτα εδάφη, που καλύπτουν διακεκομμένες σημαντικές εκτάσεις.

Γ. Δάση και ημι-φυσικές περιοχές

- Βοσκότοπος-Χέρσο. Περιοχές που καλύπτονται από πυκνή βλάστηση χλόης ανθοκομικής σύνθεσης (ρείκια, βιμπούρνο κ.ά.), αγροστώδη και από χέρσες εκτάσεις.
- Βοσκότοπος-Χέρσο μεικτό. Περιοχές που καλύπτονται από πυκνή βλάστηση χλόης ανθοκομικής σύνθεσης, αγροστώδη και από χέρσες εκτάσεις. Ενδιάμεσα υπάρχουν σε μικρό ποσοστό και άλλου είδους χρήσεις γης που δεν μπορούν εύκολα να διαχωριστούν.
- Δάσος. Περιλαμβάνει όλων των ειδών τα δάση, πλατύφυλλα και κωνοφόρα.

- Δάσος μεικτό. Περιλαμβάνει όλων των ειδών τα δάση, πλατύφυλλα και κωνοφόρα. Ενδιάμεσα υπάρχουν σε μικρό ποσοστό και άλλου είδους χρήσεις γης (κυρίως θαμνώδης κάλυψη) που δεν μπορούν εύκολα να διαχωριστούν. Οι θάμνώδεις εκτάσεις αφορούν σκληροφυλλική βλάστηση με χαμηλή και κλειστή κάλυψη που κυριαρχείται από θάμνους, χαμόδενδρα και ποώδη φυτά (χερσότοποι, ρείκια, αμμόχορτα, λιμπούρνο κ.ά.)

Η ανάλυση των χρήσεων γης παρουσιάζεται κατά υδρολογική λεκάνη (Υ.Λ.) στους πίνακες 5.13 έως 5.19 που ακολουθούν

Κατηγορία	Εμβαδόν	
	km^2	%
Δάσος - Δάσος Μικτό	29,60	42,53
Αστικό - Αστικό Μικτό	1,40	1,72
Βοσκότοπος - Βοσκότοπος Μικτό	10,30	14,51
Αροτραίες - Αροτραίες μικτό	12,50	17,96
Ελιές – Δεντρώδεις καλ. (Μικτό)	15,10	21,70
Αμπέλια - Αμπέλια Μικτό	-	-
Υδάτινες μάζες – Κατασκευές - Άλλο	1,10	1,58
Εμβαδόν	70,00	100

Πίνακας 5. 13: Υ.Λ. ΑΜΠΕΛΑΚΙΩΝ-ΣΥΚΟΥΡΙΟΥ (ΠΗΝΕΙΟΣ-01)
Πηγή: Μιγκίρος κ.ά. (2008).

Κατηγορία	Εμβαδόν	
	km^2	%
Δάσος - Δάσος Μικτό	45,90	56,67
Αστικό - Αστικό Μικτό	1,40	1,73
Βοσκότοπος - Βοσκότοπος Μικτό	17,40	21,48
Αροτραίες - Αροτραίες μικτό	12,50	15,43
Ελιές – Δεντρώδεις καλ. (Μικτό)	1,60	1,98
Αμπέλια - Αμπέλια Μικτό	-	-
Υδάτινες μάζες – Κατασκευές - Άλλο	2,20	2,72
Εμβαδόν	81,0	100

Πίνακας 5. 14: Υ.Λ. ΣΤΟΜΙΟΥ-ΣΥΚΟΥΡΙΟΥ (ΠΗΝΕΙΟΣ-02)
Πηγή: Μιγκίρος κ.ά. (2008).

Κατηγορία	Εμβαδόν	
	km^2	%
Δάσος - Δάσος Μικτό	6,00	65,22
Αστικό - Αστικό Μικτό	0,20	2,17
Βοσκότοπος - Βοσκότοπος Μικτό	2,22	24,13
Αροτραίες - Αροτραίες μικτό	0,60	6,52
Ελιές – Δεντρώδεις καλ. (Μικτό)	0,08	0,87
Αμπέλια - Αμπέλια Μικτό	-	-
Υδάτινες μάζες – Κατασκευές - Άλλο	0,10	1,09
Εμβαδόν	9,20	100

Πίνακας 5. 15: Υ.Λ. ΟΜΟΛΙΟ-ΑΜΠΕΛΑΚΙΑ 1 (ΠΗΝΕΙΟΣ-03)
Πηγή: Μιγκίρος κ.ά. (2008).

Κατηγορία	Εμβαδόν	
	km^2	%
Δάσος - Δάσος Μικτό	7,30	54,89
Αστικό - Αστικό Μικτό	-	-
Βοσκότοπος - Βοσκότοπος Μικτό	5,10	38,35
Αροτραίες - Αροτραίες μικτό	0,56	4,21
Ελιές – Δεντρώδεις καλ. (Μικτό)	0,04	0,30
Αμπέλια - Αμπέλια Μικτό	-	-
Υδάτινες μάζες – Κατασκευές - Άλλο	0,30	2,26
Εμβαδόν	13,30	100

Πίνακας 5. 16: ΥΛ. ΑΜΠΕΛΑΚΙΑ-ΟΜΟΛΙΟ (ΠΗΝΕΙΟΣ-04)
Πηγή: Μιγκίρος κ.ά. (2008).

Κατηγορία	Εμβαδόν	
	km^2	%
Δάσος - Δάσος Μικτό	2,90	60,42
Αστικό - Αστικό Μικτό	-	-
Βοσκότοπος - Βοσκότοπος Μικτό	1,50	31,25
Αροτραίες - Αροτραίες μικτό	0,20	4,17
Ελιές – Δεντρώδεις καλ. (Μικτό)	0,10	2,08
Αμπέλια - Αμπέλια Μικτό	-	-
Υδάτινες μάζες – Κατασκευές - Άλλο	0,10	2,08
Εμβαδόν	4,80	100

Πίνακας 5. 17: Υ.Λ. ΟΜΟΛΙΟ_ΑΜΠΕΛΑΚΙΑ 2 (ΠΗΝΕΙΟΣ-05)
Πηγή: Μιγκίρος κ.ά. (2008).

Κατηγορία	Εμβαδόν	
	km^2	%
Δάσος - Δάσος Μικτό	14,30	70,95
Αστικό - Αστικό Μικτό	0,30	1,43
Βοσκότοπος - Βοσκότοπος Μικτό	2,20	10,48
Αροτραίες - Αροτραίες μικτό	1,50	8,57
Ελιές – Δεντρώδεις καλ. (Μικτό)	1,10	5,24
Αμπέλια - Αμπέλια Μικτό	-	0,00
Υδάτινες μάζες – Κατασκευές - Άλλο	0,70	3,33
Εμβαδόν	20,10	100

Πίνακας 5. 18: Υ.Λ. ΑΜΠΕΛΑΚΙΑ (ΠΗΝΕΙΟΣ-08)
Πηγή: Μιγκίρος κ.ά. (2008).

Από τα παραπάνω προκύπτει αθροιστικά ότι οι χρήσεις γης για τη περιοχή μελέτης είναι:

Κατηγορία	Εμβαδόν	
	km^2	%
Δάσος - Δάσος Μικτό	106,00	53,4
Αστικό - Αστικό Μικτό	3,30	1,7
Βοσκότοπος - Βοσκότοπος Μικτό	38,72	19,5
Αροτραίες - Αροτραίες μικτό	27,86	14,04
Ελιές – Δεντρώδεις καλ. (Μικτό)	18.02	9,10
Αμπέλια - Αμπέλια Μικτό	-	0,00
Υδάτινες μάζες – Κατασκευές - Άλλο	4,50	2.26
Εμβαδόν	198,4	100

Πίνακας 5. 19: Χρήσεις γης της περιοχής μελέτης (αθροιστικά)
Πηγή: Προσαρμοσμένο από τους Μιγκίρος κ.ά. (2008).

Γενικά θα μπορούσε να ειπωθεί ότι τα εδάφη της περιοχής Αμπελακίων είναι μικρής παραγωγικότητας για τη γεωργία και αρκετά παραγωγικά για την ορεινή δασοπονία και λιβαδοπονία. Τα εδάφη στο σύνολό τους έχουν ανάγκη προστασίας από τη διάβρωση, είναι κατάλληλα για ποικίλες ετήσιες καλλιέργειες και με καλά οικονομικά αποτελέσματα, φθάνει να γίνουν τα απαραίτητα έργα για τη βελτίωση των συνθηκών άρδευσης και στράγγισης του νερού.

Σήμερα στην περιοχή η κύρια οικονομική δραστηριότητα είναι η κτηνοτροφία και γεωργία. Στην περιοχή υπάρχει σχετική επάρκεια νερού με αποτέλεσμα οι υπάρχουσες καλλιέργειες (φασόλια, πατάτες και σανοδοτικά φυτά) να είναι αποδοτικές. Προβλήματα παρουσιάζονται σε ακραίες καιρικές συνθήκες (Μιγκίρος κ.ά., 2008)

ΜΕΡΟΣ Γ΄. – ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6: ΕΡΕΥΝΑ ΠΕΔΙΟΥ – ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ

6.1. Συμμετοχικές διαδικασίες – Θεωρητική προσέγγιση

Οι συμμετοχικές διαδικασίες υποστηρίζονται από τους Magnani και Struffi (2009), στην έρευνά τους για τις πρωτοβουλίες της αγροτικής ανάπτυξης στις Ιταλικές Άλπεις, τους Zoppi και Lai (2010), στην εκτίμηση του Περιφερειακού Σχεδίου του Τοπίου στην Σαρδηνία της Ιταλίας και τους Stoate et al. (2009), στην ανασκόπηση των οικολογικών επιπτώσεων των αγροτικών αλλαγών στις αρχές του 21^{ου} αιώνα, στην Ευρώπη.

Στην έρευνα για την περιφερειακή ανάπτυξη, η ανάλυση σεναρίων συχνά συνδέεται με συμμετοχικές προσεγγίσεις καθώς ο τοπικός πληθυσμός έχει συνήθως αξιόλογη γνώση και έτσι μπορεί να παράσχει πληροφορίες στο "πως λειτουργεί η περιοχή" (Walz et al., 2006). Οι συγγραφείς προσδιορίζουν το τοπικό σύστημα γνώσης, σαν την επίγνωση των ατόμων πάνω σε κοινωνικό-οικονομικές, διοικητικές, πολιτιστικές, πολιτικές και περιβαλλοντικές δυναμικές εντός μιας συγκεκριμένης περιοχής. Το τοπικό σύστημα γνώσης είναι κυρίως ποιοτικό καθώς αυτό αναφέρεται πρωτογενώς στις αιτιώδεις σχέσεις μεταξύ οριακών καταστάσεων, λήψεων αποφάσεων και δραστηριοτήτων.

Όπως αναφέρουν και οι Pavlikakis and Tsihrintzis (2006), η αποτελεσματική συμμετοχή κατά το σχεδιασμό ενισχύει τους συμμετέχοντες να δεσμευτούν σε αναπτυξιακές επιλογές για το μέλλον, έτσι ώστε η τοπική γνώση να ενσωματωθεί στα σχέδια και οι συμμετέχοντες να μπορούν να αναπτύξουν νέους τρόπους σκέψης για την περιοχή τους. Η έρευνα των κοινωνικό-οικονομικών δεδομένων, οι προτιμήσεις και οι αντιλήψεις του πληθυσμού που ενδιαφέρεται για την περιοχή, θα πρέπει να προηγείται κάθε άλλης πράξης, προκειμένου να αποφευχθούν οι συγκρούσεις.

Μερικές φορές όμως, υποστηρίζουν οι Scrase and Sheate (2002), οι συγκρούσεις μπορεί να είναι πιο παραγωγικές από την άποψη της αμφισβήτησης βαθιά εδραιωμένων αξιών που απειλούν την περιβαλλοντική αειφορία.

Η αποτελεσματική ενσωμάτωση της συμμετοχικής διαδικασίας στον περιβαλλοντικό σχεδιασμό, αποτελεί ένα μέσο για την επίλυση πολλών κοινωνικών και περιβαλλοντικών προβλημάτων. Συχνά κατά τη συμμετοχική διαδικασία ερευνάται η γνώμη των ατόμων πάνω σε προσχεδιασμένες λύσεις, αντί να τους βοηθά να αναπτύξουν τις δικές του απόψεις

με αποτέλεσμα να εμποδίζονται οι αμοιβαίες προσπάθειες των «ειδικών» και των κατοίκων να μάθουν ο ένας από τον άλλο.

Η συμμετοχή, αναφέρουν οι Wiesmann et al. (2005), δεν θεωρείται ως αυτοσκοπός αλλά ως μέσον διευκόλυνσης της διαδικασίας της διαβούλευσης μεταξύ διαφορετικών ομάδων ενδιαφερόντων οι οποίοι – βασιζόμενοι στη δικαιοσύνη και στη συναισθηματική κατανόηση - συλλογικά χρησιμοποιούν και διευρύνουν τους δημόσιους χώρους, στοχεύοντας σε διαρθρωτικές και προσωπικές μεταμορφώσεις λόγω των πιο βιώσιμων μορφών ανάπτυξης.

Οι Tiippet et al. (2007) τονίζουν ότι το ενδιαφέρον για μια μακροχρόνια διαδικασία δημιουργείται και διατηρείται όταν οι συμμετέχοντες μπορούν να δουν τους προβληματισμούς τους να λαμβάνονται υπόψη στις τοπικές δράσεις. Η ουσιαστική εμπλοκή στο σχεδιασμό επιτρέπει στη γνώση και στις προσδοκίες των συμμετεχόντων, να ενσωματωθούν στα σχέδια και στις επιλογές.

Ειδικότερα στο πλαίσιο του χωρικού και περιβαλλοντικού σχεδιασμού, η κλίμακα της συμμετοχής περιλαμβάνει πέντε διακριτά στάδια, τα οποία διαφοροποιούν την ενεργό συμμετοχή και την παθητική ανταλλαγή πληροφοριών

- Πληροφορώ – παροχή πληροφοριών και επικοινωνία,
- Σχεδιάζω - ενεργός συμμετοχή στην ανάπτυξη επιλογών και σχεδίων,
- Διαβουλεύομαι – διαβούλευση για την εκμαίευση απαντήσεων στις επιλογές και στα σχέδια,
- Παραδίδω – η κοινότητα ευθύνεται για την ολοκλήρωση και διαχείριση των σχεδίων,
- Παρακολουθώ – επανεξέταση της αποτελεσματικότητας, μαθησιακός κύκλος για την ενσωμάτωση της γνώσης από την εφαρμογή.

Η συμμετοχική προσέγγιση περιλαμβάνει πολλαπλές μορφές επικοινωνίας, δημιουργεί ευκαιρίες για οικοδόμηση εμπιστοσύνης και εργασιακές σχέσεις, εδραιώνει κοινό έδαφος για δράση και προάγει μια αίσθηση οργανισμού μεταξύ των τοπικών ανθρώπων – συνεπώς, συμβάλει στις δημοκρατικές αρετές του επικοινωνιακού χώρου. Όμως πρέπει να γνωρίζουμε ότι οι επικοινωνιακοί χώροι που στοχεύουν στην οικοδόμηση συναίνεσης, εξακολουθούν να ευνοούν τα πλέον προνομιούχα μέλη των τοπικών κοινοτήτων (Bodorkos and Pataki, 2010). Στην πραγματικότητα, σύμφωνα με τους συγγραφείς, η συμμετοχική διαδικασία δεν είναι συνηφασμένη με μια μόνο επιστήμη, αποτελεί μάλλον μια μεθοδολογία έρευνας και έναν ιδιαίτερο τρόπο σκέψης στην αναζήτηση πληροφοριών.

Οι λύσεις των προβλημάτων σχετικά με το περιβάλλον και τους φυσικούς πόρους απαιτούν θεσμικές, δομικές και κοινωνικές αλλαγές, νέα επιστημονική γνώση καθώς και ισχυρά οικονομικά κίνητρα υποστηρίζουν οι Williams and Saunders (2003). Αλλά προϋπόθεση κλειδί αποτελεί η εμπλοκή των ανθρώπων από όλους τους τομείς της κοινότητας με τους επιστήμονες, ήδη από τα πρώτα στάδια του σχεδιαστικού προγράμματος, υλοποίησης έρευνας, παρακολούθησης και αξιολόγησης. Ο αντίκτυπος των επιστημονικών και τεχνολογικών καινοτομιών θα αυξηθεί σημαντικά, εφόσον αυτές αποτελέσουν εργαλείο της αγροτικής κοινωνίας και όχι απλά μια ημερήσια διάταξη σε απομόνωση (in isolation) από την αγροτική κοινότητα.

Στη σε βάθος έρευνα για τον εντοπισμό των βαθύτερων αιτιών της αποξένωσης των κατοίκων δύο αγροτικών περιοχών στην Ελβετία, οι Buchecker et al. (2003), κατέληξαν στο συμπέρασμα ότι το τοπίο πρέπει να συν-εξελίσσεται παράλληλα με τις κοινωνικές αλλαγές. Η ολοκληρωμένη λειτουργία των τοπίων μπορεί να διατηρηθεί, εάν όλες οι σχετικές ομάδες των κατοίκων μπορούν άμεσα να συμμετέχουν στη διαμόρφωση του τοπίου – συνεισφέροντας με τις ιδέες τους για την ανάπτυξη και συνεργαζόμενοι στην υλοποίηση κοινών ιδεών. Οι συγγραφείς υποστηρίζουν ότι η προώθηση της άμεσης συμμετοχής σε τοπικό επίπεδο βοηθά την ανάπτυξη με αειφόρο τρόπο διότι α) η συμμετοχή από μόνη της ικανοποιεί μια ανάγκη (αναγνώριση, ενσωμάτωση), β) ένεκα των βελτιώσεων μέσω της συμμετοχής, το καθημερινό τοπίο ικανοποιεί καλύτερα τις ανάγκες των κατοίκων και επομένως περιορίζει την τάση τους να αναλώνουν τον ελεύθερο χρόνο τους μακριά από αυτό και γ) η άμεση συμμετοχή αυξάνει το αίσθημα της υπευθυνότητας των κατοίκων για το ζωτικό τους χώρο, το οποίο τελικά είναι το στοιχείο κλειδί να την αειφόρο ανάπτυξη.

Εξειδικεύοντας τη συμμετοχή της κοινότητας στην τουριστική ανάπτυξη, ο Tosun (2004), αναφέρει ότι η συμμετοχική αναπτυξιακή προσέγγιση διευκολύνει την ολοκλήρωση των αρχών της αειφόρου τουριστικής ανάπτυξης με α) τη δημιουργία περισσότερων ευκαιριών για το τοπικό πληθυσμό, β) τη βελτίωση της επαγγελματικής βάσης του σχεδιασμού της τουριστικής ανάπτυξης, γ) τη συμπερίληψη και ικανοποίηση των αναγκών των κατοίκων με καλύτερο τρόπο και δ) την ανάπτυξη μιας πιο δημοκρατικής τοπικής κοινότητας.

Εν τούτοις πρέπει να έχουμε υπόψη ότι δυναμικές ομάδες συμφερόντων με εδραιωμένα συμφέροντα στη μη αειφόρο ανάπτυξη, συμμετέχουν επίσης στη λήψη αποφάσεων. Στη περίπτωση αυτή αποτελεί μεγάλη πρόκληση, η δημιουργία θεσμών και διαδικαστικών ρυθμίσεων που θα επιτρέπουν την έκφραση της κοινωνικής ανησυχίας για την καταστροφή του περιβάλλοντος (Scrase and Sheate, 2002). Στην πράξη, οι συγγραφείς υποστηρίζουν ότι

η συμμετοχή των ομάδων ισοδυναμεί με κάτι περισσότερο από διαβούλευση. Μέσω της συμμετοχής οι ενδιαφερόμενοι ενημερώνονται για τις πολιτικές προθέσεις και έχουν την ευκαιρία να σχολιάσουν. Εξάλλου, όπως αναφέρουν, ό,τι είναι καλό για τις επιχειρήσεις ή προτιμητέο από τους καταναλωτές σήμερα, δεν είναι απαραίτητα συμβατό με ό,τι είναι καλό για τη μακροχρόνια προστασία του περιβάλλοντος, ούτε με τη δημιουργία μιας περισσότερο ισότιμης κοινωνίας.

Οι Korf and Oughton (2006), συγκρίνοντας τις μεθόδους της προσέγγισης της δυνατότητας βιοπορισμού του Sen (Sen's livelihood capabilities approach) και της συμμετοχικής αγροτικής εκτίμησης (participatory rural appraisal – PRA) υποστηρίζουν ότι: Οι αναλύσεις δυνατότητας είναι καθοριστικές στην κατανόηση των διαφορετικών βιοποριστικών στρατηγικών που επικρατούν μεταξύ των νοικοκυριών στις αγροτικές περιοχές, θεωρώντας το νοικοκυριό ως το κατώτατο όριο ανάλυσης αντί τα άτομα. Η εφαρμογή της συμμετοχικής αγροτικής εκτίμησης έδειξε ότι το πρόβλημα της ανάπτυξης τοπικισμού και του θέματος της κοινότητας, εμποδίζουν την εκδήλωση δυναμικών σχέσεων στις συμμετοχικές διαδικασίες και την εξάρτηση της τοπικής ανάπτυξης με ευρύτερες κοινωνικό-οικονομικές διαδικασίες. Η εμπειρία της PRA υπογραμμίζει τη σημασία της κατανόησης της «κοινότητας του χωριού» ("village community") ως μιας τοποθεσίας με ποικίλο αριθμό παραγόντων/φορέων και ενδιαφερόντων, οι οποίοι είναι επίσης συνυφασμένοι με ευρύτερες διαδικασίες οικονομικής αλλαγής, διακυβέρνησης και παγκοσμιοποίησης.

6.2. Σκοπός επιτόπιας έρευνας

Η επιτόπια έρευνα κρίθηκε απαραίτητη α) για να κατανοηθεί πως οι κάτοικοι αντιλαμβάνονται τη περιοχής τους, β) να εντοπισθούν τυχόν προβληματισμοί γ) να καταγραφούν οι απόψεις τους για τις εναλλακτικές προτάσεις που αφορούν το μέλλον τους και δ) τελικά να αποτελέσει αφορμή για την εμπλοκή των κατοίκων στη συμμετοχική διαδικασία της επιλογής και στόχευσης αναπτυξιακών δράσεων που τους αφορούν άμεσα.

Καθώς οι κάτοικοι των περιοχών αυτών δεν είναι εξοικειωμένοι με τέτοιου είδους διαδικασίες, μεγάλο τμήμα της έρευνας αφιερώθηκε στο να αφουγκρασθεί τις ανάγκες τους και να ακούσει τη «φωνή» τους μάλλον, παρά στη συλλογή μεγάλου αριθμού ερωτηματολογίων.

6.3. Πληθυσμός της περιοχής δείγματος

Ο προσδιορισμός του πληθυσμού αποτελεί βασικό στοιχείο του σχεδιασμού της έρευνας. Σημαντικό ζήτημα αποτελεί η αξιοπιστία των στοιχείων απογραφής της ΕΣΥΕ, ιδιαίτερα στον ορεινό χώρο όπου πολλά χωριά παρουσιάζονται κατοικημένα ενώ είναι γνωστό ότι δεν κατοικούνται το χειμώνα (Σχεδιασμός Αξιοποίησης με Στόχο την Ήπια – Οικολογική Τουριστική Ανάπτυξη του Τμήματος της Ενδοχώρας που ορίζεται από τον Άξονα της Οροσειράς της Πίνδου και από τις Πρέσπες έως τη Ναύπακτο και Αναγνώριση Ορεινών και Χιονοδρομικών Όγκων στους Καρανίκας κ.ά., 1999).

Σύμφωνα με μαρτυρία του Προέδρου της Κοινότητας Αμπελακίων ο μόνιμος πληθυσμός δεν ξεπερνά του 250 κατοίκους, εκ των οποίων περίπου 50 είναι κάτω των 18 ετών. Στον οικισμό της Σπηλιάς ο μόνιμος πληθυσμός δεν ξεπερνά τους 50 κατοίκους, εκ των οποίων περίπου 5 άτομα είναι προσχολικής ηλικίας κι οι υπόλοιποι συνταξιούχοι.

Η έρευνα δεν περιορίσθηκε στο μόνιμο πληθυσμό, διότι πολλοί κάτοικοι που απασχολούνται στην περιοχή, διαμένουν μόνιμα αλλού. Το γεγονός αυτό προβλέπεται στο ερωτηματολόγιο με σχετική ερώτηση περί μόνιμης κατοικίας.

Το δείγμα αποτελείται από 48 άτομα (περίπου το 1/5 του πληθυσμού) και περιλαμβάνει:

- Επιχειρηματίες (ιδιοκτήτες ξενοδοχείων, εστιατορίων κλπ.)
- Γεωργούς, Κτηνοτρόφους
- Μισθωτούς Υπαλλήλους
- Συνταξιούχους,
- Άνεργους

Λόγω του μικρού μεγέθους του στατιστικού δείγματος, τα αποτελέσματα είναι σχετικά ομοιόμορφα και σε κάποιες περιπτώσεις ανασφαλή, αλλά βαρύνουσα αξία δόθηκε και στις απόψεις που κατέθεσαν οι πληροφοριοδότες – κλειδιά κατά το $1^{ο}$ στάδιο της έρευνας.

Σύμφωνα με τη βιβλιογραφία οι κάθετες και οριζόντιες συνδέσεις στον σχεδιασμό είναι πιο αποτελεσματικές εάν υπάρχουν σημεία επαφής μεταξύ διαφορετικών φορέων (αρχές, πληθυσμός, υπεύθυνοι ομάδων ενδιαφερόντων) (Amler et al., 1999).

Σε έρευνα για την βιώσιμη αγροτική ανάπτυξη στην Ουγγαρία οι Bodorkos and Pataki (2009), κατέληξαν στο συμπέρασμα ότι οι βιώσιμες περιφερειακές πρωτοβουλίες θα πρέπει να οικοδομούνται αφενός με τη συμμετοχική διαδικασία, αφετέρου δε με τη συμμετοχή της

ακαδημαϊκής κοινότητας, η οποία επωφελείται από τα αυξημένα κίνητρα των σπουδαστών και του προσωπικού, από τις νέες μεθοδολογίες καθώς και τη διεύρυνση της γνωστικής βάσης μέσω της εμπλοκής διαφόρων μορφών τοπικής γνώσης.

Επίσης η έρευνα των Zoppi and Lai (2010), για την εκτίμηση του Περιφερειακού σχεδίου για το Τοπίο της Σαρδηνίας, βασίσθηκε σε συνδυασμό συνεντεύξεων από επαγγελματίες και δημόσιους υπάλληλους και από την τοπική κοινότητα.

Εξάλλου, η δειγματοληπτική έρευνα για την ανάπτυξη των οικισμών του Ν.Δ. Κίσαβου, κατά το 2^{ο} στάδιο, πραγματοποιήθηκε σε χαμηλό διοικητικό επίπεδο (χωριό), όπου είναι αποδεκτό - σε κάποιο βαθμό - να μην υπάρχει τεχνική επάρκεια των ερωτώμενων.

Έγινε μεγάλη προσπάθεια να περιληφθούν στην έρευνα κάτοικοι που ασχολούνται με την περιοχή, αν και λόγω επαγγέλματος ή κατοικίας διαμένουν κυρίως στη Λάρισα.

6.4. Έρευνα πεδίου - Σχεδιασμός του ερωτηματολόγιου

Υιοθετήθηκε η ποιοτική μέθοδος συλλογής δεδομένων διότι όπως αναφέρουν οι Κομίλης και Βαγιονής (2000), επιτρέπει στον ερευνητή να μελετήσει ειδικά επιλεγμένα θέματα, να καταγράψει εμπειρίες ατόμων, να επιλέξει ορισμένες περιπτώσεις και να προχωρήσει σε μεγάλο βάθος και βαθμό λεπτομέρειας. Η ποιοτική μεθοδολογική διαδικασία και η συλλογή ποιοτικών πληροφοριών επιδιώκει τον εντοπισμό του τι πραγματικά συμβαίνει και την καταγραφή των σχετικών με το αντικείμενο της έρευνας απόψεων που εκφράζουν εκπρόσωποι φορέων, ειδικοί και εκπρόσωποι διαφόρων κοινωνικών ομάδων. Η ποιοτική διαδικασία προϋποθέτει την άμεση επαφή και προσέγγιση με άτομα και καταστάσεις που εξετάζονται, για να κατανοηθούν με κάθε δυνατή πληρότητα τα συμβαίνοντα.

Την ποιοτική κοινωνική έρευνα υποστηρίζουν και οι Buchecker et al. (2002), καθώς πιστεύουν ότι η επικοινωνία, η ειλικρίνεια και η ευελιξία επιτρέπουν τη διερεύνηση σχέσεων (connections) στα νέα επιστημονικά πεδία, ακόμη και εν αγνοία των αποκρινόμενων. Επιπλέον πιστεύουν ότι η ποιοτική έρευνα είναι κατάλληλη για την κατανόηση σύνθετων θεμάτων, διότι η ευελιξία της διευκολύνει την επανάληψη επαγωγικών - απαγωγικών διαδικασιών, επιτρέποντας έτσι μια πιο ανοικτή σύγκριση μεταξύ των υφιστάμενων θεωρητικών ιδεών και της εμπειρικής πραγματικότητας.

Σύμφωνα με την Paniagua (2009), οι μελέτες του χώρου βοήθησαν στην αναβίωση των ποιοτικών μεθοδολογιών καθώς επίσης και στην αναμόχλευση της έρευνας για νέες

αναλυτικές προοπτικές, που συνδέονται με τη μνήμη του χώρου, σε σύγκριση με την τρέχουσα αντίληψη.

Η ποιοτική μέθοδος υιοθετήθηκε και από τους Iorio and Corsale (2010), σε έρευνά τους για τον αγροτοτουρισμό στη Ρουμανία, από τους Matarrita-Cascante et al. (2010), σε έρευνά τους για την αειφόρο τουριστική ανάπτυξη στην Κόστα Ρίκα και από τους Zoppi and Lai (2010), στην έρευνά για την εκτίμηση του Περιφερειακού Σχεδίου του Τοπίου στη Σαρδηνία καταγράφοντας τις μαρτυρίες ειδικών επιστημών

Τα βήματα που ακολουθήθηκαν για την εφαρμογή της ποιοτικής μεθόδου είναι:

Πρώτο στάδιο διάρκειας περίπου 50 ημερών:

Στην έρευνα της Paniagua (2009), για την ανάλυση των πολιτικών του χώρου, σε μικρές περιθωριοποιημένες αγροτικές περιοχές που αντιμετωπίζουν προβλήματα μείωσης του πληθυσμού, αναφέρει τρία επίπεδα ή σφαίρες συζητήσεων: (1) επίσημες (πρόεδροι κοινοτήτων, επικεφαλής διαφόρων επαρχιακών οργανισμών και περιοχών προστασίας), (2) ανεπίσημες ή ενδιάμεσες (κοινοτικοί παράγοντες χωρίς γεωγραφική οριοθέτηση και χωρίς αποφασιστική θεσμική υπευθυνότητα ή επικεφαλής ενώσεων των κατοίκων) και (3) σε επίπεδο κοινότητας ή αυθόρμητες (επαγγελματικές ενώσεις, κοινοτικοί σύλλογοι, ή αρμόδιοι φορείς π.χ. αγρότες, κτηνοτρόφοι, τεχνίτες, ασχολούμενοι με την αναψυχή).

Τα στοιχεία για τη πρώτη φάση της έρευνας συλλέχθηκαν με τη μέθοδο της συνέντευξης του πληροφοριοδότη – κλειδί (key informant interviews) (Matarrita-Cascante et al., 2010).

Η μορφή που επιλέχθηκε είναι εκείνη της μια προς μια ημι-δομημένης συνέντευξης, με «ένα γενικό σχέδιο των αιτούμενων πληροφοριών, αλλά όχι ένα συγκεκριμένο σύνολο ερωτήσεων το οποίο έπρεπε να παρατεθεί με ειδικές λέξεις και με ειδική σειρά». Αυτή η μορφή της συνέντευξης όχι μόνο επιτρέπει την εις βάθος θεώρηση του θέματος, αλλά είναι επίσης εξαιρετικά ευέλικτη, διότι αφήνει ελεύθερο το συνεντευξιαζόμενο να εξηγήσει «όλες τις πολυπλοκότητες και τις αντιφάσεις» του παρατηρούμενου φαινόμενου και δίνει την ευκαιρία να αναδυθούν θέματα τα οποία δεν είχαν περάσει από τη σκέψη των ερευνητών (Zoppi and Lai, 2010).

Οι ημιδομημένες συνεντεύξεις δεν διενεργούνται στη βάση ειδικής και άκαμπτης φόρμας ερωτήσεων που γίνονται με ορισμένη σειρά και με ειδικές λέξεις. Αντίθετα διεξάγονται με ευέλικτο τρόπο και προσαρμόζονται στους συνεντευξιαζόμενους και στις απαντήσεις τους σε προηγούμενες ερωτήσεις, έχοντας πάντα υπόψη το στόχο της έρευνας (Zoppi και Lai, 2010).

Η τεχνική αυτή της ημιδομημένης συνέντευξης και καταγραφής γνώμης βοηθά καταρχήν στο σχηματισμό μιας εικόνας (α) από την άποψη και θέση του συγκεκριμένου ατόμου (επιστημονική / επαγγελματική / θεσμική ιδιότητα, δημόσιο αξίωμα,) και (β) δίνει την ευκαιρία να εκδηλωθούν «αισθήματα που αφορούν στην περιοχή και τυχόν «διαφωνίες/διαμαρτυρίες/απογοητεύσεις» με την υφιστάμενη κατάσταση.

Σύμφωνα όμως με τους Yuksel et al. (1999), η τεχνική των συνεντεύξεων επιτρέπει στον συμμετέχοντα να εισακουσθεί με ίσους όρους, αν και η επιρροή του καθενός μπορεί να εξαρτάται από τον αριθμό των συμμετεχόντων που προέρχονται από την ίδια ομάδα. Θεωρούν δε ότι η τεχνική αυτή, με όρους άμεσων επιδράσεων, αποτελεί μάλλον μια συλλογή γνώμης, παρά διαπραγματευτική ή συναινετική τεχνική.

Πριν τις συνεντεύξεις προετοιμάστηκε μια γενική λίστα θεμάτων ενδιαφέροντος και κάποιες ερωτήσεις που αφορούν στην ανάπτυξη της περιοχής. Το γενικό πλαίσιο των θεμάτων και των ερωτήσεων περιλάμβανε παράγοντες, φορείς και τομείς όπως: Στοιχεία για τις περιβαλλοντικές συνθήκες (υδρολογικά, εδαφολογικά κλπ), τις κοινωνικές αξίες (παράδοση, πολιτισμός κλπ.), ομάδες ενδιαφερόντων ή τομείς οικονομίας (γεωργία, κτηνοτροφία, τουρισμός κλπ.) καθώς και εμπόδια ή/και δυσκολίες που αντιμετωπίζουν, ευκαιρίες ή/και προκλήσεις που αναδύονται, καινοτόμες ή/και ενδεικνυόμενες προτάσεις για την ανάπτυξη της περιοχής.

Στη συνέχεια επιλέχθηκαν κατάλληλες ΄΄μονάδες΄΄ ανάλυσης ή ΄΄πληροφοριοδότες κλειδιά΄΄ που αναφέρονται σε ομάδες πληθυσμού και έχουν ως κοινό χαρακτηριστικό ότι δραστηριοποιούνται ή έχουν κάποια άλλη σχέση (μελετητές, καταγωγή, θεσμικό ρόλο κλπ.) με την περιοχή και γνωρίζουν «από απόσταση» την υπάρχουσα κατάσταση. Έγινε προσπάθεια να συμπεριληφθούν διαφορετικά κοινωνικά και ηλικιακά επίπεδα.

Συνολικά πραγματοποιήθηκαν 12 άτυπες συνεντεύξεις, στο χώρο εργασίας των συνεντευξιαζομένων, οι οποίες συμπεριλαμβάνουν ένα ευρύ φάσμα θέσεων και πεδίων (πίνακας 6.1)

Πίνακας 6.1: Θέσεις ανά τομέα και αριθμός των πληροφοριοδοτών

Τομέας	Αριθμός συνεντευξιαζομένων
Θεσμικός	
Πρόεδρος Κοινότητας / Δημ. Διαμερίσματος	3
Εκπαίδευση	
Συνταξιούχος Καθηγητής Α.Ε.Ι.	1
Εμπόριο	
Ιδιοκτήτης οινοποιείου	1
Δημ. Υπάλληλοι	
Δασάρχης Κίσαβου	1
Τουρισμός	
Ιδιοκτήτες ξενοδοχείου	2
Άλλα	
Υπεύθυνοι εταιρειών και συλλόγων (TREKKING HELLAS, Πολιτιστικός Σύλλογος Σιδηροδρόμων, Πολιτιστικός Σύλλογος Αμπελακίων, «Μη κερδοσκοπικό σωματείο ΔΡΥΑΣ»)	4

Θα πρέπει να πούμε ότι σε κάποιες περιπτώσεις οι συμμετέχοντες έχουν διπλή ιδιότητα όπως ο Δασάρχης Κίσαβου είναι και Πρόεδρος του Κυνηγητού Συλλόγου, ο Πρόεδρος της Κοινότητας Αμπελακίων είναι Ιατρός, ο Πρόεδρος του Δ.Δ. Σπηλιάς είναι ιδιοκτήτης εστιατορίου στη Σπηλιά, ο υπεύθυνος του Ορειβατικού Συλλόγου είναι υπάλληλος της Νομαρχιακής Αυτοδιοίκησης Λάρισας, ο συνταξιούχος Α.Ε.Ι. ο οποίος κατάγεται από τα Αμπελάκια, είναι ιδιοκτήτης του ιδιωτικού «Μουσείου Θεσσαλικής Ζωής» που βρίσκεται στην Ελάτεια (πεδινός οικισμός ανάμεσα στα Αμπελάκια και στη Σπηλιά) και τέλος ο Πρόεδρος του Πολιτιστικού Συλλόγου Σιδηροδρόμων είναι υπάλληλος του Ο.Σ.Ε. (Αποσπάσματα με τα σημαντικότερα στοιχεία των συνεντεύξεων στο Παράρτημα V)

Το ενδιαφέρον στο αποτέλεσμα που προέκυψε από την πρώτη φάση, είναι ότι οι συμμετέχοντες έχουν σχεδόν παρόμοιους προβληματισμούς και ανησυχίες, αλλά οι προτεραιότητες και οι λύσεις που προτείνουν είναι διαφορετικές.

Δεύτερο στάδιο διαρκείας περίπου 60 ημερών

Ο στόχος του δεύτερου σταδίου είναι η έρευνα σε επίπεδο κοινότητας, καθώς οι απαντήσεις είναι περισσότερο ευέλικτες και έχουν την δυνατότητα να προσαρμόζονται στους μοναδικούς πόρους και το πολιτιστικό και ιστορικό περιεχόμενο της τοποθεσίας (Matarrita-Cascante et al., 2010).

Με βάση τα δεδομένα της πρώτης έρευνας, προχωρήσαμε στο δεύτερο στάδιο το οποίο περιλαμβάνει:

(α) Την εκ νέου επιλογή ΄΄μονάδων ανάλυσης΄΄ οι οποίες αυτή τη φορά καθορίζονται από τη συγκεκριμένη χωρική ενότητα των οικισμών Αμπελακίων, Τεμπών και Σπηλιάς (κάτοικοι).

(β) Την επιλογή - ως προσφορότερης - της τυχαίας δειγματοληψίας, εφόσον επιτυγχάνεται η γενίκευση των αποτελεσμάτων του δείγματος σε μεγαλύτερο πληθυσμό.

(γ) τη διαμόρφωση ερωτηματολόγιου που περιλαμβάνει 26 κλειστές ερωτήσεις και 2 ανοικτές. Καταβλήθηκε κάθε προσπάθεια οι ερωτήσεις να είναι απλές, κατανοητές και σύντομες, ώστε να διευκολυνθούν οι κάτοικοι στις απαντήσεις τους.

Η επιλογή των ερωτήσεων αποσκοπεί στη συλλογή των παρακάτω στοιχείων:

- Ατομικό προφίλ, ερωτήσεις 1 – 5 (ηλικία, φύλο, μόρφωση κλπ.)
- Επαγγελματικό προφίλ, ερωτήσεις 6 – 13 (επάγγελμα, εισόδημα κλπ.)
- Στοιχεία που αφορούν στα χαρακτηριστικά γνωρίσματα της περιοχής, ερωτήσεις 14 -21 (φυσικό και πολιτιστικό περιβάλλον)
- Στοιχεία που σχετίζονται με τις διαθέσεις, τις προσμονές, τις προτιμήσεις και τις επιλογές για την ανάπτυξη της περιοχής, ερωτήσεις 22 - 27 (γεωργία, κτηνοτροφία, τουρισμός κλπ.)
- Τέλος η τελευταία ερώτηση (28) αποσκοπεί στην καταγραφή των προβλημάτων, όπως τα αντιλαμβάνονται οι κάτοικοι της περιοχής.

Παράλληλα η μόνιμη διαμονή στην περιοχή επέτρεψε τη συμμετοχική παρατήρηση όπως αυτή περιγράφεται από τους Matarrita-Cascante et al. (2010). Η μεθοδολογία αυτή επιτρέπει την παρατήρηση, ταξινόμηση και ερμηνεία του ιδιαίτερου τρόπου ζωής των κατοίκων, η οποία σε συνδυασμό με τη συλλογή δεδομένων μέσω άλλων μεθόδων, βελτιώνει την κατανόηση των υπό μελέτη ομάδων. Η μέθοδος της συμμετοχικής παρατήρησης περιλαμβάνει τα ακόλουθα: συζητήσεις με ντόπιους κατοίκους και κατοίκους

εκτός περιοχής οι οποίοι όμως γνωρίζουν την περιοχή, ανασκόπηση τοπικών φυλλαδίων, πινάκων ανακοινώσεων και εφημερίδων, εξέταση δευτερευόντων δεδομένων (αρχείο βιβλιοθήκης, επιστημονικές μελέτες, έγγραφα κλπ.) και παρατήρηση των καθημερινών δραστηριοτήτων.

Από τις πρώτες επαφές με τους κατοίκους έγινε αντιληπτό ότι η συμπλήρωση του ερωτηματολογίου απαιτεί:

-την επεξήγηση του σκοπού και του στόχου της έρευνας,

-την κατανόηση από μέρους τους, ότι η συμμετοχή στην έρευνα αποτελεί – εν δυνάμει - τμήμα της διαδικασίας του περιβαλλοντικού σχεδιασμού της περιοχής

-την εδραίωση αμοιβαίας εμπιστοσύνης και ευελιξίας στη σκέψη

-την ανταλλαγή απόψεων σε θέματα που αφορούν στη περιοχή

-και κυρίως την υιοθέτηση της ιδέας ‘σκέπτομαι και σχεδιάζω για το μέλλον’

Η όλη διαδικασία ήταν χρονοβόρα, σε κάποιες περιπτώσεις μάλιστα η συμπλήρωση ενός ερωτηματολογίου διήρκεσε έως και 2 ώρες. Βέβαια το όφελος ήταν αμοιβαίο, διότι οι γνώσεις που αποκομίσθηκαν εκατέρωθεν ήταν ανεκτίμητες.

Διανεμήθηκαν συνολικά 70 ερωτηματολόγια και επιστράφηκαν συμπληρωμένα 48.

Μετά τη συμπλήρωση των ερωτηματολογίων ακολούθησε η εισαγωγή των δεδομένων στο στατιστικό πρόγραμμα STATGRAPHICS και η επεξεργασία τους.

6.5. Στατιστική Μεθοδολογία

Η μεθοδολογία που ακολουθείται περιλαμβάνει δύο στάδια:

1^{ο} Στάδιο: Περιγραφική Στατιστική

Η Περιγραφική στατιστική έχει σαν στόχο την οργάνωση, παρουσίαση και ανάλυση των αριθμητικών και ποιοτικών δεδομένων και επιτυγχάνεται με τη πινακοποίηση των δεδομένων και τη γραφική τους παράσταση. Οι εμπειρικές κατανομές συχνοτήτων αποτελούν περιγραφικά μέτρα δεδομένων και μας παρέχουν μια εικόνα κατανομής του πληθυσμού.

Από τους πίνακες κατανομής συχνοτήτων μπορούμε να έχουμε μια πρώτη εκτίμηση της συμπεριφοράς της μεταβλητής που εξετάζουμε, χρησιμοποιώντας τη Σχετική Συχνότητα, η

οποία δείχνει τη συμμετοχή της κάθε τιμής στο σύνολο των παρατηρήσεων ως ποσοστό (Δημητριάδης, 2002).

2ο Στάδιο: Στατιστική ανάλυση

Έλεγχος υποθέσεων

Ο έλεγχος στατιστικών υποθέσεων αναφέρεται στην προσπάθεια επαλήθευσης ή απόρριψης μιας υπόθεσης. Το ζητούμενο στον έλεγχο των στατιστικών υποθέσεων είναι αν η διαφορά τιμών που διαπιστώνεται μεταξύ μιας εκτίμησης δείγματος και της αντίστοιχης, υποθετικής παραμέτρου είναι στατιστικά ασήμαντη ή σημαντική. Για την αξιοποίηση των πληροφοριών του δείγματος διατυπώνουμε δύο ειδών υποθέσεις, τη μηδενική (null hypothesis) η οποία συμβολίζεται ως H_0 και την εναλλακτική (alternative hypothesis) η οποία συμβολίζεται ως H_1 (Μακράκης, 2005).

Προκειμένου να μετρηθεί ο βαθμός εξάρτησης ή συνάφειας δύο μεταβλητών Χ και Ψ, χρησιμοποιείται ο συντελεστής συσχέτισης x^2 . Συγκεκριμένα πραγματοποιείται έλεγχος υποθέσεων για να καθορισθεί η σχέση μεταξύ δύο μεταβλητών, δηλαδή να διευκρινισθεί αν οι μεταβλητές είναι εξαρτημένες ή όχι.

Εάν η υπολογισμένη τιμή του x^2 υπερβαίνει μια καθορισμένη κάτω από ένα ορισμένο περιθώριο, τότε υπάρχει ισχυρή απόδειξη ότι οι ομάδες επηρεάζουν τις απαντήσεις, π.χ. η σπουδαιότητα των θεμάτων εξαρτάται από την ηλικία ή την εκπαίδευση των ομάδων. Αυτή η εξάρτηση πρέπει να ληφθεί υπόψη κατά τη διαδικασία της λήψης απόφασης. (Pavlikakis and Tsihrintzis, 2006).

Η μηδενική υπόθεση (H_0) βασίζεται στην παραδοχή ότι δεν υπάρχει στατιστικά σημαντική επίδραση της ανεξάρτητης μεταβλητής πάνω στην εξαρτημένη, ενώ η εναλλακτική (H_1) εκφράζει ότι αναμένεται στατιστικά σημαντική επίδραση της ανεξάρτητης στην εξαρτημένη μεταβλητή (Μακράκης, 2005), παρίστανται δε με την ακόλουθη μορφή:

H_0: οι μεταβλητές Χ και Ψ κατανέμονται ανεξάρτητα στον πληθυσμό

H_1: οι μεταβλητές Χ και Ψ δεν κατανέμονται ανεξάρτητα στον πληθυσμό

Στη συνέχεια, μετά τον έλεγχο των υποθέσεων, χρησιμοποιούμε το τεστ ανεξαρτησίας (chi-square test – x^2), υπό τους παρακάτω περιορισμούς της τιμής (p-value*):

* Το p-value είναι η πιθανότητα παρατήρησης της στατικής x^2. Η τιμή p-value είναι το μικρότερο επίπεδο σημαντικότητας στο οποίο η υπόθεση H^0 απορρίπτεται. (Howitt και Cramer, 2003)

- Αν P-value <0,01 απορρίπτουμε τη μηδενική υπόθεση H_0 ότι οι μεταβλητές είναι ανεξάρτητες σε επίπεδο σημαντικότητας 1%.
- Αν P-value <0,05 απορρίπτουμε τη μηδενική υπόθεση H_0 ότι οι μεταβλητές είναι ανεξάρτητες σε επίπεδο σημαντικότητας 5%.
- Αν P-value <0,1 απορρίπτουμε τη μηδενική υπόθεση H_0 ότι οι μεταβλητές είναι ανεξάρτητες σε επίπεδο σημαντικότητας 10%

Το επίπεδο σημαντικότητας αποτελεί βασική παράμετρο εκτίμησης του αποτελέσματος καθώς όσο πιο μικρή είναι η τιμή, τόσο περιορίζεται η πιθανότητα διάπραξη σφάλματος (Κιντής, 2002)

Στο στάδιο αυτό επίσης πραγματοποιούνται οι απαραίτητες ομαδοποιήσεις των τιμών των μεταβλητών που αποτελούν βασικό βήμα της δειγματοληπτικής έρευνας. Με τον τρόπο αυτό επιτυγχάνεται η παρουσίαση των στοιχείων που προέκυψαν έτσι ώστε να παρέχει πληροφορίες για τη δομή του δείγματος που ερευνάται και να διευκολυνθεί το έργο της στατιστικής ανάλυσης και η εξαγωγή χρήσιμων συμπερασμάτων.

6.5.1. ΣΤΑΔΙΟ 1^{ο}: Περιγραφική στατιστική

Κατανομές συχνοτήτων

Στο τμήμα αυτό παρουσιάζονται αναλυτικά σε γραφήματα οι κατανομές συχνοτήτων από τα στοιχεία των ερωτηματολογίων όπως προέκυψαν από την επεξεργασία μέσω του προγράμματος STATGRAPHICS και του υπολογιστικού φύλου excel. Η παρουσίαση των ερωτήσεων είναι αντίστοιχη με τη σειρά των ερωτήσεων στο ερωτηματολόγιο.

1. Παρουσίαση του φύλου των ερωτηθέντων

Απάντησαν συνολικά 48 άτομα εκ των οποίων 30 ήταν άνδρες και 18 γυναίκες. Από την έρευνα προκύπτει μια σημαντική διαφορά στα ποσοστά ανδρών και γυναικών αφού το 62,5% είναι άνδρες και το 37,5 είναι γυναίκες. Όπως προκύπτει το ποσοστό των ανδρών είναι μεγαλύτερο σε σχέση με αυτό των γυναικών, το οποίο αντιστοιχεί με τη διαφορά του ποσοστού της απογραφής από την ΕΣΥ στα Αμπελάκια (52,53% άνδρες και 47,46% γυναίκες) και στα Τέμπη (51,31% άνδρες και 48,68% γυναίκες), αλλά δεν αντιστοιχεί με την αναλογία των ποσοστών στη Σπηλιά (46,27% άνδρες και 53,72% γυναίκες). Αυτό

οφείλεται στο ότι τις περισσότερες περιπτώσεις οι άνδρες είναι προθυμότεροι να λάβουν μέρος σε ερευνητικές διαδικασίες. Τα γεγονός αυτό παρατηρήθηκε και από τους Pavlikakis and Tsihrintzis (2006), κατά την έρευνά τους στο Εθνικό Πάρκο Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης (Διάγραμμα 6.1)

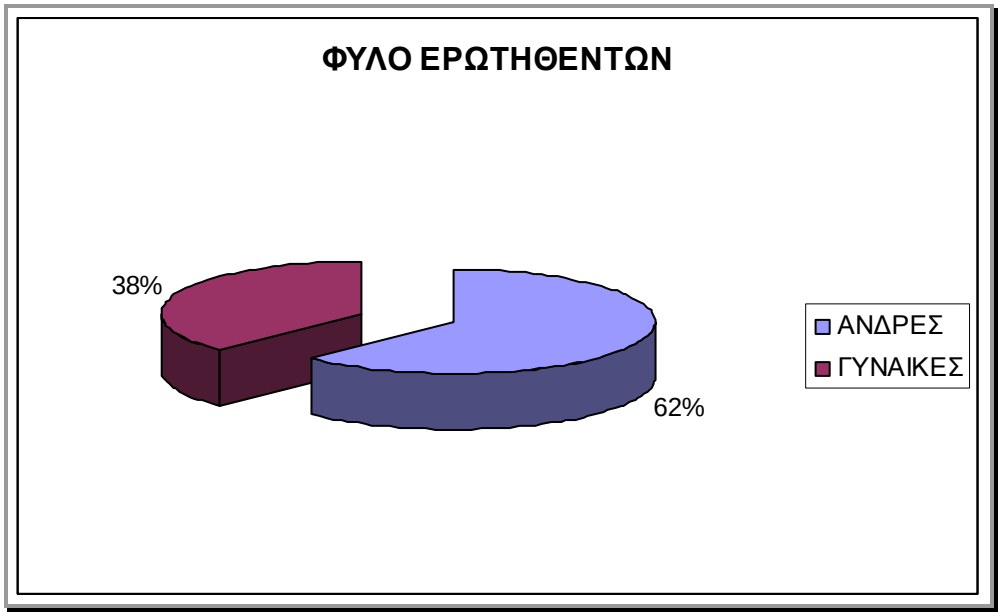

Διάγραμμα 6.1: Φύλο δείγματος

2. Παρουσίαση της ηλικίας των ερωτηθέντων

Ηλικία	Ποσοστά
18 - 30	14,58%
31 – 40	22,92%
41 - 50	29,17%
51 – 60	18,75%
61 - άνω	14,58%

Πίνακας 6.2: Ηλικία δείγματος

Όπως προκύπτει από τον πίνακα 6.2 το ποσοστό του δείγματος που συμμετείχε στην έρευνα σε σχέση με τα ποσοστά της απογραφής του 2001 από την ΕΣΑ, παρουσιάζει τις παρακάτω διακυμάνσεις:

Η ηλικιακή κλάση των 18 – 30 είναι λίγο υψηλότερη στην Κοινότητα Αμπελακίων και αρκετά υψηλότερη στο Δ.Δ. Σπηλιάς σε σχέση με τα ποσοστά της απογραφής (13,14% και 7,45% αντίστοιχα). Πρέπει να σημειώσουμε ότι η βαθμονόμηση του ερωτηματολογίου διαφέρει από εκείνη της απογραφής στη κλάση αυτή καθώς η απογραφή έχει κλάση 15 – 19 ετών.

Η ηλικιακή κλάση των 31 – 40 είναι αρκετά υψηλότερη στην Κοινότητα Αμπελακίων και η διπλάσια στο Δ.Δ. Σπηλιάς σε σχέση με τα ποσοστά της απογραφής (13,14% και 11,70% αντίστοιχα).

Η ηλικιακή κλάση των 41 – 50 είναι σχεδόν τριπλάσια στην Κοινότητα Αμπελακίων και τετραπλάσια στο Δ.Δ. Σπηλιάς, σε σχέση με τα ποσοστά της απογραφής (10,59% και 7,18% αντίστοιχα).

Η ηλικιακή κλάση των 51 – 60 είναι λίγο υψηλότερη τόσο στην Κοινότητα Αμπελακίων όσο και στο Δ.Δ. Σπηλιάς, σε σχέση με τα ποσοστά της απογραφής (12,16% και 13,56% αντίστοιχα)

Η ηλικιακή κλάση των 61 – άνω είναι σημαντικά χαμηλότερη τόσο στην Κοινότητα Αμπελακίων όσο και στο Δ.Δ. Σπηλιάς, σε σχέση με τα ποσοστά της απογραφής (35,29% - 45,48% αντίστοιχα).

Όπως προκύπτει το ποσοστό των ατόμων άνω των 61 ετών είναι πολύ χαμηλό σε σχέση με το υπάρχον, αλλά δικαιολογείται εξ αιτίας του ότι οι νεότεροι έδειξαν μεγαλύτερο ενδιαφέρον να συμμετάσχουν στην έρευνα, δεδομένου ότι αφορά σε δυνητικές αλλαγές σε βάθος χρόνου, που μπορεί να επηρεάσουν το μέλλον τους. Επίσης οι μεγαλύτεροι σε ηλικία διακρίνονται από κάποια καχυποψία σε σχέση με τέτοιου είδους ερωτήσεις ή θεωρούν τον εαυτό τους 'απόμαχο' της ζωής. (διάγραμμα 6.2)

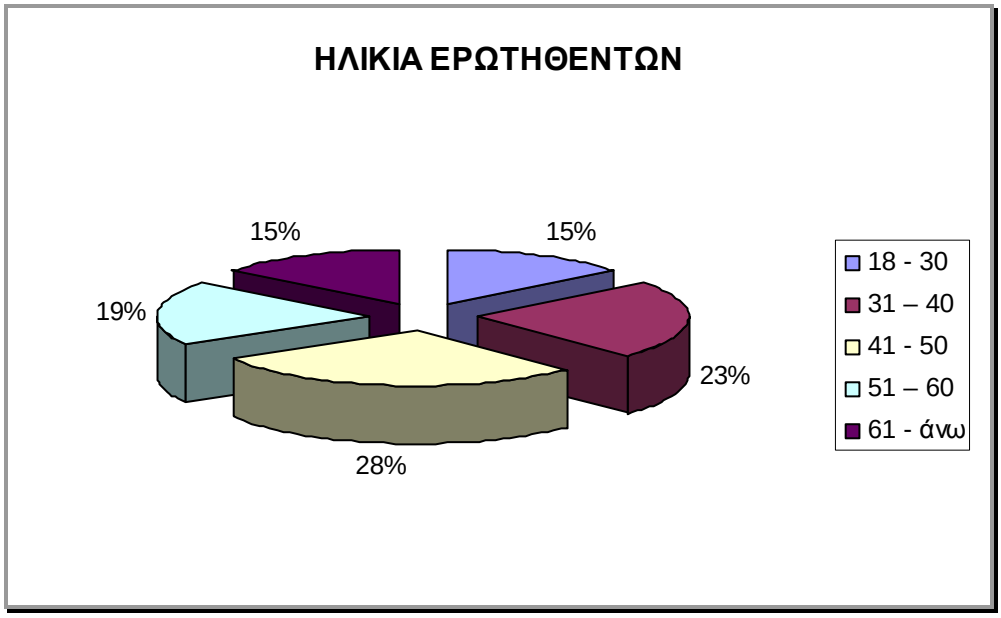

Διάγραμμα 6.2. Ηλικία δείγματος

3. Παρουσίαση της οικογενειακής κατάστασης των ερωτηθέντων

Οικογενειακή κατάσταση	Ποσοστά
Ανύπανδρος/η	29,17%
Παντρεμένος/η	60,42%
Διαζευγμένος/η	6,25%
Χήρος/α	4,17%

Πίνακας 6.3. Οικογενειακή κατάσταση δείγματος

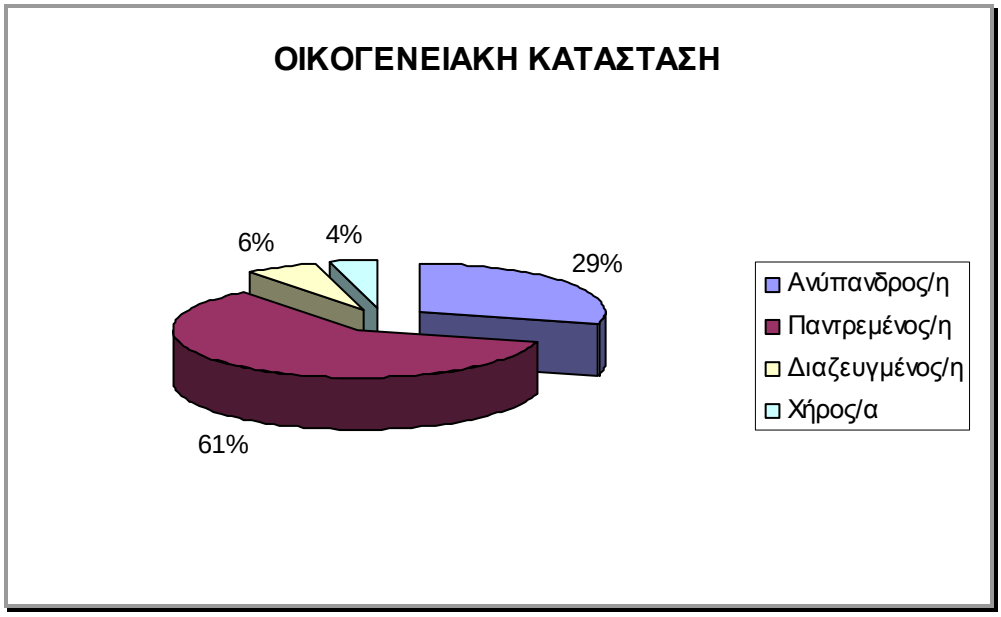

Διάγραμμα 6.3. Οικογενειακή κατάσταση δείγματος

4. Παρουσίαση του αριθμού των παιδιών

Αριθμός παιδιών	Ποσοστό
1	25,00%
2	56,25%
3	9,38%
4	3,13%
5	3,13%
8	3,13%

Πίνακας 6.4: Αριθμός παιδιών

Η συντριπτική πλειοψηφία έχει 1έως 2 παιδιά (81,25%), ενώ η περίπτωση των 8 παιδιών είναι μοναδική στον οικισμό των Αμπελακίων (Πίνακας 6.4. και Διάγραμμα 6.4.)

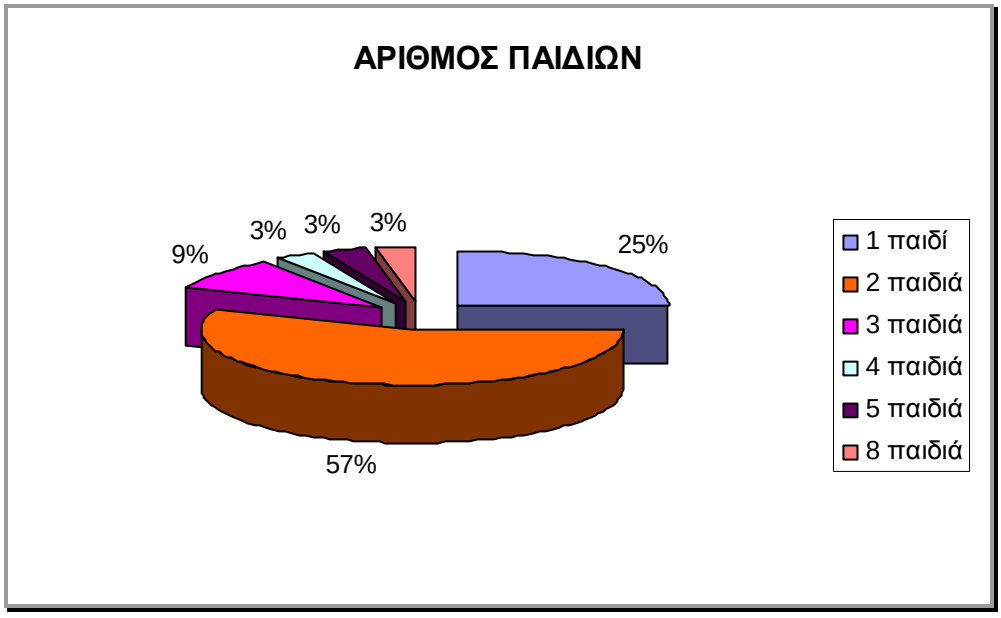

Διάγραμμα 6.4. Αριθμός παιδιών

5. Παρουσίαση του μορφωτικού επίπεδου

Μορφωτικό επίπεδο	Ποσοστό
Δεν τελείωσε Δημοτικό	2,08%
Απόφοιτος Δημοτικού	10,42%
Απόφοιτος 3τάξιου Γυμνασίου	12,50%
Απόφοιτος Λυκείου	31,25%
Απόφοιτος Τεχνικής ή ανώτερης Σχολής	16,67%
Απόφοιτος ΑΕΙ	25,00%
Άλλο	2,08%

Πίνακας 6.5: Μορφωτικό επίπεδο δείγματος

Είναι αξιοσημείωτο ότι το μορφωτικό επίπεδο των ερωτηθέντων είναι ικανοποιητικό, αφού το 41,67% είναι απόφοιτο κάποιας Ανώτερης / Τεχνικής Σχολής και ΑΕΙ. Εάν υπολογίσουμε και το ποσοστό των απόφοιτων Λυκείου, παρατηρούμε ότι σε ποσοστό 72,92% οι ερωτηθέντες έχουν προχωρήσει πέρα από την υποχρεωτική εκπαίδευση. Βέβαια αυτό οφείλεται και στην ηλικιακή διάρθρωση των δείγματος (κάτω των 50 ετών η συντριπτική πλειοψηφία) (Πίνακας 6.5 και Διάγραμμα 6.5.)

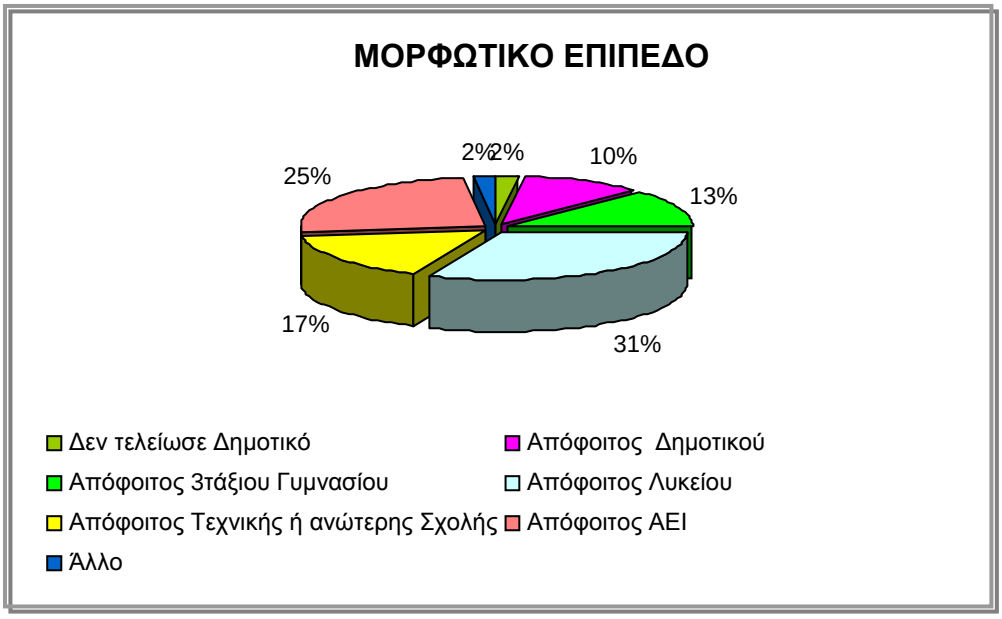

Διάγραμμα 6.5: Μορφωτικό επίπεδο δείγματος

6. Παρουσίαση του επαγγέλματος

Επάγγελμα	Ποσοστό
Γεωργός	10,42%
Κτηνοτρόφος	8,33%
Υπάλληλος	37,50%
Επιχειρηματίας	25,00%
Άνεργος/η	6,25%
Άλλο	12,50%

Πίνακας 6.6: Επαγγελματική κατάσταση

Από τις απαντήσεις παρατηρούμε ότι αν και πρόκειται περί αγροτικής περιοχής, μόνο ένα μικρό ποσοστό δηλώνει γεωργός ή κτηνοτρόφος (18,75%) ενώ αντίθετα το ποσοστό των υπαλλήλων είναι υψηλό (37,50). Η περίπτωση ΄΄άλλο΄΄ αφορά σε συνταξιούχους, νοικοκυρές κλπ. Από το 18,75% που ασκούν το επάγγελμα του αγρότη μόνο το 4,17% έχει ηλικία κάτω των 40 ετών (Πίνακας 6.6. και Διάγραμμα 6.6)

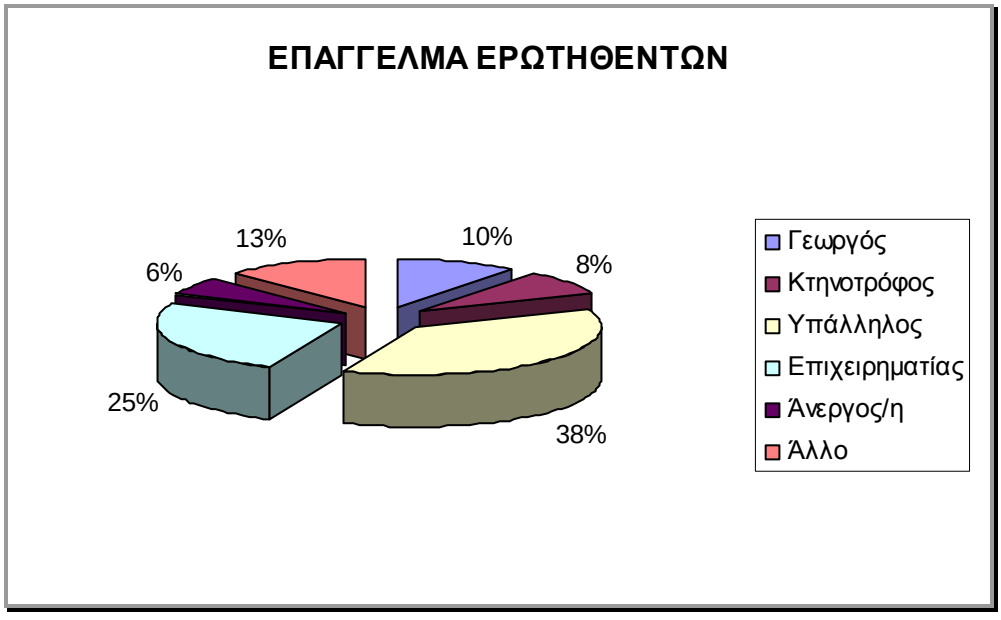

Διάγραμμα 6.6. Επαγγελματική κατάσταση

7. Παρουσίαση της μόνιμης κατοικίας

Το 58,33% δηλώνει μόνιμος κάτοικος της περιοχής (Διάγραμμα 6.7.)

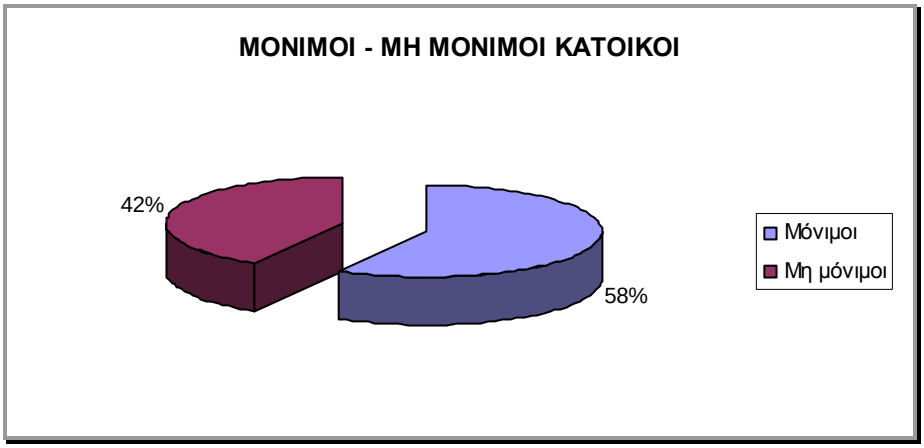

Διάγραμμα 6.7. Ποσοστά κατοίκων μονίμων και μη

8. Παρουσίαση της διαμονής στην περίπτωση των μη μονίμων κατοίκων

Μόνιμη κατοικία	Ποσοστό
Λάρισα	75,00%
Θεσσαλονίκη	10,00%
Αθήνα	15,00%

Πίνακας 6.7: Τόπος μόνιμης κατοικίας

Το μεγαλύτερο ποσοστό είναι κάτοικοι της περιοχής (58,33), αλλά από το υπόλοιπο 41,67% το 75% κατοικεί στη Λάρισα. Λόγω της μικρή απόστασης των οικισμών από τη Λάρισα ένα σημαντικό ποσοστό κατοικεί μόνιμα εκεί και διατηρεί επαγγελματικές σχέσεις με τους οικισμούς (Πίνακας 6.7 και Διάγραμμα 6.8)

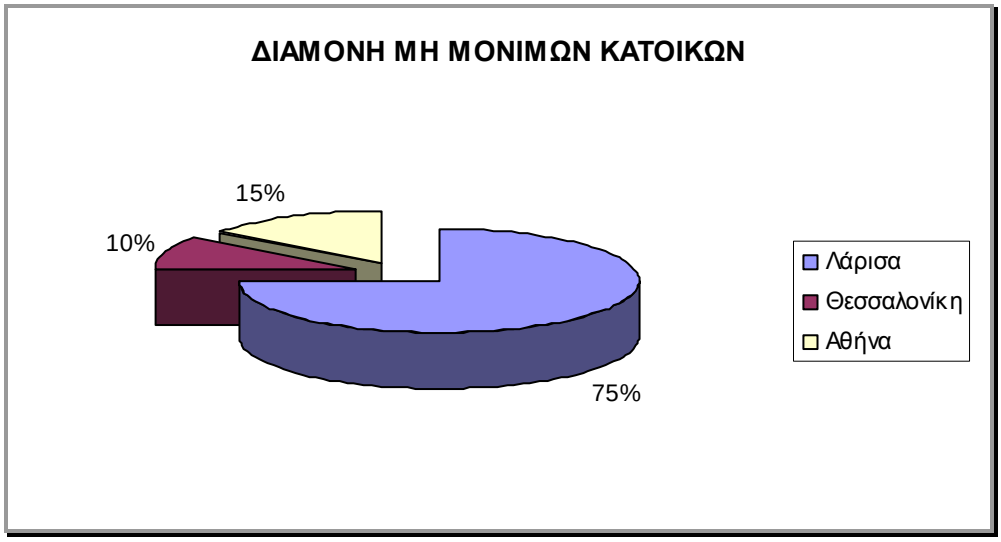

Διάγραμμα 6.8: Τόπος μόνιμης κατοικίας

9. Παρουσίαση της αγροτικής εκμετάλλευσης

Το 56,25% δηλώνει ότι διαθέτει αγροτική εκμετάλλευση (Διάγραμμα 6.9)

Διάγραμμα 6.9: Κατοχή αγροτικής εκμετάλλευσης

10. Παρουσίαση του είδους της αγροτικής εκμετάλλευσης

Είδος αγροτικής εκμετάλλευσης	Ποσοστό
Γεωργική	85,19%
Κτηνοτροφική	11,11%
Μικτή	3,70%

Πίνακας 6.8: Είδος αγροτικής εκμετάλλευσης

Από τα στοιχεία σχετικά με το επάγγελμα (ερώτηση 6) και την αγροτική εκμετάλλευση (ερώτηση 9) παρατηρούμε ότι: (α) το ποσοστό των κτηνοτροφικών μονάδων είναι σημαντικά χαμηλό σε μια κατεξοχήν ορεινή περιοχή όπου η κτηνοτροφία ευνοείται. (β) το ποσοστό των απασχολούμενων στη γεωργία και τη κτηνοτροφία (18,75%) είναι αρκετά μικρότερο από αυτούς που διαθέτουν αγροτική εκμετάλλευση (56,25%), γεγονός που μπορεί να σημαίνει ότι: 1) είναι πολύ μικρή και αποκλειστικά για οικογενειακή χρήση, 2) είναι εγκαταλελειμμένη ή ενοικιασμένη και 3) αποτελεί περιστασιακή ασχολία με χαμηλά έως πολύ χαμηλά έσοδα. Πάντως πρέπει να πούμε ότι στην περιοχή υπάρχει πολυδιάσπαση κλήρων με αποτέλεσμα πολύ μικρά αγροτεμάχια καθώς και σημειακά μεγάλες κλίσεις του εδάφους, που δυσκολεύουν τη χρήση σύγχρονων καλλιεργητικών μεθόδων (Πίνακας 6.8 και Διάγραμμα 6.10)

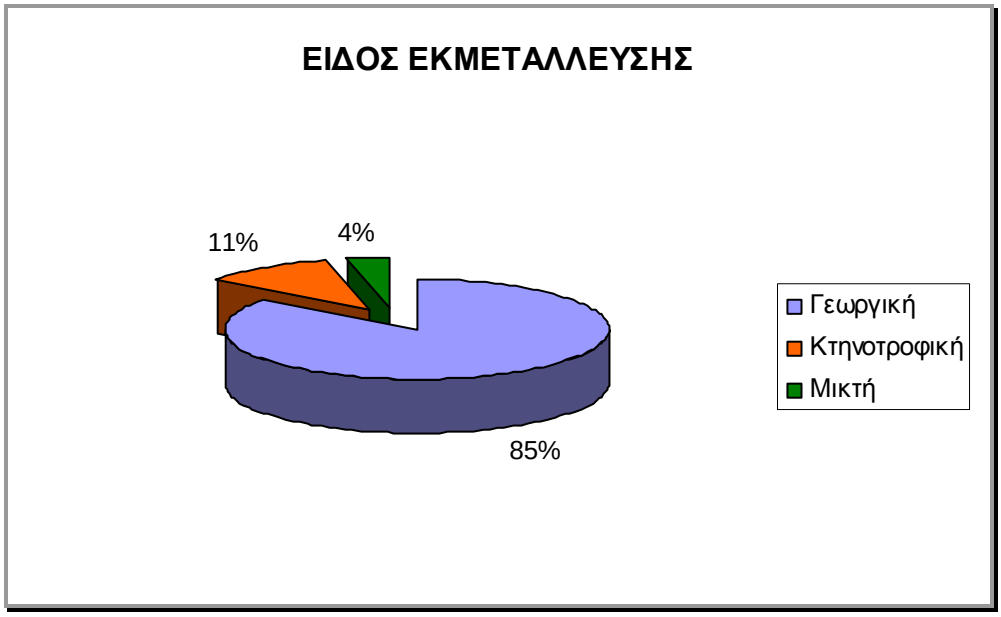

Διάγραμμα 6.10: Είδος εκμετάλλευσης

11. Παρουσίαση της κυρίας πηγής εισοδήματος

Πηγή Οικογενειακού εισοδήματος	Ποσοστό
Γεωργία / Κτηνοτροφία	16,67%
Μισθωτός / Υπάλληλος	41,67%
Επιχείρηση εκτός γεωργίας (πχ. εστιατόριο)	14,89%
Επιχείρηση σε σχέση με τον τουρισμό, αγροτοτουρισμό	18,75%
Άλλο	8,33%

Πίνακας 6.9: Κύρια πηγή εισοδήματος

Παρατηρούμε μια μικρή απόκλιση ως προς το οικογενειακό εισόδημα από τη γεωργία /κτηνοτροφία καθώς κάποιοι δήλωσαν δύο πηγές εισοδήματος. Επίσης υπάρχει απόκλιση στα ποσοστά του οικογενειακού εισοδήματος από επιχειρήσεις ή μισθωτή εργασία σε σχέση με τους δηλωθέντες κατ΄ επάγγελμα επιχειρηματίες ή μισθωτούς. Αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι οι άνεργοι ή οι συνταξιούχοι/νοικοκυρές (άλλο) που συμπεριλαμβάνονται στην ερώτηση 6, δήλωσαν τη πηγή του οικογενειακού εισοδήματος από το οποίο υποστηρίζονται (Πίνακας 6.9 και Διάγραμμα 6.11)

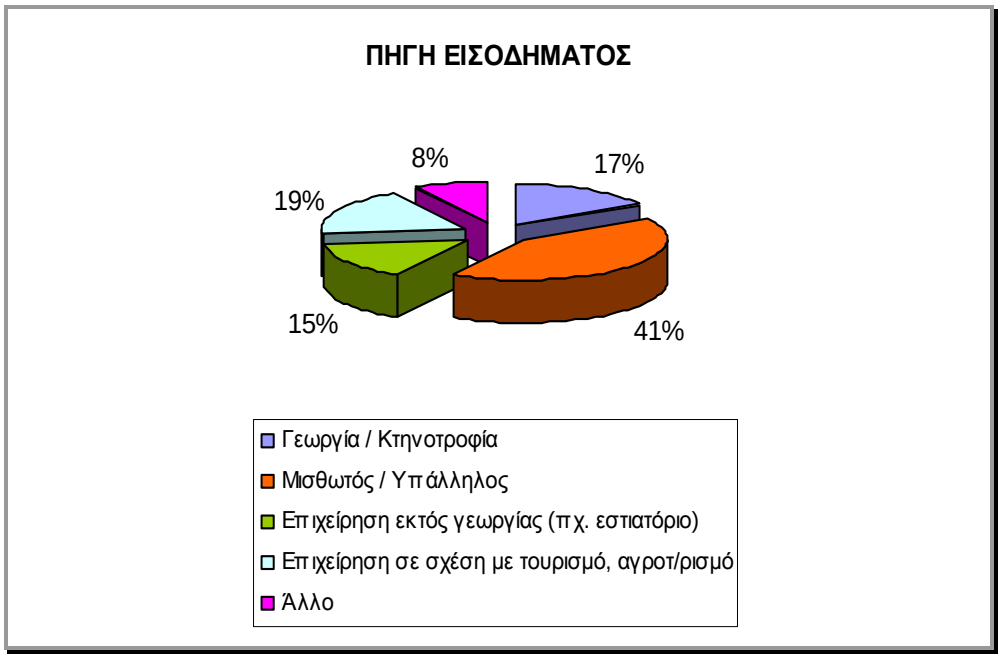

Διάγραμμα 6.11: Πηγή εισοδήματος

12. Παρουσίαση της συμμετοχής σε σεμινάρια επαγγελματικής κατάστασης

Το 43,75% δηλώνει ότι έχει παρακολουθήσει σεμινάρια επαγγελματικής κατάστασης (Διάγραμμα 6.12)

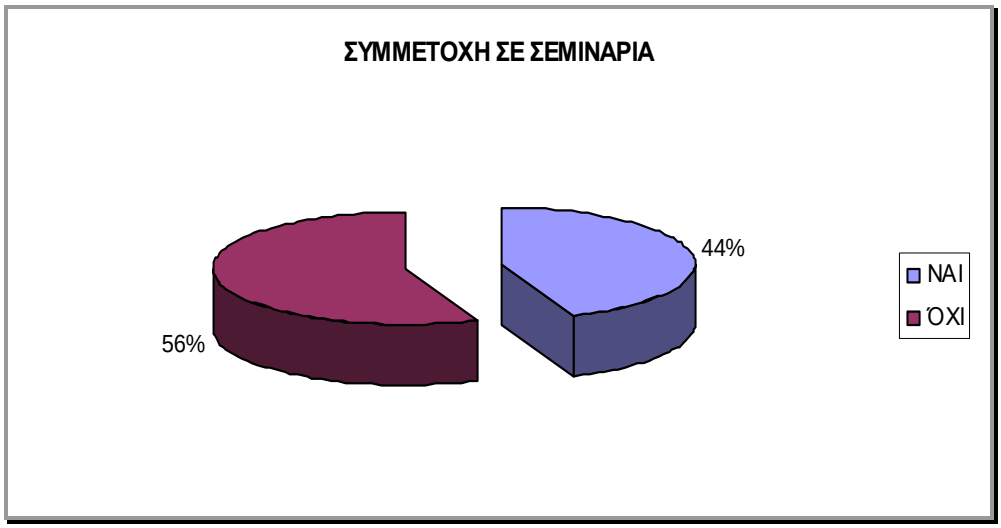

Διάγραμμα 6.12: Συμμετοχή σε σεμινάρια

13. Παρουσίαση της πρόθεσης απασχόλησης σε προγράμματα ολοκληρωμένης γεωργίας, βιολογικής καλλιέργειας ή ένταξης στο πρόγραμμα νέων αγροτών

Είδος	Θετικά	Αρνητικά
Ολοκληρωμένη γεωργία	13,51%	
Βιολογική γεωργία	16,22%	
Πρόγραμμα νέων αγροτών	2,70%	
Σύνολο	32,43	67,57

Πίνακας 6.10: Πρόθεση απασχόλησης σε νέα προγράμματα

Από το σύνολο των ερωτηθέντων μόνο το 32,43% δήλωσε ότι σκοπεύει να ασχοληθεί με κάποιο από τα προγράμματα της βιολογικής καλλιέργειας, της ολοκληρωμένης γεωργίας ή των νέων αγροτών εκ των οποίων το 10,42% είναι μέχρι 40 ετών, το 10,42% είναι από 41 έως 50 και άλλο 10,42% είναι άνω των 50 ετών. Είναι αξιοσημείωτο ότι άτομα ηλικίας άνω των 40 ετών θέλουν να ασχοληθούν με νέες μορφές καλλιέργειας. Επίσης υπήρξαν περιπτώσεις όπου ή πρόθεση απασχόλησης αφορούσε σε δύο διαφορετικά προγράμματα (Πίνακας 6.10 και Διάγραμμα 6.13)

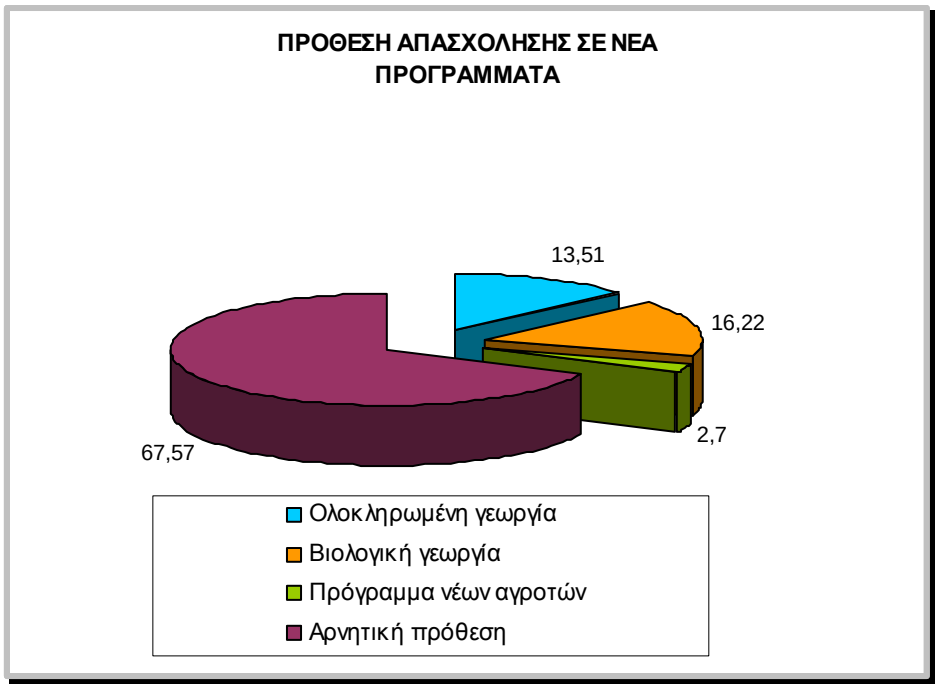

Διάγραμμα 6.13: Πρόθεση απασχόλησης σε νέα προγράμματα

14. Ύπαρξη ιδιαίτερου στοιχείου για την επίσκεψη της περιοχής

Στην ερώτηση αυτή όλοι απάντησαν θετικά για διαφορετικούς ίσως λόγους (100%) Όσον αφορά στον οικισμό των Αμπελακίων και των Τεμπών οι κάτοικοι θεωρούν την πολιτιστική τους κληρονομιά ως ιδιαίτερο στοιχείο. Η γειτνίαση του οικισμού της Σπηλιάς με την κορυφή του Κίσαβου και το ορειβατικό καταφύγιο κρίνεται από τους ερωτώμενους ως σημαντικό στοιχείο (Διάγραμμα 6.14)

Διάγραμμα 6.14: Ύπαρξη αξιόλογου στοιχείου

15. Παρουσίαση του τομέα που εκφράζονται τα ιδιαίτερα στοιχεία της περιοχής

Τομέας	Ποσοστά
Πολιτιστικός Τουρισμός	70,83%
Φυσιολατρικός Τουρισμός	62,50%
Τουρισμός Περιπέτειας	25,00%
Εκπαιδευτικός / Επιστημονικός Τουρισμός	22,92%
Τοπική Κουζίνα	22,92%
Παραδοσιακά επαγγέλματα	8,33%
Πολιτιστικά δρώμενα	18,75%

Πίνακας 6.11: Τομέας με τα ιδιαίτερα στοιχεία

Τα ισχυρότερα στοιχεία που διαθέτει η περιοχή υπάγονται στον πολιτιστικό και φυσιολατρικό τουρισμό (70,83% και 62,50% αντίστοιχα). Αυτό είναι ευθέως ανάλογο με το σχολιασμό της ερώτησης 14, σχετικά με το ιδιαίτερο στοιχείο της περιοχής μελέτης. Όπως προκύπτει από τις απαντήσεις η επιλογή ήταν πολλαπλή και επομένως μπορούμε να εικάσουμε ότι το δείγμα θεωρεί την περιοχή αξιόλογη σε διάφορους τομείς (Πίνακας 6.11. και Διάγραμμα 6.15)

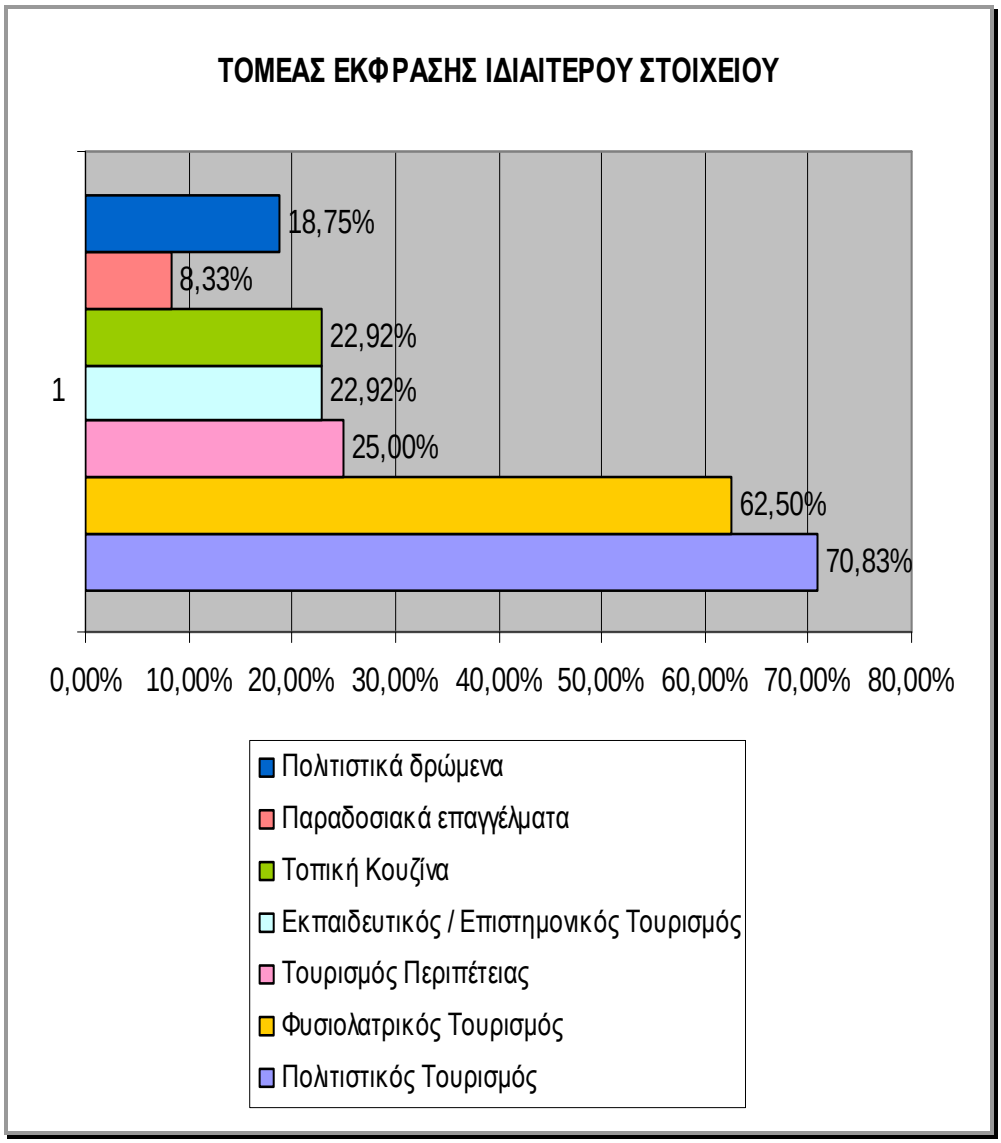

Διάγραμμα 6.15: Τομέας με τα ιδιαίτερα στοιχεία

16. Παρουσίαση της εκτίμησης ως προς το ρόλο του τουρισμού στην περιοχή

Ρόλος Τουρισμού	Ποσοστό
Σημαντικός	81,25%
Μέτριος	12,50%
Μικρός	6,25%

Πίνακας 6.12: Ρόλος Τουρισμού

Λαμβάνοντας υπόψη την υποχώρηση των παραδοσιακών ασχολιών στην περιοχή (γεωργία, κτηνοτροφία), η συντριπτική πλειοψηφία των ερωτηθέντων θεωρεί το ρόλο του Τουρισμού σημαντικό (81,25%). Γενικότερα παρατηρείται τα τελευταία χρόνια μια τάση των αγροτικών κοινωνιών στην ανάπτυξη του τριτογενή τομέα (πολυλειτουργικότητα), η οποία άλλωστε υποστηρίζεται και από τις Ευρωπαϊκές πολιτικές (ΚΑΠ).(Πίνακας 6.12 και Διάγραμμα 6.16)

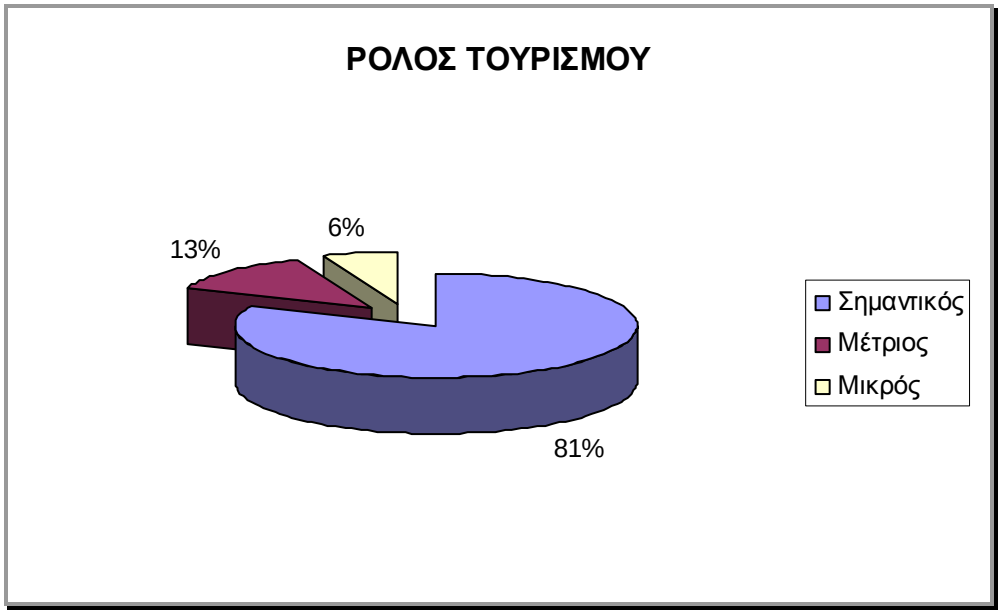

Διάγραμμα 6.16: Ρόλος Τουρισμού

17. Παρουσίαση της ερώτησης για το εάν ο οικισμός είναι χαρακτηρισμένος ως παραδοσιακός.

Σε ποσοστό 85,42% απάντησαν θετικά που αντιστοιχεί στους κατοίκους του οικισμού των Αμπελακίων και ένα ποσοστό 14,58% αρνητικά που αντιστοιχεί στους κατοίκους των Τεμπών και της Σπηλιάς (Διάγραμμα 6.17)

Διάγραμμα 6.17: Παραδοσιακός οικισμός

18. Παρουσίαση του ρόλου του παραδοσιακού οικισμού στην τοπική ανάπτυξη.

	Πολύ	Μέτριο	Λίγο
Θετικός	80,49%	14,63%	2,44%
Αρνητικός	2,44%		

Πίνακας 6.13: Σημασία παραδοσιακού οικισμού

Η ερώτηση αποσκοπεί στη διάγνωση της άποψης των ερωτηθέντων για το ρόλο του παραδοσιακού οικισμού καθώς οι κάτοικοι υφίστανται το κόστος της διατήρησης και προστασίας της αρχιτεκτονικής φυσιογνωμίας της περιοχής. Από τις απαντήσεις συμπεραίνουμε ότι το μεγαλύτερο ποσοστό (80,49%) θεωρεί θετικό το ρόλο του παραδοσιακού οικισμού για την τοπική ανάπτυξη (Πίνακας 6.13. και Διάγραμμα 6.18)

Διάγραμμα 6.18: Σημασία παραδοσιακού οικισμού

19. Παρουσίαση της ερώτησης που σχετίζεται με το εάν οι κάτοικοι γνωρίζουν ότι η περιοχή τους είναι ενταγμένη στο Δίκτυο «ΦΥΣΗ 2000».

Με την ερώτηση αυτή διερευνάται αν τα άτομα του δείγματος γνωρίζουν ότι η περιοχή τους ανήκει στο δίκτυο προστατευόμενων περιοχών «ΦΥΣΗ 2000». Από τις απαντήσεις παρατηρούμε ότι ένα ικανοποιητικό κομμάτι των συμμετεχόντων (68,75%) γνωρίζει την ένταξη της περιοχής στο δίκτυο, ενώ ένα ποσοστό 31,25% είχε άγνοια του θέματος . Από το ποσοστό που απάντησε θετικά, το 22,92% είναι υποχρεωτικής εκπαίδευσης, το 16,67% είναι δευτεροβάθμιας και το 29,17% είναι τριτοβάθμιας εκπαίδευσης και ως προς την ηλικία κατανέμεται σε 20,83% μέχρι 40 ετών, 27,08% από 41 έως 50 και το υπόλοιπο 20,83% άνω των 51 ετών. Η διασπορά της γνώσης τόσο σε επίπεδο μόρφωσης όσο και σε επίπεδο ηλικίας είναι το κύριο στοιχείο που μπορεί να διαγνωσθεί από την παράθεση των ποσοστών (Διάγραμμα 6.19)

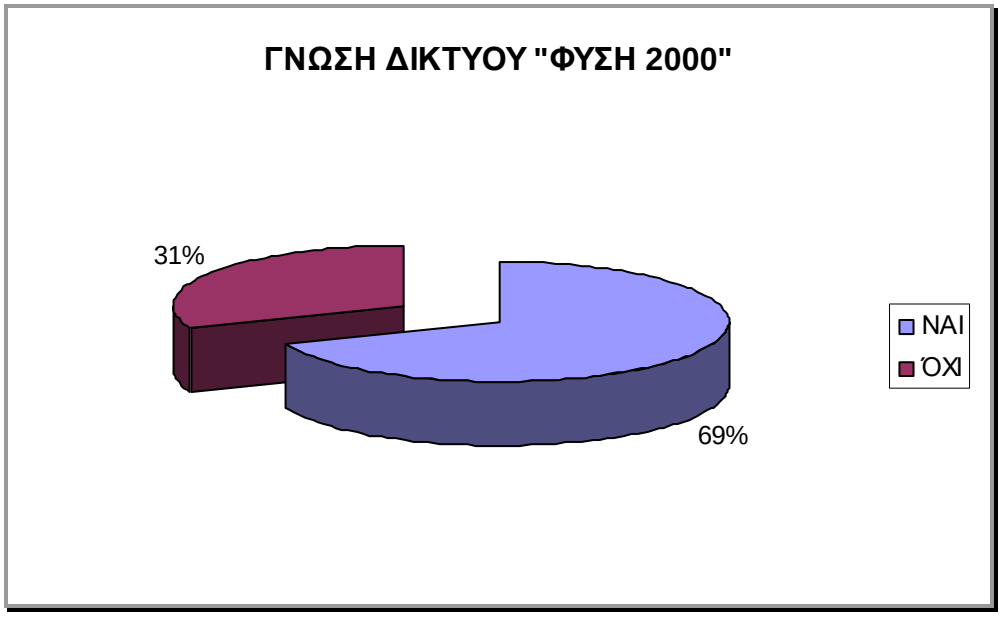

Διάγραμμα 6.19: Γνώση Δικτύου «ΦΥΣΗ 2000»

20. Παρουσίαση των δραστηριοτήτων που θεωρούν οι κάτοικοι ότι επιτρέπονται εντός της προστατευόμενης περιοχής.

Είδος δραστηριότητας	Ποσοστό
Προστασία και διατήρηση στην υπάρχουσα κατάσταση	50,00%
Επιστημονική έρευνα και επιμόρφωση	31,25%
Ότι επιτρέπεται έως σήμερα	4,17%
Δραστηριότητες αναψυχής	54,17%
Δεν γνωρίζω	6,25%

Πίνακας 6.14: Επιτρεπόμενες δραστηριότητες εντός της προστατευόμενης περιοχής

Προκειμένου να διερευνηθεί η περαιτέρω γνώση για την προστατευόμενη περιοχή, η ερώτηση εξετάζει την άποψη του δείγματος περί των επιτρεπόμενων δραστηριοτήτων εντός αυτής. Παρατηρούμε λοιπόν ότι οι επικρατούσες απόψεις κλίνουν υπέρ της ΄προστασίας και διατήρησης στην υπάρχουσα κατάσταση΄ και των δραστηριοτήτων αναψυχής΄ ενώ ένα πολύ μικρό ποσοστό (4,17%) υποστηρίζει ΄ότι έως σήμερα΄. Είναι φανερό ότι οι ερωτώμενοι κατανοούν σε ικανοποιητικό βαθμό της σημασία της προστατευόμενης περιοχής. Το τελευταίο ενισχύεται και από το γεγονός ότι δεν έχει μέχρι σήμερα εκπονηθεί Ειδική Περιβαλλοντική Μελέτη (Ε.Π.Μ.) για την οριοθετημένη, υπό καθεστώς προστασίας, περιοχή. Το μόνο διαχειριστικό σχέδιο που υπάρχει είναι του Δασαρχείου Κίσαβου που αφορά στη διαχείριση της υλοτομίας και των δασικών προϊόντων (Πίνακας 6.14 και Διάγραμμα 6.20)

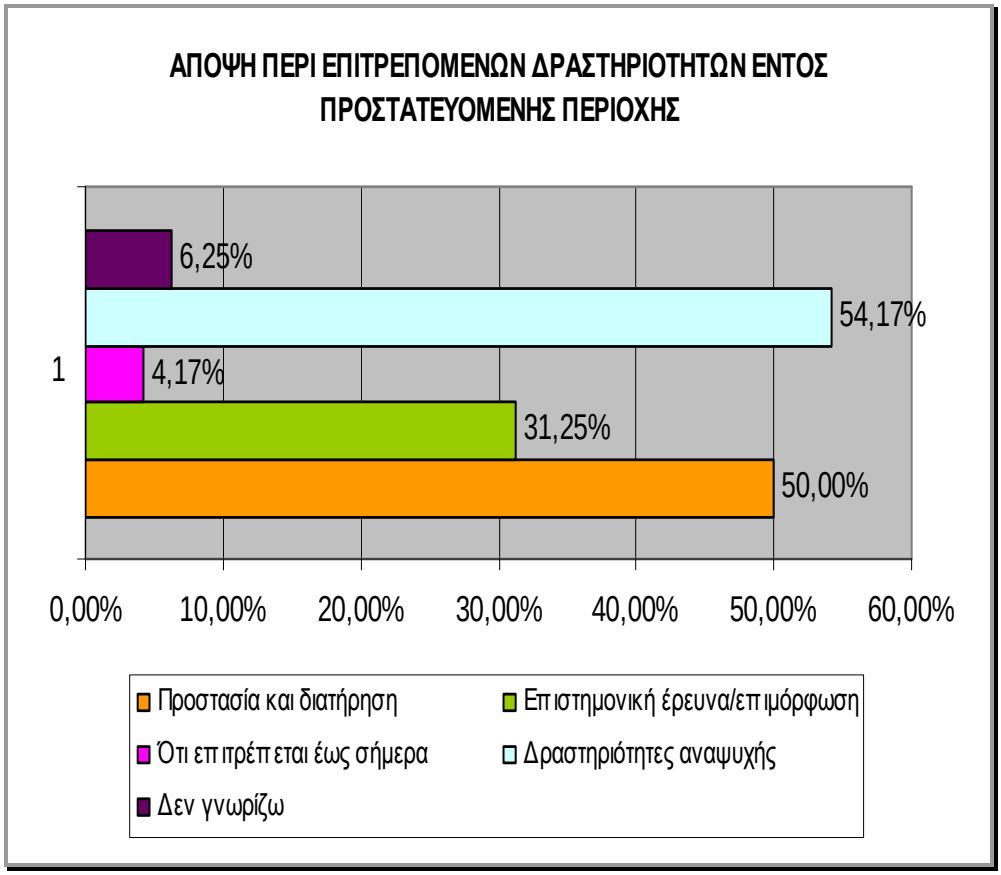

Διάγραμμα 6.20: Επιτρεπόμενες δραστηριότητες εντός της προστατευόμενης περιοχής

21. Παρουσίαση του σπουδαιότερου στοιχείου σε σχέση με την προστατευόμενη περιοχή.

Στοιχείο	Ποσοστό
Φυτική παραγωγή	6,25%
Τουριστική ανάπτυξη	29,17%
Κυνήγι	4,17%
Φυτά και ζώα	20,83%
Αισθητική / αναψυχή	16,67%
Ιστορία / παράδοση	37,50%
Επιστημονική αξία	4,17%

Πίνακας 6.15: Σπουδαιότερο στοιχείο της προστατευόμενης περιοχής

Η διατύπωση της γνώμης του δείγματος για το σπουδαιότερο στοιχείο της προστατευόμενης περιοχής αποτελεί προϋπόθεση για ένα ολοκληρωμένο σχεδιασμό, καθώς η τοπική κοινωνία θα δεσμευτεί να εφαρμόσει τα όποια αναπτυξιακά προγράμματα. Τα μεγαλύτερα ποσοστά συγκέντρωσαν η ΄ιστορία και παράδοση΄ (37,50%) και η ΄τουριστική ανάπτυξη΄ (29,17%), ενώ το ΄κυνήγι΄ συγκέντρωσε μόλις 4,17%. Είναι αξιοσημείωτο ότι η ΄ιστορία και παράδοση΄ προηγείται της ΄τουριστικής ανάπτυξης΄ , γεγονός που φανερώνει τις προτεραιότητες των ερωτηθέντων. Αυτό σημαίνει ότι το στοιχείο της ιστορίας, της παράδοσης και του πολιτισμού θα πρέπει να διαπερνά τόσο οριζόντια όσο και κάθετα κάθε αναπτυξιακό πρόγραμμα (Πίνακας 6.15 και Διάγραμμα 6.21)

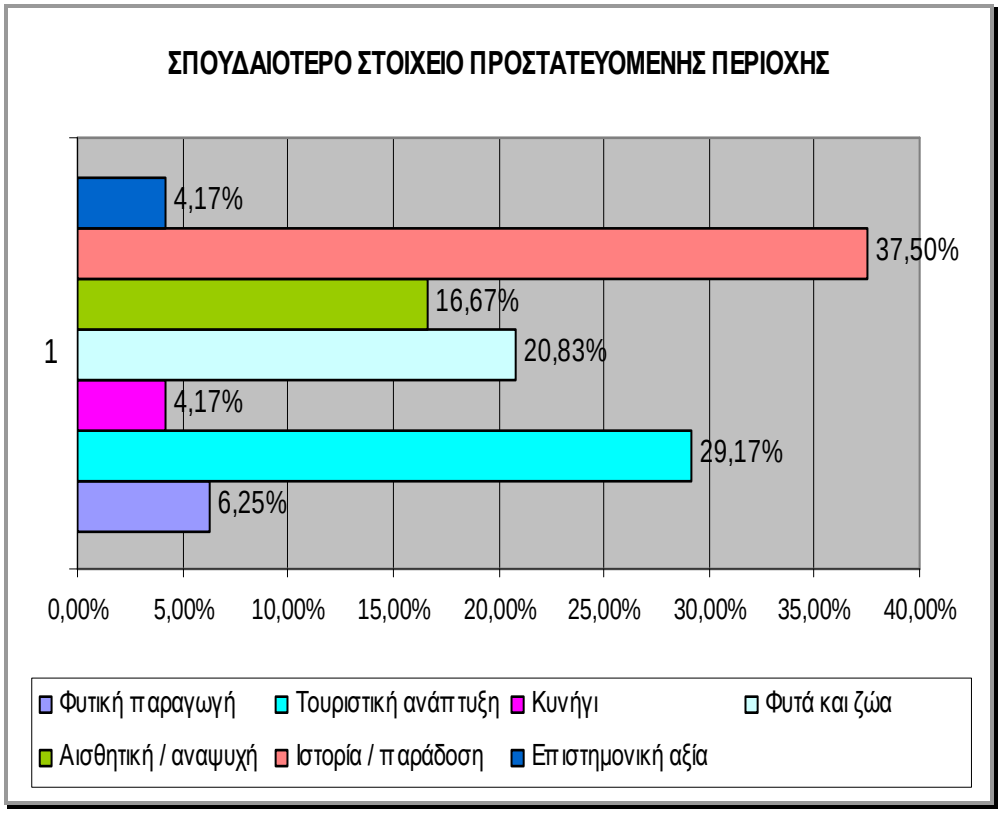

Διάγραμμα 6.21: Σπουδαιότερο στοιχείο της προστατευόμενης περιοχής

22. Παρουσίαση της ερώτησης που ανιχνεύει την επιθυμία των κατοίκων για περαιτέρω γνώσεις περί της προστασίας της περιοχής.

Η ερώτηση αυτή έχει σκοπό να ερευνήσει το ενδιαφέρον των ερωτώμενων για επιπλέον γνώσεις σχετικά με την προστασία της περιοχής. Η συντριπτική πλειοψηφία των κατοίκων σε ποσοστό 91,67% δηλώνει ότι επιθυμεί να διευρύνει τις γνώσεις της για την προστατευόμενη περιοχή (Διάγραμμα 6.22)

Διάγραμμα 6.22: Καταγραφή της επιθυμίας για περαιτέρω γνώσεις

23. Παρουσίαση της επιθυμίας των κατοίκων για συμμετοχή στη διαχείριση και στη προστασία της περιοχής.

Η αποτελεσματική συμμετοχή του τοπικού πληθυσμού στη διαχείριση και προστασία της περιοχής αποτελεί προαπαιτούμενο, εφόσον οι αναπτυξιακές επιλογές θέτουν μακροχρόνιους στόχους που συχνά περιλαμβάνουν την επίλυση κοινωνικών και περιβαλλοντικών προβλημάτων. Στο πλαίσιο αυτό η ερώτηση ερευνά τη διάθεση του δείγματος για δέσμευση σε κάποιο διαχειριστικό σχέδιο της περιοχής. Η θετική απάντηση σε ποσοστό 79,17% σημαίνει καταρχήν μια θετική ανταπόκριση στο ζήτημα, ενώ ένα ποσοστό 20,83% προτιμά να απέχει από αυτές τις διαδικασίες (Διάγραμμα 6.23).

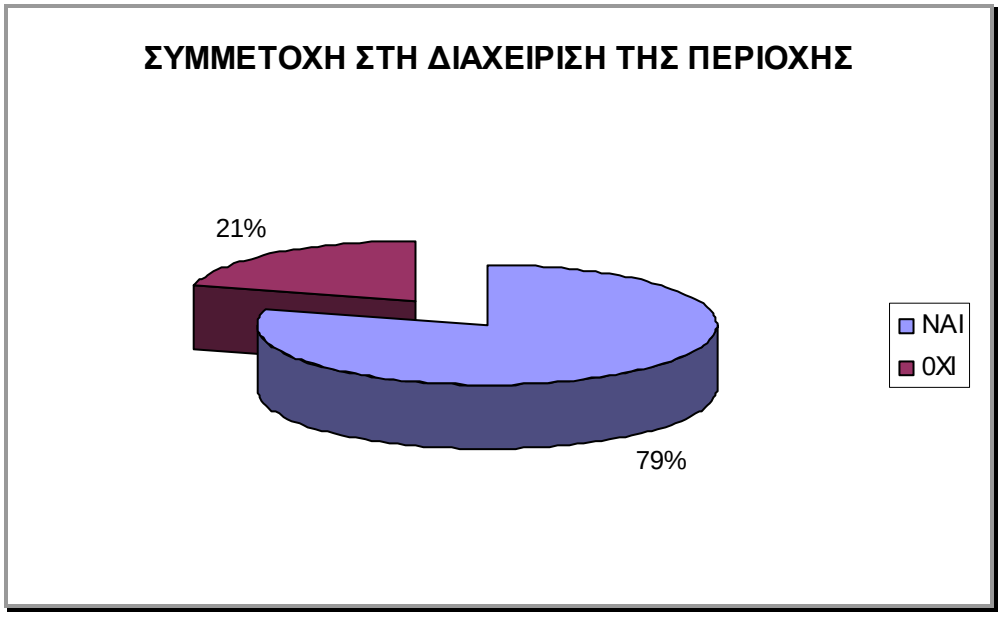

Διάγραμμα 6.23: Καταγραφή της επιθυμίας για συμμετοχή στη διαχείριση

24.Παρουσίαση της διάθεσης των κατοίκων για εθελοντική εργασία με στόχο την ανάπτυξη της περιοχής.

Η εθελοντική προσφορά αποτελεί μια δέσμευση του κοινωνικού συνόλου που συμμετέχει στη πραγματοποίηση ενός κοινώς αποδεκτού οράματος. Η ερώτηση αυτή αποσκοπεί στη διερεύνηση της διάθεσης των ερωτώμενων για εθελοντική εργασία κατά τον ελεύθερο χρόνο τους. Η θετική απόκριση σε ποσοστό 64,58% κρίνεται αποδεκτή, ιδιαίτερα για τοπικούς πληθυσμούς, που δεν έχουν παρόμοια πρότυπα.

Σχετικά με τις ερωτήσεις 22, 23 και 24 αξίζει να παρατηρηθεί μια κλιμάκωση προς τα κάτω (91,67%, 79,17% και 64,58% αντίστοιχα), γεγονός που υποδεικνύει ότι όταν περνάμε από «τα λόγια στα έργα» το ποσοστό μειώνεται κατά 12,5% (μεταξύ 22 και 23 ερώτηση) και τελικά κατά 14,59% (μεταξύ 23 και 24ερώτηση) (Διάγραμμα 6.24)

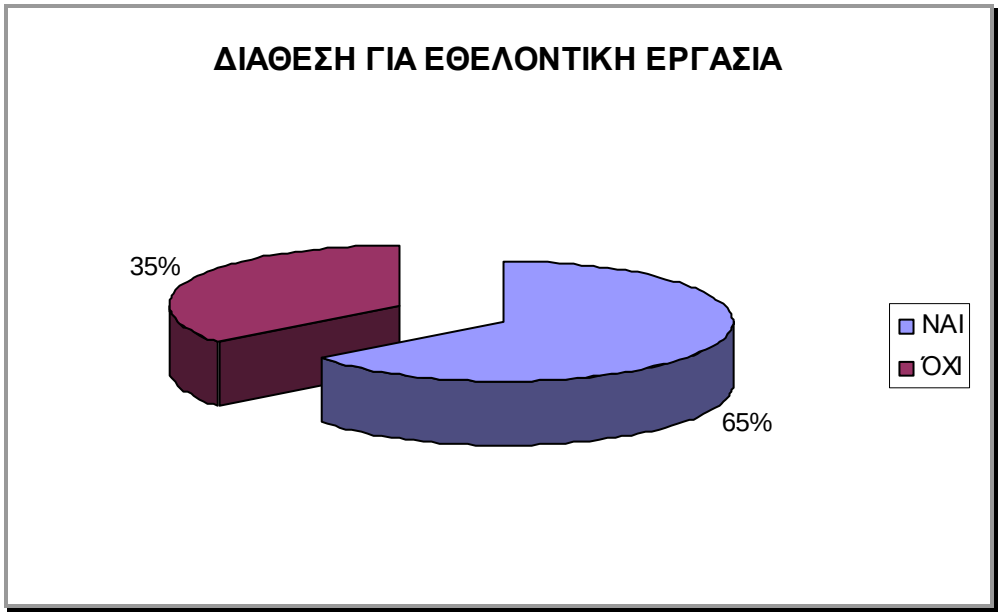

Διάγραμμα 6.24: Καταγραφή της διάθεσης για εθελοντική εργασία

25. Παρουσίαση των παραγωγικών τομέων που θεωρούν οι ερωτώμενοι ότι έχουν μέλλον στην περιοχή τους.

Τομείς	Θετικά	Αρνητικά
Γεωργία	43,75%	56,25%
Κτηνοτροφία	54,17%	45,83%
Δασοκομία	14,58%	85,42%
Τουρισμός	91,67%	8,33%
Μελισσοκομία	14,58%	85,40%

Πίνακας 6. 16: Παραγωγικοί τομείς

Η επιλογή του τομέα που θεωρεί το δείγμα ότι έχει μέλλον στην περιοχή, είναι ένα κρίσιμο θέμα δεδομένου ότι θέτει προτεραιότητες και κατευθύνσεις που πρέπει να ληφθούν υπόψη στο στρατηγικό σχεδιασμό, εφόσον βέβαια πιστεύουμε ότι οι ντόπιοι πληθυσμοί αποτελούν τμήμα μιας ολοκληρωμένης προσέγγισης. Σύμφωνα λοιπόν με τις απαντήσεις του δείγματος ο Τουρισμός (91,67%), η Κτηνοτροφία (54,17%) και η Γεωργία 43,75%) αποτελούν του τρεις πυλώνες ανάπτυξης της συγκεκριμένης περιοχής. Οι επιλογές αυτές είναι δικαιολογημένες, διότι η περιοχή διαθέτει τα συγκριτικά πλεονεκτήματα τόσο για την ανάπτυξη του Τουρισμού (πολιτιστικό και φυσικό περιβάλλον), όσο της Κτηνοτροφίας (ορεινή περιοχή με πλούσιους λειμώνες και αγρολίβαδα), και της Γεωργίας (τοπικά βιολογικά προϊόντα, αρωματικά φυτά, δενδροκαλλιέργειες κλπ.) (Πίνακας 6.16. και Διάγραμμα 6.25)

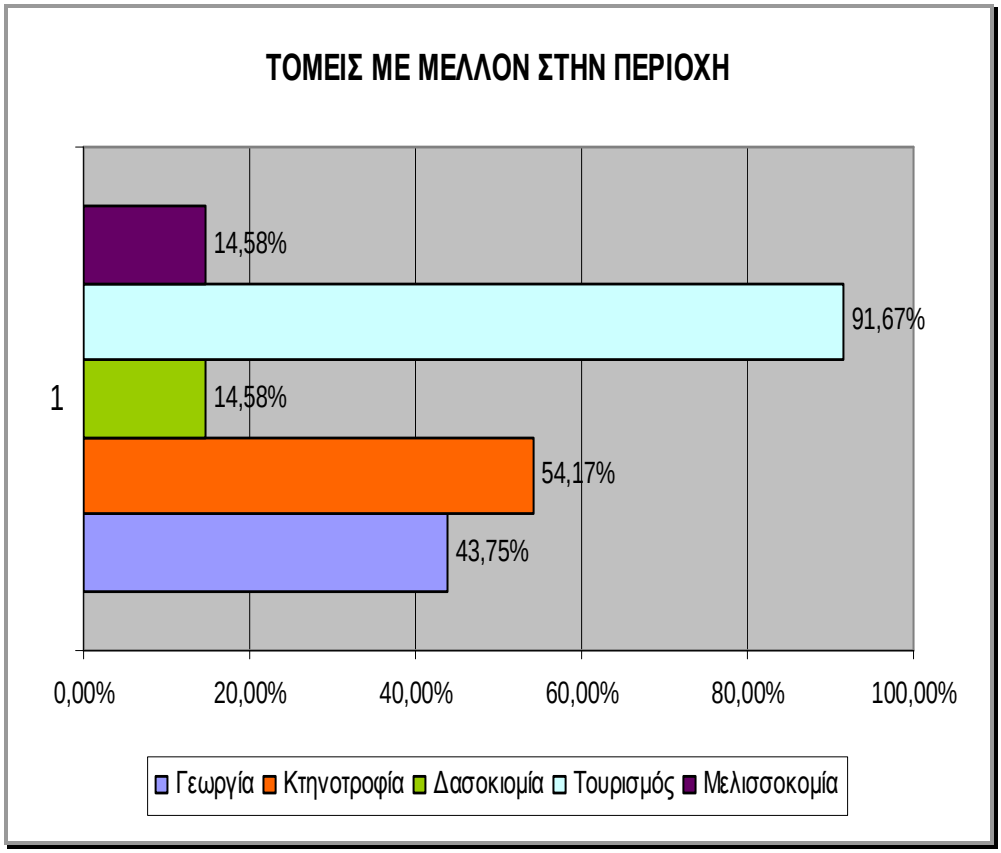

Διάγραμμα 6.25: Παραγωγικοί τομείς

26. Παρουσίαση της ερώτησης που αφορά στη διερεύνηση της συμβολής των συνεταιρισμών στην ανάπτυξη της περιοχής.

Είδος συνεταιρισμού	Θετικά	Αρνητικά	
Αγροτικός	75,00%	25,00%	
Δασικός	12.50%	87,50%	
Γυναικείος	37,50%	62,50%	
Κανένας			6,25%
Δεν γνωρίζω			10,42%

Πίνακας 6.17: Συμβολή των συνεταιρισμών στην ανάπτυξη

Η παγκόσμια ακτινοβολία του «Συνεταιρισμού των Αμπελακίων», οι νεότερες έρευνες περί των τοπικών δικτύων (Murdoch, 2000) των περιβαλλοντικών συνεταιρισμών (Franks and Gloin, 2007) και των στρατηγικών συμμαχιών (Guillouso et al., 2005), αποτέλεσαν το έρμα για την ερώτηση αυτή. Ένα σημαντικό ποσοστό της τάξης του 75,00% διάκειται θετικά ως προς την ίδρυση αγροτικού συνεταιρισμού, ενώ μόλις το 37,50% υποστηρίζει την ίδρυση γυναικείου συνεταιρισμού. Ο προβληματισμός σε σχέση με την ίδρυση συνεταιρισμών είναι διάχυτος στην περιοχή, δεδομένης της αποτυχίας προηγούμενων εγχειρημάτων, αλλά παρόλα αυτά, ένα μεγάλο ποσοστό κατανοεί τα πλεονεκτήματα της σωστής λειτουργίας ενός συνεταιριστικού σχήματος (Πίνακας 6.17 και Διάγραμμα 6.26)

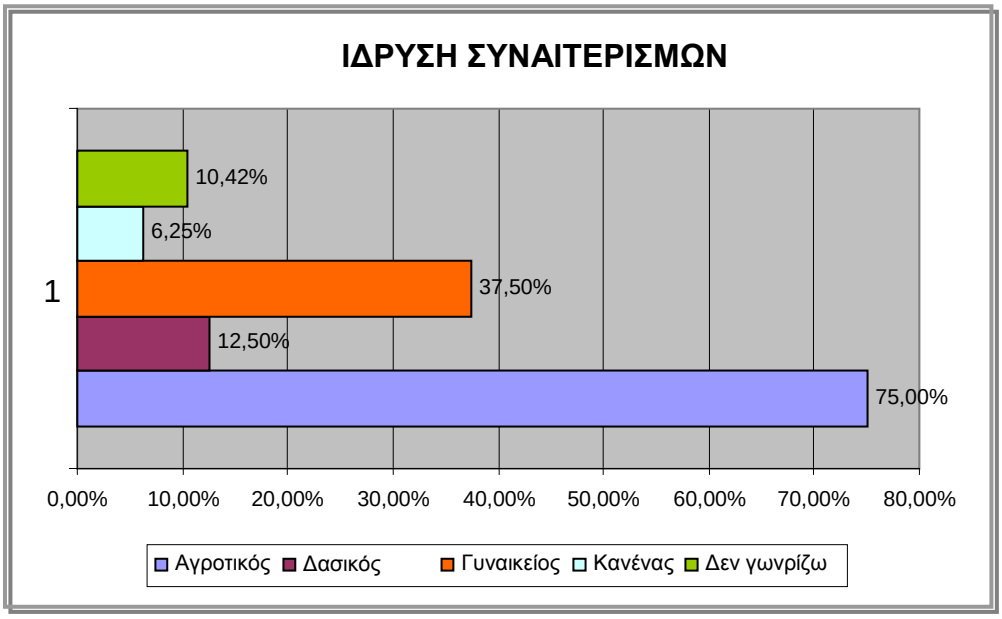

Διάγραμμα 6.26: Συμβολή των συνεταιρισμών στην ανάπτυξη

27. Παρουσίαση της υπόθεσης που εξετάζει την αναβίωση της υφαντικής στην συμβολή της ανάπτυξης του τόπου.

Απαντήσεις	Ποσοστό
Ναι	64,58%
Όχι	25,00%
Δεν γνωρίζω	10,42%

Πίνακας 6.18: Αναβίωση της υφαντικής

Η ανάδειξη των παραδοσιακών επαγγελμάτων και τεχνικών καθώς και των προϊόντων που προκύπτουν από αυτά, αποτελεί σημαντικό παράγοντα της τοπικής ανάπτυξης και πρέπει να λαμβάνεται υπόψη στο σχεδιασμό της περιοχής. Η υφαντική τέχνη και η τεχνική του αργαλειού κατείχε ένα σημαντικό κομμάτι των γυναικείων δραστηριοτήτων στον οικισμό των Αμπελακίων, που σήμερα τείνει να εξαφανισθεί. Η ερώτηση αυτή θέτει το ζήτημα της αναβίωσης της υφαντικής καταρχήν υπό το πρίσμα της διατήρησης της γνώσης, η οποία είναι δυνατόν να προσελκύσει ένα αριθμό επισκεπτών προς ενημέρωση. Ένα υψηλό ποσοστό (64,58%) πιστεύει ότι η αναβίωση της υφαντικής θα συμβάλλει στην ανάπτυξη της περιοχής. Η επιλογή του δείγματος σημαίνει ότι οι ερωτώμενοι αντιλαμβάνονται τα οφέλη που προκύπτουν από τη διατήρηση των παραδοσιακών ασχολιών για την τοπική κοινωνία (Πίνακας 6.18 και Διάγραμμα 6.27)

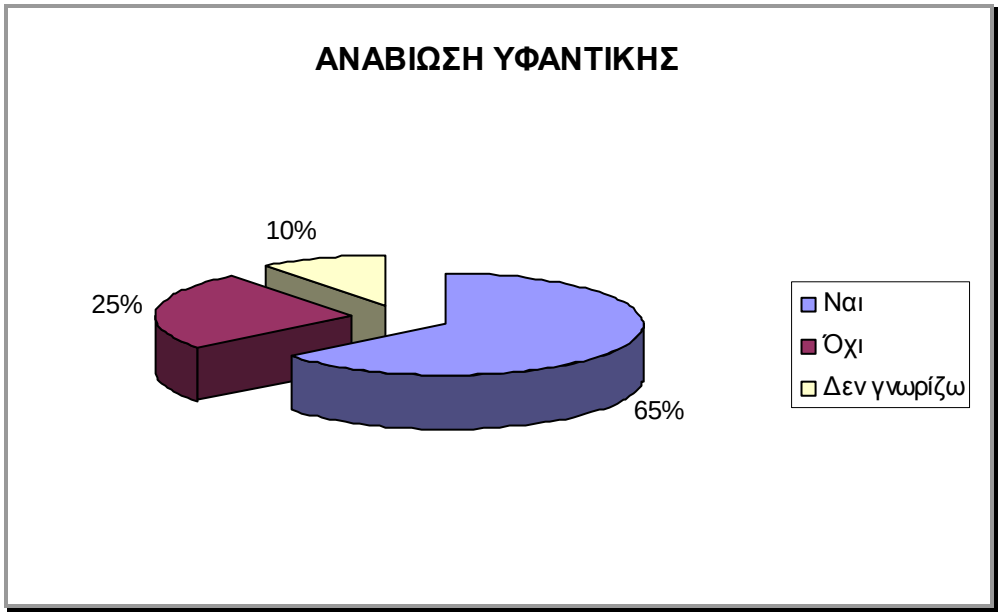

Διάγραμμα 6.27: Αναβίωση της υφαντικής

28. Παρουσίαση της ερώτησης που προτρέπει το δείγμα να διατυπώσει τρία βασικά προβλήματα, τα οποία κατά τη γνώμη του εμποδίζουν την ανάπτυξη της περιοχής τους.

Στον πίνακα 6.19 αναφέρονται τα κυριότερα εμπόδια στην τοπική ανάπτυξη που διατυπώνει το δείγμα των ερωτηθέντων, καθώς και το ποσοστό που αντιπροσωπεύει στο σύνολο των ερωτηθέντων.

Κακή οργάνωση/αξιοποίηση πλεονεκτημάτων περιοχής	12,5%
Νοοτροπία κατοίκων (αδιαφορία, ατομικισμός, διχόνοια, οκνηρία, αντιζηλία, κλπ.)	29,16%
Έλλειψη θέσεων εργασίας	10,41%
Έλλειψη υποδομών (οδικό δίκτυο, ιατροφαρμακευτική περίθαλψη κλπ.)	27,08%
Έλλειψη οικονομικών πόρων	16,70%
Ελλιπής δραστηριοποίηση Κοινωνίας της πολιτών (εθελοντισμός, ευαισθητοποίηση)	8,33%
Κακή συμπεριφορά επιχειρηματιών	14,58%
Έλλειψη νέων ανθρώπων / αστικοποίηση	18,75%
Ελλιπής ενημέρωση / πληροφόρηση	20,83%
Έλλειψη αναπτυξιακών προγραμμάτων / μελετών	10,41%
Ελλιπής προβολή και διαφήμιση της περιοχής	14,58%
Κακή διαχείριση ή/και ακατάλληλοι χειρισμοί από την Τοπική Αυτοδιοίκηση	14,58%
Εγκατάλειψη/Υποβάθμιση υπαίθρου από την πολιτεία	8,33%

Πίνακας 6.19: Βασικά προβλήματα της περιοχής

Στο σημείο αυτό πρέπει να τονίσουμε ότι η ερώτηση αυτή είναι ανοικτή (με δυνατότητα τριών επιλογών), δηλαδή δεν υποδεικνύει με κανένα τρόπο την απάντηση. Επομένως ή έκφραση του δείγματος είναι ανεπηρέαστη και μη καθοδηγούμενη προς κάποιο συγκεκριμένο ζήτημα. Για το λόγο αυτό οι απαντήσεις έχουν ιδιαίτερη σημασία, καθώς προκύπτουν από τη στάθμιση μεταξύ άλλων προβλημάτων που υπάρχουν στην περιοχή (Διάγραμμα 6.28)

Από τα αποτελέσματα του πίνακα 6.19. παρατηρούμε ότι:

Α) Πραγματικά εντυπωσιακό το ποσοστό (29,16%) της 'κακής νοοτροπίας' των κατοίκων, κατατάσσεται ως πρωταρχικό πρόβλημα που αναστέλλει την ανάπτυξη της περιοχής. Εν μέρει το πρόβλημα έχει βαθιές ιστορικές ρίζες που ανάγονται στα χρόνια της κατοχής και του εμφυλίου πολέμου. Τα ζητήματα αυτά ταλανίζουν τον πληθυσμό μέχρι σήμερα, αφού πολλά γεγονότα έρχονται στο φως τα τελευταία χρόνια, μετά το θάνατο των πρωταγωνιστών. Επίσης ένα σημαντικό κομμάτι της κοινωνίας έχει επαναπαυτεί στις αγροτικές επιδοτήσεις και δεν αναλαμβάνει καμιά πρωτοβουλία.

Αξίζει εδώ να σημειωθεί ότι θέματα της αντιζηλίας μεταξύ των κατοίκων του χωριού ή άλλων χωριών παρατηρήθηκε και στην Ιρλανδία κατά τη διάρκεια εφαρμογής του προγράμματος Leader+ για την ανάπτυξη χωριών ως αγροτικά κέντρα[*].

Β) Ένα υψηλό ποσοστό (27,08%) θεωρεί ότι η έλλειψη υποδομών αποτελεί σημαντικό πρόβλημα στην ανάπτυξη της περιοχής. Οι απαντήσεις εστιάζουν κυρίως στο οδικό δίκτυο, την υγεία και την εκπαίδευση. Το οδικό δίκτυο όντως αποτελεί σοβαρό παράγοντα προσέλκυσης επισκεπτών και επενδύσεων, αλλά παράλληλα ο σωστός σχεδιασμός και η συντήρησή του παρουσιάζει δυσκολίες ιδιαίτερα σε ορεινές και περιβαλλοντικά ευαίσθητες περιοχές. Οι υποδομές υγείας είναι απαραίτητες κυρίως για τους ηλικιωμένους, ενώ η λειτουργία σχολικών και προσχολικών μονάδων βοηθούν στη συγκράτηση του πληθυσμού.

Γ) Η ελλιπής πληροφόρηση (20,83%) τονίστηκε ιδιαίτερα από τους γεωργούς και τους κτηνοτρόφους που επιθυμούν να ασχοληθούν με εναλλακτικές μεθόδους και από ιδιοκτήτες ξενοδοχείων που στοχεύουν στην αναβάθμιση των υπηρεσιών τους μέσω αναπτυξιακών προγραμμάτων.

[*] Περισσότερες πληροφορίες στο http://ec.europa.eu/leadeplus (βέλτιστες πρακτικές Leader+ 2009/4)

Δ) Η εγκατάλειψη των ορεινών κυρίως, περιοχών (18,75%) από τους νέους προς ανεύρεση καλύτερης τύχης στα αστικά κέντρα, είναι ένα γενικότερο φαινόμενο που συμβαίνει στις περισσότερες ορεινές αγροτικές περιοχές.

Ε) Η έλλειψη οικονομικών πόρων (16,70%) είναι ένα πρόβλημα που τίθεται σε όλα τα επίπεδα (ατομικό, επιχειρηματικό, διοικητικό), αλλά πρωτίστως πρέπει να ερευνηθεί εάν οφείλεται σε πραγματικά μειωμένη εισροή οικονομιών πόρων, σε λανθασμένες επιλογές ή σε κακή διαχείριση αυτών.

ΣΤ) Ομοίως ο ισχυρισμός για ελλιπή προβολή/διαφήμιση (14,58%) μπορεί εν μέρει να είναι αποδεκτός, αλλά από την άλλη, η ποιότητα των προσφερόμεων υπηρεσιών και υποδομών καθώς και η ικανοποίηση των επισκεπτών, αποτελούν τον καλύτερο διαφημιστικό πρεσβευτή της περιοχής.

Από τα (Ε) και (ΣΤ) προκύπτει ότι η επίλυση των υπαρκτών ως ένα βαθμό προβλημάτων, εξαρτάται από την ερμηνεία που αποδίδει κάποιος στις γενεσιουργές αιτίες αυτών.

Ζ) Ο εντοπισμός σε ποσοστό (14,48%) του προβλήματος της συμπεριφοράς των επιχειρηματιών αφορά κυρίως στην άγρα πελατών από τους ιδιοκτήτες εστιατορίων στον οικισμό των Αμπελακίων, γεγονός που δημιουργεί άσχημες εντυπώσεις στους επισκέπτες.

Η) Οι ακατάλληλοι χειρισμοί της κοινότητας (14,58%) έχουν σχέση κυρίως (α) με την απορροφητικότητα οικονομικών πόρων από Ευρωπαϊκά ή Περιφερειακά προγράμματα και (β) με την προώθηση των αιτημάτων ή/και προβλημάτων στα επόμενα επίπεδα εξουσίας. Το πρόβλημα αυτό μπορεί να συνδυασθεί με την ‘έλλειψη αναπτυξιακών Προγραμμάτων /μελετών’ (10,41%) και με τη ‘κακή οργάνωση / αξιοποίηση των πλεονεκτημάτων της περιοχής’ (12,5%), μιας και η κοινότητα είναι καταρχήν αρμόδια για τις προτάσεις αξιοποίησης.

Θ) Είναι άξιο παρατήρησης ότι ένα ποσοστό – αν και μικρό (8,33%) – θέτει ως πρόβλημα το θέμα της δραστηριοποίησης της Κοινωνίας των Πολιτών, σε μια μικρή και σχετικά απομονωμένη περιοχή.

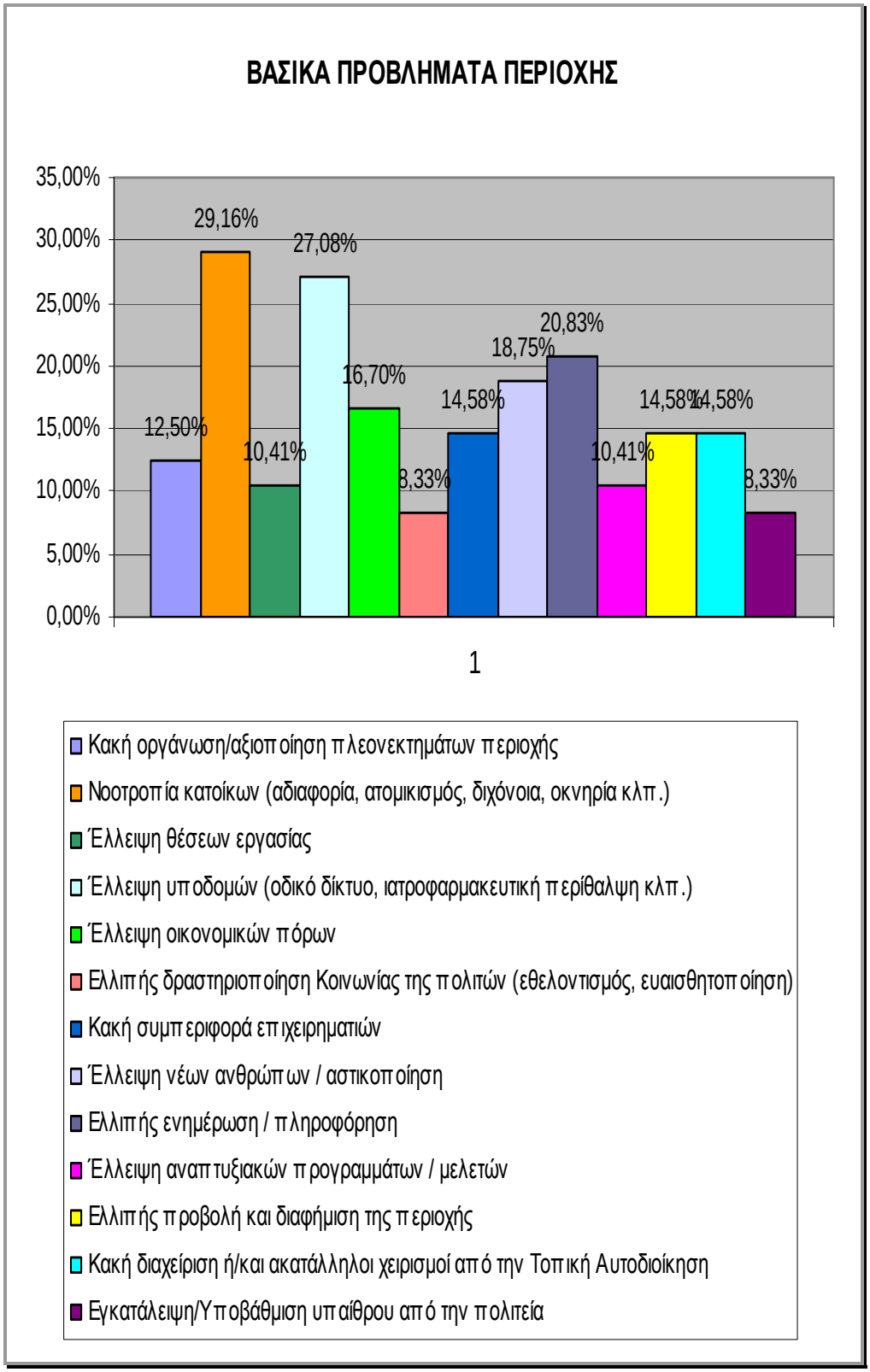

Διάγραμμα 6.28: Βασικά προβλήματα της περιοχής

6.5.2. ΣΤΑΔΙΟ 2^{ο} : Στατιστική Ανάλυση

Συσχετίσεις μεταβλητών

Στο στάδιο αυτό εξετάζεται η πιθανή εξάρτηση ενός γεγονότος από ένα άλλο (Μεταβλητές Χ και Ψ). Με τη βοήθεια πινάκων διπλής εισόδου, όπως προήλθαν από το πρόγραμμα STATGRAPHICS, προέκυψαν τα αποτελέσματα από τις διασταυρώσεις μεταβλητών που έγινε με σκοπό να βρεθεί μια πιθανή εξάρτηση μεταξύ τους και χρησιμοποιήθηκε ο έλεγχος υποθέσεων x^2 και η τιμή του επιπέδου σημαντικότητας (p-value).

Κατά τη διαδικασία υπολογισμού του x^2 λήφθηκαν υπόψη οι τιμές (<5) των κελιών και η συχνότητα εμφάνισης αυτής της τιμής (20-25% των κελιών), όπως αναφέρεται από το Μακράκη (2005). Το πρόβλημα αντιμετωπίστηκε είτε με τη συγχώνευση (ομαδοποίηση) των παραμέτρων, είτε με την απάλειψη ορισμένων μεταβλητών.

Επίσης πρέπει να αναφέρουμε ότι το μέγεθος του δείγματος είναι μικρό και αυτό ενέχει την πιθανότητα να δώσει ένα σημαντικό αποτέλεσμα μόνο στην περίπτωση που η μηδενική υπόθεση είναι πολύ λανθασμένη (Μπένος, 1991).

Τα διαγράμματα που ακολουθούν και οι πίνακες, προέκυψαν από τους πίνακες συχνοτήτων (Frequencies) και τους πίνακες διασταύρωσης μεταβλητών (Crosstabs).

Έλεγχος εξάρτησης μεταξύ των μεταβλητών «μορφωτικό επίπεδο» και «γεωργία ως τομέας με μέλλον» στην περιοχή (ερώτηση 25). Για την αποτελεσματικότερη στατιστική ανάλυση κρίνεται απαραίτητο να ομαδοποιηθεί η κατηγορία της υποχρεωτικής εκπαίδευσης καθώς και οι τελειόφοιτοι Τεχνικής/Ανώτερης Σχολής με τους ΑΕΙ σε μια κατηγορία, ώστε να σταθμισθούν τα τρία επίπεδα εκπαίδευσης [υποχρεωτική (έως και το Γυμνάσιο) – Λύκειο – Ανώτερη/Ανώτατη] .

Ο τομέας της Γεωργίας, της Δασοκομίας και της Μελισσοκομίας εκλαμβάνονται ως ενιαία κατηγορία, υπό τον γενικό τίτλο Γεωργία για την αποτελεσματικότερη ανάλυση των ευρημάτων.

Μηδενική υπόθεση H_0 και εναλλακτική υπόθεση H_1

H_0: οι μεταβλητές «μορφωτικό επίπεδο» και «γεωργία ως τομέας με μέλλον» είναι ανεξάρτητες

H_1: οι μεταβλητές «μορφωτικό επίπεδο» και «γεωργία ως τομέας με μέλλον» είναι εξαρτημένες

Έλεγχος Ανεξαρτησίας:

Test	statistic	Df	P-value
Chi-Square	10,91	2	0,0043

Η P-value είναι ίση με 0,0043 (< 0,01), συνεπώς οι μεταβλητές «μορφωτικό επίπεδο» και «γεωργία ως τομέας με μέλλον» είναι εξαρτημένες σε επίπεδο σημαντικότητας 1% ή μπορούμε να απορρίψουμε την μηδενική υπόθεση ότι οι μεταβλητές «μορφωτικό επίπεδο» και «γεωργία ως τομέας με μέλλον» είναι ανεξάρτητες σε επίπεδο εμπιστοσύνης 99%

Πίνακας συχνοτήτων των μεταβλητών «μορφωτικό επίπεδο» και «γεωργία ως τομέας με μέλλον»

			Γεωργία ως τομέας με μέλλον		
			Θετικά	Αρνητικά	Σύνολο σειράς
Μορφωτικό επίπεδο	Υποχρ/τική (Δημοτικό – Γυμνάσιο)	Αριθμός	2	12	14
		% συνόλου	4,17%	25,00%	29,17%
		% υποχρεωτικής	14,28%	85,71%	100%
	2βάθμια (Λύκειο)	Αριθμός	5	9	14
		% συνόλου	10,42%	18,75%	29,17%
		% 2βάθμιας	35,72%	64,28%	100%
	3βάθμια (Ανώτερες Σχολές – ΑΕΙ)	Αριθμός	14	6	20
		% συνόλου	29,17%	12,50%	41,67%
		% 3βάθμιας	70,00%	30,00%	100%
Σύνολο στήλης		Αριθμός	21	27	48
			43,75%	56,25%	100%

Πίνακας: 6.20

Από τον έλεγχο διαπιστώνεται ότι θετικά αντιμετωπίζει την προοπτική ανάπτυξης της γεωργίας ένα ποσοστό της τάξης του 43,75%, εκ των οποίων το 4,17% είναι υποχρεωτικής εκπαίδευσης, το 10,42% 2θμιας εκπαίδευσης και το 29,17% ανώτατης ή ανώτερης εκπαίδευσης, ενώ το βλέπει αρνητικά το 56,25% εκ των οποίων το 25,00% είναι υποχρεωτικής, το 18,75% 2θμιας και το 12,50% 3βάθμιας εκπαίδευσης (Πίνακας 6.20)

Παρατηρούμε λοιπόν μια κλιμακούμενη αύξηση στο ποσοστό των θετικών απαντήσεων από το στάδιο της υποχρεωτικής μέχρι αυτό της ανώτερης ή ανώτατης εκπαίδευσης και

αντιστρόφως μια κλιμακούμενη μείωση στο ποσοστό των αρνητικών απαντήσεων στα αντίστοιχα επίπεδα μόρφωσης. Είναι πραγματικά αξιοσημείωτο ότι άτομα ανώτερης ή ανώτατης μόρφωσης θεωρούν τη γεωργία ως τομέα που έχει μέλλον στην περιοχή, ενώ εκείνα της υποχρεωτικής διαφωνούν. Επειδή η υιοθέτηση της γεωργικής δραστηριότητας δεν εξαρτάται αποκλειστικά από το επίπεδο μόρφωσης, είναι χρήσιμο να εξετάσουμε τις μεταβλητές «ηλικία» και «πηγή εισοδήματος» σε σχέση με την «γεωργία ως τομέας με μέλλον», προκειμένου να διαπιστώσουμε εάν υπάρχει κάποια εξάρτηση.

Έλεγχος για τη διαπίστωση εξάρτησης ή μη των μεταβλητών «ηλικία» και «γεωργία ως τομέας με μέλλον»

Προκειμένου να έχουμε ασφαλή αποτελέσματα οι ηλιακές κλάσεις συμπτύσσονται σε τρεις (18 – 40, 41 -50 και 51 – άνω). Τα ποσοστά για αυτές τις ηλικιακές κλάσεις στο σύνολο του πληθυσμού, σύμφωνα με την απογραφή του 2001 είναι 27,45%, 10, 59% και 47,45% αντιστοίχως για την Κοινότητα Αμπελακίων και 19,15%, 7,18% και 59,04% αντιστοίχως για το Δημοτικό Διαμέρισμα της Σπηλιάς.

Μηδενική υπόθεση H_0 και εναλλακτική υπόθεση H_1

H_0: οι μεταβλητές «ηλικία» και «γεωργία ως τομέας με μέλλον» είναι ανεξάρτητες

H_1: οι μεταβλητές «ηλικία» και «γεωργία ως τομέας με μέλλον» είναι εξαρτημένες

Έλεγχος Ανεξαρτησίας:

Test	statistic	Df	P-value
Chi-Square	3,08	2	0,2149

Η P-value είναι 0,2149 > 0,10, επομένως δεχόμαστε τη μηδενική υπόθεση ότι οι μεταβλητές «ηλικία» και «γεωργία ως τομέας με μέλλον» είναι ανεξάρτητες

Πίνακας συχνοτήτων των μεταβλητών «Ηλικία» και «Γεωργία ως τομέας με μέλλον»

			Γεωργία ως τομέας με μέλλον		
			Θετικά	Αρνητικά	Σύνολο σειράς
Ηλικία	18-40 ετών	Αριθμός	11	7	18
		% συνόλου	22,92%	14,58%	37,50%
		% ηλ/κής κλάσης	61,12%	38,88%	100,0%
	41-50 ετών	Αριθμός	7	7	14
		% συνόλου	14,58%	14,58%	29,17%
		% ηλ/κής κλάσης	49,98%	49,98%	100,0%
	51-άνω ετών	Αριθμός	3	13	16
		% συνόλου	6,25%	27,08%	33,33
		% ηλ/κής κλάσης	18,75%	81,25%	100,0%
Σύνολο στήλης		Αριθμός	21	27	48
			43,75%	56,25%	100,0%

Πίνακας: 6.21

Από τον έλεγχο διαπιστώνεται ότι το 56,25% επί του συνόλου του δείγματος διαφωνεί με τη πρόταση της «γεωργίας ως τομέα με μέλλον» στην περιοχή, εκ των οποίων το μεγαλύτερο ποσοστό (27,08%) ευρίσκεται σε ηλικία άνω των 51 ετών. Στα άλλα δύο ηλικιακά επίπεδα η αρνητική θέση κατανέμεται ισομερώς σε ποσοστό 14,58% έκαστο. Εξετάζοντας τις ηλικιακές κλάσεις παρατηρούμε μια διαβάθμιση στις θετικές απόψεις που κλιμακώνεται από την πιο υψηλή στις νεαρότερες ηλικίες σε ποσοστό 61,12%, στα 49,98% στη μέση ηλικία 41-50 και φθίνει στο ποσοστό των 18,75% στα 51-άνω. Από τον έλεγχο μπορούμε να συμπεράνουμε ότι οι νεότερες ηλικίες διάκεινται ευμενέστερα ως προς τον τομέα της γεωργίας (Πίνακας 6.21)

Έλεγχος για τη διαπίστωση εξάρτησης ή μη της μεταβλητής «πηγή εισοδήματος» και «γεωργία ως τομέα με μέλλον»

Μηδενική υπόθεση H_0 και εναλλακτική υπόθεση H_1

H_0: οι μεταβλητές «πηγή εισοδήματος» και «γεωργία ως τομέα με μέλλον» είναι ανεξάρτητες

H_1: οι μεταβλητές «πηγή εισοδήματος» και «γεωργία ως τομέα με μέλλον» είναι εξαρτημένες

Έλεγχος Ανεξαρτησίας:

Test	statistic	Df	P-value
Chi-Square	0,51	2	0,7747

Η P-value είναι 0,7747 > 0,10, επομένως δεχόμαστε τη μηδενική υπόθεση ότι οι μεταβλητές «πηγή εισοδήματος» και «γεωργία ως τομέα με μέλλον» είναι ανεξάρτητες

Για τη διερεύνηση των δύο μεταβλητών κρίθηκαν απαραίτητες οι ομαδοποιήσεις των «μεροκάματων στη γεωργία» και των «μισθωτών/υπαλλήλων» σε μία κατηγορία αφού στην ουσία και οι δύο είναι μισθωτοί με εξαρτημένη εργασία. Επίσης οι δύο κατηγορίες επιχειρηματιών συμπτύχθηκαν σε μία, μιας και οι δύο είναι αυτοαπασχολούμενοι.

Πίνακας συχνοτήτων των μεταβλητών «πηγή εισοδήματος» και «γεωργία ως τομέα με μέλλον»

			Γεωργία ως τομέας με μέλλον		
			Θετικά	Αρνητικά	Σύνολο σειράς
Πηγή εισοδήματος	Γεωργοί/ Κτηνοτρόφοι	Αριθμός	3	6	9
		% συνόλου	6,25%	12,50%	18,75%
		% γεωργών κτηνοτρόφων	33,33%	66,66%	100,00%
	Μισθωτοί/ Υπάλληλοι	Αριθμός	9	10	19
		% συνόλου	18,75%	20,83%	39,58%
		% μισθωτών	47,37%	52,63%	100,00%
	Επιχειρη-ματίες	Αριθμός	9	11	20
		% Συνόλου	18,75%	22,92%	41,67%
		% επιχ/τιών	44,99%	55,00%	100,00%
Σύνολο στήλης		Αριθμός	21	27	48
			43,75%	56,25%	100,00%

Πίνακας: 6.22

Σε σχέση με την πηγή εισοδήματος παρατηρούμε ότι το 56,25% του δείγματος αντιμετωπίζει αρνητικά το κλάδο της γεωργίας, εκ των οποίων το 12,50% έχουν εισόδημα από τη γεωργία/κτηνοτροφία, το 20,83% είναι μισθωτοί και το 22,92% είναι επιχειρηματίες. Το μικρό ποσοστό των αρνητικών απαντήσεων από τους έχοντες εισόδημα από τη γεωργία/κτηνοτροφία (12,50%) σε σχέση με τις άλλες κατηγορίες, είναι ουσιαστικά χαμηλό λόγω του μικρού αριθμού των σχετικών ατόμων του δείγματος και αυτό προκύπτει από τη μεγάλη διαφορά των αρνητικών απαντήσεων μεταξύ των ίδιων κλάσεων εισοδήματος. Παρατηρούμε λοιπόν ότι μεταξύ των γεωργών/κτηνοτρόφων το αρνητικό ποσοστό φθάνει στο 66,66%, ενώ στους μισθωτούς πέφτει στο 52,63% και στους επιχειρηματίες ανεβαίνει

λίγο στο 55,00%. Μεταξύ των διαφόρων πηγών εισοδημάτων θετικά στον τομέα της γεωργίας διάκειται μόνο το 33,33% των γεωργών/κτηνοτρόφων, το 47,37% των μισθωτών και το 44,99% των επιχειρηματιών (Πίνακας 6.22)

Για να σχηματίσουμε μια πιο ολοκληρωμένη εικόνα των πιθανών αναπτυξιακών τομέων της περιοχής και επειδή «γεωργοί και κτηνοτρόφοι» – είτε ως επάγγελμα είτε ως πηγή εισοδήματος - είναι ενιαία κατηγορία, είναι χρήσιμο να ελέγξουμε τον τομέα της «κτηνοτροφίας» σε σχέση με το «μορφωτικό επίπεδο» την «ηλικία» και την «πηγή εισοδήματος».

Έλεγχος για τη διαπίστωση εξάρτησης ή μη της μεταβλητής «μορφωτικό επίπεδο» και «κτηνοτροφία ως τομέα με μέλλον»

Μηδενική υπόθεση H_0 και εναλλακτική υπόθεση H_1

H_0: οι μεταβλητές «μορφωτικό επίπεδο» και «κτηνοτροφία ως τομέα με μέλλον»» είναι ανεξάρτητες

H_1: οι μεταβλητές «μορφωτικό επίπεδο» και «κτηνοτροφία ως τομέα με μέλλον»» είναι εξαρτημένες

Έλεγχος Ανεξαρτησίας:

Test	statistic	Df	P-value
Chi-Square	0,15	2	0,9261

Η P-value είναι 0,9261 > 0,10, επομένως δεχόμαστε τη μηδενική υπόθεση ότι οι μεταβλητές «μορφωτικό επίπεδο» και ««κτηνοτροφία ως τομέα με μέλλον» είναι ανεξάρτητες

Πίνακας συχνοτήτων των μεταβλητών «Μορφωτικό επίπεδο» και «κτηνοτροφία ως τομέα με μέλλον»

			Κτηνοτροφία ως τομέα με μέλλον		
			Θετικά	Αρνητικά	Σύνολο σειράς
Μορφωτικό επίπεδο	Υποχρ/τική (Δημοτικό – Γυμνάσιο	Αριθμός	7	7	14
		% συνόλου	14,58%	14,58%	29,17%
		% Υποχρ/κής	49,98%	49,98%	100,00%
	2βάθμια (Λύκειο)	Αριθμός	8	6	14
		% συνόλου	16,67%	12,50%	29,17%
		% 2βάθμιας	57,15%	42,85%	100,00%
	3βάθμια (Ανώτερες Σχολές – ΑΕΙ)	Αριθμός	11	9	20
		% συνόλου	22,92,%	18,75%	41,67%
		% 3βάθμιας	55,00%	44,99%	100,00%
Σύνολο στήλης		Αριθμός	26	22	48
			54,17%	45,83%	100,00%

Πίνακας: 6.23

Από τον έλεγχο παρατηρούμε ότι το 54,17% του συνολικού δείγματος θεωρεί την κτηνοτροφία ως τομέα με μέλλον στην περιοχή, εκ των οποίων το 22,92% είναι 3βάθμιας εκπαίδευσης το 16,67% είναι 2βάθμιας και το 14,58% είναι υποχρεωτικής εκπαίδευσης. Εντός των ιδίων επιπέδων μόρφωσης το 55,00% της 3βαθμιας και το 57,15% της 2βάθμιας αντιμετωπίζουν θετικά την προοπτική του κτηνοτροφικού τομέα, ενώ στην υποχρεωτική εκπαίδευση τα αποτελέσματα είναι μοιρασμένα (49,98% θετικά και αρνητικά). Γενικά σε όλα τα επίπεδα εκπαίδευσης, διαπιστώνουμε μια θετικότερη προσέγγιση της «κτηνοτροφίας» σε σχέση με τον τομέα της «γεωργίας» και αυτό είναι λογικό λόγω του ανάγλυφου της περιοχής, του μικρού κλήρου και των ποιμενικών ορεινών εκτάσεων (Πίνακας 6.23)

Έλεγχος για τη διαπίστωση εξάρτησης ή μη της μεταβλητής «ηλικία» και «κτηνοτροφία ως τομέα με μέλλον»

Μηδενική υπόθεση H_0 και εναλλακτική υπόθεση H_1

H_0: οι μεταβλητές «ηλικία» και «κτηνοτροφία ως τομέα με μέλλον» είναι ανεξάρτητες

H_1: οι μεταβλητές «ηλικία» και «κτηνοτροφία ως τομέα με μέλλον» είναι εξαρτημένες

Έλεγχος Ανεξαρτησίας:

Test	statistic	Df	P-value
Chi-Square	0,20	2	0,9031

Η P-value είναι 0,9031 > 0,10, επομένως δεχόμαστε τη μηδενική υπόθεση ότι οι μεταβλητές «ηλικία» και ««κτηνοτροφία ως τομέα με μέλλον» είναι ανεξάρτητες.

Πίνακας συχνοτήτων μεταβλητών «ηλικία» και «κτηνοτροφία ως τομέα με μέλλον»

			Κτηνοτροφία ως τομέα με μέλλον		
			Θετικά	Αρνητικά	Σύνολο σειράς
Ηλικία	18-40 ετών	Αριθμός	9	9	18
		% συνόλου	18,75%	18,75%	37,50%
		% ηλ/κης κλάσης	50,00%	50,00%	100,00%
	41-50 ετών	Αριθμός	8	6	14
		% συνόλου	16,67%	12,50%	29,17%
		% ηλ/κής κλάσης	57,15%	42,85%	100,00%
	51 – άνω	Αριθμός	9	7	16
		% συνόλου	18,75%	14,58%	33,33%
		% ηλ/κής κλάσης	56,25%	43,74%	100,00%
Σύνολο στήλης		Αριθμός	26	22	48
			54,17%	45,83%	100,00%

Πίνακας: 6.24

Από τον έλεγχο παρατηρούμε ότι στο σύνολο του δείγματος που αντιμετωπίζει θετικά τον τομέα της κτηνοτροφίας (54,17%), το 18,75% είναι ηλικίας 51 και άνω, το 16,67% είναι ηλικίας μεταξύ 41-50 ετών, ενώ στις ηλικίες μεταξύ 18-40 ετών οι απαντήσεις είναι μοιρασμένες μεταξύ θετικών και αρνητικών (18,75%). Μεταξύ των κλάσεων της ηλικίας οι θετικές απαντήσεις κατανέμονται στο επίπεδο των 51-άνω σε ποσοστό 56,25%, στο επίπεδο των 41-50 ετών σε ποσοστό 57,15% ενώ η κλάση των ηλικιών μεταξύ 18-40 οι θετικές και οι αρνητικές απαντήσεις είναι αντίστοιχα 50,00% . Γενικά διαπιστώνουμε ότι σε όλες τις κλάσεις ηλικιών υπάρχει ένα προβάδισμα των θετικών απαντήσεων (Πίνακας 6.24)

Έλεγχος για τη διαπίστωση εξάρτησης ή μη της μεταβλητής «πηγή εισοδήματος» και «κτηνοτροφία ως τομέα με μέλλον»

Μηδενική υπόθεση H_0 και εναλλακτική υπόθεση H_1

H_0: οι μεταβλητές «πηγή εισοδήματος» και «κτηνοτροφία ως τομέα με μέλλον» είναι ανεξάρτητες

H_1: οι μεταβλητές «πηγή εισοδήματος» και «κτηνοτροφία ως τομέα με μέλλον» είναι εξαρτημένες

Έλεγχος Ανεξαρτησίας:

Test	statistic	Df	P-value
Chi-Square	1,30	2	0,5214

Η P-value είναι 0,5214 > 0,10, επομένως δεχόμαστε τη μηδενική υπόθεση ότι οι μεταβλητές «πηγή εισοδήματος» και ««κτηνοτροφία ως τομέα με μέλλον» είναι ανεξάρτητες.

Πίνακας συχνοτήτων των μεταβλητών «πηγή εισοδήματος» και «κτηνοτροφία ως τομέα με μέλλον»

			Κτηνοτροφία ως τομέα με μέλλον		
			Θετικά	Αρνητικά	Σύνολο σειράς
Πηγή εισοδήματος	Γεωργοί / Κτηνοτρόφοι	Αριθμός	5	4	9
		% συνόλου	10,42%	8,33%	18,75%
		% γεωργών / κτηνοτρόφων	55,57%	44,43%	100,00%
	Μισθωτοί / Υπάλληλοι	Αριθμός	12	7	19
		% συνόλου	25,00%	14,58%	39,58%
		% μισθωτών	63,16%	36,84%	100,00%
	Επιχειρη-ματίες	Αριθμός	9	11	20
		% συνόλου	18,75%	22,92%	41,67%
		% επιχ/τιών	44,99%	55,00%	100,00%
Σύνολο στήλης		Αριθμός	26	22	48
			54,17%	45,83%	100,00%

Πίνακας: 6.25

Από τον έλεγχο παρατηρούμε ότι στο σύνολο του δείγματος το 10,42% των γεωργών/κτηνοτρόφων, το 25,00% των μισθωτών και το 18,75% των επιχειρηματιών θεωρεί ότι ο τομέας της κτηνοτροφίας έχει μέλλον στην περιοχή, ενώ αντίθετη γνώμη έχει το 8,33%, το 14,58% και το 22,92% αντίστοιχα. Μεταξύ αυτών που έχουν κοινή πηγή εισοδήματος τα ποσοστά θετικής γνώμης κυμαίνονται στο 55,57% στους γεωργούς/κτηνοτρόφους, στο 63,16% στους μισθωτούς/υπαλλήλους και στο 18,75% στους επιχειρηματίες (Πίνακας 6.25)

Από τους πίνακες συχνοτήτων των μεταβλητών «γεωργία ως τομέα με μέλλον» και «κτηνοτροφία ως τομέα με μέλλον» με τις μεταβλητές «μορφωτικό επίπεδο», «ηλικία» και «πηγή εισοδήματος» εξάγονται τα παρακάτω συμπεράσματα (πίνακες 6.20, 6.21, 6.22 και 6.23, 6.24, 6.25 αντίστοιχα):

Θετικά αντιμετωπίζουν το μέλλον της γεωργίας στην περιοχή, οι τελειόφοιτοι Ανώτερων Σχολών και ΑΕΙ, οι ηλικίες 18-40, ενώ εκτιμάται εξ ίσου από τους μισθωτούς κα επιχειρηματίες.

Ο τομέας της κτηνοτροφίας θεωρείται ότι έχει μέλλον στην περιοχή από τους τελειόφοιτους Ανωτέρων και Ανωτάτων Σχολών, από τις ηλικίες 18-40 και 51-άνω και από τους έχοντες εισόδημα από μισθωτή εργασία. Πρέπει να τονίσουμε ότι οι διαφορές στις θετικές γνώμες, στο σύνολο του δείγματος είναι μεγαλύτερες στον τομέα της γεωργίας, ενώ στο τομέα της κτηνοτροφίας η κατανομή είναι πιο ισορροπημένη.

Αρνητικές απόψεις για το μέλλον της γεωργίας εκφράζουν οι τελειόφοιτοι υποχρεωτικής εκπαίδευσης, οι ηλικίες άνω των 51 ετών και οι έχοντες εισόδημα από το κλάδο της γεωργίας/κτηνοτροφίας.

Σχετικά με το μέλλον της κτηνοτροφίας αρνητική άποψη εκφράζει το επίπεδο της 3βάθμιας εκπαίδευσης, οι ηλικίες από 18-40 και οι έχοντες πηγή εισοδήματος από τη γεωργία /κτηνοτροφία.

Από τις επισημάνσεις αυτές προκύπτει ότι και για τους δύο τομείς «γεωργία» και «κτηνοτροφία», έχουν αρνητική θέση οι έχοντες κατεξοχήν εισόδημα από τους τομείς αυτούς, ενώ παρατηρούμε μια σχετικά κοινή αντιμετώπιση των μεταβλητών από τους τελειόφοιτους Ανωτέρων/Ανωτάτων Σχολών, και τις ηλικίες 18-40, γεγονός που οδηγεί στο συμπέρασμα ότι υπάρχει συσχέτιση μεταξύ του μορφωτικού επιπέδου και της ηλικίας. Για να διαπιστώσουμε ενδεχόμενη εξάρτηση μεταξύ των δύο αυτών μεταβλητών, θα προχωρήσουμε σε τεστ ανεξαρτησίας.

Έλεγχος για τη διαπίστωση εξάρτησης ή μη των μεταβλητών «ηλικία» και «μορφωτικό επίπεδο»

Μηδενική υπόθεση H_0 και εναλλακτική υπόθεση H_1

H_0: οι μεταβλητές «ηλικία» και «μορφωτικό επίπεδο» είναι ανεξάρτητες

H_1: οι μεταβλητές «ηλικία» και «μορφωτικό επίπεδο» είναι εξαρτημένες

Έλεγχος Ανεξαρτησίας:

Test	statistic	Df	P-value
Chi-Square	11,09	4	0,0256

Η P-value είναι 0,0256 < 0,05, συνεπώς οι μεταβλητές «ηλικία» και «μορφωτικό επίπεδο» είναι εξαρτημένες σε επίπεδο σημαντικότητας 5% ή μπορούμε να απορρίψουμε την μηδενική υπόθεση ότι οι μεταβλητές «ηλικία» και «μορφωτικό επίπεδο» είναι ανεξάρτητες σε επίπεδο εμπιστοσύνης 95%

Πίνακας συχνοτήτων των μεταβλητών «ηλικία» και «μορφωτικό επίπεδο»

			Μορφωτικό επίπεδο			
			Υποχρεωτική	2βάθμια	3βάθμια	Σύνολο σειράς
Ηλικία	18 – 40 ετών	Αριθμός	2	5	11	18
		% επί του συνόλου	4,17%	10,42%	22,92%	37,50%
		% 18 - 40	11,12%	27,78%	61,12%	100,00%
	41 – 50 ετών	Αριθμός	4	7	3	14
		% επί του συνόλου	8,33%	14,58%	6,25%	29,17%
		% 41 – 50	28,55%	49,98%	21,43%	100,00%
	51 ετών - άνω	Αριθμός	8	2	6	16
		% επί του συνόλου	16,67%	4,17%	12,50%	33,33%
		% 51 - άνω	50,01%	12,51%	37,50%	100,00%
Σύνολο στήλης		Αριθμός	14	14	20	48
			29,17%	29,17%	41,67%	100,00%

Πίνακας: 6.26

Αν και σύμφωνα με το τεστ ανεξαρτησίας υπάρχει εξάρτηση μεταξύ των μεταβλητών σε επίπεδο σημαντικότητας 5%, εν τούτοις οι τιμές των κελιών δεν μας επιτρέπουν να

εξάγουμε ασφαλή συμπεράσματα. Ενδεικτικά μπορούμε όμως να αναφέρουμε ότι ένα αρκετά μεγάλο ποσοστό του δείγματος (41,67%) είναι απόφοιτοι 3βάθμιας εκπαίδευσης και εξ αυτών το 22,92% είναι στην ηλικία μεταξύ 18 – 40 ετών, το 6,25% είναι μεταξύ 41 – 50 ετών και το 12,50% είναι 51 ετών και άνω (Πίνακας 6.26)

Στο σύνολο του δείγματος το μεγαλύτερο ποσοστό (37,50%) είναι κυρίως άτομα με ηλικία 18 – 40 ετών, ενώ άνω των 51 ετών είναι το 33,33% και μόνο το 29,17% είναι μεταξύ 41 - 50 ετών. Συγκρίνοντας τα ποσοστά των συμμετεχόντων στην έρευνα με εκείνα της απογραφής του 2001 παρατηρούμε ότι το δείγμα των ηλικιακών κλάσεων 18 – 40 αποτελεί το 8,5% των απογραφέντων, των κλάσεων 41 – 50 αποτελεί το 17,28% των απογραφέντων και των κλάσεων 51 – άνω το 3,52% των απογραφέντων.

Μεταξύ των ηλικιακών κλάσεων διακρίνουμε ότι η ηλικία μεταξύ 18 – 40 ή το 8,5% του απογραφέντος πληθυσμού, έχει το υψηλότερο ποσοστό 3βάθμιας εκπαίδευσης (61,12%), η ηλικία μεταξύ 41 – 50 ή το 17,28% του απογραφέντος πληθυσμού, έχει το μεγαλύτερο ποσοστό 2βάθμιας (49,98%), ενώ η ηλικία άνω των 50 ή το 3,52% του απογραφέντος πληθυσμού, το υψηλότερο ποσοστό υποχρεωτικής εκπαίδευσης (50,01%).

Η συσχέτιση λοιπόν μεταξύ μεγάλου ποσοστού του δείγματος από άτομα 18 - 40 ετών, το οποίο τυγχάνει και 3βάθμιας εκπαίδευσης δικαιολογεί σε κάποιο βαθμό τις συγκεκριμένες επιλογές του δείγματος, σχετικά με το μέλλον του τομέα της «γεωργίας» και της «κτηνοτροφίας». Πάντως χρήζει περαιτέρω έρευνας γιατί άτομα σχετικά νέα και με το συγκεκριμένο επίπεδο μόρφωσης, υποστηρίζουν ότι ο τομέας της γεωργίας και της κτηνοτροφίας έχει μέλλον στην περιοχή.

Στην ίδια ερώτηση (25) μεταξύ των επιλογών για τους τομείς που έχουν μέλλον στη περιοχή είναι και ο τουρισμός. Στη συνέχεια θα ερευνήσουμε ενδεχόμενη εξάρτηση μεταξύ των μεταβλητών «μορφωτικό επίπεδο» και «ηλικία» με τον «τουρισμό ως τομέας με μέλλον».

Έλεγχος για τη διαπίστωση εξάρτησης ή μη των μεταβλητών «ηλικία» και «τουρισμός ως τομέας με μέλλον»

Μηδενική υπόθεση H_0 και εναλλακτική υπόθεση H_1

H_0: οι μεταβλητές «ηλικία» και «τουρισμός ως τομέας με μέλλον» είναι ανεξάρτητες

H_1: οι μεταβλητές «ηλικία» και «τουρισμός ως τομέας με μέλλον» είναι εξαρτημένες

Έλεγχος Ανεξαρτησίας:

Test	statistic	Df	P-value
Chi-Square	2,29	2	0,3189

Πίνακας συχνοτήτων των μεταβλητών «ηλικία» και «τουρισμός ως τομέας με μέλλον».

			Τουρισμός ως τομέας με μέλλον		
			Θετικά	Αρνητικά	Σύνολο σειράς
Ηλικία	18 – 40 ετών	Αριθμός	16	2	18
		% επί του συνόλου	33,33%	4,17%	37,50%
		% 18 - 40	88,88%	11,12%	100,00%
	41 – 50 ετών	Αριθμός	12	2	14
		% επί του συνόλου	25,00%	4,17%	29,17%
		% 41 - 50	85,70%	14,30%	100,00%
	51 ετών – άνω	Αριθμός	16	0	16
		% επί του συνόλου	33,33%	0,00%	33,33%
		% 51 - άνω	100,00%	0,005	100,00%
Σύνολο στήλης		Αριθμός	44	4	48
			91,67%	8,33%	100,00%

Πίνακας: 6.27

Όπως προκύπτει από το τεστ x^2 οι μεταβλητές είναι ανεξάρτητες μεταξύ τους, αλλά οι περιορισμοί στις τιμές των κελιών δεν μας επιτρέπουν να έχουμε ασφαλείς εκτιμήσεις. Η τάση του δείγματος είναι προφανής και εκφράζεται σε ποσοστό 91,67% θετικά για τον τουρισμό ως τομέας με μέλλον στην περιοχή (Πίνακας 6.27)

Έλεγχος για τη διαπίστωση εξάρτησης ή μη των μεταβλητών «μορφωτικό επίπεδο» και «τουρισμός ως τομέας με μέλλον»

Μηδενική υπόθεση H_0 και εναλλακτική υπόθεση H_1

H_0: οι μεταβλητές «μορφωτικό επίπεδο» και «τουρισμός ως τομέας με μέλλον» είναι ανεξάρτητες

H_1: οι μεταβλητές «μορφωτικό επίπεδο» και «τουρισμός ως τομέας με μέλλον» είναι εξαρτημένες

Έλεγχος Ανεξαρτησίας:

Test	statistic	Df	P-value
Chi-Square	0,12	2	0,9396

Πίνακας συχνοτήτων μεταξύ των μεταβλητών «μορφωτικό επίπεδο» και «τουρισμός ως τομέας με μέλλον».

			Τουρισμός ως τομέας με μέλλον		
			Θετικά	Αρνητικά	Σύνολο σειράς
Μορφωτικό επίπεδο	Υποχρ/κή (Δημοτικό Γυμνάσιο)	Αριθμός	13	1	14
		% επί του συνόλου	27,08%	2,08%	29,17%
		% Υποχ/κής	92,84%	7,13%	100,00%
	2βάθμια (Λύκειο)	Αριθμός	13	1	14
		% επί του συνόλου	27,08%	2,08%	29,17%
		% 2βάθμιας	92,84%	7,13%	100,00%
	3βάθμια (ΑΕΙ-Ανώτερες Σχολές)	Αριθμός	18	2	20
		% επί του συνόλου	37,50%	4,17%	41,67%
		% 3βάθμιας	89,99%	10,00%	100,00%
Σύνολο στήλης		Αριθμός	44	4	48
			91,67%	8,33%	100,00%

Πίνακας: 6.28

Οι περιορισμοί στις τιμές των κελιών δεν μας επιτρέπουν να έχουμε ασφαλείς εκτιμήσεις, πάντως από τα ποσοστά του δείγματος είναι πρόδηλο ότι το συντριπτικό ποσοστό του δείγματος θεωρεί ότι ο τομέας του τουρισμού έχει μέλλον στην περιοχή. Το 91,67% του συνόλου των απαντήσεων ανεξαρτήτως μόρφωσης και ηλικίας πιστεύει στο μέλλον του τουρισμού (Πίνακας 6.28)

Αξίζει να παρατηρήσουμε ότι το 100,00% των ηλικιών άνω των 51 ετών τάσσονται υπέρ του τουρισμού, ενώ η αντίστοιχη ηλικιακή κλάση έβλεπε με σκεπτικισμό τους τομείς τις γεωργίας και της κτηνοτροφίας. Επίσης μεταξύ των επιπέδων μόρφωσης το μικρότερο ποσοστό (89,99%) θετικής άποψης – αν και όχι ασήμαντο - κατέχουν οι τελειόφοιτοι 3βάθμιας εκπαίδευσης, ενώ το αντίστοιχο επίπεδο μόρφωσης είχε πιο θετική αντιμετώπιση στους τομείς της γεωργίας και της κτηνοτροφίας.

Στη συνέχεια πραγματοποιήθηκε έλεγχος προκειμένου να διαπιστωθεί εάν υπάρχει εξάρτηση ή μη, μεταξύ των μεταβλητών «μορφωτικό επίπεδο» και «αναβίωση υφαντικής» ως παράγοντας ανάπτυξης της περιοχής.

Μηδενική υπόθεση H_0 και εναλλακτική υπόθεση H_1

H_0: οι μεταβλητές «μορφωτικό επίπεδο» και «αναβίωση υφαντικής» είναι ανεξάρτητες

H_1: οι μεταβλητές «μορφωτικό επίπεδο» και «αναβίωση υφαντικής» είναι εξαρτημένες

Έλεγχος Ανεξαρτησίας:

Test	statistic	Df	P-value
Chi-Square	4,88	2	0,0872

Η P-value είναι ίση με 0,0872 <0,10, συνεπώς οι μεταβλητές «μορφωτικό επίπεδο» και «αναβίωση υφαντικής» είναι εξαρτημένες σε επίπεδο σημαντικότητας 10% ή μπορούμε να απορρίψουμε τη μηδενική υπόθεση ότι οι μεταβλητές είναι ανεξάρτητες σε επίπεδο εμπιστοσύνης 90%.

Πίνακας συχνοτήτων των μεταβλητών «μορφωτικό επίπεδο» και «αναβίωση υφαντικής»

			Αναβίωση Υφαντικής		
			Θετικά	Αρνητικά	Σύνολο σειράς
Μορφωτικό επίπεδο	Υποχ/τική (Δημοτικό-Γυμνάσιο)	Αριθμός	9	5	14
		% συνόλου	18,75%	10,42%	29,17%
		% Υποχρεωτικής	64,27%	35,72%	100,0%
	2βάθμια (Λύκειο)	Αριθμός	7	7	14
		% συνόλου	14,58%	14,58%	29,17%
		% 2βάθμιας	49,98%	49,98%	100,0%
	3βάθμια (ΑΕΙ-Ανώτ. Σχολές)	Αριθμός	17	3	20
		% συνόλου	35,42%	6,25%	41,67%
		% 3βάθμιας	85,00%	14,99%	100,0%
Σύνολο στήλης		Αριθμός	33	15	48
			68,75%	31,25%	100,0%

Πίνακας: 6.29

Από το σύνολο του δείγματος το 68,75% θεωρεί ότι η αναβίωση της υφαντικής αποτελεί παράγοντα ανάπτυξης για την περιοχή εκ των οποίων 18,75% είναι υποχρεωτικής εκπαίδευσης, το 14,58% 2βάθμιας και το 35,42% είναι 3βάθμιας εκπαίδευσης. Ενδιαφέρον παρουσιάζουν τα ποσοστά της δεσμευμένης μεταβλητής ανά κατηγορία μορφωτικού επιπέδου καθώς το 64,27% της υποχρεωτικής και το 85,00% της 3βάθμιας αντιμετωπίζουν θετικά την αναβίωση της υφαντικής. Από το σύνολο του δείγματος μόνο το 31,25% αντιμετωπίζει αρνητικά την αναβίωση της υφαντικής, εκ των οποίων το 14,58% είναι 2βάθμιας εκπαίδευσης και το 10,42% υποχρεωτικής. Παρατηρούμε και πάλι μια μεγαλύτερη αποδοχή της μεταβλητής «αναβίωση υφαντικής» από στρώματα πληθυσμού με επίπεδο μόρφωσης ανώτερο ή ανώτατο, αλλά πολύ κοντά είναι και εκείνα της υποχρεωτικής εκπαίδευσης (Πίνακας 6.29)

Στη συνέχεια πραγματοποιήθηκε έλεγχος προκειμένου να διαπιστωθεί εάν υπάρχει εξάρτηση ή μη μεταξύ των μεταβλητών «ηλικία» και «αναβίωση υφαντικής» ως παράγοντας ανάπτυξης της περιοχής.

Μηδενική υπόθεση H_0 και εναλλακτική υπόθεση H_1

H_0: οι μεταβλητές «ηλικία» και «αναβίωση υφαντικής» είναι ανεξάρτητες

H_1: οι μεταβλητές «ηλικία» και «αναβίωση υφαντικής» είναι εξαρτημένες

Έλεγχος Ανεξαρτησίας:

Test	statistic	Df	P-value
Chi-Square	3,08	2	0,2149

Η P-value είναι 0,2149 > 0,10, επομένως δεχόμαστε τη μηδενική υπόθεση, δηλαδή ότι οι μεταβλητές «ηλικία»» και «αναβίωση υφαντικής» είναι ανεξάρτητες.

Πίνακας συχνοτήτων μεταβλητών «ηλικία» και «αναβίωση υφαντικής»

			Αναβίωση υφαντικής		
			Θετικά	Αρνητικά	Σύνολο σειράς
Ηλικία	18 – 40 ετών	Αριθμός	15	3	18
		% συνόλου	31,25%	6,25%	37,50%
		% 18-40	83,33%	16,66%	100,00%
	41 – 50 ετών	Αριθμός	9	5	14
		% συνόλου	18,75%	10,42%	29,17%
		% 41-50	64,28%	35,72%	100,00%
	51 ετών άνω	Αριθμός	9	7	16
		% συνόλου	18,75%	14,58	33,33%
		% 51-άνω	56,25%	43,74%	100,00%
Σύνολο στήλης		Αριθμός	33	15	48
			68,75%	31,25%	100,00%

Πίνακας: 6.30

Από το σύνολο του δείγματος το 68,75% θεωρεί ότι η αναβίωση της υφαντικής μπορεί να αποτελέσει αναπτυξιακό μοχλό για την περιοχή, ενώ το 31,25% διαφωνεί, με τις ηλικίες 41-50 και 51 ετών - άνω να κατατάσσονται στη δεύτερη θέση ως προς τη θετική γνώμη (18,75%) μετά από αυτήν των 18 – 40 ετών (31,25%). Παρατηρούμε και πάλι μια φθίνουσα κατάταξη της θετικής γνώμης μεταξύ των ηλικιακών κλάσεων , από το 83,33% μεταξύ των ηλικιών 18 – 40, στο 64,28% στις ηλικίες 41 -50 και τέλος στο 56,25% στην άνω των 50 ετών ηλικιακή κλάση (Πίνακας 6.30)

Επειδή η δραστηριότητα της υφαντικής αφορά κατεξοχήν το γυναικείο φύλο και λόγω του ότι στο δείγμα το μεγαλύτερο ποσοστό ήταν άνδρες (62,25%), αξίζει να εξετάσουμε τη μεταβλητή «αναβίωση υφαντικής» δεσμεύοντας τη μεταβλητή «φύλο».

Έλεγχος για τη διαπίστωση εξάρτησης ή μη μεταξύ των μεταβλητών «φύλο» και «αναβίωση υφαντικής» ως παράγοντας ανάπτυξης της περιοχής.

Μηδενική υπόθεση H_0 και εναλλακτική υπόθεση H_1

H_0: οι μεταβλητές «φύλο» και «αναβίωση υφαντικής» είναι ανεξάρτητες

H_1: οι μεταβλητές «φύλο» και «αναβίωση υφαντικής» είναι εξαρτημένες

Έλεγχος Ανεξαρτησίας:

Test	statistic	Df	P-value
Chi-Square	2,85	1	0,0913

Στην περίπτωση πίνακα 2 x 2 και όταν ένα ή περισσότερα κελιά έχουν συχνότητα μικρότερη από πέντε πρέπει να αναθεωρήσουμε τη χρήση της μεθόδου x^2 και είναι καλύτερα να χρησιμοποιήσουμε τον ακριβή έλεγχο Fisher (Fisher exact test) (Howitt and Cramer, 2003)

Τεστ ακριβείας Fisher για πίνακες 2 X 2

Δίπλευρη P-value = 0,116835

Η P-value είναι 0,116835 > 0,10 συνεπώς οι μεταβλητές «φύλο»» και «αναβίωση υφαντικής» οριακά δεν είναι εξαρτημένες σε επίπεδο σημαντικότητας 10%

Πίνακας συχνοτήτων των μεταβλητών «φύλο» και «αναβίωση υφαντικής»

			Αναβίωση υφαντικής		
			Θετικά	Αρνητικά	Σύνολο σειράς
Φύλο	Άνδρες	Αριθμός	18	12	30
		% συνόλου	37,50%	25,00%	62,50%
		% ανδρών	60,00%	40,00%	100,00%
	Γυναίκες	Αριθμός	15	3	18
		% συνόλου	31,25%	6,25%	37,50%
		% γυναικών	83,33%	16,66%	100,00%
Σύνολο στήλης		Αριθμός	33	15	48
			68,75%	31,25%	100,00%

Πίνακας: 6.31

Από τον στοιχεία του πίνακα διαπιστώνουμε ότι το 68,75% του συνόλου του δείγματος διάκειται θετικά υπέρ της αναβίωση της υφαντικής ενώ μόνο το 31,25% έχει αρνητική άποψη, εκ των οποίων το 62,5% είναι άνδρες και το 37,50% είναι γυναίκες. Εξετάζοντας τα στοιχεία σε επίπεδο φύλου, παρατηρούμε ότι η αποδοχή της δραστηριότητας φθάνει στο 60% των ανδρών και στο 83,33% των γυναικών (Πίνακας 6.31)

Το σύνολο των εξαρτημένων μεταβλητών «μορφωτικό επίπεδο», «ηλικία» και «φύλο» που εξετάσθηκαν σε σχέση με τη μεταβλητή «αναβίωση της υφαντικής» υποδεικνύουν ότι η «αναβίωση της υφαντικής» εξαρτάται από την μορφωτικό επίπεδο και οριακά από το φύλο. Η συντριπτική πλειοψηφία (85,00%) της 3βάθμιας εκπαίδευσης σε επίπεδο μορφωτικού επιπέδου και των γυναικών (83,33%) στο σύνολο των γυναικών που απάντησαν, θεωρεί ότι η αναβίωση της υφαντικής θα μπορούσε να συμβάλλει στην ανάπτυξη της περιοχής. Το ερώτημα βέβαια που προκύπτει είναι εάν το επίπεδο μόρφωσης και το φύλο έχουν εξάρτηση που να δικαιολογεί την παραπάνω διαπίστωση ή είναι ανεξάρτητα.

Έλεγχος για τη διαπίστωση εξάρτησης ή μη μεταξύ των μεταβλητών «μορφωτικό επίπεδο» και «φύλο».

Μηδενική υπόθεση H_0 και εναλλακτική υπόθεση H_1

H_0: οι μεταβλητές «μορφωτικό επίπεδο» και «φύλο» είναι ανεξάρτητες

H_1: οι μεταβλητές «μορφωτικό επίπεδο» και «φύλο» είναι εξαρτημένες

Έλεγχος Ανεξαρτησίας:

Test	statistic	Df	P-value
Chi-Square	7,56	2	0,0228

Η P-value είναι ίση με 0,0228 < 0,05 συνεπώς οι μεταβλητές «μορφωτικό επίπεδο» και «φύλο» είναι εξαρτημένες σε επίπεδο σημαντικότητας 5% ή μπορούμε να απορρίψουμε τη μηδενική υπόθεση ότι οι μεταβλητές είναι ανεξάρτητες σε επίπεδο εμπιστοσύνης 95%.

Πίνακας συχνοτήτων των μεταβλητών «μορφωτικό επίπεδο» και «φύλο».

			Φύλο		
			Άνδρες	Γυναίκες	Σύνολο σειράς
Μορφωτικό επίπεδο	Υποχ/κή (Δημοτικό-Γυμνάσιο)	Αριθμός	5	9	14
		% συνόλου	10,42%	18,75%	29,17%
		% Υποχ/κής	35,72%	64,28%	100,00%
	2βάθμια (Λύκειο)	Αριθμός	12	2	14
		% συνόλου	25,00%	4,17%	29,17%
		% 2βάθμιας	85,70%	14,30%	100,00%
	3βάθμια (ΑΕΙ-Ανώτερες Σχολές)	Αριθμός	13	7	20
		% συνόλου	27,08%	14,48%	41,67%
		% 3βάθμιας	64,99%	34,75%	100,00%
Σύνολο στήλης		Αριθμός	30	18	48
			62,50%	37,50%	100,00%

Πίνακας: 6.32

Από τα στοιχεία του πίνακα 6.32 διαπιστώνουμε ότι στο σύνολο της Υποχρεωτικής εκπαίδευσης το 64,28% είναι γυναίκες και μόνο το 35,72% είναι άνδρες, στο σύνολο της 2βάθμιας εκπαίδευσης το 14,30% είναι γυναίκες, ενώ το 85,70% είναι άνδρες και στο σύνολο της 3βάθμιας εκπαίδευσης το 34,75% είναι γυναίκες και το 64,99% είναι άνδρες. Λαμβάνοντας υπόψη ότι α) ακόμα επικρατεί σε κάποιο βαθμό, το μοντέλο οι άνδρες να ολοκληρώνουν ανώτερες βαθμίδες εκπαίδευσης σε σχέση με τις γυναίκες, ιδιαίτερα σε ορεινές περιοχές αλλά η Anthopoulou (2010), επισημαίνει ότι το χαμηλό επίπεδο μόρφωσης των γυναικών δεν αποτελεί εμπόδιο στην πρόθεσή τους για τη ίδρυση μικρών παραγωγικών παραδοσιακών μονάδων και β) στο σύνολο του δείγματος περίπου οι 6 στους 10 είναι άνδρες, τα στοιχεία εν μέρει είναι αναμενόμενα.

Σε σχέση λοιπόν με τον πίνακα 6.31 προκύπτει ότι η θετική γνώμη των γυναικών σε ποσοστό 83,33% περί της «αναβίωσης της υφαντικής» οριακά δεν είναι εξαρτημένη (P-

value 0,116835 > 0,10) από τη μεταβλητή «φύλο» καθώς και ότι η μεταβλητή «φύλο» είναι εξαρτημένη από το «μορφωτικό επίπεδο» (P-value 0,0228 < 0,05) (πίνακας 6.32)

Όπως αναφέρθηκε και παραπάνω ο οικισμός των Αμπελακίων είναι διεθνώς γνωστός για το συνεταιρισμό του. Αν λάβουμε υπόψη ότι στις μέρες μας προωθούνται τέτοιου είδους σχήματα (δίκτυα, συσπειρώσεις, οριζόντιες συνεργασίες κλπ.), καταλαβαίνουμε πόσο προωθημένο ήταν το σχήμα αυτό περίπου δύο αιώνες πριν. Για το λόγο αυτό είναι σημαντικό να εξετάσουμε τη γνώμη των κατοίκων για την αναπτυξιακή προοπτική ενός συνεταιριστικού σχήματος, προκειμένου να ληφθεί υπόψη στο σχεδιασμό της ευρύτερης περιοχής. Για την διευκόλυνση της ανάλυσης ο «δασοκομικός συνεταιρισμός» συμπτύχθηκε με τον «αγροτικό» επειδή ο πρώτος απόσπασε μόνο μια απάντηση.

Στη συνέχεια πραγματοποιήθηκε έλεγχος προκειμένου να διαπιστωθεί εάν υπάρχει εξάρτηση ή μη μεταξύ των μεταβλητών «ηλικία» και «συνεταιρισμός αγροτικός» ως παράγοντας ανάπτυξης της περιοχής.

Μηδενική υπόθεση H_0 και εναλλακτική υπόθεση H_1

H_0: οι μεταβλητές «ηλικία» και «συνεταιρισμός αγροτικός» είναι ανεξάρτητες

H_1: οι μεταβλητές «ηλικία» και «συνεταιρισμός αγροτικός» είναι εξαρτημένες

Έλεγχος Ανεξαρτησίας:

Test	statistic	Df	P-value
Chi-Square	7,74	2	0,0209

Η P-value είναι ίση με 0,0209 < 0,05 συνεπώς οι μεταβλητές «ηλικία» και «συνεταιρισμός αγροτικός» είναι εξαρτημένες σε επίπεδο σημαντικότητας 5% ή μπορούμε να απορρίψουμε τη μηδενική υπόθεση ότι οι μεταβλητές είναι ανεξάρτητες σε επίπεδο εμπιστοσύνης 95%.

Πίνακας συχνοτήτων των μεταβλητών «ηλικία» και «συνεταιρισμός αγροτικός»

			Αγροτικός συνεταιρισμός		
			Θετικά	Αρνητικά	Σύνολο σειράς
Ηλικία	18 – 40 Ετών	Αριθμός	14	4	18
		% συνόλου	29,17%	8,33%	37,50%
		% 18-40	77,78%	22,21%	100,00%
	41 – 50 Ετών	Αριθμός	7	7	14
		% συνόλου	14,58%	14,58%	29,17%
		% 41-50	49,98%	49,98%	100,00%
	51 ετών – άνω	Αριθμός	15	1	16
		% συνόλου	31,25%	2,08%	33,33%
		% 51 - άνω	93,76	6,24%	100,00%
Σύνολο στήλης		Αριθμός	36	12	48
			75,00%	25,00%	100,00%

Πίνακας: 6.33

Αν και υπάρχει εξάρτηση μεταξύ των δύο μεταβλητών (P-value <0,05), οι περιορισμοί στις τιμές των κελιών δεν μας επιτρέπουν να έχουμε ασφαλείς εκτιμήσεις. Πάντως τα στοιχεία υποδεικνύουν ότι ποσοστό 75,00% του συνόλου του δείγματος θεωρεί ότι η ίδρυση αγροτικού συνεταιρισμού θα βοηθούσε στην ανάπτυξη της περιοχής, το οποίο αντιστοιχεί στο 37,50% των ηλικιακών κλάσεων μεταξύ 18 – 40, στο 29,17% των μεταξύ 41 – 50 και στο 33,33% των κλάσεων 51 ετών και άνω. Είναι πολύ θετικό ότι μεταξύ των ηλικιακών κλάσεων οι νεότεροι (18-40 ετών) αποτελούν το 77,78% και οι άνω των 51 το 93,76%, ενώ για τις ηλικίες μεταξύ 41-50 τα ποσοστά της θετικής και αρνητικής γνώμης κατανέμονται ισοδύναμα (49,98%) (πίνακας 6.33)

Στη συνέχεια πραγματοποιήθηκε έλεγχος προκειμένου να διαπιστωθεί εάν υπάρχει εξάρτηση ή μη μεταξύ των μεταβλητών «μορφωτικό επίπεδο» και «συνεταιρισμός αγροτικός» ως παράγοντας ανάπτυξης της περιοχής.

Μηδενική υπόθεση H_0 και εναλλακτική υπόθεση H_1

H_0: οι μεταβλητές «μορφωτικό επίπεδο» και «συνεταιρισμός αγροτικός» είναι ανεξάρτητες

H_1: οι μεταβλητές «μορφωτικό επίπεδο» και «συνεταιρισμός αγροτικός» είναι εξαρτημένες

Έλεγχος Ανεξαρτησίας:

Test	statistic	Df	P-value
Chi-Square	0,19	2	0,9092

Η P-value είναι 0,9092 > 0,10, επομένως δεχόμαστε τη μηδενική υπόθεση ότι οι μεταβλητές «μορφωτικό επίπεδο» και «συνεταιρισμός αγροτικός» είναι ανεξάρτητες.

Πίνακας συχνοτήτων των μεταβλητών «μορφωτικό επίπεδο» και «συνεταιρισμός αγροτικός»

			Συνεταιρισμός αγροτικός		
			Θετικά	Αρνητικά	Σύνολο σειράς
Μορφωτικό επίπεδο	Υποχ/τική (Δημοτικό Γυμνάσιο)	Αριθμός	11	3	14
		% συνόλου	22,92%	6,25%	29,17%
		% Υποχ/κής	78,57%	21,43%	100,00%
	2βάθμια (Λύκειο)	Αριθμός	10	4	14
		% συνόλου	20,83%	8,33%	29,17%
		% 2βάθμιας	71,41%	28,56%	100,00%
	3βάθμια (ΑΕΙ-Ανωτ. Σχολές)	Αριθμός	15	5	20
		% συνόλου	31,25%	10,42%	41,67%
		% 3βάθμιας	75,00%	25,00%	100,00%
Σύνολο στήλης		Αριθμός	36	12	48
			75,00%	25,00%	100,00%

Πίνακας: 6.34

Αν και ο έλεγχος ανεξαρτησίας των δύο μεταβλητών έδειξε ότι δεν υπάρχει συσχέτιση μεταξύ τους, οι τιμές των κελιών δεν μας επιτρέπουν να έχουμε ασφαλή αποτελέσματα. Εν τούτοις η υψηλή διαφορά στα ποσοστά θετικών και αρνητικών γνωμών υποδεικνύει την τάση του δείγματος και επομένως μπορούμε με κάποιο βαθμό σιγουριάς να εικάσουμε ότι η πλειοψηφία (75,00%) του δείγματος τάσσεται υπέρ της ίδρυσης αγροτικού συνεταιρισμού. Από το σύνολο του δείγματος θετικά εκφράζεται το 31,25% της 3βάθμιας εκπαίδευσης , το 20,83% της 2βάθμιας και το 22,92% της υποχρεωτικής εκπαίδευσης. Μεταξύ των βαθμίδων εκπαίδευσης όλες ανεξαιρέτως διάκεινται θετικά, με υψηλότερη αυτή της υποχρεωτικής εκπαίδευσης (78,57%), και ακολουθούν της 3βάθμιας εκπαίδευσης με ποσοστό 75,00% και τέλος της 2βάθμιας εκπαίδευσης με ποσοστό 71,41% (Πίνακας 6.34)

Επειδή ο αγροτικός συνεταιρισμός άπτεται επαγγελματικού αντικειμένου είναι χρήσιμο να εξετάσουμε την πιθανή συσχέτιση της μεταβλητής «αγροτικός συνεταιρισμός» με

δεσμευμένη μεταβλητή τη «πηγή εισοδήματος». Προτιμήθηκε η μεταβλητή «πηγή εισοδήματος» από το «επάγγελμα» καθώς στο τελευταίο υπάρχουν οι κατηγορίες συνταξιούχοι και άνεργοι που δεν επιτρέπουν τη καλή εξέταση των δύο μεταβλητών.

Έλεγχος για τη διαπίστωση εξάρτησης ή μη μεταξύ των μεταβλητών «πηγή εισοδήματος» και «συνεταιρισμός αγροτικός» ως παράγοντας ανάπτυξης της περιοχής.

Μηδενική υπόθεση H_0 και εναλλακτική υπόθεση H_1

H_0: οι μεταβλητές «πηγή εισοδήματος» και «συνεταιρισμός αγροτικός» είναι ανεξάρτητες

H_1: οι μεταβλητές «πηγή εισοδήματος» και «συνεταιρισμός αγροτικός» είναι εξαρτημένες

Έλεγχος Ανεξαρτησίας:

Test	statistic	Df	P-value
Chi-Square	1,36	2	0,5055

Η P-value είναι 0,5055 > 0,10, επομένως δεχόμαστε τη μηδενική υπόθεση ότι οι μεταβλητές «πηγή εισοδήματος» και «συνεταιρισμός αγροτικός» είναι ανεξάρτητες.

Πίνακας συχνοτήτων των μεταβλητών «πηγή εισοδήματος» και «συνεταιρισμός αγροτικός».

			Αγροτικός συνεταιρισμός		
			Θετικά	Αρνητικά	Σύνολο σειράς
Πηγή εισοδήματος	Γεωργοί / Κτηνοτρόφοι	Αριθμός	8	1	9
		% συνόλου	16,67%	2,08%	18,75%
		% γεωργών Κτην/φων	88,91%	11,10%	100,00%
	Μισθωτοί/ Υπάλληλοι	Αριθμός	13	6	19
		% συνόλου	27,08%	12,50%	39,58%
		% μισθωτών Υπαλ/λων	68,42%	31,58%	100,00%
	Επιχειρη-ματίες	Αριθμός	15	5	20
		% συνόλου	31,25%	10,42%	41,67%
		% επιχ/τιών	75,00%	25,00%	100,00%
Σύνολο στήλης		Αριθμός	36	12	48
			75,00%	25,00%	100,00%

Πίνακας: 6.35

Όπως υποδεικνύει η τιμή της P-value, οι μεταβλητές μεταξύ τους είναι ανεξάρτητες, αλλά η τιμή του κελιού (1) - αν και δικαιολογημένη καθώς προέρχεται από άτομα άμεσα σχετιζόμενα με το αντικείμενο του συνεταιρισμού, - δεν μας επιτρέπει ασφαλή συμπεράσματα. Δεδομένης της υψηλής διαφοράς μεταξύ των θετικών και αρνητικών γνωμών, μπορούμε να θεωρήσουμε ότι υπάρχει ισχυρή τάση στο δείγμα υπέρ της ίδρυσης συνεταιρισμών στην περιοχή. Αυτό ενισχύεται από τη διασταύρωση των ποσοστών εντός των ιδίων πηγών εισοδήματος, όπου το 88,91% των αγροτών/κτηνοτρόφων θεωρούν θετική την ίδρυση αγροτικού συνεταιρισμού, ενώ το 68,42% και το 75% των μισθωτών/υπαλλήλων και των επιχειρηματιών αντίστοιχα συμφωνεί. Αν και το ποσοστό των

αγροτών/κτηνοτρόφων αποτελεί περίπου το 1/5 του συνολικού δείγματος (9 στους 48), εν τούτοις οι 9 στους 10 θεωρούν ότι η ίδρυση αγροτικού συνεταιρισμού θα συμβάλλει στην ανάπτυξη της περιοχής (Πίνακας 6.35)

Ένα άλλο είδος συνεταιρισμού που λειτούργησε τη δεκαετία του 1980 ήταν ο γυναικείος συνεταιρισμός αλλά τα αποτελέσματα ήταν πενιχρά και βαθμιαία εγκαταλείφθηκε. Στη συνέχεια προκειμένου να εκτιμήσουμε τη γνώμη του δείγματος περί της συνεισφοράς στην ανάπτυξη της περιοχής από την ίδρυση γυναικείου συνεταιρισμού, θα εξετάσουμε τις μεταβλητές «ηλικία» και «μορφωτικό επίπεδο» με την πιθανότητα ίδρυσης «γυναικείου συνεταιρισμού».

Έλεγχος για τη διαπίστωση εξάρτησης ή μη μεταξύ των μεταβλητών «μορφωτικό επίπεδο» και «γυναικείος συνεταιρισμός» ως παράγοντας ανάπτυξης της περιοχής.

Μηδενική υπόθεση H_0 και εναλλακτική υπόθεση H_1

H_0: οι μεταβλητές «μορφωτικό επίπεδο» και «γυναικείος συνεταιρισμός» είναι ανεξάρτητες

H_1: οι μεταβλητές «μορφωτικό επίπεδο» και «γυναικείος συνεταιρισμός» είναι εξαρτημένες

Έλεγχος Ανεξαρτησίας:

Test	statistic	Df	P-value
Chi-Square	4,00	2	0,1350

Η P-value είναι 0,1350 > 0,10 επομένως δεχόμαστε τη μηδενική υπόθεση ότι οι μεταβλητές «μορφωτικό επίπεδο» και «γυναικείος συνεταιρισμός» είναι ανεξάρτητες.

Πίνακας συχνοτήτων των μεταβλητών «μορφωτικό επίπεδο» και «γυναικείος συνεταιρισμός».

			Γυναικείος συνεταιρισμός		
			Θετικά	Αρνητικά	Σύνολο σειράς
Επίπεδο Μόρφωσης	Υποχ/κή (Δημοτικό-Γυμνάσιο)	Αριθμός	5	9	14
		% συνόλου	10,42%	18,75%	29,17%
		% Υποχ/κής	35,72%	64,28%	100,00%
	2βάθμια (Λύκειο)	Αριθμός	3	11	14
		% συνόλου	6,25%	22,92%	29,17%
		% 2βάθμιας	21,43%	78,57%	100,00%
	3βάθμια (ΑΕΙ-Ανώτ. Σχολές)	Αριθμός	11	9	20
		% συνόλου	22,92%	18,75%	41,67%
		% 3βάθμιας	55,00%	44,99%	100,00%
Σύνολο στήλης		Αριθμός	19	29	48
			39,58%	60,42%	100,00%

Πίνακας: 6.36

Από τη διασταύρωση των μεταβλητών προκύπτει ότι ένα πολύ μικρό ποσοστό της τάξης του 39,58% θεωρεί ότι η ίδρυση γυναικείου συνεταιρισμού θα βοηθήσει στην ανάπτυξη της περιοχής, ενώ το 60,42% διαφωνεί σχετικά με την αναγκαιότητα ίδρυσης συνεταιρισμού. Στο σύνολο του δείγματος αρνητικά εκφράζεται το 18,75% της υποχρεωτικής εκπαίδευσης, το 22,92% της 2βάθμιας και το 18,75% της 3βάθμιας. Μεταξύ των βαθμίδων εκπαίδευσης είναι εντυπωσιακό το ποσοστό των αρνητικών απόψεων στη 2βάθμια (78,57%) και στην υποχρεωτική (64,28%), ενώ στη 3βάθμια βαθμίδα η διαφορά του ποσοστού αρνητικών και θετικών απόψεων κυμαίνεται στο 10% περίπου (Πίνακας 6.36)

Στη συνέχεια θα προχωρήσουμε σε έλεγχο της ενδεχόμενης εξάρτησης μεταξύ των μεταβλητών «ηλικία» και «γυναικείος συνεταιρισμός» ως παράγοντας ανάπτυξης της περιοχής.

Μηδενική υπόθεση H_0 και εναλλακτική υπόθεση H_1

H0: οι μεταβλητές «ηλικία» και «γυναικείος συνεταιρισμός» είναι ανεξάρτητες

H1: οι μεταβλητές «ηλικία» και «γυναικείος συνεταιρισμός» είναι εξαρτημένες

Έλεγχος Ανεξαρτησίας:

Test	statistic	Df	P-value
Chi-Square	1,44	2	0,4869

Η P-value είναι 0,4869 > 0,10 επομένως δεχόμαστε τη μηδενική υπόθεση ότι οι μεταβλητές «ηλικία» και «γυναικείος συνεταιρισμός» είναι ανεξάρτητες.

Πίνακας συχνοτήτων των μεταβλητών «ηλικία»» και «γυναικείος συνεταιρισμός».

			Γυναικείος συνεταιρισμός		
			Θετικά	Αρνητικά	Σύνολο σειράς
Ηλικία	18 – 40 Ετών	Αριθμός	7	11	18
		% συνόλου	14,58%	22,92%	37,50%
		% 18-40	38,88%	61,12%	100,00%
	41 – 50 Ετών	Αριθμός	4	10	14
		% συνόλου	8,33%	20,83%	29.17%
		% 41-50	28,56%	71,41%	100,00%
	51 ετών-άνω	Αριθμός	8	8	16
		% συνόλου	16,67%	16,67%	33,33%
		% 51-άνω	50,00%	50,00%	100,00%
Σύνολο στήλης		Αριθμός	19	29	48
			39,58%	60,42%	100,00%

Πίνακας: 6.37

Τα στοιχεία του πίνακα υποδηλώνουν ότι στο σύνολο του δείγματος το 60,42% είναι αρνητικό στην ίδρυση γυναικείου συνεταιρισμού ανεξαρτήτως ηλικιακής κλάσης. Μεταξύ των ηλικιακών κλάσεων το 71,41% των μεταξύ 41 – 50 και το 61,12% των μεταξύ 18 -40 δεν πιστεύει ότι η ίδρυση γυναικείου συνεταιρισμού θα συμβάλλει στην ανάπτυξη της περιοχής, ενώ στην ηλικιακή κλάση άνω των 50 ετών το αποτέλεσμα είναι μοιρασμένο (50,00%). Με δεδομένο ότι το δείγμα αποτελείται από περισσότερους άνδρες, θα είχε ενδιαφέρον να ελέγξουμε τη γνώμη των γυναικών πάνω στο θέμα μιας και το είδος του συνεταιρισμού αναφέρεται σε αυτές (Πίνακας 6.37).

Έλεγχος ενδεχόμενης εξάρτησης μεταξύ της δεσμευμένης μεταβλητής «φύλο» και της μεταβλητής «γυναικείος συνεταιρισμός» ως παράγοντας ανάπτυξης της περιοχής.

Μηδενική υπόθεση H_0 και εναλλακτική υπόθεση H_1

H0: οι μεταβλητές «φύλο» και «γυναικείος συνεταιρισμός» είναι ανεξάρτητες

H1: οι μεταβλητές «φύλο» και «γυναικείος συνεταιρισμός» είναι εξαρτημένες

Έλεγχος Ανεξαρτησίας:

Test	statistic	Df	P-value
Chi-Square	0,28	1	0,5937

Η P-value είναι 0,5937 > 0,10 επομένως δεχόμαστε τη μηδενική υπόθεση ότι οι μεταβλητές «φύλο» και «γυναικείος συνεταιρισμός» είναι ανεξάρτητες.

Πίνακας συχνοτήτων των μεταβλητών «φύλο» και «γυναικείος συνεταιρισμός».

			Γυναικείος συνεταιρισμός		
			Θετικά	Αρνητικά	Σύνολο σειράς
Φύλο	Άνδρες	Αριθμός	11	19	30
		% συνόλου	22,92%	39,58%	62,50%
		% ανδρών	36,67%	63,33%	100,00%
	Γυναίκες	Αριθμός	8	10	18
		% συνόλου	16,67%	20,83%	37,50%
		% ανδρών	44,45%	55,55%	100,00%
Σύνολο στήλης		Αριθμός	19	29	48
			39,58%	60,42%	100,00%

Πίνακας: 6.38

Τα στοιχεία του πίνακα υποδηλώνουν ότι το 60,42% του συνόλου του δείγματος είναι αρνητικό στην ίδρυση γυναικείου συνεταιρισμού εκ των οποίων το 39,58% είναι άνδρες και το 20,83% είναι γυναίκες. Το ποσοστό της αρνητικής άποψης είναι υψηλότερο μεταξύ των ανδρών (63,33%), ενώ μεταξύ των γυναικών φθάνει στο 55,55% (Πίνακας 6.38)

Από τη διασταύρωση όλων των μεταβλητών σε σχέση με την ίδρυση «γυναικείου συνεταιρισμού» προκύπτει ότι ανεξαρτήτως «ηλικίας», «μορφωτικού επιπέδου» και «φύλου», το δείγμα διάκειται αρνητικά και ιδιαίτερα οι άνδρες, οι νεότερες ηλικίες (18 -50 ετών) και οι τελειόφοιτοι 2βάθμιας και υποχρεωτικής εκπαίδευσης. Η μόνη περίπτωση θετικής ανταπόκρισης στο ζήτημα της ίδρυσης «γυναικείου συνεταιρισμού» είναι εκείνη των τελειόφοιτων 3βάθμιας εκπαίδευσης με ποσοστό 55,00%.

Σε σχέση λοιπόν με την ερώτηση 25 που αφορά στην προοπτική ίδρυσης συνεταιρισμών, συμπεραίνουμε ότι το δείγμα συμφωνεί σε υψηλό ποσοστό για την ίδρυση αγροτικού συνεταιρισμού (Πίνακες 6.33, 6.34, 6.35) ενώ έχει αρνητική άποψη για την ίδρυση γυναικείου συνεταιρισμού (πίνακες 6.36, 6.37, 6.38)

Στη συνέχεια θα εξετάσουμε την πιθανότητα εξάρτησης μεταξύ των μεταβλητών «ηλικία» και «γνώση του δικτύου ΦΥΣΗ 2000»

Μηδενική υπόθεση H_0 και εναλλακτική υπόθεση H_1

H_0: οι μεταβλητές «ηλικία» και «γνώση του δικτύου ΦΥΣΗ 2000» είναι ανεξάρτητες

H_1: οι μεταβλητές «ηλικία» και «γνώση του δικτύου ΦΥΣΗ 2000» είναι εξαρτημένες

Έλεγχος Ανεξαρτησίας:

Test	statistic	Df	P-value
Chi-Square	5,54	2	0,0628

Η P-value είναι ίση με 0,0628 < 0,10 συνεπώς οι μεταβλητές «ηλικία» και «γνώση του δικτύου ΦΥΣΗ 2000» είναι εξαρτημένες σε επίπεδο σημαντικότητας 10% ή μπορούμε να απορρίψουμε τη μηδενική υπόθεση ότι οι μεταβλητές είναι ανεξάρτητες σε επίπεδο εμπιστοσύνης 90%.

Πίνακας συχνοτήτων των μεταβλητών «ηλικία» και «γνώση του δικτύου ΦΥΣΗ 2000».

			Γνώση του δικτύου ΦΥΣΗ 2000		
			Θετικά	Αρνητικά	Σύνολο σειράς
Ηλικία	18 – 40 ετών	Αριθμός	10	8	18
		% συνόλου	20,83%	16,67%	37,50%
		% 18 - 40	55,55%	44,45%	100,00%
	41 -50 ετών	Αριθμός	13	1	14
		% συνόλου	27,08%	2,08%	29,17%
		% 41 - 50	92,84%	7,13%	100,00%
	51 ετών – άνω	Αριθμός	10	6	16
		% συνόλου	20,83%	12,50%	33,33%
		% 51 - άνω	62,50%	37,50%	100,00%
Σύνολο στήλης		Αριθμός	33	15	48
			68,75%	31,25%	100,00%

Πίνακας: 6.39

Αν και ο έλεγχος ανεξαρτησίας των δύο μεταβλητών έδειξε ότι υπάρχει συσχέτιση μεταξύ τους σε επίπεδο σημαντικότητας 10%, οι τιμές των κελιών δεν μας επιτρέπουν να έχουμε ασφαλή αποτελέσματα. Το γεγονός όμως ότι πάνω από το 2/3 του δείγματος γνωρίζει ότι η περιοχή ανήκει στο δίκτυο «ΦΥΣΗ 2000» υποδεικνύει την τάση του δείγματος και επομένως μπορούμε υποθέσουμε ότι ένα μεγάλο ποσοστό γνωρίζει για την ύπαρξη του δικτύου. Ενδιαφέρον παρουσιάζουν τα ποσοστά της δεσμευμένης μεταβλητής εντός κάθε κατηγορίας, καθώς το 92,84% της ηλικιακής κλάσης 41 – 50, το 62,50% των άνω των 51 και το 55,55% των μεταξύ 18 και 40 γνώριζαν ότι η περιοχή ανήκει στο δίκτυο «ΦΥΣΗ 2000» (Πίνακας 6.39)

Στη συνέχεια θα εξετάσουμε την πιθανότητα εξάρτησης μεταξύ των μεταβλητών «μορφωτικό επίπεδο» και «γνώση του δικτύου ΦΥΣΗ 2000»

Μηδενική υπόθεση H_0 και εναλλακτική υπόθεση H_1

H_0: οι μεταβλητές «μορφωτικό επίπεδο» και «γνώση του δικτύου ΦΥΣΗ 2000» είναι ανεξάρτητες

H_1: οι μεταβλητές «μορφωτικό επίπεδο» και «γνώση του δικτύου ΦΥΣΗ 2000» είναι εξαρτημένες

Έλεγχος Ανεξαρτησίας:

Test	statistic	Df	P-value
Chi-Square	1,52	2	0,4674

Η P-value είναι 0,4674 > 0,10 επομένως δεχόμαστε τη μηδενική υπόθεση ότι οι μεταβλητές «μορφωτικό επίπεδο» και «γνώση του δικτύου ΦΥΣΗ 2000» είναι ανεξάρτητες.

Πίνακας συχνοτήτων των μεταβλητών «μορφωτικό επίπεδο» και «γνώση του δικτύου ΦΥΣΗ 2000».

			Γνώση του δικτύου ΦΥΣΗ 200		
			Θετικά	Αρνητικά	Σύνολο σειράς
Μορφωτικό επίπεδο	Υποχρ/κή (Δημοτικό-Γυμνάσιο)	Αριθμός	11	3	14
		% συνόλου	22,92%	6,25%	29,17%
		% Υποχ/κής	78,57%	21,43%	100,00%
	2βάθμια (Λύκειο)	Αριθμός	8	6	14
		% συνόλου	16,67%	12,50%	29,17%
		% 2βάθμιας	57,15%	42,85%	100,00%
	3βάθμια (ΑΕΙ-Ανωτ. Σχολές)	Αριθμός	14	6	20
		% συνόλου	29,17%	12,50%	41,67%
		% 3βάθμιας	70,00%	30,00%	100,00%
Σύνολο στήλης		Αριθμός	33	15	48
			68,75%	31,25%	100,00%

Πίνακας: 6.40

Από τα στοιχεία του πίνακα 6.40 διαπιστώνουμε ότι από το σύνολο του δείγματος που γνωρίζει για την ύπαρξη του δικτύου «ΦΥΣΗ 2000» το 22,92% έχει υποχρεωτική εκπαίδευση, το 16,67% έχει 2βάθμια και το 29,17% έχει 3βάθμια εκπαίδευση. Εντός κάθε κατηγορίας της δεσμευμένης μεταβλητής παρατηρούμε ότι το 78,57% της υποχρεωτικής, το 57,15% της 2βάθμιας και το 70,00% της 3βάθμιας γνωρίζει ότι η περιοχή ανήκει στο δίκτυο «ΦΥΣΗ 2000». Σύμφωνα με τον έλεγχο ανεξαρτησίας οι μεταβλητές «μορφωτικό επίπεδο» και «γνώση για το δίκτυο ΦΥΣΗ 2000» είναι ανεξάρτητες μεταξύ τους, αυτό δε επιβεβαιώνεται και από το αποτέλεσμα του προηγούμενου πίνακα καθώς η ηλικιακή κλάση των 18 – 40, η οποία έχει και τον υψηλότερο δείκτη 3βάθμιας εκπαίδευσης (Πίνακας 6.39), έχει το χαμηλότερο ποσοστό (55,55%) ως προς τη «γνώση του δικτύου ΦΥΣΗ 2000» μεταξύ των υπόλοιπων ηλιακών κλάσεων. Από τα αποτελέσματα των δύο πινάκων συμπεραίνει κανείς ότι γνωρίζουν για την

ύπαρξη του δικτύου «ΦΥΣΗ 2000», εκείνες οι κλάσεις ηλικιών οι οποίες δραστηριοποιούνται στην περιοχή και αντιμετωπίζουν τα όποια προβλήματα λόγω του καθεστώτος προστασίας, ανεξαρτήτως μορφωτικού επιπέδου.

Στη συνέχεια θα εξετάσουμε την πιθανότητα εξάρτησης μεταξύ των μεταβλητών «μορφωτικό επίπεδο» και «προστασία και διατήρηση» ως δραστηριότητα που επιτρέπεται εντός της προστατευόμενης περιοχής. Κρίθηκε απαραίτητη η συγχώνευση των επιλογών «Προστασία και διατήρηση» και «Επιστημονική έρευνα και επιμόρφωση» αφενός μεν διότι οι δύο κατηγορίες αλληλοεξαρτώνται και αφετέρου η δεύτερη επιλογή είχε μικρή αριθμό απαντήσεων.

Μηδενική υπόθεση H_0 και εναλλακτική υπόθεση H_1

H_0: οι μεταβλητές «μορφωτικό επίπεδο» και «προστασία και διατήρηση» είναι ανεξάρτητες

H_1: οι μεταβλητές «μορφωτικό επίπεδο» και «προστασία και διατήρηση» είναι εξαρτημένες

Έλεγχος Ανεξαρτησίας:

Test	statistic	Df	P-value
Chi-Square	7,37	2	0,0251

Η P-value είναι 0,0251 < 0,5 συνεπώς δεχόμαστε ότι οι μεταβλητές «μορφωτικό επίπεδο» και «προστασία και διατήρηση» είναι εξαρτημένες σε επίπεδο σημαντικότητας 5% ή μπορούμε να απορρίψουμε τη μηδενική υπόθεση ότι οι μεταβλητές είναι ανεξάρτητες σε επίπεδο εμπιστοσύνης 95%.

Πίνακας διπλής εισόδου μεταξύ των μεταβλητών «μορφωτικό επίπεδο» και «προστασία και διατήρηση».

			Προστασία και διατήρηση		
			Θετικά	Αρνητικά	Σύνολο γραμμής
Μορφωτικό επίπεδο	Υποχ/κή (Δημοτικό-Γυμνάσιο)	Αριθμός	8	6	14
		% συνόλου	16,67%	12,50%	29,17%
		% υποχ/κής	57,15%	42,85%	100,00%
	2βάθμια (Λύκειο)	Αριθμός	7	7	14
		% συνόλου	14,58%	14,58%	29,17%
		% 2βάθμιας	49,98%	49,98%	100,00%
	3βάθμια (Αν.Σχολές ΑΕΙ)	Αριθμός	18	2	20
		% συνόλου	37,50%	4,17%	41,67%
		% 3βάθμιας	89,99%	10,00%	100,00%
Σύνολο στήλης		Αριθμός	33	15	48
			68,75%	31,25%	100,00%

Πίνακας: 6.41

Τα στοιχεία του πίνακα υποδηλώνουν ότι το 68,75% από το σύνολο του δείγματος θεωρεί ότι εντός της προστατευόμενης περιοχής επιτρέπεται «η προστασία και διατήρηση» στην υπάρχουσα κατάσταση. Εξ αυτών το 37,50% είναι 3βάθμιας εκπαίδευσης, το 14,58% 2βάθμιας εκπαίδευσης και το 16,67% υποχρεωτικής εκπαίδευσης. Μεταξύ των μορφωτικών επιπέδων οι 9 στους 10 τελειόφοιτους 3βάθμιας εκπαίδευσης, οι 5 στους 10 2βάθμιας και οι 6 στους 10 υποχρεωτικής εκπαίδευσης, έχουν θετική άποψη περί της «προστασίας και διατήρησης» ως επιτρεπόμενη δραστηριότητα εντός της προστατευόμενης περιοχής (Πίνακας 6.41)

Στη συνέχεια θα εξετάσουμε την πιθανότητα εξάρτησης μεταξύ των μεταβλητών «ηλικία» και «προστασία και διατήρηση» ως δραστηριότητα που επιτρέπεται εντός της προστατευόμενης περιοχής.

Μηδενική υπόθεση H_0 και εναλλακτική υπόθεση H_1

H_0: οι μεταβλητές «ηλικία» και «προστασία και διατήρηση» είναι ανεξάρτητες

H_1: οι μεταβλητές «ηλικία» και «προστασία και διατήρηση» είναι εξαρτημένες

Έλεγχος Ανεξαρτησίας:

Test	statistic	Df	P-value
Chi-Square	0,44	2	0,8031

Η P-value είναι 0,8031 > 0,10, συνεπώς δεχόμαστε τη μηδενική υπόθεση ότι οι μεταβλητές «ηλικία» και «προστασία και διατήρηση» είναι ανεξάρτητες.

Πίνακας συχνοτήτων των μεταβλητών «ηλικία» και «προστασία και διατήρηση» ως επιτρεπόμενης δραστηριότητας εντός της προστατευόμενης περιοχής.

			Προστασία και διατήρηση		
			Θετικά	Αρνητικά	Σύνολο σειράς
Ηλικία	18 – 40 ετών	Αριθμός	13	5	18
		% συνόλου	27,08%	10,42%	37,50%
		% 18-40	72,21%	27,79%	100,00%
	41 – 50 ετών	Αριθμός	10	4	14
		% συνόλου	20,83%	8,33%	29,17%
		% 41-50	71,41%	28,56%	100,00%
	51 ετών - άνω	Αριθμός	10	6	16
		% συνόλου	20,83%	12,50%	33,33%
		% 51-άνω	62,50%	37,50%	100,00%
Σύνολο στήλης		Αριθμός	33	15	48
			68,75%	31,25%	100,00%

Πίνακας: 6.42

Όπως φαίνεται από τα στοιχεία του πίνακα οι 7 στους 10 μεταξύ των ηλικιών 18 – 40 και 41 – 50, καθώς και οι 6 στους 10 άνω των 51 ετών θεωρούν ότι επιτρεπόμενη δραστηριότητα εντός της προστατευόμενης περιοχής είναι η «προστασία και διατήρηση».

Από τους δύο πίνακες σχετικά με την «προστασία και διατήρηση» προκύπτει ότι α) ανεξαρτήτως ηλικιακής κλάσης, όλοι συμφωνούν ότι αποτελεί την ενδεικνυόμενη δραστηριότητα εντός της προστατευόμενης περιοχής β) διαφοροποιείται ανάλογα με το επίπεδο μόρφωσης (Πίνακας 6.42).

Σε σχέση με τις ερωτήσεις 19 και 20 που αφορούν στη «γνώση ύπαρξης του δικτύου ΦΥΣΗ 2000» και στη «γνώση των επιτρεπόμενων δραστηριοτήτων» εντός αυτής, παρατηρούμε ότι στην πρώτη περίπτωση η γνώση είναι ανεξάρτητη από το μορφωτικό επίπεδο ενώ η δεύτερη εξαρτάται από αυτό. Αυτό μπορεί να οφείλεται είτε στην απόκτηση γνώσεων λόγω

μορφωτικού επιπέδου (περίπτωση $2^{η}$), είτε στην εμπειρική απόκτηση γνώσεων – ανεξάρτητα από το μορφωτικό επίπεδο - μέσω ανάληψης δραστηριοτήτων (περίπτωση $1^{η}$).

Στη συνέχεια θα εξετάσουμε την πιθανότητα εξάρτησης μεταξύ των μεταβλητών «ηλικία» και «δραστηριότητες αναψυχής» ως δραστηριότητες που επιτρέπονται εντός της προστατευόμενης περιοχής.

Μηδενική υπόθεση H_0 και εναλλακτική υπόθεση H_1

H_0: οι μεταβλητές «ηλικία» και «δραστηριότητες αναψυχής» είναι ανεξάρτητες

H_1: οι μεταβλητές «ηλικία» και «δραστηριότητες αναψυχής» είναι εξαρτημένες

Έλεγχος Ανεξαρτησίας:

Test	statistic	Df	P-value
Chi-Square	1,81	2	0,4037

Η P-value είναι 0,4037 > 0,10, συνεπώς δεχόμαστε τη μηδενική υπόθεση ότι οι μεταβλητές «ηλικία» και «δραστηριότητες αναψυχής» είναι ανεξάρτητες.

Πίνακας συχνοτήτων των μεταβλητών «ηλικία» και «δραστηριότητες αναψυχής» ως επιτρεπόμενης δραστηριότητας εντός της προστατευόμενης περιοχής.

			Δραστηριότητες αναψυχής		
			Θετικά	Αρνητικά	Σύνολο σειράς
Ηλικία	18 – 40 ετών	Αριθμός	12	6	18
		% συνόλου	25,00%	12,50%	37,50%
		% 18-40	66,66%	33,33%	100,00%
	41 – 50 ετών	Αριθμός	6	8	14
		% συνόλου	12,50%	16,67%	29,17%
		% 41-50	42,85%	57,15%	100,00%
	51 ετών - άνω	Αριθμός	9	7	16
		% συνόλου	18,75%	14,58%	33,33%
		% 51-άνω	56,26%	43,74%	100,00%
Σύνολο στήλης		Αριθμός	27	21	48
			56,25%	43,75%	100,00%

Πίνακας: 6.43

Το 56,25% στο σύνολο του δείγματος θεωρεί ότι οι «δραστηριότητες αναψυχής» επιτρέπονται εντός της προστατευόμενης περιοχής ενώ το 43,75% διαφωνεί. Το 25,00% της ηλικιακής κλάσης 18 – 40, το 12,50% της κλάσης μεταξύ 41 – 50 και το 18,75% των 51 – άνω συμφωνούν με της «δραστηριότητες αναψυχής». Εντός της δεσμευμένης μεταβλητής το μεγαλύτερο ποσοστό (66,66%) - όπως ήταν αναμενόμενο - συγκέντρωσε η ηλικιακή κλάση των 18 – 40, η οποία αποτελεί και το “target group” αυτών των δραστηριοτήτων. Στις κλάσεις μεταξύ 41 -50 ετών, το θετικό ποσοστό κυμάνθηκε στο 42,85% ενώ το αρνητικό στο 57,15% και στις άνω των 50 ετών το θετικό ποσοστό είναι 56,26% (Πίνακας 6.43).

Στη συνέχεια θα εξετάσουμε την πιθανότητα εξάρτησης μεταξύ των μεταβλητών «μορφωτικό επίπεδο» και «δραστηριότητες αναψυχής» ως δραστηριότητες που επιτρέπονται εντός της προστατευόμενης περιοχής.

Μηδενική υπόθεση H_0 και εναλλακτική υπόθεση H_1

H_0: οι μεταβλητές «μορφωτικό επίπεδο» και «δραστηριότητες αναψυχής» είναι ανεξάρτητες

H_1: οι μεταβλητές «μορφωτικό επίπεδο» και «δραστηριότητες αναψυχής» είναι εξαρτημένες

Έλεγχος Ανεξαρτησίας:

Test	statistic	Df	P-value
Chi-Square	1,07	2	0,5866

Η P-value είναι 0,5866 > 0,10, συνεπώς δεχόμαστε τη μηδενική υπόθεση ότι οι μεταβλητές «μορφωτικό επίπεδο» και «δραστηριότητες αναψυχής» είναι ανεξάρτητες.

Πίνακας συχνοτήτων των μεταβλητών «μορφωτικό επίπεδο» και «δραστηριότητες αναψυχής» ως επιτρεπόμενης δραστηριότητας εντός της προστατευόμενης περιοχής.

			Δραστηριότητες Αναψυχής		
			Θετικά	Αρνητικά	Σύνολο σειράς
Μορφωτικό επίπεδο	Υποχ/κή (Δημοτικό-Γυμνάσιο)	Αριθμός	7	7	14
		% συνόλου	14,58%	14,58%	29.17%
		% Υποχ/κής	49,98%	49,98%	100,00%
	2βάθμια (Λύκειο)	Αριθμός	7	7	14
		% συνόλου	14,58%	14,58%	29.17%
		% 2βάθμιας	49,98%	49,98%	100,00%
	3βάθμια (ΑΕΙ-Αν.Σχολές)	Αριθμός	13	7	20
		% συνόλου	27,08%	14,58%	41,67%
		% 3βάθμιας	64,99%	34,99%	100,00%
Σύνολο στήλης		Αριθμός	27	21	48
			56,25%	43,75%	100,00%

Πίνακας: 6.44

Τα στοιχεία στον πίνακα αυτό υποδηλούν ότι μεταξύ των μορφωτικών επιπέδων μόνο εκείνο της 3βάθμιας εκπαίδευσης έχει ισχυρό προβάδισμα στη θετική γνώμη όσον αφορά τις «δραστηριότητες αναψυχής» ως επιτρεπόμενες εντός της προστατευόμενης περιοχής σε ποσοστό 64,99%, γεγονός που συμφωνεί με την αποδοχή της δραστηριότητας αυτής από την ηλικιακή κλάση των 18 – 40 (ποσοστό 66,66%) ως έχουσα το μεγαλύτερο ποσοστό 3βάθμιας εκπαίδευσης. Στις άλλες δύο κατηγορίες τα ποσοστά θετικής και αρνητικής γνώμης είναι κατανεμημένα ισομερώς (49,98% έκαστο) (Πίνακας 6.44)

Αν και στις δύο περιπτώσεις ελέγχου των δεσμευμένων μεταβλητών («μορφωτικό επίπεδο» και «ηλικία»), η P-value υποδεικνύει ότι είναι ανεξάρτητες, προχωρήσαμε σε περαιτέρω

έρευνα επειδή η εξαρτώμενη μεταβλητή «δραστηριότητες αναψυχής» αποτελεί συστατικό στοιχείο του Τουρισμού, ενός τομέα που σύμφωνα με προηγηθείσα ανάλυση θεωρείται ο κυρίαρχος τομέας με μέλλον στην περιοχή σε ποσοστό 91,67%. Τα ποσοστά φανερώνουν ότι ανεξαρτήτως «μόρφωσης» και «ηλικίας», η «προστασία και διατήρηση» προηγείται κατά 8% των «δραστηριοτήτων αναψυχής», γεγονός που πρέπει να ληφθεί υπόψη στο σχεδιασμό της περιοχής.

Προκειμένου να διαπιστώσουμε, όχι πλέον τι «επιτρέπεται εντός της προστατευόμενης περιοχής», αλλά τι θεωρεί το δείγμα ως σπουδαιότερο εγγενές στοιχείο αυτής, θα προχωρήσουμε στην εξέταση εναλλακτικών δραστηριοτήτων όπως: «Τουριστική ανάπτυξη», «Ιστορία/Παράδοση» και «Αισθητική/αναψυχή».

Για τη διερεύνηση των μεταβλητών κρίθηκαν απαραίτητες οι ομαδοποιήσεις των «φυτική παραγωγή» και «Φυτά και ζώα» σε μία κατηγορία αυτή της «Αισθητικής/αναψυχής», καθώς και η παράλειψη των μεταβλητών «Κυνήγι» και «Επιστημονική αξία» αφού απέσπασαν μόνο 1 και 2 γνώμες αντίστοιχα. Πρέπει επίσης να σημειωθεί ότι υπήρχε περιορισμός στην επιλογή μίας μόνο απάντησης, ώστε το δείγμα να επιλέξει το σπουδαιότερο κατά τη γνώμη του στοιχείο.

Έλεγχος εξάρτησης μεταξύ των μεταβλητών «ηλικία» και «σπουδαιότερο στοιχείο εντός προστατευόμενης περιοχής»

Μηδενική υπόθεση H_0 και εναλλακτική υπόθεση H_1

H_0: οι μεταβλητές «ηλικία» και «σπουδαιότερο στοιχείο εντός προστατευόμενης περιοχής» είναι ανεξάρτητες

H_1: οι μεταβλητές «ηλικία» και «σπουδαιότερο στοιχείο εντός προστατευόμενης περιοχής» είναι εξαρτημένες

Έλεγχος Ανεξαρτησίας:

Test	statistic	Df	P-value
Chi-Square	2,46	4	0,6526

Η P-value είναι 0,6526 > 0,10, συνεπώς δεχόμαστε τη μηδενική υπόθεση ότι οι μεταβλητές «ηλικία» και «σπουδαιότερο στοιχείο εντός προστατευόμενης περιοχής» είναι ανεξάρτητες

Πίνακας συχνοτήτων των μεταβλητών «ηλικία» και «σπουδαιότερο στοιχείο εντός προστατευόμενης περιοχής»

			Σπουδαιότερο στοιχείο εντός προστατευόμενης περιοχής			
			Τουριστική ανάπτυξη	Αισθητική/ Αναψυχή	Ιστορία/ Παράδοση	Σύνολο γραμμής
Ηλικία	18-40 ετών	Αριθμός	6	6	6	18
		% συνόλου	12,50%	12,50%	12,50%	37,50%
		% 18-40	33,33%	33,33%	33,33%	100,00%
	41-50 ετών	Αριθμός	2	6	6	14
		% συνόλου	4,17%	12,50%	12,50%	29,17%
		% 41-50	14,30%	42,85%	42,85%	100,00%
	51 ετών-άνω	Αριθμός	6	4	6	16
		% συνόλου	12,50%	8,33%	12,50%	33,33%
		% 51-άνω	37,50%	25,00%	37,50%	100,00%
Σύνολο στήλης		Αριθμός	14	16	18	48
			29,17%	33,33%	37,50%	100,00%

Πίνακας: 6.45

Η τιμή της P – value (>0,10) υποδηλώνει ότι οι μεταβλητές είναι ανεξάρτητες μεταξύ τους αλλά οι τιμές των κελιών δεν μας επιτρέπουν ασφαλή συμπεράσματα. Παρατηρούμε επίσης ότι τα αποτελέσματα είναι κατανεμημένα ισομερώς με πολύ μικρές διαφορές τόσο στο σύνολο του δείγματος όσο και μεταξύ των ηλικιακών κλάσεων, γεγονός που σημαίνει ότι εάν το δείγμα αριθμούσε περισσότερο θα υπήρχαν διαφοροποιήσεις (Πίνακας 6.45).

Έλεγχος εξάρτησης μεταξύ των μεταβλητών «μορφωτικό επίπεδο» και «σπουδαιότερο στοιχείο εντός προστατευόμενης περιοχής»

Μηδενική υπόθεση H_0 και εναλλακτική υπόθεση H_1

H_0: οι μεταβλητές «μορφωτικό επίπεδο» και «σπουδαιότερο στοιχείο εντός προστατευόμενης περιοχής» είναι ανεξάρτητες

H_1: οι μεταβλητές «μορφωτικό επίπεδο» και «σπουδαιότερο στοιχείο εντός προστατευόμενης περιοχής» είναι εξαρτημένες

Έλεγχος Ανεξαρτησίας:

Test	statistic	Df	P-value
Chi-Square	2,34	4	0,6727

Η P-value είναι 0,6727 > 0,10, συνεπώς δεχόμαστε τη μηδενική υπόθεση ότι οι μεταβλητές «μορφωτικό επίπεδο» και «σπουδαιότερο στοιχείο εντός προστατευόμενης περιοχής» είναι ανεξάρτητες

Πίνακας συχνοτήτων των μεταβλητών «μορφωτικό επίπεδο» και «σπουδαιότερο στοιχείο εντός προστατευόμενης περιοχής»

			Σπουδαιότερο στοιχείο εντός προστατευόμενης περιοχής			
			Τουριστική ανάπτυξη	Αισθητική/ Αναψυχή	Ιστορία/ Παράδοση	Σύνολο στήλης
Μορφωτικό επίπεδο	Υποχ/κή (Δημοτικό Γυμνάσιο)	Αριθμός	6	3	5	14
		% συνόλου	12,50%	6,25%	10,42%	29,17%
		% Υποχ/κής	42,85%	21,43%	35,72%	100,00%
	2βάθμια (Λύκειο)	Αριθμός	3	5	6	14
		% συνόλου	6,25%	10,42%	12,50%	29,17%
		% 2βάθμιας	21,43%	35,72%	42,85%	100,00%
	3βάθμια (ΑΕΙ-Αν.Σχολές)	Αριθμός	5	8	7	20
		% συνόλου	10,42%	16,67%	14,58%	41,67%
		% 3βάθμιας	25,00%	40,00%	35,00%	100,00%
Σύνολο γραμμής		Αριθμός	14	16	18	48
			29,17%	33,33%	37.50%	100,00%

Πίνακας: 6.46

Η τιμή της P – value (>0,10) υποδηλώνει ότι οι μεταβλητές είναι ανεξάρτητες μεταξύ τους αλλά και πάλι οι τιμές των κελιών δεν μας επιτρέπουν ασφαλή συμπεράσματα. Πάντως οι μικρές διαφορές στις προτιμήσεις του δείγματος, ανεξάρτητα από την ηλικία και το μορφωτικό επίπεδο, υποδεικνύει ότι το δείγμα αντιλαμβάνεται την προστατευόμενη περιοχή ως χώρο όπου μπορούν να συνυπάρξουν διαφορετικές δραστηριότητες (Πίνακας 6.46).

Στη συνέχεια θα εξετάσουμε την πιθανότητα συσχέτισης μεταξύ των μεταβλητών «μορφωτικό επίπεδο» και «συμμετοχή στη διαχείριση και στη προστασία» της περιοχής.

Μηδενική υπόθεση H_0 και εναλλακτική υπόθεση H_1

H_0: οι μεταβλητές «μορφωτικό επίπεδο» και «συμμετοχή στη διαχείριση και στη προστασία» είναι ανεξάρτητες

H_1: οι μεταβλητές «μορφωτικό επίπεδο» και «συμμετοχή στη διαχείριση και στη προστασία» είναι εξαρτημένες

Έλεγχος Ανεξαρτησίας:

Test	statistic	Df	P-value
Chi-Square	3,48	2	0,1756

Η P-value είναι 0,1756 > 0,10, συνεπώς δεχόμαστε τη μηδενική υπόθεση ότι οι μεταβλητές «μορφωτικό επίπεδο» και «συμμετοχή στη διαχείριση και στη προστασία» είναι ανεξάρτητες.

Πίνακας συχνοτήτων των μεταβλητών «μορφωτικό επίπεδο» και «συμμετοχή στη διαχείριση και στη προστασία»

			Συμμετοχή στη διαχείριση και στη προστασία		
			Θετικά	Αρνητικά	Σύνολο σειράς
Μορφωτικό επίπεδο	Υποχρ/κής (Δημοτικό-Γυμνάσιο)	Αριθμός	13	1	14
		% συνόλου	27,08%	2,08%	29,17%
		% Υποχ/κής	92,84%	7,14%	100,00%
	2βάθμιας (Λύκειο)	Αριθμός	9	5	14
		% συνόλου	18,75%	10,42%	29,17%
		% 2βάθμιας	64,28%	35,72%	100,00%
	3βάθμιας (ΑΕΙ-Αν. Σχολές)	Αριθμός	16	4	20
		% συνόλου	33,33%	8,33%	41,67%
		% 3βάθμιας	79,99%	20,00%	100,00%
Σύνολο στήλης		Αριθμός	38	10	48
			79,17%	20,83%	100,00%

Πίνακας: 6.47

Όπως υποδεικνύει η τιμή της P-value, οι μεταβλητές μεταξύ τους είναι ανεξάρτητες, αλλά οι τιμές των κελιών δεν μας επιτρέπουν ασφαλή συμπεράσματα. Δεδομένου του υψηλού ποσοστού της θετικής άποψης, στο σύνολο του δείγματος, που φθάνει στο 79,17%, μπορούμε να θεωρήσουμε ότι υπάρχει ισχυρή τάση υπέρ της συμμετοχής στη διαχείριση και στην προστασία της περιοχής. Μεταξύ των διαφορετικών επιπέδων μόρφωσης, η συντριπτική πλειοψηφία της υποχρεωτικής εκπαίδευσης επιθυμεί να συμμετάσχει σε ποσοστό 92,84%, ενώ το αντίστοιχο ποσοστό της 2βάθμιας εκπαίδευσης είναι 64,28%, αρκετά χαμηλότερο από εκείνο της υποχρεωτικής, λαμβάνοντας υπόψη ότι τα ποσοστά των δύο επιπέδων επί του συνόλου είναι ίδια (29,17%). Η θετική πρόθεση συμμετοχής στο επίπεδο της 3βάθμιας εκπαίδευσης φθάνει στο ποσοστό των 79,99% (Πίνακας 6.47)

Στη συνέχεια θα εξετάσουμε την πιθανότητα συσχέτισης μεταξύ των μεταβλητών «ηλικία» και «συμμετοχή στη διαχείριση και στη προστασία» της περιοχής.

Μηδενική υπόθεση H_0 και εναλλακτική υπόθεση H_1

H_0: οι μεταβλητές «ηλικία» και «συμμετοχή στη διαχείριση και στη προστασία» είναι ανεξάρτητες

H_1: οι μεταβλητές «ηλικία» και «συμμετοχή στη διαχείριση και στη προστασία» είναι εξαρτημένες

Έλεγχος Ανεξαρτησίας:

Test	statistic	Df	P-value
Chi-Square	3,96	2	0,1378

Η P-value είναι 0,1378 > 0,10, συνεπώς δεχόμαστε τη μηδενική υπόθεση ότι οι μεταβλητές «ηλικία» και «συμμετοχή στη διαχείριση και στη προστασία» είναι ανεξάρτητες.

Πίνακας συχνοτήτων των μεταβλητών «ηλικία» και «συμμετοχή στη διαχείριση και στη προστασία»

			Συμμετοχή στη διαχείριση και στη προστασία		
			Θετικά	Αρνητικά	Σύνολο σειράς
Ηλικία	18 – 40 ετών	Αριθμός	14	4	18
		% συνόλου	29,17%	8,33%	37,50%
		% 18-40	77,78%	22,21%	100,00
	41 – 50 ετών	Αριθμός	9	5	14
		% συνόλου	18,75%	10,42	29,17
		% 41-50	64,28%	37,72%	100,00
	51 ετών - άνω	Αριθμός	15	1	16
		% συνόλου	31,25%	2,08%	33,33%
		% 51-άνω	93,76%	6,24%	100,00
Σύνολο στήλης		Αριθμός	38	10	48
			79,17	20,83	100,00

Πίνακας: 6.48

Όπως υποδεικνύει η τιμή της P-value, οι μεταβλητές μεταξύ τους είναι ανεξάρτητες, αλλά και πάλι οι τιμές των κελιών δεν μας επιτρέπουν ασφαλή συμπεράσματα. Η τάση του δείγματος είναι σαφώς υπέρ της συμμετοχής στην προστασία και διατήρηση της περιοχής με μεγαλύτερο ποσοστό - μεταξύ των ηλικιακών κλάσεων - το 93,76% που αντιπροσωπεύει άτομα ηλικίας άνω των 51 ετών. Στη συνέχεια οι 8 στους 10 ηλικιακής κλάσης μεταξύ 18-40 ετών ενδιαφέρονται να συμμετάσχουν στη διατήρηση και προστασία, ενώ στη κλάση των 41-50 η αναλογία είναι 6 στους 10 (Πίνακας 6.48)

Στη συνέχεια θα εξετάσουμε την πιθανότητα συσχέτισης μεταξύ των μεταβλητών «ηλικία» και «εθελοντική εργασία» της περιοχής.

Μηδενική υπόθεση H_0 και εναλλακτική υπόθεση H_1

H_0: οι μεταβλητές «ηλικία» και «εθελοντική εργασία» είναι ανεξάρτητες

H_1: οι μεταβλητές «ηλικία» και «εθελοντική εργασία» είναι εξαρτημένες

Έλεγχος Ανεξαρτησίας:

Test	statistic	Df	P-value
Chi-Square	7,50	2	0,0235

Η P-value είναι 0,0235 < 0,5 συνεπώς δεχόμαστε ότι οι μεταβλητές «ηλικία» και «εθελοντική εργασία» είναι εξαρτημένες σε επίπεδο σημαντικότητας 5% ή μπορούμε να απορρίψουμε τη μηδενική υπόθεση ότι οι μεταβλητές είναι ανεξάρτητες σε επίπεδο εμπιστοσύνης 95%..

Πίνακας συχνοτήτων των μεταβλητών «ηλικία» και «εθελοντική εργασία»

			Εθελοντική εργασία		
			Θετικά	Αρνητικά	Σύνολο σειράς
Ηλικία	18 – 40 ετών	Αριθμός	13	5	18
		% συνόλου	27,08%	10,42%	37,50%
		% 18-40	72,21%	27,79%	100,00%
	41 – 50 ετών	Αριθμός	5	9	14
		% συνόλου	10,42%	18,75%	29,17%
		% 41-50	35,72%	64,28%	100,00%
	51 – ετών άνω	Αριθμός	13	3	16
		% συνόλου	27,08%	6,25%	33,33%
		% 51-άνω	81,25%	18,75%	100,00%
Σύνολο στήλης		Αριθμός	31	17	48
			64,58%	35,42%	100,00%

Πίνακας: 6.49

Οι 8 στους 10 μεταξύ της ηλικιακής κλάσης των 51 ετών και άνω είναι διατεθειμένοι να απασχοληθούν εθελοντικά για την ανάπτυξη της περιοχής. Το ποσοστό αυτό μεταξύ των ηλικιών 18 έως 40 φθάνει στο 72,21% ενώ στις ηλικίες μεταξύ των 41 έως 50 ετών το 64,28% έχει αρνητική διάθεση στην προσφορά εθελοντικής εργασίας. Οι νεότερες ηλικίες (18-40) και οι μεγαλύτερες (51-άνω) διαθέτουν προφανώς περισσότερο ελεύθερο χρόνο, δεδομένου ότι σε αυτές υπάγονται άνεργοι, ανύπανδροι ή συνταξιούχοι (Πίνακας 6.49)

Στη συνέχεια θα εξετάσουμε την πιθανότητα εξάρτησης μεταξύ των μεταβλητών «μορφωτικό επίπεδο» και «εθελοντική εργασία» της περιοχής.

Μηδενική υπόθεση H_0 και εναλλακτική υπόθεση H_1

H_0: οι μεταβλητές «μορφωτικό επίπεδο» και «εθελοντική εργασία» είναι ανεξάρτητες

H_1: οι μεταβλητές «μορφωτικό επίπεδο» και «εθελοντική εργασία» είναι εξαρτημένες

Έλεγχος Ανεξαρτησίας:

Test	statistic	Df	P-value
Chi-Square	1,63	2	0,4434

Η P-value είναι 0,4434 > 0,10, συνεπώς δεχόμαστε τη μηδενική υπόθεση ότι οι μεταβλητές «μορφωτικό επίπεδο» και «εθελοντική εργασία» είναι ανεξάρτητες

Πίνακας συχνοτήτων των μεταβλητών «μορφωτικό επίπεδο» και «εθελοντική εργασία»

			Εθελοντική εργασία		
			Θετικά	Αρνητικά	Σύνολο Σειράς
Μορφωτικό επίπεδο	Υποχρ/κή (Δημοτικό-Γυμνάσιο)	Αριθμός	8	6	14
		% συνόλου	16,67%	12,50%	29,17%
		% Υποχ/κής	57,15%	42,85%	100,00%
	2βάθμια (Λύκειο)	Αριθμός	8	6	14
		% συνόλου	16,67%	12,50%	29,17%
		% 2βάθμιας	57,15%	42,85%	100,00%
	3βάθμια (ΑΕΙ-Αν. Σχολές)	Αριθμός	15	5	18
		% συνόλου	31,25%	10,42%	41,67%
		% 3βάθμιας	75,00%	25,00%	100,00%
Σύνολο στήλης		Αριθμός	31	17	48
			64,58%	35,42%	100,00%

Πίνακας: 6.50

Λόγω του μικρού δείγματος τα στοιχεία στα δύο πρώτα μορφωτικά επίπεδα κατανέμονται ισομερώς, με τα ποσοστά της θετικής άποψης να κυμαίνονται στο 57,15%, ενώ της αρνητικής στο 42,85%. Στο επίπεδο της 2βάθμιας εκπαίδευσης, σχετικά με την προσφορά εθελοντικής εργασίας, συμφωνεί το 75%. (Πίνακας 6.50)

Εξετάζοντας τους πίνακες συχνοτήτων της μεταβλητής «εθελοντική εργασία» παρατηρούμε ότι αυτή εξαρτάται από την «ηλικία» ενώ είναι ανεξάρτητη από το «μορφωτικό επίπεδο». Καθώς αναφέρθηκε το θέμα του ελεύθερου χρόνο σαν παράμετρος της εθελοντικής εργασίας θα ήταν σκόπιμο να διαπιστώσουμε την εξάρτηση της μεταβλητής «εθελοντική εργασία» με δεσμευμένη μεταβλητή την «οικογενειακή κατάσταση».

Στη συνέχεια θα εξετάσουμε την πιθανότητα εξάρτησης των μεταβλητών «οικογενειακή κατάσταση» και «εθελοντική εργασία». Οι επιλογές ΄΄διαζευγμένος/η΄΄ και ΄΄χήρος/α΄΄ ομαδοποιούνται σε μία κατηγορία με το τίτλο ΄΄άλλο΄΄.

Μηδενική υπόθεση H_0 και εναλλακτική υπόθεση H_1

H_0: οι μεταβλητές «οικογενειακή κατάσταση» και «εθελοντική εργασία» είναι ανεξάρτητες

H_1: οι μεταβλητές «οικογενειακή κατάσταση» και «εθελοντική εργασία» είναι εξαρτημένες

Έλεγχος Ανεξαρτησίας:

Test	statistic	Df	P-value
Chi-Square	2,13	2	0,3456

Η P-value είναι 0,3456 > 0,10, συνεπώς δεχόμαστε τη μηδενική υπόθεση ότι οι μεταβλητές «οικογενειακή κατάσταση» και «εθελοντική εργασία» είναι ανεξάρτητες

Πίνακας συχνοτήτων των μεταβλητών «οικογενειακή κατάσταση» και «εθελοντική εργασία».

			Εθελοντική εργασία		
			Θετικά	Αρνητικά	Σύνολο σειράς
Οικογενειακή κατάσταση	Ανύπαντρος/η	Αριθμός	7	7	14
		% συνόλου	14,58%	14,58%	29,17%
		% αν/τρων	49,99%	49,99%	100,00%
	Παντρεμένος/η	Αριθμός	21	8	29
		% συνόλου	43,75%	16,67%	60,42%
		% παντρ/νων	72,41%	27,60%	100,00%
	Άλλο (χήρος/α Διαζευγμένος/η)	Αριθμός	3	2	5
		% συνόλου	6,25%	4,17%	10,42%
		% άλλων	59,99%	40,10%	100,00%
Σύνολο στήλης		Αριθμός	31	17	48
			64,58%	35,42%	100,00%

Πίνακας: 6.51

Όπως φαίνεται από την τιμή της P-value οι μεταβλητές είναι ανεξάρτητες, αλλά οι τιμές των κελιών δεν επιτρέπουν αξιόπιστα συμπεράσματα. Εν τούτοις υπάρχει σαφές προβάδισμα, εντός των οικογενειακών κλάσεων, του ποσοστού των παντρεμένων, που φθάνει στο 72,41%, ή αλλιώς οι επτά στους δέκα παντρεμένους διάκεινται θετικά στην εθελοντική εργασία. Αυτό ανατρέπει την υπόθεση του ελεύθερου χρόνου σαν προϋπόθεση της εθελοντικής εργασίας καθώς, αν και η κλάση των ανύπανδρων διαθέτει περισσότερο χρόνο, εν τούτοις στη συγκεκριμένη έρευνα μόνο ένα στα δύο άτομα είναι διατεθειμένα να δουλέψουν εθελοντικά για την ανάπτυξη της περιοχής (Πίνακας 6.51)

ΜΕΡΟΣ Δ΄- ΑΝΑΛΥΣΗ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ, ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ, ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7 – ΣΥΖΗΤΗΣΗ, ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ, ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

7.1.ΤΡΟΠΟΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗΣ

Οι δράσεις και οι παρεμβάσεις αναπτυξιακού χαρακτήρα, ιδιαίτερα αυτές που δημιουργούν μόνιμα αποτελέσματα, θετικά και βιώσιμα ως προς το περιβάλλον, την τοπική κοινωνία και την οικονομία είναι το σταθερό ζητούμενο, ειδικά για γεωγραφικές ενότητες και περιφέρειες που αντιμετωπίζουν προβλήματα απομόνωσης και προσπελασιμότητας (πχ. νησιωτικές ή ορεινές περιοχές), ασθενούς ή φθίνουσας δημογραφικής βάσης, δυσμενούς κοινωνικο-οικονομικής διάρθρωσης και χαμηλών αναπτυξιακών επιδόσεων (Βαγιάνη κ.ά., 2003).

Σήμερα στις ορεινές περιοχές, όπως υποστηρίζει ο Λαμπριανίδης (2004), οι πολιτικές ανάπτυξης πρέπει να εμπεριέχουν κοινωνικά κριτήρια και να βοηθούν στην αξιοποίηση των τοπικών πόρων, των τοπικών προϊόντων, με έμφαση σε εναλλακτικές μορφές τουρισμού και σε προγράμματα διαχείρισης του ευαίσθητου περιβάλλοντος και του πολιτιστικού πλούτου τους. Τα αγροτικό εισόδημα μπορεί να συμπληρώνεται με πολλαπλές απασχολήσεις και ανάλογες ενισχύσεις για τη διατήρηση των θέσεων απασχόλησης.

Ειδικά για τις Λιγότερο Ευνοημένες Περιοχές (ΛΕΠ), είναι πλέον προφανές ότι η επίτευξη των περιβαλλοντικών στόχων και η διατήρηση των φυσικών πόρων είναι άμεσα συνδεδεμένες με τη διατήρηση της γεωργικής παραγωγικής δραστηριότητας και του πληθυσμού στις περιοχές αυτές. Με αυτόν τον τρόπο γίνεται σαφές ότι η περιβαλλοντική ευαισθησία και οι διαφορετικού τύπου μειονεξίες των ΛΕΠ δεν αποτελούν απλώς και μόνο προβλήματα για την πορεία ανάπτυξής τους, αλλά μπορούν να μετατραπούν σε κεφαλαιουχικούς πόρους που τροφοδοτούν την αγροτική ανάπτυξη αυτών των περιοχών (Παπαδόπουλος και Λιαρίκος, 2004)

Σε αναζήτηση μιας εναλλακτικής πρότασης για τη μείωση των ανισοτήτων, η προσέγγιση της τοπικής ανάπτυξης και της ανάπτυξης της υπαίθρου, επιχειρεί να συνδέσει την ανάπτυξη μιας περιοχής, τις αναπτυξιακές διαδικασίες, με τη χρήση τοπικών πόρων και την κινητοποίηση του τοπικού ανθρώπινου δυναμικού, που δημιουργούν παραγωγικές δραστηριότητες σε αυτήν (ιδιωτικές και δημόσιες), προσφέρουν ευκαιρίες απασχόλησης στους κατοίκους της και αυξάνουν την επιθυμία τους να ζήσουν σε αυτήν (Κίζος κ.ά., 2004).

Η αναζήτηση αυτής της εναλλακτικής πρότασης και η παρέμβαση αναπτυξιακού χαρακτήρα στην περιοχή του ΝΔ Κίσαβου, είναι το ζητούμενο στο κεφάλαιο αυτό και περιλαμβάνει τον πρωτογενή, το δευτερογενή και τον τριτογενή τομέα.

Στη κεφάλαιο αυτό θα εξετάσουμε τα προβλήματα και τις προοπτικές της περιοχής με στόχο την προώθηση της οικονομικής και κοινωνικής συνοχής, την προστασία των φυσικών πόρων και της πολιτιστικής κληρονομιάς. Θα προσπαθήσουμε να υποστηρίξουμε και να μετασχηματίσουμε τις τομεακές πολιτικές που αναφέρονται στις αγροτικές περιοχές σε ολοκληρωμένες αναπτυξιακές δράσεις.

Κατόπιν μέσω της χρήσης της ανάλυσης SWOT θα επιχειρηθεί μια εκ των προτέρων (ex ante) αξιολόγηση καθώς αυτή είναι ιδιαίτερα ωφέλιμη σε παρεμβάσεις και δράσεις αναπτυξιακού χαρακτήρα σε τοπικές ή περιφερειακές οικονομίες.

7.2. Πρωτογενής / Δευτερογενής τομέας

7.2.1. Πρωτογενής τομέας - Υφιστάμενη κατάσταση

Η εγκατάλειψη της αγροτικής παραγωγής τονίζεται από τους (Θεοδωροπούλου και Αποστολόπουλος 2003, Μιχαηλίδου και Ρόκος 2001, Losanta et al. 2006, Soliva 2007, Soliva et al. 2008, Zomeni et al. 2008, Sayadi et al. 2009), με ολέθριες επιπτώσεις στο φυσικό περιβάλλον και στην κοινωνική συνοχή. Ο αποικισμός των εδαφών από εύφλεκτα είδη (Losanta et al., 2006), οι δραματικές συνέπειες στην επιβίωση των κοινοτήτων και στην βιοποικιλότητα (Soliva et al., 2008), οι δημογραφικές αλλαγές στις ορεινές κυρίως περιοχές (Μπεόπουλος 2001, Sayadi et al. 2009) αλλά και ο κίνδυνος αλλοίωσης του φυσικού τοπίου και της βιοποικιλότητας (Θεοδωροπούλου και Αποστολόπουλος, 2003), είναι μερικές από τις συνέπειες της εγκατάλειψης της υπαίθρου που εντοπίζουν οι συγγραφείς.

Αν και υπάρχουν αγροτικές περιοχές στην Ελλάδα που στηρίζονται στη γεωργική παραγωγή (Kassioumis et al. 2004, Christopoulou and Tsachalidis 2004, Zomeni et al. 2008), εν τούτοις τα φυσικά μειονεκτήματα (Κίζος κ.ά., 2004) και οι περιορισμοί λόγω γεωγραφικής φύσης (ορεινές άγονες περιοχές), ή/και πολιτικής – οικονομικής φύσης (απομονωμένες περιοχές, περιοχές σε σύνορα) (Μπεόπουλος 2001, Σπιλάνης κ.ά. 2004, Λαμπριανίδης 2004), οδηγούν σε περαιτέρω μείωση της οικονομικής σημασίας της γεωργίας στις αγροτικές περιοχές.

Σύμφωνα με τους Zomeni et al. (2008), η εισαγωγή της Κ.Α.Π. επιδείνωσε την περιθωριοποίηση των μικρών αγροτικών εκμεταλλεύσεων, επειδή η καλλιέργεια στις ορεινές

περιοχές καθίσταται μη βιώσιμη, λόγω χαμηλής παραγωγικότητας και φυσικών εμποδίων (κλίσεις) για εντατικοποίηση και εκμηχάνιση*.

Οι Μιγκίρος κ.ά. (2008), ισχυρίζονται ότι οι προϋποθέσεις που τίθενται από το πρόγραμμα ενισχύσεων των νέων γεωργών, με ουσιαστικότερη την αποδεδειγμένη οικονομική βιωσιμότητα της γεωργικής εκμετάλλευσης, περιορίζουν σημαντικά την ένταξη των ορεινών μειονεκτούντων περιοχών.

Εξάλλου σύμφωνα με τη Τζίκα (2009), η αξιολόγηση του προγράμματος των 'Νέων Αγροτών', απέδειξε, ότι αν και βοήθησε αρκετά, δεν μπορεί να θεωρηθεί και από τα επιτυχημένα, δεδομένων των ποσοστών των αποχωρήσεων, οικιοθελών ή μη.

Όπως διαπιστώνουν οι Θεοδωροπούλου και Αποστολόπουλος (2003), η οικονομική σημασία της γεωργίας στις αγροτικές περιοχές, βαίνει μειούμενη σε ό,τι αφορά στην παραγωγή εισοδήματος και απασχόλησης και διευκρινίζοουν ότι σε πολλές αγροτικές περιοχές οι αγροτικές δραστηριότητες (γεωργία, κτηνοτροφία, δασοκομία, αλιεία) δεν αποτελούν πλέον τις πιο σημαντικές δραστηριότητες της αγροτικής κοινότητας.

Στην περιοχή του ΝΔ Κίσαβου, η γεωργική παραγωγή περιορίζεται στην εκμετάλλευση του κάστανου (Αμπελάκια) και των οπορωκηπευτικών (Σπηλιά) (Χάρτης 10 – Παράρτημα ΙΙΙ) Σύμφωνα με τα αποτελέσματα της έρευνας το 54,17% θεωρεί την κτηνοτροφία και το 43,75% τη γεωργία-δασοκομία-μελισσοκομία (43,75%, 14,58%,14,58% αντίστοιχα), ως τομείς με μέλλον στην περιοχή. Παρά τη συμμετοχή των κατοίκων σε σεμινάρια επαγγελματικής κατάρτισης (43,75%), μόνο το 31,25% εξ αυτών, σκέπτεται να ασχοληθεί με ένα διαφοροποιημένο αγροτικό προϊόν (ολοκληρωμένη, βιολογική γεωργία, νέοι αγρότες κτλ.). Οι προσπάθειες ενημέρωσης κρίνονται αποσπασματικές, καθώς δεν υπάρχει μια συνεχή ροή πληροφόρησης ή/και υπόδειξεις κατάλληλων τεχνικών και πρακτικών μέσω εκπροσώπων (π.χ. γεωπόνων), ή ενός ολοκληρωμένου σχεδίου προτύπου που να λαμβάνει υπόψη τις συγκεκριμένες γεωμορφολογικές/εδαφολογικές συνθήκες της μικροπεριοχής. Εξάλλου το θέμα της πληροφόρησης τονίστηκε ιδιαίτερα και στην παρούσα έρευνα καθώς ένα ποσοστό της τάξης του 20,83% θεωρεί την πληροφόρηση ελλιπή.

Όπως αναφέρεται στο Εθνικό Σχέδιο Στρατηγική Αγροτικής Ανάπτυξης 2007- 2013 (www.agrotikianaptixi.gr.) η ελλιπής πρόσβαση σε ευρεία κατηγορία υπηρεσιών περιορίζει

* Αναλυτικότερη προσέγγιση στο θέμα από τους Μιγκίρος κ.ά. (2008), στο κεφάλαιο της θεωρητικής προσέγγισης

τις ευκαιρίες ενημέρωσης, εκπαίδευσης, κατάρτισης, παροχής συμβουλευτικών υπηρεσιών και γενικότερα απασχόλησης.

Το θέμα της ελλιπούς πληροφόρησης και υποστήριξης αναφέρεται από τους Midgley et al. (2005) και από τους Καμπουράκη και Βασιλείου (2003). Συγκεκριμένα στην έρευνα για την πολιτική αγροτικής ανάπτυξης στη Σκωτία οι Midgley et al. (2005), επισημαίνουν την ανάγκη παροχής υψηλής ποιότητας πληροφοριών και κατάρτισης, προκειμένου να επιτευχθεί η κοινωνική συνοχή και η ανάπτυξη τοπικών πρωτοβουλιών. Τα χαμηλά επίπεδα πληροφόρησης και γνώσης για τα αναδασωτικά προγράμματα αναδεικνύει και η μελέτη των Kassioumis et al. (2004), οι οποίοι καταλήγουν στο ότι δεν παρέχεται η ευκαιρία στους αγρότες να θεωρήσουν τη φύτευση δένδρων σαν μια εναλλακτική επιλογή για τη γη τους

Στον τομέα της βιολογικής γεωργίας επίσης, διαπιστώνονται ελλείψεις στην πληροφόρηση και στην ενημέρωση των παραγωγών και των καταναλωτών καθώς και στη διαθεσιμότητα υπηρεσιών τεχνικής στήριξης (Καμπουράκη και Βασιλείου, 2003).

Όπως ήδη αναφέρθηκε μειονεκτήματα της περιοχής αποτελούν ο πολυτεμαχισμός του κλήρου και το τοπογραφικό ανάγλυφο, που δεν επιτρέπουν την ευρεία εφαρμογή στη χρήση νέων τεχνολογιών στην εκμετάλλευση (όργωμα, θερισμός κτλ. με μηχανικά συστήματα). Επομένως η αγροτική παραγωγή στην συγκεκριμένη περιοχή πρέπει να στραφεί στην ανάπτυξη βιολογικής καλλιέργειας, μέσω της αξιοποίησης της δυναμικής του βιολογικού παράγοντα στη διαδικασία παραγωγής αγροτικών προϊόντων, η οποία είναι δυνατόν να επιφέρει σημαντικά οφέλη και να συντελέσει στη βελτίωση της παραγωγικής διαδικασίας (Αγγελόπουλος, 2003).

Αλλά η απουσία εθνικής πολιτικής στον τομέα της βιολογικής γεωργίας αποτελεί ανασταλτικό παράγοντα στην ανάπτυξή της, υποστηρίζουν οι Καμπουράκης και Βασιλείου (2003), και συγκεκριμενοποιούν τις ελλείψεις στην οργάνωση της παραγωγής βιολογικών προϊόντων, στην υποστήριξη για τη μετάβαση από τη συμβατική στη βιολογική παραγωγή, στη διαθεσιμότητα κατάλληλων εισροών και εφοδίων, στη διαθεσιμότητα κατάλληλου μηχανολογικού εξοπλισμού και ελλείψεις στις υποδομές.

Το βασικά προβλήματα εφαρμογής της βιολογικής γεωργίας, εστιάζονται σε θέματα που σχετίζονται με τη διακίνηση, τυποποίηση και εμπορία βιολογικών προϊόντων, υποστηρίζει το Εθνικό Σχέδιο Στρατηγική Αγροτικής Ανάπτυξης 2007- 2013(www.agrotikianaptixi.gr.).

Ειδικότερα σε έρευνα που έγινε στους Νομούς Λάρισας, Μαγνησίας και Φθιώτιδας παρατηρήθηκε ότι οι βιοκαλλιεργητές δεν έχουν προσανατολισθεί προς μια συγκεκριμένη κατεύθυνση σχετικά με τη διακίνηση και τη διάθεση των βιολογικών προϊόντων λόγω

ανεπαρκούς γνώσης του θεωρητικού πλαισίου που θέτει η ίδια η βιολογική γεωργία (Σαρρή κ.ά., 2006).

Στο υπό έγκριση Γ.Π.Σ. του Δήμου Νέσσωνος (Καραθανάση κ.ά., 2008), προτείνεται η αναδιάρθρωση των καλλιεργειών σε συνδυασμό με μέτρα τυποποίησης προϊόντων, ενθαρρύνοντας τις ολοκληρωμένες και βιολογικές καλλιέργειες, προϊόντα ονομασίας προέλευσης (π.χ. γίδινο τυρί «μπάτζος») καθώς και την καθετοποίηση της παραγωγής.

Αν και στο Επιχειρησιακό Πρόγραμμα «Αγροτική Ανάπτυξη – Ανασυγκρότηση της Υπαίθρου 2000-2006» (http://www.minagric.gr) υπήρχε σαφής αναφορά ότι περιοχές που ευνοούν τη βιολογική γεωργία είναι οι νησιωτικές, ορεινές και μειονεκτικές και ιδιαιτέρως εκείνες στις οποίες διατηρούνται τα φυσικά ή τεχνητά διαχωριστικά όρια των αγροτεμαχίων (φυτοφράκτες, ξερολιθιές), οι περιοχές που περιβάλλονται ή γειτνιάζουν με φυσικές ζώνες (δάση, δασικές εκτάσεις κτλ.) και οι περιοχές του Δικτύου «Φύση 2000» (Μιχαηλίδου και Ρόκος, 2001), εν τούτοις καμία εκμετάλλευση δεν εντάχθηκε στο Πρόγραμμα στη περιοχή του Ν.Δ. Κίσαβου.

Είναι γεγονός ότι το κυρίαρχο γεωργικό σύστημα που χρησιμοποιείται σήμερα, όχι μόνο στην Ελλάδα αλλά σε ολόκληρο τον κόσμο, γνωστό ως «συμβατική γεωργία», χαρακτηρίζεται από εκμηχάνιση, μονοκαλλιέργειες, χρήση συνθετικών χημικών λιπασμάτων και εντομοκτόνων, καθώς και από έμφαση στη μεγιστοποίηση της παραγωγικότητας και της κερδοφορίας. Αυτό το είδος της γεωργίας είναι μη βιώσιμο επειδή καταστρέφει του πόρους από τους οποίους εξαρτάται και επιπλέον δεν είναι εφαρμόσιμο σε μικρής κλίμακας καλλιέργειες. Η ανάπτυξη νέων γεωργικών μεθόδων που απομονώνουν τον άνθρακα, που ενδυναμώνουν τη γονιμότητα του εδάφους, διατηρούν τις υπηρεσίες του οικοσυστήματος και χρησιμοποιούν λιγότερο νερό αποτελούν μια κρίσιμη πρόκληση για το μέλλον της γεωργίας. (Bates και Hemenway, 2010).

Η ηλικιακή διάρθρωση των αρχηγών των γεωργικών εκμεταλλεύσεων είναι επίσης προβληματική, δεδομένου ότι οι γηραιότεροι σε ηλικία αγρότες δεν έχουν βασικές γνώσεις οικονομικής και τεχνικής διαχείρισης της εκμετάλλευσης, τις απαιτούμενες ικανότητες για την εισαγωγή νέων τεχνολογιών και γενικότερα καθυστερούν να ανταποκριθούν στις συνεχώς μεταβαλλόμενες απαιτήσεις της αγοράς (Εθνικό Σχέδιο Στρατηγικής Αγροτικής Ανάπτυξης 2007- 2013 στο www.agrotikianaptixi.gr.).

Σύμφωνα με τα αποτελέσματα της έρευνας από το 18,75% των απασχολούμενων στον πρωτογενή τομέα μόνο το 4,17% είναι κάτω των 40 ετών, ενώ από το 31,25% που

ενδιαφέρεται να ασχοληθεί με κάποια εναλλακτική αγροτική δραστηριότητα, το 10,42% είναι κάτω των 40 ετών.

Επιπλέον σημαντικό πρόβλημα αποτελεί το χαμηλό μορφωτικό επίπεδο και το χαμηλό ποσοστό εκπαίδευσης και κατάρτισης των απασχολούμενων στον πρωτογενή τομέα. Σύμφωνα με τα στοιχεία του Εθνικού Σχεδίου Στρατηγική Αγροτικής Ανάπτυξης 2007 – 2013, πανελλαδικά μόλις το 1,2% είναι απόφοιτοι Ανωτάτων Εκπαιδευτικών Ιδρυμάτων επί του συνόλου των ασχολουμένων, ενώ η συμμετοχή στο πρόγραμμα «Δια βίου μάθηση» ανέρχεται για το έτος 2004 σε 2,1% για τις ηλικίες μεταξύ 25 - 64.

Στην μεταπτυχιακή εργασία της Τζίκα (2009), για την 'Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη & Διαχείριση του Αγροτικού Χώρου' αναφέρεται ότι η ηλικία και η εκπαίδευση κρίνεται ως σημαντικός παράγοντας για τη συμμετοχή των Θεσσαλών γεωργών σε αγρο-περιβαλλοντικά μέτρα, καθώς επίσης και ότι οι μορφωμένοι και καταρτισμένοι αγρότες έχουν περισσότερες δυνατότητες να ενημερωθούν για καινούργιες τεχνικές διαχείρισης της εκμετάλλευσης και στη συνέχεια να τις υιοθετήσουν.

Από τα στοιχεία της έρευνας προκύπτει ότι στη περιοχή του ΝΔ Κίσαβου μεταξύ των ασχολουμένων στον πρωτογενή τομέα κανένας δεν είναι απόφοιτος Ανώτερης ή Ανώτατης Εκπαίδευσης, αλλά το ποσοστό των αποφοίτων 3βάθμιας εκπαίδευσης ανέρχεται στο 8,33% μεταξύ αυτών που σκοπεύουν να ασχοληθούν με κάποια εναλλακτική αγροτική δραστηριότητα (31,25%).

Η δασοκομία αποτελεί σημαντικό τμήμα του ελληνικού αγροτικού χώρου, το οποίο δεν είναι δυνατό να εξετάζεται ξεχωριστά από τις άλλες αγροτικές δραστηριότητες (γεωργία, κτηνοτροφία) υποστηρίζουν οι Μιχαηλίδου και Ρόκος (2001). Οι συγγραφείς αναφέρουν ότι στο Σχέδιο Αγροτικής Ανάπτυξης (2000-2006), ένα από τα μέτρα αναφερόταν σε δασώσεις γεωργικών γαιών και αφορούσε κυρίως στις ορεινές και ημιορεινές περιοχές.

Επιπλέον το περίπλοκο, ασαφές και μεταβαλλόμενο νομικό πλαίσιο (π.χ. ορισμός δάσους), που διέπει τα δάση και τις προστατευόμενες περιοχές, λειτουργεί αποτρεπτικά στην ανάληψη πρωτοβουλιών Για παράδειγμα το καθεστώς που υπάρχει για τους δασωμένους αγρούς δεν επιτρέπει την επανακαλλιέργειά τους, αλλά από την άλλη επιτρέπεται η ανεξέλεγκτη διάνοιξη δρόμων μέσα στα δάση.

Ο Παπαγεωργίου (2001), διαπιστώνει ότι η βασική προτεραιότητα στην Ελληνική δασοκομία είναι η προστασία του δάσους, του εδάφους και του νερού, ενώ ο Ντάφης (2000), τονίζει ότι η στρατηγική της διαχείρισης του δάσους πρέπει να διαμορφώνεται κατά τρόπον ώστε οι

κοινωνικές ωφέλειες (παραγωγή ξύλου, προστατευτικές, υδρονομικές επιδράσεις και αναψυχή), να πληρούνται αειφορικά κατά τον καλύτερο δυνατό τρόπο.

Στο πλαίσιο αυτό και λαμβάνοντας υπόψη τη μελέτη των Μιγκίρος κ.ά. (2008), η οποία υποστηρίζει ότι η δασοπονία και η λιβαδοπονία ευνοούνται από τα εδάφη της περιοχής, θεωρούμε ότι οι δραστηριότητες αυτές είναι δυνατόν να αποτελέσουν ένα δυναμικό παραγωγικό κλάδο.

Τη σημασία της ελληνικής κτηνοτροφίας ιδιαίτερα για τις ορεινές και μειονεκτικές περιοχές αναφέρουν οι Λουλούδης κ.ά. (2004), και τονίζουν ότι η εκτροφή γίνεται σε συνθήκες εκτατικής μορφής και σχεδόν βιολογικής κτηνοτροφίας.

Από την άλλη οι Μιχαηλίδου και Ρόκος (2001), υπογραμμίζουν ότι η αλόγιστη βόσκηση στον ορεινό και ημιορεινό χώρο, που οφείλεται κυρίως στο κοινόχρηστο καθεστώς της βόσκησης ανεξαρτήτως ιδιοκτησιακού καθεστώτος, δίνει το δικαίωμα σε κάθε βοσκό για ελεύθερη βόσκηση επί πληρωμή χωρίς γενικότερο σχεδιασμό για ορθολογική χρήση των βοσκοτόπων, ενώ η σταδιακή εγκατάλειψη του παραδοσιακού τρόπου εκτροφής των μηρυκαστικών και ειδικότερα η εγκατάλειψη του νομαδικού τρόπου εκτροφής και ο συνακόλουθος περιορισμός των μετακινήσεων των κοπαδιών, έχουν ως αποτέλεσμα τη μείωση της βοσκοϊκανότητας των ορεινών βοσκοτόπων και λιβαδιών, την αύξηση των δασικών πυρκαγιών και σοβαρά προβλήματα εδαφικής διάβρωσης.

Σύμφωνα με την αναθεωρημένη Κοινή Αγροτική Πολιτική, δίνονται πολύ ψηλές ενισχύεις στους βοσκότοπους με συγκομιζόμενες τροφές για αυτοκατανάλωση. Το μέτρο αυτό θα μπορούσε να ενισχύσει σημαντικά την ελληνική κτηνοτροφία, να αμβλύνει το χάσμα ανάμεσα στη γεωργική και κτηνοτροφική παραγωγή και παράλληλα, να μειώσει την εξάρτηση των ορεινών περιοχών από τις πεδινές για την προμήθεια ζωοτροφών (Μιχαηλίδου και Ρόκος, 2001).

Ιδιαίτερη μέριμνα πρέπει να δοθεί στις πρωτοβουλίες διατήρησης τοπικών φυλών ζωικού κεφαλαίου όπως και μελισσιών ελληνικής φυλής και τοπικής προέλευσης καθώς και στην παραγωγή και διάθεση μελιού.

Οι προσπάθειες της σύγχρονης οργάνωσης της κτηνοτροφίας με τη δημιουργία ζωνών στις οποίες επιτρέπεται η χωροθέτηση γεωργο-κτηνοτροφικών εγκαταστάσεων στο Δήμο Νέσσωνος, ευρίσκονται ακόμη στο στάδιο της έγκρισης (Γ.Π.Σ. Νέσσωνος/Β στάδιο στους Καραθανάση κ.ά., 2008), ενώ δεν υπάρχει κάποιος αντίστοιχος σχεδιασμός για την κοινότητα Αμπελακίων. Οι προτροπές για τη δημιουργία κτηνοτροφικών πάρκων δεν έχουν την

αναμενόμενη ανταπόκριση εκ μέρους των ενδιαφερομένων. Υπάρχουν δε περιπτώσεις, όπου οι θέσεις των υφιστάμενων εγκαταστάσεων δεν τηρούν των Κώδικα Πολεοδομίας (Π.Δ. ΦΕΚ 580/Δ/1999 άρθρο 193) για τις αποστάσεις από οικισμούς, ποτάμια συνεχούς ροής, επαρχιακούς και εθνικούς δρόμους.

Συγκεκριμένα στην περιοχή μελέτης η κτηνοτροφία απασχολεί 20 άτομα με περίπου 3000 αιγοπρόβατα στον οικισμό των Αμπελακίων και 9 άτομα με περίπου 200 αγελάδες και 3000 αιγοπρόβατα στον οικισμό της Σπηλιάς.

Τα μέτρα πολιτικής γης όπως η κατάρτιση δασικού κτηματολογίου, η ταξινόμηση των δασών και των δασικών γαιών και το Εθνικό κτηματολόγιο δεν έχουν ολοκληρωθεί. Οι διαφορετικοί ορισμοί της εν γένει δασικής έκτασης στους νόμους 248/1976, 998/1979 και 3208/2003 δυσχεραίνουν το διαχωρισμό των δασικών από τις μη δασικές εκτάσεις. Όπως επισημαίνουν οι Μιχαηλίδου και Ρόκος (2201), η ολοκληρωμένη μετρική και ποιοτική καταγραφή και παρακολούθηση της ορεινής πραγματικότητας, αλλά και γενικότερα η ολοκληρωμένη χαρτογράφηση του ελληνικού αγροτικού χώρου, δεν μπορεί να καταστεί δυνατή με την κατάρτιση «μερικών κτηματολογίων» (δασικό, ελαιοκομικό κτλ.). Επίσης ο Μπριασούλης (2010), σε άρθρο του στην εφημερίδα ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ ισχυρίζεται ότι επικρατεί για δεκαετίες ασάφεια για τι είναι δάσος και δασική έκταση και τονίζει την απουσία δασικών χαρτών.

7.2.2. Δευτερογενής τομέας – Υφιστάμενη κατάσταση

Η μέχρι σήμερα μεταποιητικές δραστηριότητες περιλαμβάνουν την παραγωγή γλυκών ΄΄του κουταλιού΄΄ και ηδύποτων καθώς και μια μονάδα επεξεργασίας γάλακτος για την παραγωγή φέτας. Επίσης υπάρχουν μεμονωμένες περιπτώσεις επεξεργασίας σταφυλιών για την παραγωγή κρασιού και τσίπουρου προς κατανάλωση από τα καταστήματα εστίασης και για ιδίαν χρήση. Το κύριο χαρακτηριστικό των δραστηριοτήτων είναι η αυτοαπασχόληση και ο οικογενειακός τύπος επιχείρησης.

Στα Τέμπη υπάρχει ολοκληρωμένη οινοποιητική μονάδα (καλλιέργεια, επεξεργασία, παραγωγή, εμφιάλωση, διάθεση) οι οποία ήδη έχει προχωρήσει σε εξαγωγικές δραστηριότητες.

7.2.3. Προτάσεις – Προοπτικές Τοπικής Ανάπτυξης

Η παραγωγή του πρωτογενούς τομέα πρέπει να προσανατολιστεί σε ανταγωνιστικά αγροτικά προϊόντα, υψηλής προστιθέμενης αξίας που ανταποκρίνονται στην ποικίλη και αυξανόμενη ζήτηση και στις απαιτήσεις της εγχώριας και διεθνούς αγοράς.

Στο Γ.Π.Σ. του Δήμου Νέσσωνα (Καραθανάση κ.ά., 2008) προτείνεται η στροφή των αγροτών στα συστήματα βιολογικής και ολοκληρωμένης γεωργίας με έμφαση στην ποιότητα των προϊόντων και στην προστασία του περιβάλλοντος, στην εκτατική κτηνοτροφία, στη γεωργία χαμηλών εισροών που ασκείται σε αγρούς με φυτοφράκτες και αναβαθμίδες και πιθανόν στην ανάπτυξη της μελισσοκομίας.

Σύμφωνα με τη Διαγνωστική Έκθεση Βιολογικής Γεωργίας (2003) στο *http://www.thessalia.gr*. η Θεσσαλία έχει σαφή πλεονεκτήματα στην παραγωγή βιολογικών προϊόντων, αλλά σημαντικοί παράγοντες που περιορίζουν την περαιτέρω ανάπτυξη της βιολογικής γεωργίας είναι:

- Η ανυπαρξία παροχής συμβουλών και κατευθύνσεων προς τους παραγωγούς από τους επίσημους φορείς και ιδιαίτερα από τις Διευθύνσεις Αγροτικής Ανάπτυξης των Νομαρχιών.
- Η απουσία σύνδεσης μεταξύ παραγωγής και ερευνητικών ιδρυμάτων (Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, Τ.Ε.Ι. Λάρισας, ΕΘ.Ι.ΑΓ.Ε., Κέντρο Προστασίας Φυτών Βόλου).
- Η γραφειοκρατική και πολύπλοκη διαδικασία ένταξης στο καθεστώς επιδότησης (Καν. 1257/99).
- Η αδυναμία οργάνωσης της παραγωγής και μεταποίησης βιολογικών ζωικών προϊόντων από τους ίδιους τους βιοκαλλιεργητές.
- Η αδυναμία καλύτερης οργάνωσης και προώθησης των παραγόμενων οπωροκηπευτικών.
- Η ανυπαρξία υποδομών και οργανωμένης προσπάθειας για εξαγωγές ορισμένων προϊόντων (π.χ. ελιές, φέτα, οπωροκηπευτικά).
- Η ανυπαρξία εταιρειών και συνεταιρισμών διακίνησης βιολογικών προϊόντων.

Η περιφέρεια της Θεσσαλίας ευνοεί την ανάπτυξη επιχειρηματικότητας κυρίως στο χώρο των βιολογικών γεωργικών επιχειρήσεων και αναδιαρθρωμένων καλλιεργειών υποστηρίζει σε άρθρο του και ο Λαδιάς (2006)*.

Το πρόβλημα όμως της διαφοροποίησης της αγροτικής παραγωγής δεν εστιάζεται μόνο στο τρόπο παραγωγής (βιολογικής ή μη), αλλά και στην καλλιέργεια νέων ειδών που έχουν εγκαταλειφθεί ή δεν έχουν ακόμα αναγνωρισμένη αξία, καθώς η παραγωγή τους είναι τοπική και προορίζεται συνήθως για οικιακή χρήση. Το τελευταίο είναι ιδιαίτερα σημαντικό διότι οι συγκεκριμένες μικροκλιματικές συνθήκες και η τοπογραφία κάνουν συνήθως το προϊόν μοναδικό. Στο ΝΔ Κίσαβου, για παράδειγμα, θα μπορούσε να καλλιεργηθεί η κρανιά, ένα δένδρο αυτόχθονο στην περιοχή, που προσαρμόζεται άριστα στην υψομετρική ζώνη των 300 – 800 μέτρων (Διαμαντής, 2009). Σύμφωνα με το συγγραφέα, η κρανιά έχει φαρμακευτικές ιδιότητες, το ξύλο της είναι σκληρότατο και αντοχής σε θραύση, η καλλιέργειά της είναι απλούστερη σε σχέση με άλλα οπωροφόρα δένδρα και δεν προσβάλλεται από έντομα και φυτονόσους, με αποτέλεσμα να είναι ιδεώδες είδος για βιολογική καλλιέργεια. Στην ευρύτερη περιοχή του Κίσαβου αυτοφύονται κρανιές, από τους καρπούς των οποίων οι κάτοικοι παράγουν ηδύποτο, γλυκό και μαρμελάδες, τα οποία θα μπορούσαν να προωθήσουν στην αγορά, εφόσον δημιουργηθεί η κατάλληλη γραμμή παραγωγής και προώθησης των προϊόντων.

Στο πλαίσιο της διατήρησης/αναβίωσης ποικιλιών που παραδοσιακά καλλιεργούνταν στην περιοχή, προσφέρεται η καλλιέργεια μηλιάς (ποικιλία φιρικιά), βερικοκιάς (ποικιλία καϊσιά), ροδιάς και αμπέλου (ποικιλία σαββατιανό, ντιμπαντίκι, μπαρμάκι, μοσχάτο, σταυρωτό ή αμπελακιώτικο) και των παραγώγων του (τσίπουρο), ελιάς, συκιάς (ποικιλία κρεμέζικο, καρτσιώτκο) καθώς και καρυδιάς και αμυγδαλιάς. Η καλλιέργεια των παραπάνω ειδών έχει μειωθεί σημαντικά και οι ποικιλίες τείνουν προς εξαφάνιση. Εξάλλου όπως υποστηρίζει ο Λαμπριανίδης (2004), όλα τα «τοπικά προϊόντα θεωρούνται ως πιθανό «ατού των περιφερειών», σύμφωνα με την Ευρωπαϊκή Επιτροπή των Περιφερειών (1996).

Σχετικά με το αμπελακιώτικο κρασί, ο Μητράκος (1996) αναφέρει ότι η υψηλή ποιότητά του οφείλεται σε συνδυασμό παραγόντων όπως η χαμηλή στρεμματική απόδοση, το δροσερό θέρος η πρώτη ύλη κατασκευής βαρελιών (φυλλοβόλος δρυς ή καστανιά), οι δροσεροί υπόγειοι χώροι διατήρησης και η αξιόλογη οινοποιητική εμπειρία.

* Για παράδειγμα το πρόγραμμα βιολογικής γεωργίας στο Βέλγιο πέτυχε τη συνεργασία γεωργών στον τομέα της βιολογικής παραγωγής. Περισσότερε πληροφορίες στο http://ec.europa.eu/leaderplus (βέλτιστες πρακτικές Leader+ 2009/4)

Την παραγωγή εναλλακτικών γεωργικών προϊόντων, όπως φαρμακευτικά ή αρωματικά βότανα, ξυλοκάρβουνα, μέλι, τοπικά παραδοσιακά προϊόντα μικρής κλίμακας παραγωγής, και την αξιοποίηση της βιομάζας προτείνει και ο Αλέγρας, (2003), για την ανάπτυξη οικονομικών δραστηριοτήτων και ενίσχυση των τοπικών οικονομιών, μέσω της ενθάρρυνσης της ανάπτυξης της βιολογικής γεωργίας και κυρίως της βιολογικής κτηνοτροφίας με σύγχρονες τεχνολογικά και αναβαθμισμένες εκμεταλλεύσεις.

Την αξία των αρωματικών και θεραπευτικών προϊόντων υποστηρίζουν και οι Williams and Saunders (2003), στην έρευνά τους για μια βιώσιμη ύπαιθρο στην Αυστραλία, δεδομένου ότι το ενδιαφέρον για θαμνώδη φυτά, ενδημικά άνθη, αιθέρια και άλλα έλαια για φαρμακευτική ή βιομηχανική χρήση, αυξάνεται συνεχώς. Αυτή η μορφή διαφοροποίησης των αγροτικών επιχειρήσεων, θα αυξήσει τη φύτευση ενδημικής βλάστησης και θα αναδείξει εκείνα τα στοιχεία της υπαίθρου που ανταποκρίνονται σε υψηλής-αξίας καλλιέργειες.

Η συλλογή αρωματικών φυτών, καρπών και βότανων όπως φλαμούρι (τίλιο), ρίγανη, θυμάρι, τσάι του βουνού, μέντα, λεβάντα, 'σαρπούνι', που αυτοφύονται στον Κίσαβο, μπορεί να ενισχύσει την τοπική οικονομία και να προσφέρει μια συμπληρωματική απασχόληση για τους κατοίκους της περιοχής του Κίσαβου, εφόσον προηγηθούν σχετικές μελέτες για την προστατευόμενη περιοχή (Natura 2000).

Επίσης η παραγωγή μαρμελάδων ή/και ηδύποτων από βατόμουρα, αγριοκορόμηλα και αγριοφράουλες, με καινοτόμο συσκευασία και την κατάλληλη προώθηση/διαφήμιση, θα μπορούσε να ανταγωνισθεί άλλες ευρωπαϊκές αντίστοιχες αγορές.

Παράδειγμα επιτυχούς συλλογικής δράσης αποτελεί τη πρωτοβουλία της Αναπτυξαικής Ολυμπίας Α.Ε., η οποία σχεδίασε και δημιούργησε μια επιχείρηση συλλογής και συσκευασίας αρωματικών φυτών, το οποίο με τη σειρά του συνέβαλε στη δημιουργία νέας μονάδας παραγωγής καλλυντικών που παράγονται από τα τοπικά αρωματικά ελαιούχα φυτά[*]

Ο καθορισμός των γεωγραφικών ορίων εντός των οποίων θα επιτρέπονται τέτοιου είδους δραστηριότητες καθώς και ποσοτικοί παράμετροι, αποτελούν βασικά κριτήρια για τον προσδιορισμό του ανεκτού επιπέδου έντασης των ασχολιών συγκομιδής, προκειμένου να εξασφαλισθεί η αειφορική συνιστώσα, ιδιαίτερα στην προκειμένη περίπτωση της περιοχής

Όπως προτείνουν οι Μιχαηλίδου και Ρόκος (2001), μπορούν να διατεθούν με συμβολικό ενοίκιο εγκαταλειμμένα ή εκχερσωμένα κτήματα, χωρίς απώλεια του ιδιοκτησιακού δικαιώματος, για καλλιέργειες, στις οποίες να ασχολούνται ακτήμονες, αγρότες ή όσοι

[*] Περισσότερε πληροφορίες στο http://ec.europa.eu/leaderplus (βέλτιστες πρακτικές Leader+ 2008/2)

αποφασίσουν να επιστρέψουν στον τόπο τους, με την προϋπόθεση ότι η καθετοποίηση στην προώθηση προϊόντων είναι εξασφαλισμένη. Επίσης η προώθηση κτηνοτροφικών ψυχανθών προσφέρει πλεονεκτήματα, τόσο στην ποιότητα των παραγόμενων ζωοτροφών υψηλής διατροφικής αξίας, όσο και στην βελτίωση του εδάφους, αφού είναι τα μόνα φυτά που έχουν την ικανότητα να δεσμεύουν το ατμοσφαιρικό άζωτο.

Τέλος αξίζει να ερευνηθούν και να υιοθετηθούν όπου είναι εφικτό, νέες γεωργικοί μέθοδοι όπως οι πολυετείς πολυκαλλιέργειες (πολυετή είδη φυτών που ρυθμίζουν το άζωτο και τη γονιμότητα και παράγουν σπορέλαιο για το φαγητό, για καύσιμα και για λιπαντικά), η αγροδασοπονία (συνδυασμός δέντρων και θάμνων με ετήσιες καλλιέργειες και κτηνοτροφικά ζώα), η σπορά χωρίς όργωμα ή με επιφανειακό όργωμα (χρήση φυτοκάλυψης από πολλά υπολείμματα που προσδίδουν οργανικό περιεχόμενο στο έδαφος και επιβραδύνουν την κίνηση του νερού στην επιφάνεια του εδάφους επιτρέποντας την διείσδυση μέσα σε αυτό) και η «μόνιμη γεωργία» ή «μόνιμη καλλιέργεια» (permaculture) που προβλέπει την ανακύκλωση όλων των πόρων και την αποφυγή παραγωγής αποβλήτων και προωθεί τις αλληλεπιδράσεις μεταξύ των συστατικών στοιχείων, ώστε οι ανάγκες και οι αποδόσεις να ενσωματώνονται στο σχεδιασμό. Ένα παράδειγμα στρατηγικής για τη μόνιμη γεωργία είναι ο συνδυασμός των καλλιεργειών σε συνεργατικές συμμαχίες που ονομάζονται «συντεχνίες», όπως η παραδοσιακή μίξη του καλαμποκιού, των φασολιών και της κολοκύθας (Bates και Hemenway, 2010).

Όσον αφορά στη δασοπονία, προτεραιότητα πρέπει να δοθεί στο ξεκάθαρο και σαφές νομικό πλαίσιο, στην πρόληψη και όχι στην καταστολή των προβλημάτων (καταπατήσεις, πυρκαγιές κλπ.), στην ανάπτυξη συστημάτων παρακολούθησης των δασικών εκτάσεων, στην ενημέρωση των πολιτών ως προς τις δασοπονικές μεθόδους (Kassioumis et al., 2004) και ως προς την αξία του δάσους ως υποστηρικτή βιολογικών και οικολογικών διεργασιών (Ντάφης, 2000), καθώς και στη συμπερίληψη νέων οικονομικών πόρων (βιομάζα*, οργανωμένη αναψυχή κλπ.), οι οποίοι αποτελούν αειφόρο πηγή συμπληρωματικού εισοδήματος για τους κατοίκους. (Στην περιοχή του Δ. Νέσωνος ήδη λειτουργεί επιχείρηση παραγωγής pallets).

Σύμφωνα με το Πρόγραμμα Αγροτικής Ανάπτυξης 2007-2013 (στο www.agrotikianaptixi.gr.), η εκτατικοποίηση της κτηνοτροφίας, οι δασώσεις γεωργικών και μη γαιών (αντιδιαβρωτική πρόληψη), η Τράπεζα δασικού γενετικού υλικού, η επικαιροποίηση της απογραφής των δασών

* Παράδειγμα καινοτόμου προγράμματος Leader+ σε εδάφη χαμηλής ποιότητας, αποτελεί το Κέντρο αειφόρου παραγωγής τροφίμων και κτηνοτροφίας στο Ηνωμένο Βασίλειο, όπου μεταξύ άλλων χρησιμοποιεί τη βιομάζα για θέρμανση. Περισσότερε πληροφορίες στο http://ec.europa.eu/leaderplus (βέλτιστες πρακτικές Leader+ 2008/2)

και των δασικών εκτάσεων, η αποκατάσταση του δασοκομικού δυναμικού όπως και τα έργα δασικής αναψυχής σε δημόσια δάση και δασικές εκτάσεις (εξαιρουμένων όσων βρίσκονται σε περιοχές υψηλής φυσικής αξίας), αποτελούν μερικά παραδείγματα που αφορούν στη διατήρηση και αειφορική διαχείριση των δασών (Αλεξανδρίδου, 2008).

Η περιοχή του ΝΔ Κίσαβου παρουσιάζει πλεονέκτημα όσον αφορά τη βιολογική κτηνοτροφία, λόγω των ευνοϊκών εδαφοκλιματικών συνθηκών, των πλούσιων φυσικών πόρων και της εφαρμογής της εκτατικής κτηνοτροφίας, η οποία μπορεί εύκολα να μετατραπεί σε βιολογική. Η βιολογική κτηνοτροφία είναι δε άμεσα συνδεδεμένη με τη βιολογική γεωργία, επειδή οι διατροφικές ανάγκες των ζώων εκτός από τη βόσκηση καλύπτονται και με βιολογικές ζωοτροφές.

Η σύνδεση της ορεινής κτηνοτροφίας με την τυροκομία για την προσφορά παραδοσιακών προϊόντων υψηλής ποιότητας με ονομασία προέλευσης, μπορεί να φέρει οικονομικά οφέλη, εφόσον συνήθως αυτά τα προϊόντα απολαμβάνουν ανώτερες τιμές. Σύμφωνα δε με το Λαμπριανίδη (2004), το 70% των ΠΟΠ/ΠΓΕ προϊόντων προέρχονται από τις ορεινές περιοχές. Επιπλέον οι ευρωπαϊκές ενισχύσεις σχετικά με τα παραδοσιακά προϊόντα υψηλής ποιότητας, προωθούν τη στέγαση της έκθεσης του προϊόντος σε παραδοσιακά κτίρια για τη διαφύλαξη της κληρονομιάς (Μιχαηλίδου και Ρόκος, 2001).

Ήδη στα Αμπελάκια λειτουργεί εκθετήριο παραδοσιακών προϊόντων στο ισόγειο του κτιρίου της Κοινότητας, αλλά ο χώρος είναι πολύ περιορισμένος και δεν διαθέτει την κατάλληλη υποδομή για τη διατήρηση προϊόντων (π.χ. ψυγεία). Το σημαντικό στην περίπτωση των προϊόντων Προστατευόμενης Ονομασίας Προέλευσης (ΠΟΠ), είναι η προστιθέμενη αξία που μπορεί να προσδώσει η συγκεκριμένη περιοχή στο προϊόν, λόγω φυσικού περιβάλλοντος, μικροκλίματος, ιδιαιτεροτήτων στην εκτροφή ζώων, στην παρασκευή των προϊόντων (ειδικές προσμίξεις ή τρόποι συντήρησης), ο συνδυασμός των οποίων είναι σημαντικός επειδή:

Α) Κάθε παραδοσιακή ονομασία σύμφωνα με το Κανονισμό της ΕΕ (2081/92 και 2082/92), αποτελεί κληρονομιά η οποία ανήκει σε όσους ζουν και θα ζήσουν στη περιοχή που δημιουργήθηκε και αναπτύχθηκε το παραδοσιακό προϊόν (Μιχαηλίδου και Ρόκος, 2001)

Β) Ο συσχετισμός προϊόντων με συγκεκριμένα τοπία, πολιτιστικές παραδόσεις και ιστορικά μνημεία επιτρέπει την αύξηση της τιμής τους, γιατί οι καταναλωτές τείνουν να ταυτίζουν ορισμένα προϊόντα με ορισμένες τοποθεσίες (Λαμπριανίδης, 2004)

Γ) Ο συνδυασμός προϊόντων με «πολιτιστικά σύμβολα» ή τοπικές αναπαραστάσεις, έχει ως αποτέλεσμα μεγαλύτερη συμβολική ποιότητα και την αύξηση της τελικής αξίας αυτών των

προϊόντων, με αποτέλεσμα υψηλότερη προστιθέμενη αξία του προϊόντος, γεγονός ιδιαίτερα σημαντικό για τις Λιγότερο Ευνοημένες Περιοχής (ΛΕΠ) (Κίζος κ.ά. 2004) και

Δ) Η αναφορά στη γεωγραφική προέλευση ή στον παραγωγό (τον κτηνοτρόφο, τη βιοτεχνία του μικρού χωριού), αφενός μεν προσδίδει στα προϊόντα την υπεροχή της 'ποιότητας', του 'αυθεντικού', του 'υγιεινού' και του 'παραδοσιακού', αφετέρου δε ικανοποιεί τη διάχυτη νοσταλγία επιστροφής σε μια αντίληψη 'πραγματικής' και 'υγιεινής' τροφής (Anthopoulou, 2010).

Στην περίπτωση των Αμπελάκιων για παράδειγμα, το παραδοσιακό κτίριο του Αγροτουριστικού Συνεταιρισμού Γυναικών και του Αγροτικού Συνεταιρισμού (εικόνα 33–Παράρτημα Ι) στην είσοδο του οικισμού, το οποίο έχει εγκαταλειφθεί, θα μπορούσε να στεγάσει μεταποιητικές δραστηριότητες με στόχο την προστιθέμενη αξία στα προϊόντα.

Πέρα όμως από την οικονομική διάσταση και τις πρωτοβουλίες για διαφοροποίηση της αγροκτηνοτροφικής δραστηριότητας, προτείνεται η ενίσχυση του γοήτρου των αγροτικών επαγγελμάτων, δεδομένης της χαμηλής εκτίμησης που συχνά εκδηλώνεται για αυτά. Με στόχο λοιπόν την προβολή της αξίας της αγροτικής απασχόλησης ενδεικτικά προτείνονται (Σχεδιασμός Δράσεων Πιλοτικού Χαρακτήρα για την Ανάπτυξη του Οικολογικού Τουρισμού στους Σβορώνου και Αραποστάθη, 2000):

- Λειτουργία μικρού τυροκομείου επισκέψιμου από τους τουρίστες
- Δράσεις προβολής της τυροκομικής παραγωγής (καθιέρωση Ημέρας Γαλακτοκομικών Προϊόντων, προβολή της διάστασης «υγιεινή διατροφή» μέσω της σύγκρισης του τρόπου παραγωγής τυριού στις μονάδες εξωτερικού με την παραδοσιακή παραγωγή, διακαιολόγηση της υψηλής τιμής κλπ.)
- Κατασκευή και διάθεση εργαλείων, εξαρτημάτων κλπ. που μπορεί να παρουσιάζουν αγοραστικό ενδιαφέρον για το τουριστικό κοινό και τα οποία συνοδεύονται από μικρή επεξηγηματική καρτέλα για τη λειτουργία τους και τον τρόπο κατασκευής.
- Παραγωγή ντοκιμαντέρ με θέμα την αγροτοκτηνοτροφική δραστηριότητα στην περιοχή και των προοπτικών που διανοίγονται σήμερα.

Οι παραδοσιακές τεχνογνωσίες ή δεξιοτεχνίες (local know-how), αποτελούν το απόσταγμα εμπειρικών γνώσεων και πρακτικών και κληροδοτούνται από γενιά σε γενιά, είναι στενά συνδεδεμένες με τις ιδιαιτερότητες το τόπου, δηλαδή τις πρώτες ύλες, το γεωγραφικό περιβάλλον, τις κοινωνικές δομές, τις παραδόσεις, τις ιστορικές ιδιαιτερότητες. Εξ άλλου οι

γνώσεις δημιουργούνται φτιάχνοντας και χρησιμοποιώντας (by doing and by using), κοινωνικοποιούνται και διαδίδονται μέσα στην οικογένεια και την κοινότητα και οι πρόοδοι που κατακτώνται γίνονται κοινή κληρονομιά. Κατ' αυτήν την έννοια αποτελούν στοιχεία του τοπικού πολιτισμού, ενώ μπορούν να αποτελέσουν πηγή δυναμισμού και αναπτυξιακών δράσεων για τα τοπικά παραγωγικά συστήματα, δεδομένου ότι αυτού του τύπου οι γνώσεις συντελούν στη διατήρηση των τοπικών ιδιαιτεροτήτων και εν δυνάμει πλεονεκτημάτων στην παγκοσμιοποιημένη αγορά (Ανθοπούλου, 2004)*

Στο παραπάνω πλαίσιο αναφοράς προτείνεται η αναβίωση της υφαντικής τέχνης, καταρχήν ως στοιχείο επιβίωσης της πολιτιστικής κληρονομιάς του τόπου, το οποίο μπορεί να προσελκύσει το ενδιαφέρον του κοινού, δεδομένου ότι στο παρελθόν αποτελούσε σημαντικό οικονομικό πόρο. Τη δεκαετία του 1980 ο Αγροτουριστικός Συνεταιρισμός Γυναικών των Αμπελακίων λειτουργούσε 11 αργαλειούς (εικόνα 34 – Παράρτημα Ι) στο κτίριο του Πολιτιστικού Συλλόγου, αλλά στη συνέχεια ένεκα αδυναμίας προώθησης των προϊόντων, περιορισμένης συμμετοχής νέων και προβλημάτων οργάνωσης, η δραστηριότητα σταμάτησε. Λαμβάνοντας υπόψη ότι η υποδομή (αργαλειοί) υπάρχει και σε συνδυασμό με έναν ευρύτερο αναπτυξιακό σχεδιασμό της περιοχής αφενός και μιας σωστής προβολής των προϊόντων αφετέρου, θα μπορούσε να αναδείξει την πολιτιστική ταυτότητα και παραδοσιακή τεχνογνωσία της περιοχής. Επί πρόσθετα, η υφαντική θα μπορούσε να συνδυασθεί με την επίδειξη της τεχνικής της βαφής των νημάτων, για την οποία έγινε παγκόσμια γνωστός ο συνεταιρισμός των Αμπελακίων.

Όπως υποστηρίζουν και οι Θεοδωροπούλου και Αποστολόπουλος (2003), η χειροτεχνία αποτελεί ένα είδος οικοτεχνικής δραστηριότητας που συνδέεται με την παράδοση της εκάστοτε αγροτικής περιοχής και τονίζει τον πολιτισμό, την ιδιαιτερότητα και την ταυτότητα του συγκεκριμένου τόπου. Το αυξημένο ενδιαφέρον των επισκεπτών για αναμνηστικά αντικείμενα υποκινεί μια νέα αγορά τοπικών προϊόντων συμβάλλοντας έτσι στην πολυαπασχόληση ιδιαίτερα της γυναίκας αγρότισσας.

Για παράδειγμα, στον παραδοσιακό οικισμό Posavski Bregi της Κροατίας, η υιοθέτηση προγραμμάτων που συνδέονται με τον παραδοσιακό τρόπο ζωής, όπως η παραγωγή παραδοσιακού ιματισμού μέσω καλλιέργειας και παρουσίασης της παραδοσιακής κατεργασίας

* Επιτυχημένα παραδείγματα αποτελούν η αναβίωση της παραδοσιακής μεθόδου παραγωγής δομικών υλικών στη Γερμανία, το πρόγραμμα 'Συνεταιριστικές υπηρεσίες κατάρτισης και χειροτεχνίας' στην Ισπανία και το «Δίκτυο επιχειρήσεων χειροτεχνίας» στην Αυστρία. Περισσότερες πληροφορίες στο http://ec.europa.eu/leaderplus (βέλτιστες πρακτικές Leader+ 2008/2)

και ύφανσης του λιναριού, έθεσαν τα θεμέλια για την ανάπτυξη του πολιτιστικού και οικολογικού τουρισμού (Niksi, 2008).

Σύμφωνα με την έρευνα που διεξήχθη ένα ικανοποιητικό ποσοστό της τάξης του 64,58% θεωρεί ότι η αναβίωση της υφαντικής θα βοηθούσε στην ανάπτυξη της περιοχής, το οποίο φαίνεται ότι εξαρτάται από το μορφωτικό επίπεδο του δείγματος (P-value 0,0872) και οριακά από το φύλο (P-value 0,116835).

Επί πλέον η μικρής κλίμακας μεταποιητική δραστηριότητα (εδέσματα, κρασί, τυροκομικά προϊόντα) σε συνδυασμό με νέες αναδυόμενες δραστηριότητες (αρωματικά, φαρμακευτικά, βιολογικά προϊόντα) δύνανται, διατηρώντας την παραδοσιακή γνώση και πρακτική, να προσαρμοσθούν σε νέα τεχνολογικά στοιχεία (εξοπλισμός, κατάρτιση κτλ.), να δημιουργήσουν άτυπα δίκτυα συνεργασίας μεταξύ των τοπικών δρώντων και να αποτελέσουν καθοριστικό παράγοντα τοπικής διαφοροποίησης και επιχειρηματικότητας.

Τη συμβολή των μικρών βιοτεχνικών μονάδων στην ενίσχυση της τοπικής οικονομικής ανάπτυξης υποστηρίζουν και οι Courtney et al. (2006), Ανθοπούλου (2004), Λουλούδης κ.ά. (2004), Κίζος κ.ά. (2004) και ο Αλέγρας (2003).

Στο υπό έγκριση Γ.Π.Σ. του Δ. Νέσσωνος (Καραθανάση κ.ά., 2008), προτείνεται η αναδιάρθρωση των καλλιεργειών σε συνδυασμό με μέτρα τυποποίησης προϊόντων, η ενθάρρυνση της πολυαπασχόλησης στην ύπαιθρο με ολοκληρωμένες και βιολογικές καλλιέργειες, προϊόντα ονομασίας προέλευσης, καθετοποίηση της παραγωγής με πριμοδότηση βιοτεχνικών προϊόντων που μεταποιούν τη γεωργική παραγωγή, καθώς και την οικοτεχνία, χειροτεχνία και άλλες μορφές εγχώριας παραγωγής προϊόντων.

Συνοψίζοντας, αυτό που καταρχήν χρειάζεται για την επίτευξη της τοπικής αγροτικής ανάπτυξης είναι η κατανόηση των τοπικών πολιτιστικών χαρακτηριστικών και πρακτικών ανάπτυξης (Παπαδόπουλος και Πατρώνης, 2003), η ανάδυση νέων «οριζόντιων» μοντέλων που να συσπειρώνουν τοπικές δυναμικές, να εισάγουν νέες οικονομικές δραστηριότητες και να (επανα)ταξινομούν το χώρο στη βάση των «οικονομικών δεξιοτήτων» μέσω της διαφοροποίησης (Ανθοπούλου, 2004).

7.2.4. Συνεργασίες και Δίκτυα

Η δραστηριοποίηση της Κοινής Συντροφιάς και Αδελφότητας των Αμπελακίων για πάνω από τριάντα χρόνια (1780-1812), απέκτησε παγκόσμια φήμη τόσο ως προς την πρωτοτυπία της όσο και ως προς την οικονομική της επιτυχία.

Επίσης με πρωτοβουλία της Γενικής Γραμματείας Ισότητας ιδρύθηκε το 1984 ο Αγροτοτουριστικός Συνεταιρισμός Γυναικών, ο οποίος προσπάθησε να αναβιώσει τις τεχνικές των παραδοσιακών βαφών και πειραματίσθηκε με τη χρήση του ριζαριού και άλλων φυτών και φύλλων δένδρων (καρυδιάς, μηλιάς κυδωνιάς, αμυγδαλιάς), με σπάρτα, χρυσάνθεμα, οξαλίδα, κουρκουμά κ.ά. (Λαίου, 1996).

Αλλά όπως αναφέρει και ο Αποστολόπουλος (2005) οι αγροτουριστικοί και αγροβιοτεχνικοί συνεταιρισμοί αντιμετωπίζουν προβλήματα συμμετοχής, οργάνωσης και προώθησης των προϊόντων, με αποτέλεσμα κάποιοι εξ αυτών – όπως ο Συνεταιρισμός Γυναικών των Αμπελακίων – να υπολειτουργούν.

Νεότερα στοιχεία σχετικά με τα δίκτυα και τις νέες μορφές συνεργασίας θα μπορούσαν, εφόσον προσαρμοσθούν στις ιδιαίτερες συνθήκες της περιοχής να αποτελέσουν έναυσμα για την ανάπτυξη της ευρύτερης περιοχής.

Με την ευρεία έννοια, η κοινωνική οικονομία ή Τρίτος Τομέας της οικονομίας, περιλαμβάνει το σύνολο των οικονομικών δραστηριοτήτων που δεν μπορούν να ενταχθούν είτε στον ιδιωτικό είτε στον κρατικό τομέα της οικονομίας, αλλά αποτελούν αποτέλεσμα της εκούσιας συλλογικής επιχειρηματικής πρωτοβουλίας των πολιτών – παραγωγών με στόχο τη βελτίωση του εισοδήματός τους για μια οικονομία εναρμονισμένη με τις ανάγκες του κοινωνικού σχηματισμού εντός του οποίου δραστηριοποιείται (Παπαδόπουλος και Πατρώνης, 2003).

Σύμφωνα με έρευνα στο Ηνωμένο Βασίλειο τα 3/4 των αγροτών πιστεύει ότι η συνεργασία είναι πολύ σημαντική και η DEFRA (Department for Environment, Food and Rural Affairs) ήδη ενθαρρύνει τη συνεργασία των αγροτών μέσω οικονομικών κινήτρων και τεχνικής υποστήριξης. Συγκρίνοντας με ό,τι συμβαίνει στην Ολλανδία η μελέτη διαπιστώνει ότι παρά τις μεγαλύτερες οικονομικές ενισχύσεις, οι αγρότες καλλιεργούν μικρότερα αγροτεμάχια σε σχέση με το Ηνωμένο Βασίλειο, οι εκμεταλλεύσεις είναι πιο κατακερματισμένες και καθώς το ελάχιστο κόστος και η μέγιστη εκροή παραγωγικών τεχνολογιών είναι ουσιαστικά η ίδια και στις δύο χώρες, η ατομική εργασία δεν επιτρέπει στους Ολλανδούς αγρότες να κερδίσουν από τις οικονομίες κλίμακας (Franks and Gloin, 2007).

Η εξέταση των προγραμμάτων αγροτικής ανάπτυξης (π.χ. Leader), δείχνει ότι υπάρχουν πράγματα που μπορούν να κερδίσουν οι τοπικές κοινωνίες, χτίζοντας τα προγράμματά τους πάνω στη δύναμη των τοπικών κοινωνικών δικτύων και των θεσμικών δεσμών, αποκτώντας έτσι τη στήριξη των τοπικών πολιτιστικών κανόνων και αξιών (Παπαδόπουλος και Πατρώνης, 2003).

Εν τούτοις σύμφωνα με το Murdoch (2000), τα υφιστάμενα αγροτικά αναπτυξιακά προγράμματα (π.χ. Leader) έχουν αποτύχει, διότι επικεντρώνονται υπερβολικά στην τοπική ανάπτυξη ικανοτήτων και επομένως τείνουν να παραβλέπουν τον τρόπο με τον οποίο 'εξωτερικοί' παράγοντες υπονομεύουν τη δημιουργία τέτοιων ικανοτήτων. Στην παραπάνω παραδοχή συνηγορούν και οι Korf and Oughton (2006), καθώς υποστηρίζουν ότι η 'από τα κάτω' προσέγγιση μπορεί να λειτουργήσει εντός περιορισμένου πεδίου δράσης και δεν βοηθά στην επίλυση των διαρθρωτικών αιτιών της αγροτικής υπανάπτυξης.

Παρόλα αυτά ο Murdoch (2000), θεωρεί ότι πρέπει να ληφθεί ιδιαίτερη μέριμνα για τη δικτύωση των οριακών αγροτικών περιοχών, καθώς υπάρχει κίνδυνος αναπαραγωγής των υφιστάμενων αδυναμιών και επομένως οι κρατικοί και αναπτυξιακοί φορείς οφείλουν να συνεχίσουν να παίζουν ένα μάλλον παραδοσιακό αναπτυξιακό ρόλο και να ενδυναμώσουν της δυνατότητες δικτύωσης.

Με άλλα λόγια οι χρηματοδοτήσεις μέσω διαθέσιμων πόρων από αναπτυξιακά προγράμματα, η επιμόρφωση του τοπικού κοινωνικού κεφαλαίου και η καινοτομική επιχειρηματική δραστηριότητα, οφείλουν να εντάσσονται σε ένα γενικότερο σχεδιασμό της περιοχής που θα λαμβάνει υπόψη του τις αδυναμίες (π.χ. δημογραφικό), τις ελλείψεις (πχ. τεχνογνωσία), και τις ενέργειες των ανταγωνιστών (π.χ. ομοειδείς επενδύσεις, νέα προϊόντα, οικονομική υποστήριξη), ώστε να αποφεύγεται η αποσπασματική αντιμετώπιση και να υπάρχει συνέχεια στην τοπική ανάπτυξη.

Όπως αναφέρει ο Murdoch (2000), η προσέγγιση των δικτύων μας επιτρέπει να συνδέσουμε αναπτυξιακά θέματα εγγενή της αγροτικής περιοχής, με προβλήματα και ευκαιρίες που άπτονται της εξωγενούς σφαίρας επιρροής. Κατ' αυτήν την έννοια το 'δίκτυο' μας επιτρέπει να διατηρήσουμε το 'ενδογενές' και το 'εξωγενές' εντός ενός πλαισίου αναφοράς. Αλλά κάθε πλαίσιο αναφοράς πρέπει να ταιριάζει με το συγκεκριμένο αγροτικό αναπτυξιακό πρόβλημα που αντιμετωπίζουμε.

Συγκεκριμένα αυτό προϋποθέτει σαφή προσδιορισμό των προβλημάτων της περιοχής και των προτεραιοτήτων που συνδέονται με τη διαχείριση της αγροτικής γης καθώς και την ύπαρξη

μακροπρόθεσμου στρατηγικού αναπτυξιακού σχεδιασμού σε εθνικό και περιφερειακό επίπεδο. Η προσέγγιση αυτή επιτρέπει την αλληλεξάρτηση και την ανατροφοδότηση των τοπικών και των ευρύτερων περιφερειακών προγραμμάτων, καθώς και την εξειδίκευση του συγκεκριμένου αγροτικού χώρου εντός νέων πλεγμάτων της αναδυόμενης ευρύτερης οικονομίας.

Πάντως το θέμα της δικτύωσης κατά το Murdoch (2000), δεν αποτελεί πανάκεια καθώς δεν παρέχει «την απάντηση» στο πρόβλημα της αγροτικής ανάπτυξης, αλλά μάλλον δείχνει πως μπορούμε να δημιουργήσουμε νέες ευκαιρίες αναθεωρώντας κάποιες από τις παραδοσιακές μας προσεγγίσεις.

Οι Canoves et al. (2004), μολονότι υποστηρίζουν το συντονισμό των δραστηριοτήτων μεταξύ των ντόπιων κατοίκων και των τοπικών διοικητικών αρχών (δημαρχεία, συνεταιρισμούς, ενώσεις), εν τούτοις διαπιστώνουν ότι ο ατομισμός διαφόρων τοπικών πρωταγωνιστών δυσκολεύει τη συνεργασία.

Το γεγονός αυτό παρατηρείται και στην υπό έρευνα περιοχή καθώς σε ποσοστό 29,16% το δείγμα αναφέρει την ‘κακή νοοτροπία’ - με ιδιαίτερη έμφαση στον ατομισμό – ως παράγοντα που εμποδίζει την ανάπτυξη της περιοχής.

Σύμφωνα με τα ευρήματα της επιτόπιας έρευνας στο Ν.Δ. Κίσαβο το 75% του δείγματος συνηγορεί υπέρ της ίδρυσης αγροτικού συνεταιρισμού και θεωρεί ότι θα βοηθήσει στην ανάπτυξη της περιοχής. Η στατιστική ανάλυση έδειξε ότι η επιλογή αυτή τείνει να εξαρτάται από την ηλικία του δείγματος – αν και υπάρχουν περιορισμοί στις τιμές των κελιών – με μεγαλύτερη αποδοχή στις ηλικίες άνω των 51 ετών (93,76%) οι οποίες αποτελούν το 1/3 του δείγματος, και στις ηλικίες μεταξύ 18 – 40 ετών οι οποίες αποτελούν το 37,50% του δείγματος.

Οι μικροί οικισμοί μπορούν να φιλοξενήσουν ΜΜΕ (Μικρομεσαίες Επιχειρήσεις)[*] που είναι άλλωστε η κυρίαρχη μορφή επιχείρησης στις αγροτικές και απομακρυσμένες περιοχές, στις οποίες οι άτυπες ή ανεπίσημες επιχειρηματικές αλληλεπιδράσεις βασίζονται στην εμπιστοσύνη, τη φιλία ή τις οικογενειακές σχέσεις (Γούδη κ.ά. 2004). Αυτού του τύπου οι οικονομική δραστηριότητα παρουσιάζεται ως μια εναλλακτική μορφή ανάπτυξης βασισμένη στη μικρή τοπική κοινότητα και στη «μικροσυλλογικότητα» (Παπαδόπουλος και Πατρώνης, 2003).

[*] Ενδιαφέρον παρουσιάζει η SWOT ανάλυση των μικρομεσαίων επιχειρήσεων του τουρισμού στην Ελλάδα (Buhalis, 2001).

Ο Shuman (2010), υποστηρίζει ότι οι τοπικές επιχειρήσεις, αν τύχουν σωστής διαχείρισης, μπορούν να αυξήσουν την ευημερία των κατοίκων για τρεις λόγους: α) η σταθερότητα των τοπικών επιχειρήσεων σημαίνει ότι οι προσπάθειες οικονομικής ανάπτυξης έχουν περισσότερες πιθανότητες να παράγουν αποτελέσματα με διάρκεια, β) μια τοπική επιχείρηση έχει την τάση να παράγει υψηλότερο οικονομικό πολλαπλασιαστή από μια συγκρίσιμη μη τοπική επιχείρηση και γ) οι δημιουργικές τοπικές επιχειρήσεις προσελκύουν και διατηρούν επιχειρηματίες και δραστήριους νέους ανθρώπους. Για τη βελτίωση των ανταγωνιστικών πρακτικών των τοπικών επιχειρήσεων, ο συγγραφέας αναφέρει συμμαχίες για την οργάνωση συνεδρίων όπου παρουσιάζονται οι καλύτερες πρακτικές επιχειρήσεων σε όλους τους τομείς (π.χ. τεχνολογία, κατανάλωση ενέργειας κλπ.), ενώ δίκτυα ομοειδών επιχειρήσεων βοηθούν τις τοπικές επιχειρήσεις να βελτιώσουν την ανταγωνιστικότητά τους.

Τα κύρια χαρακτηριστικά των οικισμών του ΝΔ Κίσαβου – όπως και πολλών άλλων ορεινών αγροτικών περιοχών – είναι το έλλειμμα βασικών πόρων, κυρίως ανθρώπων και κεφαλαίου, η συνεχής εξάρτηση της οικονομικής επιβίωσης από την κρατική βοήθεια (αγροτικές ενισχύσεις) και οι ισχνές δικτυακές σχέσεις, που έχουν ως αποτέλεσμα τη συνεχή περιθωριοποίηση της περιοχής. Επιπλέον θέματα όπως η απροθυμία συνεργασίας μεταξύ των επιχειρηματιών εντός του κλάδου και η ανυπαρξία οριζόντιων συνεργασιών επιτείνουν το πρόβλημα.

Αξίζει να αναφερθεί η καινοτόμος προσέγγιση για ένα νέο χρηματοπιστωτικό πολιτισμό του Yunus (2010), ο οποίος ίδρυσε την Τράπεζα Grameen, με στόχο να δανείζει σε χαμηλά εισοδήματα μικροποσά (microcredit) και ιδιαίτερα σε γυναίκες με στόχο την ανακούφιση της φτώχειας. Αντίθετα οι Saxena και Ilbery (2008), υποστηρίζουν ότι η θεσμική στήριξη της μικροπίστωσης (microcredit) / μικροεπιχειρηματικών πρωτοβουλιών χωρίς προσεκτική εξέταση του κοινωνικοοικονομικού πλαισίου, συντηρεί την οικονομική περιθωριοποίηση των κοινωνιών στις λιγότερο ευνοημένες αγροτικές περιοχές και προωθεί την ενδυνάμωση υπό στενή ατομιστική έννοια, αποτρέποντας έτσι τη δημιουργία ολοκληρωμένων δικτύων.

Στη περιοχή καταγράφηκε παντελής έλλειψη οριζόντιων δικτύων με μοναδική εξαίρεση το οινοποιείο «ΝΤΟΥΓΚΟΣ» στα Τέμπη, το οποίο συμμετέχει στο δίκτυο «οι δρόμοι του κρασιού». Καθετοποιημένα δίκτυα υπάρχουν στη διοχέτευση των προϊόντων γάλακτος και κάστανου.

Προκειμένου να επιτευχθεί η κινητοποίηση του πληθυσμού για συνεργασίες, ένα πρώτο βήμα αποτελεί η μεταφορά γνώσης και εμπειρίας πετυχημένων παραδειγμάτων (Scott et al. 2007,

Cawley and Gillmor 2007, Baggio et al. 2010) αντίστοιχων περιοχών καθώς και η επιτόπια επίσκεψη στις περιοχές ενδιαφέροντος.

Για παράδειγμα, η κοινότητα της Ανάβρας στη Μαγνησία, έχει κάνει σημαντικά βήματα στην τοπική ανάπτυξη και έχει αναστρέψει αρνητικούς δείκτες όπως το δημογραφικό, την απασχολησιμότητα, την ποιότητα ζωής, παρά τις μειονεξίες της περιοχής π.χ. δύσκολη προσπελασιμότητα, περιοχή χωρίς ιδιαίτερο φυσικό και πολιτιστικό ενδιαφέρον κτλ.. Αν και το αποτέλεσμα της οικονομικής ανάπτυξης της Ανάβρας δεν είναι αποκλειστικά προϊόν δικτύωσης με την στενή έννοια (δηλαδή σωματείου, ένωσης κτλ.), εν τούτοις είναι ένα εναργές παράδειγμα τοπικής κινητοποίησης και συνεργασίας πάνω σε κοινούς καθορισμένους στόχους.

Η άνθιση της περιοχής της Ανάβρας έχει ως αποτέλεσμα την ανάπτυξη της συλλογικής δραστηριότητας, όπου δέκα πέντε παραγωγοί ασχολούνται με την εκτροφή αιγοπροβάτων και έχουν υπογράψει σύμβαση με τυροκομείο στον Αλμυρό για την απορρόφηση του παραγόμενου βιολογικού γάλακτος και την παραγωγή κυρίως φέτας και άλλων γαλακτοκομικών προϊόντων (Διαγνωστική Έκθεση Βιολογικής Γεωργίας, 2003 στο *http://www.thessalia.gr*).

Άλλα θετικά παραδείγματα συνεργασιών είναι ο Αγροτικός Συνεταιρισμός Ζαγοράς στη Μαγνησία και ο Αγροτικός Συνεταιρισμός Βελβεντού στην Κοζάνη ο οποίος με την εισαγωγή νέων καλλιεργειών (μυρτίλα) και την ανάληψη αγροτουριστικών δραστηριοτήτων, έχει συμβάλλει στην οικονομική ανάκαμψη της περιοχής.

Η προσέγγιση αυτή που συνδυάζει γνώση και εμπειρία (Magnani and Struffi, 2009), μπορεί να εμπνεύσει και να προτείνει εναλλακτικές πρωτοβουλίες και διεξόδους οι οποίες, εφόσον προσαρμοσθούν στις ίδιες συνθήκες, να αποτελέσουν μοχλό τοπικής ανάπτυξης. Όπως υποστηρίζουν και οι Γούδη κ.ά. (2004), το δίκτυο είναι μια σύνθεση στην οποία διάφοροι κόμβοι συνδέονται με συγκεκριμένα νήματα πλούσια σε πόρους, γνώσεις και κατανόηση, ως αποτέλεσμα των σύνθετων αλληλεπιδράσεων, των προσαρμογών και των επενδύσεων μέσα και μεταξύ των εταίρων του δικτύου κατά τη διάρκεια του χρόνου.

Πέρα από τα οφέλη που προκύπτουν από τα δίκτυα συνεργασίας για την παραγωγή και προώθηση προϊόντων και υπηρεσιών, είναι σημαντικά και εκείνα που προσδιορίζονται από τη μείωση του κόστους συναλλαγής μεταξύ των δρώντων και βοηθούν στο ξεπέρασμα των προβλημάτων συλλογικής δράσης (Magnani and Struffi, 2009).

Η έρευνα των Magnani and Struffi (2009), για την αξιολόγηση του προγράμματος που προωθεί τη βιώσιμη γεωργία και την αγροτική ανάπτυξη (IMALP – implementation of sustainable agriculture and rural development in Alpine mountains), αφορά στη διαχείριση των αποβλήτων των κτηνοτροφικών μονάδων στη Val di Sole της Ιταλίας. Σημειωτέων ότι πρόκειται περί περιοχής αγροκτηνοτροφικής, κατατμημένων ιδιοκτησιών με απότομες κλίσεις και με αναδυόμενη τουριστική δραστηριότητα, δηλαδή μια περιοχή της οποίας τα χαρακτηριστικά προσομοιάζουν με τη περιοχή του Ν.Δ. Κίσαβου.

Προκειμένου να αντιμετωπισθούν οι συνεχείς διαμάχες με τους επαγγελματίες του τουρισμού και η περιβαλλοντική υποβάθμιση, προτείνεται μηχανική ωρίμανση της κοπριάς, μιας τεχνολογίας που χρησιμοποιείται από αγροτικό συνεταιρισμό σε όμορη περιοχή. Ανεξάρτητα από τα τελικά αποτελέσματα του εγχειρήματος, η συνολική διαδικασία πέτυχε τη δημιουργία μιας καινοτόμου συμμαχίας μεταξύ διαφορετικών οντοτήτων στη βάση της κατάρτισης του ακόλουθου προγράμματος: η κοπριά θα υφίσταται επιταχυνόμενη κομποστοποίηση μέσω μηχανικού στροβιλισμού, το νομαρχιακό γραφείο θα καταβάλει τους οικονομικούς πόρους για την αγορά της μηχανής, οι αγρότες στην κοιλάδα θα την χρησιμοποιούσαν για την παραγωγή κοπριάς από τα αγροκτήματα, και ένας συλλογικός οργανισμός αγροτών θα νοικιάζει τη μηχανή από το νομαρχιακό γραφείο και θα επιτρέπει την εκ περιτροπής χρήση από τον κάθε αγρότη. Στη διαδικασία των διαπραγματεύσεων και προκειμένου να πεισθούν οι ενδιαφερόμενοι για τα οφέλη του μηχανήματος, αντιπρόσωποι άλλου συνεταιρισμού που ήδη το χρησιμοποιούσε, προσκλήθηκαν για να διευκρινίσουν τα πλεονεκτήματα του μηχανήματος και στη συνέχεια οργανώθηκε από το συνεταιρισμό επιτόπια επίσκεψη. Αν και το πρόγραμμα συνάντησε αντιδράσεις κυρίως από τους αγρότες με εντατικές καλλιέργειες, οι αγρότες με λιγότερο εντατικές καλλιέργειες είδαν την κοπριά σαν ένα πιθανό οικονομικό και περιβαλλοντικό πόρο.

Το παράδειγμα αυτό υποδεικνύει τρόπους συνεργασίας μεταξύ: α) διαφορετικών κλάδων (κτηνοτροφίας και γεωργίας) του πρωτογενούς τομέα, προκειμένου να αντιμετωπισθούν κοινά προβλήματα (νιτρορύπανση εδάφους) β) του ιδίου κλάδου (γεωργίας) για την αποκόμιση οικονομικών ωφελειών και βελτιστοποίηση καλλιεργητικών πρακτικών (πώληση προϊόντος, βιολογική καλλιέργεια), γ) διαφορετικών συλλογικών φορέων για την ανταλλαγή γνώσης και εμπειριών και δ) κλαδικών ομάδων και κρατικών φορέων για την παροχή οικονομικής υποστήριξης. Από την άλλη καταδεικνύει τις αδυναμίες των συνεταιρισμών οι οποίοι τείνουν να ευνοούν τη ‘λογική διευθέτηση’ και αποφασίζουν υπέρ των συμφερόντων της πλειοψηφίας, ανεξάρτητα από το πρόβλημα που διακυβεύεται ((Magnani and Struffi, 2009, Murdoch, 2000).

Όπως προέκυψε από την παραπάνω έρευνα το συνεταιριστικό σχήμα ενίοτε παρεμποδίζει πρωτοβουλίες που προκαλούν παγιωμένες πρακτικές και ματαιώνει καινοτόμες συμμαχίες.

Πράγματι οι τοπικές αγροτικές κοινότητες δεν αποτελούν ομοιογενείς ομάδες (Tao and Wall, 2009), αλλά οι οικονομικές επιδράσεις των επιχειρηματικών δικτύων λειτουργούν πολλαπλασιαστικά μέσω της αύξησης της ζήτησης τοπικά παραγόμενων προϊόντων (οριζόντια δίκτυα) και της στήριξης των εξαγωγών (κάθετα δίκτυα), γεγονός που προσφέρει ένα ανταγωνιστικό πλεονέκτημα σε αυτές. Η εκμετάλλευση των ευκαιριών είναι θέμα αναζήτησης ισχυρών συμμαχιών, διατήρησης της αξιοπιστίας, διαφάνειας, επιστημονικής και τεχνικής υποστήριξης (Ανθοπούλου, 2004), αλληλεγγύης, κατάλληλων συνεργιών στη βάση συμπληρωματικών εταιρικών σχέσεων (Guillouzo et al, 2005) και τέλος αρμονικής συνύπαρξης των προϋπαρχόντων ποικίλων εξειδικευμένων παραγωγικών δραστηριοτήτων με τις νέες τεχνολογίες (Murdoch, 2000).

Εξάλλου όπως αναφέρει ο Murdoch (2000), η διατήρηση διαφορετικών δραστηριοτήτων στις αγροτικές περιοχές, η παρουσία μικρών αγροτικών συστημάτων, απλών μορφών συνεργασίας μεταξύ των επιχειρηματιών, μικρών χειροτεχνικών βιοτεχνιών, δεν θεωρούνται πλέον εμπόδια για τον εκμοντερνισμό των αγροτικών περιοχών, αλλά μάλλον πολύτιμο ανθρώπινο κεφάλαιο που πρέπει να διατηρήσει το χαρακτήρα του και την αυτοεξέλιξή του.

Σύμφωνα με την ετήσια έκδοση του Ευρωπαϊκού Παρατηρητήριου Αγροτικών Περιοχών «Βέλτιστες πρακτικές Leader+» επιτυχημένα παραδείγματα συνεργασίας αποτελούν τα προγράμματα:

1. «Δίκτυο ομοειδών ή συμπληρωματικών επιχειρήσεων (ομαδοποίηση)» που προωθεί τη δικτύωση επιχειρήσεων στους τομείς της παραγωγής, μεταποίηση και διάθεσης γεωργικών προϊόντων καθώς και στον τομέα του τουρισμού (Ελλάδα)[*],

2. «Σύγκριση της αγροτικής και κοινοτικής ζωής μεταξύ διαφορετικών περιοχών» που διευκολύνει τη δικτύωση ανάμεσα στις κοινότητες και σε ομάδες εθελοντών από διαφορετικές χώρες για την ανταλλαγή γνώσεων και εμπειριών και ενθαρρύνει την ενεργό συμμετοχή των νέων και των γυναικών (Ιρλανδία) [*]

[*] Περισσότερες πληροφορίες στο http://ec.europa.eu/leaderplus (βέλτιστες πρακτικές Leader+ 2008/2)

7.3. Τριτογενής Τομέας – Τουρισμός

7.3.1. Εισαγωγικά στοιχεία

Η ανάπτυξη του τουρισμού στηρίζεται στα οικονομικά χαρακτηριστικά του τόπου υποδοχής, καθώς και στους ιδιαίτερους φυσικούς, κοινωνικούς και πολιτιστικούς πόρους της περιοχής. Οι πόροι αυτοί συνιστούν ουσιαστικά την «πρώτη ύλη» η οποία, στη συνέχεια, λειτουργεί ως θέλγητρο προσέλκυσης των τουριστών (Τσάρτας κ.ά., 2010).

Η υιοθέτηση του προτύπου του μαζικού τουρισμού είναι συνυφασμένη με την «έντονη χρήση» των τουριστικών πόρων, προκαλώντας σημαντικές αλλοιώσεις και, σε ορισμένες περιπτώσεις, ανεπανόρθωτες βλάβες σε ευαίσθητα οικοσυστήματα των τόπων υποδοχής, μετασχηματίζοντας ριζικά τον περιβαλλοντικό, πολιτιστικό, κοινωνικό και οικονομικό ιστό του τόπου. Το αποτέλεσμα είναι ο τουρισμός να λειτουργεί ενάντια στα μακροπρόθεσμα οφέλη και συμφέροντα των τοπικών κοινωνικών για τη διαφύλαξη των διακριτών τους χαρακτηριστικών και πόρων (Τσάρτας κ.ά., 2010) .

Ως αντίλογος στην παραπάνω κατάσταση, προτείνεται ένα διαφορετικό – εναλλακτικό πρότυπο τουριστικής ανάπτυξης το οποίο προτάσσει την ποιότητα σε κάθε δραστηριότητα, ενέργεια, υπηρεσία και προϊόν, προστατεύει και ενισχύει τα φυσικά, πολιτιστικά και κοινωνικά χαρακτηριστικά της τοπικής κοινωνίας ενώ, ταυτόχρονα ανταποκρίνεται στις απαιτήσεις της τουριστικής ζήτησης των ειδικών μορφών Τουρισμού.

Σύμφωνα με τον Inskeep (1991) ο εναλλακτικός τουρισμός είναι μικρής κλίμακας, μη συμβατικής φύσης, μη μαζικής εξειδίκευσης, κοινωνικά και περιβαλλοντικά ευαίσθητος (Ανδριώτης, 2003), περιλαμβάνει δε μορφές όπως ο φυσιολατρικός, πολιτιστικός, περιηγητικός, αθλητικός (ορισμένες δραστηριότητες), ορεινός, αγροτουρισμός, οικοτουρισμός, πολιτισμικός, κλπ.

Παράλληλα όμως ο τουρισμός λειτουργεί μέσα σε ένα πολύπλοκο σύστημα του οποίου οι βασικές συνιστώσες (π.χ. φυσικοί πόροι, ανθρώπινες αξίες, κλιματική αλλαγή) επηρεάζουν τα αποτελέσματα της τουριστικής ανάπτυξης. Από αυτή την άποψη, η βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη αποτελεί μάλλον μια διαδικασία συνεχούς αλλαγής και προσαρμογής στα εκάστοτε δεδομένα (McDonald, 2009) και μια φιλοδοξία ή στόχο, παρά ένα μετρήσιμο ή εφικτό σκοπό (Cracolici et al., 2008).

Το συνολικό αναπτυξιακό έλλειμμα των ορεινών, μειονεκτικών ή/και αγροτικών περιοχών δεν μπορεί να λυθεί μέσω του τουρισμού, αλλά αποτελεί μια ενδεχόμενη δραστηριότητα που θα

μπορούσε να διαφοροποιήσει τις επιλογές διαβίωσης ενισχύοντας τον βιοπορισμό των εμπλεκομένων ατόμων (Iorio and Corsale 2010, Ανδριώτης 2003), μια ευκαιρία για τον συνδυασμό εισοδήματος από τον τουρισμό με πιο οικολογικές αγροτικές πρακτικές (Yang et al., 2009), ένα εργαλείο ανάπτυξης, εφόσον αναγνωρισθεί η σημασία της σύνδεσης του τουρισμού και των άλλων δραστηριοτήτων (Tao and Wall 2009, Nepal 2000, Ανδριώτης 2003) ή μια διαφοροποιημένη στρατηγική για την αγροτική οικονομία, η οποία θεωρεί τους αγροτικούς πόρους σαν ένα πολύπλευρο περιβάλλον ικανό να φιλοξενήσει ένα ευρύ φάσμα χρήσεων και αξιών τα οποία ανταγωνίζονται με άλλες χρήσεις και αξίες (Liu, 2006).

Την οπτική αυτή υιοθετούν οι Θεοδωροπούλου και Αποστολόπουλος (2003) οι οποίοι εστιάζουν στο συνδυασμό οικο-αγροτουρισμού και βιολογικής γεωργίας ως μια εναλλακτική μορφή ανάπτυξης της ελληνικής υπαίθρου, ο Αλέγρας (2003) και ο Ανδριώτης (2003), οι οποίοι προτείνουν ένα μίγμα τουρισμού, βιολογικής γεωργίας και κτηνοτροφίας, παραδοσιακών προϊόντων μικρής κλίμακας παραγωγής, και αξιοποίηση βιομάζας, οι Τσάρτας κ.ά. (2004), που υποστηρίζουν τη λειτουργική διασύνδεση της τουριστικής ανάπτυξη με τους υπόλοιπους τοπικούς κλάδους της οικονομίας, η Ανθοπούλου (2004), η οποία διαπιστώνει ότι τα παραδοσιακά προϊόντα διατροφής και ο αγροτουρισμός αποτελούν επιλογές διαφοροποίησης στο πλαίσιο των αγροτικών αναπτυξιακών στόχων, ο Soliva (2007), ο οποίος δίνει έμφαση στην συνεργασία και την αμοιβαία αλληλεγγύη μεταξύ τουρισμού και αγροτικής παραγωγής και οι Fleicher and Tchetchik (2005), οι οποίοι υποστηρίζουν ότι μια εταιρία παραγωγής αγροτικών ειδών και τουριστικών υπηρεσιών φαίνεται ότι χρησιμοποιεί τους παραγωγικούς της συντελεστές πιο αποτελεσματικά στο τουριστικό προϊόν.

Στην έρευνά τους για τον αγροτουρισμό στην Ισπανία οι Canoves et al. (2004), αναφέρουν ότι ο αγροτουρισμός δεν αποτελεί μόνο μια επένδυση των αγροτών για την αντιστάθμιση των μειώσεων του αγροτικού εισοδήματος, αλλά προορίζεται να συμβάλλει στη βελτίωση του τοπίου, της κληρονομιάς και του περιβάλλοντος.

Τα κοινωνικά, περιβαλλοντικά και οικονομικά χαρακτηριστικά των μειονεκτικών /ορεινών /αγροτικών περιοχών που διαθέτουν τουριστικούς πόρους επιβάλλουν έναν τύπο σχεδιασμού, ο οποίος πρέπει να διαθέτει διαδικασίες – και μηχανισμούς – ελέγχου των παρεμβάσεων που προκρίνονται και εφαρμόζονται σε τοπικό επίπεδο (Τσάρτας κ.ά., 2004). Με άλλα λόγια, η όποια ανάπτυξη του τουρισμού δεν πρέπει να είναι δημιούργημα του μηχανισμού αγοράς (δηλαδή προσφορά και ζήτησης τουριστικών υπηρεσιών) και αυτόνομων τοπικών αναπτυξιακών πρωτοβουλιών, χωρίς συγκροτημένη τουριστική πολιτική, ορθολογικό προγραμματισμό και σχεδιασμό τοπικής ανάπτυξης (Τομάρας και Λαγός, 2005). Σε άμεση

συσχέτιση με τα παραπάνω είναι και οι διαπιστώσεις των Αποστολόπουλος και Σδράλη (2009), οι οποίοι αναφέρουν για την εξέλιξη του αγροτουρισμού στην Ελλάδα, ότι η Πολιτεία περιορίσθηκε στην προσφορά οικονομικών κινήτρων και όχι στη δημιουργία ενός σχεδίου που θα ενέτασσε τον αγροτουριστικό τομέα στην «καρδιά» της αγροτικής αναπτυξιακής πολιτικής. Επομένως ο αγροτουρισμός ως τουριστικό προϊόν, δεν κατάφερε να διαφοροποιηθεί από τον μαζικό τουρισμό, μιας και οι προσφερόμενες υπηρεσίες είναι περιορισμένες, τυποποιημένες, αποσυνδεδεμένες από την τοπική αγροτική παραγωγή και την ανάδειξη της πολιτισμικής, τοπικής και εθνικής κληρονομιάς (παραδοσιακή αρχιτεκτονική, τοπική λαϊκή τέχνη, τοπικά έθιμα κλπ.). Αν και ο αγροτουρισμός αποτελεί (για την Ελλάδα) βασικό αίτημα των οικονομικά μειονεκτικών περιοχών που διαθέτουν ιδιαίτερο φυσικό κάλλος και πλούσια πολιτισμική κληρονομιά, η αντιμετώπισή του ως μιας αφηρημένης τάσης της αγοράς καθώς και η πολυδιάσπαση των αρμοδιοτήτων, δυσχεραίνουν τη βιώσιμη ανάπτυξη της υπαίθρου (Αποστολόπουλος και Σδράλη, 2009).

Εξ άλλου αυτό που πραγματικά έχει σημασία είναι η δυνατότητα της μετάβασης των ορεινών περιοχών από «λιγότερο ευνοημένες περιοχές» σε «υψηλής-αξίας» περιβαλλοντικά τοπία (Soliva et al., 2008).

Στο πλαίσιο της διερεύνησης για την δημιουργία νέων ευκαιριών απασχόλησης και έχοντας πάντοτε κατά νου τα παραπάνω στοιχεία, ερευνήθηκε η προοπτική ανάπτυξης του Τουρισμού στη περιοχή του Ν.Δ. Κίσαβου. Σύμφωνα με τα αποτελέσματα της έρευνας ένα μεγάλο ποσοστό (81,25%) θεωρεί ότι ο ρόλος του τουρισμού είναι σημαντικός, ενώ το 91,67% πιστεύει ότι αποτελεί τομέα με μέλλον στην περιοχή με δεύτερη την κτηνοτροφία και τρίτη τη γεωργία.

7.3.2. Σχεδιασμός ήπιας τουριστικής ανάπτυξης

Ο όρος ήπιος (soft) τουρισμός αναφέρεται τόσο στην οικολογική ευρωστία όσο και στις κοινωνικο-πολιτιστικές συνιστώσες μιας περιοχής και είναι συμβατός με τη φύση, την υγεία, την κοινωνία, την οικονομία και τη φυσική δυνατότητα των υποδομών να αφομοιώσουν την τουριστική ανάπτυξη (Council of Europe, 1997).

Η ανάπτυξη βιώσιμων πρακτικών αναψυχής και τουρισμού προϋποθέτει την επίτευξη ισορροπίας μεταξύ της διατήρησης / προστασίας των φυσικών και πολιτισμικών πόρων και των χρήσεων τους. Η αναζήτηση μίας δυναμικής ισορροπίας επιβάλλει μία σταδιακή

προσέγγιση για τον καθορισμό ορίων και κανόνων ανάπτυξης της τουριστικής δραστηριότητας μέσω της διαδικασίας χωρικού σχεδιασμού (spatial planning).

Ο σχεδιασμός ήπιας τουριστικής ανάπτυξης στον ορεινό χώρο του Κίσαβου, καλείται να προτείνει μια στρατηγική ανάπτυξης που βασίζεται στα χωρικά, περιβαλλοντικά και κοινωνικά χαρακτηριστικά της συγκεκριμένης περιοχής. Κατά βάση αποτελεί μια οργανωμένη προσπάθεια επιλογής βέλτιστων εναλλακτικών προτάσεων που συνδέονται με περιφερειακές και εθνικές πολιτικές και στοχεύει στην άρση των χωρικών, κοινωνικών και οικονομικών ανισοτήτων μέσω της οικονομικής και κοινωνικής συνοχής, της συνετής διαχείρισης και προστασίας των φυσικών πόρων και της πολιτιστικής κληρονομιάς και της διασύνδεσης της περιοχής με άλλα δίκτυα και υποδομές.

Προκειμένου όμως το εγχείρημα να είναι βιώσιμο, το καθεστώς των χαρακτηριστικών (φυσικά, κοινωνικά) της περιοχής διαδραματίζει αποφασιστικό ρόλο στην προστασία τους, αφού παρέχει την ευκαιρία για την έγκαιρη υιοθέτηση οδηγιών και περιορισμών τουριστικής ανάπτυξης. Από την άποψη αυτή η τουριστική ανάπτυξη οφείλει να ακολουθεί κάποιους κανόνες, να τηρείται αυστηρά η εφαρμογή των μέτρων και να παρακολουθείται η αποτελεσματικότητα αυτών (Coccossis, 2002).

Ένας σημαντικός αριθμός εργαλείων που έχουν διαμορφωθεί και αφορούν στο σχεδιασμό, στην εφαρμογή και στην αξιολόγηση των δράσεων, αλλά και στην ενθάρρυνση υιοθέτησης περιβαλλοντικά φιλικών πρακτικών, μπορεί να χρησιμοποιηθεί προς την κατεύθυνση της βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης και περιλαμβάνει (Τσάρτας κ.ά. 2010):

1. Εκτίμηση Περιβαλλοντικών Επιπτώσεων (ΕΠΕ): αποτελεί μια διαδικασία αξιολόγησης των περιβαλλοντικών επιπτώσεων που απορρέουν από οποιαδήποτε ανθρωπογενή δραστηριότητα, τουριστική ή μη, όπως κατασκευή καταλυμάτων, χιονοδρομικών κέντρων, κλπ.

2. Περιβαλλοντικός Έλεγχος (ΠΕ): παρέχει τη δυνατότητα στις τουριστικές επιχειρήσεις και στους φορείς/οργανισμούς να μετρήσουν και να αξιολογήσουν την περιβαλλοντική τους απόδοση.

3. Εκτίμηση Φέρουσας Ικανότητας: αναφέρεται στον όγκο της τουριστικής δραστηριότητας που μπορεί να φιλοξενήσει ένας προορισμός χωρίς να υπάρξει αλλοίωση στο περιβάλλον καθώς και στην κοινωνική και οικονομική δομή του.

4. Σύστημα Διαχείρισης Επισκεπτών: αφορά στη χωρική και χρονική κατανομή των επισκεπτών, κατά τέτοιο τρόπο ώστε αφενός να προστατεύεται το περιβάλλον, αφετέρου να μην υποβαθμίζεται η τουριστική εμπειρία.

5. Δείκτες Βιώσιμου Τουρισμού: συμβάλλουν στην παρακολούθηση και αξιολόγηση της διαδικασίας εφαρμογής βιώσιμης ανάπτυξης και αναφέρονται στην περιβαλλοντική, κοινωνική και οικονομική διάσταση της βιώσιμης ανάπτυξης.

6. Πιστοποίηση και Οικολογική Σήμανση: εθελοντική διαδικασία η οποία επιβεβαιώνει ότι ένα διαχειριστικό σύστημα συμμορφώνεται με συγκεκριμένες απαιτήσεις που επιβάλλουν οι εθνικοί και διεθνείς κανονισμοί[*]

7. Ευρωπαϊκό Βραβείο για τον Τουρισμό και το Περιβάλλον: υιοθετήθηκε το 1995 από την Ευρωπαϊκή Ένωση.

8. SWOT ανάλυση η οποία διερευνά τα Πλεονεκτήματα (Strenghts), τις Αδυναμίες (Weakness), τις Ευκαιρίες (Opportunities) και τις Απειλές (Threats) ενός συγκεκριμένου χωρικού και αναπτυξιακού σχεδιασμού.

Αναφορικά με την ανάπτυξη βιώσιμου τουρισμού σε προστατευόμενες περιοχές περιθωριακών (marginal) περιοχών, το Europark (the European Federation of Protected Areas) προτείνει μια διαδικασία, εμπνευσμένη από τον κύκλο του Dening – ένα μοντέλο συνεχούς ποιοτικής βελτίωσης - η οποία απαρτίζεται από πέντε φάσεις (Castellani and Sala, 2010):

1. οικονομική, κοινωνική, πολιτιστική και περιβαλλοντική διάγνωση, ώστε να επισημανθούν τα αντικειμενικά πλεονεκτήματα και αδυναμίες της περιοχής,
2. διαβούλευση με τις τοπικές ομάδες ενδιαφερόντων, προκειμένου να συγκριθούν τα αντικειμενικά αποτελέσματα με τις υποκειμενικές αντιλήψεις της τοπικής κατάστασης,
3. συμμετοχική διαδικασία σχεδιασμού,
4. εκπόνηση στρατηγικής για βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη, συνδεδεμένη με ένα σχέδιο δράσης βασιζόμενο στα αποτελέσματα των προηγουμένων φάσεων,
5. συνολική αξιολόγηση της στρατηγικής και προγραμματισμός των δράσεων βελτίωσης.

Αν και ο σχεδιασμός προϋποθέτει πολύ-επιστημονική προσέγγιση, η αναφορά σε υφιστάμενες μελέτες για την περιοχή της Θεσσαλίας και ειδικότερα του Κίσαβου αποτελεί μια βάση εκκίνησης του όλου εγχειρήματος. Η εκ του σύνεγγυς παρατήρηση, η αναφορά σε αντίστοιχες αναπτυξιακές προτάσεις καθώς και η έρευνα των κοινωνικών προτιμήσεων και αναγκών λειτουργούν αθροιστικά στον προσδιορισμό ενός δυναμικού οράματος που συμπεριλαμβάνει αειφορικές απόψεις και προτάσεις. Άλλωστε ο σχεδιασμός είναι μια έννοια δυναμική που

[*] Βλέπε: Προγράμματα Οικολογική Σήμανσης στον Πίνακα 6 - Παράρτημα ΙΙ

εξελίσσεται στο χρόνο και προσαρμόζεται ανάλογα με την τεχνογνωσία και τα νέα δεδομένα που προκύπτουν στο μέλλον.

Βασική προϋπόθεση της προσπάθειας αυτής αποτελεί ο εντοπισμός των προβλημάτων που αντιμετωπίζει η περιοχή και ο προσδιορισμός των ανταγωνιστικών πλεονεκτημάτων που διαθέτει.

Τα προβλήματα που αντιμετωπίζει η περιοχή έχουν ήδη αναφερθεί, αλλά επιγραμματικά αναφέρουμε την οικονομική αποδιάρθρωση, την ελάττωση και γήρανση του πληθυσμού και τη μείωση των αγροτικών δραστηριοτήτων.

Στη συνέχεια α) θα αναφερθούμε στην έννοια της τουριστικής φέρουσας ικανότητας ως εργαλείο σχεδιασμού για τη βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη, β) θα ανατρέξουμε σε υφιστάμενες μελέτες για την περιοχή της Θεσσαλίας και ειδικότερα του Κίσαβου, γ) θα προσδιορίσουμε τα στοιχεία και τις διατηρητέες αξίες του ορεινού όγκου δ) θα προτείνουμε ένα σχέδιο για τη συγκεκριμένη περιοχή μελέτης που ορίζεται από τα όρια των οικισμών Αμπελακίων, Τεμπών και Σπηλιάς (το οποίο δεν αποκλείει την επέκτασή του με τους υπολοίπους οικισμούς του Κίσαβου) και ε) θα προβούμε σε SWOT ανάλυση, η οποία αποτελεί ουσιαστικό βήμα για την επιλογή θεμάτων που πρέπει να εκτιμηθούν, προκειμένου να αξιολογηθεί η βιώσιμη ανάπτυξη της περιοχής.

7.3.3. Η τουριστική φέρουσα ικανότητα ως εργαλείο σχεδιασμού.

Οι στόχοι είναι σημαντικοί στον τουριστικό σχεδιασμό και την ανάπτυξη αφού προσδιορίζουν τις ευρύτερες κατευθύνσεις και ξεκαθαρίζουν ότι κάποιες περιοχές είναι πιο σημαντικές από άλλες. Υπό αυτή την έννοια, η καθιέρωση προτεραιοτήτων είναι σημαντική στην έννοια της ικανότητας, καθώς αυτό προσδιορίζει εάν κάποια εμπόδια μπορούν να υπερκερασθούν για την επίτευξη των στόχων. Η προσέγγιση αυτή αναπόφευκτα προκαλεί κάποια κόστη ή προβλήματα τα οποία πρέπει να αποδεχθούμε χάριν της υλοποίησης των στόχων (π.χ. ένα σχέδιο τουριστικής ανάπτυξης μπορεί να είναι οικονομικά επιθυμητό, ενώ παράλληλα κοινωνικά και περιβαλλοντικά καταστρεπτικό) (Saveriades, 2000).

Ο προσδιορισμός και η ενσωμάτωση της τουριστικής φέρουσας ικανότητας, παράλληλα και συμπληρωματικά με τη διαδικασία σχεδιασμού για βιώσιμο τουρισμό, παρέχει ένα γενικό πλαίσιο το οποίο μπορεί να καθοδηγήσει την τοπική κοινότητα, τους σχεδιαστές και αυτούς που λαμβάνουν τις αποφάσεις Με άλλα λόγια η προσέγγιση της τουριστικής φέρουσας ικανότητας διασφαλίζει την ανάπτυξη, την περαιτέρω μεγέθυνση μέσω υιοθέτησης

κατάλληλων μέτρων, την επιμόρφωση και την επαγρύπνηση, μιας και η χρήση της προϋποθέτει την εκτίμηση και την κατανόηση της σχέσης μεταξύ τουριστικής ανάπτυξης και περιβαλλοντικής ποιότητας (Coccossis, 2002).

Ιδιαίτερα στην περίπτωση που η τουριστική ανάπτυξη αποτελεί μια εναλλακτική τοπική στρατηγική για την αειφόρο ανάπτυξη, ο καθορισμός της ικανότητας των τοπικών συστημάτων που πρόκειται να υποστηρίξουν τον τουρισμό, αποτελεί κεντρικό ζήτημα (Coccossis, 2002).

Βασικά εργαλεία πολιτικής στο σχεδιασμό είναι ο έλεγχος τουριστικών ροών, κυρίως στις ευαίσθητες περιοχές, ο προσδιορισμός περιορισμών πάνω στη μορφή, στην έκταση και στην ένταση των τουριστικών δραστηριοτήτων, η υιοθέτηση κατάλληλων συστημάτων διαχείρισης ενέργειας και αποβλήτων, καθώς και η παρακολούθηση κρίσιμων στοιχείων του περιβάλλοντος και η ανάπτυξη μηχανισμών για την άμβλυνση των συγκρούσεων μεταξύ τουρισμού και ανταγωνιστικών χρήσεων γης. Αυτά τα εργαλεία αποτελούν και τα βασικά μέσα εφαρμογής μίας πολιτικής τουριστικής ανάπτυξης που βασίζεται στη φέρουσα ικανότητα. Είναι προφανές ότι η σύνθετη αυτή διαδικασία πρέπει να βασιστεί σε συντονισμένες δράσεις, όπου κυρίαρχο ρόλο έχει η συμμετοχή όλων των βασικών δρώντων στην ανάπτυξη της περιοχής, στην ευαισθητοποίηση, και στην ανάγκη υιοθέτησης του προτύπου της βιώσιμης ανάπτυξης.

Σύμφωνα με τον Coccossis (2002), η θεώρηση της τουριστικής φέρουσας ικανότητας αναφέρεται σε τρία συστατικά - αλληλοσχετιζόμενα σε κάποιο βαθμό - και στα οποία αποδίδεται διαφορετική βαρύτητα ή σπουδαιότητα ανάλογα με τον τουριστικό προορισμό:

α) τα χαρακτηριστικά του συγκεκριμένου χώρου (φυσικά οικοσυστήματα, μέγεθος πληθυσμού, οικονομική δομή, τοπική κληρονομιά κλπ.), τα οποία καθορίζουν την ανθεκτικότητα στις πιέσεις από τον τουρισμό

β) ο τύπος του τουρισμού (κίνητρο/α επίσκεψης, τρόπος κινητικότητας και μεταφοράς, διάρκεια διαμονής, εποχικότητα, εύρος τουριστικών δραστηριοτήτων κλπ.), δεδομένου ότι οι πιέσεις και οι επιπτώσεις του τουρισμού στο χώρο, εξαρτώνται σε σημαντικό βαθμό από τις προσδοκίες, τις διαθέσεις και τη συμπεριφορά των διαφορετικών τύπων τουριστών και

γ) η τουριστική/περιβαλλοντική διεπιφάνεια (interface), ως σύνθεση των δύο ανωτέρω παραγόντων, υπό την έννοια της μορφής της τουριστικής ανάπτυξης (χωρικά σχέδια), της φάσης στο πλαίσιο του κύκλου ζωής του προορισμού, του επίπεδου των οργανωτικών και τεχνολογικών συστημάτων που χρησιμοποιούνται.

Η έννοια της τουριστικής φέρουσας ικανότητας αναφέρεται αφενός μεν σε συγκεκριμένο επίπεδο χρήσης για αναψυχή, το οποίο μπορεί να υποστηρίξει το φυσικό περιβάλλον χωρίς επιβλαβείς επιπτώσεις (Sofield 2002, Saveriades 2000), χωρίς διακινδύνευση των ποιοτικών προτύπων και των οικονομικών ωφελειών (Kun, 2002), αφετέρου δε, στις προσδοκίες και τις αξίες των επισκεπτών και των άλλων χρηστών της περιοχής (Saveriades 2000, Manning T., Manning R., 2002).

Σύμφωνα με τους Parpairis (2002) και Σπιλάνης (2002), το μοντέλο της φέρουσας ικανότητας διαδραματίζει πιο άμεσο ρόλο όταν εισάγεται στα πρώιμα στάδια των τουριστικών προορισμών, κατά τα οποία προτείνεται ένα διαχειριστικό πλαίσιο ώστε να καθορισθούν το όρια και τα επίπεδα τουριστικής ανάπτυξης.

Η τουριστική φέρουσα ικανότητα (φ.ι.) μπορεί να διακριθεί σε (Σπιλάνης 2002, Kun 2002, Σβορώνου 2003, Saveriades 2000):

- φυσική / διαχειριστική φ.ι., αναφέρεται στον αριθμό (όγκο) των τουριστών που μπορεί να φιλοξενήσει μια περιοχή,
- περιβαλλοντική ή οικολογική φ.ι., αναφέρεται στον αριθμό των τουριστών που μπορεί να φιλοξενήσει μια περιοχή, πριν αρχίσουν να προκαλούνται βλάβες στο περιβάλλον ή το οικοσύστημα,
- κοινωνική φ.ι., αναφέρεται στον αριθμό των ανθρώπων, πέρα από τον οποίο επέρχεται κοινωνική αποσύνθεση ή αλλοίωση της ταυτότητας της τοπικής κοινωνίας.
- οικονομική φ.ι., αναφέρεται στο όριο πέρα από το οποίο παρατηρείται διάρρηξη του πλέγματος των παραδοσιακών οικονομικών δραστηριοτήτων και τάση καθιέρωσης του τουρισμού ως «μονοκαλλιέργεια»,
- ψυχολογική /«αντιληπτική» (perceptual) φ.ι., αναφέρεται στον αριθμό των ανθρώπων που μπορεί να φιλοξενήσει μια περιοχή, πριν η εμπειρία του τουρίστα αρχίσει να επηρεάζεται αρνητικά,
- φ.ι. υποδομών, αναφέρεται στο μέγιστο αριθμό τουριστών που μπορούν να εξυπηρετήσουν οι υποδομές της περιοχής.

Η κάθε μία από τις παραπάνω προσεγγίσεις ορίζει και μία διαφορετική διάσταση στον καθορισμό ορίων στην τουριστική ανάπτυξη ενός τόπου, εκφράζοντας την σε όρους έντασης της χρήσης του χώρου, είτε σε σχέση με τον το αριθμό τουριστών, είτε σε σχέση με την οικιστική ανάπτυξη για την εξυπηρέτηση του τουρισμού.

Οι διαφορετικές αυτές προσεγγίσεις αναδεικνύουν το σύνθετο του χαρακτήρα της φέρουσας ικανότητας, βάσει των οποίων μπορούν να προσδιοριστούν (και ίσως να εκτιμηθούν) οι ενδεχόμενοι περιοριστικοί παράγοντες στην ανάπτυξη του τουρισμού σε έναν τόπο. Η φέρουσα ικανότητα συναρτάται πάντοτε με συγκεκριμένο χώρο (περιοχή), εφόσον εξαρτάται από τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά (συνθήκες) του. Επιπλέον πρέπει να σημειωθεί ότι η φέρουσα ικανότητα είναι μία δυναμική έννοια που υποδεικνύει ένα «όριο» το οποίο μπορεί να μεταβληθεί, δεδομένου ότι τα φυσικά και ανθρώπινα συστήματα χαρακτηρίζονται από έντονη δυναμική με συνεχείς αλλαγές και προσαρμογές.

Η τάση των τουριστών για αναζήτηση των πλέον ευαίσθητων, μοναδικών και εξαιρετικών περιοχών, (προστατευόμενες περιοχές, ορεινά θέρετρα κλπ.) αποτελεί εν δυνάμει ταυτόχρονα ευκαιρία και απειλή για τις πιο πολύτιμες περιοχές του κόσμου (Manning T., 2002). Ιδιαίτερα οι προστατευόμενες περιοχές (McCool 2002, Coccossis 2002), οι αγροτικές περιοχές, τα ορεινά θέρετρα και οι παραδοσιακοί οικισμοί (Coccossis, 2002) οφείλουν να ακολουθήσουν επιθετική διαχείριση, προκειμένου να διατηρήσουν την ακεραιότητα των πολύτιμων χαρακτηριστικών τους. Σύμφωνα δε με τον Κοκκώση (2002), το πρόβλημα του τι συμβαίνει στον χώρο γύρω από τις προστατευόμενες περιοχές, έχει μεγάλη σημασία.

Η φέρουσα ικανότητα είναι μια ισχυρή έννοια για την πολιτική (Coccossis, 2002), αν και από επιστημονική άποψη είναι αμφισβητήσιμη, καθώς είναι μια έννοια πολυδιάστατη χωρίς σαφώς προσδιορισμένα και αντικειμενικά ποσοτικοποιήσιμα κριτήρια και όρια (McCool 2002, Coccossis 2002). Παρά τις υποκειμενικές αξιολογικές κρίσεις, η έννοια της φέρουσας ικανότητας είναι χρήσιμη καθώς εισάγει τους ανθρώπους που παίρνουν αποφάσεις για την τουριστική ανάπτυξη, σε μια λογική εκτιμήσεων και στάθμισης των πλεονεκτημάτων και των μειονεκτημάτων της προώθησης ή της αποθάρρυνσης της αναπτυξιακής διαδικασίας [Σχεδιασμός Δράσεων Πιλοτικού Χαρακτήρα για την Ανάπτυξη του Οικολογικού Τουρισμού στους Σβορώνου και Αραποστάθη (2000)].

Σύμφωνα με τη νεότερη βιβλιογραφία, το ενδιαφέρον για τη φέρουσα ικανότητα μετατοπίσθηκε από την «αντικειμενική» εκτίμηση των απειλών, στις επιθυμητές συνθήκες, παρέχοντας έτσι περισσότερα πλεονεκτήματα στο σχεδιασμό και στη λήψη αποφάσεων (Coccossis, 2002).

Εναλλακτικές έννοιες που προτείνονται σχετικές με τη φέρουσα ικανότητα είναι:

- τα Όρια Αποδεκτών Αλλαγών (Limit of Acceptable Change – LAC) (Coccossis 2002, Spilanis 2002, Kun 2002, McCool 2002, Sofield 2002, Manning R. 2002, Grafe and Bricker 2002, Butler 2002),
- η Διαχείριση Επιπτώσεων Επισκεπτών (Visitor Impact Management - VIM) (Wight 2002, McCool 2002, Coccossis 2002, Sofield 2002, Manning R. 2002, Grafe and Bricker 2002,),
- η Εμπειρία του Επισκέπτη και Προστασία των Πόρων (Visitor Experience and Resource Protection – VERP) (Sofield 2002, Manning R. 2002, Coccossis 2002, McCool 2002, Grafe and Bricker 2002),
- το μοντέλο Βελτιστοποίησης και Διαχείρισης του Τουρισμού (Tourism Optimization and Management Model – TOMM) (McCool 2002, Sofield 2002) και
- το Φάσμα Ευκαιριών Αναψυχής (Recreation Opportunity Spectrum – ROS) (Grafe and Bricker 2002, Butler 2002, Sofield 2002).

Σύμφωνα με τη Μελέτη Τουριστικής Ανάπτυξης της περιοχής Κ. Ολύμπου – Κίσαβου – Μαυροβουνίου (Παλούμπης και Σιδηρόπουλος, 2003) και με βάση το σενάριο της βιώσιμης ανάπτυξης, η φέρουσα ικανότητα της περιοχής είναι:

α. Φυσική περιβαλλοντική προσέγγιση της φέρουσας ικανότητας

α.1. Σταθερές φυσικές παράμετροι**.**

1. Η περιοχή μελέτης αποτελεί έναν τουριστικό προορισμό με εξαίσιο φυσικό ενταγμένο στο δίκτυο NATURA 2000. Οι δασικές εκτάσεις της περιοχής υπόκειται στους περιορισμούς της δασικής νομοθεσίας και έχουν χαμηλή φέρουσα ικανότητα. Για την περιοχή NATURA η επιβαλλόμενη προστασία είναι ακόμα πιο περιοριστική, περιλαμβάνει δε περιορισμούς ακόμα και ως προς τη δυνατότητα ανάπτυξης δραστηριοτήτων αναψυχής.
2. Η ευαίσθητη αισθητική του τοπίου έχει χαμηλή φέρουσα ικανότητα. Η κείμενη νομοθεσία επιβάλει συγκεκριμένους όρους δόμησης οι οποίοι – εφόσον τηρούνται - δεν θα αλλοιώνουν την αισθητική του.
3. Η τουριστική ανάπτυξη μπορεί να προκαλέσει πιέσεις για την αλλαγή των χρήσεων γης και κυρίως της γεωργικής γης. Η διατήρηση της σημερινής χρήσης των εκτάσεων

αυτών επιβάλλεται, προκειμένου να μην αλλοιωθεί ο παραδοσιακός χαρακτήρας της περιοχής και του τοπίου, ενώ η ανάπτυξη του αγροτοτουρισμού[*] θεωρείται έναν καλό μέσο, τόσο για την εμπόδιση της αλλαγής χρήσεως όσο και για την δημιουργία μιας επιπλέον πηγής εισοδήματος για τους ντόπιους κατοίκους.

4. Η διατήρηση της παραδοσιακής αρχιτεκτονικής θεωρείται επιβεβλημένη, ενώ η αποκατάσταση ερειπωμένων κατοικιών που διαθέτουν στοιχεία παραδοσιακής αρχιτεκτονικής μπορεί να επιτευχθεί για τουριστική χρήση, εφόσον αυτό κριθεί ότι μπορεί να γίνει, αυξάνοντας έτσι τη φέρουσα ικανότητα όσον αφορά τη δημιουργία νέων καταλυμάτων.

α.2 Μεταβλητές φυσικές παράμετροι.

1. Η φέρουσα ικανότητα των υποδομών διαχείρισης απορριμμάτων και λυμάτων είναι ιδιαίτερα χαμηλή.

   Η έλλειψη Χώρων Υγειονομικής Ταφής των Απορριμμάτων και μονάδων βιολογικού καθαρισμού, επιβαρύνει τη φέρουσα ικανότητα του περιβάλλοντος, γεγονός που αναδεικνύει την ανάγκη για την αντιμετώπιση του προβλήματος της αυθαίρετης απόθεσης των απορριμμάτων.

   Επίσης, η προσέλκυση τουριστών υψηλού εισοδηματικού επιπέδου επιβάλλει την ανάπτυξη των τηλεπικοινωνιών της περιοχής αλλά και των τουριστικών καταλυμάτων. Η ανάπτυξη της τηλεεργασίας[**], θα βοηθήσει στην προσέλκυση επισκεπτών αυτής της κατηγορίας, και κατά συνέπεια θα επιμηκύνει την τουριστική περίοδο.

   Η περαιτέρω τουριστική ανάπτυξη της περιοχής, θα ενισχύσει την ανάγκη της δημιουργίας χώρων στάθμευσης ικανών να απορροφήσουν της πιέσεις που θα δέχεται το δομημένο περιβάλλον, και θα αυξήσει τη φέρουσα ικανότητά του. Επίσης η βελτίωση των δικτύων ύδρευση της περιοχής, θεωρείται κρίσιμη για την βελτίωση της ποιότητας ζωής των κατοίκων και της παραμονής των τουριστών.

[*] Η περιοχή μελέτης προσφέρεται για αγροτουρισμό σε παραδοσιακό οικισμό, σε αγροτικές περιοχές, σε χωριά ιδιαιτέρου φυσικού κάλλους ή σε προστατευόμενες περιοχές σύμφωνα με τις διακρίσεις των Αποστολόπουλου και Σδράλη (2009) και στη βάση Διανυκτέρευση με Πρωινό.

[**] Οι Αποστολόπουλος και Σδράλη (2009), αναφέρουν ότι ο πολιτιστικός τουρισμός αποτελεί μια εναλλακτική στρατηγική ανάπτυξης σε τοπικό περιφερειακό και εθνικό επίπεδο, στόχος της οποίας είναι η μετατροπή των περιοχών με πολιτισμικό ενδιαφέρον σε ιδανικό μέρος διακοπών, μόνιμης κατοίκησης, εργασίας και προσέλκυσης επενδύσεων.

2. Δημογραφική φέρουσα ικανότητα.[*] Ο πληθυσμός της περιοχής μελέτης παρουσιάζεται να είναι φθίνων. Ωστόσο δεν φαίνεται να έχει ξεπεραστεί η δημογραφική φέρουσα ικανότητα καθώς η αναλογία τουριστών προ ντόπιους κατοίκους είναι υπέρ των τελευταίων. (Αναλογία τοπικού πληθυσμού προς τουρίστες: 1 κάτοικος προς 1,4 τουρίστες)

3. Η φέρουσα ικανότητα των τουριστικών καταλυμάτων. Η προβολή της περιοχής και η περαιτέρω τουριστική ανάπτυξη θα δημιουργήσουν πιέσεις για την αύξηση του αριθμού των καταλυμάτων. Το γεγονός όμως ότι στην περιοχή υπάρχουν πολλές κενές κατοικίες, αναδεικνύει την ανάγκη μελέτης των κατοικιών αυτών, προκειμένου να διαπιστωθεί εάν μπορούν να χρησιμοποιηθούν ως τουριστικά καταλύματα, εφόσον θεωρούνται κατοικήσιμες. Η χρήση των κατοικιών αυτών ως τουριστικών καταλυμάτων προσιδιάζει στην κλίμακα του τοπίου και της παραδοσιακής αρχιτεκτονικής.

β. Κοινωνική (ψυχολογική και πολιτιστική) προσέγγιση της φέρουσας ικανότητας

1. Η ψυχολογική παράμετρος της φέρουσας ικανότητας, η οποία θεωρεί την ευχαρίστηση/απόλαυση του επισκέπτη ως μέτρο/όριο για την ανάπτυξη του τουρισμού, έχει εκτιμηθεί με βάση το ισχύον εντατικό μοντέλο τουρισμού του τύπου ήλιος/θάλασσα. Σύμφωνα με τα διαθέσιμα στατιστικά, η αύξηση της τουριστικής κίνησης μεταξύ του 1997 και 1999 παρουσιάζεται ελάχιστα μειωμένη, γεγονός που μάλλον οφείλεται σε εξωγενείς παράγοντες (κατάσταση στα Βαλκάνια). Παρά ταύτα κατά το 1999 παρατηρείται μια μείωση της τουριστικής κίνησης κατά τη θερινή περίοδο και μια αύξηση αυτής τους λοιπούς μήνες. Το γεγονός αυτή δηλώνει ότι μάλλον η περιοχή αρχίζει να αναγνωρίζεται ως τουριστικός προορισμός καθόλη τη διάρκεια του έτους.

2. Πολιτιστική παράμετρος: Αν και η αναλογία τουριστών προς ντόπιους κατοίκους θεωρείται ικανοποιητική, ωστόσο οι αλληλεπιδράσεις τουριστών και ντόπιων κατοίκων είναι μεγάλες σε κάθε τουριστικό προορισμό. Δεδομένου ότι στην περιοχή

[*]Σύμφωνα με το Saveriades (2000), εγγενής παράγοντας που επηρεάζει τη φέρουσα ικανότητα και την κατεύθυνση των τουριστικών επιπτώσεων αποτελούν τα χαρακτηριστικά της κοινωνικής δομής και οργάνωσης, μεταξύ των οποίων και το δημογραφικό προφίλ του πληθυσμού στο χώρο υποδοχής.

έχει παρατηρηθεί αύξηση της ζήτησης για Β΄ κατοικία, αυτό ενέχει τον κίνδυνο της αλλοίωσης του ντόπιου πληθυσμού και της πολιτιστικής φυσιογνωμίας της περιοχής. Η ανάδειξη του πολιτισμού ως μιας μορφής εναλλακτικού τουρισμού θα συντελέσει όχι μόνο στη βιώσιμη ανάπτυξη του τουρισμού αυτού καθ' αυτού, αλλά και στην βιωσιμότητα των παραδοσιακών πολιτιστικών αξιών της περιοχής.

γ. Οικονομική προσέγγιση της φέρουσας ικανότητας, η οποία εστιάζεται στη σχέση («αντοχής») της τοπικής οικονομίας ως προς τον τουρισμό

Η μέση ημερήσια δαπάνη διαμονής των τουριστών της περιοχής ανέρχεται στα 17 περίπου ευρώ ανά άτομο (το 2003), δαπάνη η οποία μάλλον είναι χαμηλή, γεγονός που οφείλεται στο ότι η περιοχή δεν είναι ιδιαίτερα τουριστικά ανεπτυγμένη. Συγκρίνοντας την ημερήσια δαπάνη διαμονής των τουριστών με την τουριστική κίνηση και την πληρότητα των καταλυμάτων, διαπιστώνουμε ότι οι ημεδαποί τουρίστες είναι κατά πολύ περισσότεροι από τους αλλοδαπούς, και κατά συνέπεια το σύνολο των δαπανών τους είναι μεγαλύτερο.

Η διάρθρωση του ΑΕΠ ανά τομέα στην περιοχή μελέτης για το έτος 1991 έχει ως εξής: το 40,84% του ΑΕΠ προέρχεται από τον πρωτογενή τομέα, το 22,73% από τον Δευτερογενή και το 36,43% από τον Τριτογενή. Το ποσοστό του τοπικού ΑΕΠ που αντιστοιχεί στον τουρισμό ανέρχεται στο 5,8% του συνόλου του ΑΕΠ τη περιοχής. Όσον αφορά δε την απασχόληση στον τομέα του τουρισμού, το 12-14% της απασχόλησης της περιοχής αφορά άμεσα ή έμμεσα με τον τουρισμό. Αυτό δείχνει τα σημαντικά περιθώρια μεγαλύτερης συνεισφοράς του τουρισμού στο ΑΕΠ της περιοχής.

7.3.4. Μελέτη για την τουριστική Ανάπτυξη Περιφερείας Θεσσαλίας (Β΄. Φάση)

Στο πλαίσιο της στρατηγική ανάπτυξης του τουρισμού εκπονήθηκε μελέτη της Περιφέρειας Θεσσαλίας (Παλούμπης και Σιδηρόπουλος, 2003) για λογαριασμό του Ε.Ο.Τ., τα συμπεράσματα της οποίας εν συντομία αναφέρουν:

Η Θεσσαλία ως τουριστικό προϊόν συγκεντρώνει αξιόλογη ποικιλία οικοσυστημάτων και περιβάλλον με ιδιαίτερη υψηλή αισθητική, πολιτιστική και ιστορική αξία και ιδιαίτερο φυσικό κάλλος. Οι συνθήκες του περιβάλλοντος κρίνονται γενικά ανταγωνιστικές με διεθνή κριτήρια, ιδίως αν ληφθούν υπόψη οι δυνατότητες περαιτέρω βελτίωσης.

Η ανάπτυξη του τουρισμού παραμένει σχετικά περιορισμένη (πραγματοποιούνται λιγότερο από το 3% των συνολικών διανυκτερεύσεων της χώρας) και άνισα κατανεμημένη με βασικές αιτίες:

- Το χαμηλό επίπεδο των τουριστικών υπηρεσιών που προσφέρονται
- Τις ελλείψεις σε όλες τις μορφές των υποδομών (οδικό δίκτυο, διεθνή αεροδρόμια κτλ.)
- Την υπο-ανάπτυξη των νέων και εναλλακτικών μορφών τουρισμού

Σύμφωνα με την αξιολόγηση των τουριστικών πόρων, μεταξύ άλλων, η περιοχή Όσσα (Κίσαβος) – Μαυροβούνι (περιοχή ανάμεσα στον Κίσαβο και στο Πήλιο) αξιολογείται ως ώριμη περιοχή με περαιτέρω δυνατότητες ανάπτυξης.

Η μελέτη εκτιμά ότι το σενάριο της πολυπολικής τουριστικής ανάπτυξης / θεματικών δικτυώσεων των τουριστικών πόλων έλξης και των υπολοίπων τουριστικών περιοχών ως καταλληλότερο, καθώς οι θετικές επιπτώσεις στην τουριστική ανάπτυξη της Θεσσαλίας είναι:

- Η αύξηση του μεριδίου στην τουριστική κίνηση του ελληνικού χώρου και στη διεθνή αγορά μέσω της βραχυπρόθεσμης δημιουργίας οικονομιών κλίμακας και ανταγωνιστικών τουριστικών «πακέτων» θεματικού κυρίως εμπλουτισμένου προϊόντος.
- Η ταυτόχρονη βελτίωση της ανταγωνιστικότητας των ώριμων τουριστικών περιοχών και της ανάδειξης των υπολοίπων περιοχών που βαθμιαία θα συμμετέχουν στα τουριστικά δίκτυα και συνεργασίες.
- Η μεσοπρόθεσμη αξιοποίηση του συνόλου των περιοχών

- Η αποτελεσματικότητα που αναμένεται να έχουν οι στοχοθετημένες παρεμβάσεις μιας και θα γίνουν βάσει προγραμματισμού και σχεδιασμού.
- Η άμβλυνση των χωρικών ανισοτήτων μέσω της δημιουργίας δικτυώσεων και των απαραίτητων υποδομών.
- Η βαθμιαία κατεύθυνση ιδιωτικών επενδύσεων και στις άλλες πλην των ώριμων περιοχών καθώς και η αξιοποίηση του δυναμικού τμήματος του πληθυσμού.
- Η βελτίωση του βιοτικού και μορφωτικού επιπέδου καθώς και της ποιότητας ζωής σε μεγάλο και ισόρροπα κατανεμημένο τμήμα του θεσσαλικού χώρου.

Ως μειονέκτημα του σεναρίου αυτού καταγράφεται η μικρή εμπειρία που υπάρχει στο πεδίο δικτυώσεων και συνεργασιών, δεδομένου ότι απαιτούν υψηλότερο από το συνήθη βαθμό οργάνωσης.

Οι άξονες δράσης και τα μέτρα του επιλεγέντος σεναρίου περιλαμβάνουν:

ΑΞΟΝΑΣ 1: Προστασία ή/και ανάδειξη τουριστικών πόρων, έλεγχος τουριστικής ανάπτυξης / Ρυθμίσεις χρήσεων γης.

Μέτρο 1.1. Προστασία ή/και ανάδειξη φυσικών τουριστικών πόρων

Προτείνεται η εκπόνηση Ειδικών Περιβαλλοντικών Μελετών, θεσμοθέτησης των Σχεδίων καθώς και των φορέων διαχείρισης.

Μέτρο 1.2. Προστασία ή/και ανάδειξη φυσικών πολιτιστικών πόρων

Πρόγραμμα διάσωσης και ανάδειξης λαϊκού πολιτισμού των τουριστικών περιοχών (ήθη-έθιμα, τοπικά προϊόντα, κουζίνα). Ένα τέτοιο πρόγραμμα μπορεί να αφορά από τη δημιουργία ενός απλού φεστιβάλ, μέχρι την ενίσχυση της λειτουργίας βιοτεχνικών μονάδων που παράγουν παραδοσιακά προϊόντα και τη δημιουργία ενός δικτύου προβολής και πώλησής τους.

Μέτρο 1.3. Έλεγχος τουριστικής ανάπτυξης

Αντιμετώπιση του προβλήματος της αυθαίρετης και μη δόμησης, και άλλων παρεμβάσεων στις Εκτός Σχεδίου περιοχές καθώς και των προβλημάτων αισθητικής υποβάθμισης Εντός Σχεδίου περιοχών.

Μέτρο 1.4. Ρύθμιση χρήσεων γης

Προτείνεται η εκπόνηση Κτηματολογίου – Δασολογίου στις τουριστικές περιοχές και των κατάλληλων ανά τουριστική περιοχή χωροταξικών και πολεοδομικών Σχεδίων.

<u>ΑΞΟΝΑΣ 2</u>: Ανάπτυξη θεματικών και εναλλακτικών μορφών τουρισμού / Δίκτυα – Συνεργασίες.

Μέτρο 2.1. Αναπροσανατολισμός προς τον «επίλεκτο» τουρισμό.

Προτείνεται δημιουργία ελαφριάς υποδομής για υπαίθρια αναψυχή και άλλες εναλλακτικές μορφές τουρισμού στις παραποτάμιες ζώνες.

Πιστοποίηση των τοπικών προϊόντων με στόχο την ανάπτυξη της τοπικής οικονομίας και την ενίσχυση ροών εντός των τοπικών εισοδηματικών κυκλωμάτων.

Μέτρο 2.3. Οικοτουρισμός – Αγροτουρισμός

Προτείνεται η προώθηση ελαφριάς (soft) υποδομής όπως η σήμανση μονοπατιών, τοποθέτηση επεξηγηματικών πινακίδων, εγκατάσταση παρατηρητηρίων πανίδας στην περιοχή Κ. Ολύμπου – Κίσαβου – Μαυροβουνίου καθώς και μετατροπή των παραδοσιακών (πιθανόν εγκαταλελειμμένων) κατοικιών σε αγροτουριστικά καταλύματα. Η στήριξη της συνεργασίας μεταξύ τοπικών παραγωγών και τουριστικών επιχειρήσεων (κυρίως εστιατορίων) κρίνεται απαραίτητη προκειμένου να εξασφαλιστεί μια τοπική αγορά για τα προϊόντα του αγροτικού τομέα.

Μέτρο 2.4. Πολιτιστικός τουρισμός

Διάσωση και αξιοποίηση της παραδοσιακής τέχνης, προώθηση των προϊόντων σε εκθεσιακούς χώρους όπου εκτός της πώλησης, είναι δυνατόν να επιδεικνύεται και η τεχνική στους επισκέπτες.

Σήμανση και τοποθέτηση επεξηγηματικών πινακίδων σε πολιτιστικά μνημεία καθώς και διοργάνωση πολιτιστικών εκδηλώσεων.

Μέτρο 2.7. Τουρισμός περιπέτειας

Ανάπτυξη – οργάνωση σπορ αέρος (αεροπτερισμός, αλεξίπτωτο πλαγιάς κ.ά.), βελτίωση ορεινών καταφυγίων.

Προτείνεται η δημιουργία ενός ειδικού φορέα σε κάθε περιοχή που θα προσφέρει μια ειδική μορφή τουρισμού περιπέτειας ή οποία θα είναι υπεύθυνη για την «πρόσκληση», φιλοξενία και οργάνωση των δραστηριοτήτων, την ασφάλεια των επισκεπτών κτλ.

Μέτρο 2.11. Τουρισμός γευσιγνωσίας

Επέκταση της εφαρμογής του θεσμού των Τοπικών Συμφώνων Ποιότητας στις επιχειρήσεις εστίασης και στις λοιπές τουριστικές επιχειρήσεις, καθώς και στην οργάνωση/βελτίωση δραστηριοτήτων-εκδηλώσεων γευσιγνωσίας με πιστοποιημένα τοπικά προϊόντα ποιότητας.

Μέτρο 2.13. Ανάπτυξη, οργάνωση, λειτουργία θεματικών δικτύων και συνεργασιών σε αντικείμενα τουρισμού

Η Περιφέρεια σε συνεργασία με την 1βάθμια και 2βάθμια αυτοδιοίκηση καλείται σε πρώτη φάση να αναλάβει την πρωτοβουλία για τη σύσταση, οργάνωση και λειτουργία δικτύων. Η υλοποίηση των δράσεων θα γίνει κυρίως από εταιρικά σχήματα ιδιωτικού δικαίου στα οποία θα μετέχουν ιδιώτες επιχειρηματίες, κοινωνικοί και οικονομικοί φορείς και τοπικές αρχές.

ΑΞΟΝΑΣ 3: Αναβάθμιση, εκσυγχρονισμός ή/και συμπλήρωση τουριστικής Προσφοράς.

Μέτρο 3.2. Συμπλήρωση τουριστικής προσφοράς

Προώθηση επανάχρησης παλαιών, κενών ή/και ερειπωμένων κατοικιών παραδοσιακής αρχιτεκτονικής σε τουριστικά καταλύματα, προκειμένου να διατηρηθεί και να αναδειχθεί η παραδοσιακή αρχιτεκτονική και να αποφευχθεί η κατασκευή νέων μεγάλων ξενοδοχειακών μονάδων που πιθανόν να αλλοιώσουν την αισθητική του τοπίου.

ΑΞΟΝΑΣ 4: Ανάπτυξη – Βελτίωση άλλων υποδομών / τεχνική υποστήριξη.

Μέτρο 4.1. Ανάπτυξη – Βελτίωση μεταφορικών υποδομών

Βελτίωση οδικού δικτύου στην περιοχή Κ. Ολύμπου – Κίσαβου – Μαυροβουνίου

Μέτρο 4.2. Ανάπτυξη – Βελτίωση αστικών υποδομών

Δημιουργία νέων ή βελτίωση χώρων στάθμευσης και πεζοδρομήσεις στους οικισμούς Ολύμπου - Κίσαβου – Μαυροβουνίου.

Εφαρμογή της ειδικής μελέτης η οποία έχει εκπονηθεί από τη Περιφέρεια Θεσσαλίας, για τη διαχείριση των απορριμμάτων, δημιουργία μονάδων βιολογικού καθαρισμού και εφαρμογή προγραμμάτων ανακύκλωσης

Μέτρο 4.3. Ανάπτυξη – βελτίωση ηλεκτρονικής πληροφόρησης / εξυπηρέτησης τουριστών

Ανάπτυξη συστηματικής ολοκληρωμένης τουριστικής πληροφόρησης και διαχείρισης τουριστικών παραμέτρων σχετικά με τα προτεινόμενα δίκτυα θεματικού τουρισμού.

ΑΞΟΝΑΣ 5: Προβολή τουριστικού προϊόντος, ενημέρωση και ευαισθητοποίηση, κατάρτιση ανθρώπινου δυναμικού.

Μέτρο 5.1. Προβολή Τουριστικού προϊόντος

Δημιουργία Κέντρου Πληροφόρησης και Υποδοχής Επισκεπτών ανά τουριστική περιοχή (προβολή περιοχής και υποδομής, ανάδειξη τουριστικών πόρων, οργάνωση της επίσκεψης, παρακολούθηση συστήματος καταλυμάτων, λειτουργία εκθετηρίου, χώρων πώλησης προϊόντων-δώρων κτλ.)

Ειδικότερα, η μελέτη της FOREST ΑΕ – TEAM4 ΕΠΕ[*] προτείνει για τη κοιλάδα των Τεμπών, τον ολοκληρωμένο σχεδιασμό για την ανάδειξη και αξιοποίησή της, εν όψη της απελευθέρωσής της από τα εθνικά μεταφορικά δίκτυα και υποστηρίζει την πιλοτική εφαρμογή δημιουργίας σύγχρονου Πάρκου ημερήσιας αναψυχής, υπερτοπικής σημασίας.

Η αξιοποίηση των ορεινών όγκων του Ολύμπου και του Κίσαβου, πάντοτε και σε συνδυασμό με τον πόρο της παράλιας ζώνης είναι δυνατό να οδηγήσει στην ανάπτυξη πολλαπλών μορφών εναλλακτικού τουρισμού οι οποίες:

α) θα συνδέονται με τα φυσικά και πολιτιστικά στοιχεία της περιοχής μελέτης χωρίς να αλλοιώνουν τα χαρακτηριστικά τους,

β) θα ενισχύουν σημαντικά το εισόδημα των κατοίκων της περιοχής, είτε αυτοί ασχολούνται συμπληρωματικά με τον τουρισμό είτε αποκλειστικά με αυτόν. Ταυτόχρονα, δεν θα επιτρέψουν την ανάπτυξη του φαινόμενου της μονοπαραγωγής του τουριστικού προϊόντος για την τοπική οικονομία, με όλες τις αρνητικές συνέπειες που μπορεί αυτό να έχει.

γ) θα οδηγήσουν στην ανάπτυξη υποδομών που θα επιτρέπουν και την ανάπτυξη άλλων δραστηριοτήτων

δ) θα δημιουργήσουν ζήτηση για την ανάπτυξη άλλων δραστηριοτήτων

Επιπλέον η γειτνίαση της περιοχής με άλλους τουριστικούς πόλους της περιφέρειας και κυρίως με την περιοχή του Πηλίου, αποτελεί ένα σημαντικό παράγοντα για την διάχυση των τουριστών του Πηλίου και προς τη συγκεκριμένη περιοχή μελέτης.

Ένα στοιχείο που θα πρέπει επίσης να αξιολογηθεί είναι αυτό της πολλαπλασιαστικής επίδρασης της τουριστικής δραστηριότητας στην οικονομία της περιοχής μελέτης. Η

[*] Μελέτη για την «Διαχείριση του εσωτερικού τμήματος της Θεσσαλίας που ορίζεται από τον ορεινό χώρο του Ολύμπου και του Κίσαβου, με στόχο την ήπια, οικολογική Τουριστική ανάπτυξή του», Forest Α.Ε. – TEAM 4 ΕΡΕ, (2000).

πολλαπλασιαστική επίδραση στο εισόδημα[*] αναφέρεται στο βαθμό που κυκλοφορεί η τουριστική δαπάνη και γίνεται εισόδημα για τους κατοίκους.

Ως θετικό στοιχείο για την διαμόρφωση του πολλαπλασιαστή εισοδήματος μπορεί να θεωρηθεί το μεγάλο μέγεθος της περιοχής (σε όρους γεωγραφικής έκτασης και πληθυσμού). Το μικρό μέγεθος περιορίζει τη δυνατότητα παραγωγής προϊόντων και υπηρεσιών που να καλύπτουν σε μεγάλο βαθμό τις άμεσες και έμμεσες ανάγκες εξυπηρέτησης της τουριστικής ζήτησης. Επιπλέον, θα πρέπει να σημειωθεί ότι η γεωγραφική τοποθεσία της περιοχής Κ. Ολύμπου – Κίσαβου – Μαυροβουνίου γειτνιάζει με τον κεντρικό κορμό του οδικού δικτύου της χώρας, γεγονός που θα διευκολύνει την ανάπτυξη δραστηριοτήτων που θα εξυπηρετούν την τουριστική κίνηση.

Ένα επιπλέον θετικό στοιχείο ως προς την πολλαπλασιαστική δύναμη του τουριστικού εισοδήματος αποτελεί το γεγονός ότι η όποια τουριστική ανάπτυξη οφείλεται κυρίως σε ντόπιους και σε οικογενειακές επιχειρήσεις που δραστηριοποιούνται σε όλο το φάσμα των τουριστικών υπηρεσιών. Οι εργαζόμενοι στον τουριστικό τομέα είναι κατά το πλείστον αυτόχθονες και έτσι δεν παρατηρείται διαρροή εισοδήματος από την εισαγωγή εργαζομένων.

Συμπερασματικά, θα μπορούσε να διατυπωθεί η άποψη ότι η περιοχή μελέτης παρουσιάζει υψηλό βαθμό πολλαπλασιαστικής επίδρασης της τουριστικής δαπάνης στο εισόδημα της περιοχής, γεγονός που οφείλεται μεταξύ άλλων και στη χαμηλή τουριστική κίνηση. Τα χαρακτηριστικά της περιοχής ευνοούν την ύπαρξη υψηλού βαθμού πολλαπλασιαστικής επίδρασης και στην περίπτωση που αυξηθεί σημαντικά η τουριστική κίνηση, εφόσον βέβαια υπάρξει ο κατάλληλος σχεδιασμός για την τουριστική ανάπτυξη της περιοχής.

[*] Σύμφωνα με τους Κομίλη και Βαγιονή (2000), η τεχνική υπολογισμού του πολλαπλασιαστικού φαινομένου στον τουρισμό δηλ. ο προσδιορισμός της τουριστικής επίδρασης στο εισόδημα και ειδικότερα η μέτρηση του προκαλούμενου από το εισπραχθέν τουριστικό συνάλλαγμα πρόσθετου εισοδήματος, παρουσιάζεται πιο εφικτός σε σχέση με τη μέθοδο ανάλυσης εισροών – εκροών στην Ελλάδα (σελ. 247).

7.3.4.1. Γ΄ ΚΠΣ και πολιτική επενδύσεων για τον τουρισμό – Π.Ε.Π. Θεσσαλίας

Στο πλαίσιο του Γ Κ.Π.Σ. (Κοινοτικό Πλαίσιο Στήριξης) το Περιφερειακό Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Θεσσαλίας 2000-2006 (http://www.thessalia.gr/pep/default.el.asp) δίδει ιδιαίτερη έμφαση στην τουριστική ανάπτυξη μέσα από μια σειρά Μέτρων που χρηματοδοτούν δράσεις ιδιωτικών και δημόσιων φορέων που στόχο έχουν την δημιουργία ενός ευνοϊκού περιβάλλοντος για την ανάπτυξη του τουρισμού.

Συγκεκριμένα, τα Μέτρα του Π.Ε.Π. που αφορούν τον τουριστικό τομέα είναι (Πίνακας 7.1):

ΜΕΤΡΟ	ΤΙΤΛΟΣ ΜΕΤΡΟΥ
1.5	Ενίσχυση – εκσυγχρονισμός τουριστικών καταλυμάτων
1.6	Βελτίωση ανταγωνιστικότητας τουριστικών ΜΜΕ
2.Α.6	Προστασία και ανάδειξη φυσικού περιβάλλοντος
2.Β.2	Ειδικές δράσεις ανάπτυξης υπαίθρου
2.Β.3	Διαχείριση φυσικών και πολιτιστικών πόρων, οικισμών της Θεσσαλικής υπαίθρου
2.Β.4	Προστασία και διαχείριση δασών
2.Β.5	Βελτίωση προσβασιμότητας και δημιουργία υποδομών ανάδειξης ορεινών – τουριστικών κέντρων και περιοχών
2.Β.7	Διαφοροποίηση των γεωργικών δραστηριοτήτων για την προώθηση της πολυδραστηριότητας και συγκράτησης του πληθυσμού της υπαίθρου
2.Β.8	Ενθάρρυνση των τουριστικών και βιοτεχνικών δραστηριοτήτων
2.Β.10	Ανάπτυξη και βελτίωση υποδομών αγροτικού τομέα υπαίθρου
3.2	Αστικές παρεμβάσεις
3.4	Ανάδειξη – αξιοποίηση τουριστικών και πολιτιστικών κέντρων
3.5	Ολοκληρωμένες παρεμβάσεις αστικής ανάπτυξης σε τοπικές ζώνες μικρής κλίμακας –ΕΤΠΑ
3.6	Ολοκληρωμένες παρεμβάσεις αστικής ανάπτυξης σε τοπικές ζώνες μικρής κλίμακας –ΕΚΤ

Πίνακας 7.1.: Μέτρα του Περιφερειακού Επιχειρησιακού Προγράμματος Θεσσαλίας σχετικά με τον Τουρισμό
Πηγή: Μελέτη Τουριστικής Ανάπτυξης Περιφέρειας Θεσσαλίας, (Παλούμπης και Σιδηρόπουλος, 2003).

Πέραν των παραπάνω μέτρων, το Π.Ε.Π. Θεσσαλίας περιλαμβάνει και μια σειρά άλλων σημαντικών μέτρων τα οποία δρουν συμπληρωματικά με τα υπόλοιπα και κατά συνέπεια, η εφαρμογή τους θα οδηγήσει στη δημιουργία μιας σωστής βάσης πάνω στην οποία θα τεθεί η ανάπτυξη του τουρισμού. Τέτοιου είδους μέτρα, περιλαμβάνονται στον Άξονα 3 του ΠΕΠ ο

οποίος αφορά την «Ποιότητα ζωής», στον Άξονα 4 «Αξιοποίηση της κεντροβαρούς θέσης της Περιφέρειας και ανάδειξή της σε κόμβο δικτύων», καθώς και άλλα μέτρα που αφορούν αστικές υποδομές.

7.3.5. Στοιχεία και διατηρητέες αξίες του ορεινού όγκου του Ν.Δ. Κίσαβου

Δύο είναι συνήθως τα στοιχεία και οι διατηρητέες αξίες που χαρακτηρίζουν τον ορεινό χώρο: το φυσικό περιβάλλον και το ανθρωπογενές περιβάλλον. Στην πραγματικότητα τα στοιχεία αυτά αλληλοδιαπλέκονται, στο πλαίσιο όμως της αξιολόγησης μιας συγκεκριμένης περιοχής για το σχεδιασμό ενός αναπτυξιακού προγράμματος, είναι αναγκαίο να διαχωριστούν και να θεωρηθούν το καθένα από αυτά αυτόνομα.

7.3.5.1. Το φυσικό περιβάλλον ως τουριστικός πόρος

Η έννοια του «φυσικού περιβάλλοντος» είναι πολύ πιο σύνθετη από την έννοια του «τοπίου», καθώς αυτή παραπέμπει σε όλα εκείνα τα στοιχεία που σχετίζονται με τη γεωμορφολογία, τη χλωρίδα, την πανίδα το κλίμα κτλ. μιας περιοχής. Η ιστορία του περιβάλλοντος ανιχνεύεται τόσο στους γεωλογικούς μετασχηματισμούς και την εξέλιξη των ειδών, όσο και στις επιπτώσεις των κοινωνικο-οικονομικών δραστηριοτήτων που αναπτύχθηκαν ιστορικά σε αυτό.

Ο χώρος όπου εντοπίζονται κυρίως οι τόποι που διατηρούν το «παλαιό» φυσικό περιβάλλον, δηλαδή ένα φυσικό περιβάλλον που να έχει υποστεί ιστορικά ελάχιστες ίσως αλλοιώσεις, είναι ο ορεινός χώρος. Η αξία αυτών των τόπων συνήθως προσδιορίζεται από διάφορα προγράμματα (Natura 2000, Ramsar κλπ.) και επομένως τα αξιόλογα στοιχεία και οι περιοχές που χρήζουν προστασίας έχουν εντοπισθεί.

Σύμφωνα με τη Διεθνή Ένωση για την Προστασία της Φύσης και των Φυσικών Πόρων (International Union for Conservation of Nature and Natural Resources – IUCN), ως προστατευόμενη περιοχή ορίζεται «μια περιοχή ηπειρωτική και/ή θαλάσσια, που προορίζεται για την προστασία και τη διατήρηση της βιολογικής ποικιλότητας, και των φυσικών και συναφών πολιτιστικών πόρων, της οποίας η διαχείριση γίνεται μέσω νομικών ή άλλων αποτελεσματικών μέσων» (IUCN, 1994).

Στην Ελλάδα το θεσμικό πλαίσιο των προστατευόμενων περιοχών καλύπτεται από το Ν.1650/86 σύμφωνα με τον οποίο (άρθρο 21) η θεσμοθέτηση των Ειδικών Περιβαλλοντικών Μελετών (Ε.Π.Μ.) αποτελεί ένα εργαλείο επιλογής οριοθέτησης και κατευθύνσεων λειτουργίας και διαχείρισης των περιοχών αυτών. Οι διαδικασίες ανάθεσης, εκπόνησης κατάρτισης και έγκρισης καθώς και οι προδιαγραφές των Ε.Π.Μ. εξειδικεύονται και ρυθμίζονται στην ΚΥΑ 69269/5387/25.10.1990. Στη συνέχεια με το Ν. 2742/99 προτείνεται ο ορισμός φορέων διαχείρισης για τις προστατευόμενες περιοχές και με το Ν. 3044/03 ιδρύθηκαν 25 νέοι φορείς διαχείρισης, με αποτέλεσμα σήμερα να υπάρχουν 28 φορείς.

Αλλά οι πολιτικοποιημένες διαδικασίες χάραξης πολιτικής, η προώθηση βραχυπρόθεσμων σκοπιμοτήτων, η αποφυγή της δημόσιας συμμετοχής (διαδικασία ‘από τα κάτω’), η απουσία εθνικής στρατηγικής για την προστασία, οι συναρμοδιότητες μεταξύ Υπουργείων (ΥΠΕΚΑ και Αγροτικής Ανάπτυξης) προκαλούν μεγάλες καθυστερήσεις και περιορίζουν καινοτόμες προσεγγίσεις στην αποτελεσματική διαχείριση των προστατευόμενων περιοχών υποστηρίζουν οι Apostolopoulou and Pantis (2009).

Βέβαια ανάλογα προβλήματα διαπιστώνονται και στο Ηνωμένο Βασίλειο όπου οι Gaston et al. (2006), χαρακτηριστικά αναφέρουν, ότι βασική προϋπόθεση για το σύστημα των προστατευόμενων περιοχών είναι ότι το περιβάλλον και οι πολιτικές συνθήκες δεν αλλάζουν.

Οι προαναφερθείσες δυσκολίες ουδόλως εμποδίζουν τη δραστηριοποίηση των τοπικών κοινωνιών για την εφαρμογή πιλοτικών προγραμμάτων τοπικής ανάπτυξης όπως για παράδειγμα η πρωτοβουλία της Αναπτυξιακής Καρδίτσας (ΑΝ.ΚΑ). Η Εταιρεία κατάφερε στα έντεκα χρόνια λειτουργίας (1989-2011) να εκπαιδεύσει στοχευμένες ομάδες πληθυσμού, να ιδρύσει και να λειτουργήσει συνεταιρισμούς, να παρέχει τεχνική υποστήριξη και πληροφορίες, να διευκολύνει την προσέγγιση των ατόμων με τις δημόσιες και ιδιωτικές υπηρεσίες, να ενθαρρύνει συζητήσεις μεταξύ των τοπικών αρχών και του πληθυσμού και τέλος να υιοθετήσει ένα πρότυπο ανάπτυξης οικοτουρισμού (Koutsouris, 2002).

Το δασικό σύμπλεγμα Όσσας (Κίσαβου) και η κοιλάδα των Τεμπών έχουν χαρακτηρισθεί ως Αισθητικά Δάση και εντάσσονται στο δίκτυο Natura 2000. Δεν έχει ορισθεί φορέας διαχείρισης, σύμφωνα με το Ν. 2742/99, και επομένως υπάγεται στις αρμοδιότητες της Περιφέρειας Θεσσαλίας και ειδικότερα στο Δασαρχείο Κίσαβου, το οποίο και εκπονεί Διαχειριστικό Σχέδιο ανά 10ετία.

Προκειμένου όμως να προταθεί ένα σχέδιο αναπτυξιακό – όχι μόνο για τον τουρισμό αλλά και για την κτηνοτροφία και τη γεωργία – πρέπει να είναι γνωστές οι ευαίσθητες ζώνες της

προστατευόμενης περιοχής (Α ζώνη-πυρήνας/ αυστηρή προστασία – Β ζώνη / παραδοσιακές δραστηριότητες μη επιβαριντικές για το περιβάλλον – Γ ζώνη / ενθάρρυνση οικοανάπτυξης με μειωμένες περιβαλλοντικές επιπτώσεις), να υπάρχει Σχέδιο Παρακολούθησης της προστατευόμενης περιοχής και Σχέδιο διαχείρισης επισκεπτών. Τα παραπάνω σχέδια εφαρμόζονται και παρακολουθούνται από το Φορέα Διαχείρισης.

Εξάλλου όπως υποστηρίζει και η Σταματίου (2006), ο διαχωρισμός σε ζώνες εντός των περιοχών Natura, προσδιορίζει τις επιτρεπόμενες οικονομικές δραστηριότητες αναλόγως του βαθμού προστασίας και αποτελεί πεδίο επιχειρηματικότητας με την έννοια νέων, ήπιων και με συγκεκριμένη ποιότητα δραστηριοτήτων (περίπατοι, εξερευνήσεις, ορειβασία, παρατήρηση πανίδας, οικοξενάγιση, κ.ά.).

Σύμφωνα με το μελέτη για το Σχεδιασμός Δράσεων πιλοτικού χαρακτήρα για την Ανάπτυξη του Οικολογικού Τουρισμού (Σβορώνου και Αραποστάθη, 2000) το σύστημα της ζώνωσης αντιμετωπίζει τον τουρισμό οριζόντια, δηλαδή θέτει όρους για τις επιτρεπόμενες δραστηριότητες για κάθε μια από τις ζώνες [κατά το Manning T. (2002), η ζώνωση επιδιώκει να κρατήσει τους τουρίστες εκεί όπου μπορούμε να τους διαχειριστούμε]. Το Σχέδιο Παρακολούθησης της προστατευόμενης περιοχής παρέχει τη δυνατότητα της ανά πάσα στιγμή γνώσης της κατάστασης του οικοσυστήματος ή των μεταβολών που πραγματοποιούνται σε αυτό και κατ’ αυτό τον τρόπο καθιστά το σύστημα της ζώνωσης δυναμικό, αφού επιτρέπει τον εντοπισμό των παραγόντων που επιβάλλουν τη μετατροπή του. Η παρακολούθηση της ροής των επισκεπτών στο χώρο και στο χρόνο κρίνεται απαραίτητη ώστε να εντοπισθούν τα προβλήματα που τυχόν παρουσιάζονται, οι επιπτώσεις στο περιβάλλον, στην ποιότητα της εμπειρίας του επισκέπτη και στις υποδομές. Επίσης η γνώση του τύπου των επισκεπτών, οι προτιμήσεις τους, το μορφωτικό και οικονομικό επίπεδο, ο βαθμός ικανοποίησης από τις προσφερόμενες υπηρεσίες, μπορούν να βοηθήσουν στη σωστή διαχείριση και στην αξιολόγηση του τουριστικού προϊόντος. (Σβορώνου και Αραποστάθη 2000, Deng et al., 2002).

Για παράδειγμα οι Geneletti and Duren (2008), αναφέρουν ότι μια προστατευόμενη περιοχή οφείλει να συνδυάσει ενδεχόμενους αντικρουόμενους στόχους όπως η διατήρηση της φύσης, η προστασία των υδάτινων πόρων, ο τουρισμός και η αναψυχή, η βόσκηση, η διατήρηση ιδιαίτερων γεωμορφολογικών θέσεων, τα παραδοσιακά τοπία και θέσεις θέας και προτείνουν τρία επίπεδα προστασίας ή ζώνες αντίστοιχες των προαναφερθέντων.

Κάποια οικοσυστήματα είναι πολύ ευάλωτα ή ευαίσθητα στη διατάραξη και επομένως δεν είναι δυνατόν να επιτραπεί ο οικοτουρισμός σε αυτά, ισχυρίζεται και η Burger (2000), και

θεωρεί ότι ο προσεκτικός σχεδιασμός και η διαχείριση των ανθρώπων και των οικοσυστημάτων μπορεί να μετριάσει το κόστος για τον τουρισμό και την αναψυχή.

Στον κατάλληλο σχεδιασμό, στην παρακολούθηση, στην αξιολόγηση και στη διαχείριση εστιάζουν και οι Deng et al. (2002), και επισημαίνουν ότι καμιά μορφή τουρισμού δεν είναι βιώσιμη, εάν οι διαχειριστές των περιοχών, οι ομάδες ενδιαφερόντων και οι τουρίστες δεν είναι οικολογικά, οικονομικά και δεοντολογικά υπεύθυνοι.

Οι Stoate et al. (2009), υπογραμμίζουν ότι ένα ειδικό καθεστώς υποστήριξης είναι ζωτικής σημασίας για τη προστασία των περιοχών Natura 2000 και συσχετίζουν τις Λιγότερος Ευνοημένες Περιοχές (ΛΕΠ) με τις περιοχές Natura 2000. Το ενδιαφέρον στη συσχέτιση αυτή είναι ότι οι περιοχές Natura 2000 μπορούν να ταξινομηθούν ως ΛΕΠ, προκειμένου να αντισταθμιστούν μειονεκτήματα που προκύπτουν από περιορισμούς που σχετίζονται με το καθεστώς προστασίας και επομένως να καταστούν επιλέξιμες για ΛΕΠ πληρωμές.

Το θέμα της διαχείρισης των προστατευόμενων περιοχών (π.π.) υπάγεται αποκλειστικά στην εθνική νομοθεσία, αλλά απορρέει και από διεθνείς υποχρεώσεις των κρατών, όπως προκύπτει από τις Οδηγίες για τους Οικοτόπους και αφορά στο σύνολο των ανθρώπων, δεδομένου ότι - κατά τη Zachrisson (2008), - η προστασία της φύσης αφορά όχι μόνο στη διαφύλαξη του περιβάλλοντος για τους ντόπιους κατοίκους, αλλά ενός σημαντικού φυσικού κεφαλαίου, τόσο για λόγους βιοποικιλότητας όσο και για τις μελλοντικές γενιές.

Ο Ευρωπαϊκός Χάρτης για Βιώσιμο Τουρισμό στις Προστατευόμενες Περιοχές (European Charter for Sustainable Tourism in Protected Areas) αποτελεί ένα καινοτόμο σχεδιαστικό εργαλείο με στόχο την ενίσχυση του βιώσιμου τουρισμού στις προστατευόμενες περιοχές και ένα μοντέλο για την ενδυνάμωση της σχέσης μεταξύ αυτών και των τοπικών συμφερόντων του τουριστικού κλάδου (Castellani and Sala, 2010).

Ιδιαίτερα στο πλαίσιο της διαχείρισης του δικτύου NATURA 2000, απαιτούνται δράσεις όπως (Μιγκίρος κ.ά., 2008):

(Α) Για το σχεδιασμό διαχείρισης, τη διοίκηση και τη διατήρηση των σχετικών με το δίκτυο υποδομών:

1. Εκπόνηση στρατηγικών και σχεδίων διαχείρισης.
2. Δημιουργία φορέων διαχείρισης.
3. Ενημέρωση και διαβουλεύσεις με τις εμπλεκόμενες κοινωνικές ομάδες και τοπικούς φορείς.

4. Συντήρηση προσβάσεων για χρήση της περιοχής από το κοινό, κέντρων πληροφόρησης, παρατηρητηρίων, κλπ.

(Β) Για τη διαχείριση και την παρακολούθηση:

1. Διαχειριστικά μέτρα, π.χ. διατήρηση οικοτόπων και ειδών σε μια ικανοποιητική κατάσταση ή και βελτίωση αυτής.
2. Παρακολούθηση και εποπτεία.
3. Διαχείριση κινδύνων (π.χ. πρόληψη και καταπολέμηση πυρκαγιών, πλημμυρών, κλπ).
4. Ενημέρωση και ευαισθητοποίηση.

(Γ) Για δαπάνες επενδύσεων:

1. Αγορά γης.
2. Απαιτούμενες υποδομές για την αποκατάσταση τύπων οικοτόπων και ειδών.
3. Υποδομή για την πρόσβαση του κοινού, κλπ.

Εξάλλου σύμφωνα με τα αποτελέσματα της έρευνας ένα σημαντικό τμήμα του δείγματος σε ποσοστό 79,17% επιθυμεί να συμμετάσχει στη διαχείριση της προστατευόμενης περιοχής. Η ουσιαστική συμμετοχή των ντόπιων κατοίκων ανάλογα με τις ικανότητές τους, στις δραστηριότητες του φορέα διαχείρισης, δίνει την ευκαιρία να αναπτυχθούν οι απαραίτητες δομές όσμωσης ανάμεσα στο φορέα και την τοπική κοινωνία.

Όμως η ανυπαρξία φορέα διαχείρισης στη περιοχή μελέτης καθιστά την προστασία ανεπαρκή ως προς τον έλεγχο παράνομων δραστηριοτήτων (π.χ. κυνήγι, βόσκηση, δόμηση), ως προς τη χωροθέτηση αθλητικών δραστηριοτήτων που πιθανόν να προκαλούν όχληση στα οικοσυστήματα (π.χ. ράφτιγκ, αλεξίπτωτο πλαγιάς κλπ.), ως προς τα μέτρα ελέγχου και ρυθμίσεων για τουριστικές εγκαταστάσεις και τα αναπτυξιακά έργα που υποβαθμίζουν την οικολογική και αισθητική αξία της περιοχής (π.χ. διανοίξεις δρόμων, εγκαταστάσεις χιονοδρομίας κλπ.).

Κατά το σχεδιασμό της αναπτυξιακής πρότασης για τη συγκεκριμένη περιοχή, οι ελλείψεις αυτές αντιπετωπίσθηκαν μέσω της υιοθέτησης των προτάσεων των υφιστάμενων μελετών (Π.Ε.Π. Θεσσαλίας, Μελέτη Τουριστικής Ανάπτυξης Θεσσαλίας) και με κάποιες διαφοροποιήσεις σε σχέση με το Γ.Π.Σ. του Δήμου Νέσσωνος.

Επιπλέον, σημαντικό στοιχείο για τη σύνταξη των αναπτυξιακών προτάσεων αποτελούν έρευνες/μελέτες που έχουν γίνει σε αντίστοιχες περιοχές της Ελλάδας. Στα Ζαγοροχώρια για παράδειγμα, σύμφωνα με την έρευνα των Soliva et al. (2008), οι κάτοικοι υποστηρίζουν σθεναρά την προώθηση της διατήρησης της βιοποικιλότητας, κατά την οποία η γεωργία αν και

παραμένει σημαντικός τρόπος διαχείρισης γης, θεωρείται κυρίως σαν ένα εργαλείο προστατευτικής διαχείρισης παρά ως παραγωγής, καθώς θεωρούν ότι παρέχει γενικά ευνοϊκές συνθήκες για ορεινό τουρισμό, από την άποψη φυσικού τοπίου, βιοποικιλότητας και πολιτιστικής κληρονομιάς.

Επίσης οι Αποστολόπουλος και Σδράλη (2009), αναφέρουν ότι οι προστατευόμενες φυσικές περιοχές – μεταξύ των οποίων και η Κοιλάδα των Τεμπών – οι οποίες χαρακτηρίζονται για τη μοναδικότητα της χλωρίδας, της πανίδας, των γεωμορφολογικών χαρακτηριστικών και των υδάτων, παρουσιάζουν ιδιαίτερο οικοτουριστικό ενδιαφέρον.

Ένα τρίτο στοιχείο που λήφθηκε υπόψη κατά την αναπτυξιακή πρόταση για την περιοχή Natura 2000, ήταν τα αποτελέσματα της διεξαχθείσας έρευνας σχετικά με τις δραστηριότητες που θεωρούν οι κάτοικοι ότι επιτρέπονται εντός της περιοχής και τα οποία σε γενικές γραμμές συνάδουν με άλλες έρευνες προστατευόμενων περιοχών (Christopoulou and Tsachalidis, 2004, Pavlikakis and Tsihrintzis, 2005), εφόσον αυτές ενστερνίζονται αειφόρες πρακτικές.

Από τις απαντήσεις του δείγματος συμπεραίνεται ότι δραστηριότητες που θεωρούνται επιτρεπτές εντός της προστατευόμενης περιοχής είναι η προστασία και η διατήρηση καθώς και η επιστημονική έρευνα και επιμόρφωση σε ποσοστό 68,75%, και οι δραστηριότητες αναψυχής σε ποσοστό 56,25%. Επίσης το δείγμα εκτιμά ότι η ιστορία/παράδοση της προστατευόμενης περιοχής εξακολουθεί να είναι το σπουδαιότερο στοιχείο σε ποσοστό 37,50%, με το άθροισμα του φυσικού περιβάλλοντος και της αισθητικής/αναψυχής να φθάνουν στο 33,33% και την τουριστική ανάπτυξη στο 29,17%.

Η αντιμετώπιση της προστατευόμενης περιοχής από τους κατοίκους, είναι ανάλογη με εκείνη των Christopoulou and Tsachalidis (2004) για τους υγρότοπους της Β. Ελλάδας, αν και παρατηρείται κάποια διαφορά στα ποσοστά λόγω διπλής επιλογής (συνέχιση προστασίας ή όχι), ενώ στην έρευνα του Κίσαβου οι επιλογές είναι τέσσερεις με δικαίωμα επιλογής περισσοτέρων της μιας. Σε σχέση με την τουριστική ανάπτυξη τα ποσοστά κυμαίνονται ανά υγρότοπο, με πλησιέστερα εκείνο της λίμνης Κορώνειας (32,8%). Επίσης στην έρευνα των Pavlikakis and Tsihrintzis (2005), για το Εθνικό Πάρκο Ανατ. Μακεδονίας και Θράκης το δείγμα θεωρεί ως σημαντικό στοιχείο την χλωρίδα / πανίδα και την αισθητική της περιοχής.

Πέρα όμως από την προστατευόμενη περιοχή – όπου βρίσκονται οι κλιμακούμενες ζώνες προστασίας - προβλήματα εγείρονται στη συνέχεια του χώρου – και επομένως της φύσης – (Coccossis, 2003) που δεν μπορεί να περιοριστεί μέσα στα στενά πλαίσια κάποιων ‘προστατευόμενων’ περιοχών (π.χ. οι υγρότοποι επηρεάζονται καίρια από τα υδρολογικά

δεδομένα και η επιβίωσή τους εξαρτάται από ό,τι συμβαίνει στην ευρύτερη λεκάνη απορροής τους) (Μαραγκού και Παπαγιάννης, 2001).

Το πρόβλημα της συνέχειας των προστατευόμενων περιοχών εντοπίζουν και οι Gaston et al. (2006), οι οποίοι υποστηρίζουν ότι η οικολογική αποτελεσματικότητα των προστατευόμενων περιοχών είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με την ανάπτυξη του περιβάλλοντος τοπίου και με την προφύλαξη από διαδικασίες που απειλούν τη συνέχειά της. Συγκεκριμένα ο Lefeuvre (1998) υποστηρίζει ότι πρέπει να δοθεί νέα διάσταση στην έννοια της ζώνης ανάσχεσης (buffer zones), η οποία πολύ συχνά αμελείται. Ομοίως και ο Γκαίτλιχ (2001), τονίζει ότι η προστασία του «Δικτύου Natura 2000» πρέπει να συμπεριλάβει τις «ενδιάμεσες», μη προστατευόμενες ζώνες, ώστε αυτές να συνδέουν και όχι να χωρίζουν τις προστατευόμενες περιοχές, ιδιαίτερα όταν σ' αυτές αναπτύσσονται δραστηριότητες του πρωτογενούς τομέα (γεωργία, κτηνοτροφία, δασοκομία), ο ρόλος των οποίων είναι καθοριστικός στη διαχείριση των τοπίων, των οικοσυστημάτων και στη διατήρηση της βιολογικής ποικιλότητας.

Σε Ευρωπαϊκό επίπεδο, εκτός από τη σημασία της προστασίας των έξοχων φυσικών περιοχών και απειλούμενων ειδών, η Ευρωπαϊκή Σύμβαση για το Τοπίο αναγνωρίζει τη σημασία ολοκληρωμένων δράσεων στο ευρύτερο περιφερειακό πλαίσιο, που αφορούν σε χαρακτηριστικά τόσο φυσικής όσο και ανθρωπογενούς προέλευσης (Kuijken, 2004).

Άλλο θέμα που χρήζει ιδιαίτερης προσοχής είναι η εικόνα της φυσικής βλάστησης μέσα στους οικισμούς. Για παράδειγμα τα αιωνόβια πλατάνια στη πλατεία και στον αυλόγυρο του Αγίου Γεωργίου των Αμπελακίων (εικόνα 35 – Παράρτημα Ι), στον παραποτάμιο δρόμο των Τεμπών καθώς και τα αιωνόβια κυπαρίσσια στην εκκλησία της Αγίας Τριάδας στα Τέμπη, έχουν μεγάλη οικολογική και τουριστική αξία, αφού δίνουν τη δυνατότητα στον επισκέπτη να παρατηρήσει τη χλωρίδα του οικισμού χωρίς να απομακρυνθεί από αυτόν.

Επομένως ζητήματα χωροθέτησης τουριστικών δραστηριοτήτων – μετακινήσεις, συναφείς υποδομές και εγκαταστάσεις – είναι υψίστης σημασίας, καθώς εγείρονται ζητήματα «ανεκτής έντασης» αυτών των δραστηριοτήτων σε σχέση με την αντοχή της περιοχής, υπό την προϋπόθεση της στόχευσης ενός ποιοτικού προϊόντος και της διατήρησης της πολιτιστικής κληρονομιάς και του τοπίου.

Σύμφωνα με το υπό έγκριση Γ.Π.Σ. του Δ. Νέσσωνος (Καραθανάση κ.ά., 2008), προτείνεται ζώνη Τουρισμού – Αναψυχής στη θέση Κάναλος (κορυφή του Κίσαβου) με σκοπό την εγκατάσταση χιονοδρομικού – προπονητικού κέντρου υπερτοπικής σημασίας, σε συνδυασμό με δραστηριότητες τουρισμού και αναψυχής, παρά το γεγονός ότι στο Ειδικό Πλαίσιο

Τουρισμού δεν προβλέπεται η δημιουργία νέων χιονοδρομικών κέντρων σε εθνικό επίπεδο. Σημειωτέων ότι στην περιοχή αυτή προτείνονται χρήσεις γης όπως ξενώνες, ξενοδοχεία, εμπορικά καταστήματα, εστιατόρια, συνεδριακά κέντρα, ελικοδρόμια κλπ.. Χαρακτηριστικό στοιχείο που θέλει να υποστηρίξει το παραπάνω έργο, αποτελεί η κατασκευή ασφαλτοστρωμένης οδού από τη Σπηλιά προς το ορεινό καταφύγιο του Κάναλου, τη στιγμή που α) η επαρχιακή οδός Συκουρίου - Σπηλιάς χρήζει άμεσης συντήρησης λόγω υποχώρησης του εδάφους και β) η διασύνδεση της Σπηλιάς με γειτονικούς οικισμούς (Αμπελάκια, Ανατολή, Καρίτσα) είναι ακόμα αγροτικοί χωμάτινοι δρόμοι. Ένα άλλο ζήτημα που εγείρεται είναι οι διατομές των δρόμων – ιδιαίτερα σε προστατευόμενες περιοχές – καθώς και η υποχρέωση εκπόνησης Μελέτης Περιβαλλοντικών Επιπτώσεων για έργα του δημοσίου τομέα, όπως άλλωστε απαιτείται για ανάλογα έργα του ιδιωτικού τομέα.

Το ζήτημα της οδοποιίας – ιδιαίτερα εντός περιοχών NATURA 2000 - εντοπίζεται και από τους Παπαγεωργίου κ.ά. (2001), οι οποίοι διαπιστώνουν μεγάλη επιβάρυνση του ελληνικού τοπίου από άσκοπους δρόμους και υποστηρίζουν την εκπόνηση μελετών σκοπιμότητας και οικονομικότητας για όλους τους δρόμους, καθώς και τον εκσυγχρονισμό των κατασκευαστικών μεθόδων προς μια περιβαλλοντική κατεύθυνση, σύμφωνα με την εμπειρία άλλων χωρών.

Αν και δεν είναι επιβεβλημένη η τήρηση των Ειδικών Πλαισίων Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης - όπως αυτό του Τουρισμού - εφόσον δεν είναι θεσμοθετημένα, εντούτοις η βιωσιμότητα και η σκοπιμότητα του έργου, οι διαφαινόμενες αλλαγές στο κλίμα και η μικρή περίοδος χιονοκάλυψης, πρέπει να σταθμισθούν σοβαρά πριν την εκτέλεση τέτοιας κλίμακας έργων. Εξάλλου η αναζήτηση νέων μορφών χιονοδρομίας και εναλλακτικών προτάσεων που να συνάδουν με τα χαρακτηριστικά της περιοχής, μπορεί να δημιουργήσουν ένα καινοτόμο ανταγωνιστικό προϊόν.

Επιπλέον στο ίδιο Σχέδιο η εκτίμηση του πληθυσμού γίνεται με βάση τα στοιχεία της Ε.Σ.Υ. που στην πραγματικότητα υπολείπονται των πραγματικών (όπως ήδη αναφέρθηκε στο κεφάλαιο 5), ο δε ρυθμός μεταβολής πληθυσμού εμφανίζεται οριακά θετικός (0,016), ενώ στη Μελέτη για την Τουριστική Ανάπτυξη Περιφερείας Θεσσαλίας, (Παλούμπης και Σιδηρόπουλος, 2003) ο πληθυσμός στην περιοχή Κ. Ολύμπου - Κίσαβου – Μαυροβουνίου είναι μειωμένος κατά 10,16% σε σχέση με το 1991.

Σύμφωνα με τις διατάξεις το Ν. 2508/97 αντικείμενο της μελέτης Γ.Π.Σ. είναι ο σχεδιασμός της χωρικής και οικιστικής οργάνωσης του συνόλου της έκτασης του Δήμου και ο καθορισμός

α) των μεγεθών οικιστικής ανάπτυξης, καθώς και των κατευθύνσεων πολεοδομικής οργάνωσης, βάσει των τοπικών αναγκών, των αρχών της βιώσιμης ανάπτυξης και της φυσικής και γεωλογικής καταλληλότητας των επί μέρους περιοχών και β) ο προσδιορισμός των εργαλείων εκείνων που θα επιτρέψουν τη χωρική οργάνωση και ανάπτυξη του Δήμου, με γνώμονα τον υπερκείμενο χωροταξικό εθνικό και περιφερειακό σχεδιασμό, σε συνάρτηση με τα συγκριτικά πλεονεκτήματα του ενδογενούς παραγωγικού και οικιστικού δυναμικού.

Είναι γεγονός ότι η μη τήρηση του υπερκείμενου / τομεακού χωροταξικού σχεδιασμού και τα ανακριβή ή αυθαίρετα δεδομένα, οδηγούν συχνά σε εσφαλμένες κατευθύνσεις ή αποφάσεις και πλασματικά μεγέθη που απέχουν πολύ από τις αρχές της βιώσιμης ανάπτυξης. Ως αποτέλεσμα της στρέβλωσης αυτής, συχνά υφιστάμενοι οικισμοί οδηγούνται σε μαρασμό, ενώ δημιουργούνται νέοι – συνήθως σε ευαίσθητα φυσικά περιβάλλοντα – με ανάλογες μη αναστρέψιμες επιπτώσεις.

7.3.5.2. Το ανθρωπογενές περιβάλλον ως τουριστικός πόρος

Στο ανθρωπογενές περιβάλλον μπορούν να διακριθούν δύο διαστάσεις. Μια ιστορική που ανιχνεύεται στην οικιστική δομή και στην πολιτιστική και πνευματική παραγωγή παρελθόντων κοινωνικο-οικονομικών περιόδων και μια σύγχρονη, που καταγράφεται τόσο από τις ραγδαίες αλλαγές της υλικής πραγματικότητας όσο και από τα διαθέσιμα στατιστικά στοιχεία (κεφάλαιο 5).

Στο πλαίσιο αυτό η εκτίμηση των απαντήσεων του δείγματος από την έρευνα, είναι ουσιαστικής σημασίας, καθώς προσδιορίζει και διαβαθμίζει τις αξίες των ατόμων που διαβιώνουν στην περιοχή, όπως και εκείνων που εργάζονται ή έχουν μια διαμορφωμένη άποψη γι’ αυτήν εκ του μακρόθεν.

Τα ευρήματα της δειγματοληψίας υποδεικνύουν ότι πολιτισμός, η ιστορία και η παράδοση από τη μια και το φυσικό περιβάλλον/αισθητική από την άλλη, αποτελούν το δίπτυχο πάνω στο οποίο μπορεί να βασισθεί η τουριστική ανάπτυξη στην περιοχή. Συγκεκριμένα η ανάδειξη του πολιτιστικού τουρισμού εκλαμβάνεται ως ο τομέας που δύναται να υποστηρίξει τα ιδιαίτερα στοιχεία της περιοχής σε ποσοστό 70,83%, ενώ ο φυσιολατρικός τουρισμός σε ποσοστό 62,50%.

Το αποτέλεσμα αυτό δικαιολογείται αφενός μεν από τη μακρά ιστορία και παράδοση του οικισμού των Αμπελακίων και αφετέρου από το μοναδικό φυσικό περιβάλλον, η σπουδαιότητα του οποίου άλλωστε αναγνωρίζεται από την ένταξή του στο δίκτυο Natura 2000. Η ιστορική και πολιτιστική σημασία του οικισμού των Αμπελακίων προκύπτει επίσης και από το γεγονός ότι αποτελεί τμήμα του δικτύου «…των Ελλήνων οι Κοινότητες…» μαζί με τους οικισμούς Μακρινίτσα, Νυμφαίον, Οία, Πάνορμος και Πάπιγκο.

Όπως αναφέρει ο Τσούκας (2001), σκοπός του δικτύου είναι να ζωντανέψει την πολύτιμη ιστορική παράδοση, όπως αυτή εκφράζεται από τις παραγωγικές και τις κοινωνικές σχέσεις, το δομημένο αρχιτεκτονικό απόθεμα, τις σχέσεις δομημένου – φυσικού περιβάλλοντος, αυτό που αποτελεί την πολιτισμική κληρονομιά.

Κατά τους Αποστολόπουλο και Σδράλη (2009), ο πολιτισμικός τουρισμός αποτελεί εργαλείο βιώσιμης τοπικής ανάπτυξης κυρίως των περιοχών της υπαίθρου και των μειονεκτικών περιοχών, καθώς η αξιοποίηση του τοπικού πολιτισμικού κεφαλαίου εξασφαλίζει οικονομικά, κοινωνικά, πολιτισμικά και εκπαιδευτικά οφέλη στις περιοχές υποδοχής. Επιπλέον δε αποτελεί ευκαιρία για έλξη ταξιδιωτών υψηλού μορφωτικού επιπέδου, οικονομικά εύπορων, με τάση στη μεγάλη διάρκεια παραμονής εκτός περιόδων τουριστικής αιχμής.

Όμως η πολιτιστική κληρονομιά δεν αποτελεί ανανεώσιμο πόρο και επομένως η αξία της πρέπει να διαφυλαχθεί, είτε αφορά στη μη-υλική πλευρά της δηλαδή τη γνώση, τις παραδόσεις και πρακτικές που μετασχηματίζονται σε εξειδικευμένα προϊόντα και σε κεφάλαιο για τον τουρισμό, είτε στην υλική πλευρά που τελικά καθίσταται μη-υλική, όταν αντικείμενα, κτίρια, βοσκότοποι, δενδροκαλλιέργειες κλπ. αποκτούν αξία, μέσα από τη δυνατότητα παροχής αίσθησης ταυτότητας, προέλευσης και ψυχικής ανάτασης. Επομένως η πολιτιστική κληρονομιά αποτελεί αναντικατάστατο τουριστικό πόρο για τις τοπικές κοινωνίες, γεγονός που επισημαίνεται και από την αναφορά της Ε.Ε. για τον βιώσιμο τουρισμό (Ε.Ε. Επιτροπή, 2002) (Daugstad et el., 2006).

7.3.5.2.1. Εκφάνσεις του ανθρωπογενούς περιβάλλοντος

Οι οικισμοί

Το ανθρωπογενές περιβάλλον ιστορικά αλλά και σήμερα γίνεται κυρίως αντιληπτό μέσα στους οικισμούς και στα συμπλέγματά τους: κτιριακή υποδομή, κοινόχρηστοι χώροι, μονοπάτια, γεφύρια, μύλοι και γενικότερα κατασκευές που συνδέονται με κοινωνικο-οικονομικές λειτουργίες που αναπτύχθηκαν σε προηγούμενες περιόδους ακμής και αποτελούν πολύτιμα στοιχεία της πολιτισμικής κληρονομιάς.

Η Διεθνής Σύμβαση της UNESCO αναφέρει ότι το πολιτισμικό αγαθό περιλαμβάνει «τα κινητά και ακίνητα αγαθά που έχουν ιδιαίτερη σημασία για την πολιτισμική κληρονομιά ενός λαού», ενώ το κείμενο της «Σύμβασης της Παγκόσμιας Κληρονομιάς» του 1972 ορίζει την έννοια της πολιτιστικής κληρονομιάς ως το σύνολο των έργων της αρχιτεκτονικής των οικοδομικών συγκροτημάτων και των χώρων, όλων δηλαδή των έργων του ανθρώπου που διαμορφώνουν τόσο το φυσικό όσο και το δομημένο περιβάλλον, από την προϊστορική εποχή έως σήμερα (Αποστολόπουλος και Σδράλη, 2009).

Η διατήρηση της αυθεντικότητας της πολιτιστικής κληρονομιάς αποτελεί το διακύβευμα προκειμένου ο τουρισμός πολιτιστικής κληρονομιάς να διατηρήσει την αξιοπιστία του και να διαφοροποιηθεί από τα θεματικά πάρκα και άλλα παρόμοια υποστηρίζουν οι Daugstad et al. (2006).

Η περιοχή μελέτης είναι αξιόλογη ως προς τους πόρους ανθρωπογενούς και οικιστικού περιβάλλοντος (παραδοσιακός οικισμός – Αμπελάκια, ενδιαφέρων οικισμός – Σπηλιά και πλήθος διατηρητέων μνημείων που προστατεύονται από το ΥΠΠΟ).

Δεν είναι άλλωστε τυχαίο το γεγονός ότι το 80,49% των ερωτηθέντων θεωρεί ότι ο χαρακτηρισμός των Αμπελακίων ως παραδοσιακού οικισμού, διαδραματίζει θετικό ρόλο στην τοπική ανάπτυξη της περιοχής.

Όμως στον οικισμό των Αμπελακίων ήδη παρατηρούνται σημειακά αλλοιώσεις στη δόμηση νέων κατοικιών (μέγεθος ανοιγμάτων, υλικά κτλ.), στη Σπηλιά οι αλλοιώσεις είναι εντονότερες και αφορούν στον όγκο και στην αρχιτεκτονική φυσιογνωμία των κατασκευών, στα δε Τέμπη η συγκέντρωση οχλουσών δραστηριοτήτων (βενζινάδικα, μεγάλα εστιατόρια) έχει εντελώς αλλοιώσει τον παραδοσιακό χαρακτήρα που είχε αυτός ο μικρός οικισμός.

Εν τούτοις η ευκαιρία που παρουσιάζεται εν όψει της απελευθέρωσης των Τεμπών από το εθνικο μεταφορικό δίκτυο είναι μοναδική για την τοπική κοινωνία. Λαμβάνοντας υπόψη τη

θέση του οικισμού δίπλα στο ποτάμιο οικοσύστημα του Πηνειού, μεταξύ των ορεινών όγκων του Ολύμπου και του Κίσαβου, τα γεωμορφολογικά χαρακτηριστικά της περιοχής (ομαλές κλίσεις), τα υφιστάμενα πολιτιστικά στοιχεία και τα νέα ευρήματα που ήρθαν στο φως λόγω των ανασκαφικών εργασιών για τη χάραξη του αυτοκινητόδρομου, ένα νέο μικρο-σύστημα δημιουργείται, ικανό να προσελκύσει δραστηριότητες τουρισμού και αναψυχής που δεν συνδέεται κατ' ανάγκη με το προηγούμενο υπόβαθρο της περιοχής.

Τα παραπάνω βέβαια, δεν αποτελούν σίγουρη προοπτική, καθώς πάντα ενέχουν τον κίνδυνο της οικονομικής καθήλωσης σε ένα φαύλο κύκλο απασχόλησης και δραστηριοποίησης χαμηλής προστιθέμενης αξίας και εξωτερικής εξάρτησης, εφόσον η τοπική οικονομία δεν επιδείξει προσαρμοστικότητα και ικανότητα στην εκμετάλλευση των νέων ευκαιριών (Λιαρίκος, 2004).

Το γενικότερο πρόβλημα που παρουσιάζουν οι παραδοσιακοί οικισμοί είναι η έλλειψη οικονομικών κινήτρων για την αποκατάσταση και επανάχρηση υπαρχόντων ερειπωμένων κατοικιών από τους ιδιοκτήτες τους, με αποτέλεσμα να αφήνονται στη φθορά του χρόνου, να ερημώνουν ή ακόμα χειρότερα να χωροθετούνται εκτός οικισμών νέα οικιστικά σύνολα.

Ένα θετικό παράδειγμα αποτελεί η πρωτοβουλία κάποιων δήμων σε συνεργασία με τα συμβούλια τουρισμού, στη Πορτογαλία, να αναλάβουν δράση για τη διατήρηση και ανακαίνιση κάποιων χωριών για τουριστικούς σκοπούς, διασφαλίζοντας ταυτόχρονα, αφενός μεν ότι οι τοπικοί πληθυσμοί συνεχίζουν να ζουν εκεί και αφετέρου ότι η πολιτιστική κληρονομιά διατηρείται και ενισχύεται (Neves, 2006)

Η ύπαιθρος έξω από τους οικισμούς

Στον ορεινό χώρο η ύπαιθρος είναι μια έννοια πολύπλοκη στη μορφή αλλά και στις δραστηριότητες που γίνονταν ή γίνονται εκεί. Οι περιοχές γεωργικής εκμετάλλευσης που συνήθως αναπτύσσονται γύρω από τους οικισμούς και βρίσκονται έξω από περιοχές που χαρακτηρίζονται ως δασικές, αποτελούν τον πιο ευάλωτο χώρο όσον αφορά τον προβληματισμό για μια ήπια παρέμβαση. Ο τρόπος με τον οποίο οι τοπικές κοινότητες έχουν αντιμετωπίσει το περιβάλλον και έχουν καλλιεργήσει τη γη, έχει οδηγήσει σε μια πλούσια ποικιλία χαρακτηριστικών τοπίων. Τα τοπία είναι σημαντικά από ιστορική και αισθητική άποψη καθώς αποτελούν εγγενές τμήμα της ταυτότητας και βελτιώνουν την ικανότητα μιας περιοχής να προσελκύσει ήπιες τουριστικές επενδύσεις.

Τα τοπία αντιπροσωπεύουν συμβολικές και γνωστικές αξίες και περιέχουν πληροφορίες που αφορούν στη μέχρι σήμερα ελάχιστα γνωστή ιστορία των απλών ανθρώπων και των παραδόσεων διαχείρισης της γης (Antrop, 2005), μπορούν δε να εκληφθούν σαν συλλογές ανεξάρτητων σημείων, είτε κατασκευασμένα από τους ανθρώπους για την μεταλαμπάδευση των ιδεών του, είτε ως προϊόντα ανακάλυψης μια έκφρασης εσωτερικής τάξης της φύσης (Claval, 2005).

Η δυνατότητα ανάπτυξης φυσιολατρικού και πολιτιστικού τουρισμού εξαρτάται από τη διαχείριση της στενής σχέσης μεταξύ τουρισμού και τοπίου υποστηρίζουν οι Schmitz et al. (2007), και διαπιστώνουν ότι τα ορεινά τοπία προτιμώνται για υπαίθρια αναψυχή από εξειδικευμένους επισκέπτες, επισημαίνουν δε τη σημαντικότητα της αισθητικής διατήρησης και των οικολογικών και κοινωνικών λειτουργιών στις οποίες βασίζεται ο τουρισμός, του οποίου οι συνέπειες μπορεί να αλλοιώσουν ό,τι συνιστά τουριστικό θέλγητρο.

Επίσης οι Courtney et al. (2006), αναφέρουν ότι η υποστήριξη του περιβάλλοντος και ο τουρισμός όχι μόνο συνεισφέρουν άμεσα στις τοπικές οικονομίες (από την άποψη απασχόλησης και δαπανών), αλλά συμβάλλουν σημαντικά στη θεμελίωση εκείνων των οικονομικών δραστηριοτήτων που εξαρτώνται από την πραγματική ή αντιληπτική ποιότητα της φυσικής κληρονομιάς (π.χ. το νερό ως πόρος επιβίωσης και ως αισθητικός πόρος).

Εν τούτοις οι Sayadi et al. (2009), διαπιστώνουν ότι η αύξηση του εισοδήματος από τον τουρισμό δεν θα σταματήσει τη μείωση της καλλιέργειας και επομένως η εγκατάλειψη δεν θα επηρεάσει μόνο τα ελκυστικά χαρακτηριστικά των αγροτικών τοπίων αλλά και την καταλληλότητα των οικοτόπων να φιλοξενούν διάφορα είδη. Βασιζόμενοι στα ευρήματα της ερευνάς για τις αισθητικές δυνατότητες των (Μεσογειακών) αγροτικών συστημάτων, οι συγγραφείς προτείνουν να συμπεριληφθούν στα υφιστάμενα προγράμματα δράσης για αναψυχή, η παρατήρηση και η εκτίμηση του αγροτικού τοπίου.

Η διατήρηση των ιστορικών – πολιτιστικών τοπίων προϋποθέτει τον έλεγχο της λειτουργικότητάς τους στο πλαίσιο των χωρικών αλλαγών της κοινωνίας υποστηρίζει ο Antrop (2005) και διατυπώνει ότι α) τα καλύτερα-διατηρημένα και πιο αυθεντικά πολιτιστικά τοπία, οι ημι-φυσικοί τύποι βλάστησης πρέπει να προστατευθούν και να διατηρηθούν, καθώς τα παραδοσιακά αγροτικά συστήματα είναι πολύτιμα διότι επέζησαν για αιώνες και μπορούν να αποτελέσουν μοντέλα για το μέλλον και β) η τοπική γνώση και οι παραδόσεις θα πρέπει να συνδυασθούν με τις ιδέες της οικολογίας του τοπίου ώστε να αναπτύξουμε ‘νέα’ πολιτιστικά τοπία και αγρο-συστήματα.

Η γνώση των αγροτών αποδεικνύεται μια πολύτιμη πηγή πληροφοριών πάνω στα παρελθόντα και παρόντα συστήματα χρήσεων γης, στις δυναμικές του τοπίου και στις σχετικές με το τοπίο πρακτικές, καθώς επίσης και στο απόθεμα της παρελθούσας και παρούσας τοπικής πολιτιστικής κληρονομιάς αναφέρουν οι Calvo-Iglesias et al. (2006) και ισχυρίζονται ότι η συνέχιση των παραδοσιακών χρήσεων και πολιτιστικών πρακτικών είναι μια ευκαιρία μάθησης πρακτικών 'δια ζώσης' (in vivo), και μελέτης για τη διαχείριση άλλων περιοχών που είναι χαρακτηρισμένες σαν προστατευόμενες περιοχές.

Στο πλαίσιο των προαναφερθέντων ο μορφολογικός χαρακτήρας του ορεινού χώρου, δηλαδή το τοπίο που μέχρι σήμερα παρουσιάζεται στον επισκέπτη, πρέπει να είναι αυτό που υπήρχε πριν από την οικονομική και πληθυσμιακή αποδιάρθρωση του χώρου. Προκειμένου να συμβεί αυτό είναι απαραίτητο να επανέλθουν – σε κάποιο βαθμό – οι παραδοσιακές πρακτικές και χρήσεις γης ώστε να διατηρηθεί η τοπική πολιτιστική κληρονομιά. Γύρω από τους οικισμούς των Αμπελακίων, Τεμπών και Σπηλιάς παρατηρούνται περιοχές γεωργικής εκμετάλλευσης, άγνωστο όμως ποιες από αυτές βρίσκονται υπό εκμετάλλευση ή παρουσιάζουν εικόνα 'παρελθούσας' ανθρωπογενούς παρέμβασης. Το γεγονός αυτό αναδεικνύεται συγκρίνοντας τις φωτογραφίες του οικισμού των Αμπελακίων το 1961 και τις σημερινές. (εικόνες 36,37 – Παράρτημα Ι).

Η εγκατάλειψη και η απαξίωση της υπαίθρου γύρω από τους οικισμούς ενέχει τον κίνδυνο της δόμησης εκτός αυτών, γεγονός που επιτρέπεται από τη Νομοθεσία και παρατηρείται σε μεγάλο βαθμό στην ελληνική ύπαιθρο (π.χ. Παρνασσός). Το σοβαρό αυτό πρόβλημα μπορεί βραχυχρόνια να οδηγήσει σε αρνητικές – μη αναστρέψιμες - περιβαλλοντικές επιπτώσεις όπως [Μελέτη Τουριστικής Ανάπτυξης Πίνδου στους Καρανίκα κ.ά. (1999)]:

<u>Προαστιοποίησης φυσικών περιοχών</u>. Το πυκνό και ποιοτικά βελτιωμένο οδικό δίκτυο μεταξύ των ορεινών οικισμών ενέχει τον κίνδυνο να οικοδομηθούν σημαντικές γειτονικές φυσικές περιοχές και να χάσουν το φυσικό τους χαρακτήρα. Η αυξανόμενη ζήτηση για ορεινή / ημιορεινή αναψυχή σημαίνει ότι αυτή η πολεοδομική αλλαγή μπορεί να πραγματοποιηθεί σε σύντομο χρονικό διάστημα στο εγγύς μέλλον εις βάρος του ίδιου του «φυσικού» οικοτουριστικού πόρου.

<u>Καταστροφής και κατακερματισμού (διάσπασης της συνέχειας και της συνεκτικότητας) σημαντικών οικοτόπων</u>. Η επέκταση του οδικού δικτύου για την οικοδόμηση εκτός οικισμών μπορεί να σημαίνει την καταστροφή σπάνιων οικοτόπων και την τοπική εξαφάνιση ορισμένων απειλούμενων ή σπάνιων φυτών, γεγονός που οδηγεί στην αλλοίωση της φυσικής αισθητικής

και της άγριας φύσης όπως και στην μείωση της αξίας της προκείμενης περιοχής για την οικοτουριστική της ανάπτυξη.

Μείωσης της πανίδας μετά από την πύκνωση οδικού δικτύου. Η επέκταση ορεινών οδικών δικτύων συχνά οδηγεί στη μείωση των πληθυσμών της πανίδας.

Τα προβλήματα αυτά γίνονται εντονότερα όταν πρόκειται περί προστατευόμενης περιοχής όπως η περιοχή μελέτης. Από τους χάρτες της περιοχής μελέτης προκύπτει ένα πυκνό αγροτικό δίκτυο (Χάρτης 4 – Παράρτημα ΙΙΙ) και εφόσον η εκτός σχεδίου δόμηση επιτρέπεται σε περιοχές NATURA με όριο αρτιότητας τα 4 στρ., οι αρνητικές επιπτώσεις που προαναφέρθηκαν είναι πιθανόν να οδηγήσουν σε ολέθρια αποτελέσματα. Αλλά στο Περιφερειακό Πλαίσιο Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης Περιφέρειας Θεσσαλίας (Αρ. απόφασης 25292, ΦΕΚ 1484/Β/2003, παράγραφος Γ2.4.6.) αναφέρεται «… *εξυπακούεται ο παράλληλος περιορισμός/κατάργηση της εκτός σχεδίου δόμησης*». Επομένως το νομικό καθεστώς που μπορεί να περιορίσει την εκτός σχεδίου δόμηση υπάρχει και μπορεί να εκτιμηθεί κατά περίπτωση (ανάλογα με τις περιβαλλοντικές επιπτώσεις).

Το γεγονός των καταστρεπτικών συνεπειών της εκτός σχεδίου επισημαίνει σε άρθρο του στην εφημερίδα ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ και ο Μπριασούλης (2010).

Επίσης η σύνταξη δασολογίου, η χωροθέτηση κτηνοτροφικών πάρκων και η εκπόνηση Ειδικής Περιβαλλοντικής Μελέτης (ζώνωση) για την προστατευόμενη περιοχή του Κίσαβου αποτελούν προαπαιτούμενα για την περαιτέρω τουριστική ανάπτυξη, προκειμένου αφενός μεν να αποφευχθούν οι συγκρούσεις διαφορετικών ομάδων ενδιαφερόντων με αντικρουόμενα συμφέροντα και αφετέρου να διαφυλαχθεί το εύθραυστο φυσικό περιβάλλον προς τέρψη και ευχαρίστηση του κοινού.

Η Μελέτη Τουριστικής Ανάπτυξης Περιφέρειας Θεσσαλίας (Παλούμπης και Σιδηρόπουλος, 2003) και ειδικότερα της ενότητας Ολύμπου, Κίσαβου και Μαυροβουνίου, θεωρεί ότι η περιοχή αποτελεί έναν σημαντικό τουριστικό προορισμό και αξιολογεί το απόθεμα των τουριστικών πόρων ως ακολούθως (Πίνακας 7.2).

ΤΟΜΕΙΣ	ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ					ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ
	ΕΞΑΙΡΕ-ΤΙΚΗ	ΠΟΛΥ ΚΑΛΗ	ΚΑΛΗ	ΜΕΤΡΙΑ	ΚΑΚΗ	
ΜΟΝΙΜΟΣ ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ					X	Συγκράτηση πληθυσμού, ενίσχυση της απασχόλησης
ΦΥΣΙΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ	X					Απαιτείται επιτήρηση για πυρκαγιές, καθώς και έλεγχος των χρήσεων και της δόμησης
ΟΙΚΙΣΜΟΙ				X		Οργάνωση και έλεγχος των χρήσεων και της δόμησης, διατήρηση παραδοσιακής αρχιτεκτονικής, παρεμβάσεις αισθητικής αναβάθμισης, περιορισμός αυθαίρετης δόμησης.
ΚΛΙΜΑ		X				
ΛΑΪΚΟΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ			X			Οργάνωση μόνιμης λαογραφικής έκθεσης
ΜΝΗΜΕΙΑ		X				Χρειάζονται ανάδειξη
ΕΚΔΗΛΩΣΕΙΣ			X			Ανάδειξη των τοπικών πανηγυριών. Εμπλουτισμός του περιεχομένου των εκδηλώσεων
ΧΛΩΡΙΔΑ-ΠΑΝΙΔΑ	X					Χρειάζεται ανάδειξη και προστασία

Πίνακας 7.2.: Αξιολόγηση αποθέματος τουριστικών πόρων

Πηγή: Μελέτη Τουριστικής Ανάπτυξης Ολύμπου, Κίσαβου και Μαυροβουνίου, (Παλούμπης και Σιδηρόπουλος 2003)

7.3.6. Τουριστικά δίκτυα αναψυχής

Σύμφωνα με τους Αποστολόπουλο και Σδράλη (2009), ο όρος δικτύωση σημαίνει τη δημιουργία ενός συστήματος συλλογικών δράσεων και παρεμβάσεων, σε τοπικό, περιφερειακό και εθνικό επίπεδο, ικανών να αντιμετωπίζουν οικονομικές και κοινωνικές ανάγκες της κοινωνίας που δεν καλύπτονται επαρκώς από ατομικές, ασυντόνιστες και αποσπασματικές δράσεις.

Ο όρος «τουριστικά δίκτυα αναψυχής» παραπέμπει σε ένα σύμπλεγμα δραστηριοτήτων του ελεύθερου χρόνου που αναπτύσσονται σε μια εκτεταμένη σχετικά περιοχή που χαρακτηρίζεται

από την παρουσία ενός αξιόλογου φυσικού και ανθρωπογενούς περιβάλλοντος. Η περιοχή αυτή μπορεί να καλύπτει οικισμούς με διαφορετικό μέγεθος και βαθμό αστικότητας, ενώ από τις δραστηριότητες αναψυχής που περιλαμβάνονται στο δίκτυο, άλλες είναι εμπορευματοποιημένες και άλλες όχι.

Οι προσφερόμενες δραστηριότητες ικανοποιούν ανάγκες υπαίθριας αναψυχής και διακοπών, απευθύνονται σε ντόπιους και αλλοδαπούς και συνήθως καλύπτουν μια μεγάλη ποικιλία εξειδικευμένων ενδιαφερόντων, άλλοτε παραδοσιακών και άλλοτε νέων, σύμφωνων με τα νέα πρότυπα που προέκυψαν από τη συνεχή εξειδίκευση του τομέα αναψυχής, Η ποικιλία των δραστηριοτήτων που απαρτίζουν ένα τουριστικό δίκτυο αναψυχής, εξαρτάται κάθε φορά από τις ιδιαιτερότητες, φυσικές και πολιτισμικές, της περιοχής εντός της οποίας χωροθετούνται, όπως επίσης και από τα κοινωνικοοικονομικά και πολιτισμικά χαρακτηριστικά της δυνητικής πελατείας στην οποία αυτό απευθύνεται [Εταιρεία Τουρισμού Κρήτης στους Δρακωνάκης κ.ά. (2000)].

Όπως υποστηρίζει ο Porter η στρατηγική σύνδεση μεταξύ ποικίλων δραστηριοτήτων είναι θεμελιώδης για τη διατήρηση του ανταγωνιστικού πλεονεκτήματος, επειδή η αντιγραφή μιας αλληλοσυνδεόμενης σειράς δραστηριοτήτων είναι πολύ δυσκολότερη από την αντιγραφή μιας συγκεκριμένης δραστηριότητας εκ μέρους του ανταγωνιστή (Cawley and Gillmor, 2007). Προκειμένου όμως μια περιοχή να εξελιχθεί σε πυρήνα δύναμης έναντι άλλων περιοχών ή – όπως αναφέρουν οι Adams et al. (2008) – να εδραιώσει μια ‘νέα θέση’ και να κερδίσει ανταγωνιστικό πλεονέκτημα, οφείλει να διαχειριστεί το φυσικό και ανθρωπογενές κεφάλαιο μάλλον ως σύστημα παρά ως άθροισμα χωριστών τμημάτων.

Μια ευρύτερη τουριστική περιοχή λοιπόν, μπορεί να θεωρηθεί ως ένα σύνθετο δίκτυο, που εμπλέκει ένα μεγάλο αριθμό φορέων που παρέχουν ποικίλα προϊόντα και υπηρεσίες, η επιτυχία των οποίων εξαρτάται από τον αποτελεσματικό συντονισμό στη χρησιμοποίηση των πόρων, από την ικανότητα των μεμονωμένων φορέων να δρουν με συνοχή και από τους δεσμούς μεταξύ ξεχωριστών γεωγραφικά περιοχών (Haugland et al., 2010).

Εξάλλου όπως υποστηρίζουν οι Baggio et al. (2010), η έλλειψη συνεργασίας μεταξύ ομοειδών φορέων αποδεικνύεται καταστρεπτική, ιδιαίτερα αν λάβουμε υπόψη μας τη δυνατότητα καινοτομίας που θα μπορούσε να τους βοηθήσει να αντιμετωπίσουν τις προκλήσεις της σύγχρονης ανταγωνιστικής και παγκοσμιοποιημένης αγοράς.

Ο Τουρισμός εμπεριέχει ένα «σύστημα αξιών», δηλαδή ένα δίκτυο πολλαπλών αμοιβαίων σχέσεων μεταξύ ομάδων ενδιαφερόντων οι οποίες μπορούν να επηρεάσουν η μία την άλλη, και πολυεπίπεδα περιβάλλοντα εντός των οποίων αυτές επιχειρούν με διαφορετικούς τρόπους σε κάθε στάδιο της παραγωγής, της ανταλλαγής και της κατανάλωσης. Επομένως, όπως αναφέρει ο Porter, «αξία» μπορεί να προστεθεί ή να καταστραφεί στα διάφορα στάδια μεταξύ παραγωγής και κατανάλωσης (Cawley and Gillmor, 2007).

Τουρισμός και εμπειρία

Οι Stamboulis and Skayannis (2003), δημιουργούν τέσσερα τεταρτημόρια διαφόρων τύπων εμπειρίας ανάλογα με τη συμμετοχή (παθητική – ενεργητική) και το βαθμό απορρόφησης και αφομοίωσης (Σχήμα 7.1)

Σχήμα 7.1. Οι τέσσερεις σφαίρες της εμπειρικής αντίληψης

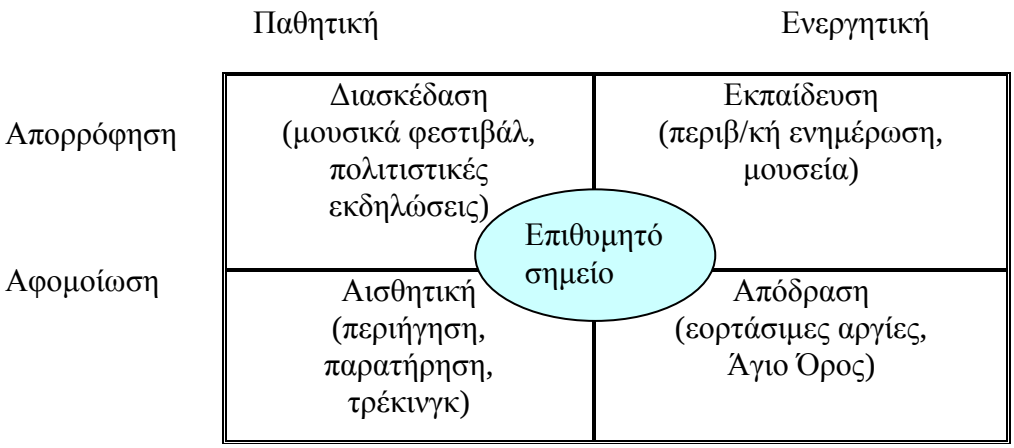

Πηγή: προσαρμοσμένο από Stamboulis and Skayannis, (2003).

Όπως αναφέρουν οι συγγραφείς ο βασισμένος στην εμπειρία τουρισμός αναζητά την εκμετάλλευση άυλων περιουσιακών στοιχείων σε αντίθεση με το συμβατικό τουρισμό που βασίζεται στην εκμετάλλευση της φύσης και των υποδομών.

Στις μέρες μας το κοινό ενθαρρύνεται στη μάθηση, όχι μόνο με τα μάτια, αλλά χρησιμοποιώντας και τις πέντε αισθήσεις υποστηρίζουν οι Wallace and Russell (2004), ενώ ο Buhalis (2000), τονίζει τα εξειδικευμένα ενδιαφέροντα των επισκεπτών που θεωρούν τα ταξίδια όχι μόνο αναψυχή αλλά και εμπειρία.

Ιδιαίτερα οι Λ.Ε.Π. ως προορισμοί διαθέτουν τους πόρους και συχνά τις υποδομές για την προσέλκυση ενεργητικών διακοπών και την παροχή «ειδικών» τουριστικών προϊόντων που βασίζονται στην καλή φυσική κατάσταση, στην απόκτηση εμπειριών και στη φυσιολατρία (Τσάρτας κ.ά., 2004)

Στην περίπτωση της δημιουργίας εμπειρίας, ο ρόλος των υποδομών περιλαμβάνει όχι μόνο τη δυνατότητα παραγωγής προϊόντων και υπηρεσιών αλλά και στοιχεία που συμβάλλουν στην αναπαράσταση της εμπειρίας (εγκαταστάσεις διημέρευσης και φαγητού). Αν και κάθε προορισμός αποτελεί μια εμπειρία, εντούτοις αυτή εκλαμβάνεται ως ένα γενικό πλαίσιο και όχι ως το περιεχόμενο. Με άλλα λόγια, υποστηρίζουν οι Stamboulis and Skayannis (2003), όταν η εμπειρία περιλαμβάνει τη δημιουργία ενός μύθου και μιας αφήγησης αποκτά περιεχόμενο και αναδεικνύει τον τουριστικό προορισμό. Οι καταναλωτές (του τουρισμού) όλο και περισσότερο αποκτούν εξειδικευμένα ενδιαφέροντα και θεωρούν τα ταξίδια τόσο σαν αναψυχή όσο και σαν εκπαιδευτική εμπειρία (Buhalis, 2000).

Την ξεχωριστή ταξιδιωτική εμπειρία αναφέρουν και οι Αποστολόπουλος και Σδράλη (2009), υπό την έννοια της γνώσης, της εκπαίδευσης, της συμμετοχής και της συναίσθησης των επισκεπτών στα τοπικά δρώμενα, στον παραδοσιακό τρόπο ζωής, στην τοπική αρχιτεκτονική και στη ζωή στο ύπαιθρο.

Σύμφωνα με τους Stamboulis and Skayannis, (2003) προορισμοί που δημιουργούν εμπειρία στην Ελλάδα είναι το φεστιβάλ του Άρδα στον Έβρο, το θαλάσσιο πάρκο Αλοννήσου, ο αγροτουρισμός, το πάρκο της Δαδιάς στον Έβρο και το δίκτυο μονοπατιών στο Πήλιο (SMART).

7.3.7. Προτεινόμενο σχέδιο ανά οικιστική ενότητα

Με βάση τα παραπάνω, ο σχεδιασμός του δικτύου αναψυχής στο Ν.Δ. Κίσαβο υιοθετεί ένα μοντέλο που βασίζεται στην εμπειρία, μέσω του τρίπτυχου πολιτισμός – γνώση – φυσικό περιβάλλον και περιλαμβάνει οικισμούς που χαρακτηρίζονται από ετερογενή στοιχεία αλλά αποτελούν μια ενιαία χωρική ενότητα με δυναμικά συμπληρωματικά χαρακτηριστικά, τα οποία δυνητικά μπορούν να λειτουργήσουν ως πόλοι έλξης ήπιου τουρισμού. Η προσπάθεια αφορά στη δημιουργία μιας «αλυσίδας» παραδοσιακών τουριστικών δραστηριοτήτων (περιήγηση, πεζοπορία, ορειβασία), και νέων (ορεινή ποδηλασία, ορειβατική χιονοδρομία, τρέκινγκ αναρρίχηση κλπ.) σε συνδυασμό με διαδραστική μάθηση. Η διαδικασία αυτή

αποτελεί αναγκαστικά το σύνθετο προϊόν επιμέρους πολιτικών (κατασκευής υποδομών, έργων προστασίας και ανάπλασης της φυσικής και πολιτισμικής κληρονομιάς, επαγγελματικής κατάρτισης κλπ.) που ασκούνται από διαφορετικούς φορείς, περιφερειακούς και τοπικούς, δημόσιους και ιδιωτικούς και δύναται να περιλάβει όλο τον ορεινό όγκο του Κίσαβου με τους οικισμούς που τον απαρτίζουν.

Βασική προϋπόθεση για την επιτυχία του μοντέλου θεωρείται η «ήπια παρέμβαση» δηλαδή η πολυδιάστατη απασχόληση, που αποτελεί και την ασφαλιστική δικλείδα, δεδομένου ότι ο τομέας του τουρισμού υπόκειται σε εξωγενείς παράγοντες και διακυμάνσεις ή/και σε προοδευτική απαξίωση του προϊόντος (κύκλος ζωής προϊόντος).

Ο ορεινός χώρος οργανώνεται χωροταξικά με βάση το φυσικό ανάγλυφο και το οδικό και οικιστικό δίκτυο. Μετά την χαρτογράφηση της «υφιστάμενης κατάστασης» της περιοχής του Ν.Δ. Κίσαβου προέκυψε η «δομή» του χώρου όπως αυτή έχει διαμορφωθεί μέσα από ιστορικούς μετασχηματισμούς αλλά και από πρόσφατες παρεμβάσεις (κατασκευή έργων υποδομής).

Στη συνέχεια κρίθηκε απαραίτητο να επιλεγεί ένα Κέντρο της συγκεκριμένης τουριστικής περιοχής, το οποίο θα αποτελεί το σημείο άφιξης και υποδοχής του επισκέπτη. Η επιλογή του χώρου υποδοχής έγινε με βάση αναπτυξιακά κριτήρια που συνδέονται με το νέο αναδυόμενο εθνικό οδικό δίκτυο, αλλά και με τις δυνατότητες ανάληψης επιτελικών τουριστικών λειτουργιών. Ως καταλληλότερη περιοχή εντατικοποίησης επενδύσεων για τη δημιουργία μηχανισμών προβολής και διαχείρισης κρίθηκε η περιοχή των Τεμπών. Η επιλογή αυτή βασίσθηκε στην κεντροβαρική θέση του οικισμού στον οδικό άξονα Βορρά – Νότου, στην υφιστάμενη ανωδομή (σχολάζουσα μετά τη μεταφορά της ΠΑΘΕ), στα γεωμορφολογικά χαρακτηριστικά (ελάχιστες κλίσεις), στο στίγμα της περιοχής ήδη γνωστής ως «κοιλάδα των Τεμπών» και στις δυνατότητες οδικής διασύνδεσης με τους οικισμούς ολόκληρου του Κίσαβου.

Η σύνδεση του Κέντρου με το νέο αναδυόμενο οδικό δίκτυο που θα προκύψει από τη βελτίωση ή την αναβάθμιση του υφιστάμενου, είναι καίριας σημασίας καθώς σκοπός του δικτύου είναι [Εταιρεία Τουρισμού Κρήτης στους Δρακωνάκης κ.ά. (2000)]:

- Η ολοκλήρωση βρόγχων ώστε ο περιηγητής να διαγράφει ένα «κύκλο» για την επιστροφή στην αφετηρία του, δηλαδή να μην υποχρεούται να επιστρέψει ακολουθώντας την ίδια διαδρομή (π.χ. Τέμπη – περιφερειακή περιήγηση του Κίσαβου μέσω του υφιστάμενου οδικού δικτύου)

- Η ολοκλήρωση ενός κλειστού πλέγματος, το οποίο συνδέει κατά το δυνατό, τα κέντρα των τουριστικών περιοχών (π.χ. Τέμπη – οδική περιήγηση των αξιόλογων ορεινών οικισμών του Κίσαβου μέσω της αναβάθμισης του οδικού δικτύου)

Στο πλαίσιο αυτό οι προτεινόμενες παρεμβάσεις ανά περιοχή είναι[*]:

7.3.7.1. ΤΕΜΠΗ

Τα Τέμπη αποτελούν την «πύλη» του τουριστικού δικτύου και προτείνεται η δημιουργία Σύγχρονου Πάρκου ημερήσιας αναψυχής υπερτοπικής σημασίας που θα περιλαμβάνει:

1. Κέντρο Ενημέρωσης και Υποδοχής Επισκεπτών[**]

Το Κέντρο Ενημέρωσης Επισκεπτών αποτελεί υποδομή ζωτικής σημασίας, εφόσον θεωρείται ότι η επίσκεψη στο Κέντρο Ενημέρωσης μπορεί να επηρεάσει τη συμπεριφορά και τις διαθέσεις των επισκεπτών. Είναι το κατάλληλο μέρος όπου λαμβάνουν χώρα η προβολή, η ανάδειξη και η ερμηνεία της περιοχής και της υποδομής, η εισαγωγή του επισκέπτη στους τουριστικούς πόρους, η οργάνωση της επίσκεψης (πρόγραμμα: μεταφορές, διανυκτερεύσεις, σίτιση, δραστηριότητες, διασκέδαση, ενημερωτικά σχεδιαγράμματα), Επίσης διαθέτει πρόσβαση στο Internet, ασχολείται με τη παρακολούθηση του συστήματος καταλυμάτων και λοιπών υπηρεσιών (ποιοτικός έλεγχος, διαχείριση πληρότητας κλπ.), μελετά για τη δημιουργία νέων στοιχείων και πόλων έλξης, και διαθέτει τη βασική υποδομή για ατυχήματα, προβλήματα υγείας και ασφάλειας.

Όσον αφορά τους κύριους χώρους λειτουργίας, το κέντρο περιλαμβάνει: μικρό αμφιθέατρο παρουσιάσεων με οπτικοακουστικά μέσα, εκθετήριο παραδοσιακών προϊόντων, χαρτών και διαφημιστικών φυλλαδίων, κατάστημα τουριστικών ειδών (δώρων) και ειδών πρώτης ανάγκης, γραφεία διοίκησης, γραφεία οργάνωσης/διαχείρισης και παρακολούθησης της περιοχής.

Μεταξύ των δραστηριοτήτων του Κέντρου, η ερμηνεία του περιβάλλοντος ως διαχειριστικό εργαλείο, είναι ιδιαίτερα σημαντική μιας και είναι δυνατόν να διαμορφώσει τη συμπεριφορά των επισκεπτών και να αναδείξει τις κρυμμένες αξίες της φυσικής και πολιτιστικής κληρονομιάς. Η ερμηνεία οφείλει να έλκει την προσοχή του επισκέπτη, να είναι ουσιαστική,

[*] Για τη χαρτογραφική αποτύπωση των υφιστάμενων και προτεινόμενων υποδομών, καθώς και των προτεινόμενων παρεμβάσεων βλέπε χάρτες 11,12,13 - Παράρτημα ΙΙΙ

[**] Εικόνες 38 - 41από Κέντρο Ενημέρωσης Επισκεπτών στο Παράρτημα Ι

διασκευαστική, ενδιαφέρουσα και ευκολονόητη. Όπως αναφέρει η Ισπανική Ένωση Ερμηνείας της Κληρονομιάς, ερμηνεία είναι 'η τέχνη της επί τόπου (in situ) αποκάλυψης του φυσικού, πολιτισμικού και ιστορικού κληροδοτήματος, στο κοινό που επισκέπτεται τις περιοχές κατά το χρόνο αναψυχής' (Miranda, 1999).

Επίσης προτείνεται η συμμετοχή του Κέντρου Ενημέρωσης και Υποδοχής Επισκεπτών, στις εκδηλώσεις των Ευρωπαϊκών Ημερών Κληρονομιάς (European Heritage Days) που λαμβάνουν χώρα κατά τη διάρκεια των Σαββατοκύριακων του Σεπτεμβρίου. Το γεγονός αυτό αποτελεί μια ευκαιρία εξερεύνησης των μνημείων και των τόπων, γνωριμίας με την πολιτιστική κληρονομιά και αμοιβαίας κατανόησης (Cerri, 2002)

2. Διαμόρφωση παραποτάμιων πεζοπορικών και ποδηλατικών διαδρομών κατά μήκος του Πηνειού ποταμού με κατάλληλη σήμανση και ερμηνεία των αξιόλογων σημείων στάσης όπως π.χ. η εκκλησία της Αγ. Παρασκευής, οι δριστέλλες (χώροι όπου πλένεται οικιακός ιματισμός), η πηγή της Αφροδίτης, τα αιωνόβια δένδρα (πλατάνια και κυπαρίσσια), τα τζάκια του Βαφείου Αμπελακίων κλπ.

3. Αποκατάσταση του προστατευόμενου από το ΥΠΠΟ 'Τεκέ του Χασάν-μπαμπά'

4. Διαμόρφωση και ανάδειξη του αρχαιολογικού χώρου ('Χάνι Κοκόνας', πέτρινοι φούρνοι,) μετά την απομάκρυνση των εργοταξίων της κατασκευάστριας εταιρείας του νέου αυτοκινητόδρομου. Η ανάδειξη του νέου αρχαιολογικού χώρου και η υφιστάμενη πολιτιστική – αρχιτεκτονική κληρονομιά της περιοχής, προσφέρονται για ανάπτυξη του επιστημονικού τομέα και του πολιτιτστικού τουρισμού.

5. Ανάδειξη του φυσικού περιβάλλοντος με την επαναλειτουργία – σε τακτική βάση - της βοηθητικής σιδηροδρομικής γραμμής που συνδέει το σταθμό των Τεμπών με εκείνον της Ραψάνης (Τραινάκι των Τεμπών, εικόνα 42 – Παράρτημα Ι). Η συντήρηση και λειτουργία των συλλεκτικών «δρεζινών» καθιστά εφικτή την προσφορά μιας μοναδικής εμπειρίας μέσω της αναβίωσης της παραποτάμιας διαδρομής. Διερεύνηση της δυνατότητας ολιγόλεπτης στάθμευσης στην Αγία Παρασκευή.

6. Το νερό ως στοιχείο δραστηριότητας με την υποστήριξη οργανωμένων εγκαταστάσεων για rafting και canoe-kayak, αλλά και με στόχο τη γνώση (ποιότητα νερών, εξοικονόμηση και ενεργειακή αξιοποίηση). Η διάσχιση της κοιλάδας των Τεμπών με φουσκωτά διθέσια σκάφη (Hot-dog/canoe-kayak), δίνει τη δυνατότητα να γνωρίσει κάποιος τον πλούσιο βιότοπο του ποταμού, τα αξιοπρόσεκτα πουλιά και την πυκνή βλάστηση. Το ποτάμι κατά τους ανοιξιάτικους και χειμερινούς μήνες προσφέρει μία όμορφη διαδρομή rafting μέσα από την

κοιλάδα των Τεμπών. Η διαδρομή προσφέρεται για εισαγωγή στο rafting, ιδιαίτερα για παιδιά και μεγάλες ηλικίες. (Βαθμός δυσκολίας $I^{ου}$ και ένα πέρασμα $II^{ου}$ βαθμού). Ο δραστηριότητες περιπέτειας και γνώσης σε συνδυασμό με το διάπλου του Πηνειού με το «Πλοίο της Αγάπης», προσφέρουν μια ολοκληρωμένη εμπειρία του ποτάμιου οικοσυστήματος.
7. Αναρρίχηση – ραπέλ (rappel) στις ορθοπλαγιές του Ολύμπου και του Κίσαβου και κατασκευή παρατηρητήριου πουλιών (bird-watching).

Οι δραστηριότητες μπορούν να συνδυασθούν με επίσκεψη στο παρακείμενο οινοποιείο και με εκδηλώσεις πολιτιστικού χαρακτήρα (π.χ. χορός, θέατρο, μουσική) στο Πολιτιστικό Κέντρο «ΔΡΥΑΣ», ώστε ο επισκέπτης να μυηθεί στην ιστορία και την παράδοση της περιοχής.

Επιπλέον η περιοχή των Τεμπών ενδείκνυται για την αξιοποίηση παλαιών κενών οικιών ως τουριστικά καταλύματα, την μετατροπή των υφιστάμενων κακότεχνων κατασκευών σε οικήματα που να συνάδουν με τον αρχιτεκτονική φυσιογνωμία του τόπου και την κατασκευή μικρών ξενοδοχειακών μονάδων (<50 κλινών) στην ευρύτερη περιοχή. Απαραίτητη προϋπόθεση για την ισόρροπη και βιώσιμη ανάπτυξη είναι η χωροθέτηση όλων των εγκαταστάσεων εκτός γης υψηλής παραγωγικότητας, η οριοθέτηση των υδατορέματων και η τήρηση των αποστάσεων (Ν.3010/ΦΕΚ91/Α/2002), η επίλυση θεμάτων όπως ο βιολογικός καθαρισμός, η στάθμευση των αυτοκινήτων, η απομάκρυνση των αυτοσχέδιων κατασκευών επί της Εθνικής οδού στην Αγία Παρασκευή (υπάρχει ήδη σχέδιο ανάπλασης του χώρου της Αγ. Παρασκευής από την Περιφέρεια Θεσσαλίας).

7.3.7.2 ΑΜΠΕΛΑΚΙΑ

Το οικιστικό και πολιτισμικό απόθεμα του οικισμού είναι σημαντικό και κρίνεται απαραίτητο η όποια τουριστική ανάπτυξη να αναδείξει και να μετουσιώσει την ιστορική κληρονομιά και παράδοση που διαθέτει. Στο πλαίσιο αυτό προτείνονται οι παρακάτω παρεμβάσεις:

1. Αποκατάσταση τμήματος της Μανιάρειου Σχολής και η λειτουργία της ως Βιβλιοθήκης με χρήση νέων τεχνολογιών (Διαδίκτυο). Ο μεγάλος όγκος αρχείων, βιβλίων, επιστολών, ντοκυμαντέρ κλπ. κάποια από τα οποία χρονολογούνται από το $18^{ο}$ αιώνα και έχουν ψηφιοποιηθεί με πρωτοβουλία του Προέδρου του Πολιτιστικού Συλλόγου, είναι απαραίτητο να φυλαχθούν σε κατάλληλες συνθήκες θερμοκρασίας και φωτισμού, προκειμένου να αποτελέσουν πηγή γνώσης για τις επόμενες γενιές. Η αναγκαιότητα ίδρυσης Βιβλιοθήκης επιβάλλεται και από έναν επιπλέον λόγο. Η διαχρονική έρευνα μελετητών – Ελλήνων και Αλλοδαπών - περί του Συνεταιρισμού των Αμπελακίων και της τεχνολογίας της βαφής των

νημάτων, επιβάλλει την αναδρομή/αναφορά σε ιστορικά στοιχεία και βιβλιογραφία. Σήμερα όλα τα στοιχεία φυλάσσονται με ευθύνη του Προέδρου του Πολιτιστικού Συλλόγου σε αμφιλεγόμενες συνθήκες και διατίθενται κατόπιν προσωπικής επαφής και συνεννόησης. Επομένως η ίδρυση της βιβλιοθήκης μπορεί να αποτελέσει πόλο έρευνας, να προσδώσει στην περιοχή το χαρακτήρα «ερευνητικού κέντρου» και να ικανοποιήσει τις επιθυμίες του απαιτητικού σε πληροφόρηση επισκέπτη ή/και ερευνητή.

2. Η ανάδειξη του Πολιτιστικού Κέντρου ως Κέντρου Υφαντικής Τέχνης με την επαναλειτουργία των αργαλειών, μπορεί να αξιοποιήσει την υπάρχουσα υποδομή, να διασώσει μια τεχνική που κινδυνεύει να χαθεί, να γεφυρώσει την παρελθόν με το παρόν και τελικά να προσδώσει μια ιδιαίτερη ταυτότητα στην περιοχή.

3. Το Λαογραφικό Μουσείο, προκειμένου να διαφοροποιηθεί από το πλήθος των αντίστοιχων μουσείων που υπάρχουν σε αγροτικές περιοχές και να αποκτήσει μια θεματική δραστηριότητα, προτείνεται η αναπαράσταση της τεχνικής «από το μαλλί στο νήμα». Μέχρι τις αρχές της δεκαετίας του 1970 πολλές γυναίκες – συνήθως μεγαλύτερης ηλικίας - κατεργάζονταν χειρονακτικά το μαλλί και παρήγαν νήμα, χρησιμοποιώντας παραδοσιακά υλικά (ρόκα – αδράχτι), τα οποία σήμερα εκθέτονται στο μουσείο. Η αναπαράσταση – «δια ζώσης» – της τεχνικής δραματοποιεί την τέχνη, προσφέρει την ευκαιρία στους επισκέπτες να δοκιμάσουν τις ικανότητές τους, δίνοντάς τους έτσι πρωταγωνιστικό ρόλο.

Με αυτήν την έννοια ο τουρισμός εμπειρίας προϋποθέτει – σε κάποιο βαθμό – τη συμμετοχή των επισκεπτών και την πρόκληση της ενεργού συμμετοχής της τοπικής κοινωνίας (Stamboulis and Skayannis, 2003). Η πρόκληση συνίσταται στην εθελοντική συμμετοχή των γυναικών κατά την πιλοτική φάση του εγχειρήματος στο πλαίσιο της κινητοποίησης του ενδογενούς δυναμικού.

Προς επίρρωση των ανωτέρω, η λειτουργία του Μουσείου Υδροκίνησης στη Δημητσάνα Αρκαδίας εκτιμάται ότι συνέβαλε α) στη διαμόρφωση μιας συνειδητοποίησης για την ανάγκη τοπικής δράσης και συνεργασίας των επιχειρηματιών, β) στην κατανόηση της αξίας της τοπικής οικιστικής και ιστορικής κληρονομιάς γ) στην ενίσχυση της επιχειρηματικότητας και σε άλλους κλάδους (π.χ. εμπορία παραδοσιακών προϊόντων) εκτός του τουρισμού καθώς και στην επαφή των τοπικών επιχειρηματιών με νέες μεθόδους προώθησης (π.χ. προβολή στο διαδίκτυο κλπ.) (Λιαρίκος, 2004)

Κατά τη διεξαχθείσα έρευνα στο ερώτημα περί εθελοντικής εργασίας για την ανάπτυξη της περιοχής το 64,58% του δείγματος απάντησε θετικά και φαίνεται ότι η πρόθεση εξαρτάται από

την ηλικία (P-value 0,0235), με μεγαλύτερη αποδοχή στις ηλικιακές κλάσεις 18 – 40 και άνω των 51 ετών. Την εξάρτηση του εθελοντισμού από την ηλικία αναφέρουν και ο Stewart (1996), ο Hawker (2005), καθώς και η έρευνα που διεξήχθη για τον εθελοντισμό κατά την περίοδο των Ολυμπιακών Αγώνων στην Αθήνα (www.vernardakis.gr).

4. Ανάδειξη και ερμηνεία φυσικού και ανθρωπογενούς περιβάλλοντος με τη σήμανση και πληροφόρηση των σημείων ενδιαφέροντος. Σήμερα εκτός από τη σήμανση και ερμηνεία της Μανιάρειου Σχολής (εικόνα 43 - Παράρτημα Ι), ο επισκέπτης δεν δύναται να αναγνωρίσει τους πολιτιστικούς και φυσικούς πόρους της περιοχής. Εξαιρούνται βέβαια τα εν λειτουργία μουσεία. Η τοποθέτηση ερμηνευτικών πινακίδων στα διατηρητέα κτίρια (οικίες και εκκλησίες), στα παλαιά γεφύρια, στις κρήνες και στα υπεραιωνόβια πλατάνια, σε συνδυασμό με ένα σκαρίφημα (παράδειγμα σκαριφήματος στο Παράρτημα ΙΙΙ), στην είσοδο του οικισμού όπου αυτά θα αναφέρονται, διευκολύνει την περιήγηση του επισκέπτη και προσδίδει προστιθέμενη αξία στο οικιστικό σύνολο.

5. Η ανάδειξη, ο καθαρισμός και η σήμανση των σχετικά εύκολων διαδρομών γύρω από τον οικισμό μπορεί να προσφέρουν διέξοδο σε οικογένειες η σε άτομα που δεν επιθυμούν έντονη σωματική άσκηση. Ως τέτοιες προσφέρονται οι διαδρομές προς τον Προφήτη Ηλία, τον Άγιο Νικόλα και τον Ανεμόμυλο.

Περαιτέρω προτείνονται θεματικές περιπατητικές διαδρομές ανά εποχή του χρόνου π.χ. άνοιξη - οι δρόμοι της κερασιάς, φθινόπωρο – οι δρόμοι του κάστανου κλπ. καθώς και μονοπάτια προς σημεία ιστορικής σημασίας ή/και αξιόλογης θέας διαφόρων βαθμών δυσκολίας όπως:

- Κάστρο της Ωριάς ή Κάστρο του Λυκοστομίου – Προφ. Ηλίας – Αμπελάκια, Διάρκεια: ~2 ώρες,[*]
- Αμπελάκια - Τέμπη[**]
- Αμπελάκια – Ανεμόμυλος – Αϊ Νικόλας – Πηγή Συποτού Διάρκεια ~2 ώρες
- Αμπελάκια – Μεγαλάκος – Αρχαία Λατομεία – Ράχη Λιναρίδα – Κάστρο Ωριάς Διάρκεια ~2 ώρες
- Αμπελάκια – Βαρελά – Προφ. Ηλίας – Λύκ Βρύση – Μπατανάτικα – Κάστρο Ωριάς, Διάρκεια ~2.30 ώρες

[*] Περισσότερες πληροφορίες για τη διαδρομή στο Παράρτημα VI-2
[**] Περισσότερες πληροφορίες για τη διαδρομή στο Παράρτημα VI-1

- Αμπελάκια - Βρύση Κωνσταντά – Ράχη Παλιοχωρι – Ράχη Λιναρίδας – Μπατανάτικα – Κάστρο Ωριάς, Διάρκεια ~1.30 ώρα
- Αμπελάκια – Ανεμόμυλος – Καλκαπά - Δύο Βρύσες – Μοναχιά Βρύση – Καραγιάννη Τσικάρια – Αρχαίο Κάστρο Ελάτειας – Κτήμα Τσιτσούλη – Ελάτεια, Διάρκεια ~3 ώρες
- Αμπελάκια – Προφ. Ηλίας – Ομόλιο 14χλμ. Διάρκεια: ~4.30 ώρες,
- Διάσχιση του φαραγγιού «Τρανός Λάκκος»
- Αμπελάκια - φράγμα Πουρναρίου

6. Η αποκατάσταση του παλαιού Ανεμόμυλου σε εξέχον σημείο θέας είναι απαραίτητη καθόσον από το σημείο αυτό η πανοραμική θέα της Θεσσαλικής πεδιάδας και των μαιανδρισμών του Πηνειού ποταμού είναι μοναδική. Επίσης ο δυτικός προσανατολισμός του χώρου ευνοεί την παρατήρηση και φωτογράφηση της δύσης του ήλιου.

Αν και ο χώρος προσφέρονταν για καινοτόμο δομική παρέμβαση (ξύλινη εναέρια κατασκευή - πρόβολος)[*], λόγω της μορφολογίας του εδάφους (έντονα επικλινές με βραχώδεις σχηματισμούς), εν τούτοις η απόθεση προϊόντων εκσκαφών αλλοίωσε τη μορφολογία (επίπεδη έκταση) και στέρησε την περιοχή από ένα έξοχο – γεωμορφολογικά – σημείο θέας.

Ο συνδυασμός καινοτόμων κατασκευών σε ιδιαίτερα σημεία θέας, λειτουργεί ως πόλος έλξης τόσο ως προς αυτή καθαυτή τη δομική παρέμβαση, όσο και ως προς τη χρήση του υφιστάμενου χώρου.

7. Η δημιουργία χώρου στάθμευσης αυτοκινήτων και λεωφορείων – για τους επισκέπτες - στην είσοδο του οικισμού είναι απαραίτητη, δεδομένου ότι το αυτοκίνητο δεν έχει θέση μέσα στον παραδοσιακό οικισμό. Η παραδοσιακή πολεοδομική δομή του οικισμού δεν επιτρέπει την είσοδο οχημάτων ακόμα και για τους μονίμους κατοίκους της περιοχής. Το έντονο ανάγλυφο και η έλλειψη χώρου επιδεινώνουν το πρόβλημα καθώς η δημιουργία χώρου στάθμευσης μπορεί να προξενήσει προβλήματα στο περιβάλλον και το τοπίο. Προτείνουμε τη διαμόρφωση μικρών μονάδων χώρων στάθμευσης (7-10 οχήματα) σε αναβαθμούς (πεζούλες), κατάντη της οδού πρόσβασης στην είσοδο του οικισμού, ώστε η οπτική ρύπανση να είναι περιορισμένη. Η επίστρωση των επιφανειών πρέπει να λαμβάνει υπόψη την απρόσκοπτη απορροή των όμβριων, την αποφυγή θερμικής νησίδας και παγετού και να περιβάλλεται από φυτικό φράγμα πρασίνου επιλεγμένων φυλλοβόλων ειδών (ενδημική χλωρίδα). Εξάλλου ο «αποχωρισμός»

[*] Βλέπε στο Παράρτημ Ι – εικόνες 44,45 παράδειγμα καινοτόμου επέμβασης

από το όχημα δίνει στον επισκέπτη την ευκαιρία να απολαύσει τη σύντομη διαδρομή μέχρι τη πλατεία του οικισμού (διάρκεια ~10 λεπτά).

8. Ανάδειξη των θέσεων 'Ράχη Κούτρας' και 'Τρανός Λάκκος' (οχυρωματικό έργο προϊστορικής εποχής) ως αναρριχητικά πεδία. Κατασκευή Παρατηρητήριων στις θέσεις Τσαϊρια (σημείο παρατήρησης φύσης), και Ράχη Κούτρας (υψόμετρο 950μ. σημείο θέας του Δέλτα Πηνειού και του Θερμαϊκού κόλπου) (οι εδαφικές εξάρσεις στο Χάρτη 10 - Παράρτημα ΙΙΙ)

9. Περαιτέρω ανάδειξη της γιορτής του Κάστανου που λαμβάνει χώρα την τελευταία εβδομάδα του Οκτώβρη καθώς και των πολιτιστικών εκδηλώσεων του Αϊ Γίαννη Κλύδωνα και του Προφήτη Ηλία.

9. Η δημιουργία βοτανικού κήπου στη περιοχή Τσαϊρια όπου έχει κατασκευασθεί και μικρός αρδευτικός ταμιευτήρας.

Προτείνεται ο βοτανικός κήπος να περιλαμβάνει συλλογές φυτών με στόχο την έρευνα, τη διατήρηση, την αναπαραγωγή και την αποκατάσταση της χλωρίδας. Παράλληλα μπορεί να διαθέτει τράπεζα γενετικού υλικού και φυτώριο, καθώς επίσης και να διερευνά – από οικονομικής άποψης – τη χρησιμότητα φαρμακευτικών, αρωματικών και καλλωπιστικών φυτών. Επίσης δύναται να παρακολουθεί τις επιπτώσεις της υπέρ-συλλογής φυτών και να εισάγει την καλλιέργειά τους, προκειμένου να μειώσει την πίεση στην άγρια χλωρίδα. Για παράδειγμα στο Βασιλικό Βοτανικό Κήπο Εδιμβούργου Σκωτίας και στους Βασιλικούς Βοτανικούς Κήπους Kew στο Ηνωμένο Βασίλειο ερευνούν την κηπευτική καλλιέργεια απειλούμενων ειδών όπως το *Origanum dictamus* από την Ελλάδα (Sutherland, 1999).

Ένας βοτανικός κήπος μπορεί να διαδραματίσει σημαντικό ρόλο στην ανάδειξη της περιοχής, καθώς γίνεται πόλος έλξης επισκεπτών και συμβάλλει στην προστασία της φυσικής κληρονομιάς μέσω (Sutherland, 1999):

- της διατήρησης της γενετικής ποικιλότητας των απειλούμενων και των ενδημικών φυτών,
- της συμβολής σε προγράμματα αποκατάστασης των απειλούμενων ή/και υπό εξαφάνιση ειδών,
- της βελτίωσης της μακροχρόνιας επιβίωσης των φυσικών πληθυσμών στην άγρια φύση,

- της ευαισθητοποίησης του κοινού για το ρόλο της χλωρίδας στην ισορροπία των οικοσυστημάτων.

7.3.7.3 ΣΠΗΛΙΑ

Η εκπόνηση του υπό έγκριση Γενικού Πολεοδομικού Σχεδίου (Γ.ΠΣ.) (Καραθανάση κ.ά., 2008) για το Δήμο Νέσωνος στον οποίον υπάγεται η Σπηλιά[*], προσφέρει την ευκαιρία σχολιασμού (του σχεδίου) και προτάσεων (της παρούσας εργασίας) μιας και τα δύο ευαγγελίζονται την ήπια τουριστική ανάπτυξη. Σύμφωνα λοιπόν με το παραπάνω πλαίσιο οι παρεμβάσεις ή οι τροποποιήσεις που κρίνονται απαραίτητες είναι:

1. Η καταγραφή του εποχικού πληθυσμού ως πραγματικού φαίνεται ότι λύνεται από τις καινοτομίες που θα εφαρμοστούν κατά τη διάρκεια της απογραφής του 2011 (Νίκας, 2011 στην εφημερίδα ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ). Το θέμα του πληθυσμού – βάσης είναι σημαντικό κατά τη φάση του σχεδιασμού καθώς περαιτέρω προτάσεις και μεγέθη βασίζονται σε αυτό (π.χ. η οικιστική επέκταση του οικισμού, οι κατευθύνσεις πολεοδομικής οργάνωσης, βάσει των τοπικών αναγκών, που προτείνονται από το Γ.Π.Σ.).

2. Η πρόταση για χωροθέτηση νέου χιονοδρομικού – προπονητικού κέντρου στη θέση Κάναλος (κορυφή) του Κίσαβου που περιλαμβάνεται στο Γ.Π.Σ. οφείλει να λάβει υπόψη της, παραμέτρους όπως τη πίεση στο φυσικό περιβάλλον και τη βιωσιμότητα της δραστηριότητας στο πλαίσιο της ήπιας τουριστικής ανάπτυξης. Παράγοντες σχετικά με την υποδομή που επιβαρύνουν το φυσικό περιβάλλον είναι: τα οδικά έργα προσπέλασης και στάθμευσης, τα κτιριακά έργα υποδομής, τα έργα μεταφοράς και παραγωγής ενέργειας, οι ηλεκτρομηχανικές εγκαταστάσεις των αναβατήρων, τα μέσα και οι εγκαταστάσεις συντήρησης του υλικού αλλά και τα μέσα και η δράση των χρηστών καθώς και οι παρελκόμενες δραστηριότητες που αναπτύσσονται ανεξέλικτα.

Άλλος σοβαρός παράγοντας που εκτιμάται για τη χωροθέτηση χιονοδρομικών κέντρων είναι η βιωσιμότητα του έργου η οποία εξαρτάται από την έντονη εποχική διακύμανση, τις έντονες αιχμές ζήτησης και από κριτήρια που σταθμίζουν την ποιότητα και πληρότητα των υπηρεσιών που προσφέρονται. Επειδή η περίοδος λειτουργίας αλλά και ο βαθμός πληρότητας είναι περιορισμένα και αβέβαια, είναι παράγοντες που επιδρούν στη βιωσιμότητα του έργου.

[*] Με το Νόμο 3852/2010 (Καλλικράτης) η Σπηλιά τα Αμπελάκια και τα Τέμπη υπάγονται πλέον στο Δήμο Τεμπών με έδρα το Μακρυχώρι και ιστορική έδρα τα Αμπελάκια, ο οποίος αποτελείται από τους δήμους α. Γόννων β. Κάτω Ολύμπου γ. Μακρυχωρίου δ. Νέσσωνος και την κοινότητα Αμπελακίων, οι οποίοι καταργούνται.

Η συνεκτίμηση όλων αυτών των παραγόντων αλλά και οι δυνατότητες ανάπτυξης νέων μορφών χιονοδρομίας χωρίς την απαίτηση «βαριάς» υποδομής, καθορίζουν σε μεγάλο βαθμό τις προοπτικές ανάπτυξης χιονοδρομικού τουρισμού που οφείλει να προσαρμοσθεί στην κλίμακα του τοπίου, στην οικολογική αντοχή του φυσικού περιβάλλοντος, στις μικροκλιματικές συνθήκες (χιονόπτωση, ταχύτητες ανέμων, ορατότητα) και στις υφιστάμενες υποδομές (κτιριακό απόθεμα, δίκτυα οδικά, αποχετευτικά, ύδρευσης κλπ.)

Με τη παρούσα εργασία προτείνουμε τη χάραξη και σήμανση διαδρομών - σύμφωνα με τις ισοϋψείς - για δραστηριότητες ορεινής χιονοδρομίας γνωστής ως δρόμος αντοχής (cross country ski ή langlauf ski)[*]. Το σκι μικρών ή μεγάλων αποστάσεων επιτρέπει τη συμμετοχή ευρύτερων ηλικιακών ομάδων πληθυσμού, μιας και δεν απαιτεί την εξειδίκευση της κατάβασης πίστας, ευρύτερων εισοδηματικών τάξεων και το βασικότερο δεν έχει μέχρι σήμερα αναπτυχθεί με συστηματικό τρόπο, σε άλλη περιοχή της Ελλάδας.

2. Η αναβάθμιση του οικισμού με αναπλάσεις (καλντερίμια) και η θέσπιση υποχρεωτικής εφαρμογής ειδικών όρων δόμησης προκειμένου να αποφευχθεί η αισθητική υποβάθμιση του οικισμού.

3. Εξασφάλιση χώρων στάθμευσης κατά τα πρότυπα που περιγράφηκαν για τον οικισμό των Αμπελακίων.

4. Διερεύνηση της αξιοποίησης ή μη του εγκαταλελειμμένου κτιρίου του ΟΤΕ στον Κάναλο (π.χ. μετεωρολογικός σταθμός, παρατηρητήριο, καταφύγιο ανεμοπτεριστών, κλπ.)

5. Προστασία και ανάδειξη των σπηλαίων στις θέσεις «Ζαρ Τρύπα» και «Λιπαρότρυπα» καθώς και περαιτέρω έρευνα του σπηλαίου με σταλακτίτες στη θέση «Σοκκάκι»

6. Προστασία και ανάδειξη των ιερών ναών της Γέννησης της Θεοτόκου και του Αγίου Αθανασίου που αποτελούν αξιόλογα βυζαντινά μνημεία., καθώς και του μονότοξου γεφυριού της Σπηλιάς που χρονολογείται στα τέλη του 18^{ου} με αρχές του 19^{ου} αι. και το οποίο συναντάμε στην επαρχιακή οδό Λάρισας - Σπηλιάς (1,5 χλμ. περίπου πριν τη Σπηλιά).

6. Η βελτίωση της χάραξης των οδών προς Αμπελάκια και Ανατολή δημιουργεί ένα πλέγμα που συνδέει τους ορεινούς οικισμούς, ενώ η ολοκλήρωση της κατασκευής του οδικού άξονα προς Καρίτσα προσφέρει μία ευκαιρία περιήγησης των επισκεπτών προς και από το θαλάσσιο μέτωπο.

[*] Σύμφωνα με το Στρατηγικό Πλαίσιο Χωρικών Κατευθύνσεων για την Ανάπτυξη του Χιονοδρομικού Τουρισμού στην Ελλάδα δίδεται έμφαση ή προτεραιότητα στο Βόρειο Σκι (δρόμος αντοχής, ή Cross Country Ski ή Langlauf ή Ski de Fond) για λόγους περιβαλλοντικούς (Διαμαντόπουλος κ.ά., 1999)

7. Η πρόβλεψη ξενώνων μέχρι 100 κλίνες (από το Γ.Π.Σ.) υπερβαίνει κατά πολύ τη κλίμακα του οικισμού και όπως προτείνεται από τη Μελέτη Τουριστικής Ανάπτυξης Πίνδου (Καρανίκας κ.ά. 1999), ο αριθμός των κλινών ανά νέα μονάδα τουριστικού καταλύματος δεν πρέπει να υπερβαίνει τις 50 κλίνες, στην περίπτωση που δεν εμφανίζεται υπάρχουσα ανάλογη υποδομή. Επισημαίνεται μάλιστα ότι η ίδρυση τέτοιων μονάδων κρίνεται σκόπιμη για τη δημιουργία πυρήνα τουριστικής δραστηριότητας, υπό την έννοια της διαμονής και σίτισης ενώ στη συνέχεια το μέγεθος των μονάδων θα πρέπει να είναι σημαντικά μικρότερο και με κύρια κατεύθυνση την αξιοποίηση παλαιών /κενών κατοικιών.

8. Δημιουργία μικρού Κέντρου Πληροφόρησης και Ενημέρωσης Επισκεπτών (~100 τ.μ.) για την υποδοχή των επισκεπτών από το Νότιο οδικό άξονα.

9. Περαιτέρω ανάδειξη των αθλητικών δραστηριοτήτων που προσφέρονται στην ευρύτερη περιοχή όπως:

- Διεθνής ποδηλατικός γύρος Κισσάβου (Ανατολή- Σπηλιά – Καρίτσα – Μελιβοία – Μεγαλόβρυσο – Ανατολή) Διαδρομή ~80 χλμ. Ιούνιο
- Πανελλήνιος ποδηλατικός αγώνας (σιρκουί) αρχές Σεπτεμβρίου
- Μαραθώνιος ορειβατικός γύρος Κίσαβου (~35-40 χλμ.) τέλος Απριλίου
- Παρά-πέντε και ανεμοπτερισμός στη θέση «Καραμπούκη» (υψόμετρο ~1000μ.)
- Αναρρίχηση στις θέσεις ‘Μπουγάζι’ (υπάρχουν ήδη υποδομές) και Λούκι Αγριόγιδα

10. Ανάδειξη των πολιτιστικών εκδηλώσεων όπως ο μοναδικός στην ευρύτερη περιοχή χορός ‘Ζεμπέλι’ που χορεύεται με σταυρωτά χέρια τη 2^{η} μέρα του Πάσχα και την Κυριακή του Θωμά και χρονολογείται από το 1870, ως κατάλοιπο των κατοίκων που εγκαταστάθηκαν μετά την καταστροφή της Χίου από τους Τούρκους (σύμφωνα με μαρτυρίες των κατοίκων) καθώς και το πανηγύρι του Αγίου Παντελεήμονα.

11. Ανάδειξη και σήμανση των μονοπατιών

- Σπηλιά – Συναχόβρυση – Ανατολή, Διάρκεια ~4.30 ώρες,
- Σπηλιά (υψ. 830μ.)– ορειβατικό καταφύγιο Κίσαβου (υψ. 1600μ.) (εικόνα 46 – Παράρτημα Ι), Προφήτης Ηλίας (υψ. 1978μ.) Διάρκεια 8-10 ώρες, (Έξω από το χωριό Σπηλιά ξεκινάει καλό μονοπάτι με σήμανση και βγαίνει στη θέση Κάναλος, όπου είναι το καταφύγιο του Ε.Ο.Σ. Λάρισας . Από εκεί εύκολη ανάβαση περνώντας από το παλιό κτίριο του ΟΤΕ, είμαστε στην κορυφή Προφήτης Ηλίας, σε 2 ώρες)

- Σπηλιά – Μπάρα – Ζουνάρια – Κόκκινος Βράχος (σπηλιά) – Λιπαρότρυπα – Σπηλιά (επιστροφή μέσω του μονοπατιού Ο2 και επίσκεψη στη «Ζαρ Τρύπα» διάρκεια ~4 ώρες,
- Αγ. Αθανάσιος – Αγ. Παντελεήμωνας – Παλιογέφυρο – Ελατειά – αυχένας – Μπάσκα (υψόμετρο 1000μ.) – Τσαϊρια – βρύση Μπακάλη – Όρκανα – Διάσελο – Συναχόβρυση – Σπηλιά
- Σπηλιά – Νερόμυλος (Μύλος Γκαβοκώστα) 1,5χλμ.

Η σήμανση των μονοπατιών με ενημερωτικές πινακίδες είναι καίριας σημασίας καθώς συμβάλλει στην ευαισθητοποίηση των επισκεπτών για τα ζητήματα της περιοχής που συνδέονται με τη γεωγραφία, τα φυσικά τοπία και τη σπάνια χλωρίδα και πανίδα της. Επιπλέον μπορεί να δημιουργήσει συνδέσεις ανάμεσα στο τουριστικό αξιοθέατο και τις τοπικές επιχειρήσεις. Για παράδειγμα στον Πάρνωνα (Αρκαδίας), το έργο «Προστασία τοποθεσιών του δικτύου Natura 2000», συνέβαλε στη προσέλκυση επισκεπτών με αποτέλεσμα την αυξημένη ζήτηση και για άλλες δραστηριότητες που αποτελούν δυνητικές πηγές εσόδων για την τοπική οικονομία[*].

Σύμφωνα με τις παραπάνω προτάσεις σχεδιασμού ήπιας τουριστικής ανάπτυξης, καταλήγουμε στο συμπέρασμα ότι η περιοχή μελέτης μπορεί να αναπτύξει συνδυαστικά το τουρισμό περιπέτειας (Σπηλιά, Τέμπη), το πολιτιστικό τουρισμό (Αμπελάκια, Τέμπη), ενώ ο φυσιολατρικός τουρισμός άπτεται όλων των οικισμών.

[*] Περισσότερες πληροφορίες στο http://ec.europa.eu/leaderplus (βέλτιστες πρακτικές Leader+ 2009/4)

7.3.8. Παρατηρήσεις και προτάσεις που αφορούν στο σύνολο της περιοχής μελέτης

1. Στις περιοχές συμπλεγμάτων οικισμών τα μονοπάτια μαζί με τεχνικά έργα γεφυριών και τοίχων αντιστήριξης συγκροτούν ένα δίκτυο σημαντικών για την εποχή τους, έργων. Το δίκτυο αυτό των μονοπατιών αποτελεί ένα σημαντικό κορμό που υποστηρίζει την ανάδειξη του στοιχείου της αναψυχής στον ορεινό χώρο. Δεδομένου ότι πολλά από αυτά έχουν καταστραφεί ή έχουν καλυφθεί από βλάστηση είναι απαραίτητη η επα-ανακάλυψη των παλαιών ορεινών μονοπατιών του Κίσαβου κατά τα πρότυπα του προγράμματος SMART που εφαρμόσθηκε στο Πήλιο (Stamboulis and Skayannis, 2003).

Στην περίπτωση διάνοιξης νέων μονοπατιών το πλάτος αυτών δεν πρέπει να υπερβαίνει το ένα μέτρο και να πληρεί τους όρους ασφαλείας (κουπαστές στα δύσβατα σημεία) (Λυριντζής και Αλμπάνης, 2009)

Επίσης η δημιουργία θεματικών μονοπατιών προσφέρει μια διαφορετική εμπειρία ανάλογα με την εποχή του χρόνου. Για παράδειγμα το οδοιπορικό Τέμπη - Αμπελάκια – Σπηλιά (Εθνικό ορειβατικό μονοπάτι Ο2, μήκους 12χλμ. και διάρκειας ~6 ώρες)* διέρχεται μέσα από καστανοχώραφα και ελατόδασος με σημεία ξεκούρασης (δασικά φυλάκια), σημεία θέας (τεχνητές λίμνες) και πηγές νερού.

Επί πλέον η διαδρομή στα ορεινά οικοσυστήματα [περιφερειακή διαδρομή της Κορυφής του Κίσαβου και περιλαμβάνει Σπηλιά – Συναχόβρυση – Τράπεζος – Προφήτης Ηλίας – Κάναλος - Σπηλιά (σύνδεση με Ο2)] διασχίζει πυκνό δάσος οξυάς, βελανιδιάς και έλατου. Η διαδρομή αυτή περιλαμβάνει και το δάσος «Κουρί» με βελανιδιές ηλικίας άνω των 800 ετών.

2. Η ανάδειξη του δικτύου των μονοπατιών προϋποθέτει στάσεις σε σημεία παροχής νερού με κατάλληλη διαμόρφωση του χώρου (μικρός αριθμός ξύλινων καθισμάτων και τραπεζιών). Ο κατάλληλος σχεδιασμός του δικτύου με τοποθεσίες των οποίων τα τοπωνύμια προσδιορίζουν και το χαρακτήρα της περιοχής (σημαίνον και σημαινόμενο ταυτίζονται), προκαλεί τη φαντασία και εξάπτει την περιέργεια του επισκέπτη (π.χ. Ψηλά Δένδρα, Κέδρος, Τρανός Λάκκος, Καταβόθρα, Ψηλές Οξυές κλπ.) (Χάρτης 14 – Παράρτημα ΙΙΙ).

Τα σημεία θέας αποτελούν σημαντική παράμετρο του σχεδιασμού του χώρου και του σχεδίου διαχείρισης, καθώς μέσω αυτών διοχετεύεται η ροή των επισκεπτών εκεί όπου ο κίνδυνος

* Περιηγητικός & πεζοπορικός χάρτης Κίσαβου – Τέμπη, Εκδόσεις ΑΝΑΒΑΣΗ, 2007 .
Περισσότερες πληροφορίες για τη διαδρομή στο Παράρτημα VI - 3

καταστροφών της ευαίσθητης βλάστησης ή του οικοσυστήματος είναι λιγότερος. Επίσης τα μονοπάτια μπορούν να διαχέουν την πίεση, μειώνοντας έτσι τη φόρτιση κάποιων χώρων (Manning T., 2002).

3. Η μετατροπή του οδικού δικτύου σε φιλικό προς τον περιηγητή μπορεί να γίνει μέσω της σήμανσης, της πληροφόρησης και της προσφοράς εξυπηρετήσεων σε διάφορα σημεία. Πέρα από την τυπική σήμανση κατευθυντήριων πινακίδων, απαιτείται μια πιο συγκροτημένη αντιμετώπιση ώστε ορισμένοι δρόμοι που καθορίζονται ως τουριστικοί να εμπλουτισθούν με στοιχεία που ανταποκρίνονται στις ανάγκες του περιηγητή. Οι δρόμοι αυτοί που έχουν ορισθεί σε άλλες χώρες ως γραφικές διαδρομές (scenic routes), εμπλουτίζονται με στοιχεία που αποδεικνύουν στο διερχόμενο ότι βρίσκεται στα «φιλόξενα χέρια» ενός φιλικού δικτύου που επιδιώκει την καλοπέρασή του, την πληροφόρηση ή και την αναστολή της ανασφάλειάς του, λόγω του ότι βρίσκεται σε άγνωστα μέρη. Η πληροφορία που πρέπει να μεταβιβάζεται κατά τη διαδρομή, μπορεί να περιλαμβάνει στοιχεία όπως χιλιομετρικές αποστάσεις, κατευθυντήριες οδηγίες, χάρτες καθώς και δυνατότητες περιήγησης στην ευρύτερη περιοχή (μονοπάτια, κοντινά μνημεία κλπ.). Σε διάφορα σημεία του οδικού δικτύου επιλεγμένα σημεία ιδιαίτερης θέας, κατάλληλα διαμορφωμένα (κιόσκια για προστασία από βροχή και ήλιο), προσφέρονται για στάση (Καρανίκας κ.ά., 1999).

Αξίζει εδώ να αναφέρουμε την πρωτοβουλία σε νέα καινοτόμα θέματα που καλύπτουν ζητήματα οδικής ασφάλειας, τους φράκτες και τις παρυφές των οδών, τα δένδρα κ.ά., που πραγματοποιήθηκε σε μια αγροτική περιοχή της Ιρλανδίας, στο πλαίσιο του προγράμματος Leader+. Μέσω του προγράμματος οι τοπικές κοινότητες ανέπτυξαν άμιλλα για τη διατήρηση και τη συντήρηση του δομημένου και φυσικού περιβάλλοντος (ιδίως κατά μήκος του οδικού δικτύου της περιοχής[*].

4. Η ευρύτερη περιοχή ενδείκνυται επίσης για την ανάπτυξη της ιππασίας με τη χρήση της τοπικής ράτσας του ορεινού θεσσαλικού αλόγου, μια δραστηριότητα που συνδυάζει άσκηση και διασκέδαση και καλλιεργεί την επαφή με τα ζώα πέρα των οικόσιτων.

5. Η δραστηριότητα Canyoning χαρακτηρίζει και αναδεικνύει τον Κίσαβο ως ένα από τα ομορφότερα βουνά της Ελλάδας. Συγκεκριμένα το Φαράγγι Κρυονερίου που βρίσκεται στην περιοχή του βόρειου Κίσαβου μεταξύ Αμπελακίων και Σπηλιάς είναι ιδανικό για την "πρώτη επαφή" με το "Canyoning" με απολαυστικές νεροτσουλίθρες και κολύμπι σε φυσικές λίμνες.

[*] Περισσότερα στοιχεία στο http://ec.europa.eu/leaderplus (βέλτιστες πρακτικές Leader+ 2008/2)

Έχει ένα αρκετά σοβαρό ραπέλ 25μ. (κατάβαση με σχοινί) μέσα από καταρράκτη μοναδικής ομορφιάς.

Σύμφωνα με έρευνα που έγινε στην ορεινή Ήπειρο συμπεραίνουμε ότι όσο πιο υψηλό είναι το επίπεδο της σωματικής δραστηριότητας (ράφτινγκ, ιππασία) τόσο πιο υψηλό είναι το επίπεδο ικανοποίησης των επισκεπτών και όσο πιο χαμηλό είναι το επίπεδο της δραστηριότητας (περπάτημα), τόσο χαμηλότερη είναι η ικανοποίηση (Tsiotsou and Vasioti, 2006). Τα αποτελέσματα βέβαια είναι αναμενόμενα, μιας και το δείγμα αποτελείται σε ποσοστό 64% από άνδρες και σε ποσοστό 74,1% μέχρι ηλικίας 35 ετών, χαρακτηριστικά που προσιδιάζουν στον τουρισμό περιπέτειας. Αλλά παρόλα αυτά, φανερώνουν ένα 'target group' το οποίο ενδιαφέρεται να εμπλακεί σε έντονες φυσικές δραστηριότητες κατά τη διάρκεια του ταξιδιού.

6. Η γαστρονομία αποτελεί σημαντικό παράγοντα ικανοποίησης των τουριστών. Οι Sanagustin Fons et al. (2011), αναφέρουν χαρακτηριστικά ότι οι τουρίστες διατηρούν στη μνήμη τους την εικόνα και τη γεύση του γεύματος. Πιστεύουν δε ότι η ευχάριστη αίσθηση των γευμάτων είναι τόσο έντονη ώστε αποτελεί επαρκή αφορμή για την επανάληψη του ταξιδιού, όσο και η αίσθηση της φιλοξενίας. Επιπλέον η Sims (2009), υποστηρίζει ότι η προώθηση της τοπικής κουζίνας μπορεί να συμβάλλει στη δημιουργία μιας αυθεντικής εμπειρίας, να διαδραματίσει ένα σημαντικό ρόλο στην αναγνωρισιμότητα του τουριστικού προορισμού και να υποκινήσει την αγορά τοπικών προϊόντων εκ μέρους της τουριστικής βιομηχανίας. Επιπρόσθετα μέσω της χρήσης τοπικών προϊόντων, αναδεικνύονται τα «παραδοσιακά» τοπία και οι καλλιεργητικές μέθοδοι, τις οποίες παρατηρούν οι τουρίστες κατά τη διάρκεια των διακοπών τους. Παράλληλα η κατανάλωση τοπικών προϊόντων μπορεί να βελτιώσει την οικονομική και περιβαλλοντική βιωσιμότητα τόσο του τουρισμού όσο και της αγροτικής κοινότητας, με την ενθάρρυνση αειφόρων αγροτικών πρακτικών και την υποστήριξη τοπικών βιοτεχνιών.

Αξίζει να τονίσουμε ότι η UNESCO αναγνώρισε τη μεσογειακή διατροφή ως πολιτισμική αξία και η χώρα μας, με βάση το Ν. 3521/ΦΕΚ275/Α/2006, προωθεί την ένταξή της στον Αντιπροσωπευτικό Κατάλογο της Αύλης Πολιτισμικής Κληρονομιάς της Ανθρωπότητας[*]

Σε αυτό το πλαίσιο οι επαγγελματίες της περιοχής πρέπει να ανατρέξουν πίσω στα πλέον εύγευστα και παραδοσιακά γεύματα με τη χρήση ντόπιων εποχικών προϊόντων. Στη συνέχεια η διοργάνωση εκδηλώσεων αφιερωμένων σε ιδιαίτερες γεύσεις και τρόπους παρασκευής, μπορεί να αποτελέσει πόλο έλξης τόσο για την κατανάλωση γευμάτων όσο και για την εμπορία έτοιμων τοπικών προϊόντων (τραχανάς, χυλοπίτες, γλυκά κουταλιού κλπ.)

[*] Περισσότερες πληροφορίες στον ιστότοπο http://www.korone.gr/diatrofi4prooptikes.html

Ένα διεθνές παράδειγμα που αποσκοπεί στην επανασύνδεση των παραγωγών και των καταναλωτών καθώς και στην προβολή της υγιεινής γαστρονομικής διαφορετικότητας και των τοπικών προϊόντων είναι το κίνημα του «Αργού Φαγητού». Το Ίδρυμα Αργού Φαγητού για τη Βιοποικιλότητα (Slow Food Foundation for Biodiversity) εργάζεται για την «προάσπιση της τοπικής βιοποικιλότητας και για την προώθηση των ποιοτικών προϊόντων που παράγονται σε μικρή κλίμακα». Το κίνημα αυτό έχει δημιουργήσει επίσης την «Κιβωτό της Γεύσης» ('Ark of Taste') στην οποία είναι καταγεγραμμένα όλα τα τρόφιμα που κινδυνεύουν να ξεχαστούν, καθώς δεν εφαρμόζονται πλέον οι παραδοσιακές μέθοδοι παραγωγής τους, ή ορισμένα από τα υλικά έχουν αρχίσει να σπανίζουν (Galis στους Andrews και Urbanska, 2010).

Ειδικότερα για τις Λ.Ε.Π. στην Ε.Ε. αξίζει να αναφέρουμε τις πρωτοβουλίες που έλαβαν χώρα στο πλαίσιο του προγράμματος Leader+: α) Το έργο «Γαστρονομία στην Cubria» κατάφερε να στηρίξει την κοινή κοινοτική δράση, αφού πέτυχε τη συνεργασία με τοπικές ομάδες για την εκμετάλλευση της πλούσιας γαστρονομικής κληρονομιάς, ενώ παράλληλα βοηθά στο σχεδιασμό εορτασμών με ξεχωριστή γεύση και προωθεί την τοπική και βιολογική παραγωγή (Ηνωμένο Βασίλειο). β) Το έργο «Γαστρονομική περιφέρεια Almo» προωθεί τη παραγωγή σπεσιαλιτέ με βάση το κρέας καθώς και τη συνεργασία μεταξύ των αγροτών με στόχο την παραγωγή και την πώληση υψηλής ποιότητας κρέατος από τα ορεινά βοσκοτόπια (Αυστρία)[*].

7. Το άτομο δεν θεωρείται πλέον αποκλειστικά ως υποκείμενο της εργασίας, αλλά και ως πηγή οικονομικής αξίας. Με αυτή την έννοια οι επενδυόμενοι οικονομικοί πόροι μπορεί να μην αποφέρουν τα αναμενόμενα αποτελέσματα και προσδοκίες, ένεκα του ανθρώπινου παράγοντα (Sanagustin Fons et al., 2011).

Στην περίπτωση που ο τουρισμός εισάγεται ως νέα δραστηριότητα σε μια περιοχή οι Yang et al. (2009), υπογραμμίζουν ότι η έλλειψη δεξιοτήτων, μόρφωσης και κατάρτισης είναι οι κύριοι παράγοντες που επηρεάζουν την απασχόληση και θεωρούν απαραίτητη την πληροφόρηση και επιμόρφωση των τοπικών κατοίκων που εμπλέκονται στον τουρισμό.

Ιστορικά η περιοχή μελέτης δεν έχει παράδοση στην παροχή υπηρεσιών. Ο τουρισμός ως πόρος και ως πηγή δημιουργίας κέρδους αποτελεί μια νέα ιδέα που πρέπει να κατανοηθεί και να αφομοιωθεί, ώστε οι ασχολούμενοι με αυτόν να εκπέμπουν την αίσθηση της φιλοξενίας και του επαγγελματισμού. Η ήπια τουριστική ανάπτυξη δεν μπορεί να επιτευχθεί χωρίς παράλληλη διαδικασία αναβάθμισης και βελτίωσης των ικανοτήτων του ανθρώπινου

[*] Περισσότερες πληροφορίες στο http://ec.europa.eu/leaderplus (βέλτιστες πρακτικές Leader+ 2007/1)

δυναμικού της περιοχής. Η διαδικασία αυτή μπορεί να περιλαμβάνει δράσεις για πληροφόρηση, ενημέρωση και κατάρτιση, ειδίκευση και επανειδίκευση σε αντικείμενα που απαιτούνται στο πλαίσιο της συγκεκριμένης μορφής ανάπτυξης. Άλλωστε το πρόβλημα της συμπεριφοράς των επαγγελματιών υπογραμμίσθηκε και από το 14,48% του δείγματος των ερωτηθέντων.

7.3.9. Θέματα δικτύωσης/ομαδοποίησης (clustering) και προώθησης (marketing).

Ο τρόπος προώθησης (διαφήμισης) του τουριστικού προϊόντος είναι καίριας σημασίας καθώς πριν την επίσκεψη οι τουρίστες αναπτύσσουν μια εικόνα για τους προορισμούς καθώς και προσδοκίες που βασίζονται σε προηγούμενη εμπειρία, μετάδοση «από στόμα σε στόμα», αναφορές στον τύπο, διαφημίσεις και κοινές πεποιθήσεις (Buhalis, 1999).

Τη χρησιμότητα - σε αρχικό στάδιο - του «από στόμα σε στόμα» μάρκετινγκ αναγνωρίζουν και οι Iorio and Corsale (2010), αλλά ισχυρίζονται ότι – με την πάροδο του χρόνου – είναι απαραίτητο να υποστηριχθεί από ένα δίκτυο μεταξύ των παρόχων και των προμηθευτών, μέσω συμμαχιών και συνεταιριστικών προσπαθειών. Ειδικά για τον αγροτικό τουρισμό οι συγγραφείς επισημαίνουν την ανεπάρκεια της κεντροβαρούς Εθνικής Ομοσπονδίας για τον Αγροτικό, Οικολογικό και Πολιτιστικό Τουρισμό (ANTREC – National Association of Rural, Ecological and Cultural Tourism), δεδομένου ότι αυτή απλά παρέχει μια λίστα των καταλυμάτων στον ιστοχώρο της. Προκειμένου να ανταπεξέλθουν στις προκλήσεις της εποχής οι κάτοικοι, σύμφωνα πάντα με τους Iorio and Corsale (2010), οργανώνουν το μάρκετινγκ μόνοι τους σε ιστότοπους και διεθνείς τουριστικούς οδηγούς.

Τη συγκρότηση και προβολή ενός «ειδικού τουριστικού προϊόντος» το οποίο ταυτίζεται με την περιοχή, υποστηρίζουν οι Τσάρτας κ.ά. (2004), και τονίζουν ότι το εξειδικευμένο μάρκετινγκ προβάλλει και προωθεί την «τοπικότητα» ως βασικό στοιχείο της επίσκεψης και γνωριμίας του τουρίστα μα τον τόπο προορισμού.

Ειδικότερα οι Αποστολόπουλος και Σδράλη (2009), υποστηρίζουν ότι για να επιβληθεί ο αγροτουρισμός ως ένα νέο και γνήσιο «τουριστικό προϊόν» πρέπει να αναπτύξει το δικό του μάρκετινγκ, βασιζόμενος σε μια πλήρη «γκάμα» υπηρεσιών αγροτουριστικών, μέσω των οποίων θα διασφαλίζεται η προστασία του φυσικού περιβάλλοντος και η ανάδειξη του πολιτισμικού πλούτου της χώρας.

Οι Haugland et al. (2011), ισχυρίζονται ότι η διαμόρφωση μιας εικόνας-συμβόλου αποτελεί βασικό στοιχείο που προσδίδει το στίγμα του προορισμού και λειτουργεί σαν ομπρέλα συνδέοντας εταιρείες και άλλους φορείς σε μια κοινή εικόνα.

Για παράδειγμα στη Φινλανδία, προκειμένου μια περιοχή να γίνει περισσότερο ελκυστική για τους επισκέπτες και να ενταθεί η ευαισθητοποίηση όσον αφορά την περιφέρεια, οι επιχειρήσεις δημιούργησαν κοινή εμπορική επωνυμία την οποία χρησιμοποιούν στις εμπορικές συναλλαγές. Στη συνέχεια προώθησαν την περιοχή ως τοποθεσία που πρέπει α επισκεφθεί και να χαρείς κανείς μέσω άρθρων σε εφημερίδες και διαφημιστικά περιοδικά τοπικής και εθνικής κλίμακας. Αλλά τα οφέλη από τη πρωτοβουλία αυτή είναι πολλαπλά, καθώς αυξήθηκαν οι ευκαιρίες κατάρτισης των επιχειρηματιών, συστήθηκαν ομάδες συνεργασίας, δημιουργήθηκε δικτυακός τόπος και σύστημα ηλεκτρονικών κρατήσεων και τέλος περιελήφθη στους εταίρους ένα πανεπιστήμιο που είχε εκπονήσει προκαταρκτική μελέτη για την περιοχή[*].

Επίσης στην Αυστρία, η αποτελεσματική συνεργασία ανάμεσα σε δώδεκα δήμους οδήγησε στη δημιουργία ενός τουριστικού εμπορικού σήματος στρατηγική σημασίας, που αποδείχθηκε ότι συνέβαλε σημαντικά στην ανάδειξη της περιοχής και στην επιτυχία ολόκληρου του έργου. Το σύνολο του έργου, το οποίο περιλάμβανε επενδύσεις σε τουριστική υποδομή, κατάρτιση τουριστικών οδηγών, δικτύωση ανάμεσα στους εταίρους, προβολή της περιοχής μέσω κοινού διαδικτυακού τόπου και ανάπτυξη πακέτων ολοκληρωμένων τουριστικών υπηρεσιών, δείχνει πως μια στρατηγική τοπικής ανάπτυξης μπορεί ταυτόχρονα να εστιάζεται στα εγγενή πλεονεκτήματα (ενδοσκόπηση) και να είναι δεκτική σε ιδέες και σε ανθρώπους από το εξωτερικό περιβάλλον (εξωστρέφεια)[**].

Κοινή συνισταμένη των δύο παραδειγμάτων είναι η συσπείρωση (clustering) / δικτύωση (networking) των επιχειρήσεων υπό κοινούς στόχους και οράματα, κατά τέτοιο τρόπο ώστε να μεγιστοποιούν τις ευκαιρίες και να προσφέρουν ένα ευρύ φάσμα δραστηριοτήτων.

Ιδιαίτερα στις λιγότερο αναπτυγμένες περιοχές η συσπείρωση δραστηριοτήτων και αξιοθέατων, προκαλεί τη συνεργασία μεταξύ κοινοτήτων και λειτουργεί σαν όχημα για την τόνωση της οικονομικής ανάπτυξης μέσω του τουρισμού (Briedenhann and Wickens, 2004).

Σύμφωνα με τους Reinius and Fredman (2007), τα εθνικά πάρκα έχουν γίνει τουριστικά σύμβολα, με πολλές χώρες να τα προωθούν ως 'θέλγητρο που πρέπει να δεις' και καταλήγουν

[*] Περισσότερες πληροφορίες στο http://ec.europa.eu/leaderplus (βέλτιστες πρακτικές Leader+ 2007/1)
[**] Περισσότερες πληροφορίες στο http://ec.europa.eu/leaderplus (βέλτιστες πρακτικές Leader+ 2009/4)

ότι μέσω του προσδιορισμού μια προστατευόμενη περιοχή αποκτά ‘λογότυπο’ (label), που λειτουργεί ως σύμβολο, το οποίο σχηματοποιεί την αντίληψη για την περιοχή και τελικά κινητοποιεί τις επισκέψεις στο συγκεκριμένο χώρο.

Η προώθηση μιας διακριτής και ολοκληρωμένης εικόνας της περιοχής βελτιώνει τη συνολική εμπειρία των διακοπών ισχυρίζεται ο Ellul (1997), και πιστεύει ότι το συνεργατικό μάρκετινγκ των επιχειρήσεων που δραστηριοποιούνται εντός της ίδιας περιοχής, εξασφαλίζει μια συντονισμένη προσέγγιση στη συνολική προώθηση του τουριστικού προϊόντος.

Με άλλα λόγια κάθε «λογότυπο» επιχειρεί να πείσει για την αποδοχή συγκεκριμένων ιδεών μέσω της πρότασης και προσπαθεί να προσδώσει μια τέλεια περιγραφή της ταυτότητας της περιοχής (Sanagustin Fons et al., 2011).

Μια εναλλακτική προσέγγιση είναι αυτή του Cambell που πιστεύει ότι το αφηγηματικό μάρκετινγκ παρακινεί τον καταναλωτή στην αλλαγή συμπεριφοράς και ταυτότητας στην προσπάθειά του να ταυτιστεί με τους ήρωες (Sachs και Finkelpearl, 2010).

Η τελευταία προσέγγιση είναι ιδιαίτερα σημαντική, εφόσον το ‘προωθούμενο προϊόν’ (τουρισμός) άπτεται παραμέτρων που απαιτούν κώδικα δεοντολογίας (ανάλωση μη ανανεώσιμων πόρων, εποχικότητα) και ορθής χρήσης εκ μέρους των καταναλωτών – επισκεπτών αλλά και εκ μέρους των παρόχων.

Σύμφωνα με το Buhalis (2000), το μάρκετινγκ θα έπρεπε να χρησιμοποιείται ως στρατηγικός μηχανισμός σε συνδυασμό με το σχεδιασμό και τη διαχείριση, παρά σαν εργαλείο πώλησης. Το σημαντικό στην προσέγγιση αυτή, ιδιαίτερα σε σχέση με τα ευαίσθητα οικοσυστήματα, είναι ότι μέσω του μηχανισμού αυτού, επιχειρείται η επίτευξη των στόχων της περιφερειακής ανάπτυξης και ο εξορθολογισμός της προσφοράς του τουριστικού προϊόντος με στόχο να διασφαλισθούν δίκαιες αποδόσεις για τους πόρους που χρησιμοποιούνται για την παραγωγή του τουριστικού προϊόντος, καθώς και για την αναγέννηση των πόρων.

Ιδιαίτερα στην περίπτωση των προστατευόμενων περιοχών το μάρκετινγκ διαδραματίζει εξέχοντα ρόλο καθώς είναι δυνατόν να επηρεάσει (πχ. στη χρήση δημόσιων μέσων μεταφοράς), να διαμορφώσει συμπεριφορά (π.χ. υιοθέτηση κώδικα συμπεριφοράς), να προτείνει/αποτρέψει χώρους επίσκεψης (π.χ. διαφοροποίηση τιμολόγησης), να αυξήσει το όφελος των τοπικών κοινοτήτων, να πείσει για την αγορά τοπικών προϊόντων και την εμπειρία τοπικής κληρονομιάς, να πληροφορήσει και να εκπαιδεύσει (Wight, 2002).

Επομένως η προώθηση της περιοχής του Ν.Δ. Κίσαβου – λόγω των πεπερασμένων δυνατοτήτων της – μπορεί να περιλαμβάνει μέτρα απαγορευτικά για συγκεκριμένες εποχές του

χρόνου (π.χ. όχληση της πανίδας κατά την αναπαραγωγική περίοδο), διαχειριστικές τακτικές για την εκτροπή των επισκεπτών από σημεία συνωστισμού ή επιπλέον χρέωση τιμών στις παρεχόμενες υπηρεσίες (Buhalis, 2000).

Παράλληλα όμως μπορεί να προωθήσει τα ισχυρά πολιτιστικά στοιχεία και να αναπτύξει συνεργασίες με εκπροσώπους από τους τομείς της εκπαίδευσης, του πολιτισμού και των επιστημών. Για παράδειγμα «Το πολιτιστικό δίκτυο της Καταλονίας» συνένωσε 160 φορείς που ενδιαφέρονται για τον τουρισμό, ο οποίος βασίζεται στην πολιτιστική κληρονομιά και τις τοπικές συνήθειες, και συμπεριλαμβάνει τουριστικά γραφεία, ξενοδοχειακές επιχειρήσεις και άλλους φορείς παροχής τουριστικών υπηρεσιών, επαγγελματικές ενώσεις και τοπικές ομάδες. Η καινοτομία του έργου έγκειται στη προώθηση του πολιτιστικού τουρισμού ειδικά για παιδιά (Γαλλία)[*].

Συγκεκριμένα η Μελέτη Τουριστικής Ανάπτυξης της Περιφέρειας Θεσσαλίας (Παλούμπης και Σιδηρόπουλος, 2003), προτείνει τη δημιουργία Τοπικών Ομάδων Δράσης και Αξιολόγησης στις οποίες θα μετέχουν φορείς της Αυτοδιοίκησης, ξενοδόχοι, σύλλογοι κλπ. με σκοπό τη διαπίστωση των θετικών σημείων και των προβλημάτων της κάθε τουριστικής περιόδου, τη χάραξη σχεδίου δράσης για την ενημέρωση/προβολή των τοπικών πλεονεκτημάτων στους δυνητικούς τουρίστες, τις αναγκαίες επενδύσεις σε τοπικό επίπεδο κ.ά..

Πάντως ο τρόπος προώθησης του τουριστικού προορισμού αποτελεί και θέμα πολιτικής επιλογής καθώς η πολιτεία δίνει το στίγμα και στη συνέχεια οι επιμέρους παράγοντες ακολουθούν (περιφέρεια, φορείς). Υπό την προϋπόθεση ότι βασικό μέλημα αποτελεί η ποιότητα της εμπειρίας του επισκέπτη και όχι το ευκαιριακό οικονομικό όφελος, τότε υπάρχουν εναλλακτικοί τρόποι διοχέτευσης και διασποράς των ομάδων των επισκεπτών.

Για παράδειγμα στην ευρύτερη περιοχή του Κίσαβου, η δικτύωση ομοειδών επιχειρήσεων (π.χ. καταλύματα, εστιατόρια) μπορεί να αναβαθμίσει την εμπειρία των επισκεπτών με τη διάχυσή τους στον ορεινό όγκο και στο παράλιο μέτωπο ανάλογα με την εποχή. Με τον τρόπο αυτό εκκολάπτεται δυνητική ‘πελατεία’ σε ετήσια βάση και αμβλύνεται η εποχικότητα του τουρισμού. Αυτό βέβαια προϋποθέτει τη ψηφιοποίηση στην ανταλλαγή πληροφοριών, αλλά αν λάβουμε υπόψη ότι ο οικισμός της Σπηλιάς μόλις το καλοκαίρι του 2010 απέκτησε σύνδεση με το διαδίκτυο, ενώ στα Αμπελάκια η σύνδεση είναι περιστασιακή, αντιλαμβανόμαστε ότι – όπως αναφέρουν και οι Stamboulis and Skayannis (2003), - υπάρχει αναντιστοιχία μεταξύ της

[*] Περισσότερες πληροφορίες στο http://ec.europa.eu/leaderplus (βέλτιστες πρακτικές Leader+ 2009/4)

σαφούς επίκλησης της ανταγωνιστικότητας, της μη ενσωμάτωσης των πληροφοριών και της κοινωνίας της γνώσης[*].

[*] Το θέμα της παραγωγής πληροφοριών στο Διαδίκτυο διαπερνά οριζόντια όλες τις «Leader+ best practices» γεγονός που φανερώνει τη μεγάλη σημασία που αποδίδει το πρόγραμμα στη διάχυση της γνώσης και της ενημέρωσης ιδιαίτερα στις Λιγότερο Ευνοημένες Περιοχές (Λ.Ε.Π.)

7.4. SWOT Ανάλυση

7.4.1. Εισαγωγικά στοιχεία

Η ανάλυση SWOT είναι ένα εργαλείο που καταγράφει και ιεραρχεί όλες τις υπάρχουσες πληροφορίες, τις κατανέμει σε πλεονεκτήματα (δυνατά σημεία), αδυναμίες, ευκαιρίες και απειλές προκειμένου να εμφανιστεί η επίδραση μεταξύ των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών της περιοχής και της εξωτερικής αγοράς την οποία αυτή ανταγωνίζεται.

Η μέθοδος της SWOT ανάλυσης υιοθετήθηκε από τους Sanagustin Fons et al., (2011) στην έρευνα για τη βελτίωση του βιώσιμου αγροτικού εσωτερικού τουρισμού στην Ισπανία, από τους Popovic et al. (2009), στην εξέταση των δυνατοτήτων ανάπτυξης και ενίσχυσης της ικανότητας των τοπικών φορέων στη Σερβία, από τους Gonzalez et al. (2000), στην έρευνα για την ανάπτυξη του δυναμικού μεταξύ των φυσικών και ανθρώπινων πόρων στην περιοχή Boix της Ισπανίας προκειμένου να εντοπίσουν τρόπους ανάληψης δράσης μέσω της συνεργασίας όλων των κοινωνικών και οικονομικών φορέων της περιοχής, από τη Lordkipanidze (2002), στο άρθρο της για την ενίσχυση της επιχειρηματικότητας του αγροτικού τουρισμού με στόχο τη βιώσιμη περιφερειακή ανάπτυξη στην περιοχή Soderslatt της Σουηδίας, από τον Neves (2006), στη μεταπτυχιακή του διατριβή με θέμα «ο τουρισμός προς μια βιώσιμη περιφερειακή ανάπτυξη» στην περιοχή Centro της Πορτογαλίας, από την Gonzalez (2006), στην μεταπτυχιακή της διατριβή που πραγματεύεται την αποτελεσματικότητα της δημόσιας ξενοδοχειακής αλυσίδας «PARADOR» (παραδοσιακοί οικισμοί) σαν εργαλείο ανάπτυξης του τουρισμού σε απομακρυσμένες αναδυόμενες περιοχές (βλέπε επίσης Manning, 2002), από τους Stefanica and Vlavian-Gurmeza (2010), στην εργασία τους για τον οικοτουρισμό ως μοντέλο για τη βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη στη Ρουμανία, από τους Castellani and Sala (2010), στο άρθρο τους με θέμα το βιώσιμο δείκτη απόδοσης για την ανάπτυξη πολιτικής για τον τουρισμό καθώς και από το Buhalis (2001), για την αξιολόγηση της παρούσας και προβλεπόμενης ανταγωνιστικότητας των μικρομεσαίων επιχειρήσεων του τουρισμού.

Στην Ελλάδα η SWOT ανάλυση χρησιμοποιείται από το Υπουργείο Περιβάλλοντος, Ενέργειας και Κλιματικής Αλλαγής (πρώην ΥΠΕΧΩΔΕ) σε Χωροταξικά Ζητήματα που αφορούν στην αλλαγή του ρόλου και της λειτουργίας των αγροτικών περιοχών, καθώς και στη συνεχή άσκηση πιέσεων στη Φυσική και Πολιτιστική Κληρονομιά της Ευρώπης (www.minenv.gr). Επίσης εφαρμόσθηκε στο Σχεδιασμό Δράσεων Πιλοτικού Χαρακτήρα για την Ανάπτυξη του Οικολογικού Τουρισμού στην Ελλάδα (Υπουργείο Ανάπτυξης/ΕΟΤ – WWF ΕΛΛΑΣ, 2000).

Η Διαγνωστική Έκθεση βιολογικής Γεωργίας του Συνδέσμου Βιοκαλλιεργητών Θεσσαλίας χρησιμοποιεί τη SWOT ανάλυση στην έκθεσή της για τα βιολογικά προϊόντα της Θεσσαλίας (www.thessalia.gr).

Ο Καλδής στην εργασία του για την «Καινοτόμο διοίκηση οινικού τουρισμού και οινοτουριστικών επιχειρήσεων. Από τα συμβατικά προϊόντα στα βιωματικά αγαθά και τις εμπειρίες», υιοθετεί την SWOT ανάλυση, προκειμένου να αποτυπώσει το επιχειρηματικό περιβάλλον και να εκτίμησει τις σχετικές προοπτικές του Νομού Καρδίτσας.

Τέλος οι Βαγιάνη κ.ά. (2003), κάνουν χρήση της ανάλυσης SWOT στο χωρικό και αναπτυξιακό σχεδιασμό για τον οικοτουρισμό στον Πολιχνίτο Λέσβου.

Τα αποτελέσματα της ανάλυσης μπορούν να χρησιμοποιηθούν στη διαμόρφωση ενός συγκροτημένου υποστηρικτικού πλέγματος για τον αναπτυξιακό σχεδιασμό της περιοχής. Σκοπός της ανάλυσης είναι ο εντοπισμός των δυνατοτήτων και των περιορισμών αξιοποίησης της περιοχής, ώστε να συμβάλλουν στη δημιουργία ενός αποτελεσματικού και λειτουργικού σχεδιαστικού εργαλείου ισόρροπης ανάπτυξης.

Η αναγνώριση των δυνατοτήτων (strengths) και των αδυναμιών (weakness) αφορούν στο εσωτερικό περιβάλλον της περιοχής, καθώς προκύπτουν από ενδογενείς πόρους που διαθέτει (π.χ. φυσικό περιβάλλον, πολιτιστικά στοιχεία, ανθρώπινο κεφάλαιο κλπ.)

Οι ευκαιρίες (opportunities) και οι απειλές (threats) αντανακλούν μεταβλητές του εξωτερικού περιβάλλοντος οι οποίες πρέπει εγκαίρως να αξιολογηθούν, να επεξεργαστούν τρόποι αντιμετώπισης των απειλών ώστε να προσαρμοστούν ή να τις προσαρμόσουν όπου αυτό είναι εφικτό (πχ. ανταγωνίστριες περιοχές, θεσμικό πλαίσιο, δημιουργία ή/και εμφάνιση νέων αγορών κλπ.).

Πρέπει βέβαια να σημειώσουμε ότι η SWOT ανάλυση είναι μια δυναμική διαδικασία, κατά την οποία το κάθε στάδιο της ανάλυσης δε διαδέχεται απλά το επόμενο, αλλά ανασχηματίζεται συνεχώς από τα νέα δεδομένα, που κάθε φορά προκύπτουν, σε κάθε στάδιο. Επίσης η διάσταση του χρόνου είναι σημαντική και κρίσιμη στη SWOT ανάλυση, καθώς σχετικοποιεί πολλές από τις βεβαιότητες ή από τα ερευνητικά αποτελέσματα που προκύπτουν κατά τη διάρκειά της, ιδιαίτερα σε μια εποχή που χαρακτηρίζεται από έντονους ρυθμούς κοινωνικο-οικονομικών αλλαγών (Βαγιάνη κ.ά., 2003)

Ο Πίνακας της SWOT ανάλυσης για την περιοχή μελέτης παρατίθεται στο Παράρτημα VII.

7.4.2. SWOT Ανάλυση της περιοχής μελέτης

ΔΥΝΑΤΑ ΣΗΜΕΙΑ (STRENGTHS)

- **Τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της περιοχής**

<u>- Πολιτιστική κληρονομιά</u>

Στον οικισμό των Αμπελακίων υπάρχουν 9 μνημεία (αρχοντικά και εκκλησίες) που προστατεύονται από το Υπουργείο Πολιτισμού, 2 μουσεία τοπικής σημασίας και ένας Πολιτιστικός Σύλλογος. Σύμφωνα με την διπλωματική εργασία του Προέδρου του Πολιτιστικού Συλλόγου, υπάρχουν 484 ελληνικά/ξενόγλωσσα έντυπα (βιβλία, επιστολές, μελέτες, διατριβές, φωτογραφικά λευκώματα, συνέδρια, κλπ.) στα οποία αναφέρεται ο οικισμός των Αμπελακίων. Οι αναφορές περιλαμβάνουν τόσο την πολιτιστική κληρονομιά, όσο και την κοινωνική έρευνα σχετικά με την ίδρυση του νεότερου – παγκοσμίως – συνεταιρισμού (Βόγιας, 2005). Επίσης σύμφωνα με την Απόφαση του Πρωτοδικείου Λάρισας Αριθ. 28/1986, ο κατάλογος των τόμων της βιβλιοθήκης του κληροδοτήματος Αδαμάντιου Θ. Μάνιαρη ανέρχονται σε 549, εκ των οποίων το αρχαιότερο είναι το 1732. Τα περισσότερα από αυτά έχουν ψηφιοποιηθεί από τον Πρόεδρο του Συλλόγου, αλλά αναζητείται κατάλληλος χώρος για την έκθεσή τους.

Η περιοχή των Τεμπών διαθέτει 4 μνημεία που προστατεύονται από το Υπουργείο Πολιτισμού (αρχοντικά, πύργος, κάστρο Ωριάς κλπ.) Εν τω μεταξύ οι εκσκαφικές εργασίες για την ΠΑΘΕ έφεραν στο φως νέα ευρήματα που αναμένεται να εμπλουτίσουν την πολιτιστική κληρονομιά της περιοχής.

Τέλος εντός και εκτός των οικισμών υπάρχουν διάσπαρτες δομικές κατασκευές, με ιδιαίτερη αρχιτεκτονική φυσιογνωμία όπως μύλος, νεροτριβές, εξωκλήσια, αλώνια, βρύσες, κλπ.)

<u>- Φυσικό περιβάλλον</u>

Με δεδομένο ότι το σύνολο της περιοχής εντάσσεται στο δίκτυο ΦΥΣΗ 2000 η περιοχή διαθέτει φυσικό περιβάλλον εξαιρετικής σημασίας και ποικιλότητας με ενδημικά είδη χλωρίδας και πανίδας (Σημαντική περιοχή για τα πουλιά, Αισθητικό Δάσος Τεμπών). Επίσης η περιοχή διαθέτει αρκετά αρωματικά φυτά και βότανα, αιωνόβια δένδρα, σημαντικούς υδάτινους πόρους (Πηνειός ποταμός και οι παραπόταμοι, τεχνητές λίμνες, πηγές κλπ.) και ανεξερεύνητα σπήλαια.

- Η φυσιογνωμία της περιοχής

Ο βαθμός διατήρησης των φυσικών ενδιαιτημάτων και της πολιτιστικής κληρονομιάς είναι υψηλός και οι παρατηρούμενες αλλοιώσεις είναι προ το παρόν αναστρέψιμες. Η μικρή κλίμακα παραγωγής αγροτικών προϊόντων σε αναβαθμίδες και η εκτατική και νομαδική κτηνοτροφία, διατηρούνται σε ικανοποιητικό επίπεδο. Γενικά η ένταση των ανθρωπίνων επιδράσεων είναι επί το πλείστον περιορισμένη στο μεγαλύτερο τμήμα της περιοχής. Εξαίρεση αποτελούν το τμήμα των Τεμπών όπου διέρχεται η νέα χάραξη της ΠΑΘΕ, καθώς και μικρές εκτάσεις τεχνιτών ταμιευτήρων νερού.

- Πολιτιστικά δρώμενα

Πολλά ήθη και έθιμα που διατηρούνται έως σήμερα και εμπλουτίζονται με νέες δραστηριότητες όπως πανηγύρια, γιορτή του κάστανου, γιορτή του τσίπουρου, ανταμώματα κλπ.

- Πρωτογενής τομέας

Η περιοχή προσφέρεται για την προώθηση της εκτατικής βιολογικής κτηνοτροφίας και της βιολογικής δενδροκαλλιέργειας

- **Θέση Περιοχής / Προσβασιμότητα**

- Η περιοχή του Κίσαβου ευρίσκεται σε κομβική θέση στον άξονα βορρά νότου της Ελλάδας. Ειδικότερα η δυτική και νότια πλευρά γειτνιάζει με τον κεντρικό οδικό άξονα Αθηνών – Θεσσαλονίκης. Με τη νέα χάραξη της ΠΑΘΕ, ο οικισμός και τα στενά των Τεμπών, παρακάμπτονται και ο νέος αυτοκινητόδρομος εισέρχεται εντός τούνελ, λίγα μέτρα πριν τα όρια του οικισμού των Τεμπών. Το γεγονός αυτό θα μπορούσε να εκληφθεί ως δυνατό και αδύνατο σημείο, αλλά εξαρτάται από την οπτική γωνία που το εξετάζει κάποιος. Υπό τις σημερινές συνθήκες, η διέλευση των Τεμπών είναι υποχρεωτική και η έξοδος για τον οικισμό των Αμπελακίων εύκολη. Αυτό ευνοεί το διερχόμενο πληθυσμό για στάσεις φαγητού ή καφέ, αλλά δεν δίνει την ευκαιρία ανάδειξης των πλεονεκτημάτων της περιοχής. Η επιβάρυνση όμως της περιοχής από οχήματα βαρέως τύπου είναι έντονη και τα μειονεκτήματα είναι σαφώς περισσότερα από τα πλεονεκτήματα. Η νέα χάραξη δίνει την ευκαιρία στην ευρύτερη περιοχή των Τεμπών να αναδειχθεί σε χώρο έλξης επισκεπτών εφόσον αναδείξει τα συγκριτικά της πλεονεκτήματα. Επίσης το σιδηροδρομικό δίκτυο καλύπτει ικανοποιητικά την περιοχή και το προσφάτως ανακοινωθέν αεροδρόμιο προσθέτει νέες ευκαιρίες.

- Η γειτνίαση της περιοχής με το θαλάσσιο μέτωπο της Λάρισας ευνοεί τις θερινές εξορμήσεις μέσω εντυπωσιακών διαδρομών στον ορεινό όγκο του Κίσαβου. Το ήπιο κλίμα κατά τη θερινή περίοδο έλκει εκτός από τους ντόπιους παραθεριστές και επισκέπτες που προτιμούν την ησυχία και τη γαλήνη του χωριού.

- Η εγγύτητα της περιοχής με μεγάλα αστικά κέντρα (Λάρισα 30΄ λεπτά, Θεσσαλονίκη 2 ώρες)

- **Νέος τουριστικός προορισμός**

- Η περιοχή μελέτης δεν έχει συνδέσει το προφίλ της με εικόνες μαζικού τουρισμού. Το γεγονός αυτό συνετέλεσε στη διατήρηση του φυσικού και πολιτισμικού περιβάλλοντος και στην ύπαρξη ευκαιριών για ανάπτυξη εναλλακτικών μορφών τουρισμού. Η ευρύτερη περιοχή προσφέρεται για πολλαπλές οικοτουριστικές δραστηριότητες όπως υπαίθριες δραστηριότητες (ράφτινγκ, καγιάκ, ορειβασία, αναρρίχηση, ανεμοπτερισμός, ποδηλασία βουνού, πεζοπορία, χιονοδρομία, παρατήρηση και φωτογράφηση, ιππασία κλπ.)

- **Τα τοπικά προϊόντα και εδέσματα**

- Τα κυριότερα προϊόντα που παράγει η περιοχή προέρχονται από τον πρωτογενή τομέα και ειδικότερα: από την κτηνοτροφία με κρέατα και γαλακτοκομικά εξαιρετικής ποιότητας και από τη γεωργία με την παραγωγή κάστανου, ελιάς (Αμπελάκια), και οπωροκηπευτικών (Σπηλιά). Επίσης στην περιοχή παράγεται μέλι εξαιρετικής ποιότητας, τραχανάς, γλυκά κουταλιού, ηδύποτα, μικρές ποσότητες κρασιού και τσίπουρο. Επιπλέον μπορούν να αξιοποιηθούν πολλά αυτοφυή αρωματικά φυτά και βότανα με θεραπευτικές ιδιότητες (κράνα, βατόμουρα, φλαμούρι, ρίγανη κλπ.).

- **Οι κάτοικοι της περιοχής**

- Οι τοπικές κοινότητες διάκεινται θετικά στον τουρισμό. Επίσης οι ρυθμοί της ζωής και οι ασχολίες των κατοίκων παραπέμπουν σε άλλες εποχές. Οι φυσιογνωμίες που θα συναντήσει κάποιος, οι παραστάσεις από τις εκδηλώσεις και τις δραστηριότητες των κατοίκων διατηρούν την αυθεντικότητα του παραδοσιακού, προσδίδοντας γραφικότητα και μοναδικότητα.

- **Συνδυασμός με άλλες δραστηριότητες**

- Ο συνδυασμός οικοτουριστικών δραστηριοτήτων με άλλες παραγωγικές τοπικές δράσεις (ανάπτυξη βιολογικής γεωργίας και κτηνοτροφίας, παραγωγή πιστοποιημένων προϊόντων) αναμένεται να συμβάλλει θετικά στη διασυνδέση μεταξύ διαφορετικών τομέων και να αυξήσει τα τοπικά αναπτυξιακά αποτελέσματα

- **Ορεινή – μειονεκτική – προστατευόμενη περιοχή**

- Το γεγονός αυτό καθιστά την περιοχή επιλέξιμη για ένταξη σε ειδικά προγράμματα της Ε.Ε (π.χ. EDORA – European Development Opportunities for Rural Areas)

ΑΔΥΝΑΜΙΕΣ (WEAKNESS)

- **Βασικές υποδομές**

<u>- Οδικό δίκτυο</u>

Το δίκτυο διασύνδεσης μεταξύ των οικισμών χρειάζεται βελτιώσεις για την απρόσκοπτη πρόσβαση των επισκεπτών. Ιδιαίτερα κατά τη χειμερινή περίοδο, λόγω των βροχοπτώσεων και των χιονοπτώσεων, το δίκτυο υφίσταται συχνές ζημιές. Αντίθετα υπάρχει εκτεταμένο δίκτυο αγροτικών δρόμων που έχει κατακερματίσει την προστατευόμενη περιοχή.

Χαμηλή έως ανύπαρκτη διαθεσιμότητα δημόσιων μέσων μεταφοράς.

<u>- Κοινωνικές υποδομές</u>

Απαρχαιωμένα δίκτυα αποχέτευσης, έλλειψη οργανωμένων Χ.Υ.Τ.Υ. (Αμπελάκια, Τέμπη), αδυναμίες στο σύστημα μεταφορών (ΚΤΕΛ), ανισότητες σε υποδομές υψηλής τεχνολογίας, πληροφορικών συστημάτων καθώς και στην ιατρική περίθαλψη.

<u>- Τουριστικές υποδομές (φιλοξενίας, υποστηρικτικές δραστηριότητες)</u>

Περιορισμένος αριθμός υποδομών διανυκτέρευσης (ξενοδοχεία, ξενώνες κλπ.) αλλά και υποστηρικτικών υποδομών όπως χώρων αναψυχής, καλοσυντηρημένων μονοπατιών, κατάλληλων σημάνσεων, τουριστικών πληροφοριών κλπ.

- **Ανθρώπινο κεφάλαιο**

<u>- Κοινωνικο-δημογραφικά χαρακτηριστικά</u>

Πληθυσμιακή αποδυνάμωση της περιοχής ιδιαίτερα από νέους ανθρώπους, το οποίο συχνά δεν φαίνεται λόγω των στρεβλώσεων κατά την απογραφή. Η ασθενής πληθυσμιακή βάση και η ηλικιακή διάρθρωση είναι δυνατόν να αποτελέσουν μειονέκτημα στην υλοποίηση καινοτόμων δράσεων, κυρίως στα αρχικά στάδια της υλοποίησής τους.

- Ανύπαρκτη επαγγελματική κατάρτιση και εξειδίκευση

Έλλειψη εκπαίδευσης και επιμόρφωσης των απασχολούμενων στην παροχή υπηρεσιών, καθώς δεν υπάρχει εμπειρία σχετικά με τον τουρισμό. Η ήπια τουριστική ανάπτυξη απαιτεί υψηλό "know-how" το οποίο λείπει από την περιοχή.

- Νοοτροπία των κατοίκων

Όπως προκύπτει από τις απαντήσεις του δείγματος (σελ. 161), το θέμα της νοοτροπίας των κατοίκων αναδεικνύεται ως μείζον πρόβλημα που είναι δυνατόν να αναστείλλει την ανάπτυξη της περιοχής. Για το λόγο αυτό θεωρείται ως αδυναμία του εσωτερικού περιβάλλοντος.

- **Διαφύλαξη μνημείων πολιτιστικής κληρονομιάς**

- Υπάρχει καθυστέρηση στη συντήρηση, αναπαλαίωση και αναστύλωση μνημείων πολιτιστικής κληρονομιάς (ανεμόμυλος, γεφύρια, αρχοντικό Σβάρτς, Μανιάρειος Σχολής, εκκλησία Αγ. Γεωργίου, πύργος Παμπούρα, κλπ.).

- **Διαχείριση φυσικών πόρων**

- Δεν υπάρχει Ειδική Περιβαλλοντική Μελέτη και Διαχειριστικό Σχέδιο της προστατευμένης περιοχής του Κίσαβου, με καταγεγραμμένες τις δραστηριότητες που επιτρέπονται ανά ζώνη. Όπως είναι επόμενο δεν υφίσταται και Φορέας Διαχείρισης. Το Διαχειριστικό Σχέδιο του Δασαρχείου αφορά στις αρμοδιότητες της συγκεκριμένης Υπηρεσίας (υλοτομία, κυνήγι κλπ.) και δεν αναφέρεται σε χρήσεις γης ή στη διαχείριση των υδάτινων πόρων. Επομένως απουσιάζουν τα νομικά και οικονομικά μέσα για την προστασία της φύσης και τη διαφύλαξη της αξίας των φυσικών θέλγητρων.

- **Προβλήματα στον πρωτογενή/δευτερογενή τομέα**

- Εγκατάλειψη του αγροτικών παραγωγικών δραστηριοτήτων. Οι πρωτοβουλίες των Προέδρων της κοινότητας Αμπελακίων και του Δήμου Νέσσωνος για τυποποίηση, μεταποίηση και εμπορία αγροτικών προϊόντων απέβησαν άκαρπες. Επίσης δεν προωθούνται παραδοσιακά προϊόντα με ονομασίας προέλευσης (ΠΟΠ) και προστατευόμενης γεωγραφικής ένδειξης (ΠΓΕ).

- **Αποσπασματικός σχεδιασμός δραστηριοτήτων**

- Έλλειψη οργάνωσης και δικτύωσης επιχειρήσεων

- Οι ενέργειες που αναλαμβάνονται είναι κυρίως ιδιωτικές πρωτοβουλίες, στερούμενες του απαραίτητου συντονισμού και πνεύματος συνεργασίας.

- Υπάρχει παντελής έλλειψη οριζόντιων δικτύων με μοναδική εξαίρεση ένα οινοποιείο στα Τέμπη.

- Η περιοχή μελέτης ανήκει διοικητικά σε ένα Δήμο και μια Κοινότητα, έτσι υπάρχει ΣΧ.Ο.Ο.ΑΠ για τη Σπηλιά αλλά δεν υφίσταται για τον οικισμό των Αμπελακίων. Με την αναδιάρθρωση των Δήμων μέσω του νόμου 'Καλλικράτη' – όπως έχει ήδη αναφερθεί – τόσο η κοινότητα Αμπελακίων όσο και η Σπηλιά ανήκουν πλέον στο ίδιο Δημοτικό Διαμέρισμα. Επομένως τα όποια Σχεδία Χωρική Ανάπτυξης θα εκπονούνται για το σύνολο της περιοχής

<u>- Εναλλακτικές μορφές Τουρισμού</u>

- Αν και υπάρχουν μεμονωμένες πρωτοβουλίες για την προώθηση των εναλλακτικών μορφών τουρισμού (υποδομές φιλοξενίας, τουρισμός περιπέτειας κτλ.) ο ενιαίος φορέας προβολής και προώθησης δράσεων προς την κατεύθυνση αυτή, έχει την έδρα του στην Ελασσόνα (Αναπτυξιακή Ελασσόνας Κίσαβου Α.Ε. – ΑΝ.ΕΛ.ΚΙΣ). Η Ελασσόνα μια κατεξοχήν πεδινή περιοχή στα Ανατολικά του Νομού Λάρισας, αποτελεί διαφορετική γεωγραφική ενότητα από αυτήν του Κίσαβου, γεγονός που δυσκολεύει τόσο την πρόσβαση των κατοίκων στις πληροφορίες (για παράδειγμα δεν υφίσταται δημόσιο μέσο μεταφοράς) και την ανάληψη δράσεων εκ μέρους των, όσο και την άμεση παρακολούθηση της πορείας / εξέλιξης των προγραμμάτων εκ μέρους του φορέα

- **Επίπεδο οικονομικής ανάπτυξης**

- Το σχετικά χαμηλό επίπεδο τοπικής οικονομικής ανάπτυξης, η εξάρτησή της από το κλάδο των δημοσίων υπηρεσιών και σε χαμηλότερο βαθμό από τη γεωργία και την κτηνοτροφία, οι οποίες με τη σειρά τους εξαρτώνται από τις ευρωπαϊκές επιδοτήσεις, ίσως αποτελέσει ανασταλτικό παράγοντα στην υιοθέτηση νέων αναπτυξιακών στρατηγικών.

- **Φορείς Τοπικής Αυτοδιοίκησης**

- Χαμηλή απορροφητικότητα ευρωπαϊκών κονδυλίων εκ μέρους των Φορέων Τοπικής Αυτοδιοίκησης, λόγω εγγενών προβλημάτων (π.χ. έλλειψη πληροφόρησης, στελέχωσης από εξειδικευμένο προσωπικό, κλπ.)

ΕΥΚΑΙΡΙΕΣ (OPPORTUNITIES)

- **Πρωτογενής τομέας**

- Ζήτηση για επώνυμα, πιστοποιημένα προϊόντα (βιολογικά, προϊόντα ΠΟΠ, ΠΓΕ). Αξιοποίηση εθνικών και κοινοτικών πόρων για βελτίωση της ανταγωνιστικότητας των αγροτικών προϊόντων. Δυνατότητα παραγωγής «καθαρών» αγροτικών προϊόντων. Ικανοποιητική έκταση βοσκοτόπων και συσσωρευμένη εμπειρία στις παραδοσιακές κτηνοτροφικές μεθόδους παραγωγής. Υποστήριξη της αγροτικής δραστηριότητας από προγράμματα της Ε.Ε. και κήρυξη της μεσογειακής διατροφής ως στοιχείο της άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς της Ανθρωπότητας από την UNESCO.

- **Δευτερογενής τομέας**

- Αξιοποίηση προγραμμάτων για τη μεταποίηση και την προώθηση των τοπικών προϊόντων (τυροκομικά προϊόντα, ελιές, μέλι, αρωματικά φυτά, κάστανα, προϊόντα χειροτεχνίας, κλπ.) μέσω δικτύων συνεργασιών.

- Υποστήριξη καινοτόμων προγραμμάτων δικτύωσης και πληροφόρησης από την Ε.Ε. (π.χ. πρόγραμμα Κοινωνίας της Πληροφορίας)

- **Τριτογενής τομέας**

- Αυξανόμενη τάση του τουριστικού ρεύματος στις ήπιες μορφές τουρισμού (οικοτουρισμός, αγροτουρισμός, φυσιολατρικός, πολιτιστικός τουρισμός κλπ.). Η αναζήτηση της αυθεντικότητας, της φύσης και της παράδοσης σε συνδυασμό με τη φυσιογνωμία και τους πόρους που διαθέτει η περιοχή, αποτελούν σημαντική ευκαιρία για την ανάπτυξη του τουρισμού.

- **Συνεργασία με γειτονικές περιοχές**

- Η περιοχή μελέτης αποτελεί τμήμα της ευρύτερης περιοχής του ορεινού όγκου του Κίσαβου με δυνατότητα να αποτελέσει στο μέλλον μια αναπόσπαστη ενότητα. Η εγγύτητα της παραλιακής ακτογραμμής του Β. και Αν. Κίσαβου με το Ν. και Δυτ. Κίσαβο, δημιουργούν ένα ελκυστικό και ανταγωνιστικό προϊόν για τουρισμό «τεσσάρων εποχών».

- **Ύπαρξη Πανεπιστημιακών και άλλων Ιδρυμάτων**

- Η ύπαρξη Γεωπονικής Σχολής, Τ.Ε.Ι. Φυτικής & Ζωικής Παραγωγής, ΕΘ.Ι.ΑΓ.Ε. και άλλων Ιδρυμάτων αποτελεί σημαντικό πλεονέκτημα στην παροχή τεχνογνωσίας και εμπειρίας για την ανάπτυξη της περιοχής.

- **Ανάπτυξη ερευνητικών και επιστημονικών δραστηριοτήτων και προγραμμάτων περιβαλλοντικής ενημέρωσης**

- Η περιοχή παρουσιάζει επιστημονικό ενδιαφέρον για μελέτη και έρευνα στους τομείς της βοτανικής, ζωολογίας, πολιτισμού, σπηλαιολογίας, αρχιτεκτονικής κλπ. Η δημιουργία Βοτανικού Κήπου και Φυτωρίου καθώς και Κέντρου Περιβαλλοντικής Ενημέρωσης θα λειτουργούσε θετικά προς την κατεύθυνση αυτήν.

- **Αξιοποίηση αναπτυξιακών εθνικών και ευρωπαϊκών προγραμμάτων**

- Η στήριξη της προστασίας του φυσικού περιβάλλοντος και της πολιτιστικής κληρονομιάς μέσω προγραμμάτων, ευνοεί την ανάπτυξη δραστηριοτήτων που τα υποστηρίζουν.

- Υποστήριξη των εθνικών και διεθνών οικοτουριστικών δικτύων.

- Αξιοποίηση των πόρων του Ευρωπαϊκού Κοινοτικού Ταμείου (Ε.Κ.Τ.) και του προγράμματος της Κοινωνία της Πληροφορίας για την αναβάθμιση του ανθρώπινου δυναμικού, τη διάχυση της γνώσης και την αντιμετώπιση των διαρθρωτικών προβλημάτων.

ΑΠΕΙΛΕΣ (THREATS)

- **Ο κίνδυνος αλλοίωσης/υποβάθμισης της φυσικής και πολιτιστικής κληρονομιάς**

- Ανθρωπογενείς πιέσεις στην περιοχή από «αναπτυξιακές» δραστηριότητες π.χ. χωροθετήσεις δραστηριοτήτων μη συμβατών με το ευαίσθητο φυσικό περιβάλλον, τουριστικές πιέσεις μεγαλύτερες από αυτές που μπορεί να υποστηρίξει το φυσικό περιβάλλον και η κοινωνία.

- Συνεχής τάση εγκατάλειψης των αγροτικών δραστηριοτήτων.

- Υψηλός κίνδυνος ατυχημάτων (π.χ. πυρκαγιών) λόγω α) της ανεξέλεγκτης εισροής επισκεπτών, β) της ελλιπούς ή/και αναποτελεσματικής διαχείρισης των δασικών και των αγροτικών περιοχών και γ) της ανεξέλεγκτης απόθεσης απορριμμάτων.

- **Ανταγωνισμός**

- Οι ανταγωνιστικές πιέσεις που προέρχονται από άλλες γειτονικές καθιερωμένες περιοχές (Πήλιο, Λίμνη Πλαστήρα), σε τομείς όπως οι εναλλακτικές μορφές τουρισμού, βιολογικής γεωργίας και κτηνοτροφίας πρέπει να λαμβάνονται σοβαρά υπόψη. Γι' αυτό η έμφαση πρέπει να δοθεί στην ανάδειξη των τοπικών ιδιαιτεροτήτων της περιοχής και στη μοναδικότητα του προσφερόμενου προϊόντος και υπηρεσιών.

- Επίσης παρατηρείται ανταγωνισμός μεταξύ των παραθαλάσσιων οικισμών με εκείνους της ηπειρωτικής περιοχής, που σε κάποιο βαθμό δυσχαιρένουν την ολοκλήρωση υποδομών

- **Τουριστική Πολιτική**

- Η έλλειψη Στρατηγικού Σχεδιασμού στον Τομέα του Τουρισμού με όραμα και συγκεκριμένες κατευθύνσεις για τη δημιουργία ενός ανταγωνιστικού καινοτόμου προϊόντος, η καθυστέρηση στη θεσμοθέτηση πλαισίου για τη λειτουργία νέων μορφών τουρισμού (π.χ. περιπέτειας) είναι μερικές από τις αδυναμίες του συστήματος που πρέπει να ληφθούν υπόψη.

- Η διάσπαση των αρμοδιοτήτων μεταξύ Ε.Ο.Τ. και Υπουργείου Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων στα θέματα του αγροτοτουρισμού

- **Επιπτώσεις Τουρισμού**

- Επιπτώσεις του τουρισμού στα φυσικά οικοσυστήματα (υπέρβαση φέρουσας ικανότητας)

- Ανταγωνισμός μεταξύ των ντόπιων κατοίκων και των επισκεπτών στη χρήση των φυσικών πόρων

- **Εθνική Πολιτική**

- Ο ελλιπής σχεδιασμός σε θέματα περιβαλλοντικής προστασίας, η έλλειψη κτηματολογίου και δασολογίου, δασικών χαρτών καθώς και η έλλειψη Φορέα Διαχείρισης της προστατευόμενης περιοχής.

- Νομικά κενά στα θέματα αποχαρακτηρισμών δασικών εκτάσεων.

- Έλλειψη συνεργασίας μεταξύ της Δημόσιας Διοίκησης για την διαχείριση της πολιτιστικής κληρονομιάς.

- Έλλειψη σαφούς προσανατολισμού και έγκαιρης διαφοροποίησης στον αγροτικό τομέα, καθώς ειλημμένες αποφάσεις (π.χ. αποβιομηχάνιση της περιφέρειας, ενσωμάτωση της ευρωπαϊκής αγροτικής πολιτικής, μη προώθηση συνεργασιών κλπ.) είχαν ολέθρια αποτελέσματα. Για παράδειγμα στην περιοχή μελέτης το κλείσιμο της βιομηχανίας ζάχαρης οδήγησε στην ανεργία πολλούς εργαζόμενους και παραγωγούς, με αποτέλεσμα σήμερα η Γερμανία να είναι πρώτη σε παραγωγή ζάχαρης στην Ε.Ε. (Χριστοδούλου, 2010 στην εφημερίδα ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ). Επίσης στην περιοχή μελέτης η διατήρηση της επιδοματικής πολιτικής σε μη ανταγωνιστικά προϊόντα (π.χ. βαμβάκι), αντί της έγκαιρης υιοθέτησης νέων αγροτικών προϊόντων, οδήγησε εκτός της υποβάθμισης του υδροφόρου ορίζοντα και στη

παγίωση μιας νοοτροπίας εκ μέρους των αγροτών, όπου η αναζήτηση νέων δυναμικών καλλιεργειών σπανίζει.

- Οι όποιες επιδοτήσεις δεν διαφοροποιούνται ανάλογα με τις δυνατότητες της αγροτικής περιοχής (πεδινές εκμηχανισμένες καλλιέργειες σε σχέση με ορεινές μειονεκτικές περιοχές).

- Πλημμελής ή ανύπαρκτη ενσωμάτωση νέας τεχνογνωσίας και νέων τεχνολογιών (διαδίκτυο) ιδιαίτερα στις ορεινές μειονεκτικές περιοχές.

- Η υλοποίηση των αναπτυξιακών προγραμμάτων και ενισχύσεων περιορίζεται στην οικονομική ενίσχυση (και μάλιστα ασύμμετρη) και όχι στην επίλυση των προβλημάτων. Το επίπεδο του αγροτικού τομέα (αποτυχία πολυλειτουργικότητας του αγροτικού τομέα) και η συνεχής συρρίκνωση του πληθυσμού στις ορεινές περιοχές καταδεικνύουν τις αδυναμίες του συστήματος.

- Έλλειψη εθνικής πολιτικής προσανατολισμένης στα προβλήματα και τις ανάγκες των μειονεκτικών ορεινών περιοχών, ιδιαίτερα σε μια χώρα με πάνω από 50% ορεινές περιοχές.

- Έλλειψη θεσμικού πλαισίου ενίσχυσης επιχειρηματικών συστάδων (clustering) και τουριστικών δικτύων αναψυχής (networking).

- **Γενικότερο Οικονομικό Περιβάλλον**

- Έλλειψη επιχειρηματικών πρωτοβουλιών.

- Οι ιδιωτικές επιχειρήσεις δεν ρισκάρουν σε καινοτόμες ιδέες και προτιμούν τη σιγουριά της ανάληψης έργων που επιδοτούνται ισχυρά από τον Ε.Ε.

- **Ανθρώπινο Δυναμικό**

- Η μη διακινδύνευση σε καινοτόμα σχήματα και περιβάλλοντα από τους επιχειρηματίες, οδηγεί το επιστημονικό δυναμικό σε αναζήτηση ευκαιριών εκτός της χώρας. Η αποψίλωση αυτή μακροχρόνια είναι δυνατόν να έχει ολέθριες επιπτώσεις στην οικονομική ανάπτυξη της χώρας

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 8 – ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Στις μέρες μας οι αγροτικές και ιδιαίτερα οι ορεινές μειονεκτικές περιοχές υπόκεινται σε μεγάλες διαρθρωτικές αλλαγές, δεδομένων των νέων συνθηκών που επικρατούν παγκοσμίως σε οικονομικό, κοινωνικό και περιβαλλοντικό επίπεδο.

Η μείωση της υποστήριξης του αγροτικού εισοδήματος στην περίπτωση που δεν συνδέεται με περιβαλλοντικούς στόχους, δημιουργεί νέες ευκαιρίες και απειλές για αυτές τις αγροτικές περιοχές. Επιπλέον η δημογραφική κατάρρευση, η οικονομική στασιμότητα και η εγκατάλειψη παραδοσιακών τεχνικών και επαγγελμάτων επιδεινώνουν τα προβλήματα της υπαίθρου.

Προκειμένου να αντιμετωπισθεί η έλλειψη μιας μακροχρόνιας αναπτυξιακής προοπτικής, ο περιβαλλοντικός και χωρικός σχεδιασμός καλείται να εξασφαλίσει την πολυλειτουργικότητα του τοπίου και των πολιτιστικών χαρακτηριστικών που 'ενθηκεύονται' σ' αυτό, να προτείνει αειφόρους τύπους χρήσεων γης, να άρει τις ανισότητες μεταξύ των περιοχών (πεδινές/ορεινές), να εκτιμήσει τις επιπτώσεις των τομεακών πολιτικών και τελικά να προτείνει ένα βιώσιμο αναπτυξιακό μοντέλο που θα βασίζεται στα πλεονεκτήματα της περιοχής αφού λάβει υπόψη της αδυναμίες της. Βασική παράμετρος για τη βιωσιμότητα της πρότασης αποτελεί η κατανόηση, η αποδοχή και η υιοθέτηση των προτάσεων από τις ομάδες ενδιαφερόντων των πολιτών και των αρμόδιων φορέων, καθώς αυτοί θα κληθούν να υλοποιήσουν την πρόταση.

Η ύπαιθρος εξελίσσεται παράλληλα με τις κοινωνικές αλλαγές. Ο χωρικός και περιβαλλοντικός σχεδιασμός μπορεί να επιτευχθεί υπό τον όρο ότι, οι ενδιαφερόμενες ομάδες συμφερόντων συμμετέχουν με την κατάθεση προτάσεων και με τη συνεργασία στην υλοποίηση των αποφάσεων.

Η άμεση συμμετοχή είναι μια καινούργια και ασυνήθιστη διεργασία για την αγροτική κουλτούρα. Ως εκ τούτου συχνά έρχεται σε ρήξη με τον παραδοσιακό συγκεντρωτικό τρόπο σκέψης και τον ιεραρχικό τρόπο λειτουργίας.

Εν τέλει όμως είναι απαραίτητη η ανάγκη μετατόπισης προς σχέσεις διαπραγματευτικού και συνεργατικού χαρακτήρα, προκειμένου να υλοποιηθεί μια στρατηγική. Η εστίαση στους μηχανισμούς κατασκευής συναίνεσης ανάμεσα στους διαφόρους εμπλεκόμενους είναι καίριας

σημασίας, δεδομένου ότι η κλίμακα και το εύρος της αποδοχής, είναι παράγοντες που θα καθορίσουν και την επιτυχία οποιουδήποτε σχεδίου.

Ο κύριος στόχος της παρούσας μελέτης είναι ο περιβαλλοντικός και κατ' επέκταση ο αναπτυξιακός σχεδιασμός της περιοχής του ΝΔ Κίσαβου, στη βάση των τοπικών φυσικών πλεονεκτημάτων, του διαθέσιμου ανθρώπινου δυναμικού και των υφιστάμενων μελετών ανά παραγωγικό τομέα και ανά γεωγραφική ενότητα.

Από την ανάλυση της περιοχής μελέτης προκύπτει:

- ✓ τάση συνεχούς ελάττωσης του πληθυσμού,
- ✓ οι οικονομικώς ενεργοί άνδρες είναι τριπλάσιοι των γυναικών,
- ✓ από τους οικονομικώς ενεργούς, οι περισσότεροι ασχολούνται με τον αγροτικό τομέα,
- ✓ ο οικονομικώς μη ενεργός πληθυσμός είναι μεγαλύτερος λόγω της ηλικιακής διάρθρωσης
- ✓ η διάρθρωση του ΑΕΠ μετατοπίζεται από τον πρωτογενή τομέα (40,89% το 1991 σε 38,57% το 1998), στον τριτογενή τομέα (36,43% το 1991 σε 43,15% το 1998).
- ✓ η περιοχή διαθέτει φυσικούς και πολιτισμικούς πόρους υψηλής αισθητικής αξίας
- ✓ η έρευνα πεδίου (Α και Β στάδιο) αναδεικνύει τη σαφή προτίμηση του δείγματος προς τον τριτογενή τομέα (τουρισμό), συνεπικουρούμενου από τον πρωτογενή (βιολογική κτηνοτροφία και γεωργία) και το δευτερογενή.

Στη συνέχεια μέσω της SWOT ανάλυσης επιχειρήθηκε η καταγραφή των πληροφοριών στη βάση των σχέσεων μεταξύ τοπικού, ενδογενούς δυναμικού (εσωτερικό περιβάλλον) και των ευρύτερων υπερτοπικών οικονομικών και αναπτυξιακών επιδράσεων και επιπτώσεων (εξωτερικό περιβάλλον).

Από τα δεδομένα της SWOT ανάλυσης προκύπτει ότι από την άποψη φυσικών πόρων και περιβαλλοντικού επιπέδου, τμήμα της περιοχής μελέτης χαρακτηρίζεται ως παρθένο και προστατευόμενο ως Αισθητικό Δάσος, ενώ το υπόλοιπο παρουσιάζει σημάδια εγκατάλειψης προϋπαρχουσών δραστηριοτήτων (εσωτερικό περιβάλλον). Αυτό βέβαια δεν εκλαμβάνεται ως μειονέκτημα, καθώς η ποικιλότητα του ορεινού τοπίου εκτιμάται θετικά από τους επισκέπτες (Schmitz et al., 2007), ιδιαίτερα στην περίπτωση που διατηρούνται τα παραδοσιακά χαρακτηριστικά του (ξερολιθιές, μονοπάτια κλπ.).

Επιπλέον πλεονεκτήματα θεωρούνται η δεσπόζουσα θέση της περιοχής, οι ικανοποιητικές δυνατότητες για βιολογική κτηνοτροφία και μικρής κλίμακας βιολογική γεωργία, οι εναλλαγές στο τοπίο και στη γεωμορφολογία της περιοχής που ευνοούν την ανάπτυξη εναλλακτικών τουριστικών δραστηριοτήτων, η ύπαρξη Πανεπιστημιακών Σχολών στην ευρύτερη περιοχή, ενώ ο ορεινός της χαρακτήρας επιτρέπει την ένταξη σε εξειδικευμένα προγράμματα της Ευρωπαϊκής Ένωσης (εσωτερικό περιβάλλον).

Όμως το ιδιαίτερο στοιχείο της περιοχής είναι η πολιτιστική και αρχιτεκτονική της κληρονομιά, το οποίο αποτελεί εν δυνάμει προστιθέμενη αξία, δεδομένης της αυξημένης ζήτησης για αγροτουρισμό βασισμένο στην κληρονομιά (Daugstad et al., 2006).

Επιχειρώντας να αξιολογήσουμε τις πληροφορίες που προκύπτουν από τη SWOT ανάλυση, διαπιστώνουμε ότι τα στοιχεία του εξωτερικού περιβάλλοντος (απειλές) είναι κομβικά, καθώς διαμορφώνουν το πλαίσιο μέσα στο οποίο τα στοιχεία του εσωτερικού περιβάλλοντος (πλεονεκτήματα) καλούνται να αναδειχθούν και να αναπτυχθούν.

Η αναδρομή στη βιβλιογραφία κατέδειξε ότι «οι αδυναμίες» της περιοχής μελέτης δεν διαφέρουν ουσιαστικά από «τις αδυναμίες» αντίστοιχων ευρωπαϊκών περιοχών (δημογραφικό, εγκατάλειψη αγροτικών δραστηριοτήτων, αντικρουόμενα συμφέροντα, υποβάθμιση του εδάφους, μειονεκτικές περιοχές κλπ.). Εν τούτοις η αναπτυξιακή πορεία της ελληνικής υπαίθρου υπολείπεται σημαντικά σε σχέση με την αντίστοιχη ευρωπαϊκή, παρά την εισροή ευρωπαϊκών κονδυλίων για τον αγροτικό τομέα.

Δεδομένου ότι ο σχεδιασμός είναι μια επαναληπτική και ευέλικτη διαδικασία και βασίζεται στα νέα ευρήματα και στις μεταβαλλόμενες συνθήκες (Amler et al., 1999), είναι απαραίτητο – προκειμένου να σχεδιάσουμε το μέλλον – να διαπιστώσουμε «τι δεν κάναμε σωστά».

Για παράδειγμα στο θέμα του αγροτουρισμού, οι επιχειρήσεις που δραστηριοποιούνται σ' αυτόν, δεν εμπίπτουν απόλυτα στην ιδέα του αγροτουρισμού, κυρίως γιατί δεν διαφαίνεται κάποια σύνδεση της επιχείρησης με τον αγροτικό τομέα. Αυτό δεν είναι απαραίτητα αρνητικό, επειδή δημιουργούνται κάποιες θέσεις εργασίας και υπάρχει μια τόνωση της τοπικής οικονομίας.

Όμως σκοπός του αγροτουρισμού είναι η δημιουργία επιχειρήσεων που διασυνδέονται έντονα με τον τόπο και ιδίως με την πρωτογενή παραγωγή. Με αυτόν τον τρόπο τα οφέλη που προκύπτουν από τον αγροτουρισμό είναι πολλαπλά, διότι επιδιώκεται μέσω αυτού η ολοκληρωμένη και αειφόρος ανάπτυξη της ευρύτερης περιοχής. Αλλά η έλλειψη θεσμικού

πλαισίου (στοιχείο εξωτερικού περιβάλλοντος – απειλή) αποτελεί το μεγαλύτερο πρόβλημα για τη δημιουργία και λειτουργία αγροτουριστικών επιχειρήσεων.

Επίσης το ισχύον νομικό πλαίσιο (εκτός σχεδίου δόμηση, χρήσεις γης, κλπ.) και η έλλειψη δασολογίου (στοιχεία εξωτερικού περιβάλλοντος – απειλές) που αφορούν στα δάση και στις προστατευόμενες περιοχές, αφενός αποθαρρύνει την ανάληψη πρωτοβουλιών, αφετέρου επιτρέπει φαινόμενα υποβάθμισης του περιβάλλοντος λόγω ανεξέλεγκτων ανθρώπινων παρεμβάσεων.

Αναφορικά με την εκπόνηση των αναπτυξιακών προγραμμάτων και τη διοχέτευση των ευρωπαϊκών ενισχύσεων (στοιχεία εξωτερικού περιβάλλοντος – απειλές), σημαντικό ζήτημα αποτελεί η μη επικέντρωση στην επίλυση των προβλημάτων. Θέματα δικτύωσης (networking), συνεργασίας και συσπείρωσης (clustering), προβολής καινοτόμων πρωτοβουλιών, υιοθέτησης φιλοπεριβαλλοντικών μεθόδων καλλιέργειας (π.χ. εξοικονόμηση νερού), προώθησης βιολογικής γεωργίας και κτηνοτροφίας, αποτελούν επιλέξιμες δράσεις στις οποίες οφείλουν να στοχεύουν τα αναπτυξιακά προγράμματα, αντί της αποσπασματικής παροχής οικονομικών ενισχύσεων.

Επίσης η αξιολόγηση των αποτελεσμάτων σε σχέση με τους στόχους των προγραμμάτων αποτελεί σημαντικό στάδιο της αναπτυξιακής διαδικασίας, προκειμένου να επαναδιατυπωθούν ή/και να αναπροσαρμοστούν, δεδομένης της ρευστότητας και των μεταβαλλόμενων συνθηκών που επικρατούν διεθνώς.

Η συνεχής συρρίκνωση του πληθυσμού στις ορεινές περιοχές, η απαξίωση του αγροτικού επαγγέλματος και η αναζήτηση ευκαιριών στον τριτογενή τομέα, είναι μερικά από τα αποτελέσματα της ισχύουσας πολιτικής, ιδιαίτερα στις λιγότερο ευνοημένες περιοχές.

Συμπερασματικά μπορεί να διατυπωθεί ότι παρά τα πλεονέκτημα που διαθέτει μια περιοχή (εσωτερικό περιβάλλον), αυτό που τελικά έχει σημασία είναι το γενικότερο εξωτερικό περιβάλλον δηλαδή το θεσμικό πλαίσιο, οι διοικητικές δομές, η ύπαρξη γραφειοκρατίας ή όχι, η εφαρμογή της νομοθεσίας, η διάχυση της γνώσης, οι ουσιαστικές συμμετοχικές διαδικασίες, η προώθηση της συνεργασίας μεταξύ δημόσιου και ιδιωτικού τομέα, η ρεαλιστική προσέγγιση των όσων δύναται να επιτευχθούν και τέλος το αξιακό σύστημα και το συλλογικό κοινωνικό όραμα της χώρας.

Όπως ήδη αναφέρθηκε η SWOT ανάλυση είναι μια δυναμική διαδικασία και η διάσταση του χρόνου είναι κρίσιμη. Συγκεκριμένα όσον αφορά στην παρούσα εργασία κατά τη διάρκεια της εκπόνησής της, ο χάρτης της Αυτοδιοίκησης και της Αποκεντρωμένης Διοίκησης

(Ν.3852/2010), ο τρόπος απογραφής του πληθυσμού (επομένως και τα αποτελέσματα στα οποία βασίσθηκαν οι μελέτες), ο Νόμος 3937/ΦΕΚ60^{Α}/31-3-2011 για τη διατήρηση της βιοποικιλότητας και το πολιτικο-οικονομικό περιβάλλον άλλαξαν ή τροποποιήθηκαν. Επομένως η τεκμηρίωση των δεδομένων του εξωτερικού και εσωτερικού περιβάλλοντος απαιτούν επαναξιολόγηση.

Είναι όμως σίγουρο, ότι η βιώσιμη ανάπτυξη της χώρας χρειάζεται άλλες προοπτικές. Όπως αναφέρει ο Μπριασούλης (2010), χρειάζεται στήριξη της έρευνας και της καινοτομίας, αξιοποίηση του επιστημονικού δυναμικού, διαφύλαξη των φυσικών και πολιτιστικών πόρων, προώθηση υψηλής στάθμης ποιοτικού τουρισμού, στήριξη της παραγωγής ποιοτικών πιστοποιημένων υψηλής προστιθέμενης αξίας γεωργικών προϊόντων για απαιτητικές αγορές.

Για περαιτέρω έρευνα θα προτείναμε την εκπόνηση αναπτυξιακής μελέτης για το σύνολο του ορεινού όγκου του Κίσαβου και τη διεξαγωγή έρευνας κοινού για τη διερεύνηση των δυνητικών επισκεπτών της περιοχής.

Σε επόμενη φάση προτείνεται ο λεπτομερής προσδιορισμός των προτεινόμενων έργων και δράσεων για την οικοτουριστική ανάπτυξη της περιοχής, η σύνταξη χρονοδιαγραμμάτων υλοποίησης για κάθε προτεινόμενο έργο, η διερεύνηση της οικονομικής βιωσιμότητας της πρότασης, καθώς και ο προσδιορισμός των απαιτούμενων μελετών, εγκρίσεων και αδειοδοτήσεων.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ελληνική Βιβλιογραφία:

Αγγελίδης Μ. (2000). *Χωροταξικός σχεδιασμός και βιώσιμη ανάπτυξη*, Εκδόσεις Συμμετρία, Αθήνα

Αγγελόπουλος Κ. (2003). Αγροβιοδυναμικός τρόπος παραγωγής και βιώσιμη ανάπτυξη, στο Μπεριάτος Η. και Ψαλτόπουλος Δ (επιμέλεια), *Περιβάλλον και Ανάπτυξη της Υπαίθρου*, Εκδόσεις Θεμέλιο, σ. 132 - 139

Αλέγρας Γ. (2003). Περιβάλλον, Τοπική Ανάπτυξη και Αγροτική Διαφοροποίηση στο: Μπεριάτος Η. και Ψαλτόπουλος Δ (επιμέλεια), *Περιβάλλον και Ανάπτυξη της Υπαίθρου*, Εκδόσεις Θεμέλιο, σ. 225 – 237

Αλεξανδρίδου Ε. (2008). Πρόγραμμα Αγροτικής Ανάπτυξης 2007-2013: παραδείγματα που αφορούν στη διατήρηση και αειφορική διαχείριση των δασών, στο *ΑΜΦΙΒΙΟΝ*, τ. 73/ 1-2, σελ. 15

Ανδρεοπούλου Ζ. (2008). Νέες τεχνολογίες, περιβαλλοντική αειφορία και βιώσιμη ανάπτυξη στο «*Φυσικοί πόροι, περιβάλλον και ανάπτυξη*» Επιμ. Αραμπατζής Γαρ. – Πολύζος Σ. , Εκδόσεις Τζιόλα σ. 385 - 403

Ανδριώτης Κ. (2003). Ο εναλλακτικός τουρισμός και τα διαφοροποιητικά χαρακτηριστικά του, στο *ΤΟΠΟΣ 20 – 21* (Επιθεώρηση Χωρικής Ανάπτυξης Σχεδιασμού και Περιβάλλοντος), σ. 139 – 154

Ανθοπούλου Θ. (2004). Τοπικές τεχνογνωσίες, καινοτομία και ανάπτυξη της υπαίθρου: Η ελαιουργία στη Λέσβο και η μεταξουργία στο Σουφλί, στο Σπιλάνης Ι., Ιωσηφίδης Θ., Κίζος Α. (επιμέλεια), *Στρατηγικές Ανάπτυξης σε Λιγότερο Ευνοημένες Περιοχές*, Εκδόσεις GUTENBERG Αθήνα, σ. 203 – 234

Andrews C. και Urbanska W. (2010). Το «λιγότερο» είναι «περισσότερο», στο συλλογικό τόμο (επιμέλεια: EXPLORER) με τίτλο: *Η Κατάσταση του Κόσμου - Ο πολιτισμός μας σε μετάβαση, Από την καταναλωτισμό στην αειφορία*, (Ινστιτούτο WORLDWATCH), εκδόσεις ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΓΗ Για την κοινωνία και το περιβάλλον, Αθήνα, σελ. 204 - 213

Αποστολόπουλος Κ. (2005). Περιπτώσεις Γυναικείας Συνεταιριστικής Επιχειρηματικότητας στον Εναλλακτικό και Ήπιο Τουρισμό Υπαίθρου, *Πρακτικά 1ης Διημερίδας Επιχειρηματικότητας*, Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο, 17 -18 Μαρτίου 2005

Αποστολόπουλος Κ. και Σδράλη Δ. Β. (2009). *Εναλλακτικός και Ήπιος Τουρισμός Υπαίθρου - Θεωρητική Προσέγγιση και Εφαρμογές*, Εκδόσεις Δ.Β. ΕΛΛΗΝΟΕΚΔΟΤΙΚΗ Α.Ε.Ε.Ε. Αθήνα

Αραμπατζής Γ. (2008). Σχεδιασμός χρήσεων γης και πολιτικές δάσωσης γεωργικών εδαφών στην Ευρωπαϊκή Ένωση και την Ελλάδα στο «*Φυσικοί πόροι, περιβάλλον και ανάπτυξη*» Επιμ. Αραμπατζής Γαρ. – Πολύζος Σ. , Εκδόσεις Τζιόλα σ. 85 – 106

Αργυρόπουλος Δ. και Ηλιόπουλος Κ. (2001). *Ολοκλήρωση Μελέτης Αυτοκινητόδρομου Λάρισας – Θεσσαλονίκης, Τμήμα: Α.Κ. Τεμπών – Α.Κ. Ραψάνης, Μελέτη Περιβαλλοντικών Επιπτώσεων*

Βαγιάνη Ε., Ιωσηφίδης Θ., Πετανίδου Θ. (2003). Η χρήση της ανάλυσης SWOT στο χωρικό και αναπτυξιακό σχεδιασμό: η περίπτωση του οικοτουριστικού σχεδιασμού στον Πολιχνίτο Λέσβου, στο *ΤΟΠΟΣ 20 – 21* (Επιθεώρηση Χωρικής Ανάπτυξης Σχεδιασμού και Περιβάλλοντος), σ. 119 - 137

Βασιλακοπούλου Μ. (2008). *Η κοινοτική περιφερειακή πολιτική για την περίοδο 2007-2013: Το εθνικό στρατηγικό πλαίσιο αναφοράς*, Διπλωματική εργασία Τμήματος Δημόσιας Διοίκησης στο Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα Σπουδών Εθνική και Κοινοτική Διοίκηση, Πάντειο Πανεπιστήμιο (σελ. 7)

Bates A. και Hemenway T. (2010). Από την παραδοσιακή γεωργία στην Permaculture, στο συλλογικό τόμο (επιμέλεια: EXPLORER) με τίτλο: *Η Κατάσταση του Κόσμου - Ο πολιτισμός μας σε μετάβαση, Από την καταναλωτισμό στην αειφορία*, (Ινστιτούτο WORLDWATCH), εκδόσεις ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΓΗ Για την κοινωνία και το περιβάλλον, Αθήνα, σελ. 54 – 61

Βόγιας Α. (2005), *Κοινοτική Οργάνωση και διεθνείς σχέσεις – η περίπτωση των Αμπελακίων Θεσσαλίας. (18ος – 19ος αι. μ.Χ.) και η γενική βιβλιογραφία του*, Πτυχιακή εργασία στο Πανεπιστήμιο Μακεδονίας Τμήμα Διεθνών, Ευρωπαϊκών, Οικονομικών και Πολιτικών Σπουδών, κατεύθυνση Πολιτική και Διπλωματία.

Γκαίτλιχ Μ. (2001). Προστατευόμενες Περιοχές και Βιολογική Ποικιλότητα, στο: *Βιώσιμη Ελλάδα και το Μεσογειακό Σχέδιο Δράσης*, Κείμενα Εργασίας του Εθνικού Κέντρου Περιβάλλοντος και Αειφόρου Ανάπτυξης (ΕΚΠΑΑ), σελ. 39 – 43

Γούδη Α., Σκούρας Δ., Τσεγενίδη Κ. (2004). Η καινοτομία και η απόδοση των επιχειρήσεων σε αγροτικές και απομακρυσμένες περιοχές της Ευρωπαϊκής Ένωσης, στο Σπιλάνης Ι., Ιωσηφίδης Θ., Κίζος Α. (επιμέλεια), *Στρατηγικές Ανάπτυξης σε Λιγότερο Ευνοημένες Περιοχές*, Εκδόσεις GUTENBERG Αθήνα, σ. 173 - 202

Δημητριάδης Ε. (2002). *Περιγραφική Στατιστική*, εκδ. Κριτική ΑΕ, Αθήνα

Δημητρίου Κ. (2005). Ανάπτυξη εξειδικευμένου σε εφαρμογές περιβαλλοντικού σχεδιασμού στην παράκτια ζώνη χωρικού συστήματος στήριξης αποφάσεων, *ΤΟΠΟΣ 24-25* (Επιθεώρηση Χωρικής Ανάπτυξης Σχεδιασμού και Περιβάλλοντος), σ. 43 – 60

Διαμαντής Σ. (2009). Κρανιά: Μια νέα, σοβαρή εναλλακτική καλλιέργεια για ορεινές και ημιορεινές περιοχές της χώρας μας, *περιοδικό ΕΘΙΑΓΕ*, τεύχος 36, σελ. 18 -19

Διαμαντόπουλος Γ., Κατοχιανός Ν., Νικολακοπούλου Μ., Χατζηγιάννης Κ., Ροσιέ Μ. Αδαλόγλου Β., Πατζαβέλη Ε., Κατοχιανού Ε., Παντελίδης Ι., Neveu D., Παπαδημητρόπουλος Σ., Παπαδάκης Α., Μπριλλάκης Γ., Σπαθή Σ. (2000). *Στρατηγικό Πλαίσιο Χωρικών Κατευθύνσεων για την Ανάπτυξη του Χιονοδρομικού τουρισμού στην Ελλάδα*, Β΄Φάση – Επιχειρησιακό Πρόγραμμα «ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ», Ε.Ε. Συγχρηματοδότηση ΥΠΕΧΩΔΕ - ΕΤΠΑ

Διαμαντοπούλου Α.Δ. (1996). Οι ναοί των Αμπελακίων – Ο ναός του Αγίου Γεωργίου, Πολιτιστικός Σύλλογος Αμπελακίων, Πρακτικά Α΄ Συνεδρίου Αμπελακιώτικων Σπουδών 13-15/8/1994 με θέμα: *Αμπελάκια 1778-1994 διακόσια δέκα έξι χρόνια μετά την ίδρυση του πρώτου συνεταιρισμού στον κόσμο*, σ. 37 – 41, Χορηγία της Γενικής Γραμματείας Νέας Γενιάς

Δρακωνάκης Ν., Περτσελάκης Γ., Πετράκης Γ., Χριστοδουλάκη Ε. (2000). *Μελέτη Τουριστικής – Οικολογικής αξιοποίησης των ορεινών όγκων της Κρήτης – Οδηγός Διάχυσης προς Ενδιαφερομένους* (Εταιρεία Τουρισμού Κρήτης)

Ευστρατόγλου Σ., Παπαδόπολος Α., Ευστρατόγλου Α. (2002). Δυναμικές ανάπτυξης των αγροτικών περιοχών και παράγοντες που τις επηρεάζουν, Πρακτικά 7^{ου} Συνεδρίου με τίτλο *«Η κοινωνία της Υπαίθρου σε ένα Μεταβαλλόμενο Αγροτικό Τοπίο»*, 21-23 Νοεμβρίου 2002 – Γεωπονικό Πανεπιστήμιο Αθηνών στο *www.etagro.gr/index.php?option=com_docman&Itemid=107* τελευταία πρόσβαση 19/11/2010

Ζαμπέλης Χ. – Γιαλύρη Θ. (2001), *Ο χωροταξικός σχεδιασμός ως εργαλείο διαφοροποίησης και αναβάθμισης των ορεινών περιοχών του εθνικού χώρου και δημιουργίας νέας εταιρικής σχέσης πόλης υπαίθρου*, διαθέσιμο στο

www.ntua.gr/MIRC/3rd_conference/zambelis.pdf τελευταία πρόσβαση 30/10/2010

Howitt D. και Cramer D. (2003). *Στατιστική με το SPSS 11 για WINDOWS*, εκδ. Κλειδάριθμος, Αθήνα

Θεοδωροπούλου Ε. και Αποστολόπουλος Κ.Δ. (2003), Συνδυασμός οικο-αγροτουρισμού και βιολογικής γεωργίας: Μια εναλλακτική μορφή ανάπτυξης της Ελληνικής Υπαίθρου, στο Μπεριάτος Η. και Ψαλτόπουλος Δ. (επιμέλεια) *Περιβάλλον και Ανάπτυξη της Υπαίθρου* , Εκδόσεις Θεμέλιο, σ. 154 - 165

Θωίδου Ελ. (2005), Περιφερειακή Πολιτική και Χωρική Ανάπτυξη – Η υλοποίηση της δημόσιας παρέμβασης στον περιφερειακό χώρο με έμφαση στην Κεντρική Μακεδονία (1989-1999), *ΤΟΠΟΣ 24-25* (Επιθεώρηση Χωρικής Ανάπτυξης Σχεδιασμού και Περιβάλλοντος), σ. 183-188

Ιγγλέση Α. Μάνδρου Κ. Τσομπανίδης Α. (2005). *Μελέτη κατάστασης διατήρησης και προτάσεις συντήρησης των τοιχογραφιών του Ιερού Ναού Αγίου Γεωργίου στα Αμπελάκια Λάρισας*, Υπουργείο Πολιτισμού, Γενική Δ/νση Αρχαιοτήτων και Πολιτιστικής Κληρονομιάς, Δ/νση Συντήρησης Αρχαίων και Νεώτερων Μνημείων, Αθήνα (Επίβλεψη μελέτης: Καφαντάρη Μυρτώ)

Καλδής Π. Ε., Καινοτόμος Διοίκηση Οινικού Τουρισμού και Οινοτουριστικών Επιχειρήσεων. Από τα Συμβατικά Προϊόντα στα Βιωματικά αγαθά και τις εμπειρίες, διαθέσιμο στο http://www.1169.syzefxis.gov.gr/syn/5/Kaldis.doc τελευταία πρόσβαση 10/01/2011

Καμπουράκης Ε. και Βασιλείου Α. (2003). Δυνατότητες ανάπτυξης βιολογικής γεωργίας στον Ελληνικό χώρο, στο Μπεριάτος Η. και Ψαλτόπουλος Δ. (επιμέλεια) *Περιβάλλον και Ανάπτυξη της Υπαίθρου* , Εκδόσεις Θεμέλιο, σ.119 – 139

Καπετανάκη – Μπριασούλη Ε. (2008). Τουρισμός, Περιβάλλον και Τοπική Ανάπτυξη: Ζητήματα Αειφόρου Διακυβέρνησης, Εισήγηση στην ημερίδα: *«Τουρισμός και Οικολογία»* 4/10/08, Χανιά

Καραθανάση Ε., Κατσαρός Α., Ιωαννίδης Γ., Μάρκου Α., Γιαλύρη Θ., Βαλάρης Δ., Ζήση Κ., Φυσελιάς Σ., Καραμάνης Φ., Μανίκας Ε. (2008). *Γενικό Πολεοδομικό Σχέδιο (Γ.Π.Σ)*

Δήμου Νέσσωνος Ν. Λάρισας / Β2 Στάδιο (ΠΕΣΣΟΣ ΜΕΛΕΤΗΤΙΚΗ Ο.Ε. – ΧΩΡΟΔΥΝΑΜΙΚΗ Ε.Ε.)

Καρανίκας Γ., Εμμανουηλίδου Σ., Μπακαγιάννης Β., Χρηστίδου Σ., Κουρούνης Κ., Σερέφογλου Μ., Ασημάκης Γ. (TEAM 4) (1999). *Σχεδιασμός Αξιοποίησης με Στόχο την Ήπια – Οικολογική Τουριστική Ανάπτυξη του Τμήματος της Ενδοχώρας που ορίζεται από τον Άξονα της Οροσειράς της Πίνδου και από τις Πρέσπες έως τη Ναύπακτο και Αναγνώριση Ορεινών και Χιονοδρομικών Όγκων*, (Γ΄. Φάση), Υπουργείο Ανάπτυξης, Επιχειρησιακό Πρόγραμμα «Τουρισμός – Πολιτισμός», Υποπρόγραμμα «Τουρισμός»,

Κιζος Α., Βακουφάρης Χ., Κουλούρη Μ., Σπιλάνης Ι. (2004). Τοπικά προϊόντα και βιώσιμη τοπική ανάπτυξη σε Λιγότερο Ευνοϊμένες Περιοχές: Τοπικά προϊόντα ιδιοτυπίας στην Περιφέρεια Βορείου Αιγαίου. στο Σπιλάνης Ι., Ιωσηφίδης Θ., Κίζος Α. (επιμέλεια), *Στρατηγικές Ανάπτυξης σε Λιγότερο Ευνοημενες Περιοχές*, Εκδόσεις GUTENBERG Αθήνα σ. 143 – 171

Κιντής Α. (2002). *Στατιστική Ανάλυση – Συμβολή στην Επιστημονική Έρευνα και στη Λήψη Αποφάσεων*, Τόμος Α΄, εκδ. GUTENBERG, Αθήνα

Κομίλης Π. και Βαγιονής Ν. (2000). *Εισαγωγή σε μεθόδους και τεχνικές αξιολόγησης στον περιφερειακό και χωροταξικό σχεδιασμό*, ΚΕΠΕ, Αθήνα

Λαδιάς Χ.Α. (2006). Επιχειρηματικότητα και περιφερειακή ανάπτυξη, *4η Διημερίδα Επιχειρηματικότητας*, Αθήνα, 18-19 Μαΐου 2006, Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο

Λαίου – Αντωνίου Χ. (1996). Αγροτοτουρισμός – Γυναικείος Αγροτοτουριστικός Συνεταιρισμός Αμπελακίων, Πρακτικά Α΄. Συνεδρίου Αμπελακιώτικων Σπουδών 13-15/8/1994 με θέμα: *Αμπελάκια 1778-1994 διακόσια δέκα έξι χρόνια μετά την ίδρυση του πρώτου συνεταιρισμού στον κόσμο*, σ. 78 – 83, Χορηγία της Γενικής Γραμματείας Νέας Γενιάς

Λαμπριανίδης Λ. (2004). Τοπικά προϊόντα ως ένα μέσο για την υποβοήθηση της ανάπτυξης των ορεινών περιοχών της Ευρωπαϊκής Υπαίθρου, στο: Σπιλάνης Ι., Ιωσηφίδης Θ., Κίζος Α. (επιμέλεια), *Στρατηγικές Ανάπτυξης σε Λιγότερο Ευνοημενες Περιοχές*, Εκδόσεις GUTENBERG Αθήνα σ. 39 – 68

Λιάλιος Γ. (2008). Ανοχύρωτες οι περιοχές Natura 2000 - Η Πολιτεία δεν έχει ορίσει τι επιτρέπεται και τι απαγορεύεται στους σημαντικούς οικοτόπους, άρθρο στον έντυπο τύπο

ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ 5.10.2008, επίσης διαθέσιμο στο www.kathimerini.gr (τελευταία πρόσβαση 19/01/2011

Λιαρίκος Κ. (2004). Εναλλακτικές μορφές τουρισμού και ορεινή ανάπτυξη, στο: Σπιλάνης Ι., Ιωσηφίδης Θ., Κίζος Α. (επιμέλεια), *Στρατηγικές Ανάπτυξης σε Λιγότερο Ευνοημένες Περιοχές*, Εκδόσεις GUTENBERG Αθήνα, σελ. 295 – 328

Λουκάκης Π., (2005), Χωρικός Σχεδιασμός και Αγροτική Ανάπτυξη, στο: *Νέες τεχνολογίες στη γεωργική παραγωγή και την αγροτική ανάπτυξη*, ΤΕΕ, 13-15 Μαΐου διαθέσιμο στο www.library.tee.gr/digital/m2067/m2067_loukakis.pdf τελευταία πρόσβαση 19/11/10

Λουλούδης Λ., Βλάχος Γ., Χριστόπουλος Στ., (2004). Η τοπική δυναμική επιβίωσης στις ελληνικές ορεινές και μειονεκτικές περιοχές, Σπιλάνης Ι., Ιωσηφίδης Θ., Κίζος Α. (επιμέλεια), *Στρατηγικές Ανάπτυξης σε Λιγότερο Ευνοημενες Περιοχές*, Εκδόσεις GUTENBERG Αθήνα σ. 233 - 266

Λυριντζής Γ. και Αλμπάνης Κ. (2009). Αξιοποίηση εκτάσεων δασικού χαρακτήρα με έμφαση στον οικοτουρισμό και τον αγροτουρισμό, *περιοδικό ΕΘΙΑΓΕ*, τ. 37, σελ. 16 -19

Μακράκης Β. Γ. (2005). *Ανάλυση Δεδομένων στην Επιστημονική Έρευνα με τη Χρήση του SPSS – Από τη Θεωρία στην Πράξη*, εκδ. GUTENBERG, Αθήνα

Μαραγκού Π. και Παπαγιάννης Θ. (2001). Αποκλεισμός ή προστασία μέσα από συνετή διαχείριση, Διδακτικές σημειώσεις του Θερινού Οικολογικού Πανεπιστημίου του ΔΙΠΕ (Διαχείριση Προστατευόμενων Περιοχών – WWF) με Θέμα: *Σχολείο του Δάσους*

Μαριάδης Σ. (1996). Η κοινή Συντροφιά των Αμπελακίων – Μια άλλη θεώρηση με προεκτάσεις μέχρι τα σήμερα, Πολιτιστικός Σύλλογος Αμπελακίων, Πρακτικά Α΄. Συνεδρίου Αμπελακιώτικων Σπουδών 13-15/8/1994 με θέμα: *Αμπελάκια 1778-1994 διακόσια δέκα έξι χρόνια μετά την ίδρυση του πρώτου συνεταιρισμού στον κόσμο,* σ. 23 - 32, Χορηγία της Γενικής Γραμματείας Νέας Γενιάς .

Μητράκος Κ. (1996). Κρασιά Αμπελακίων, Πολιτιστικός Σύλλογος Αμπελακίων, Πρακτικά Α΄. Συνεδρίου Αμπελακιώτικων Σπουδών 13-15/8/1994 με θέμα: *Αμπελάκια 1778-1994 διακόσια δέκα έξι χρόνια μετά την ίδρυση του πρώτου συνεταιρισμού στον κόσμο,* σ. 75 - 77, Χορηγία της Γενικής Γραμματείας Νέας Γενιάς.

Μιγκίρος Γ. Σταμάτης Γ, Αντωνίου Β., Καραντούνιας Γ., Ρίτσος Α., Αντωνίου Β., Μιγκίρου Χ., Ψωμιάδης Ε., Ελευθεριάδης Ι., Μπούτλας Ι. (2008). *Καταγραφή - αξιολόγηση προτάσεων υδραυλικών έργων περιοχής Κάτω Ολύμπου - Όσσας –*

Μαυροβούνιου, (Τεχνική Έκθεση: Ορεινοί Ταμιευτήρες), Γεωπονικό Πανεπιστήμιο Αθηνών (Γ.Π.Α.) -Τομέας Γεωλογικών επιστημών και Ατμοσφαιρικού Περιβάλλοντος, Εργαστήριο Ορυκτολογίας – Γεωλογίας

Μιχαηλίδου Ε. και Ρόκος Δ. (2001). Πολιτική γης για την Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη των ορεινών περιοχών στους τομείς της γεωργίας, κτηνοτροφίας και δασοπονίας, Πρακτικά 3ου Διεπιστημονικού Διαπανεπιστημιακού συνεδρίου του Ε.Μ.Π. με τίτλο *«Η ολοκληρωμένη ανάπτυξη στις ορεινές περιοχές. Θεωρία και Πράξη»* Μέτσοβο 7-10/6//2001

Μπένος Β. Κ. (1991). *Μεθοδολογία Αξιοποιήσεως των Αποτελεσμάτων της Δειγματοληψίας*, εκδ. Α. ΣΤΑΜΟΥΛΗΣ, Πειραιάς.

Μπεόπουλος Ν. (2001). Γεωργία και Περιβάλλον, στο: *Βιώσιμη Ελλάδα και το Μεσογειακό Σχέδιο Δράσης*, Κείμενα Εργασίας του Εθνικού Κέντρου Περιβάλλοντος και Αειφόρου Ανάπτυξης (ΕΚΠΑΑ), σελ. 50 - 53

Μπεριάτος Η. και Ψαλτόπουλος Δ. (2003). Ο Ρόλος της Περιβαλλοντικής Πολιτικής και Σχεδιασμού. Στο: Μπεριάτος Η. και Ψαλτόπουλος Δ. (επιμέλεια) *Περιβάλλον και Ανάπτυξη της Υπαίθρου* , Εκδόσεις Θεμέλιο, σ. 203 - 224

Μπεριάτος Η. (2003). Νέες προσεγγίσεις στο σχεδιασμό και την πολιτική προστασίας της φυσικής και πολιτιστικής κληρονομιάς, στο: Γετίμης Π. και Καυκαλάς Γρ (επιμέλεια) *ΧΩΡΟΣ ΚΑΙ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ παγκοσμιοποίηση – διακυβέρνηση – βιωσιμότητα*, *ΤΟΠΟΣ* σ. 371 - 381

Μπίθας Κ., Καραγιάννης Αν., Κοζυράκης Γ., Χαραλάμπους Αλ. (2005). Δείκτες Βιώσιμης Ανάπτυξης σε Τοπικό επίπεδο στην Ελλάδα. Εργαλείο Αξιολόγησης και Προγραμματισμού, *ΤΟΠΟΣ* (Επιθεώρηση Χωρικής Ανάπτυξης Σχεδιασμού και Περιβάλλοντος) τ. 24-25, σ. 61-79

Μπριασούλης Δ. (2010). Για μια πραγματικά βιώσιμη ανάπτυξη, άρθρο στην εφημερίδα *ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ* 7/11/2010

Νίκας Σ. (2011). Καινοτομίες που θα εφαρμοστούν στη διαδικασία (απογραφής) του πληθυσμού, άρθρο στην εφημερίδα *ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ* (ημέρα δημοσίευσης 13.2.2011)

Ντάφης Σ. (2000). Οικολογική διαχείριση και καλλιέργεια του δάσους στο περιοδικό *ΑΜΦΙΒΙΟΝ* – ΕΚΒΥ, τ. 30/1-2 σελ. 6 - 8

Ντάφης Σ. (2008). Χωροταξία και Χωροδιαχείριση, περιοδικό *ΑΜΦΙΒΙΟΝ* – ΕΚΒΥ, τ. 76 σελ. 8 - 9

Παλούμπης Δ. και Σιδηρόπουλος Κ. (2003). *Μελέτη Τουριστικής Ανάπτυξης Περιφέρειας Θεσσαλίας (Β΄ Φάση) - Προτάσεις για τη στρατηγική Τουριστικής Ανάπτυξης*, και *Μελέτη Τουριστικής Ανάπτυξης Περιφέρειας Θεσσαλίας (Β΄ Φάση) – Περιοχή Ολύμπου - Όσσης (Κισσάβου)- Μαυροβουνίου*, Ελληνικός Οργανισμός Τουρισμού (Ε.Ο.Τ.)

Παπαγεωργίου Α. (2001). Ζητήματα Δασικής Πολιτικής, στο: *Βιώσιμη Ελλάδα και το Μεσογειακό Σχέδιο Δράσης*, Κείμενα Εργασίας του Εθνικού Κέντρου Περιβάλλοντος και Αειφόρου Ανάπτυξης (ΕΚΠΑΑ), σελ.54 – 57

Παπαγεωργίου Α., Ανδρεαδάκης Π., Βώκου Δ., Γιαννάτος Γ., Δασκαλάκη Μ., Θεσσαλού Μ., Κοντογιάννη Α., Μπλιώνης Γ., Ντούρος Γ., Παπούλιας Φ., Χατζηδημητρίου Ε. (2001), Οι προστατευόμενες περιοχές στο ευρύτερο πλαίσιο διαχείρισης του φυσικού περιβάλλοντος – ολοκληρωμένη διαχείριση ευρύτερων περιοχών, Πρακτικά Συνάντησης Εργασίας με θέμα: *Διαχείριση προστατευόμενων περιοχών στην Ελλάδα – Δυνατότητες και δυσκολίες*, Μονοδέντρι Ζαγορίου 11 – 13 Ιουνίου 2001.

Παπαδόπουλος Α. Γ. και Λιαρίκος Κ. (2004), Προς ποια αγροτική ανάπτυξη των λιγότερο ευνοημένων περιοχών στην Ελλάδα; στο: Σπιλάνης Ι., Ιωσηφίδης Θ., Κίζος Α. (επιμέλεια), *Στρατηγικές Ανάπτυξης σε Λιγότερο Ευνοημένες Περιοχές*, Εκδόσεις GUTENBERG Αθήνα σ. 69 - 106

Παπαδόπουλος Α. Γ. και Πατρώνης Β. (2003) Αειφόρος αγροτική ανάπτυξη: Πολυλειτουργικότητα της γεωργίας και κοινωνική οικονομία στο Μπεριάτος Η. και Ψαλτόπουλος Δ. (επιμέλεια) *Περιβάλλον και Ανάπτυξη της Υπαίθρου*, Εκδόσεις Θεμέλιο, σ. 181 – 202

Παπαδόπουλος Α.Γ., Κυριαζή Ε.- Άλλισον, Λιαρίκος Κ. (2002), Αειφόρος Αγροτική Ανάπτυξη και Ερημοποίηση: Προς Μια Νέα Πολιτική του Αγροτικού Χώρου, Πρακτικά 7ου Συνεδρίου με τίτλο *«Η κοινωνία της Υπαίθρου σε ένα Μεταβαλλόμενο Αγροτικό Τοπίο»*, 21-23 Νοεμβρίου 2002 – Γεωπονικό Πανεπιστήμιο Αθηνών στο *www.etagro.gr/index.php?option=com_docman&Itemid=107* τελευταία πρόσβαση 19.11.2010

Ράγκος Α. και Ψυχουδάκης Α. (2006). Η Επίδραση της Διάρθρωσης της Παραγωγής στα Πολυλειτουργικά Χαρακτηριστικά της Γεωργίας, 9ο Συνέδριο Αγροτικής Οικονομίας, Θεματική Ενότητα: «*Εναλλακτικές μορφές γεωργίας: Μια οικονομική, κοινωνική και*

περιβαλλοντική προσέγγιση», Αθήνα 2 – 4 Νοεμβρίου 2006, σελ. 1047 – 1055 (Διαθέσιμο και στο Διαδίκτυο http://www.agro.auth.gr/etagro/ENOTHTA4.pdf ημερομηνία τελευταίας πρόσβασης 19.05.2011)

Sachs J. και Finkelpearl S. (2010). Κοινωνικό μάρκετινγκ με στόχο τη βιωσιμότητα, στο συλλογικό τόμο (επιμέλεια: EXPLORER) με τίτλο: *Η Κατάσταση του Κόσμου - Ο πολιτισμός μας σε μετάβαση, Από την καταναλωτισμό στην αειφορία,* (Ινστιτούτο WORLDWATCH), εκδόσεις ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΓΗ Για την κοινωνία και το περιβάλλον, Αθήνα, σελ. 171 – 177

Σαρρή. Ε., Γιούργα Χ., Δάντσης Θ. (2006). Η Διακίνηση των Βιολογικών Προϊόντων στους Νομούς: Λάρισας, Μαγνησίας, Φθιώτιδας, 9^{ο} Συνέδριο Αγροτικής Οικονομίας, Θεματική Ενότητα: «*Εναλλακτικές μορφές γεωργίας: Μια οικονομική, κοινωνική και περιβαλλοντική προσέγγιση»*, Αθήνα 2 – 4 Νοεμβρίου 2006, σελ. 1047 – 1055 (Διαθέσιμο και στο Διαδίκτυο http://www.agro.auth.gr/etagro/ENOTHTA8.pdf ημερομηνία τελευταίας πρόσβασης 19.05.2011)

Σβορώνου Ε. και Αραποστάθη Ξ. (2000). *Σχεδιασμός Δράσεων πιλοτικού χαρακτήρα για την Ανάπτυξη του Οικολογικού Τουρισμού* (συλλογική εργασία), Υπουργείο Ανάπτυξης – ΕΟΤ – WWF, Επιχειρησιακό Πρόγραμμα «Τουρισμός – Πολιτισμός», Υποπρόγραμμα «Τουρισμός», Συγχρηματοδότηση ΕΟΤ – ΕΤΠΑ, Αθήνα

Σβορώνου Ε. (2003). *Μέθοδοι Διαχείρισης του Οικοτουρισμού και του Τουρισμού σε Προστατευόμενες Περιοχές*, Εκδόσεις ΥΠΕΧΩΔΕ, Αθήνα

Shuman M.S. (2010). Επιστροφή στις τοπικές επιχειρήσεις, στο συλλογικό τόμο (επιμέλεια: EXPLORER) με τίτλο: *Η Κατάσταση του Κόσμου - Ο πολιτισμός μας σε μετάβαση, Από την καταναλωτισμό στην αειφορία,* (Ινστιτούτο WORLDWATCH), εκδόσεις ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΓΗ Για την κοινωνία και το περιβάλλον, Αθήνα, σελ. 125 - 131

Σπανός Κ. (1994), Η ίδρυση των Αμπελακίων , Πολιτιστικός Σύλλογος Αμπελακίων, Πρακτικά Α΄. Συνεδρίου Αμπελακιώτικων Σπουδών 13-15/8/1994 με θέμα: *Αμπελάκια 1778-1994 διακόσια δέκα έξι χρόνια μετά την ίδρυση του πρώτου συνεταιρισμού στον κόσμο,* σ. 19 – 22, Χορηγία της Γενικής Γραμματείας Νέας Γενιάς (Ιανουάριος 1996).

Σπιλάνης Γ. (1996) *Περιφερειακός οικονομικός σχεδιασμός και περιβάλλον*, Εκδόσεις Παρατηρητής

Σπιλάνης Γ. και Βαγιάννη Λ. (2002). Βιώσιμος τουρισμός και φέρουσα ικανότητα σε ευαίσθητα νησιωτικά οικοσυστήματα, εισήγηση στο Συνέδριο WWF ΕΛΛΑΣ με θέμα: *«Μέθοδοι Μέτρησης Φέρουσας Ικανότητας και Διαχείριση Επισκεπτών στις Προστατευμένες Περιοχές»*, Εισηγήσεις & Συμπεράσματα, 31 Μαΐου – 1 Ιουνίου, Αθήνα

Σπιλάνης Ι., Κίζος Α., Ιωσηφίδης Θ. (2004), Οικονομικές, κοινωνικές και περιβαλλοντικές διαστάσεις της ανάπτυξης σε λιγότερο ευνοημένες περιοχές (Less favored Areas – LFA's), στο: Σπιλάνης Ι., Ιωσηφίδης Θ., Κίζος Α. (επιμέλεια), *Στρατηγικές Ανάπτυξης σε Λιγότερο Ευνοημενες Περιοχές*, Εκδόσεις GUTENBERG Αθήνα σ. 13 – 37

Σταματίου Ε. (2006). Πράσινη επιχειρηματικότητα - χωρικός σχεδιασμός & περιβαλλοντική διαχείριση, *4η Διημερίδα Επιχειρηματικότητας*, Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο, Αθήνα 2006, διαθέσιμο και στο http://kallithea.hua.gr/epixeirein/dihm4%20docs/stamatiou.pdf

Τζίκα Ι. (2009). Αξιολόγηση του προγράμματος Νέων Αγροτών, Μεταπτυχιακή εργασία του Προγράμματος Μεταπτυχιακών Σπουδών «Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη & Διαχείριση του Αγροτικού Χώρου», *Γεωπονικό Πανεπιστήμιο Αθηνών – Τμήμα Αγροτικής Οικονομίας και Ανάπτυξης*

Τομαράς Π. και Λαγός Δ. (2005). Ο Αγροτουρισμός ως Παράγοντας Τοπικής Ανάπτυξης: Η περίπτωση της Ελλάδας, *ΤΟΠΟΣ 24-25* (Επιθεώρηση Χωρικής Ανάπτυξης Σχεδιασμού και Περιβάλλοντος), σ. 5 – 16

Τσαντήλας Χ. και Σαμαράς Β. (2005). *Διερεύνηση της ποιότητας του υπόγειου νερού των περιφερειών των Δήμων Μκρυχωρίου – Γόννων – Νέσσονος και της Κοινότητας Αμπελακίων* (Τελική Έκθεση), Εθνικό Ίδρυμα Αγροτικών Ερευνών (ΕΘ.Ι.Α.Ε.) – Ινστιτούτο Χαρτογράφησης και Ταξινόμησης Εδαφών Λάρισας (Ι.Χ.Τ.Ε.Λ.).

Τσάρτας Π., Στογιαννίδου Μ., Σταυρινούδης Θ. (2004). Οι λιγότερο ευνοημένες περιοχές ως τουριστικοί προορισμοί στο: Σπιλάνης Ι., Ιωσηφίδης Θ., Κίζος Α. (επιμέλεια), *Στρατηγικές Ανάπτυξης σε Λιγότερο Ευνοημένες Περιοχές*, Εκδόσεις GUTENBERG Αθήνα σ. 295 – 306

Τσάρτας Π., Σταυρινούδης Θ., Ζαγκότση Σ., Κυριακάκη Α., Βασιλείου Μ. (2010). *Τουρισμός και Περιβάλλον, Οδηγός για το Περιβάλλον*, εκδόσεις WWF Ελλάς, Αθήνα

Τσούκας Ν. (2001). Εθνικό Δίκτυο Παράδοσης, Πολιτισμού και Κοινοτικού Βίου, Πρακτικά Διαρκούς Διάσκεψης των Ιστορικών Πόλεων της Μεσογείου (Σπάρτη 29

Μαρτίου – 1 Απριλίου 2001) με θέμα: Πόλη Δημοκρατία και Πολιτική, επετειακή έκδοση με την ευκαιρία της Παγκόσμιας Ημέρας των Μνημείων (18/4/2002) και της Διεθνούς Επιστημονικής Συνάντησης της Επιστημονικής Επιτροπής Ιστορικών Πόλεων CIVVIH - ICOMOS με θέμα: *Προστασία και Ανάπτυξη των Ιστορικών Πόλεων στον 21ο αι.*, Κέρκυρα 18 – 20/04/2002, σ. 260 - 261

Τρούμπης Α. Ι. (1999), *Λόγια Οικολογία – Η επιστήμη της Φύσης μεταξύ κοινωνίας και πολιτικής*, Εκδόσεις: τυπωθύτω – Γ. Δάρδανος

Υπουργείο Περιβάλλοντος, Ενέργειας και Κλιματικής Αλλαγής, (Μέρος ΙΙ): Χωροταξικά Ζητήματα: Η Ευρωπαϊκή Διάσταση, στο http://www.minenv.gr/1/12/123/12305/g1230519.html, και http://www.minenv.gr/1/12/123/12305/g1230517.html, ημερομηνία τελευταίας πρόσβασης 05.01.2011

Yunus M. (2010). Πρόλογος στο συλλογικό τόμο (επιμέλεια: EXPLORER) με τίτλο: *Η Κατάσταση του Κόσμου, Ο πολιτισμός μας σε μετάβαση, Από την καταναλωτισμό στην αειφορία,* (Ινστιτούτο WORLDWATCH), εκδόσεις ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΓΗ Για την κοινωνία και το περιβάλλον, Αθήνα, σελ. ix-x

Χατζή – Βαλλιάνου Δ. (2009), Ιστορία (Φυσικό Περιβάλλον – Μύθος και Ιστορία/Πηγές και Μαρτυρίες, Οικισμοί και Μνημεία/Ιστορία 5000 χρόνων και το Παράρτημα) στο *ΦΥΣΗ 2000 – Κάτω Όλυμπος, Ανατολικός Κίσαβος, Τέμπη, Δέλτα Πηνειού* (συντονιστής) Μ.Κ.Ο. ΄΄ΔΡΥΑΣ΄΄ Σωματείο για το Περιβάλλον και τον Πολιτισμό Κάτω Ολύμπου, Αν. Κισσάβου, Πηνειού και Τεμπών, Εκδόσεις ΄΄μουτζούρα΄΄ Λάρισα σ. 9 – 65 και 128 - 131

Χουσιανάκου Μ. (2002), Οι Νέες Προοπτικές των Ιστορικών Πόλεων στη Μεσόγειο, Πρακτικά Διαρκούς Διάσκεψης των Ιστορικών Πόλεων της Μεσογείου (Σπάρτη 29 Μαρτίου – 1 Απριλίου 2001) με θέμα: Πόλη Δημοκρατία και Πολιτική, στην επετειακή έκδοση με την ευκαιρία της Παγκόσμιας Ημέρας των Μνημείων (18/4/2002) και της Διεθνούς Επιστημονικής Συνάντησης της Επιστημονικής Επιτροπής Ιστορικών Πόλεων CIVVIH - ICOMOS με θέμα: *Προστασία και Ανάπτυξη των Ιστορικών Πόλεων στον 21ο αι.*, Κέρκυρα (18 – 20/04/2002). σ. 298 – 300.

Χουσιανάκου Μ. (2006), Η υπεραξία των ΓΠΣ-ΣΧΟΟΑΠ δυσκολίες, αντιστάσεις, συνέπειες: οι εμπειρίες από το Άργος και το δίκτυο οικισμών Αρχάνες – Καζαντζάκη – Επισκοπή Ηρακλείου Κρήτης, Πρακτικά Ημερίδας με θέμα «*Χωρικός Σχεδιασμός και*

Αναπτυξιακός Προγραμματισμός των ΟΤΑ: Ο ρόλος των ΓΠΣ-ΣΧΟΟΑΠ», Αθήνα 31/5/2006 διαθέσιμο στο διαδίκτυο

www.sepox.gr/imerides/imerides_erg/parousiasi.pdf τελευταία πρόσβαση 19/11/2010

Χριστοδούλου Π. Α. (2010). Ποιοι αποφάσισαν το θάνατο της ελληνικής ζάχαρης, άρθρο στην εφημερίδα *ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ* 11/4/2010, επίσης διαθέσιμο στο διαδύκτιο:

http://www.makthes.gr/news/opinions/53686 τελευταία πρόσβαση 23/5/2011

Ξενόγλωσση Βιβλιογραφία:

Adams N., Alden J., Harris N. (2008). *Regional Development and Spatial Planning in an Enlarged European Union,* ASHGATE Publications

Amler B., Betke D., Eger H., Ehrich C., Kohler A., Kutter A, von Lossau A., Muller U., Seidemann S., Steurer R., Zimmermann W. (1999). Land Use Planning – Methods, Strategies and Tools, *Universum Verlagsanstalt GmbH KG*, Published by Deutcshe Gesellschaft fur Technische Zusammenarbeit (GTZ) GmbH

Antrop M. (2003). Why landscapes of the past are important for the future, *Landscape and Urban Planning*, v. 70, p.p.21-34

Apostolopoulou E. and Pantis J.D. (2009). Conceptual gaps in the national strategy for the implementation of the European Natura 2000 conservation policy in Greece, *Biological Conservation* v. 142, pp. 221 – 237

Baggio R., Scott N., Cooper C. (2010). Network Science – A Review focused in Tourism, *Annals of Tourism Research*, Vol. 37, p.p. 802 - 827

Bassi T. (1995). Framework and constraints for sustainable, equitable regional planning, *naturopa,* No. 78, p.p. 13 - 19

Blundell T. (2002). *Environmental Planning*, Crown copyright

Bodorkos B. and Pataki G. (2009). Local communities empowered to plan?: Applying PAR to establish democratic communicative spaces for sustainable rural development, *Action Research*, v. 7, p.p 313 – 334

Boitoni L., Falucci A., Maiorano L., Rondinini C. (2007). Ecological Networks as Conceptual Frameworks of Operational Tools in Conservation, *Conservation Biology*, v. 21, pp. 1414 – 1422

Briedenhann J. and Wickens E. (2004). Tourism routes as a tool for the economic development of rural areas – vibrant hope or impossible dream?, *Tourism Management* v. 25, pp. 71 - 79

Buchecker M., Hunziker M., Kienast F. (2003). Participatory landscape development: overcoming social barriers to public involvement, *Landscape and Urban Planning*, v. 64 pp. 29 - 46

Buhalis D. (2000). Marketing the competitive destination of the future, *Tourism Management*, v. 21, p.p. 97 – 116

Buhalis D. (2001). Tourism in Greece: Strategic Analysis and Challenges, *Current Issues in Tourism*, v. 4, p.p. 440 - 480

Burger J. (2000). Landscapes, tourism, and conservation, *The Science of the Total Environment*, v. 249, pp. 39 – 49

Butler R. (2002). Issues in Applying Carrying Capacity Concepts: Examples for the United Kingdom, εισήγηση στο Συνέδριο WWF ΕΛΛΑΣ με θέμα: «*Μέθοδοι Μέτρησης Φέρουσας Ικανότητας και Διαχείριση Επισκεπτών στις Προστατευμένες Περιοχές*», Εισηγήσεις & Συμπεράσματα, 31 Μαΐου – 1 Ιουνίου, Αθήνα

Calvo-Iglesias M.S., Crecente-Maseda R., Fra-Paleo U. (2006). Exploring farmer's knowledge as a source of information on past and present cultural landscapes - A case study from NW Spain, *Landscape and Urban Planning*, v. 78, pp. 334 -343

Castellani V. and Sala S. (2010). Sustainable performance index for tourism policy development, *Tourism Management*, vol. 31, pp. 871-880

Cawley M. and Gillmor D. (2007). Integrated rural tourism: Concepts and Practice, *Annals of Tourism Research*, v. 35, p.p. 316 – 337

Cerri A. (2002). The European Heritage Days, *Naturopa* No. 97, p. 15

Cloke P. (2006). Conceptualizing rurality στο *Handbook of rural studies* by Cloke P., Marsden T. and Mooney P. H., p.p. 18 - 60 SAGE Publications

Coccossis H. (2002). Carrying Capacity in European Tourism Destinations, εισήγηση στο συνέδριο WWF Ελλάς με θέμα: «*Μέθοδοι Μέτρησης Φέρουσας Ικανότητας και Διαχείριση Επισκεπτών στις Προστατευόμενες Περιοχές*», Εισηγήσεις & Συμπεράσματα, Αθήνα 31 Μαΐου – 1 Ιουνίου.

Collignon P. (2001). Rurality – Environment – Development (RED) – A rural impetus of territorial cohesion, *naturopa*, No. 95, pp. 27 (also available in www.ruraleurope.org)

Courtney P., Hill G., Roberts D. (2006). The role of natural heritage in rural development: An analysis of economic linkages in Scotland, *Journal of Rural Studies*, v. 22, pp. 469-484

Christodoulou O.G. and Tsachalidis E. (2004). Conservation policies for protected areas (wetlands) in Greece: A survey of local residents' attitude, *Water, Air and Soil Pollution*, v. 4, pp. 445 – 457

Cracolici M.F., Cuffaro M., Nijkamp P. (2008). Sustainable tourist development in Italian holiday destinations, *Int. J. Services Technology and Management*, v. 10, pp. 39 - 47

Daniel F.-J. and Perraud D.(2008). The multifunctionality of agriculture and contractual polices. A comparative analysis of France and the Netherlands, *Journal of Environmental Management*, v. 90, pp. 5132-5138

Daugstad K., Ronningen K., Skar B. (2006). Agricultural as an upholder of cultural heritage? Conceptualizations and value judgments – A Norwegian perspective in international context, *Journal of Rural Studies*, v. 22, pp. 67 - 81

Deng J., King B., Bauer T. (2002). Evaluating natural attractions for tourism, *Annals of Tourism Research*, v. 29, pp. 422 - 438

Dossow R. (1995). Public participation, *naturopa*, No. 78, pp. 29

Dower M. (2001). Heritage and people: ECOVAST's mission, *naturopa*, No. 95, pp. 26 (also available in www.ecovast.org)

Eagles P.F.J., McCool S.F., Haynes C.D., (2002). *Sustainable Tourism in Protected Areas. Guidelines for Planning and Management*, World Commission on Protected Areas (WCPA), Best Practice Protected Area Guidelines Series No. 8, Published by: IUCN, Gland, Switzerland and Cambridge, UK, the United Nation Environment Programme and the World Tourism Organization

Ellul A. (1997). Integrating sustainable principles in the development of tourist projects, *Naturopa*, No. 84, pp. 5 - 6

European Union, *The ESPON 2013 Programme EDORA (European Development Opportunities for Rural Areas)*, Applied Research Project 2013/1/2, Inception report, Version 3 10th November 2008, Part-financed by the European Regional Development Fund.

Fischler F. (2001). The European Union's rural development policy – Protecting our heritage, *naturopa*, No. 95, pp. 20 – 21

Fleischer A. and Tchetchik A. (2005). Does rural tourism benefit form agriculture? *Tourism Management*, v. 26 pp. 493 – 501

Franks J.R. and Mc Gloin A., (2007). Environmental co-operatives as instruments for delivering across-farm environmental and rural policy objectives: Lessons for the UK, *Journal of Rural Studies*, v. 23, pp. 472 - 489

Gaston K.J., Charman K., Jackson S.F., Armsworth P.R., Bonn A., Briers R.A., Callaghan C.S.Q., Catchpole R.D., Hopkins J., Kunin W.E., Latham J., OpdamP., Stoneman R., Stroud D.A., Tratt R. (2006). The ecological effectiveness of protected areas: The United Kingdom, *Biological Conservation*, v. 132, pp. 76 – 87

Geneletti D. and van Duren I. (2008). Protected area zoning for conservation and use: A combination of spatial multicriteria and multiobjective evaluation, *Landscape and Urban Planning*, v. 85, pp. 97 -110

Gonzalez M.R., Salla Y.M., Prats P.S., Martinez J.M.A.. Rural development: Strategies of dinamizacion in the area of Ivars de Noduera-Boix (Lleida), 40th European congress, *"European monetary Union and Regional Policy"*, Barcelona 2000

Gonzalez S.D. (2006). Parador settlements as a government development strategy in emerging rural destinations, MA European Tourism Management, *Bournemouth University, Universite de Savoie*

Graefe A.R. and Bricker K.S. (2002). Carrying capacity in Water-Based Settings, εισήγηση στο Συνέδριο WWF ΕΛΛΑΣ με θέμα: «*Μέθοδοι Μέτρησης Φέρουσας Ικανότητας και Διαχείριση Επισκεπτών στις Προστατευμένες Περιοχές*», Εισηγήσεις & Συμπεράσματα, 31 Μαΐου – 1 Ιουνίου, Αθήνα

Groot J.C.J., Rossing W.A.H., Jellema A., Stobbelaar D.J., Renting H., Van Ittersum M.K. (2006). Exploring multi-scale trade-offs between nature conservation agricultural profits and landscape quality – A methodology to support discussions on land-use perspectives, *Agricultural, Ecosystem and Environment*, v. 120, pp. 58 – 69

Guillouzo R., Perrot P., Ruffio P. (2005). Strategic alliances: challenges and limits for agri-food co-operatives, *International Journal of Co-operative Management*, v. 2, pp. 33 - 38

Haaren C. (2002). Landscape planning facing the challenge of the development of cultural landscapes, *Landscape and Urban planning*, v. 60, pp. 73 – 80

Hawker F.J. (2005). Evaluation of a Volunteer Bureau, Thesis submitted for the degree of Master of Philosophy, *University of Leicester* http://www.le.ac.uk/

Herrmann S. and Osinski E. (1999). Planning sustainable land use in rural areas at different spatial levels using GIS and modeling tools, *Landscape and Urban planning*, v. 46, pp. 93 - 101

Hinterstroisser H. (2001). The multifunctionality of landscapes in rural areas in Austria, *naturopa,* No. 95, pp 10 – 11

Iorio M. and Corsale A. (2010). Rural tourism and livelihood strategies in Romania, *Journal of Rural Studies*, v. 26, pp. 152 – 162

Jones-Walter L. (2007). European Policy Review - Pan European Ecological Networks, *Journal for Nature Conservation*, v. 15, pp. 262 - 264

Jongman R.H.G. (2002). Homogenisation and fragmentation of the European landscape: ecological consequences and solutions, *Landscape and Urban Planning*, v. 58, pp. 211-221

Kassioumis K., Papageorgiou K., Christodoulou Ath., Blioumis V. (2004). Rural development by afforestation in predominantly agricultural areas: issues and challenges from two areas in Greece, *Forest Policy and Economics*, v. 6, pp. 483 - 496

Korf B. and Oughton E. (2006). Rethinking the European countryside – can we learn for the South?, *Journal of Rural Studies*, v. 22, pp. 278 – 289

Koutsouris A., 2002. Sustainable rural development and innovative mechanisms in Greece: The case of the lake Plastiras area, Conference paper in *The Innovative Structures for the Sustainable Development of Mountainous Areas (ISDEMA*) seminar, Thessaloniki, 17 – 18 March.

Krell R., Michaelsen T., Nachtergaele F. (1995), Sustainable management of rural areas and preservation of a natural environment, *naturopa*, No. 78, pp 4 - 5

Kuijken E. (2004). A new approach outside the protected areas, *Naturopa* No. 101, pp. 30 - 31

Kun Z. (2002). The Carrying Capacity Method in Pan Parks – application in field, εισήγηση στο Συνέδριο WWF ΕΛΛΑΣ με θέμα: «*Μέθοδοι Μέτρησης Φέρουσας Ικανότητας και*

Διαχείριση Επισκεπτών στις Προστατευμένες Περιοχές», Εισηγήσεις & Συμπεράσματα, 31 Μαΐου – 1 Ιουνίου, Αθήνα

Lagabrielle E., Botta A., Dare W., David D., Aibert S., Fabricius C. (2010). Modelling with stakeholders to integrate biodiversity into land-use planning – Lessons learned in Reunion Island (Western Indian Ocean), *Environmental Modelling & Software*, v. 25, pp. 1413 - 1427

Lasanta T., Gonzalez-Hidalgo J.C., Vicente-Serrano S.M., Sferi E. (2006). Using landscape ecology to evaluate an alternative management scenario in abandoned Mediterranean mountain areas, *Landscape and Urban Planning*, v. 78, pp. 101 – 114

Lefeuvre J. C. (1998). Building networks of protected areas. A necessity for the Europe of tomorrow, *Naturopa* No. 87, pp. 6

Ligtenberg A., Wachowicz M., Bregt A.K., Beulens A., Kettenis D.L. (2004). A design and application of a multi-agent system for simulation of multi-actor spatial planning, *Journal of Environmental Management*, v. 72, pp. 43-55

Liu A. (2006). Tourism in rural areas: Kedah, Malaysia, Tourism Management, v.27, pp. 878 - 889

Lordkipanidze M. (2002). Enhancing Entrepreneurship in Rural Tourism for sustainable Regional Development - The case of Soderslatt region, Sweden, Published by *The International Institute for Industrial Environmental Economics, Land University,* Reports 2002:10

Magnani N. and Struffi L. (2009). Translation sociology and social capital in rural development initiatives. A case study from the Italian Alps, *Journal of Rural Studies*, v. 25, pp. 231 - 238

Manning R. E. (2002). Carrying capacity of National Parks and Protected Areas, εισήγηση στο Συνέδριο WWF ΕΛΛΑΣ με θέμα: «*Μέθοδοι Μέτρησης Φέρουσας Ικανότητας και Διαχείριση Επισκεπτών στις Προστατευμένες Περιοχές*», Εισηγήσεις & Συμπεράσματα, 31 Μαΐου – 1 Ιουνίου, Αθήνα

Manning T. (2002). Carrying Capacity and Indicators of Sustainability Based on the WTO Experience, εισήγηση στο Συνέδριο WWF ΕΛΛΑΣ με θέμα: «*Μέθοδοι Μέτρησης Φέρουσας Ικανότητας και Διαχείριση Επισκεπτών στις Προστατευμένες Περιοχές*», Εισηγήσεις & Συμπεράσματα, 31 Μαΐου – 1 Ιουνίου, Αθήνα

Matarrita – Cascante D., Brennan M.A., Lullof A.E. (2010). Community agency and sustainable tourism development: the case of La Fortuna, Costa Rica, *Journal of Sustainable Tourism*, v. 18, pp. 735 – 756

Marini M.B. and Mooney P.H., (2006). Rural economies στο *Handbook of rural studies* by Cloke P., Marsden T. and Mooney P. H., p.p. 91 - 104 SAGE Publications

Marsden T., Sonnino R. (2008). Rural development and the regional state: Denying multifunctional agriculture in the UK, *Journal of Rural Studies*, v. 24 pp. 422-431

McCool S.F. (2003). Principles and Concepts for Managing Visitor Impacts in Protected Areas, εισήγηση στο Συνέδριο WWF ΕΛΛΑΣ με θέμα: «*Μέθοδοι Μέτρησης Φέρουσας Ικανότητας και Διαχείριση Επισκεπτών στις Προστατευμένες Περιοχές*», Εισηγήσεις & Συμπεράσματα, 31 Μαΐου – 1 Ιουνίου, Αθήνα

McDonald J.R. (2009). Complexity science: an alternative world view for understanding sustainable tourism development, *Journal of Sustainable Tourism*, v. 17, pp. 455 - 471

Midgley J.L., Shucksmith D.M., Birnie R.V., Geddes A., Bayfield N., Elston D. (2005). Rural development policy and community data needs in Scotland, *Land Use Policy*, v. 22, pp. 163 - 174

Miranda J.M. (1999). Interpretation: a discipline for heritage, *naturopa*, No. 91, pp.18 - 19

Mucher C.A., Hennekens S.M., Bunce R.G.H., Schaminee J.H.J., Schaepman M.E. (2009). Modelling the spatial distribution of Natura 2000 habitats across Europe, *Landscape and Urban Planning*, v. 92, pp. 148 -159

Murdoch J. (2000). Networks – a new paradigm of rural development?, *Journal of Rural Studies*, v. 16, pp. 407- 419

Nepal S.K. (2000). Tourism in protected areas, The Nepalese Himalaya, *Annals of Tourism Research*, Vo. 27, pp. 661 - 681

Neves P., (2006). Tourism Towards Sustainable Regional Development, Master's Degree Project, *Division of Urban Planning, Royal Institute of Technology*, Department of Urban Planning and Environment, Stockholm, Sweden

Nijnik M., Zahvoyska L., Nijnik A., Ode A. (2008). Public evaluation of landscape content and change: Several examples form Europe, *Land Use Pol*icy 26 pp. 77 - 86

Niksi S. (2008). Rural Vernacular Heritage and Landscape in Europe – Croatia: An example of the old village of Posavski Bregi, *Futuropa*, No. 1, pp. 17

Ortega M. (2004). (Different approaches) In Spain, *naturopa* No.102, pp.10

Paniagua A., (2009). The politics of place: Official, intermediate and community discourses in depopulated rural areas of Central Spain. The case of the Riaza river valley (Segovia, Spain), *Journal of Rural Studies*, v. 25, pp. 207 – 216

Parpairis A. D. (2002). Methodological Problems Introducing the Carrying Capacity Concept of Tourism in the Small Island Environment, εισήγηση στο Συνέδριο WWF ΕΛΛΑΣ με θέμα: «*Μέθοδοι Μέτρησης Φέρουσας Ικανότητας και Διαχείριση Επισκεπτών στις Προστατευμένες Περιοχές*», Εισηγήσεις & Συμπεράσματα, 31 Μαΐου – 1 Ιουνίου, Αθήνα

Pavlikakis G.E. and Tsihrintzis V.A. (2006). Perceptions and preferences of the local population in Eastern Macedonia and Trace National Park in Greece, *Landscape and Urban Planning*, v. 77, pp. 1 - 16

Perkins H.C. (2006). Commodification: re-sourcing rural areas στο *Handbook of rural studies* by Cloke P., Marsden T. and Mooney P. H., p.p. 243 – 256, SAGE Publications

Popovic V., Katic B., Miljkociv J.Z. (2009). Rural development network and territorial competitiveness, Paper prepared for presentation at the 113th EAAE Seminar *"The role of knowledge, innovation and human capital in multifunctional agriculture and territorial rural development"*, Belgrade, Republic of Serbia, December 9-11, 2009

Potchin M.B., Klug H., Haines-Young R.H. (2010). From vision to action: Framing the Leitbild concept in the context of landscape planning, *Futures*, v. 42, pp. 656 -667

Ray Ch. (2006). Neo – endogenous rural development in the EU στο Cloke P., Marsden T. and Mooney P. H. *Handbook of rural studies*, p.p. 278 – 292, SAGE Publications

Reinius S.W. and Fredman P. (2007). Protected areas as attractions, *Annals of Tourism Research*, v. 34, pp. 839 -854

Sanagustin Fons M.V., Fierro J.A.M., Patino M.G. (2011). Rural tourism: A sustainable alternative, *Applied Energy*, v. 88, pp. 551 -557

Sanz N. (2001). "Europe, a common heritage" campaign, *naturopa*, No. 95, pp 23

Sarlet D. (2004). Town, country and landscape planning, *naturopa*, No. 102, pp 16-17

Saveriades A. (2000). Establishing the social tourism carrying capacity for the tourist resorts of the east coast of the Republic of Cyprus, *Tourism Management*, v. 21, pp. 147 - 156

Saxena G. and Ilbery B. (2008). Integrated Rural Tourism – A Border Case Study, *Annals of Tourism Research*, v. 35, pp. 233-254

Sayadi S., Gonzalez-Roa M.C., Calatrava-Requena J. (2009). Public preferences for landscape features: The case of agricultural landscape in mountainous Mediterranean areas, *Land Use Policy*, v. 26, pp. 334 -344

Scazzosi L. (2001). European rural landscapes: an uninterrupted sequence of gardens, *naturopa*, No. 95, pp. 6 – 7

Schmitz M.F., De Aranzabal I., Pineda F.D. (2007). Spatial analysis of visitor preferences in the outdoor recreational niche of Mediterranean cultural landscapes, *Environmental conservation*, v. 34, pp. 300 - 312

Scott N., Cooper C., Baggio R. (2007). Destination Networks – Four Australian cases, *Annals of Tourism Research*, v. 35, pp. 169 - 188

Scrase J.I. and Sheate W.R. (2002). Integration and Integrated Approaches to Assessment: What Do They Mean for the Environment?, *Journal of Environmental Policy & Planning*, v. 4, pp. 275 - 294

Selman P. (2000). *Environmental Planning: The Conservation and Development of Biophysical Resources*, SAGE Publications

Senes G. and Toccolini A. (1998). Sustainable land use planning in protected areas in Italy, *Landscape and Urban Planning*, v. 41, pp. 107 - 117

Sevenant M. and Antrop M. (2010). Transdisciplinary landscape planning: Does the public have aspiration? Experiences from a case study in Ghent (Flanders, Belgium), *Land Use Policy*, v. 27, pp. 373-386

Sims R. (2009). Food, place and authenticity: local food and the sustainable tourism experience, *Journal of Sustainable Tourism*, v. 17, pp. 321 - 336

Sofield T. (2002). Is the Glass Half-Empty? No, it is Half-Full, εισήγηση στο Συνέδριο WWF ΕΛΛΑΣ με θέμα: *«Μέθοδοι Μέτρησης Φέρουσας Ικανότητας και Διαχείριση*

Επισκεπτών στις Προστατευμένες Περιοχές», Εισηγήσεις & Συμπεράσματα, 31 Μαΐου – 1 Ιουνίου, Αθήνα

Soliva R. (2007). Landscape stories: Using ideal type narratives as a heuristic device in rural studies, *Journal of Rural Studies*, v. 23, pp. 62 – 74

Soliva R. (2007). Agricultural Decline, Landscape Change, and Outmigration, *Mountain Research and Development*, v. 27 pp. 124 – 129 (Published by: International Mountain Society URL: http://www.bioone.org/doi/full/10.1659/mrd.0907 , ημερομηνία τελευταίας πρόσβασης 27.12.2010)

Soliva R., Ronningen K., Bella I., Bezak P., Cooper T., Flo B. E., Marty P., Potter C., (2008). Envisioning upland futures: Stakeholder responses to scenarios for Europe's mountain landscapes, *Journal of Rural Studies*, v. 24, pp. 56-71

Stamboulis Y. and Skayannis P. (2002). Innovation strategies and technology for experience-based tourism, *Tourism Management*, v. 24, pp. 35 - 43

Stefanica M. and Vlavian-Gurmeza M. (2010). Ecotourism – model of sustainable tourist development, *Studies and Scientific Researches – Economic Edition*, v. 15, pp. 480 – 486

Stewart R. (1996), Voluntary Motives to Participate in Community Enterprise Activity, A Thesis submitted in fulfillment of requirement for the Degree of Doctor of Philosophy, *The Department of Social & Economic Research & the Department of Psychology, University of Glasgow,* http://theses.gla.ac.uk/

Stoate C., Baldi A., Beja P., Boatman N.D., Herzon I., van Doorn A., de Snoo G.R., Rakosy I., Ramwell C. (2009). Ecological impacts of early 21st century agricultural change in Europe – A review, *Journal of Environmental Management*, v. 21, pp. 22 - 46

Sutherland L. (1999). *Role of botanic gardens*, Naturopa No. 91, p. 20

Tao T.C.H. and Wall G. (2009). Tourism as a sustainable livelihood strategy, *Tourism Management* v. 30, pp. 90 - 98

Thomson K. J. (2003). Policy for the Countryside: Conservation and Development, στο: Μπεριάτος Η. και Ψαλτόπουλος Δ. (επιμέλεια), *Περιβάλλον και Ανάπτυξη της Υπαίθρου*, Εκδόσεις Θεμέλιο σ. 169 - 180

Tippet J., Handley J.F., Ravetz J. (2007). Meeting the challenges of sustainable development – A conceptual appraisal of a new methodology for participatory ecological planning, *Progress in Planning*, v. 67, pp. 9 - 98

Tosum C., (2006). Expected nature of community participation in tourism development, *Tourism Management*, v. 27., pp. 493 - 504

Tress B. and Tress G. (2003). Scenario visualization for participatory landscape planning – a study from Denmark, *Landscape and Urban Planning*, v.64, pp. 161 -178

Tsiotsou R. and Vasioti E. (2006). Satisfaction: A Segmentation Criterion for 'Short Term' Visitors of Mountainous Destinations, *Journal of Travel & Tourism Marketing*, v. 20, pp. 61 - 73

Wallace G. and Russell A. (2004). Eco-cultural tourism as a means for the sustainable development of culturally marginal and environmentally sensitive regions, *Tourist Studies*, v. 4, pp. 235 - 254

Walz A., Lardelli C., Behrendt H., Gret-Regamey A., Lundstrom C., Kytzia S., Bebi P., (2007). Participatory scenario analysis for integrated regional modelling, *Landscape and Urban Planning*, v. 81, pp. 114 -131

Westhoek H.J., Van den Berg M., Bakkes J.A. (2006). Scenario development to explore the future of Europe's rural areas, *Agriculture, Ecosystems and Environment*, v.114, pp. 7 - 20

Wiesmann U., Liechti K., Rist S. (2005). Between Conservation and Development – Concretizing the First World Natural Heritage Site in the Alps Trough Participatory Processes, *Mountain Research and Development*, v. 25, pp. 128-138

Wight P. (2002). Managing Protected Areas Through Innovative Movements and Transportation Tools, εισήγηση στο Συνέδριο WWF ΕΛΛΑΣ με θέμα: *«Μέθοδοι Μέτρησης Φέρουσας Ικανότητας και Διαχείριση Επισκεπτών στις Προστατευμένες Περιοχές»*, Εισηγήσεις & Συμπεράσματα, 31 Μαΐου – 1 Ιουνίου, Αθήνα

Wight P. (2002). Alternatives to Carrying Capacity: Visitor Management Strategies for Protected Areas, εισήγηση στο Συνέδριο WWF ΕΛΛΑΣ με θέμα: *«Μέθοδοι Μέτρησης Φέρουσας Ικανότητας και Διαχείριση Επισκεπτών στις Προστατευμένες Περιοχές»*, Εισηγήσεις & Συμπεράσματα, 31 Μαΐου – 1 Ιουνίου, Αθήνα

Williams J. and Saunders D.A. (2003). Land use and natural ecosystems: A revolution in land use is the key to sustainable landscape, chapter prepared for '*In Search of Sustainability'* conference booklet, CSIRO Canberra Laboratories

Wollenberg E., Cambell B., Dounias E., Gunarso P., Moeliono M., Shell D. (2009). Interactive Land – Use Planning in Indonesian Rain-Forest Landscapes: Reconnecting Plans to Practice, *Ecology and Society*, v. 14 (1):35

Yuksel F., Bramwell B., Yuksel A. (1999). Stakeholder interviews and tourism planning at Pamukkale, Turkey, *Tourism Management*, v. 20, pp. 351-360

Yang M., Hens L., Ou X., De Wulf R. (2009). Tourism: An Alternative to Development?, *Mountain Research and Development*, v. 29 pp. 75 – 81 (Published by: International Mountain Society URL: http://www.bioone.org/doi/full/10.1659/mrd.1051 , ημερομηνία τελευταίας πρόσβασης 27.12.2010)

Zachrisson A. (2008). Who should manage protected areas in the Swedish mountain region? A survey approach to co-management, *Journal of Environmental Management*, v. 87, pp. 154 – 164

Zomeni M., Tzanopoulos J., Pantis J.D. (2008). Historical analysis of landscape change using remote sensing techniques: An explanatory toll for agricultural transformation in Greek rural areas, *Landscape and Urban Planning*, v. 86, pp. 38 - 46

Zoppi C. and Lai S. (2010). Assessment of the Regional Landscape Plan of Sardinia (Italy): A participatory-action-research case study type, *Land Use Policy*, v. 27, pp. 690 - 705

ΔΙΑΔΥΚΤΙΑΚΟΙ ΤΟΠΟΙ:

www.nesson.gr/index2.php?option=com_content&task=view&id=19&pop=1&...

τελευταία πρόσβαση 24/11/2009

http://www.thessalia.gr/diktio/uploads/material/ΔΙΑΓΝ_ΒΙΟΛΟΓ,

Διαγνωστική Έκθεση Βιολογικής Γεωργίας, Προδιαγραφές Επιχειρησιακού Σχεδίου (Μέθοδος SCOP), Ανάλυση Διαγνωστικής Έκθεσης (Μέθοδος SWOT), Συντονιστής: Σύνδεσμος Βιοκαλλιεργητών Θεσσαλίας, Οκτώβριος 2003, τελευταία πρόσβαση 05/01/2011

www.kemel.gr/kemel.../Page_40.html τελευταία πρόσβαση 19/01/2011

www.vernardakis.gr/uplmed/9_JEUX%20OLYMPIQUES.pdf τελευταία πρόσβαση 19/01/2011

http://ec.europa.eu/leaderplus τελευταία πρόσβαση 11/5/2011

. http://www.filotis.gr τελευταία πρόσβαση 8/5/2011

http://www.agrotikianaptixi.gr/Uploads/Files/nsp_101209_sfc_tel.pdf

τελευταία πρόσβαση 15/5/2011

http://www.minagric.gr τελευταία πρόσβαση 13/10/2010

http://www.thessalia.gr/pep/default.el.asp τελευταία πρόσβαση 16/5/2011

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Ι

ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΚΗ ΤΕΚΜΗΡΙΩΣΗ

Εικόνα 1: Τα Αμπελάκια σήμερα
Πηγή: Προσωπικό αρχείο

Εικόνα 2: Τα Αμπελάκια σήμερα
Πηγή: Προσωπικό αρχείο

Εικόνα 3 : Τα Αμπελάκια σήμερα
Πηγή: Προσωπικό αρχείο

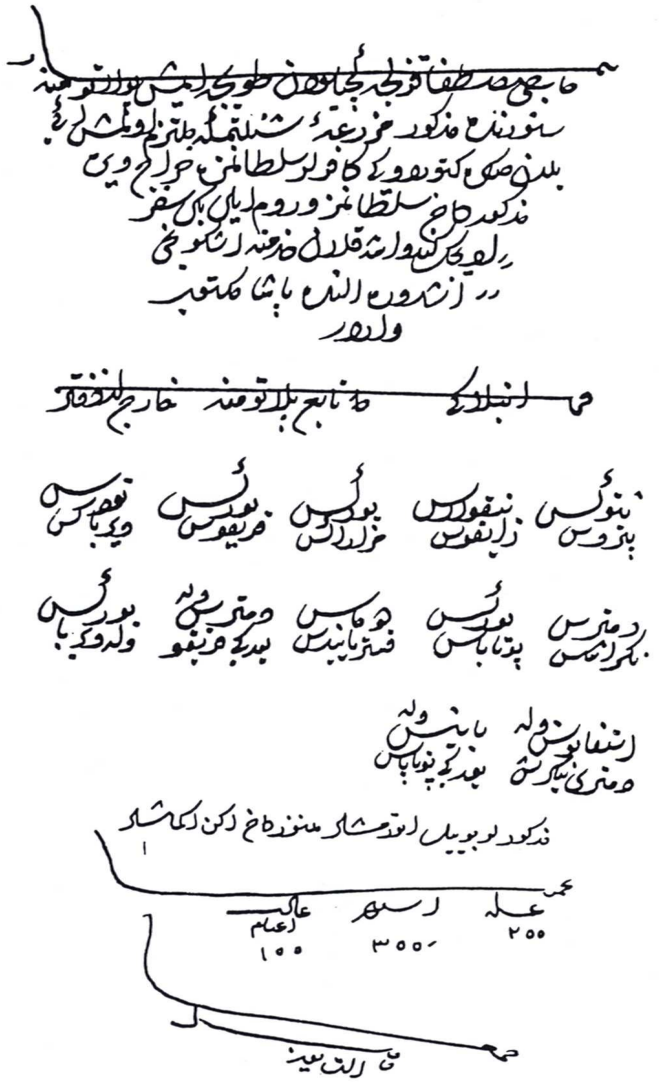

Basvekalet arsi8vi (αρχείο Κωνσταντινούπολης), Maliyeden Mudevner, αρ. 10 (1454/55 μ.Χ.)
Το "πιστοποιητικό ιδρύσεως" των Αμπελακίων.

Basvekalet arsi8vi (archive of Konstandinople), Maliyeden Mudevner, No 10 (1454/55 A.C.)

The Certificate of foundation of Ambelakia

Εικόνα 4: Το πιστοποιητικό ίδρυσης των Αμπελακίων
Πηγή: Αρχείο Λαογραφικού Μουσείου

Εικόνα 5: Η ρίζα του φυτού ριζάρι ή ερυθρόδανου καθώς και νήμα βαμμένο
Πηγή: Αρχείο Πολιτιστικού Συλλόγου

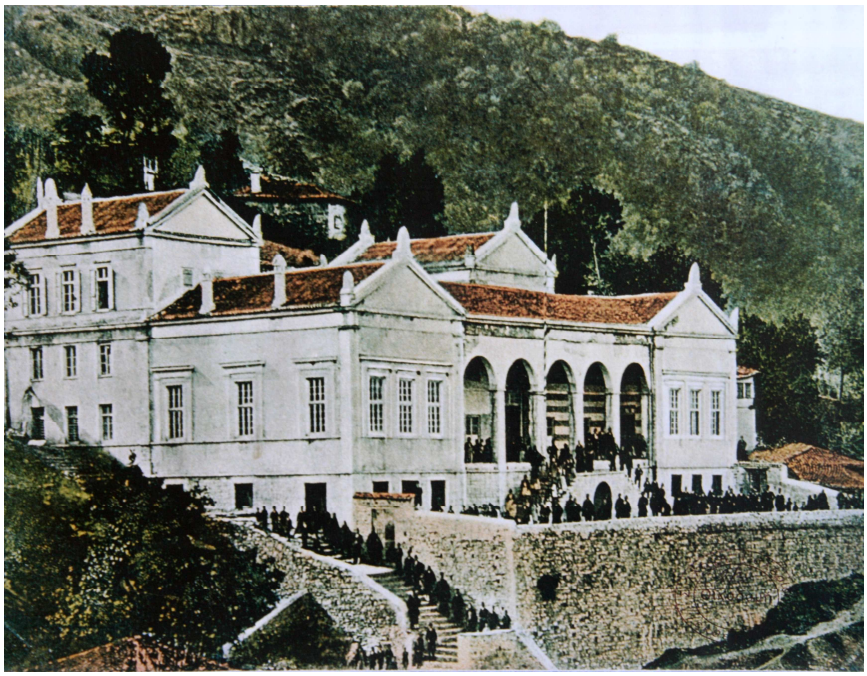

Εικόνα 6: Η Μανιάρειος Σχολή σε λειτουργία (αρχές του 20ου αιώνα)
Πηγή: Αρχείο Πολιτιστικού Συλλόγου

Εικόνα 7: Τα ερείπια της Μανιάρειου Σχολής σήμερα
Πηγή: Προσωπικό αρχείο

Εικόνα 8: Αρχοντικό Σβαρτς (2ος όροφος)
Πηγή: Αρχείο Αστέριου Βόγια

Εικόνα 9: Αρχοντικό Σβάρτς
Πηγή: Προσωπικό αρχείο

Εικόνα 10: Αρχοντικό Σβάρτς
Πηγή: Προσωπικό αρχείο

Εικόνα 11: Αρχοντικό Σβάρτς
Πηγή: Προσωπικό Αρχείο

Εικόνα 12: Αρχοντικό Σβάρτς (ξυλόγλυπτη λεπτομέρεια οροφής)
Πηγή: Προσωπικό αρχείο

Εικόνα 13: Αρχοντικό Σβάρτς (το τζάκι με τον αετό)
Πηγή: Προσωπικό αρχείο

Εικόνα 14: Το Μέγαρο της Επισκοπής
Πηγή: Προσωπικό αρχείο

Εικόνα 15: Ο ναός του Αγίου Γεωργίου
Πηγή: Προσωπικό αρχείο

Εικόνα 16: Ο ναός του Αγ. Γεωργίου (επιχρυσωμένος ξυλόγλυπτος χορός)
Πηγή: Προσωπικό αρχείο

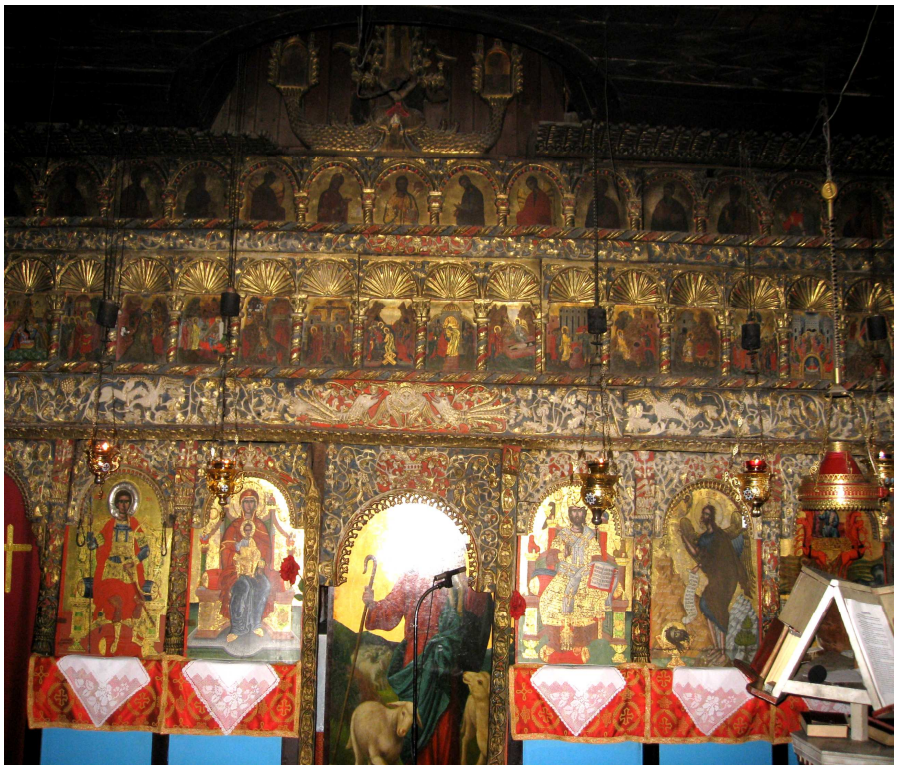

Εικόνα 17: Ο ναός του Αγ. Γεωργίου **(**ξυλόγλυπτο τέμπλο**)**
Πηγή: Προσωπικό αρχείο

Εικόνα 18: Ο ναός του Αγ. Γεωργίου (τοιχογραφία στην είσοδο του ναού)
Πηγή: Προσωπικό αρχείο

Εικόνα 19: Τα κελιά του Αγ. Γεωργίου
Πηγή: Προσωπικό αρχείο

Εικόνα 20: Αρχοντικό Ευθυμιάδη
Πηγή: Αρχείο Αστέριου Βόγια

Εικόνα 21: Αρχοντικό Ευθυμιάδη (η γέφυρα του Γαλατά)
Πηγή: Αρχείο Αστέριου Βόγια

Εικόνα 22: Μουσείο περιόδου 1940-1949 (οικία Χαμαϊδή)
Πηγή: Προσωπικό αρχείο

Εικόνα 23: Λαογραφικό Μουσείο
Πηγή: Προσωπικό αρχείο

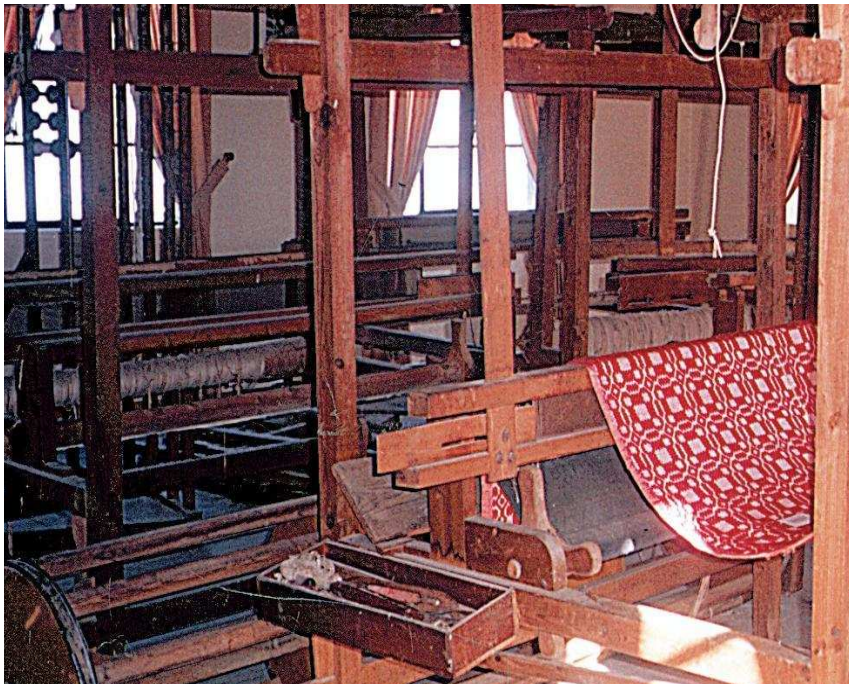

Εικόνα 24: Οι αργαλειοί στον Πολιτιστικό Σύλλογο
Πηγή: Προσωπικό αρχείο

Εικόνα 25: Τα στενά των Τεμπών
Πηγή: Αρχείο Κ. Στρούλια

Εικόνα 26: Ο Τεκές του Χασάν Μπαμπά στα Τέμπη
Πηγή: Αρχείο Αστ. Βόγια

Εικόνα 27: Το Κάστρο της Ωριάς
Πηγή: Ελληνικός Ορειβατικός Σύλλογος Λάρισας (Ιούλιος 2006)

Εικόνα 28: Το Κάστρο της Ωριάς
Πηγή: Ελληνικός Ορειβατικός Σύλλογος Λάρισας (Ιούλιος 2006**)**

Εικόνα 29: Η κορυφή του Κίσαβου
Πηγή: Προσωπικό αρχείο

Εικόνα 30: Ο οικισμός της Σπηλιάς
Πηγή: Προσωπικό αρχείο

Εικόνα 31: *Lilium sp.(* Κρίνος της Παναγιάς**)** -Χλωρίδα του Κίσαβου
Πηγή: Προσωπικό αρχείο

Εικόνα 32: *Fragaria anassa* (αγριφράουλα) - Χλωρίδα του Κίσαβου
Πηγή: Προσωπικό αρχείο

Εικόνα 33: Το κτίριο του Αγροτικού και Γυναικείου Συνεταιρισμού
Πηγή: Προσωπικό αρχείο

Εικόνα 34: Αργαλειοί στο Κτίριο του Πολιτιστικού Συλλόγου
Πηγή: Προσωπικό Αρχείο

Εικόνα 35: Αιωνόβιο πλατάνι στον αυλόγυρο του Αγ. Γεωργίου
Πηγή: Προσωπικό αρχείο

Εικόνα 36: Τα Αμπελάκια σήμερα

Πηγή: Προσωπικό αρχείο

1

Τ' 'Αμπελάκια σὲ μιὰ πανοραματικὴ τους θέα.

Εικόνα 37: Τα Αμπελάκια το 1961
Πηγή: Αρχείο Πολιτιστικού συλλόγου

Εικόνες 38,39,40,41: Παράδειγμα Κέντρου Ενημέρωσης και Πληροφόρησης Επισκεπτών (εσωτερικός και εξωτερικός χώρος)

Πηγή: http://www.grandcanyonskywld.com/ (ημερομηνία πρόσβασης 1/4/2011)

Εικόνα 42: Το τραινάκι των Τεμπών
Πηγή: Προσωπικό αρχείο

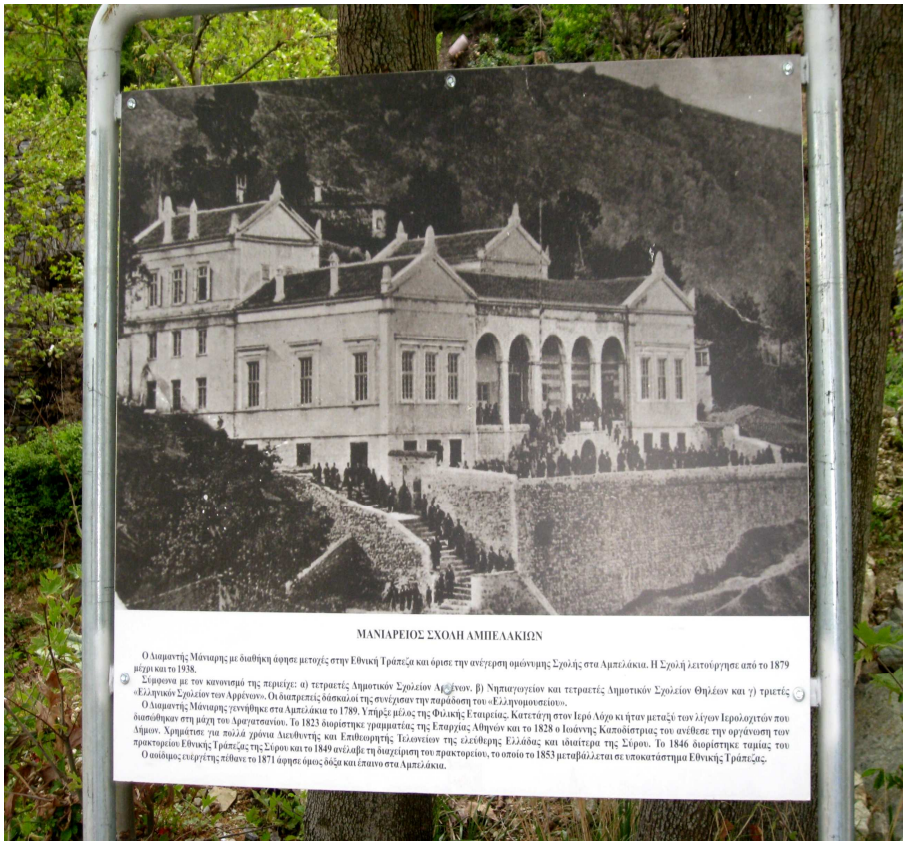

Εικόνα 43: Ενημερωτική πινακίδα στον περιβάλλοντα χώρο της Μανιάρειου Σχολής
Πηγή: Προσωπικό αρχείο

Εικόνα 44: Παράδειγμα καινοτόμου επέμβασης στο περιβάλλον
("The skywalk" Grand Canyon)
Πηγή: http://www.grandcanyonskywld.com/ (ημερομηνία πρόσβασης 1/4/2011)

Εικόνα 45: Παράδειγμα καινοτόμου επέμβασης στο περιβάλλον
("The skywalk" Grand Canyon)
Πηγή: http://en.wikipedia.org/wiki/Grand_Canyon_Skywalk
(ημερομηνία πρόσβασης 1/4/2011)

Εικόνα 46 : Το ορειβατικό καταφύγιο του Ε.Ο.Σ. Λάρισας στον Κίσαβο
Πηγή: Ελληνικός Ορειβατικός Σύλλογος Λάρισας (Ιούλιος 2006)

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΙΙ

ΠΙΝΑΚΕΣ

ΠΙΝΑΚΑΣ 1: ΥΠΟΠΕΡΙΟΧΗ ΟΛΥΜΠΟΥ - ΟΣΣΑΣ - ΜΑΥΡΟΒΟΥΝΙΟΥ					
ΥΠΟΠΕΡΙΟΧΗ ΟΛΥΜΠΟΥ - ΟΣΣΑΣ	Συνολικός Πληθυσμός Περιοχής Μελέτης	(%) οικονομικώς ενεργός πληθυσμός επί του συνολικού πληθυσμού	(%) μη ενεργός πληθυσμός επί του συνολικού πληθυσμού	(%) επί τοις εκατό οικονομικά ενεργός πληθυσμός επί του συνόλου του ικανού προς εργασία πληθυσμού	(%) επί τοις εκατό μη ενεργός πληθυσμός επί του συνόλου του ικανού προς εργασία πληθυσμού
ΣΥΝΟΛΟ	28.351	38,16%	51,04%	42,78%	57,22%
ΑΡΕΝΕΣ	14.248	56,25%	32,17%	63,62%	36,38%
ΘΗΛΕΙΣ	14.103	19,88%	70,11%	22,09%	77,91%

Πηγή: Μελέτη Τουριστικής Ανάπτυξης Περιφέρειας Θεσσαλίας – Περιοχή Ολύμπου Κίσαβου, Μαυροβουνίου (Παλούμπης και Σιδηρόπουλος, 2003)

Πίνακας 2 : Συνολικός πληθυσμός, οικονομικώς ενεργός και μη ενεργός πληθυσμός κατά φύλο															
οικισμοί	*ΑΡΡΕΝΕΣ*					*ΘΗΛΕΙΣ*					*ΣΥΝΟΛΟ*				
	Οικονομικώς Ενεργοί				*Οικονομικώς μη ενεργοί*	*Οικονομικώς Ενεργοί*				*Οικονομικώς μη ενεργοί*	*Οικονομικώς Ενεργοί*				*Οικονομικώς μη ενεργοί*
	Σύνολο	*Απασχολούμενοι*	*Άνεργοι*			*Σύνολο*	*Απασχολούμενοι*	*Άνεργοι*			*Σύνολο*	*Απασχολούμενοι*	*Άνεργοι*		
			Σύνολο	*Από αυτούς νέοι*				*Σύνολο*	*Από αυτούς νέοι*				*Σύνολο*	*Από αυτούς νέοι*	
ΑΜΠΕΛΑΚΙΩΝ	123	114	9	6	89	38	29	9	7	185	161	143	18	13	274
ΣΠΗΛΙΑΣ	106	103	3	2	51	44	44	0	0	106	150	147	3	2	157
ΤΕΜΠΩΝ	20	16	4	2	18	5	4	1	1	28	25	20	5	3	46
ΣΥΝΟΛΟ ΠΕΡΙΟΧΗΣ ΜΕΛΕΤΗΣ	**249**	**233**	**16**	**10**	**158**	**87**	**77**	**10**	**8**	**319**	**336**	**310**	**26**	**18**	**477**

Πηγή: Προσαρμοσμένο από Μελέτη Τουριστικής Ανάπτυξης Περιφέρειας Θεσσαλίας – Περιοχή Ολύμπου Κίσαβου, Μαυροβουνίου (Παλούμπης και Σιδηρόπουλος, 2003)

Πίνακας 3. Οικονομικώς ενεργός πληθυσμός κατά θέση στο επάγγελμα και ομάδες κλάδων οικονομικής δραστηριότητας												
Δημοτικό διαμέρισμα υποπεριοχής Ολύμπου - Όσσας	**Σύνολο Απασχολουμένων σε όλους τους κλάδους**	**Γεωργία, κτηνοτροφία, θήρα, δασοκομία & αλιεία**	**Ορυχεία και λατομεία**	**Μεταποιητικές βιομηχανίες**	**Παροχή ηλεκτρικού ρεύματος, φυσικού αερίου και νερού**	**Κατασκευές**	**Εμπόριο Επισκευές Ξενοδοχεία Εστιατόρια**	**Μεταφορές, αποθηκεύσεις και επικοινωνίες**	**Ενδιάμεσοι χρηματοπιστωτικοί οργανισμοί**	**Λοιπές υπηρεσίες**	**Νέοι**	**Δεν δήλωσαν κλάδο οικονομικής δραστηριότητας**
ΑΜΠΕΛΑΚΙΩΝ	161	44	0	13	0	25	20	7	1	31	13	7
ΣΠΗΛΙΑΣ	150	90	0	22	0	8	10	1	0	16	2	1
ΤΕΜΠΩΝ	25	4	0	2	0	2	7	3	0	2	3	2
ΣΥΝΟΛΟ ΠΕΡΙΟΧΗΣ ΜΕΛΕΤΗΣ	**336**	**138**		**37**		**35**	**37**	**11**	**1**	**49**	**18**	**10**

Πηγή: Προσαρμοσμένο από Μελέτη Τουριστικής Ανάπτυξης Περιφέρειας Θεσσαλίας – Περιοχή Ολύμπου Κίσαβου, Μαυροβουνίου (Παλούμπης και Σιδηρόπουλος, 2003)

Πίνακας 4: Σύγκριση στοιχείων απασχόλησης με βάση την απογραφή πληθυσμού και την έρευνα εργατικού δυναμικού 2001				
Τομέας Απασχόλησης	**Αριθμός Απασχολούμενων σύμφωνα με την έρευνα εργατικού δυναμικού 2001**	**(%) του συνολικού αριθμού ανά τομέα με βάση την έρευνα εργατικού δυναμικού 2001**	**(%) του συνολικού αριθμού ανά τομέα με βάση την απογραφή του 1991**	**ΜΕΤΑΒΟΛΗ (%)**
Πρωτογενής Τομέας	50.492	31,06%	32,57%	-1,51%
Δευτερογενής Τομέας	35.688	21,96%	22,78%	-0,82%
Τριτογενής Τομέας	76.361	46,98%	44,65%	2,33%
ΣΥΝΟΛΟ	162.541	100%	100%	

Πηγή: Μελέτη Τουριστικής Ανάπτυξης Περιφέρειας Θεσσαλίας – Περιοχή Ολύμπου Κίσαβου, Μαυροβουνίου (Παλούμπης και Σιδηρόπουλος, 2003)

Πίνακας 4.1.Αναγωγή με βάση την έρευνα εργατικού δυναμικού 2001 στον Όλυμπο - Κίσαβο			
Τομέας Απασχόλησης	**(%) απασχόληση σύμφωνα με την απογραφή του 1991**	**(%) ΜΕΤΑΒΟΛΗ με βάση την έρευνα εργατικού δυναμικού 2001 για την περιφέρεια**	**(%) απασχόληση με βάση την αναγωγή των στοιχείων της έρευνας εργατικού δυναμικού**
Πρωτογενής	54,10%	-1,51%	52,59%
Δευτερογενής	18,27%	-0,82%	17,45%
Τριτογενής	27,63%	2,33%	29,96%

Πηγή: Μελέτη Τουριστικής Ανάπτυξης Περιφέρειας Θεσσαλίας – Περιοχή Ολύμπου Κίσαβου, Μαυροβουνίου (Παλούμπης και Σιδηρόπουλος, 2003)

Πίνακας 5: Κατανομή ΑΕΠ Περιοχής μελέτης 1991				σε τρέχουσες τιμές 1991		
Τομέας	**ΑΕΠ Νομού (εκ. δρχ)**	**%**	**Συμμετοχή της περιοχής στην απασχόληση του νομού**	**Συμμετοχή της περιοχής στο συνολικό ΑΕΠ του Νομού**	**ΑΕΠ Περιοχής Μελέτης (εκ. δρχ)**	**%**
Πρωτογενής	93.259	23%	17,73%	4,08%	16.532	40,84%
Δευτερογενής	105.424	26%	8,73%	2,27%	9.202	22,73%
Τριτογενής	206.793	51%	7,13%	3,64%	14.747	36,43%
Σύνολο	405.476	100%	11,09%	9,98%	40.481	100%

Πηγή: Μελέτη Τουριστικής Ανάπτυξης Περιφέρειας Θεσσαλίας – Περιοχή Ολύμπου Κίσαβου, Μαυροβουνίου (Παλούμπης και Σιδηρόπουλος, 2003)

Πίνακας 5.1: Κατανομή ΑΕΠ περιοχής μελέτης 1998				σε τρέχουσες τιμές 1998		
Τομέας	**ΑΕΠ Νομού (εκ. δρχ)**	**%**	**Συμμετοχή της περιοχής στην απασχόληση του νομού**	**Συμμετοχή της περιοχής στο συνολικό ΑΕΠ του Νομού**	**ΑΕΠ Περιοχής Μελέτης (εκ. δρχ)**	**%**
Πρωτογενής	178.412	21	17,73	3,72	31.680	38,57
Δευτερογενής	171.904	20	8,73	1,76	15.005	18,27
Τριτογενής	496.990	58	7,13	4,16	35.441	43,15
Σύνολο	851.010	100	11,09	9,65	82.126	100

Πηγή: Μελέτη Τουριστικής Ανάπτυξης Περιφέρειας Θεσσαλίας – Περιοχή Ολύμπου Κίσαβου, Μαυροβουνίου (Παλούμπης και Σιδηρόπουλος, 2003)

Πίνακας 6: ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ ΟΙΚΟΛΟΓΙΚΗΣ ΣΗΜΑΝΣΗΣ ΚΑΙ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗΣ

Διεθνές επίπεδο

- Green Globe 21
- Sustainable Tourism Eco-Certification Program
- The Travelife Sustainability System
- Instituto de Turismo Responsable-Biosphere Certification

Ευρωπαϊκό Επίπεδο

- The European charter for sustainable tourism in protected areas
- The PAN PARKS Initiative
- ECEAT Quality Label
- Voluntary Initiatives for Sustainability in Tourism – (VISIT)

Πηγή: Προσαρμοσμένο από Τσάρτας κ.α. (2010).

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΙΙΙ

ΧΑΡΤΕΣ & ΣΚΑΡΙΦΗΜΑΤΑ

Χάρτης 1: Περιοχή μελέτης

Πηγή: Προσαρμοσμένο από τους Παλούμπης και Σιδηρόπουλος (2003) - (Μελέτη Τουρ. Ανάπτυξης Ολύμπου, Κίσαβου, Μαυροβουνίου)

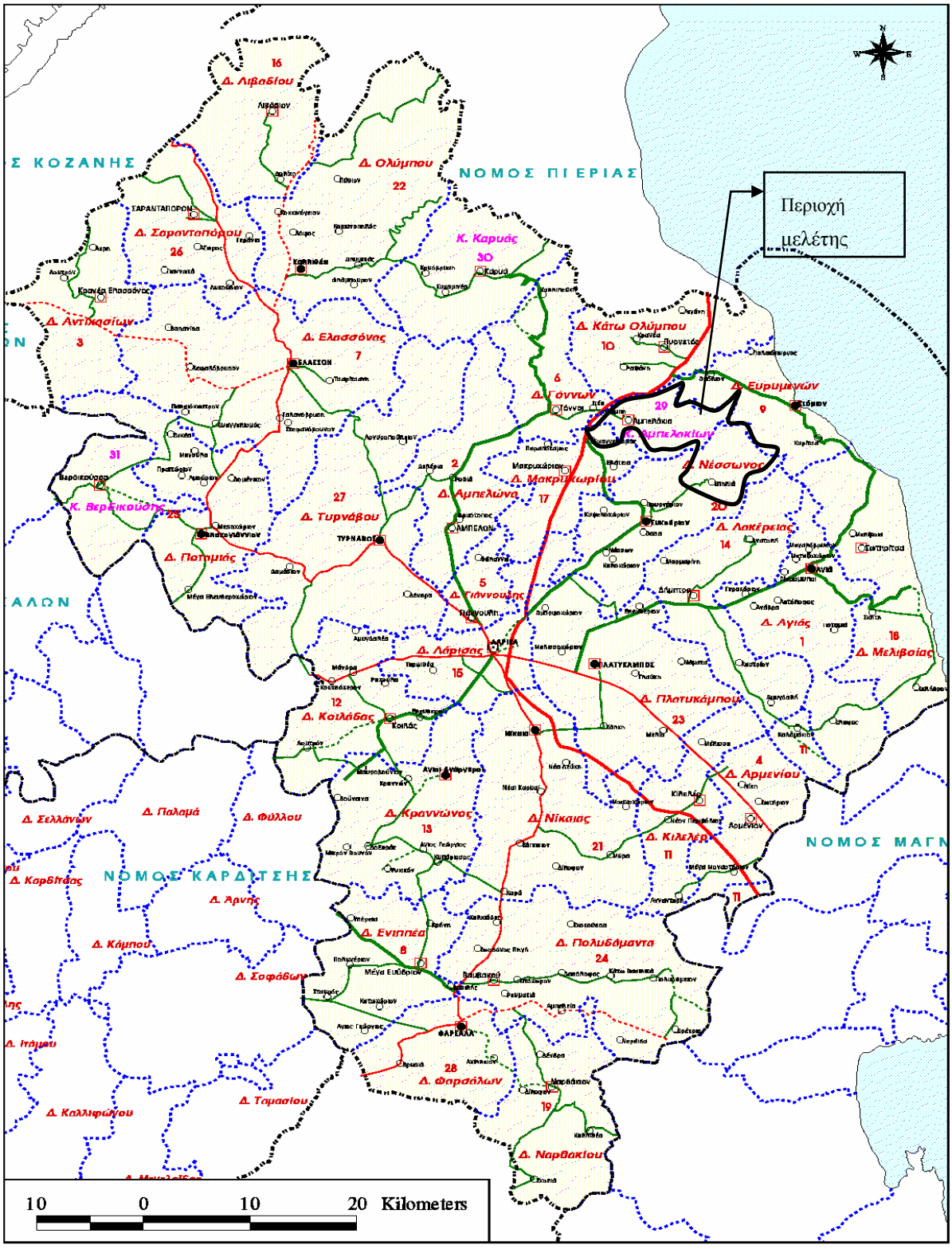

Χάρτης 2: Διοικητικός χάρτης Ν. Λάρισας
Πηγή: Προσαρμοσμένο από τους Μιγκίρος κ.ά. (2008)

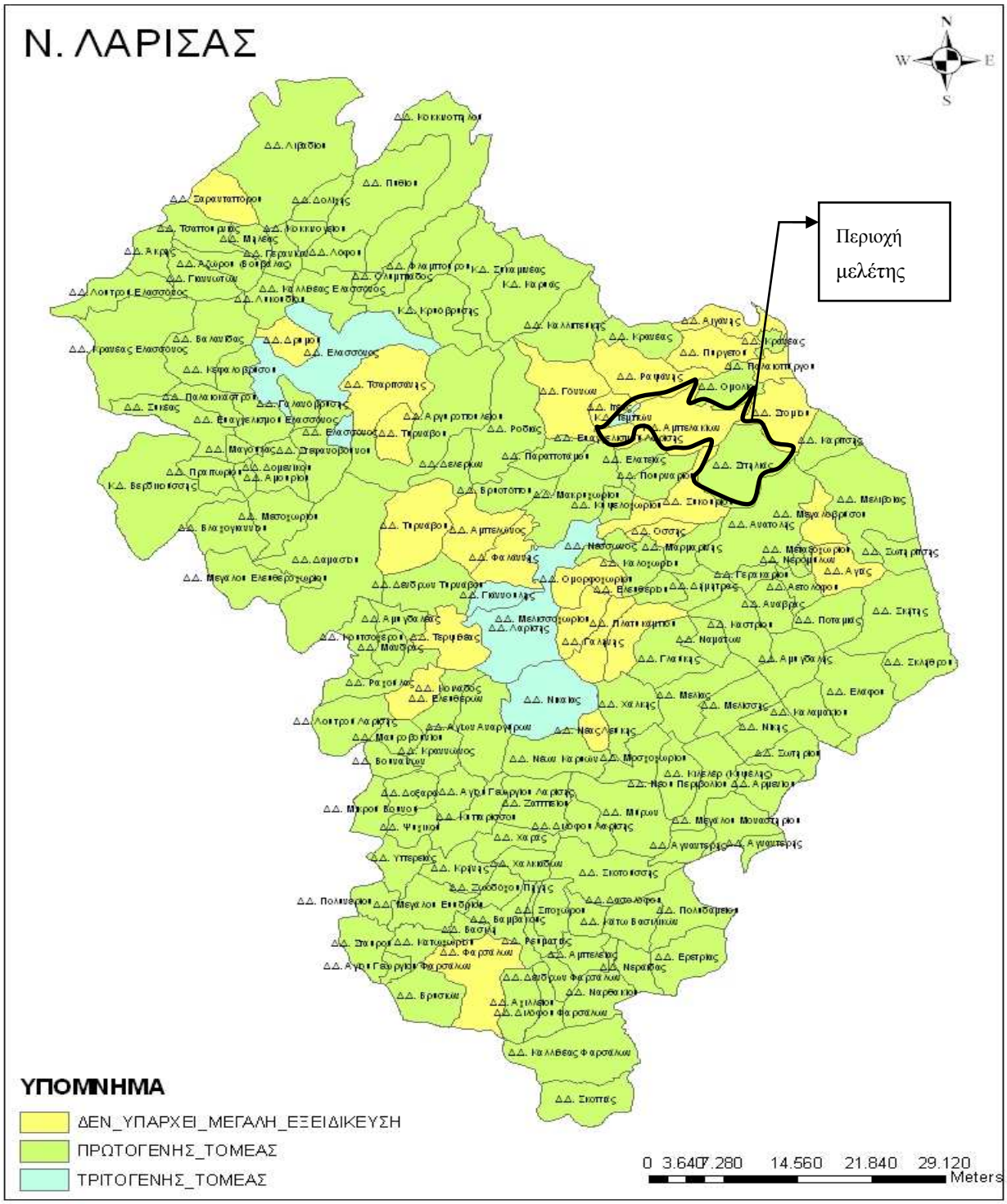

Χάρτης 3: Τομείς δραστηριοτήτων στο Ν. Λάρισας
Πηγή: Προσαρμοσμένο από τους Μιγκίρος κ.ά. (2008)

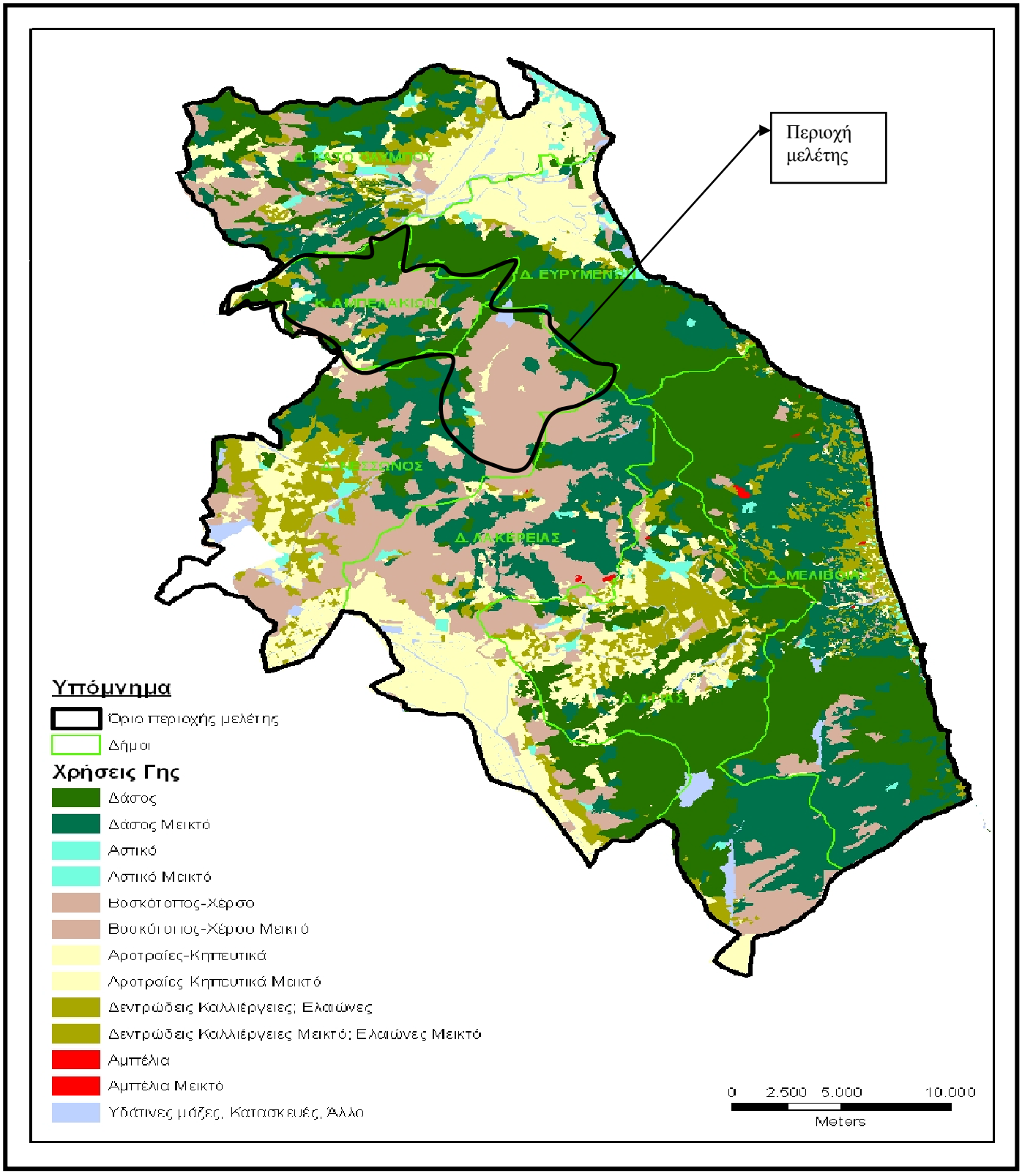

Χάρτης 4. Κατανομή των χρήσεων γης στην ευρύτερη περιοχή του Κίσαβου
Πηγή: Προσαρμοσμένο από τους Μιγκίρος κ.ά. (2008).

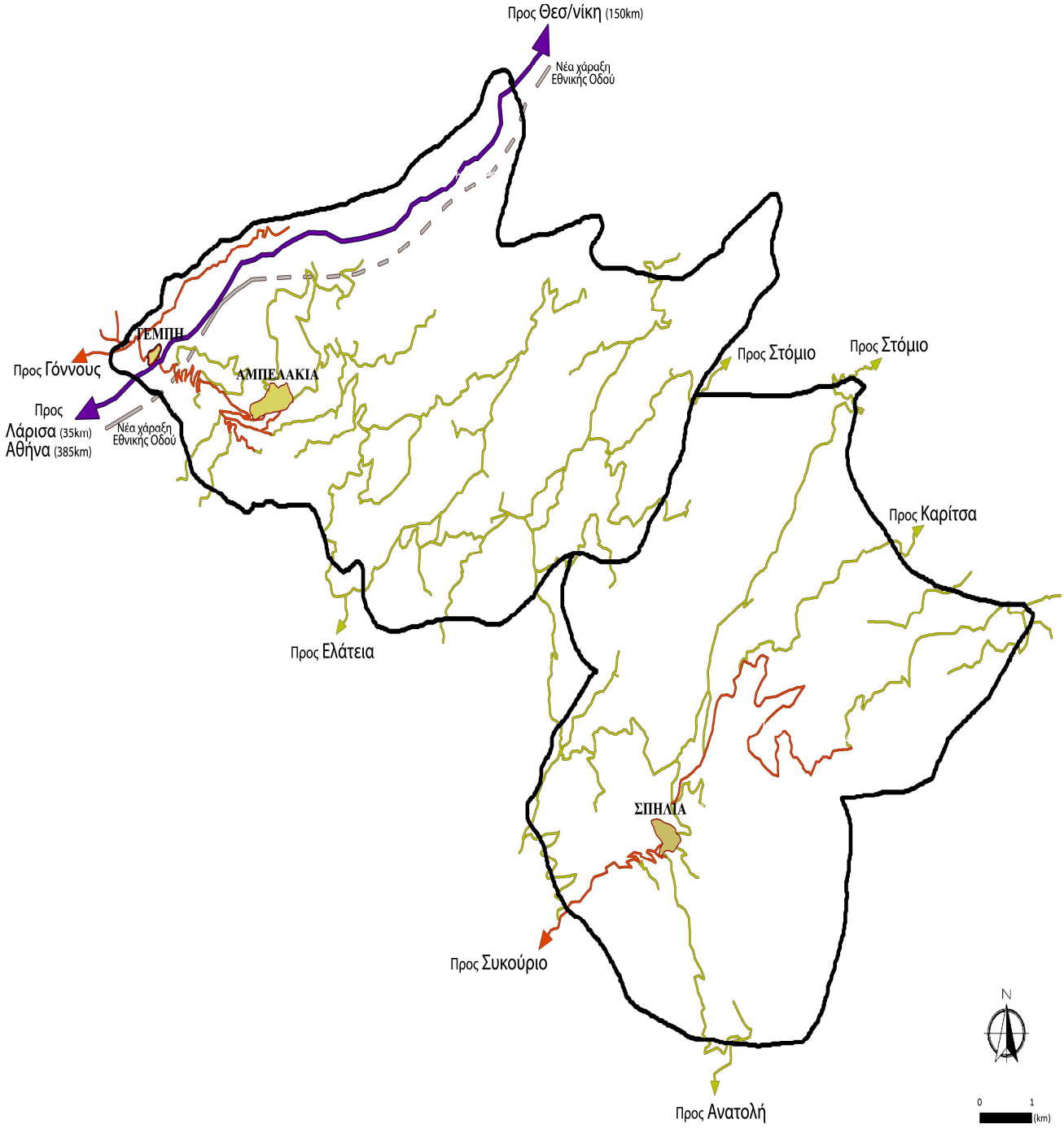

Χάρτης 5: Εθνικό, επαρχιακό και τοπικό δίκτυο

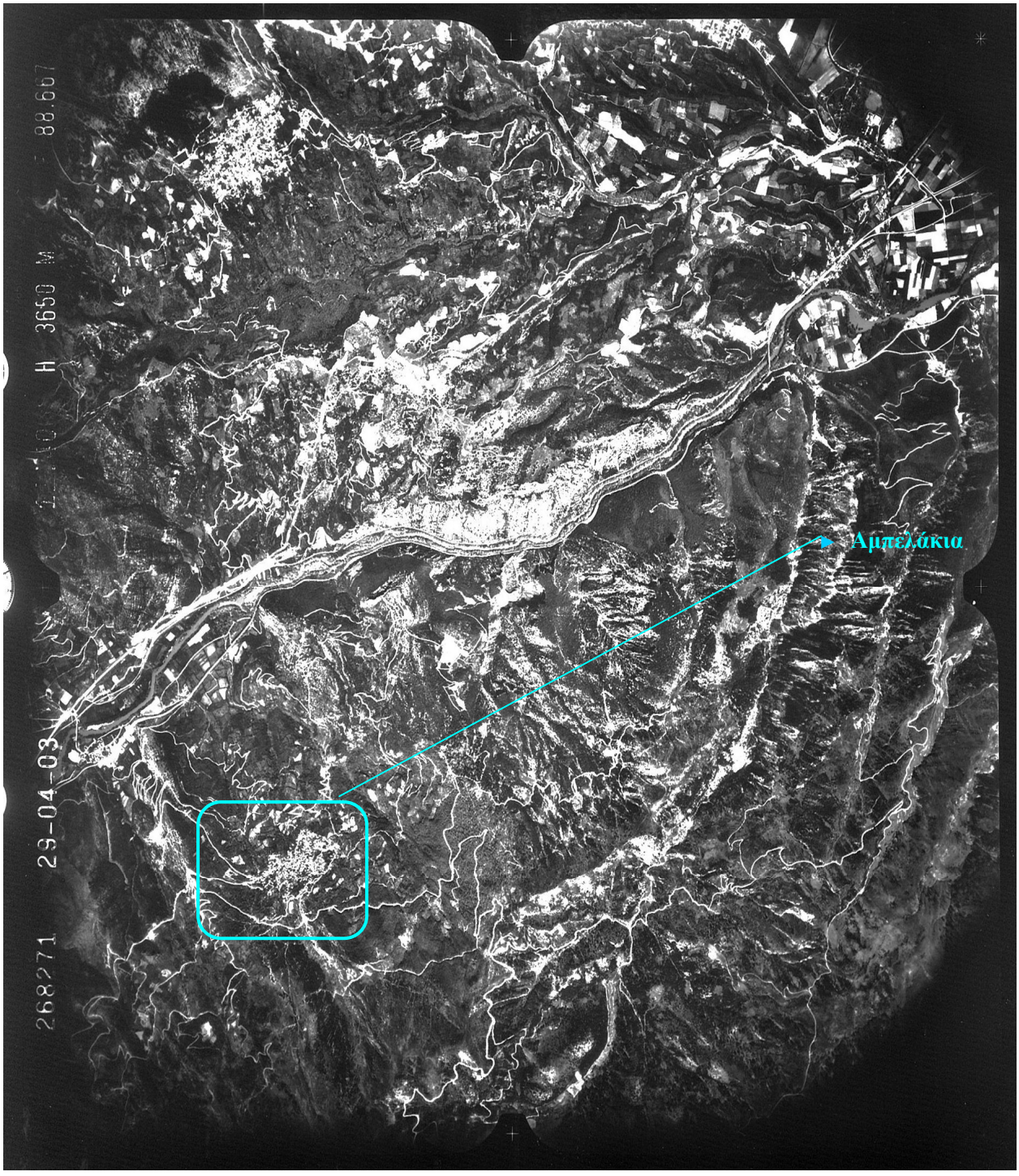

Αεροφωτογραφία Αμπελακίων
Πηγή: Γεωγραφική Υπηρεσία Στρατού

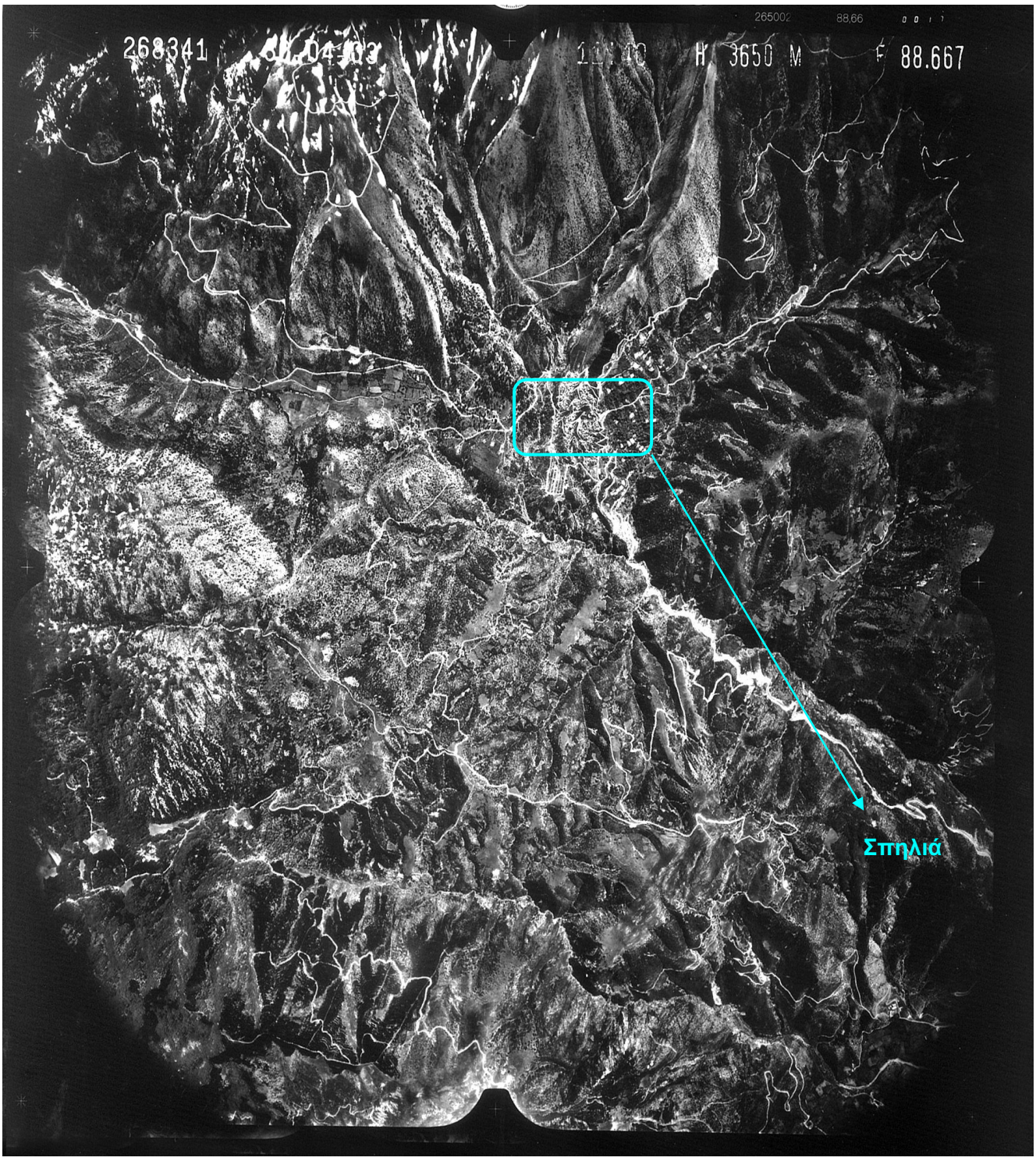

Αεροφωτογραφία Σπηλιάς
Πηγή: Γεωγραφική Υπηρεσία Στρατού

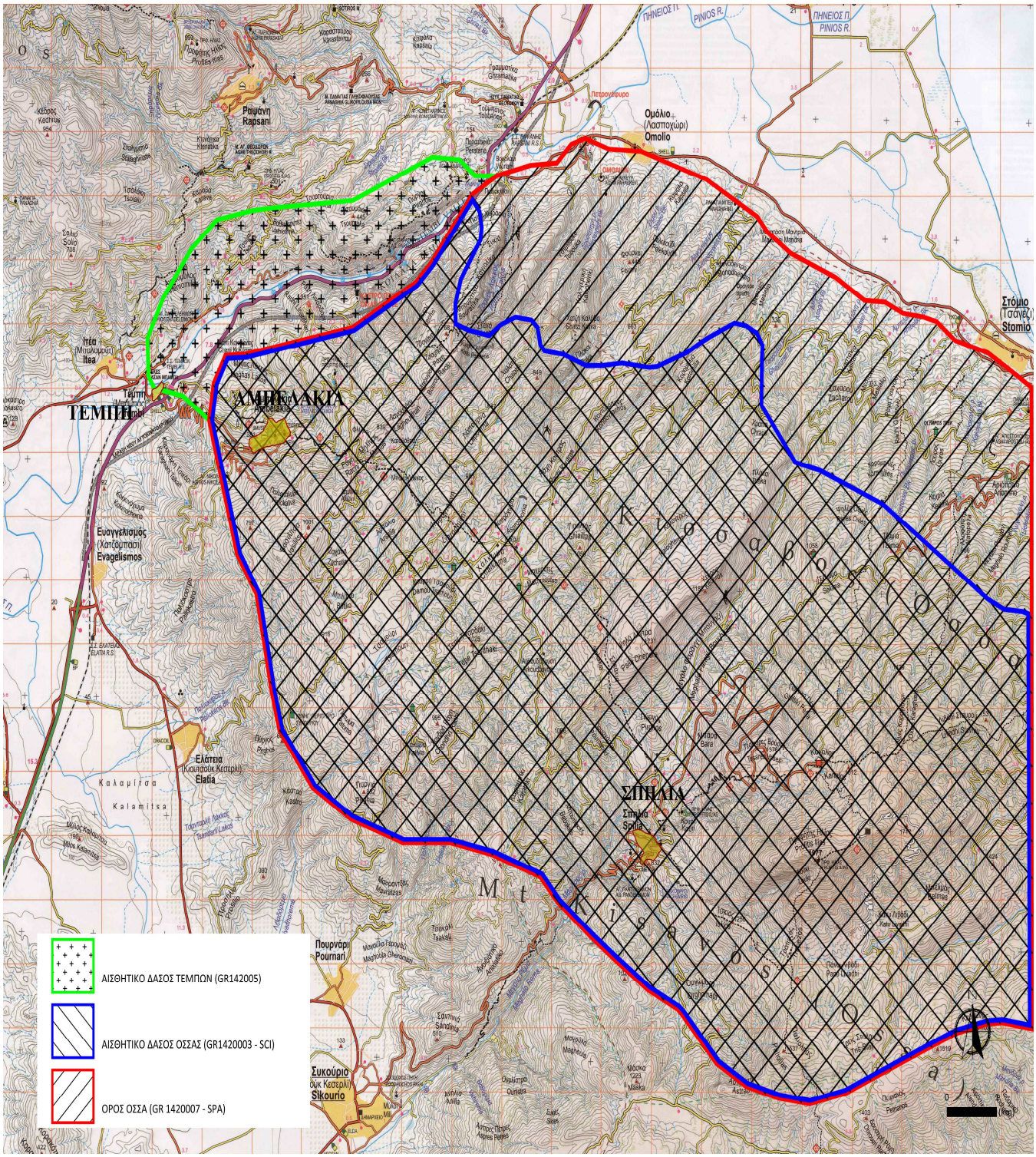

Χάρτης 6: Όρια περιοχών Natura 2000

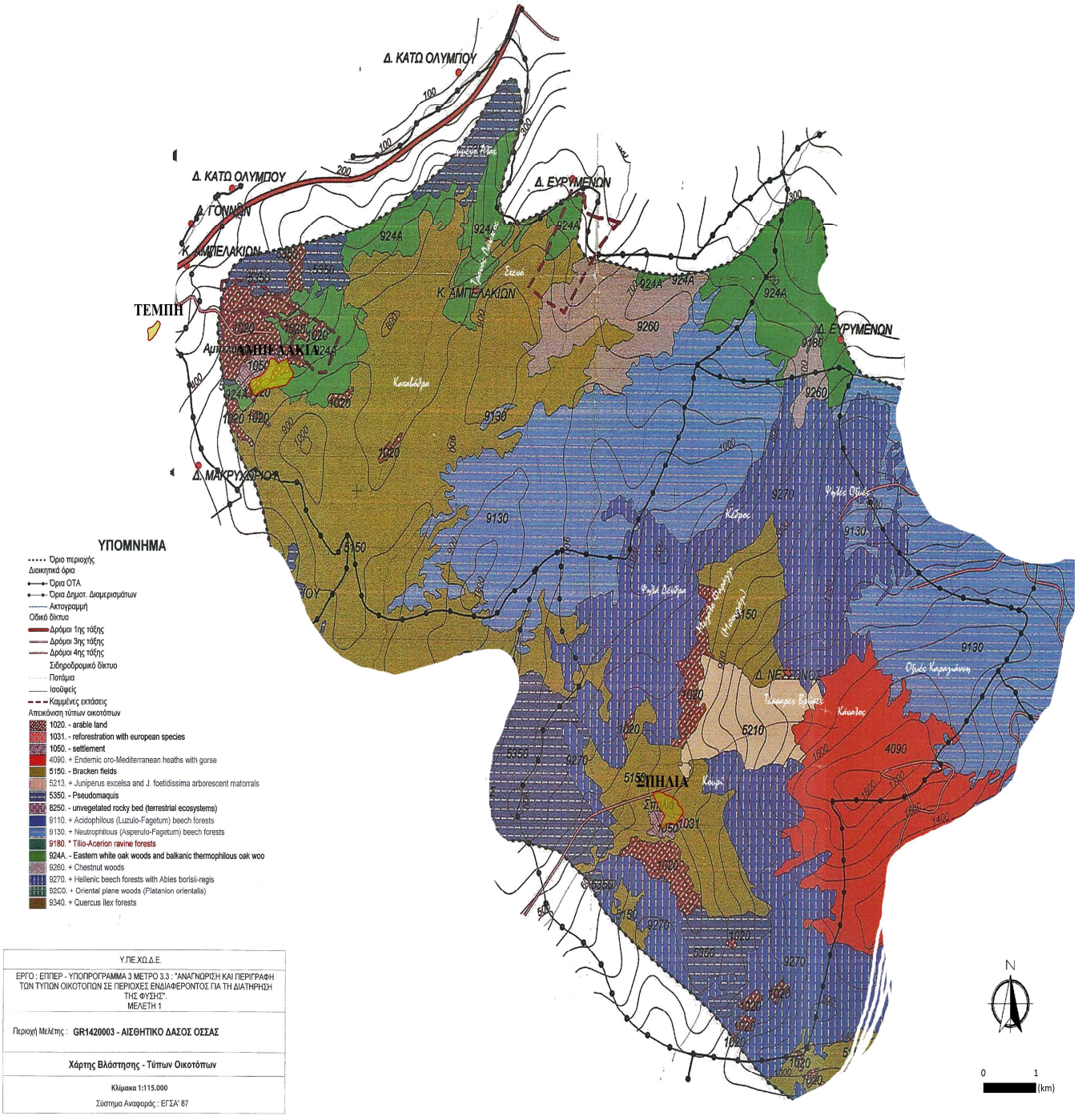

Χάρτης 7: Χάρτης βλάστησης – Τύπων Οικοτόπων
Πηγή: Προσαρμοσμένο από ΥΠΕΚΑ (ΥΠΕΧΩΔΕ)

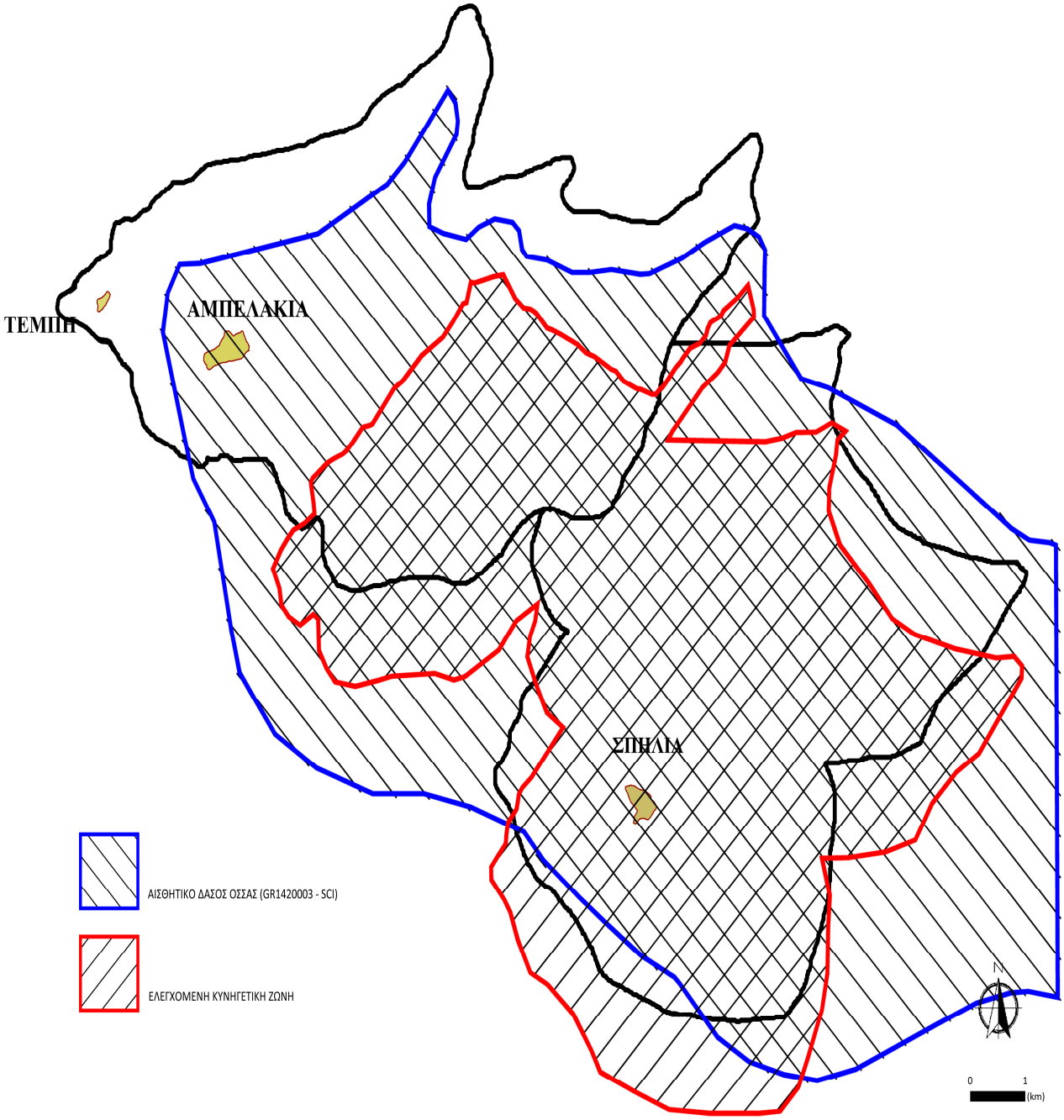

Χάρτης 8: Όρια Αισθητικού Δάσους Όσσας και Κυνηγετικής Ζώνης

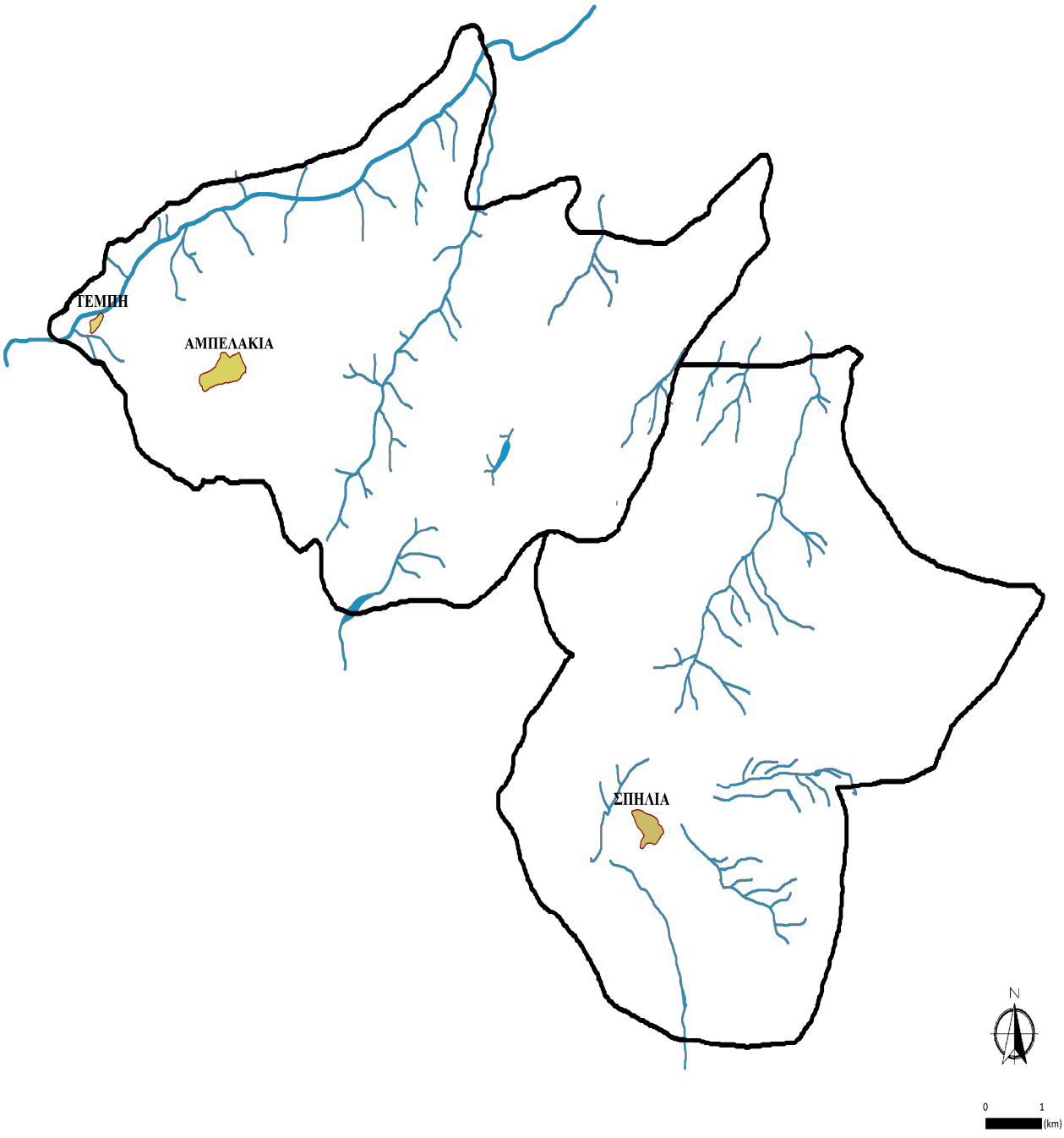

Χάρτης 9: Υδρογραφικό δίκτυο

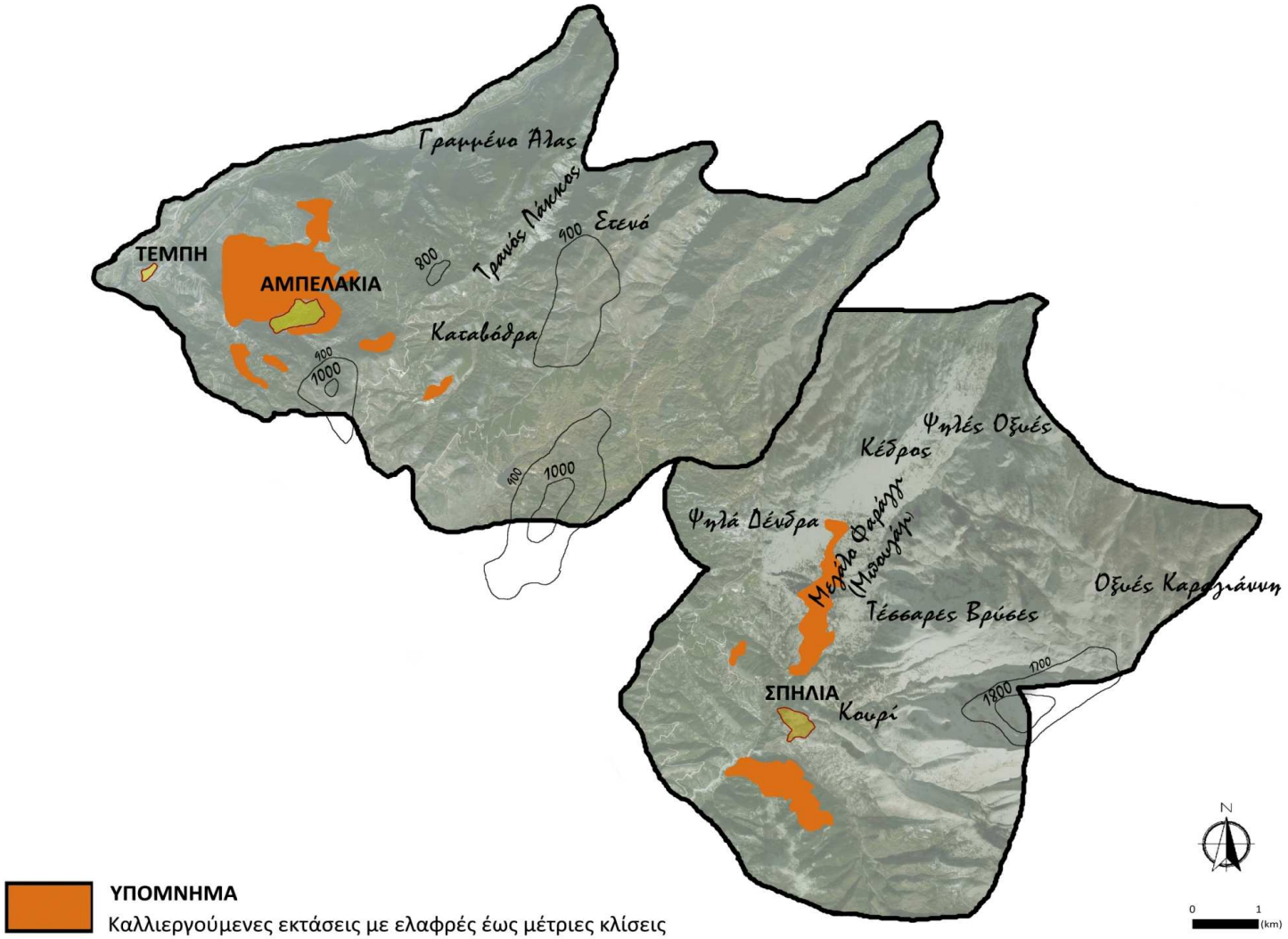

Χάρτης 10: Καλλιεργούμενες εκτάσεις και εδαφολογικές εξάρσεις

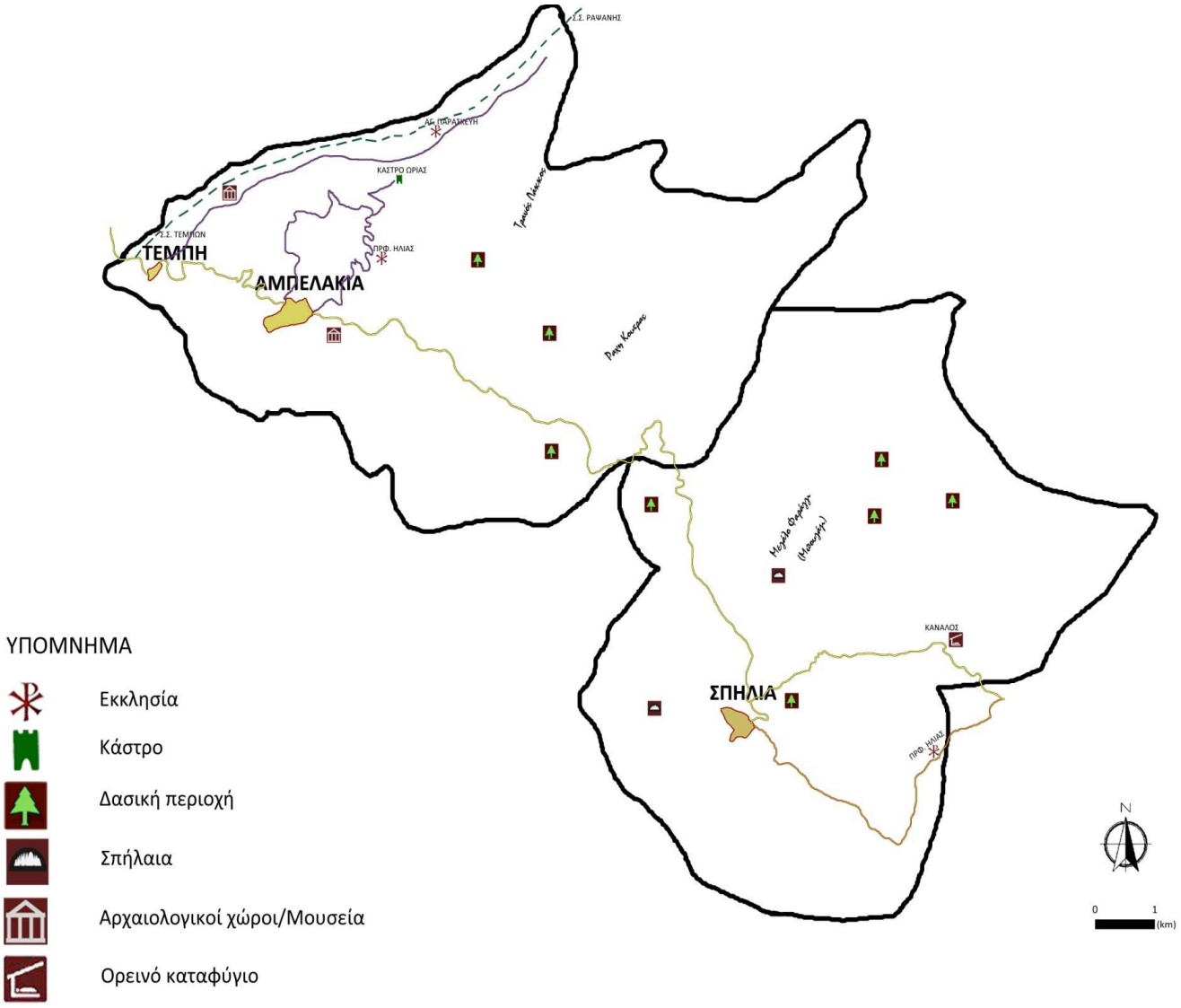

Χάρτης 11: Υφιστάμενοι τουριστικοί πόροι

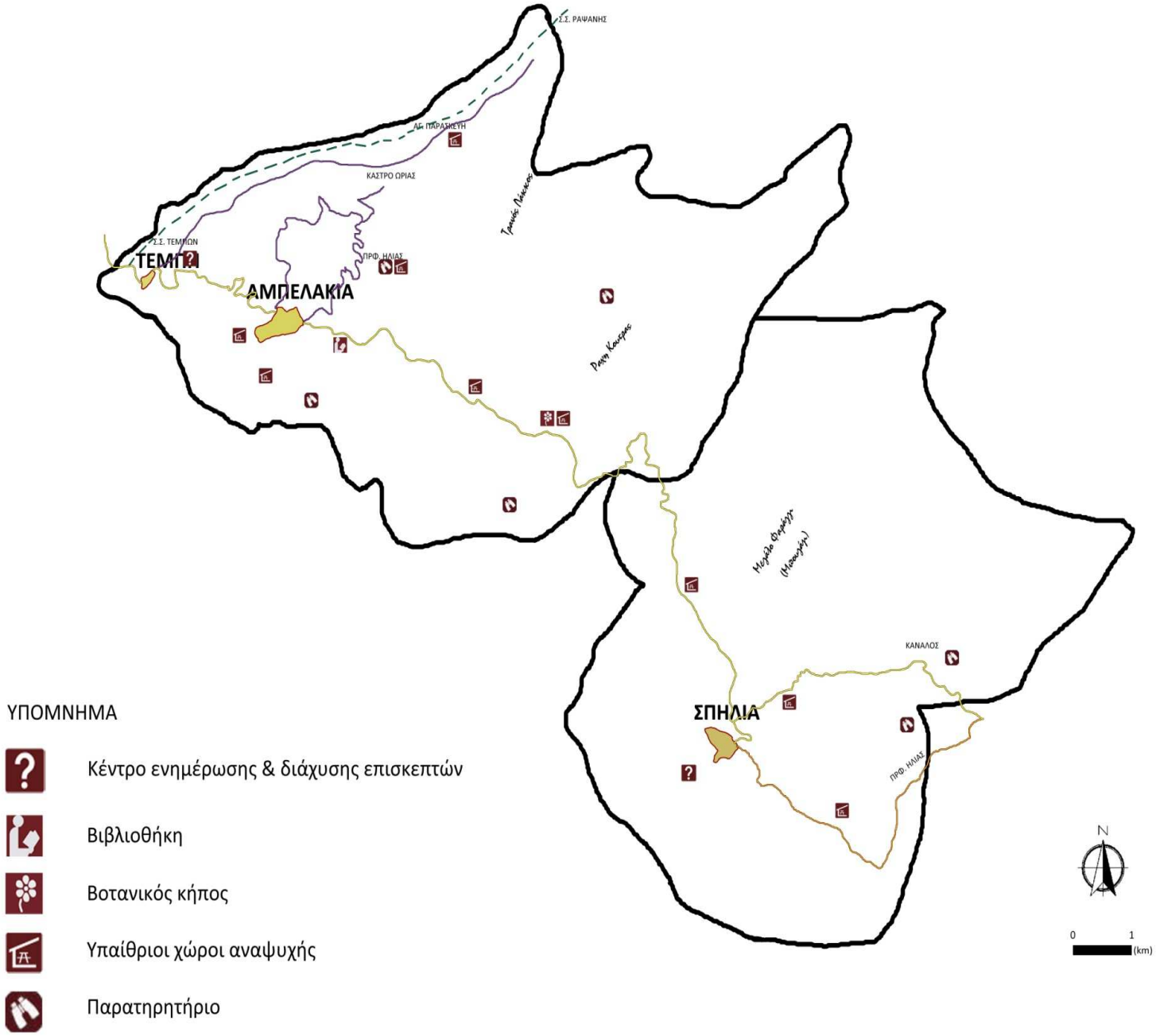

Χάρτης 12: Προτεινόμενες υποδομές

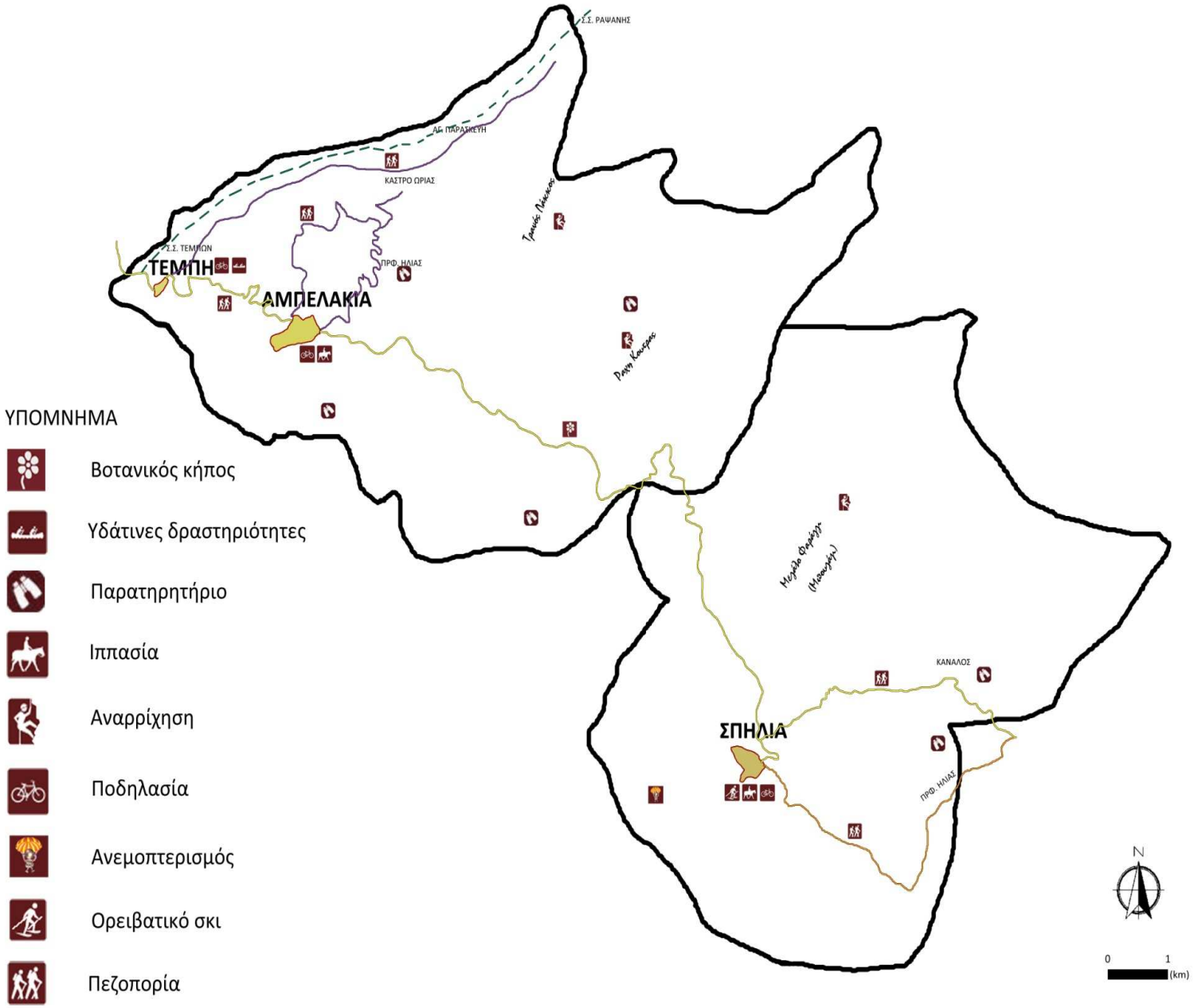

Χάρτης 13: Προτεινόμενες δραστηριότητες

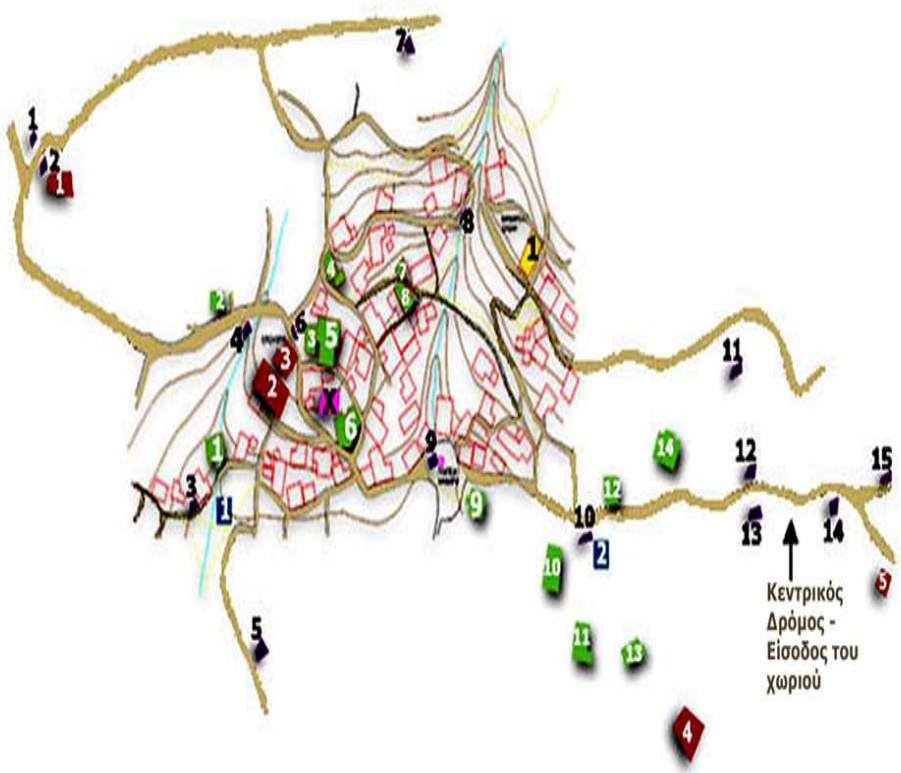

Χρώμα	Βρύσες	Χρώμα	Αρχοντικά
Αριθμός	Εξήγηση	Αριθμός	Εξήγηση
1.	Βρύση Κρυσταλλένια	1.	Το αρχοντικό του Τσιαμπαλή
2.	Βρύση Αγίου Γεωργίου	2.	Το αρχοντικό του Στρούλιου
3.	Βρύση στον πλάτανο	3.	Το αρχοντικό του Παυσανία Νταή
4.	Βρύση Χαλκιά	4.	Το αρχοντικό του Σολωμού
5.	Βρύση Τσουκαλά	5.	Το αρχοντικό του Ευθυμιάδη
6.	Βρύση Θυμιούλη	6.	Το αρχοντικό του Τσιλίκη
7.	Η βρύση της Καρυάς	7.	Το αρχοντικό του Μαργκά
8.	Η βρύση του Δεσπότη	8.	Το αρχοντικό των Αφών Λιούλια
9.	Η βρύση της Κεντρικής πλατείας	9.	Το αρχοντικό του Γκόλαντα
10.	Η βρύση του Μπουρλότου	10.	Το αρχοντικό του Κρασούλη
11.	Η βρύση Σιάτρα	11.	Το αρχοντικό του Δημητρίου Σβάρτς
12.	Η βρύση της Ελευθερίας	12.	Το αρχοντικό του Αχιλλέα Λιούλια
13.	Βρυσοπούλα	13.	Το αρχοντικό Τσαγκαλία
14.	Βρύση Μπότσανης	14.	Το αρχοντικό του Γεωργίου Σβάρτς
15.	Ποτίστρα στη Μποτσιάνη		

Χρώμα	Εκκλησίες	Χρώμα	Πύργοι
Αριθμός	Εξήγηση	Αριθμός	Εξήγηση
1.	Εκκλησία Αγίου Γεωργίου	1.	Ο πύργος του Φάνη Σολωμού
2.	Εκκλησία της Αγίας Παρασκευής	2.	Ο πύργος του Μαργκά
3.	Επισκοπή		
4.	Η εκκλησία του Αγίου Αθανασίου		
5.	Η εκκλησία του Αγίου Κυρήκου		

Χρώμα	Δημόσια Κτίρια	Χρώμα	Πλατείες
Αριθμός	Εξήγηση	Αριθμός	Εξήγηση
1.	Μανιάρειος Σχολή	1.	Κεντρική Πλατεία Αμπελακίων
2.	Το εργοστάσιο του Αστέριου Αλεβίζου		

Σκαρίφημα 1: Πρόταση σκαριφήματος στην είσοδο του οικισμού των Αμπελακίων
Πηγή: Κοινότητα Αμπελακίων

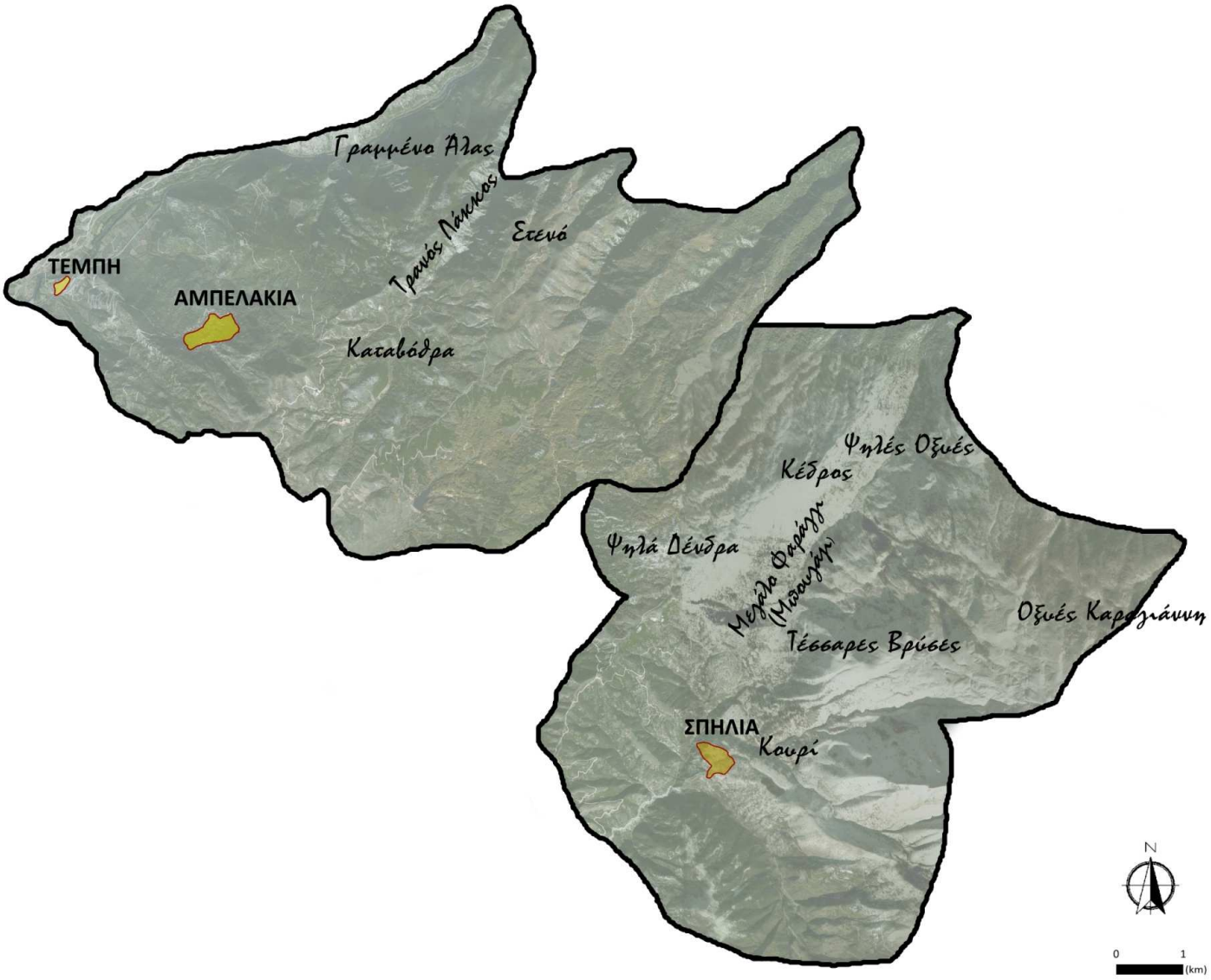

Χάρτης 14: Τοπωνύμια

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ IV

ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ

ΧΑΡΟΚΟΠΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΤΜΗΜΑ ΟΙΚΙΑΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΛΟΓΙΑΣ
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ «ΒΙΩΣΙΜΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ»
ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ

Στόχος της ερωτηματολογίου είναι η διερεύνηση των δυνατοτήτων ανάπτυξης των οικισμών Αμπελακίων, Τεμπών και Σπηλιάς. Συμπληρώνοντας το παρακάτω ερωτηματολόγιο, έχετε την ευκαιρία να παραθέσετε ιδέες και και προτάσεις. Οι απαντήσεις είναι ανώνυμες.

Ευχαριστώ πολύ για τη συνεργασία σας
Παγώνα Κατσιμπίρη
Μεταπτυχιακή φοιτήτρια του Χαροκόπειου Πανεπιστημίου

Νο Ερωτηματολογίου: …….
Ημερομηνία: ……/2010
Κοινότητα: …….

1.Σημειώστε το φύλο σας

Άνδρας	
Γυναίκα	

2. Σημειώστε την ηλικία σας:

18-30	
31-40	
41-50	
51-60	
61-άνω	

3. Ποια η οικογενειακή σας κατάσταση;

Ανύπανδρος/η	
Παντρεμένος/η	
Διαζευγμένος/η	
Χήρος/α	

4. Σημειώστε τον αριθμό των παιδιών σας: ……..

5. Ποιο το μορφωτικό σας επίπεδο;

Αναλφάβητος	
Δεν τελείωσα Δημοτικό	
Τελείωσα Δημοτικό	
Τελείωσα 3τάξιο Γυμνάσιο	
Τελείωσα Λύκειο	
Τελείωσα τεχνική ή ανώτερη Σχολή	
Τελείωσα ΑΕΙ/ΤΕΙ	
Άλλο	

6. Ποιο είναι το επάγγελμά σας;

Γεωργός	
Κτηνοτρόφος	
Υπάλληλος	
Επιχειρηματίας	
Άνεργος/η	
Άλλο	

7. Είστε μόνιμος κάτοικος της περιοχής:

Ναι	
Όχι	

8. Εάν δεν είστε μόνιμος κάτοικος, που είναι η μόνιμη διαμονή σας;

Λάρισα	
Θεσ/νίκη	
Αθήνα	
Εξωτερικό	
Αλλού	

9. Διαθέτετε αγροτική εκμετάλλευση;

Ναι	
Όχι	

10. Αν ναι, τι είδους είναι;

Γεωργική	
Κτηνοτροφική	
Μικτή	
Άλλο	

11. Από ποια πηγή κυρίως, προέρχεται το οικογενειακό σας εισόδημα;
(επιλέξτε μία απάντηση)

Γεωργία/Κτηνοτροφία στην εκμετάλλευση	
Μεροκάματα στη γεωργία εκτός εκμετάλλευσης	
Μισθωτός /Υπάλληλος	
Επιχείρηση εκτός γεωργίας (εστιατόριο, παντοπωλείο κλπ.)	
Επιχείρηση σε σχέση με τον τουρισμό, αγροτουρισμό	
Άλλο	

12. Έχετε παρακολουθήσει κάποια σεμινάρια επαγγελματικής κατάρτισης;

Ναι	
Όχι	

13. Σκέπτεσθε να ασχοληθείτε με την ολοκληρωμένη γεωργία, τη βιολογική καλλιέργεια ή να ενταχθείτε σε κάποιο πρόγραμμα νέων αγροτών;

Είδος	ΝΑΙ	ΟΧΙ
Ολοκληρωμένη γεωργία		
Βιολογική καλλιέργεια		
Πρόγραμμα νέων αγροτών		

14. Διαθέτει η περιοχή σας κάποιο ιδιαίτερο στοιχείο για το οποίο αξίζει κάποιος να την επισκεφθεί;

Ναι	
Όχι	

15. Εάν ναι, σε ποιόν τομέα;

Πολιτιστικός Τουρισμός	
Φυσιολατρικός Τουρισμός	
Τουρισμός Περιπέτειας	
Εκπαιδευτικός/Επιστημονικός Τουρισμός	
Τοπική κουζίνα	
Παραδοσιακά επαγγέλματα	
Πολιτιστικά δρώμενα	
Άλλο	

16. Ποιος πιστεύετε ότι είναι ο ρόλος του τουρισμού στην περιοχή σας;

Σημαντικός	
Μέτριος	
Μικρός	
Δεν γνωρίζω	

17. Είναι ο οικισμός σας χαρακτηρισμένος παραδοσιακός;

Ναι	
Όχι	

18. Εάν ναι, τι ρόλο πιστεύετε ότι παίζει για την τοπική ανάπτυξη της περιοχής σας; (Επιλέξετε μία απάντηση)

	Πολύ	Μέτριο	Λίγο	Καθόλου
Θετικό				
Αρνητικό				
Δεν γνωρίζω				

19. Γνωρίζετε ότι η περιοχή σας ανήκει στο δίκτυο των προστατευόμενων περιοχών "ΦΥΣΗ 2000";

Ναι	
Όχι	

20. Ποιες από τις παρακάτω δραστηριότητες θεωρείτε ότι επιτρέπονται εντός της Προστατευόμενης Περιοχής

(Μπορείτε να επιλέξετε πάνω από μία απαντήσεις)

Προστασία και διατήρηση στην υπάρχουσα κατάσταση	
Επιστημονική έρευνα και επιμόρφωση	
Ότι επιτρέπεται έως σήμερα	
Δραστηριότητες αναψυχής	
Δεν γνωρίζω	

21. Ποιο κατά τη γνώμη σας είναι το σπουδαιότερο στοιχείο, σε σχέση με την προστατευόμενη περιοχή; (Επιλέξετε μία απάντηση)

Φυτική παραγωγή	
Τουριστική ανάπτυξη	
Κυνήγι	
Φυτά και ζώα	
Αισθητική/αναψυχή	
Ιστορία/παράδοση	
Επιστημονική αξία	

22. Θα θέλατε να μάθετε περισσότερα για την προστασία της περιοχής;

Ναι	
Όχι	

23. Θα θέλατε να λάβετε μέρος στη διαχείριση και στη προστασία της περιοχής;

Ναι	
Όχι	

24. Είστε διατεθειμένοι, κατά τον ελεύθερο χρόνο σας, να δουλέψετε εθελοντικά για την ανάπτυξη της περιοχής σας;

Ναι	
Όχι	

25. Ποιος από τους παρακάτω τομείς πιστεύεται ότι έχει μέλλον στην περιοχή σας;
(Μπορείτε να επιλέξετε πάνω από μία απαντήσεις)

Γεωργία	
Κτηνοτροφία	
Δασοκομία	
Τουρισμός	
Μελισσοκομία	
Άλλος	

26. Πιστεύετε ότι η ίδρυση συνεταιρισμών θα βοηθούσε στην ανάπτυξη της περιοχής;
(Μπορείτε να επιλέξετε πάνω από μια απαντήσεις)

Αγροτικός	
Δασοκομικός	
Γυναικείος	
Κανένας	
Δεν γνωρίζω	

27. Πιστεύετε ότι θα μπορούσε η αναβίωση της υφαντικής να συμβάλει στην ανάπτυξη του τόπου;

Ναι	
Όχι	
Δεν γνωρίζω	

28. Ποια πιστεύετε ότι είναι τα τρία βασικά προβλήματα, που εμποδίζουν την ανάπτυξη της περιοχής σας;

α)……..

β) ……

γ) ……..

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ V

ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΕΙΣ

Τα κυριότερα στοιχεία που συλλέχθηκαν από την αρχική έρευνα των πληροφοριοδοτών – κλειδιά είναι:

1. Δασαρχείο:

Το Σχέδιο Διαχείρισης του δάσους του Κίσαβου καταρτίζεται ανά 10ετία και επομένως το νέο σχέδιο αναμένεται την άνοιξη του 2011.

Κατά την κυνηγετική περίοδο, περίπου 1200 άτομα εισέρχονται στην Κυνηγετική Περιοχή κάθε Σαββατοκύριακο. Τα κυριότερα θηράματα είναι αγριόχοιροι, ζαρκάδια, λαγοί, αγριοπέρδικες κ.ά.

Προτείνονται ένας κυκλικός δρόμος και στη συνέχεια οι κάθετοι δρόμοι να είναι αδιέξοδοι και να κλείνουν με μπάρες.

Έχει γίνει μελέτη για εκτροφείο ζώων στον Κίσαβο αλλά δεν προχώρησε.

Σημαντική διευκρίνιση αποτελεί το ιδιοκτησιακό καθεστώς του καστανόδασους που έχει παραχωρηθεί στην κοινότητα Αμπελακίων. Σύμφωνα με τη Νομοθεσία η καστανιά είναι δασικό είδος, επομένως η παραχώρηση είναι μόνο κατά χρήση και δεν αποτελεί ιδιωτική ιδιοκτησία. Αυτό έχει σαν συνέπεια α) να δικαιούνται χρήση μόνο οι κατ' επάγγελμα αγρότες και β) δεν υπάρχουν κληρονομικά δικαιώματα στο καστανόδασος εκτός εάν ισχύει το (α).

2. Πρόεδρος του Πολιτιστικού Συλλόγου Σιδηροδρόμων:

Η παλαιά Σιδηροδρομική γραμμή που περνούσε από το Σταθμό των Τεμπών έχει διατηρηθεί και ένα μικρό τρενάκι, που στο παρελθόν εξυπηρετούσε στη μεταφορά εργατών του ΟΣΕ εκτελεί διαδρομές από το Σταθμό των Τεμπών στο Σταθμό της Ραψάνης. Η απόσταση είναι περίπου 8,5 χλμ. και διαρκεί 45 λεπτά πήγαινε-έλα χωρίς στάση.

Ο Πρόεδρος του Πολιτιστικού Συλλόγου προτείνει την ίδρυση επιχείρησης με τη σύμπραξη δημόσιου και ιδιωτικού, για τη λειτουργία της γραμμής σε τακτική βάση. Στη παρούσα φάση οι διαδρομές είναι ελάχιστες και δεν υπάρχει εισιτήριο, εκτελείται δηλαδή από τους υπεύθυνους του ΟΣΕ σε εθελοντική βάση. Σοβαρό πρόβλημα αποτελεί το κόστος ασφάλισης των επιβατών από ατυχήματα (π.χ. πτώση βράχων) και το οποίο θα πρέπει να αναλάβει η επιχείρηση που θα δημιουργηθεί. Επί πλέον προτείνεται η δημιουργία περιπτέρων αναψυχής κατά μήκος της διαδρομής (Τέμπη, Αγ. Παρασκευή, Ραψάνη), καθώς

και η δυνατότητα στάσης κάποιων δρομολογίων των τρένων στην Ιτέα, (500μ από τα Τέμπη), προκειμένου να επιβιβασθούν, όσοι το επιθυμούν, στο τρενάκι των Τεμπών.

3. Αντιπρόεδρος του μη κερδοσκοπικού Σωματίου «ΔΡΥΑΣ»:

Το Σωματείο εδρεύει σε παραδοσιακό κτίριο του παλαιού Σιδηροδρομικού Σταθμού Τεμπών το οποίο έχει παραχωρηθεί από το Υπουργείο Πολιτισμού. Υπό την αιγίδα του σωματίου πραγματοποιούνται κάθε καλοκαίρι θεατρικές και μουσικές εκδηλώσεις στο μικρό θεατράκι που υπάρχει στην περιοχή. Προτείνεται η ίδρυση Κέντρου Περιβαλλοντικής Ενημέρωσης καθώς και η ανάδειξη των ανασκαφικών ευρημάτων στα Τέμπη (αρχαίο λατομείο, χάνι «Κοκόνας», κ.λ.π.). Δραστηριότητες που θα μπορούσαν να ευδοκιμήσουν στην ευρύτερη περιοχή είναι η ποδηλασία (κατά μήκος του Πηνειού ποταμού), ιστορικές και πολιτιστικές διαδρομές σε διαμορφωμένα μονοπάτια, καθώς και μεγαλύτερης εμβέλειας συναυλιακές εκδηλώσεις (π.χ. φεστιβάλ Άρδα).

4. Ιδιοκτήτης ξενοδοχείου «ΚΟΥΡΙΑΣ» στον οικισμό των Αμπελακίων

Γενικά τα προβλήματα που αντιμετωπίζει η περιοχή είναι:

- η έλλειψη θέσεων στάθμευσης, χώρου υγειονομικής ταφής υπολειμμάτων και σχεδίου ανακύκλωσης στον οικισμό των Αμπελακίων και ειδικότερα για την τουριστική ανάπτυξη η χαμηλή διαθεσιμότητα δωματίων (στα Αμπελάκια περίπου 24 συνολικά)
- παρωχημένο αποχετευτικό σύστημα (έλλειψη βιολογικού καθαρισμού),
- ολοκληρωμένο σχέδιο διαχείρισης υδάτων (ανεξέλεγκτες γεωτρήσεις),
- ανύπαρκτο οδικό δίκτυο (ασφαλτοστρωμένο) μεταξύ των ορεινών οικισμών του Κίσαβου (Αμπελάκια – Σπηλιά),
- παρεμβάσεις/αναπλάσεις εντός οικισμών (Αμπελάκια) άνευ προηγηθείσας μελέτης

Για την ανάπτυξη της περιοχής προτείνονται οι παρακάτω δράσεις:

- Ανάδειξη των παραποτάμιων μονοπατιών του Πηνειού και δραστηριοτήτων νερού (κανό, καγιάκ)
- Νομικά κατοχυρωμένη λειτουργία για το «Τραινάκι των Τεμπών» (επίλυση ιδιοκτησιακού καθεστώτος, όροι ασφάλειας, πιθανή σύμπραξη δημόσιου και ιδιωτικού τομέα για τη λειτουργία του), συνδυαστική λειτουργία του τραίνου (στάση Ιτέα) με το τραινάκι των Τεμπών και το πλοίο της Αγάπης» (Αγία Παρασκευή)

- ❖ Ανάδειξη των πολιτιστικών δρώμενων στα Τέμπη (θεατρικές παραστάσεις του Πολιτιστικού Συλλόγου «Δρυάς»)
- ❖ Ανάδειξη των πηγών (Αθηνάς και Αφροδίτης) και της δριστέλλας (χώρος όπου πλένονται οι βελέντζες) στα Τέμπη.

5. Ιδιοκτήτες του ξενοδοχείου «ΜΕΤΟΧΙ» στον οικισμό της Σπηλιάς

Τα θέματα που αναδείχθηκαν από τη συζήτηση είναι:

Προβλήματα στην οδική σύνδεση των οικισμών του Κίσαβου (για παράδειγμα το τοπικό δίκτυο Σπηλιά – Καρίτσα παραμένει χωμάτινο για 6χλμ., ενώ έχει ολοκληρωθεί το μεγαλύτερο τμήμα ~19χλμ). Αυτό έχει σαν αποτέλεσμα οι επισκέπτες να αποφεύγουν τον οικισμό κατά τη θερινή περίοδο.

Προβλήματα στην ύδρευση της περιοχής (ισχυρίζονται ότι οι ανεξέλεγκτες γεωτρήσεις στο κάμπο επηρέασαν τον υδροφόρο ορίζοντα, π.χ. στο Συκούριο υπάρχουν 60 γεωτρήσεις).

Αξιοποίηση του εγκαταλελειμμένου κτιρίου του ΟΤΕ στη κορυφή του Κίσαβου καθώς και του βοσκότοπου στη θέση 'Λιβάδια' με τη δημιουργία τεχνητής λίμνης.

Ανάδειξη της περιοχής για υπαίθριες δραστηριότητες (αναρρίχηση, ορειβασία, χιονοδρομία, κλπ.) καθώς και των τριών σπηλαίων που παραμένουν αναξιοποίητα..

Οι συνεντευξιαζόμενοι ισχυρίζονται ότι αν και η πολιτεία χρηματοδότησε μέσω του προγράμματος Leader την κατασκευή του ξενοδοχείου, εν τούτοις η ενέργεια παραμένει αποσπασματική , καθώς δεν υφίσταται ολοκληρωμένος αναπτυξιακός σχεδιασμός για την περιοχή. Θεωρούν το θέμα της προώθησης του τουριστικού προϊόντος καίριο και προτείνουν τη συνεργασία επιχειρήσεων πάνω σε κοινούς στόχους.

6. Πρόεδρος του Πολιτιστικού Συλλόγου Αμπελακίων

Η συζήτηση επικεντρώθηκε σε θέματα διαφύλαξης / προβολής της πολιτιστικής κληρονομιάς και ιδιαίτερα στην ανάδειξη του επιστημονικού και πολιτιστικού τουρισμού στην περιοχή. Αναφέρθηκε στο αρχείο που έχει στην κατοχή του και περιλαμβάνει βιβλία, συγγράμματα, μελέτες, έρευνες, λεξικά, φωτογραφικό υλικό, σφραγίδες, κλπ.

Η συλλογή μεταξύ άλλων περιλαμβάνει τα παρακάτω:

- o $1^{η}$ επίσημη αναφορά στην ύπαρξη του οικισμού των Αμπελακίων (1454),
- o Άδεια της αστυνομίας της Βιέννης για τη διαμονή των εμπόρων που προέρχονται από τα Αμπελάκια (1830),
- o Άδεια προσπέλασης των εμπόρων από τα Τουρκικά φυλάκια που υπήρχαν κατά μήκος των διαφόρων διαδρομών (Βιέννη, Κωνσταντινούπολη κλπ.)

- Σφραγίδες της Κοινότητας και του Ελληνομουσείου
- Το Καταστατικό και οι σφραγίδες του Συνεταιρισμού των Αμπελακίων
- Το πρωτότυπο διαβατήριο του ποιητή Κων. Καβάφη
- Το πρώτο Λεξικό της Ελληνικής Γλώσσας τυπωμένο στη Βενετία (2/2/1804)

7. Ιδιοκτήτης του οινοποιείου «ΝΤΟΥΓΚΟΣ» στα Τέμπη

Πρότεινε την αξιοποίηση της περιοχής και ιδιαίτερα την ανάδειξη της παραποτάμιας διαδρομής του Πηνειού με δραστηριότητες όπως ποδηλατόδρομοι, μονοπάτια περιπάτου, βαρκάδες στο ποτάμι και υδάτινες δραστηριότητες. Θεωρεί ότι η σύσταση εταιρείας που θα διαχειρίζεται το «τραινάκι των Τεμπών» θα συμβάλλει σημαντικά στην ανάπτυξη τις περιοχής καθώς η δραστηριότητα μπορεί να συνδεθεί με άλλα δρώμενα (επίσκεψη στο οινοποιείο, πολιτιστικές εκδηλώσεις του σωματίου «ΔΡΥΑΣ», τοπικές γιορτές, αθλητικές δραστηριότητες κλπ.). Μεταξύ των προβλημάτων που αναφέρθηκαν, αξίζει να παραθέσουμε την απροθυμία των ντόπιων να ασχοληθούν με χειρωνακτικές εργασίες (π.χ. συλλογή αρωματικών φυτών) και την ελλιπή προβολή της περιοχής.

8. Ιδιοκτήτης του Μουσείου Θεσσαλικής Ζωής

Θεωρεί ότι το όποιο αναπτυξιακό σχέδιο πρέπει να αφορά στο σύνολο της γεωγραφικής ενότητας της περιοχής και να διαπερνά τους τρεις παραγωγικούς τομείς. Πιστεύει ότι η δικτύωση των οικισμών του Κίσαβου, οι θεματικές διαδρομές/μονοπάτια με δυνατότητα στάσεων για ανάπαυση, παρακολούθηση ή και συμμετοχή σε δραστηριότητες, αποτελεί βασική παράμετρο της ανάδειξης του ορεινού όγκου. Θεωρεί ως ανασταλτικό παράγοντα της όποιας ανάπτυξης το υφιστάμενο νομικό πλαίσιο περί Δάσους και δασικών εκτάσεων και ειδικότερα ότι αφορά στους αναδασωμένους αγρούς.

9. Πρόεδρος του Ορειβατικού Συλλόγου Λάρισας

Αναφέρθηκε επανειλημμένα στις μέχρι τώρα αποτυχημένες απόπειρες για τη συγκατάθεση εκ μέρους του Ε.Ο.Τ. στην κατασκευή χιονοδρομικού κέντρου, το οποίο χαρακτήρισε ως «αθλητικό κέντρο». Τόνισε ότι οι ανάγκες που υπαγορεύουν την κατασκευή αυτή, είναι – μεταξύ άλλων - και η εκπαίδευση των νέων στις δραστηριότητες χιονιού.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ VI

ΠΕΖΟΠΟΡΙΚΕΣ ΔΙΑΔΡΟΜΕΣ

1. Πεζοπορική διαδρομή από τα Τέμπη στο χωριό Αμπελάκια

Εικόνα 2: Τα Αμπελάκια

Ομορφιά διαδρομής: 3*
Μήκος: 3,6χλμ.
Διάρκεια: 1ωρ. 40'
Έναρξη διαδρομής: χωριό Τέμπη
Προορισμός: χωριό Αμπελάκια
Είδος μονοπατιού: απλή πεζοπορία
Δυσκολία: 1*

Η πεζοπορική διαδρομή ξεκινάει από το χωριό Τέμπη και ανηφορίζει προς τις πλαγιές του Κίσαβου όπου μπορεί να απολαύσει κανείς μια **υπέροχη θέα προς τα Στενά των Τεμπών.** Στο τέλος της διαδρομής εμφανίζεται το χωριό Αμπελάκια το οποίο βρίσκεται σε υψόμετρο 400μ. και είναι πνιγμένο στην **πλούσια βλάστηση** του βουνού. Από το χωριό Αμπελάκια μπορείτε να ακολουθήσετε και πολλές άλλες γραφικές πεζοπορικές διαδρομές στα αξιοθέατα που υπάρχουν στη γύρω περιοχή. Το χωριό Αμπελάκια ήταν η έδρα του πρώτου συνεταιρισμού της νεότερης εποχής στον κόσμο και μεταξύ άλλων αξίζει να επισκεφθείτε το Κέντρο Πολιτιστικής Κληρονομιάς. Η παραπάνω πεζοπορική διαδρομή αποτελεί και **τμήμα του εθνικού μονοπατιού 02** το οποίο ξεκινά από τις κορυφές του Ολύμπου και φτάνει μέχρι και το χωριό Απελάκια. Έπειτα διασχίζει τα οροπέδια του Κίσαβου και φτάνει μέχρι και την κορυφή του. Στη συνέχεια αφού περάσει από διάφορα χωριά το εθνικό μονοπάτι 02 συνεχίζει στο βουνό Μαυροβούνι, μετά στο Πήλιο και καταλήγει στη Ζαγορά.

Πηγή: *Μελέτη της Αγροτουριστικής ΑΕ «ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΠΛΑΙΣΙΟΥ ΑΝΑΔΕΙΞΗΣ – ΠΡΟΒΟΛΗΣ ΤΩΝ ΜΟΝΟΠΑΤΙΩΝ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ ΩΣ ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΩΝ ΜΟΡΦΩΝ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ».*

2. Πεζοπορική διαδρομή Κάστρο Ωριάς – Αμπελάκια

ΔΙΑΔΡΟΜΗ Ε. Ο. – Κάστρο Ωριάς - Πρ. Ηλίας – Αμπελάκια, 5,5 χιλ.
ορεινή πεζοπορία, σε χαμηλή βλάστηση.

ΥΨ. ΔΙΑΦΟΡΑ 300 μ.

ΑΦΕΤΗΡΙΑ 385,5 χιλ πάρκινγκ Ε.Ο.

ΔΙΑΡΚΕΙΑ 2 ώρες.

Στο μέσο των Τεμπών από την πλευρά του Κίσαβου και πάνω από την πηγή της Αφροδίτης βρίσκεται το κάστρο της Ωριάς. Οι Αρχαίοι Έλληνες είχαν οχυρώσει το πιο στενό μέρος της κοιλάδας για την αντιμετώπιση των εισβολέων από βορρά. Από διάφορα ιστορικά γεγονότα αποδεικνύεται ότι το κάστρο ήταν αδιαπέραστο και αποτελούσε την ακρόπολη, το μάτι του αμυντικού συγκροτήματος επιβλέποντας όλη την περιοχή των Τεμπών. Τα τείχη έφθαναν ως την άκρη του ποταμού, τα οποία καταστράφηκαν με τη διάνοιξη του δρόμου. Μέρος του κάστρου σώζετε σήμερα.

Το όνομα – της Ωριάς-, κατά το θρύλο, προέρχεται από την κόρη του φρουράρχου, που ως λέγεται, ήταν σπάνιας ωραιότητας. Με την εισβολή των Τούρκων, ο πατέρας της την έκλεισε εντός του φρουρίου, η άλωση του οποίου έγινε μετά από πολύ καιρό από έναν Τούρκο μεταμφιεσμένο σε μοναχό. Όταν η Ωραία κατάλαβε την απάτη, έπεσε από το βράχο και σκοτώθηκε. Ο τάφος της λέγεται ότι είναι ακριβώς κάτω από το κάστρο, στην καμπούρα ενός βράχου πάνω από τον αυτοκινητόδρομο.

Το μονοπάτι για το κάστρο ξεκινά από το πάρκινγκ στο 385,5 χιλ. της εθνικής οδού. Στα τρία χιλ. από το χωριό Τέμπη και 2,5 χιλ. από την Αγία Παρασκευή προς το χωριό Τέμπη. Η αρχή του μονοπατιού είναι στο δεξιό μέρος του δρόμου, όπως ερχόμαστε από το χωριό Τέμπη, ακριβώς πίσω από την ενδεικτική κίτρινη πινακίδα που δείχνει στροφή δεξιά. Προχωρώντας για λίγο εμπρός νότια και στη συνέχεια αριστερά ανατολικά επάνω σε μία πλαγιά με χαμηλή βλάστηση με θέα την κοιλάδα. Στην πρώτη διασταύρωση που συναντούμε, σε ένα μικρό ρέμα, πάμε αριστερά μέσα σε πυκνή βλάστηση τώρα για λίγα λεπτά έως το κάστρο. Από εκεί προς τον Προφήτη Ηλία ακολουθούμε για λίγο τον αγροτικό δρόμο που φθάνει έως το κάστρο και στο ξέφωτο πάμε αριστερά βόρεια στο μονοπάτι, από όπου θα συναντήσουμε ξανά τον δρόμο πιο πάνω και θα βαδίσουμε σε αυτόν για λίγο, έως το κτήμα, όπου τον αφήνουμε και ανηφορίζουμε αριστερά επάνω. Πιο επάνω υπάρχει μία περίφραξη, εκεί πάμε δεξιά άκρη από αυτή έως να συναντήσουμε το μονοπάτι. Πιο πάνω μετά τη ρεματιά ανηφορίζοντας στα 30μ. περίπου πάμε δεξιά ευθεία σε μία βρύση .Απέναντι από τη βρύση αριστερά και επάνω,

φθάνουμε στο δρόμο Αμπελάκια- Πρ. Ηλίας. Ακολουθούμε τον δρόμο αριστερά για είκοσι μέτρα περίπου και αμέσως δεξιά πλαγίως σε αγροτικό δρόμο, στο τέλος του οποίου αρχίζει το μονοπάτι για το χωριό. Πριν το χωριό και για δέκα περίπου λεπτά βαδίζουμε σε αγροτικό δρόμο (Ελληνικός Ορειβατικός Σύλλογος Λάρισας, 2006)

ΧΑΡΤΟΓΡΑΦΗΣΗ ΤΟΥ ΜΟΝΟΠΑΤΙΟΥ

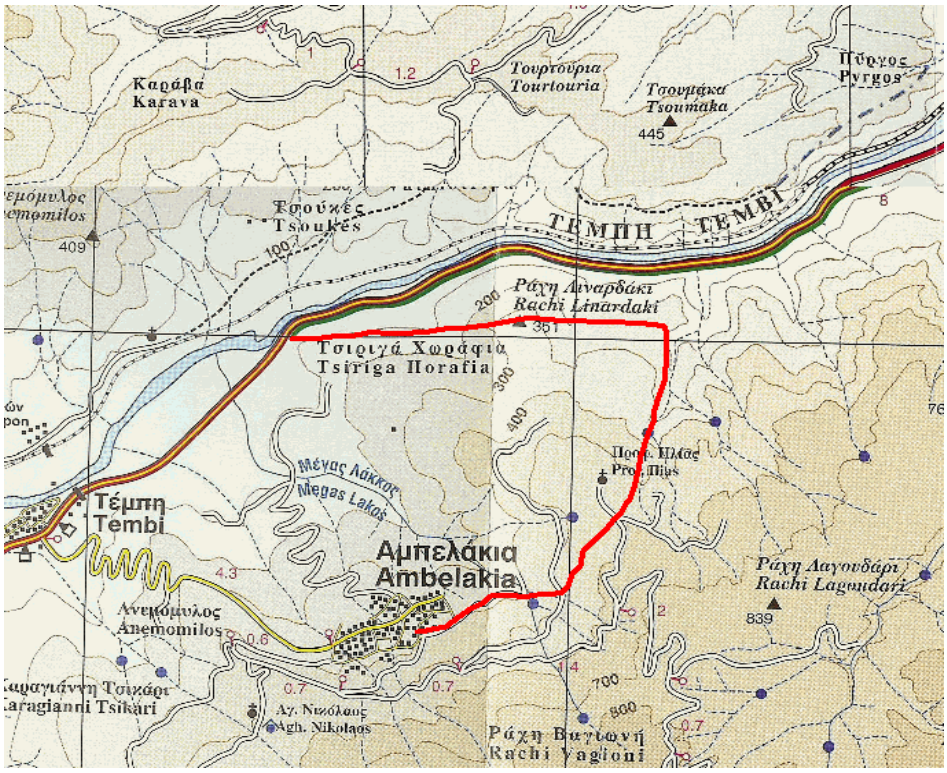

Πηγή: Ελληνικός Ορειβατικός Σύλλογος Λάρισας (Ιούλιος 2006)

3. Πεζοπορική Διαδρομή Σπηλιά – Αμπελάκια

ΔΙΑΔΡΟΜΗ Σπηλιά - Αμπελάκια 18 χιλ. (4 χιλ. δασικός)
χαμηλή βλάστηση – δάσος.

ΥΨ. ΔΙΑΦΟΡΑ 300 μ.

ΑΦΕΤΗΡΙΑ Σπηλιά 850 μ.

ΔΙΑΡΚΕΙΑ 5:30 – 6:00

Η Σπηλιά βρίσκεται σε υψόμετρο 850 μ. δυτικά του Κίσαβου, 28 χιλιόμετρα από την Λάρισα μέσω Συκουρίου, η από το χωριό Ευαγγελισμός (24 χιλ.), που βρίσκεται στην έξοδο των Τεμπών προς τη Λάρισα. Φεύγουμε από την πλατεία του χωριού ακολουθώντας τον μοναδικό δρόμο πού είναι στη Βόρεια πλευρά, που μας οδηγεί έξω από το χωριό. Μετά το τελευταίο σπίτι κατηφορίζουμε προς το ρέμα, που κατεβαίνει δεξιά και αριστερά από την κορυφή του Κίσαβου. Μετά από μερικά λεπτά, φθάνουμε σε μία διασταύρωση του δρόμου,

δεξιά πάει προς την Καρίτσα, αριστερά προς τα Αμπελάκια, τον οποίο ακολουθούμε. Μετά το ρέμα, πού συναντούμε πιο κάτω, στο δεξιό μέρος του δρόμου, μπαίνουμε στο μονοπάτι ανηφορίζοντας συνεχώς. Πιο επάνω θα συναντήσουμε μία βρύση με ποτίστρα και ένα μονοπάτι να πάει αριστερά, εμείς πάμε ευθεία επάνω βόρεια.

Στο διάσελο συναντάμε έναν δασικό δρόμο αριστερά μας, εμείς εξακολουθούμε ευθεία έως τη μικρή λιμνούλα, όπου πάμε αριστερά. Στα εκατό περίπου μέτρα πάμε δεξιά στην ανηφόρα και σε λίγο συναντούμε δάσος από φυτεμένα πεύκα. Εδώ χρειάζεται προσοχή, διότι το μονοπάτι δεν διακρίνετε από τη βλάστηση. Πάμε για λίγο δεξιά και μετά Βόρεια, όπου στα 50 μ. περίπου, θα συναντήσουμε δασικό δρόμο, τον οποίο ακολουθούμε δεξιά, για ένα αρκετά μεγάλο χρονικό διάστημα. Στην πρώτη διασταύρωση πάμε δεξιά, έως ότου θα συναντήσουμε τον κάθετο δρόμο Σπηλιά – Αμπελάκια, τον οποίο ακολουθούμε δεξιά. Στην επόμενη διασταύρωση πάμε αριστερά. Στην επόμενη στροφή του δρόμου αριστερά δυτικά, αφήνουμε το δρόμο και πάμε Β.Δ τραβερσάροντας το λιβάδι προς το δάσος, όπου εξακολουθεί το μονοπάτι. Σε μερικά λεπτά το δάσος γίνεται πευκόδασος έως το διάσελο, όπου ο δασικός δρόμος, τον οποίο προσπερνάμε και αρχίζουμε να κατηφορίζουμε προς το ρέμα του Μέγα Λάκου. Από εκεί αρχίζουμε να ανηφορίζουμε έως το διάσελο της ράχης του Λαγουδιάρη. Σ' αυτό το σημείο συναντάμε ξανά τον δρόμο Σπηλιάς Αμπελακίων τον οποίο ακολουθούμε για εκατό περίπου μέτρα, όπου βρίσκουμε το μονοπάτι αριστερά του δρόμου, πού μας οδηγεί στο χωριό, διασχίζοντας μερικές φορές τον δρόμο (Ελληνικός Ορειβατικός Σύλλογος Λάρισας, 2006).

Εικόνα 2: Πεζοπορική διαδρομή Σπηλιά Αμπελάκια
Πηγή: Ελληνικός Ορειβατικός Σύλλογος Λάρισας (Ιούλιος 2006)

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ VII

SWOT ΑΝΑΛΥΣΗ

Στοιχεία εσωτερικού Περιβάλλοντος	
Πλεονεκτήματα (Δυνάμεις)	**Αδυναμίες**
Τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της περιοχής Ένα από τα σημαντικότερα πλεονέκτημα είναι τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά που αποτελούν και την ταυτότητα της περιοχής. Αυτά περιλαμβάνουν: - Την ιστορική κληρονομιά (πρώτος συνεταιρισμός παγκοσμίως) - Τη μεγάλη βιοποικιλότητα του φυσικού περιβάλλοντος (χλωρίδα, πανίδα) - Τη σημαντική υλική και άϋλη κληρονομιά (παραδοσιακά κτίρια και κατασκευές, ήθη και έθιμα, ιστορικό αρχείο)	**Βασικές υποδομές** - Βελτίωση του οδικού δικτύου μεταξύ των οικισμών - Χαμηλή συχνότητα δημόσιων μέσων μεταφοράς - Απαρχαιωμένα δίκτυα αποχέτευσης και έλλειψη οργανωμένων Χ.Υ.Τ.Υ. - Ανισότητες σε υποδομές υψηλής τεχνολογίας και ιατρική περίθαλψη - Περιορισμένος αριθμός υποδομών (διανυκτέρευσης και υποστηρικτικών υποδομών)
Θέση περιοχής (Προσβασιμότητα) - Οδική σύνδεση (κομβική θέση στον άξονα Βορρά - Νότου) - Γειτνίαση με μεγάλα αστικά κέντρα (Λάρισα, Θεσσαλονίκη)	**Ανθρώπινο Κεφάλαιο** - Η ηλικιακή διάρθρωση και η μείωση του πληθυσμού - Ελλιπής επαγγελματική κατάρτιση και εξειδίκευση. - Η νοοτροπία των κατοίκων
Νέος τουριστικός προορισμός - Πολλαπλές δυνατότητες ανάπτυξης εναλλακτικών τουριστικών δραστηριοτήτων (παρθένα περιοχή)	**Διαφύλαξη μνημείων πολιτιστικής κληρονομιάς** - Καθυστέρηση στην ανακατασκευή και αναστύλωση των μνημείων
Τοπικά προϊόντα και εδέσματα (κάστανα, ελιές, προϊόντα κτηνοτροφίας κ.ά.)	**Διαχείριση των φυσικών πόρων** - Δεν υφίσταται Ε.Π.Μ. για την προστατευόμενη περιοχή, ούτε Φορέας

	Διαχείρισης
Οι κάτοικοι της περιοχής - Θετική αντιμετώπιση του τουρισμού εκ μέρους της τοπικής κοινότητας	**Προβλήματα στον πρωτογενή τομέα** - Σημαντικά εμπόδια αποτελούν ο κατακερματισμένος κλήρος, η έλλειψη νέων αγροτών και υποδομών στις εκμεταλλεύσεις καθώς και η μη παραγωγή παραδοσιακών Π.Ο.Π. και προϊόντων Π.Γ.Ε.
Συνδυασμός με άλλες δραστηριότητες Ο συνδυασμός οικοτουριστικών δραστηριοτήτων με άλλες τοπικές παραγωγικές δράσεις (π.χ. ανάπτυξη βιολογικής καλλιέργειας και κτηνοτροφίας) μπορεί να συμβάλλει θετικά στην ανάπτυξη της περιοχής	**Αποσπασματικός σχεδιασμός δραστηριοτήτων** - Δεν υπάρχει οργανωμένο δίκτυο. Η αναπτυξιακή εταιρεία της περιοχής μελέτης εδρεύει στην Ελασσόνα.
Ορεινή μειονεκτική περιοχή Δυνατότητα ένταξης σε ειδικά προγράμματα της Ε.Ε.	**Επίπεδο οικονομικής ανάπτυξης** Το σχετικά χαμηλό επίπεδο οικονομικής ανάπτυξης, το μεγάλο ποσοστό οικονομικά μη ενεργών πολιτών και η εξάρτηση του πρωτογενή τομέα από τις επιδοτήσεις
	Φορείς Τοπικής Αυτοδιοίκησης Χαμηλή απορροφητικότητα Ευρωπαϊκών κονδυλίων
Στοιχεία εξωτερικού περιβάλλοντος	
Ευκαιρίες	**Απειλές**
- Πρωτογενής τομέας Ζήτηση για επώνυμα πιστοποιημένα προϊόντα (βιολογικά, προϊόντα ΠΟΠ, ΠΓΕ)	**Κίνδυνος αλλοίωσης/υποβάθμισης της φυσικής και πολιτιστικής κληρονομιάς** Ασύμβατες χωροθετήσεις έργων ή/και ανθρωπογενείς πιέσεις στο φυσικό

- Δευτερογενής τομέας Αξιοποίηση προγραμμάτων μεταποίησης και προώθησης τοπικών προϊόντων **- Τριτογενής τομέας** Αξιοποίηση τουριστικού ρεύματος για εναλλακτικές μορφές τουρισμού	περιβάλλον από «αναπτυξιακές» δραστηριότητες.
Συνεργασία με γειτονικές περιοχές Το σύνολο του ορεινού όγκου του Κίσαβου μαζί με το παράλιο μέτωπο προσφέρουν ένα ελκυστικό και ανταγωνιστικό τουριστικό προϊόν «τεσσάρων εποχών»	**Ανταγωνισμός** Ανταγωνιστικές πιέσεις από άλλες καθιερωμένες περιοχές
Ανάπτυξη ερευνητικών/επιστημονικών δραστηριοτήτων και προγραμμάτων περιβαλλοντικής εκπαίδευσης Η περιοχή παρουσιάζει επιστημονικό ενδιαφέρον στους τομείς της βοτανικής, ζωολογίας, πολιτισμού, σπηλαιολογίας αρχιτεκτονικής κλπ.	**Τουριστική Πολιτική** - Έλλειψη ολοκληρωμένου στρατηγικού σχεδιασμού στο τομέα του ήπιου/εναλλακτικού Τουρισμού - Έλλειψη Θεσμικού πλαισίου για τη λειτουργία νέων μορφών τουρισμού (π.χ. αγροτουρισμού)
Ύπαρξη Πανεπιστημιακών και άλλων Ιδρυμάτων (Γεωπονική Σχολή, Τ.Ε.Ι. Φυτικής και Ζωικής Παραγωγής, ΕΘ.Ι.Α.Γ.Ε. κλπ.)	**Επιπτώσεις του Τουρισμού** - Πιθανές επιπτώσεις στα οικοσυστήματα από την εισροή επισκεπτών (μη τήρηση της φέρουσας ικανότητας της περιοχής) - Ανταγωνισμός μεταξύ των κατοίκων και των επισκεπτών στη χρήση των πόρων
Αξιοποίηση αναπτυξιακών εθνικών και Ευρωπαϊκών προγραμμάτων Αξιοποίηση των εθνικών (Αναπτυξιακός νόμος, Πρόγραμμα Αγροτικής Ανάπτυξης 2007-2013, Κοινωνία της πληροφορίας κλπ.)	**Εθνική Πολιτική** - Διάσπαση δραστηριοτήτων μεταξύ Δημοσίων Υπηρεσιών (ΕΟΤ-Υπουργείο Αγροτικής Ανάπτυξης)

και Ευρωπαϊκών Πόρων (Ευρωπαϊκό Κοινοτικό Ταμείο, EDORA (European Development Opportunities for Rural Areas κλπ.)	- Έλλειψη κτηματολογίου, δασολογίου, φορέα διαχείρισης της προστατευόμενης περιοχής, κλπ. - Πλημμελής ή ανύπαρκτη διάχυση νέων τεχνογνωσιών και νέων τεχνολογιών. - Ενίσχυση του εισοδήματος μέσω των ευρωπαϊκών κονδυλίων αντί στοχευμένης επίλυσης διαρθρωτικών προβλημάτων. -Έλλειψη εθνικής πολιτικής προσανατολισμένης στα προβλήματα και στις ανάγκες των ορεινών περιοχών.
	Γενικότερο οικονομικό περιβάλλον Έλλειψη επιχειρηματικών πρωτοβουλιών (πχ. μη ανάληψη ρίσκου σε καινοτόμες δράσεις)
	Ανθρώπινο δυναμικό Αναζήτηση επαγγελματικής αποκατάστασης εκτός περιοχής/χώρας λόγω μη εύρεσης εργασίας